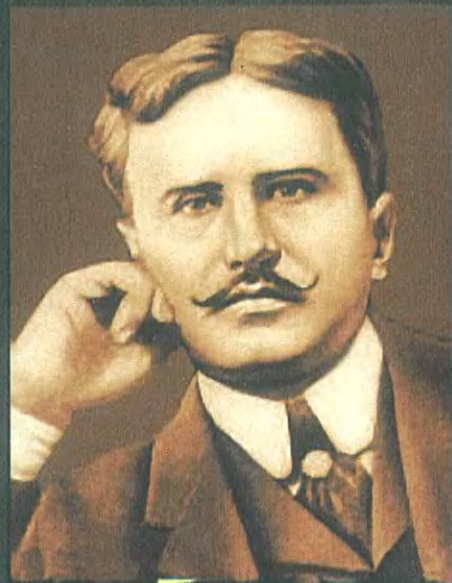

БІБЛІОТЕКА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

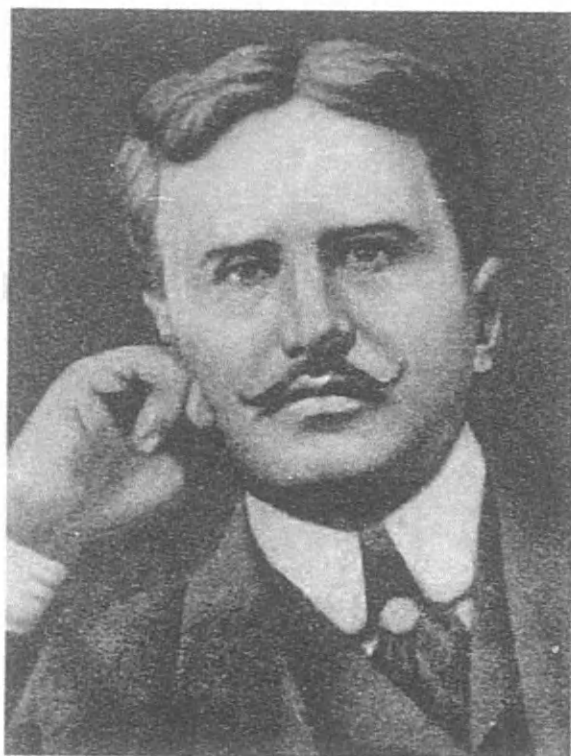
О. Генрі

Вибране

О. Генрі

Вибране

Вільям Сідні Портер

1862 - 1910

О. Генрі

Вибране

КОРОЛІ І КАПУСТА

НОВЕЛИ ТА ОПОВІДАННЯ

Київ
“А.С.К.”
2006

ББК 84.7СП0
О-36

**Цим виданням започатковується міжвидавнича
серія «Бібліотека зарубіжної літератури»**

Керівник проекту Ю. І. Ковбасенко

Упорядник Н. М. Торкут

ISBN 966-539-473-8

© Н. Т. Торкут, упорядкування, 2006
© П. С. Починок, художнє оформлення, 2006
© Видавництво «Школа», 2006
© «А.С.К.», 2006

Коловороти долі Вільяма Сідні Портера

Історія життя цієї людини сповнена таких трагічних моментів, яких не зустрінеш у жодному з його оповідань.

Е. Синклер

Вільям Сідні Портер — всесвітньо відомий майстер короткого оповідання — увійшов в історію світової літератури під псевдонімом О.Генрі. Колеги по письменницькому ремеслу називали його “великим розрадником”, а літературні критики — “каліфом Багдада над підземкою”¹, “американським Мопассаном”, “американським Кіплінгом”, “американським Чеховим”².

Сам письменник не любив розповідати про своє життя, уникав контактів із репортерами і майже не спілкувався з іншими літераторами. В одному з нечисленних інтерв'ю, опублікованому в “Нью-Йорк санді таймз” 4 квітня 1909 року, О.Генрі заявив, що його життя було небагатим на пригоди і випробування, тож усі домисли стосовно того, що події, описані в оповіданнях, нібито ґрунтуються на його власному життєвому досвіді, він назвав абсолютно безпідставними. Це твердження новеліста, який на той час переживав пік популярності, нагадує своєрідну містифікацію. Біля її витоків стояла реальна життєва історія Вільяма Сідні Портера, в якій мали місце настільки драматичні перипетії, що він волів би взагалі стерти їх зі своєї пам'яті, а тому й приховував від шанувальників свого таланту як страшну і ганебну таємницю.

Знайомство з оповіданнями О.Генрі, більшість з яких сповнена іскрометного гумору, життєвого оптимізму і широкій доброзичливості, формує у свідомості читачів досить специфічний образ автора-оповідача — такого собі безшабашного, веселого й іронічного балагура, улюбленця фортуни, котрий з легкістю, неначе граючи, безтурботно крокує дорогами життя. Втім, такий образ мало в чому схожий на справжнього Вільяма Сідні Портера, портрет якого вимальовується зі спогадів його

¹ *Davies R., Maurice A.* The Caliph of Bagdad. — N.Y., 1931.

² *Левидова И.* О'Генри и его новелла. — М., 1973. — С. 4.

сучасників і літературних біографій, автори яких, спираючись на достеменно відомі факти і напівлегендарні відомості, крок за кроком відтворювали його нелегкий життєвий шлях.

Живий інтерес до всього, що відбувалося навкруги, поєднувався в його характері зі своєрідною відстороненістю, яка зумовлювалась замкненою стриманістю та сором'язливістю провінціала. Схильність до авантюризму й готовність на рішучі вчинки сусідили в ньому з природною м'якістю натури та, зумовленою аналітичним розумом, повсякчасною налаштованістю на філософські роздуми. Блискуча дотепність, тонка іронія, віртуозна гра словами, що яскравим різнобарвним орнаментом вплітаються у навидовижу життєподібну тканину його описів і майже натуралістичних замальовок, створюють ефект переконливої впізнаваності зображуваного. Світ новелістики О.Генрі постає в уяві читача водночас і до болю знайомим, й інтригуюче цікавим. При цьому вражаюча ексцентричність несподіваних розв'язок, поєднуючись із доброзичливим ставленням автора до людини, формує зворушливий романтичний міф про маленького американця — такий собі тендітний промінчик хисткої надії у сірих присмерках повсякденної буденності.

Вільям Сідні Портер народився 11 вересня 1862 року в маленькому квакерському селищі Сент-Коммюніті неподалік від південного містечка Грінсборо, що в штаті Північна Кароліна. У жилах майбутнього письменника змішалася кров амбіційних англійських аристократів і енергійних, діловитих янкі. Його дід по материнській лінії — освічений квакер Вільям Свейм — був рабовласником, але щиро симпатизував аболіціоністам і підтримував ідею звільнення рабів. Наділений неабияким літературним хистом, він з 1827 по 1835 рік був головним редактором популярної серед городян міської газети "Грінсборо петріот", для якої писав не лише передовиці, а й гострі політичні репортажі та сповнені грубуватого гумору скетчі на злобу дня. Його донька Мері Джейн, мати майбутнього письменника О.Генрі, яка здобула доволі пристойну для тих часів освіту — закінчила жіночий коледж у Грінсборо, добре розумілася на літературі й мистецтві. Від батька вона успадкувала не лише живий інте-

рес до журналістики, але й блискуче почуття гумору та мистецький талант: писала вірші й гарно малювала. Померла Мері Джейн у молодому віці від туберкульозу, залишивши трьох маленьких синів — п'ятирічного Шелла, трирічного Білла і немовля Девіда, який невдовзі помер. Трагедії, що спіткали Білла в ранньому дитинстві, наклали відбиток на його характер і вдачу: свій біль і прикрість від невдач він завжди намагався приховувати від оточуючих, долаючи біди і негаразди самотужки.

Його дід по батьківській лінії — Сідні Портер — був типовим янкі, вихідцем із Коннектикута. У 1823 році він перебрався до Грінсборо, де одружився з місцевою аристократкою Руфі Ворд. Саме вона — сильна, незламна, вольова і владна жінка, на плечі якої після смерті чоловіка ліг тягар боргів і турбота про сімох дітей, — згодом взяла на себе й відповідальність за виховання онуків.

Батько Вільяма — Олджернон Сідні Портер — мав медичну освіту і тривалий час був шанованою в місті людиною. Мешканці Грінсборо любили його за добру вдачу і вкрай співчутливе ставлення до пацієнтів. Неграм і біднякам він надавав медичну допомогу безкоштовно, але його добропорядністю й людяністю, на жаль, часто зловживали і заможні городяни, які “забували” заплатити йому гонорар. Після смерті дружини, тамуючи важкі переживання, Олджернон почав заглядати на дно пляшки і захопився модною в ті часи розвагою — винахідництвом. Великою мірою цьому сприяла загальна атмосфера життя тогочасного американського суспільства, що була просякнута особливим пієтетом до технічного прогресу. Поворотним моментом у житті Олджернона стало виголошене президентом Грантом у 1872 році звернення до нації, де заохочувалася ініціатива рядових громадян щодо участі у “Виставці досягнень американської нації”, яка приурочувалася сотій річниці незалежності. Одержимий мрією створити щось надзвичайно грандіозне, прославитися і розбагатіти, Олджернон Портер повністю віддався своїй новій пристрасті, поступово віддалившись і від повсякденних турбот сім'ї, і від тих реальних проблем, що ставило перед ним життя.

Однак його технічні ідеї, серед яких, зокрема, були конструкції вічного двигуна, літального апарату, пральної машини, агрегату для збирання бавовни, виявилися

непродуктивними, тож йому судилося “поповнити ряди легіону горе-винахідників, цих попутників і добровільних мучеників технічного прогресу”¹. Втративши медичну практику і не досягнувши успіху у своїх технічних експериментах, Олджернон невдовзі перетворився на об'єкт злостивої іронії та глузування мешканців Грінборо, що болем відгукнулося у серці жалісливого і вразливо-емоційного Білла. Виконуючи накази бабусі, яка намагалася боротися з хворобливим захопленням свого непутящого сина, хлопець змушений був разом із братом потайки знищувати черговий незавершений батьківський винахід. До речі, після смерті Олджернона під його подушкою було знайдено 38 правильно оформлених заявок на патенти, що так і не принесли їх авторів ані грошей, ані визнання.

Любов до батька та співчуття до його страждань, як вважають біографи письменника, змішувалися в душі Білла з почуттям сорому й образи, породжуючи комплекс сирітства. Тож не дивно, що в дорослому віці Вільям Сідні Портер дуже серйозно ставився до сімейного життя, а любов до доньки Маргарет стала основним стимулом його творчості та одним із головних джерел його особистого щастя.

Усі, хто знав майбутнього новеліста в дитячі роки, згадують про його неабиякий хист до малювання карикатур і шаржів, про унікальну спроможність вловлювати найхарактернішу рису зовнішності людини і майстерно відтворювати її чи то на шкільній дошці, чи то на папері. Як і інші юні мешканці Грінборо, Білл полюбляв веселі розваги, гучні ігри та дотепні розіграші. Постійно заклопотані серйозними життєвими проблемами дорослі мало цікавилися його дозвіллям. І солодке повітря свободи п'янило хлопчика, підсилюючи жагу пригод та схильність до найрізноманітніших авантур. У дванадцятирічному віці Білл утік із дому і разом з приятелем відправився у мандрівку до океану. Однак уже на другий день, коли гроші скінчилися, горе-мандрівники вирішили відкласти подорож до кращих часів і на даху товарного вагону повернулися до рідного міста.

¹ Левидова И. Цитоване видання – С.13–14.

Шкільні роки Білла Портера минули у Грінсборо Перший і єдиний на той час навчальний заклад цього провінційного містечка — приватну школу — заснувала його тітка міс Евеліна Портер, яка мала справжній педагогічний талант і визначні організаторські здібності. Приділяючи велику увагу вихованню і гуманітарним аспектам освіти, міс Евеліна прищеплювала дітям любов до читання, розвивала філологічні здібності й творчу фантазію. Усі ці навички стали у пригоді Біллові в дорослому житті, створивши надійне підґрунтя для його літературних успіхів. Згодом письменник згадуватиме, що саме в шкільні роки він прочитав найважливіші твори свого життя — романи Вальтера Скотта, Чарльза Діккенса, Вільяма Теккерея, Александра Дюма і Віктора-Гюго Дві книги — “Анатомію меланхолії” Роберта Бертонна і тлумачний словник Вебстера — юний Портер постійно тримав при собі й перечитував із величезним задоволенням.

У 1876 році, коли в Грінсборо відкрилася перша міська середня школа, Білл перейшов до неї. Однак навчався там недовго: через два роки йому довелося поєднувати шкільні заняття з вечірніми чергуваннями в аптеці, що належала його дядькові Кларку Портеру. Кмітливий і здібний юнак швидко опанував нелегку професію фармацевта і покинув школу. Сірі будні безрадісного життя провінційного аптекаря письменник згодом згадував не без ностальгії: саме тоді він уперше одержав чудову можливість спокійно вивчати людські характери і звички, адже тогочасна аптека була водночас і своєрідним місцевим салоном, де обговорювалися останні новини й чутки. Відвідувачі аптеки, серед яких було чимало освічених людей — друзів Кларка Портера, полюбили дотепного хлопця, чиї влучні репліки й жарти незрідка їх приємно дивували, а вдалі шаржі — навіть викликали щире захоплення.

Добросовісного і доброзичливого молодого Портера поважали і клієнти, і колеги, один із яких, доктор Джеймс Голл, запропонував йому поїхати до Техасу. Ця пропозиція видалась Біллові надзвичайно привабливою, і він не відмовився від спокусливого шансу змінити розмірене тихе життя напівсонного південного містечка, де ніколи не траплялося нічого надзвичайного, на ро-

мантично омріяний Техас — легендарний край ковбоїв, небезпечних пригод та карколомного ризику. Рідні без вагань відпустили юнака з доктором Голлом, сподіваючись, що зміна клімату благотворно вплине на здоров'я Білла і позбавить підозрілого хронічного кашлю, який загрожував перерости у туберкульоз.

З березня 1882 року в житті Вільяма Сідні Портера починається новий, так званий техаський період, який збагатить його уяву великою кількістю найрізноманітніших яскравих вражень і подарує безліч оригінальних сюжетів та колоритних образів для майбутніх оповідань. Майже два роки Білл провів на техаських ранчо, які належали сином доктору Джеймса Голла. Спочатку він був ковбоєм у старшого сина Лі Голла, що славився відвагою і відчайдушною мужністю, тобто тими рисами, що були вкрай необхідні в суворих умовах постійних сутичок із загонами мексиканських десперадо — зухвалих крадіїв худоби. Спілкування з сильними і сміливими людьми, сповнені постійної небезпеки ковбойські будні, майже спартанські умови побуту стали для юного вихідця з Грінсборо прекрасною школою виживання, що загартувала його дух і волю. Саме тут він з легкістю опанував іспанську мову, вдосконалив набуті в шкільні роки навички гри на гітарі та засвоїв репертуар ковбойських пісень. Згодом Білл перебрався на ферму середнього сина доктора Голла — Ричарда. Там від нього вимагалось значно менше фізичних зусиль і він мав вдосталь часу, аби насолоджуватися дозвіллям — малювати, вивчати німецьку та французьку мови, читати. У Ричарда була гарна бібліотека, і Біллові випала чудова нагода прочитати всього Шекспіра, ознайомитися з творами Смоллета, Теннісона, Гізо, Юма. Саме тоді він і написав свої перші гумористичні оповідання, які дуже сподобалися його друзям і знайомим. Дехто навіть радив надіслати їх до модних журналів, але сам Портер ставився до власних літературних спроб вкрай скептично. Втім, уже в тих ранніх творах (деякі з них дійшли й до наших днів), були помітні проблиски гумористичного таланту і неабиякої мовної інтуїції автора, яка проступала у вдалих каламбурах, багатстві синонімічних рядів та влучних метафорах.

Коли фінансові справи родини Голлів погіршилися і вони вирушили у прерії, Портер вирішив повернутися до благ цивілізації і весною 1884 року оселився в Остіні. Тогочасна столиця Техасу, де шаленими темпами розвивалася комерція і вирувало культурне життя, прийшла-ся йому до вподоби. Він залюбки грав у аматорських виставах місцевої театральної трупи, брав участь у концертах остінського вокально-інструментального квартету, був ініціатором численних розіграшів, жартів і авантур, чутки про які ще довго були на слуху у мешканців міста Остін. Змінивши низку професій (аптекарь, клерк фірми з продажу нерухомості, лейтенант місцевого загону Техаської національної гвардії, кресляр Земельного управління штату) майбутній літератор додав чимало цікавих житейських сюжетів, несподіваних колізій та яскравих колоритних образів до власного письменницького арсеналу.

Особисте життя Вільяма Сідні Портера в ті роки було майже безхмарним. Після низки легких юнацьких захоплень і нетривалих романів до нього прийшло справжнє глибоке почуття — кохання до Етол Естес Роуч, яке, на щастя, виявилось взаємним. Сімнадцятирічна струнка темноока дівчина, зовнішність якої О.Генрі згодом відтворить у портреті Делли (“Дари волхвів”), назавжди підкорить його серце легкою вдачею, жіночістю, тонким розумінням мистецтва і неабияким почуттям гумору.

Мати і вітчим Етол були проти її стосунків з Біллом Портером. Не те щоб їм чимось не подобався інтелігентний, дотепний і завжди вишукано одягнений юнак, щомісячний заробіток якого був досить пристойним для тих часів, просто вони панічно переживали за здоров'я майбутніх онуків. Річ у тім, що батько Етол, як і мати Білла, помер від туберкульозу, тож шлюб молодих людей із такою загрозливою спадковістю міг, на думку Роучів, виявитися вкрай небезпечним для потенційних нащадків. Тому батьки дівчини, аби уникнути небажаного для них заміжжя доньки, вирішили виїхати з Остіна. Довідавшись про це, збентежені й налякані майбутньою розлукою, закохані наважилися на відчайдушний крок і першого червня 1887 року таємно вінчалися у церкві Святої Трійці, що знаходилась на околиці міста.

Подружнє життя Білла і Етол було досить щасливим, однак, на жаль, нетривалим. Батьки юної місіс Портер невдовзі змирилися з рішенням дочки і полюбили свого зятя. У найдраматичніші періоди життя Вільяма Сідні Портера саме вони виявилися найбільш вірними його друзями, яким ніколи не бракувало щирості, щедрості й сердечної теплоти. Під час найскладніших випробувань він завжди звертався до Роучів, і вони жодного разу ні в чому йому не відмовили. Етол щиро цікавилася усіма справами чоловіка і підтримувала його в усіх починаннях. Перша дитина Портерів (хлопчик) померла відразу ж після народження, але рівно через рік, 30 вересня 1889 р., у них народилася дівчинка, яку назвали Маргарет. Саме в цей час у Етол з'явилися перші ознаки страшної хвороби — успадкованого від батька туберкульозу. Фінансове становище молодого подружжя було досить стабільним: у 1891 році Білл, завдяки підтримці друзів, отримав престижне місце касира-бухгалтера Остінського Національного банку. Ця робота добре оплачувалася, але через свою одноманітність не дуже подобалася ініціативному і сповненому креативної енергії Портеру, тому на дозвіллі він спрямовував свої життєві сили здебільшого в іншу, мистецьку, сферу.

Восени 1887 року газета “Детройт фрі пресс” надрукувала перші гумористичні оповідання Вільяма Сідні Портера і запропонувала йому співробітництво Етол із великим ентузіазмом сприйняла творчі успіхи свого чоловіка, оскільки завжди вірила в його велике літературне майбутнє. У 1894 році Білл придбав друкарню і права на видання місцевої газети “Айконокласт”. Взнявши нову назву “Роллінг Стоун”, молодий редактор відмовився від політичної тематики і радикально змінив напрямок і зміст газети. Її своєрідним підзаголовком стала фраза “котиться прямо в мох”, яка обігрувала відоме англійське прислів'я: “Перекотиполе (роллінг стоун) мохом не обросте”. Загальна тональність нового видання була гумористичною. Надруковані на її сторінках фейлетони, гумористичні скетчі, забавні історії на злобу дня, комічні карикатури, абсолютна більшість яких вийшла з-під пера або пензля Вільяма Портера, прийшлися до смаку місцевому читацькому загалу. Втім рівно через рік після появи пер-

шого номера “Роллінг Стоун” редакція повідомила читачів газети, що її випуск тимчасово призупиняється.

Цьому передували доволі сумні події. Фінансові справи газети йшли не найкращим чином, і зусиль головного редактора та його друзів і родичів для того, щоб утримувати її на плаву, явно не вистачало. До того ж ревізія, здійснена в Остінському Національному банку влітку 1893 року, виявила недостачу і велику кількість помилок у банківській документації, за ведення якої відповідав касир-бухгалтер Вільям Сідні Портер. Тож рішенням окружного прокурора проти нього було порушено кримінальну справу. Щоправда, невдовзі, завдяки втручання керівників банку, які прекрасно знали про слабкі місця у веденні документації і мали з цього певний зиск, а також дякуючи заступництву містера Роуча, звинувачення з Портера були зняті.

Залишившись без місця в банку і втративши всілякі надії підняти свою газету, Білл, якого підтримували дружина та її батьки, енергійно взявся за пошуки нової роботи. Він надсилав свої фейлетони і скетчі до різних, у тому числі і центральних газет, і в результаті отримав декілька цікавих пропозицій, зокрема, запрошення на репортерську роботу до Вашингтона. Однак на той час стан здоров'я Етол значно погіршився, тож про від'їзд із Остіна не могло бути й мови.

На щастя, у жовтні 1895 року газета “Хьюстон пост” запропонувала Портерові посаду керівника гумористичного відділу. Працюючи в цій газеті, він не лише писав смішні оповідання, веселі вірші та сатиричні нариси, але й сам ілюстрував їх, створював цикли карикатур та сюжетні оповідання в малюнках на кшталт сучасних коміксів. Деякі з творів він підписував псевдонімами або взагалі залишав без підписів. Згодом одна із шанувальниць таланту О.Генрі, дослідниця Мері Геррел, докладе чимало зусиль, щоб ідентифікувати, які саме гумористичні публікації з “Хьюстон пост” належали перу Вільяма Сідні Портера. Остаточним аргументом для винесення вердиктів при цьому слугували бухгалтерські документи, які засвідчували, що гонорари отримував саме Портер. До цієї, так званої ранньої творчої спадщини письменника зазвичай зараховують 28 коротких історій,

10 гумористичних віршів, 7 фейлетонів. Найвідоміші з них — “Суботній вечір Сіммонса”, “Безпутний ювелір”, “Білл Веретон”, “Легенда Сан-Хасінто” — включаються сучасними видавцями до збірників новел О.Генрі.

Взимку 1896 року за рішенням центральної влади справу Остінського Національного банку було переглянуто, а Вільяму Сідні Портеру інкриміновано розтрату великої, як на той час, суми — п'ять тисяч доларів. Більшість біографів письменника уникають однозначних суджень стосовно його причетності до фінансових махінацій, наголошуючи на тому, що бухгалтерська документація Остінського банку завжди велася вкрай недбало, і це відкривало для банківського керівництва необмежені можливості для зловживань. Втім дехто припускає, що Портер усе ж таки міг таємно взяти гроші, аби поліпшити фінансовий стан своєї газети “Роллінг Стоун”. Очевидно, він сподівався невдовзі їх повернути, але так і не зміг цього зробити.

Інші дослідники висловлюють припущення, що добросердечний Білл лише покривав одного зі своїх безпосередніх начальників, котрий взяв гроші і в силу певних серйозних обставин не повернув їх своєчасно. На користь цієї гіпотези наводять один цікавий мотив, який двічі з'являється в оповіданнях О.Генрі. Так, у новелі “За першою вимогою” змальовується ситуація, коли директор банку Білл Лонглі позичає десять тисяч доларів найкращому другові Мервіну для купівлі худоби, та невдовзі, на їхнє нещастя, приїздить ревізор, який виявляє недостачу. Мервін, котрий передав позичені гроші своєму братові, готовий навіть пограбувати поїзд, аби повернути борг і врятувати Білла від ув'язнення. Однак в останній момент з'являється брат Мервіна з великою виручкою і друзям вдається уникнути ганьби. Аналогічною є й колізія новели “Друзі із Сан-Розаріо”, в якій також описано ситуацію, пов'язану з двома вірними друзями, несподіваною ревізією і банківською недостачею. І знову ж таки в останню хвилину, коли на карту поставлено честь, репутацію і свободу одного з приятелів, гроші, позичені на купівлю худоби, повертаються. У цих фіналах, які виглядають занадто банальними у порівнянні з непередбачуваними розв'язками, традиційними для новел О.Генрі, біографи схильні

вбачати очевидну, можливо навіть усвідомлювану автором, ремінісценцію з власного біографічного контексту.

У новітніх біографіях О.Генрі, щоправда, зустрічається інформація про те, що в середині 50-х років ХХ століття у США було здійснено спеціальну перевірку фінансової документації Остінського Національного банку за 1891—1894 рр. з метою з'ясування причетності Вільяма Сідні Портера до виявленої ревізією у 1896 році недостачі. Висновок цієї перевірки виявився однозначним: касир-бухгалтер Портер до фінансових махінацій причетним не був. Отже, письменника було офіційно реабілітовано, але, на жаль, лише помертвно.

Тоді ж, 14 лютого 1896 року, Вільяма Сідні Портера було знову заарештовано, але невдовзі випущено під заставу, внесену його тестем містером Роучем. Та коли на початку липня Білла викликали до Остінського суду, він несподівано для близьких і друзів вирішив втекти від правосуддя. Купивши квиток від Остіна до Хьюстона, він на одній із проміжних станцій змінив маршрут і відправився до Нового Орлеану. Переховуючись від поліції під чужим ім'ям, Білл деякий час мешкав там, заробляючи на хліб написанням репортажів, і таємно листувався з Етол. Влада штату Техас оголосила про його розшук, тож перебування у Новому Орлеані — найближчому до техаських кордонів великого морського порту — було вкрай небезпечним, і це змусило втікача шукати притулку за кордоном.

Опинившись у Гондурасі, за яким у ті часи міцно закріпилася слава надійного притулку для тих, хто не в ладах із законом, Вільям Портер попервах жив у злиднях, ледве заробляючи на шматок хліба важкою фізичною працею. Саме в цей час доля звела його з братами Елом і Франком Дженнінгсами — вихідцями з благородного американського сімейства, яких жага пригод та схильність до ризикованих авантур перетворила на "джентльменів удачі". Брати мали при собі чималу суму грошей, яку вони зухвало викрали з одного техаського банку. Портер, який зазвичай справляв на людей приємне враження, дуже сподобався братам, і вони заприятелювали з ним. До речі, Ел Дженнінгс став не лише близьким другом Білла, але й одним із перших біографів письменника.

Його мемуари "Крізь п'їтьму з О.Генрі", які містять, щоправда, чимало вигаданих епізодів та явного вимислу, просякнуті щирою симпатією і глибокою повагою до Вільяма Портера. Зокрема, Ел Дженнінгс згадує, що після участі у місцевому путчі їхня трійця змушена була втекти до Мексики, де Портер отримав телеграму про тяжкий стан здоров'я своєї дружини і вирішив повернутись додому. Етол, якій доводилося економити кожний цент, перед Різдом продала за двадцять п'ять доларів свою чудову мережану шаль, щоб купити в подарунок Біллові золотий ланцюжок для годинника, який він взяв із собою у той фатальний день втечі. Однак, коли цей ланцюжок потрапив до Білла, той уже продав свого годинника, аби на виручені гроші придбати квиток на поїзд до американського кордону. Діставшись Нового Орлеану, він відправив тестеві телеграму, в якій просив надіслати двадцять п'ять доларів на квиток до Остіна.

Повернувшись додому 28 січня 1897 року, Білл добровільно здався поліції і одночасно подав клопотання про звільнення під заставу до початку судового засідання. Враховуючи вкрай важкий стан місіс Етол Портер, остінські судові чиновники задовольнили його прохання, щоправда, при цьому вдвічі, порівняно з попереднім разом, збільшили суму застави. Ні Етол, ні її батьки жодним словом не дорікнули Біллові за його втечу: вони щиро вірили в його невинність і сподівалися, що адвокати зможуть довести її у суді. Радість, спричинена поверненням коханого чоловіка, на деякий час повернула Етол життєві сили. Білл був надзвичайно уважним до дружини і весь час проводив з родиною. Однак хвороба не відступила і 25 червня 1897 року Етол померла. Восьмирічна Маргарет дуже важко переживала цю трагедію, і батько з усіх сил намагався повернути доньку до природного для її віку способу життя, де обов'язково має знаходитись час для розваг і веселоців. Батьки Етол всіляко опікувалися справами зятя і єдиної онуки, підтримуючи їх у скрутні часи. Містер Роуч заохочував Білла до продовження журналістської кар'єри, створював всі умови для того, щоб він писав та друкувався. Успіх не примусив себе довго чекати: новела "Чудо в ущелині" була високо оцінена Національним синдикатом "Макклор і ком-

панія”, а це відкривало великі перспективи. Втім мріям Портера і Роучів у той час ще не судилося здійснитися: попереду був суд і його жорстокий вирок.

На судовому засіданні Вільям Сідні Портер категорично заперечував свою провину, однак на своє виправдання не сказав майже нічого, чим дуже здивував і адвоката, і родичів. Так, 25 квітня 1898 року остінський суд приговорив його до п'яти років ув'язнення в Колумбусі — тюрмі штату Огайо.

Роучі робили все можливе, щоб полегшити перебування їхнього зятя у в'язниці. Крім того, у великій нагоді стала професія аптекаря, яку Портер освоїв ще у Грінсборо. В Колумбусі не вистачало медичного персоналу, тож Білла відразу ж призначили нічним аптекарем у арештантському шпиталі. На відміну від інших засуджених, які жили в жахливих умовах, Портер мав окрему кімнату і харчувався разом із обслуговуючим персоналом. Він не потерпав від фізичних страждань, але моральні муки були майже нестерпними.

Про цей найбільш складний період життя Вільяма Сідні Портера можна дізнатися з його нечисленних листів до місіс Роуч та зі спогадів Ела Дженнінгса, якого доля знову звела з Біллом, на цей раз у Колумбусі. Картина жахливих тюремних буднів, якою вона постає з листів письменника та з книги його товариша по нещастю, є настільки драматичною, що сьогодні навіть важко собі уявити, як в таких нелюдських умовах Портерові вдалося зберегти почуття гумору та зворушливу віру в світлі перспективи людства. В одному зі своїх листів, датованому 8 липня 1898 року, він писав: “Страждання і смерть повсякчас супроводжують мене. Буває так, що протягом цілих тижнів щонаочі хтось помирає... Самовбивство тут настільки ж буденна річ, як пікнік у звичайному житті. Кожні два—три дні ми з доктором серед ночі біжимо з усіх ніг до чиєїсь камери. Її мешканець вже звів рахунки з життям, отруївся, повісився, перерізав собі горлянку, відкрив у камері газ, заткнувши перед тим усі щілини, чи придумав іще щось. Більшість бідолах зазвичай добре продумують усе наперед і діють без осічки”¹.

¹ *Smith A. O'Henry. Biography. — N. Y., 1916. — P.157—158.*

Змушений постійно стикатися з людським болем, породжуваним жорстоким ставленням тюремної влади до в'язнів, Білл глибоко страждав через те, що ніяк не міг полегшити долю цих нещасних людей. Страшні спогади про Колумбус назавжди закарбувалися у його свідомості і, як стверджував Ел Дженнінгс, “ніколи, навіть у найбільш радісні миті свого успіху в Нью-Йорку, Портер не міг стерти зі своєї пам'яті цих шматуючих душу споминів — тіней тюремних стін”¹. Зіткнення з сотнями зламаних і понівечених суддівськими помилками доль не лише відгукувалося в серці письменника болем і співчуттям, але й породжувало щире прагнення щось змінити, якимось переписати начисто ці драматичні життєві історії, щоб побачити хоч якийсь проблиск надії.

Дослідники творчості О.Генрі часто закидають йому відсутність гострого соціального критицизму і навіть іноді звинувачують його в тому, що він тікав від реальної дійсності у вигаданий карамельно-підсолоджений світ щасливих фіналів². Справді, письменник не належав до когорти тих непримиренних критиків американської реальності (Едіт Вортон, Генрі Адамс, Френк Норріс, Гемлін Гарленд та ін.), яких президент Теодор Рузвельт назвав “разгрібачами сміття”, але його свідома відмова від натуралістичного змалювання непривабливої правди тогочасного соціального життя мала цілком зрозуміле світоглядно-психологічне підґрунтя. Думається, що під час перебування у в'язниці, у свідомості письменника сформувалася чітка й досить однозначна творча установка, сутність якої полягала в тому, що література має повертати людині надію на краще і зміцнювати в ній віру в можливість перемоги добра над злом. Дослідники називають такий етико-художній імператив О.Генрі “теорією компромісу” і наголошують, що біля її витоків стояло притаманне новелістові загострене відчуття чужого болю та зумовлене особливостями його мистецького кредо бажання втішити, розрадити словом, подарувати хоча б ілюзію радості. У світі людсь-

¹ *Jennings A. Trough the Shadows with O'Henry.* — N.Y., 1921. — P.121.

² Саме такою є інтерпретація, яку пропонують автори фільму про О'Генрі “Великий розрадник”, що вийшов на екрани у Радянському Союзі у 1933 році (режисер Л. Кулешов, сценарист А. Курс).

ких страждань, соціальної несправедливості й розчарувань, О.Генрі брав на себе місію “великого розрадника”, який наважувався на власний розсуд “виправляти” помилки долі та, взявши у помічниці примхливу й непередбачувану Фортуну, коригувати численні сценарії людського життя таким чином, щоб воно здавалося більш світлим і щасливим.

Аргументом на користь такого припущення можна вважати досить дивну, на перший погляд, трансформацію однієї життєвої історії, з якою Білл Портер зіткнувся в Колумбусі, у типово о.генрівський різдвяний сюжет. Серед в'язнів, з якими доля звела тюремного аптекаря Портера, був такий собі Ричард Прайс, зломщик сейфів, котрий відбував довічне ув'язнення. Про його унікальну майстерність — уміння відкрити будь-який найскладніший замок без жодного інструменту — ходили легенди. Секрет Прайса полягав у тому, що він за допомогою терпужка надпилював на вказівних пальцях рук нігті разом з живою тканиною, щоб оголити нерви і зробити руки вкрай чутливими до найменших вібрацій цифрових кодів сейфа. Одного разу дирекція великого банку, казначей якого втік, залишивши замкненим сейф із важливими документами, звернулася до тюремної адміністрації за допомогою. Прайсу було обіцяно звільнення, якщо він зможе відкрити сейф. В'язень дав згоду і успішно виконав поставлене завдання, однак, віроломні представники влади не виконали своєї обіцянки, і не випустили його на волю. Хворий на туберкульоз Прайс не витримав цього психологічного потрясіння і невдовзі помер.

Через кілька років після смерті Прайса, у 1903 році, вже відомий письменник О.Генрі надрукує одне зі своїх найкращих оповідань — “Знайдене виправлення”. Його герой — молодий зломник сейфів Джиммі Валентайн — приїздить до провінційного містечка, щоб пограбувати черговий банк. Але, закохавшись у доньку банкіра, він відмовляється від попередніх планів, відкриває власну крамничку та перетворюється на респектабельного джентльмена Ральфа Спенсера. Напередодні весілля з банкіровою дочкою він вирішує відіслати валізку зі злочинськими інструментами своєму колишньому колезі по ганебному ремеслу і тим самим остаточно покінчити

з минулим. Коли Джиммі з валізкою в руках заходить до банку, щоб зустрітися з нареченою, він дізнається про нещастя: п'ятирічну онучку банкіра її сестричка випадково закрила у новому сейфі, який неможливо відкрити, і перелякана дитина може задихнутися, якщо терміново не надійде допомога. Колишній злодій опиняється перед вибором: життя дитини чи особисте щастя. Він без вагань обирає перше і, скориставшись інструментами зі своєї валізи, швидко відчиняє двері сейфу, рятуючи життя дівчинки. Тим самим Джиммі, якого присутні знали як Ральфа Спенсера, викриває себе. Тож, розпрощавшись з надіями на краще майбутнє, молодий чоловік прямує до виходу з банку, де на нього чекає сищик Бен Прайс. Він тривалий час переслідував Джиммі Валентайна і, нарешті вистеживши його, випадково став свідком благородного вчинку. Коли байдужий до своєї подальшої долі Джиммі, визнаючи свою поразку, першим звертається до сищика, той, вражений його шляхетністю й мужністю, робить вигляд, ніби вони не знайомі. Як бачимо, історія Джиммі Валентайна і своїми деталями, і фіналом, і загальною оптимістично-життєстверджуючою тональністю суттєво відрізняється від трагічної історії його вірогідного прототипу — Ричарда Прайса, в'язня Колумбуса. Втім зв'язок між сюжетом новели О.Генрі і драматичним епізодом його тюремних спогадів є очевидним, хоча сам автор, плануючи своє майбутнє життя після виходу із в'язниці, сподівався, що зможе “витравити зі своєї пам'яті будь-які згадки про те, що колись дихав смородом цих жахливих стін”¹.

До речі, новела “Знайдене виправлення”, яка відразу ж підкорила читацьку публіку, принесла величезний фінансовий зиск не своєму авторові, а іншим, більш підприємливим людям. Продюсер Джордж Тейлор за 500 доларів викупив у О.Генрі право на сценічну обробку новели, а драматург Поль Армстронг перетворив її на п'єсу “Такий собі Джим Валентайн”, яка мала шалений успіх і принесла їм сто тисяч доларів прибутку.

За часів перебування у в'язниці Білл Портер, чия вразлива душа переповнювалася болем і співчуттям до

¹ *Jennings A.* Цитоване видання — С.207.

чужого горя, знаходив єдину відраду в тому, що в години дозвілля міг цілковито віддаватися своїй улюбленій справі — писати оповідання. Можливо, саме занурення у сповнений світла і різдвяних чудес світ власної фантазії допомогло йому вижити, не зламатися під тягарем випробувань, а головне, зберегти унікальну властивість — бачити можливість щасливого виходу із будь-якої, навіть найскрутнішої ситуації. Цікаво зазначити, що до розуміння внутрішнього світу О.Генрі найближче підійшов його колега по перу Ептон Синклер, який у своїй п'єсі "Білл Портер" (1925) змалював декілька вигаданих сцен із тюремного життя і відтворив ті гіпотетичні мотиви, якими міг керуватися письменник-арештант, обираючи власну творчу стратегію. У п'єсі Синклера є епізод спілкування Білла Портера з тінню Етол, яка зупиняє свого чоловіка, готового активно заявити свій протест проти існуючих порядків і ризикнути власним життям. Слова, які Синклер вкладає в уста Етол, є, по суті, власним мистецьким і життєвим кредо О.Генрі: "Природа щедро наділила тебе фантазією, ніжністю і потоком блискучих слів, які можуть підбадьорити... Ти навчишся знаходити нові слова..., нове співчуття... Ти знайдеш свій власний шлях, як допомогти людям..., як викликати у них співчуття до них самих... Я бачу їх, жадаючих цієї зливої зі сміхом жалості, що дарована тобі ... Іди ж, Білл Портер, і виконуй своє високе призначення!"¹.

Під час перебування в Колумбусі, де він провів три роки й три місяці, Вільям Сідні Портер написав чотирнадцять оповідань, які були підписані псевдонімом О.Генрі (О'Henry). Слід зауважити, що написання цього псевдоніму через апостроф, тобто на ірландський манер, є неправильним. Достеменних відомостей про те, чому письменник обрав саме цей псевдонім, не збереглося, очевидним є лише той факт, що він приховував своє справжнє ім'я, аби ніхто не дізнався, що твори надходять із в'язниці.

Біографи письменника висловлюють декілька припущень стосовно походження псевдоніма. Найпоши-

¹ *Sinclair U. Bill Porter. A Drama of O'Henry in Prison. — Pasadena, 1925. — P.58.*

ренішою є версія, згідно з якою Портер, створюючи своє літературне ім'я, взяв за основу ім'я французького фармацевта Етьєна Оссіана Анрі (Etteine-Ossian Henry) — автора популярного аптекарського довідника, що завжди був у нього під рукою за часів ув'язнення. Втім існують й інші гіпотези. Згідно з однією із них, псевдонім О. Генрі походить від імені тюремного охоронця Орріна Генрі (Orrin Henry), який служив у Колумбусі в ті часи, коли Портер відбував там ув'язнення. Згідно з другою гіпотезою, яку обґрунтовує дослідник Гай Давенпорт, псевдонім є похідною від назви тюрми і утворився шляхом скорочення слів "Ohio Penitentiary". Крім того, існує припущення, що псевдонім походить від вигуку "Oh, Henry!", який часто звучав на адресу кота на прізвисько Генрі у родині Джозефа Гаррела — остінського друга Вільяма Портера, в домі якого він мешкав у 1884—1887 роках. Цей кіт був сімейним улюбленцем, і Білл, котрий з раннього дитинства був зятим любителем котів (свого часу в їхньому будинку в Грінсборо жило дев'ятеро приблудних котів), в ньому душі не чув. Прихильники цієї версії стверджують, що вперше Вільям Портер використав літературний псевдонім О. Генрі ще у 1886 році, тобто саме тоді, коли жив у родині Гаррелів.

Стимулом, який змусив арештанта № 30644 взятися за перо, було почуття провини перед донькою Маргарет, яку він ніжно любив. Дівчинці сказали, що батько поїхав у бізнесових справах, тож вона навіть не здогадувалася про місце його справжнього перебування. Роучі, які виховували Маргарет, змушені були переїхати з Остіна до Пенсільванії, щоб онука випадково не дізналася гіркої правди про батька. Білл писав їй турботливі і сповнені жартівливих пасажів листи, де ніщо не нагадувало про той страшний і жорстокий світ, в якому він волею долі опинився. Своє перше оповідання "Різдвяний подарунок Діка-Свистуна" він відправив восени 1899 року до популярного журналу Макклюра, сподіваючись заробити гроші на різдвяний подарунок для Маргарет. Цього разу йому пощастило: оповідання було відразу ж надруковане, і автор отримав гонорар, якого вистачило на подарунок доньці.

Із чотирнадцяти оповідань, які Вільям Портер через сестру одного в'язня — колишнього банкіра — перепра-

вив на волю, надруковано було лише три, всі інші неодноразово повертали для перероблення. Деякі з них, зокрема “Санаторій на ранчо”, “Без вимислу”, “Туман у Сан-Антоніо”, “Прозріння сліпого”, згодом О.Генрі включить до своїх збірників, і вони набудуть чималої популярності у читачів.

Першими слухачами оповідань, написаних О.Генрі у тюрмі, були його друзі по нещастю — Ел Дженнінгс та ще кілька в'язнів. У своїх спогадах Дженнінгс неодноразово наголошуватиме на тому, яке дивовижне враження справляли ці оповідання на людей, котрі пройшли страшну у своїй жорстокій несправедливості школу життя. Дехто з них навіть не міг стримувати сліз, хоча до того жодного разу в житті не плакав. “У моторошній атмосфері тюрми з її смертями й жорстокістю, — згадував Ел Дженнінгс, — цинився м'який, добрий сміх його таланту — посмішка, народжена з глибин душевної болі, ганьби приниження, посмішка, що посиляла хвилі співчуття і надії до сердець усіх чоловіків і жінок, де б вони не були”¹.

Термін ув'язнення Вільяма Сідні Портера був скорочений з п'яти до трьох років і трьох місяців, але і цього часу вистачило, щоб залишити незагойні рани на його серці. Перед виходом із Колумбуса він сказав Дженнінгсу, що має намір “глибоко поховати Білла Портера, аби ніхто ніколи не дізнався, що він харчувався на каторзі в штаті Огайо”². Втім страх викриття постійно гнітив йому душу. Гільмен Голл, який зблизився з О.Генрі у 1903 році, згадував, що, коли вони заходили у будь-який нью-йоркський ресторан чи бар, письменник завжди з тривогою озирався на всі боки, наче побоюючись якоїсь небажаної зустрічі.

Відразу ж після звільнення з в'язниці, що відбулося 24 липня 1901 року, Білл відправився в Пітсбург, де мешкали Роучі і його донька Маргарет. Рідні прийняли його з радістю, однак відчуття провини перед ними страшенно пригнічувало. Деякий час він працював в аптеці та продовжував писати оповідання для різних газет. Надсилаючи чергову новелу до редакції того чи іншого нью-йоркського журналу, Білл сподівався, що одного дня він зможе

¹ *Jennings A.* Цитоване видання — С. 121.

² Цитоване видання — С. 207.

вирватися із похмурого промислового Пітсбурга, який навіював на нього смертельну нудьгу, та податися туди, де вирує життя. Невдовзі його мрія здійснилася: оповідання О.Генрі дуже сподобалися співробітникам нью-йоркського журналу “Енсліс” Гілману Голлу і Ричарду Даффі і вони запросили його до Нью-Йорка, щоб обговорити плани майбутнього співробітництва.

З квітня 1902 року розпочинається нью-йоркський період життя Вільяма Сідні Портера — найпродуктивніший період творчої біографії О.Генрі, час його блискучого тріумфу і недовгої слави. Перші півтора роки письменник докладав чималих зусиль, аби втриматися на плаву і завоювати авторитет у досить вимогливої читацької публіки. Він уникав спілкування з професійними літераторами і взагалі ніколи не афішував зв'язок між Біллом Портером і О.Генрі. Один із його майбутніх біографів В.Вільямс, котрий познайомився з письменником у Нью-Йорку, так описував особливості його характеру: “Цей чоловік завжди був самотній — і у натовпі, і наодинці з собою. Ця властивість була для нього водночас і необхідною, і обтяжливою... Я знаю, що О.Генрі часто намагався, намагався з усіх сил, вийти зі своєї шкаралупи, але ніколи йому не вдавалося відійти від неї далеко. Ніколи він не був тим, про кого кажуть — душа компанії, але кожен, хто коли-небудь зустрічався з ним, міг поручитися, що це хороша людина. Він мав рідкісний дар уважної доброти, великодушності й співчуття, і це приваблювало людей до нього, попри всю його відчуженість, замкнутість і повну достоїнства стриманість”¹.

О.Генрі хронічно не вистачало грошей, оскільки гонорари, як правило, обмежувалися кількома десятками доларів і рідко перевищували півсотні. Вперше смак справжнього успіху він відчув наприкінці 1903 року, коли головний редактор “Санді Ворлд” запропонував йому річний контракт на 52 оповідання з твердою оплатою по сто доларів за кожне. Тож наступний 1904 рік став одним із найпродуктивніших у творчій біографії письменника: цього року він написав 66 оповідань, став респектабель-

¹ *Williams W.W.* The quiet lodger of Irving Place. — N.Y., 1936. — P.104—105.

ним джентльменом, оселився у просторій затишній квартирі на вулиці Ірвінг-Плейс, яка, до речі, отримала назву на честь одного зі своїх колишніх мешканців — відомого американського письменника Вашингтона Ірвінга.

Успіх у читачів не лише зробив О.Генрі одним із найбільш бажаних авторів для будь-якого видання, але й підживлював його творчу енергію. У 1904 році з'явився перший і єдиний його роман "Королі і капуста", який і сьогодні читається з величезним інтересом, викликаючи чимало асоціацій із сучасним політичним життям. У наступному році в найпрестижніших американських журналах і газетах було надруковано ще 54 оповідання О.Генрі, тоді ж він розпочав активну роботу над укладанням збірок своїх новел. Усього він встиг підготувати і видати сім збірок: "Чотири мільйони" (The Four million, 1906), "Запалений світильник" (The Trimmed Lamp, 1907), "Серце Заходу" (Heart of the West, 1907), "Голос міста" (The Voice of the City, 1908), "Благородний шахрай" (The Gentle Grafters, 1908), "Дороги долі" (Roads of Destiny, 1909), "Вибране" (Options, 1909).

У 1907 році спостерігався певний спад творчої активності О.Генрі (написано лише 11 оповідань), щоправда, саме у цей час у житті Вільяма Портера відбувалося чимало важливих подій, головна з яких — роман із Сарою Коулмен, що завершився шлюбом. Тридцятишестилітня вчителька з Ешвілла, котра щиро захоплювалася творчістю О.Генрі, написала йому листа, в якому відверто запитала у письменника, чи не є він тим самим Біллом Портером, що двадцять років тому співав серенади під її вікном у південному містечку Грінсборо. Їхній роман розпочався з листування, згодом була зустріч, яка обох приємно здивувала, а потім — відверта розповідь Портера про найдраматичнішу сторінку його життя. Шлюбна церемонія відбулася в Ешвіллі 27 листопада 1907 року. Сара і донька Білла швидко знайшли спільну мову: вони обидві цікавилися проблемами мистецтва і обидві займалися літературною творчістю.

Другий шлюб Вільяма Сідні Портера важко назвати щасливим. Хоча Білл і Сара й ставилися один до одного зі щирою симпатією, та все ж через два роки їм довелося роз'їхатись. Сара так і не змогла пристосуватися до напів-

богемного способу життя чоловіка, а він, зі свого боку, не зміг, а можливо, і не хотів відмовлятися від своїх звичок. Їхня спроба створити затишне сімейне гніздо в тихому провінційному Ешвіллі зазнала краху, оскільки Білл не уявляв свого життя без Нью-Йорка, що був для нього не просто улюбленим містом, а тією стихією, в якій він почувався неначе риба у воді, і з якої черпав життєві сили та творчу наснагу. Повернувшись до Нью-Йорка, вони жили окремо, підтримуючи дружні стосунки і піклуючись про Маргарет. У 1908 році О.Генрі написав 29 оповідань, а у наступному — лише вісім, витративши багато часу на спробі сценічних постановок своїх новел. Близьких і друзів, безперечно, тішили літературні успіхи письменника, однак стан його здоров'я все частіше викликав серйозне занепокоєння.

Ритм життя О.Генрі в Нью-Йорку був воістину виснажливим. Як свідчить його тогочасне листування з редакторами газет і журналів, майже завжди він надавав свої матеріали в останній момент. Незрідка редакційні кур'єри сиділи у нього над душею, коли він дописував чергову новелу. Інколи йому доводилося писати два оповідання одночасно, іноді, щоб своєчасно виконати зобов'язання, він повністю відмовлявся від відпочинку і сну. Аби мобілізувати внутрішні резерви організму, він усе частіше вдавався до алкоголю. Біограф письменника Дж. Ленгфорд наводить вельми красномовний фрагмент одного із листів О.Генрі, в якому крізь властиву цьому новелістові іронію проступає гіркота самовикриття. "Насамперед, — пише автор листа, — вам необхідні кухонний стіл, табуретка, олівець, листок паперу і стакан відповідного розміру. Це знаряддя праці. Далі ви дістаєте із шафи пляшку віскі і апельсин — продукти, необхідні для підтримання письменницьких сил. Починається розробка сюжету (можете вдавати, що це і є натхнення). Додаєте до віскі апельсиновий сік, випиваєте за здоров'я журнальних редакторів, загострюєте олівець, розпочинаєте роботу. На момент, коли всі апельсини вже вижаті і пляшка порожня, ваше оповідання є закінченим і придатним до продажу"¹.

¹ Langford G. *Alias O. Henry. A Biography of William Sidney Porter.* — N.Y., 1957. — P.223.

У важких буднях літературного поденника О.Генрі, безперечно, було й чимало світлих моментів. Майже всі, хто спілкувався з ним у ті часи, коли літературна діяльність почала приносити йому не тільки славу, а й непоганий заробіток, згадують про його дивну щедрість. Він завжди був дуже чутливим до чужого болю, і як тільки в його кишенях з'являлися гроші, він обов'язково знаходив біля себе — у натовпі, за стійкою бару чи за столиком у кав'ярні — того, хто, на його думку, потребував цих грошей набагато більше за нього самого. У своїх творах, і у повсякденному житті йому подобалося дарувати людям радість, тож він ніколи не відмовляв собі у такому задоволенні, як стати для когось тим самим щасливим випадком, тією довгоочікуваною посмішкою фортуни, які так часто зустрічалися у фіналах його новел. Бідна дівчина, що подібно до Делли із "Дарів волхвів" змушена була економити кожен цент, могла просто так отримати від вишукано шляхетного містера Портера двадцятидоларову купюру, а бездомний бродяга чи голодний жебрак, які випадково потрапляли йому на очі, бували приємно здивовані по-царськи щедрою милостинею. Бідняк, що не мав чим заплатити за лікування, міг запросто звернутися за допомогою до відомого своїм непоказним благодійництвом делікатного мешканця будинку на Ірвінг-Плейс, і той відсилав його до знайомого лікаря, котрому час від часу підкидав грошенят.

Інколи добротою Вільяма Портера відверто зловживали, однак він сприймав це скоріше із сумом, ніж із роздратуванням чи гнівом. Так, одного разу він дав притулок одному бідному молодому літератору, який виявився нахабним ледарем, тож, аби позбутися його присутності, О.Генрі довелося викласти чималу суму грошей. У спогадах Ела Дженнінгса наведена інформація про колишню мешканку Остіна Луїзу Шотт, яка спочатку звернулася до письменника з проханням про допомогу, а згодом стала його регулярно шантажувати, щоразу вимагаючи все більшу і більшу суму за мовчання про його колишні проблеми з законом. Від Ела Дженнінгса походить версія, що всі фінансові проблеми О.Генрі в період його популярності та доволі високих заробітків (у 1906 році, приміром, редактори пропонували йому по

п'ятсот доларів за одне оповідання) були спричинені надмірними апетитами цієї невгамовної шантажистки.

Достеменно невідомо, чи справді шантаж мав місце в житті О.Генрі, однак навіть у часи своєї найбільшої популярності він досить часто не мав у кишені жодного долара і змушений був брати в борг у друзів або ж вимагати від редакторів оплату наперед за ще ненаписані твори. Це породжувало в душі письменника психологічний дискомфорт, який він все частіше намагався втамувати алкоголем. Інтелектуальні перенапруження, постійний страх викриття, що весь час переслідував його після виходу із Колумбуса, прогресуючий діабет — усе це швидко підривало його життєві сили. Фізично і морально виснажений, вкрай знесилений постійним пошуком усе нових і нових сюжетів, він до останніх днів намагався не падати духом і сподівався, що ще зможе виконати свої зобов'язання перед редакторами і театральними продюсерами та свої обов'язки перед сім'єю. Проте його надіям і сподіванням не судилося здійснитися.

У своєму номері в готелі “Каледонія” 3 червня 1910 року під час телефонної розмови О.Генрі втратив свідомість і друзі відвезли його до найближчої лікарні. Ввечері 5 червня він звернувся до покоївки з дивними словами: “Запаліть світло, я не хочу йти додому в темряві”. Наступного ранку Вільям Сідні Портер помер. Після панакхиди, що відбулася у маленькій церкві в центрі Нью-Йорка, його поховали в Ешвіллі.

Так скінчилася сповнена трагічних перипетій і драматичних епізодів історія життя видатного американського письменника — Вільяма Сідні Портера, а життя новел О.Генрі продовжується, ставши однією із яскравих сторінок історії літератури США.

КОРОЛІ І КАПУСТА

Тепер пора, — озвався Морж, —
Сказати кілька слів
Про шхуни, чоботи й сургуч,
Капусту й королів.

Морж і тесля

ПЕРЕДМОВА ТЕСЛІ

Вам скажуть в Анчурії, що Мірафлорес, президент цієї нетривкої республіки, сам собі заподіяв смерть у прибережному містечку Кораліо; що саме сюди він утік від прикростей неминучої революції, а сто тисяч доларів з державної скарбниці, що їх він захопив із собою в шкіряному американському саквояжі на спогад про бурхливі часи свого президентства, так і не знайшлися після його смерті.

За один реал перший-ліпший хлопець покаже вам його могилу. Вона — за містом, біля невеличкого мосту, перекинутого через поросле мангровим лісом болото. Простий дерев'яний обрубок стоїть в узголів'ї. На ньому хтось випалив розпеченим залізом:

RAMON ANGEL DE LAS CRUZES
Y MIRAFLORES
PRESIDENTE DE LA REPUBLICA
DE ANCHURIA
QUE SEA SU JUEZ DIOS¹

З напису видно, що ці життєрадісні люди не переслідують того, хто розраховувався з життям. “Хай судить його бог!” Навіть утративши сто тисяч, такі жадані для кожного, вони не пішли далі цього напису.

Чужій або приїжджій людині мешканці Кораліо розкажуть про трагічний кінець свого колишнього президента: як він намагався втекти з їхньої країни, забравши з собою державні гроші та донью Ізабеллу Гілберт, молоду американську співачку; як, затриманий у Кораліо членами опозиційної партії, він узяв за краще прострелити собі голову, ніж розлучитися з грішми, а потім і з сеньйоритою Гілберт. Далі вам розкажуть, як донья Ізабелла, побачивши, що її хисткий човен опи-

нився на міліні і що вона одночасно втратила й високопоставленого поклонника і стотисячний сувенір, кинула якір у цих стоячих прибережних водах, очікуючи нового припливу.

В Коралію розповідають, що незабаром її підхопив швидкий і щасливий приплив в особі американця Френка Гудвіна, який постійно проживав у цьому містечку і забагатів на експорті місцевих товарів. Це був банановий король, каучуковий князь, барон сарсапарелі², індиго³ та червоного дерева. Вам скажуть, що сеньйорита Гілберт одружилася з сеньйором Гудвіном через місяць після смерті президента і, таким чином, вирвала у Фортуни, як тільки та перестала їй посміхатись, нові дари, ще цінніші за втрачені.

Про американця, дона Френка Гудвіна, та про його дружину жителі містечка кажуть тільки хороше. Дон Френк прожив серед них багато років і завоював загальну пошану, його дружина дуже легко стала царицею великопанського товариства, яке тільки могло бути на цьому скромному узбережжі. Сама губернаторша, родом із гордої кастільської фамілії Монтелеон-і-Додороса-де-лос-Сантос-і-Мендес, вважає за честь для себе розгорнути серветку своїми оливковими в перснях руками за столом у сеньйори Гудвін. А якщо ви (давши волю північній упередженості) натякнете на барвисте минуле місіс Гудвін, коли одчайдушно веселою невимушеністю опереткової співачки вона заволоділа серце немолодого президента, або згадаєте про ту роль, яку вона відіграла в падінні та злочинах цього державного мужа, жителі Коралію, як справжні латиняни, тільки знижуть плечима, і це буде їхня єдина відповідь. Якщо в Коралію існувало коли-небудь упередження в ставленні до сеньйори Гудвін, то тепер воно обернулося цілком на її користь.

Може здатися, що це — кінець, а не початок моєї повісті; трагедія скінчилась, романтична історія дійшла свого апогею, і вже немає про що розповідати. Але для більш цікавого читача буде, до певної міри, повчально

простежити приховані ниті, що правлять за основу хитроумної тканини описуваних подій.

Надгробок з ім'ям президента Мірафлореса щодня шарують піском та корою мильного дерева. Старий метис віддано доглядає могилу з повільною дбайливістю природженого ледаря. Своім мачете¹ він викоплює бур'ян та невиводну траву; визбирує зашкарубленими пальцями мурашок, скорпіонів, жуків і кропить дерен на могилі водою з фонтана, що на міській площі. Жодну могилу в місті не доглядають так старанно, як цю.

Тільки простеживши до кінця таємні ниті, можна зрозуміти, чому старий індіанець Гальвес потай одержує плату за доглядання могили президента Мірафлореса, та ще й від особи, яка ніколи не бачила нещасливого правителя ні живого, ні мертвого, і чому ця особа частенько приходить сюди вечорами, поглядаючи віддалік з печальною ніжністю на той безславний горбок.

Про бурхливу життєву путь Ізабелли Гілберт можна довідатись не в Коралію, а де-небудь в іншому місці. Новий Орлеан дав їй життя і ту мішану іспано-французьку кров, що примусила її пережити стільки гарячих, неспокійних днів. Вчилася вона мало, але добре знала мужчин і їхні інтереси, — тут, мабуть, допомагав їй інстинкт. Рідко трапляються жінки, обдаровані такою безоглядною сміливістю, такою палкою жадобю пригод, таким потягом до втіх. Всякі обмеження дратували її. Це була Єва, яка вже вчинила гріх, але ще не зазнала гіркої розплати. Вона несла життя, як троянду в себе на грудях.

Кажуть, ніби з великої сили мужчин, які упали коло неї, тільки один щасливець припав їй до вподоби. Президентів Мірафлоресу, блискучому, але хисткому правителю Анчурії, віддала вона ключ від свого завзятого серця. Як же тоді могло статися, що вона — за свідченням жителів Коралію — після одруження з Гудвіном зажила нудним, сонним, бездіяльним життям?

Приховані ниті тягнуться далеко, аж ген за море. Якщо простежити їх, можна дізнатися, чому О'Дей, прозваний К'уцим, що служив у Колумбійському роз-

шукному агентстві, втратив свою посаду. А щоб веселіше минав час, ми вважатимем за приємний обов'язок прогулятися з Момусом⁵ під тропічними зорями, де колись гордо виступала сувора Мельпомена⁶. Викликати такий сміх, щоб аж луна йшла від цих розкішних джунглів та похмурих бескидів⁷, де колись розтиналися крики нещасних, що попали до рук піратів, відкинути спис і тесак і атакувати тільки насмішками та веселими дотепами, з іржавого шолома давньої казки добувати спасенну усмішку радості — от чим любо тішитись у холодку цитринових дерев на морському березі, вигнутому, як уста, готові усміхнутись.

Бо тут іще живі казки Іспанських морів. Ця частина материка, обмита бурхливими хвилями Карібського моря, де над стіною страшних тропічних джунглів височать бундючні Кордільєри⁸, ще й досі оповита таємничими переказами. У минулі часи морські розбійники та повстанці будили відгомін серед цих бескидів, готуючи в зелених заростях своїми кремінними рушницями та мечами поживу для кондора, що без упину ширяв над ними. Ці історичні триста миль неспокоїного узбережжя так часто переходили з рук у руки — то до морських бродяг, то до ворогуючих держав, то до несподівано повсталих змовників, — що навряд чи знали хоч раз на протязі століть, кого називати своїм законним правителем. Пісарро⁹, Бальбоа¹⁰, сер Френсіс Дрейк¹¹ та Болівар¹² зробили все, що змогли, аби приточити їх до християнського світу. Сер Джон Морган¹³, Лафіт¹⁴ та інші прославлені задираки товкли й засипали їх ядрами в ім'я сатани.

Гра триває й тепер. Правда, рушниці піратів замовкли, але розбишака-фотограф, що робить мініатюрні і збільшені знімки, але турист із кодаком і розвідники лагідної зграї пройдисвітів відкрили цей берег і далі провадять ту саму справу. Крамарі з Німеччини, Франції, Сіцилії загрибають тепер на своїх прилавках гроші цієї країни. Знатні авантюристи товпляться в передпокоях тутешніх правителів з проектами залізниць та концесій. Маленькі опереткові народи бавляться уря-

дами та інтригами, аж поки зненацька не з'явиться в морі велика мовчазна канонерка й не попередить їх, щоб вони не ламали своїх іграшок. Разом з усім цим приходять маленький чоловічок, шукач пригод з порожніми кишенями, що їх він прагне наповнити, веселий, тямущий ділок — новітній казковий принц з будильником у руках, яким куди легше, ніж сентиментальним поцілунком, можна збудити прекрасні тропіки від вікової дрімоти. Звичайно він приносить із собою й трилисник¹⁵ і гордо виставляє його поряд з бундючними пальмами. Це він витурив звідси Мельпомену й примусив Комедію танцювати в сяйві рампи Південного Хреста¹⁶.

Отже, нам є про що розповісти. Можливо, ця повість особливо припаде до вподоби не геть-то розбірливому вухові Моржа, бо в ній справді можна знайти і шхуни, й чоботи, й сургуч, і капустяні пальми, і президентів — замість королів.

Додайте до цього трохи кохання та змов, щедро посипте цю мішанину тропічними доларами, зігрітими не так жарким сонцем, як гарячими долонями шукачів щастя, — і ви можете вважати, що перед вами саме життя, таке просторікувате, що й найбалакучіший із Моржів натовмився б, слухаючи його.

І. ЛИС НА СВІТАНКУ

Коралію спочивало під гарячим сонцем полудня, мов лінива красуня в суворо пильнованому гаремі. Розташоване біля самого моря, на смужечці наносного ґрунту, містечко нагадувало маленьку перлину, вставлену в яскраво-зелену стрічку. Позаду, вздовж берега, загрозливо нависаючи над містечком, тяглася стіна Кордільєр. Попереду широчіло море, усміхнений тюремник, ще більш непідкупний, аніж похмурі гори. Хвилі шелестіли попід берегом, серед апельсинових та сейбових дерев кричали папуги, пальми пустотливо кивали своїми гнучкими кронами як незграбний кордебалет перед самим виходом примадонни.

Раптом містечко захвилювалось. Хлопчик-тубілець пробіг по затрав'яній вулиці, викрикуючи “Busca el Señor Гудвін! Ha venido un telegrafo por el!”¹⁷.

Новина швидко розійшлась по містечку. Телеграми не часто приходять у Коралію. Десятки голосів послужливо підхопили вигук посильного. Головна вулиця, що тягнеться понад берегом, зарясніла людьми. Всім хотілось прискорити доставку телеграми. На перехрестях зібрались купки жінок різного кольору — від світло-оливкового до темно-коричневого — і жалібно заголовили: “Un telegrafo por Señor Гудвін!” Comandante¹⁸, дон сеньйор Ель Коронель Енкарнасіон Ріос, що підтримував правлячу партію й підозрівав Гудвіна в прихильності до опозиції, просичав: “Еге” — й занотував у свою секретну записну книжечку кримінальний факт: сеньйор Гудвін такого-то числа одержав телеграму.

Посеред цього галасу на порозі дерев'яного будиночка з'явився чоловік і виглянув на вулицю. Над дверима була вивіска з написом: “Кйюу і Кленсі” — така назва навряд чи виникла на цьому тропічному ґрунті. Чоловік на порозі був Біллі Кйюу, шукач щастя й борець за прогрес, найновітніший пірат Карібського моря. З допомогою цинкографії та фотографії Кйюу і Кленсі в ті дні тримали в облозі це нещасне узбережжя. Біля дверей виднілися рами, заповнені зразками їхнього мистецтва.

Кйюу сперся на одвірок. На його сміливому веселому обличчі світилася цікавість до незвичайної метушні та гомону на вулиці. Зрозумівши нарешті, в чому справа, він приставив до рота долоню й гукнув: “Ей, Френк!” — таким дужим голосом, що відразу приглушив несміливі вигуки тубільців.

Кроків за п'ятдесят, на тому боці вулиці, що ближче до моря, стояла оселя консула Сполучених Штатів. Якраз із дверей того будиночка й вискочив Гудвін, почувши своє ім'я. Він саме кутив з Уїллардом Джедді, консулом Сполучених Штатів, на задній веранді консульства, яка вважалась найпрохолоднішим місцем у Коралію.

— Мерщій! — крикнув Кйоу.— Все місто піднялось на ноги через вашу телеграму! Не жартуйте такими речами, мій любий. Не слід так легковажити настроєм народу. Коли-небудь ви одержите напахчену фіалками записку на рожевому папері, і тоді всю країну охопить пекельне полум'я революції.

Гудвін пройшовся вулицею й розшукав хлопця з телеграмою. Волоокі жінки поглядали на нього з боязким захопленням, бо він належав до того типу, який особливо приваблює жінок. Високий на зріст, блондин, в елегантному білому костюмі, в zapatos¹⁹ із лосиної шкіри. Поводився він чемно, але з якоюсь люб'язною жорстокістю, що її пом'якшував поблажливий вираз обличчя. Коли телеграма нарешті була вручена й сильний, одержавши монетку, подався геть, люди з полегкістю повернулись у свої прохолодні затінки, звідки цікавість була вигнала їх; жінки заходились куховарити на глиняних пічках під апельсиновими деревами або без кінця розчісувати своє довге пряме волосся, а чоловіки знов запалили сигарети й завели свої теревені в пивничках.

Гудвін присів на порозі біля Кйоу й прочитав телеграму. Вона була від Боба Енглхарта, американця, що жив у Сан-Матео, столиці Анчурії, за вісімдесят миль від узбережжя. Енглхарт був шукач золота, палкий революціонер і загалом славний хлопець. З його телеграми було видно, що він дотепний і обдарований багатую уявою. Йому треба було послати конфіденціальне повідомлення своєму другові в Коралію. Він не міг користуватись при цьому ні іспанською, ні англійською мовами, бо політичний нагляд в Анчурії — дуже пильний: і прихильники, й вороги уряду весь час насторожі. Але Енглхарт був дипломат. Існував тільки один код, яким він міг скористатись майже цілком безпечно — великий і могутній код нью-йоркського жаргону. Ось та телеграма, що прослизнула нерозгаданою через руки цікавих чиновників і дійшла кінець кінцем до Гудвіна:

“Його бундючність дременує учора заячим маніром з усією монетою в торбі та жмутом мусліну,

що звів його з розуму. Купа поменшала на п'ять нулів. У наших усе гаразд, тільки мало побрязкачів. За комір обох. Головний разом з мануфактурою тримає курс на солоне. Ви знаєте, що робити.

Боб”

Гудвін легко розібрався в цій чудернацькій писанині. Він був найщасливіший з усього авангарду американських шукачів наживи, що насунули в Анчурію, й не піднявся б так високо, якби не вмів усе передбачати й заздалегідь робити висновки. Політична інтрига була для нього звичайним бізнесом. Він був досить розумний, щоб мати деякий вплив на проводирів заклоту, й досить багатий, щоб купити прихильність і повагу дрібних урядовців. В країні завжди була яка-небудь революційна партія, і він завжди приставав до такої партії, бо прибічники кожного нового уряду діставали нагороду за свої труди. Тепер у такій ролі виступала ліберальна партія, яка намагалася скинути президента Мірафлореса. Якщо колесо повернеться щасливо, Гудвін одержить концесію на тридцять тисяч акрів найкращих кавових плантацій всередині країни. Деякі недавні вчинки президента Мірафлореса наштовхнули Гудвіна на думку, що уряд от-от має розпастись, не дожидаючи революції, і тепер телеграма від Енглхарта підтвердила його мудре передбачення.

Телеграма, яку анчурійські лінгвісти даремно намагались прочитати, вдаючись то до іспанської, то до початків англійської мови, принесла Гудвінові дуже цікаві для нього новини. В ній повідомлялося, що президент республіки втік із столиці, захопивши з собою державну казну. Втік не сам, а в компанії привабливої авантюристки Ізабелли Гілберт, співачки оперної трупи, що її от уже цілий місяць президент вшановував у Сан-Матео такими бучними бенкетами, якими не часто вшановують і королів. Вираз “заячим маніром” означав не що інше, як їзду верхи на мулі, бо саме так тільки й можна дістатись від столиці до Коралію. Згадка про те, що “купа поменшала на п'ять

нулів”, ясно вказувала на злиденне становище національних фінансів. Так само ясно було, що переможній партії, яка тепер зможе прийти до влади мирним шляхом, дуже потрібні будуть “побрязкачі”. Коли вона не виконає своїх обіцянок і не здобуде трофеїв для роздачі переможцям, становище нової влади може й справді стати безнадійним. Отже, треба неодмінно схопити “за комір” “головного” і повернути в свої руки засоби війни та управління.

Гудвін передав телеграму Кйоу.

— Прочитайте, Біллі, — сказав він. — Це від Боба Енглхарта. Чи розбираєте шифр?

Кйоу присів на порозі поруч Гудвіна й почав уважно вивчати телеграму.

— Це не шифр, — сказав він нарешті.— Це так звана література, тобто система мови, яку вигадали белетристи і яку вони приписують людям, навіть не ознайомивши їх із нею. Її винайшли журнали, але я досі не знав, що її схвалив президент Норвін Грін. Тепер це вже не література, а мова. Словники, як не силкувались, не змогли позбавити її ознак діалекту. Коли її визнало Західне телеграфне об’єднання, можна бути певним, що незабаром з’явиться цілий народ, який розмовлятиме нею.

— Ви залізли у філологію, Біллі, — сказав Гудвін.— Ви розумієте, про що тут ідеться?

— Ще б пак, — відповів доморослий філософ.— При потребі можна легко зрозуміти яку завгодно мову. Якось я прихитрився зрозуміти навіть наказ забиратися геть, виданий класичною китайською мовою, коли його підтвердили дулом рушниці. А ця маленька літературна спроба, яку я зараз держу в руках, не що інше, як “Лис на світанку”. Ви грали в таку гру, Френк, коли були хлопцем?

— Здається, — відказав Гудвін, сміючись. — Треба взятися за руки і...

— Зовсім ні, — перебив Кйоу. — Ви сплутали цю чудову спортивну гру з іншою, яка зветься “Навколо куща”. “Лис на світанку” — цілковита протилежність

їй, і за руки не треба братись. Зараз я розкажу вам, як це робиться. Наш президент і його напарниця перед тим, як побігти, підводяться на ноги в Сан-Матео й вигукують: “Лис на світанку!”. А ми з вами, стоячи тут, відповідаємо: “Гуска й гусак!” Вони запитують: “А скільки миль до міста Лондона?”. Ми відказуємо: “Небагато, якщо у вас довгі ноги. Скільки вас?”. Вони кажуть: “Більше, ніж ви можете спіймати”. І тоді починається гра.

— Розумію, — сказав Гудвін. — Треба пильнувати, щоб гусак та гуска не прослизнули у нас поміж пальцями, Біллі: у них надто коштовне пір'я. Наші готові хоч зараз до влади, але з порожньою скарбницею ми продержимось не довше, ніж новачок на мустангові. Нам доведеться грати в лиса на всьому узбережжі, щоб не дати їм утекти за море.

— Якщо вони їдуть на мулах, — сказав Кйюу, — то дістануться сюди тільки на п'ятий день. У нас досить часу, щоб виставити сторожу. Є тільки три пункти на узбережжі, де можна сісти на пароплав: наше місто, Солітас та Аласан. Тут і треба їх стерегти. Це не важче за шахову задачу: лис починає — й мат за три ходи. Ой ти, гусаче, у світ мандруєш, а над собою лиха не чуєш... З ласки літературного телеграфу скарби цієї забутої Богом країни опиняться в руках чесної політичної партії, яка тільки й думає, як би перевернути все догори дном.

Кйюу правильно змалював становище. Дорога від столиці до узбережжя — надзвичайно важка. Подорожного трясло й трусило, морозило й пекло, мочило й сушило. Стежка здиралась на страшні бескиди, зависала, як гнила нитка над жахливими проваллями, поринала в холодні потоки, що текли з білих снігових верхів, звивалась, мов гадюка, крізь ліси, куди ніколи не заглядає сонце, де кишать небезпечні комахи та звірі. Збігши з гір, стежка утворювала тризубець, середній кінець якого кінчався в Аласані, один відгалужувався до Коралію, а ще один вривався в Солітас. Поміж горами та морем простягалася смуга наносної

землі миль на п'ять завширшки. Тут тропічна рослинність була аж надто буйна. На відвойованих де-не-де у джунглів клаптиках землі були розведені плантації бананів, цукрової тростини та апельсинові гаї. Навколо них буяли дикі зарості, населені мавпами, тапірами, ягуарами, алігаторами, дивовижними плазунами та комахами. Де не було прорубаної дороги, там гілки та ліани сплітались так густо, що й гадюка ледве-ледве пролазила крізь нетрі. Тільки крилаті тварини могли безпечно рухатись по зрадливій лісовій трясовині. Отже, втікачі могли дістатись до берега тільки однією з трьох зазначених доріг.

— Нікому ні слова, Біллі,— порадив Гудвін.— Краще, як вороги наші нічого не знатимуть про втечу президента. Можливо, що й у столиці ще не всім про це відомо. Інакше Боб не робив би з цього секрету; та й у нас би вже всі про це говорили. Зараз я піду до доктора Савальї, й ми пошлемо кого-небудь перерізати телеграфний дріт.

Коли Гудвін підвівся, Кйюу жбурнув свій капелюх на траву й тяжко зітхнув.

— Що з вами, Біллі? — запитав Гудвін, зупинившись. — Вперше чую, як ви зітхаєте.

— І востаннє, — відказав Кйюу. — Цим скорботним коливанням повітря я назавжди прирікаю себе на похвальне, але гнітюче життя чесної людини. Скажіть, будь ласка, що таке фотографія у порівнянні з можливостями великого й безжурного класу гусок та гусаків? Не те щоб я хотів бути президентом, Френк, — та й шмат, що він захопив із собою, не по моїх зубах, — але якось ніби сумління мучить, що я фотографую цих людей, замість того, щоб напхати кишені й дати драла. Чи вам доводилось, Френк, бачити отой “жмут мусліну”²⁰, що його превосходительство згорнув і забрав з собою?

— Ізабеллу Гілберт? — перепитав Гудвін, сміючись. — Ні, не доводилось. Судячи з того, що я чув про неї, це дуже рішуча особа, яка ні перед чим не спиниться. Не вдавайтесь у романтику, Біллі. Іноді я починаю боятися, що у ваших жилах тече ірландська кров.

— І я теж не бачив її,— провадив Кйюу.— Але кажуть, що поряд з нею всі красуні, уславлені в міфології, скульптурі та літературі, здаються звичайними хромолітографіями²¹. Досить їй, кажуть, глянути на мужчину, як він обертається в мавпу й лізе на пальму, щоб нарвати для неї кокосових горіхів. А цей президент — подумати тільки! В одній руці у нього чорт знає скільки доларів, а в другій — ця муслінова сирена, і він скаче собі на доброму мулі, а навколо все співає і квітне.

А бідному Біллі Кйюу за його велику чесність доводиться по-шахрайськи нівечити обличчя оцих напівмавп заради шматка хліба. Яка несправедливість!

— Не журіться,— сказав Гудвін.— Який же з вас лис, коли ви заздрите гусакові? Може, чарівна Гілберт уподобає вас і вашу фотографію після того, як ми обберемо її високого кавалера.

— І вона не прогадала б, — зауважив Кйюу.— Але це не по ній. Її місце в галереї богів, а не на виставці цинкографічних знімків. З такою леді не занудьгуєш, і цьому президентові просто повезло. Та я чую, як лається Кленсі в задній кімнаті, адже йому доводиться працювати за двох.

І Кйюу поринув за лаштунки своєї “галереї”, на-свистуючи якийсь веселий мотив, що так не пасував до його недавнього зітхання з приводу сумнівного щастя президента-втікача.

Гудвін повернув з головної вулиці на бокову, дуже вузьку, що перетинала головну під прямим кутом.

Ці бічні вулички заросли густою, буйною травою, яку поліція регулярно підрізала своїми мачете, щоб вона не заважала пішоходам. Вузькі кам'яні тротуари тяглися вздовж непоказних, одноманітних глиняних будиночків. На околицях міста ці вулички сходили нанівець, і натомість з'являлися вкриті пальмовим листям хатки карібів та бідніших тубільців, а також злиденні халупки ямайських та вест-індських негрів. Кілька більших будівель височіло понад червоною черепицею одноповерхових будиночків — башта тюрми,

готель де лос Естранхерос²², резиденція агента фруктової компанії “Везувій”, крамниця й оселя Бернарда Бреннігена, руїни собору, де побував колись Колумб²³, і найрозкішніша будівля — Casa Morena — літній “білий дім” президента Анчурії. На головній вулиці, що тяглася вздовж берега — тобто на місцевому Бродвеї,— містились найбільші магазини, державний склад коньяку, пошта, казарми та торговий майдан.

Гудвін пройшов повз будинок, що належав Бернарду Бреннігену. Це була сучасна дерев’яна будівля на два поверхи. В нижньому містилась крамниця Бреннігена, на другому жив сам хазяїн. Навколо всього будинку йшла широка тінява веранда. Гарненька жвава дівчина в красивому білому вбранні, що ніби аж леліло на ній, перекилилася через бильця й усмінулася Гудвінові. Вона була не смаглявіша за яку-небудь аристократку Андалузії і вся яскріла й палала, як тропічне місячне сяйво.

— Добри вечір, міс Пауло, — сказав Гудвін, знімаючи капелюха зі своєю незмінною усмішкою. Він майже однаково приязно вітався і з чоловіками, і з жінками. Всі в Кораліо любили вітатися з велетнем американцем.

— Що нового, містере Гудвін? Тільки не кажіть, будь ласка, що у вас немає нічого нового. Ох, як жарко! Я почуваю себе точнісінько так, як Маріанна у своєму неприступному дворі²⁴ — чи, може, то було на горі. Така задуха!

— Ні, новин, здається, немає,— сказав Гудвін, зловтішно глянувши на неї. — От хіба тільки Джедді щодня стає чомусь усе сварливіший та подразливіший. Коли він найближчим часом не вгамується, я перестану курити у нього на веранді, хоч у всьому місті немає такої прохолоди, як там.

— Він зовсім не буває сварливий, коли... — вирвалось у Паули.

Та вона не доказала й сховалась, густо зашарівшись, бо мати в неї була метиска, і іспанська кров надавала дівчині соромливості, яка була справжньою прикрасою другої половини її поривчастої душі.

II. ЛОТОС І ПЛЯШКА

Уїллард Джедді, консул Сполучених Штатів у Коралію, сидів за столом і, не поспішаючи, писав річний звіт. Гудвін, що зайшов до нього, як звичайно, покурити на своїй улюбленій веранді, не зміг його відірвати від роботи й пішов геть, добре вилаявши приятеля за негостинність.

— Я поскаржусь на вас у департамент, — сказав Гудвін, — якщо він існує не тільки на папері. Ні тобі ввічливості, ані гостинності. Ви не хочете розмовляти зі мною, навіть не пропонуєте випити. Добре ж ви репрезентуєте свій уряд!

Гудвін перейшов на другий бік вулиці, до готелю, де був єдиний більярд у Коралію, — хто знає, може, карантинний лікар погодиться зіграти з ним партію. Він уже все підготував, щоб перехопити втікачів, і тепер йому залишалося ждати, коли почнеться справжня гра.

Консул не відривався від звіту. Йому було тільки двадцять чотири роки. Та й прибув він до Коралію так недавно, що його службовий запал ще не встиг прохолонути серед тропічної спеки — між Раком та Козеро-гом²⁵ такі парадокси припустимі.

Стільки-то тисяч в'язок бананів, стільки-то тисяч апельсинів та кокосових горіхів, стільки-то унцій золотого піску, стільки-то фунтів каучуку, кави, індиго та сарсапарелі... Справді, проти минулого року експорт збільшивсь аж на двадцять процентів!

Радість охопила консула. Можливо, думав він, у державному департаменті прочитають його звіт і звернуть увагу... Але тут він одкинувся на спинку стільця й засміявся. Він став таким самим дурнем, як і всі інші. Як він міг забути, що Коралію — незначне містечко у незначній країні, в маловідомому закутку якогось другорядного моря! Йому спав на думку Грегг, карантинний лікар, що передплачував лондонський журнал "Ланцет", сподіваючись побачити там витяги зі своїх доповідей про бацилу жовтої пропасниці, які він надсилав до департаменту охорони здоров'я. Консул знав, що серед півсотні його знайомих у Сполучених Шта-

тах не знайдеться жодного, хто б чув про Коралію. Його звіт прочитають, у всякому разі два чоловіки: який-небудь дрібний урядовець у державному департаменті та складач у казенній друкарні. І, може, складач зверне увагу на підвищення торговельної активності в Коралію й навіть скаже кілька слів про це своєму приятелю за кухлем пива та порцією сиру.

Ледве він написав: “Незрозуміла млявість великих експортерів у Сполучених Штатах дає можливість французьким та німецьким фірмам контролювати практично всю торгівлю цієї багатой, квітучої країни”, як раптом почув хрипкий гудок пароплавної сирени.

Джедді відклав перо, надів панаму, взяв парасолю. Він упізнав гудок “Валгалли”, одного з пароплавів фруктової компанії “Везувій”. У Коралію геть усі, починаючи від п’ятирічних піпос²⁶, можуть назвати вам кожний прибуваючий пароплав за звуком його сирени.

Консул подався до моря, тримаючись тінявого боку вулиці. Завдяки довгій практиці, він так точно виміряв свої кроки, що з’явився на піщаному березі якраз тоді, коли від пароплава вже повертався човен з митними урядовцями, які оглянули його вантаж згідно з законами Анчурії.

У Коралію немає гавані. Таким суднам, як “Валгалла”, доводиться кидати якір за милю від берега. Вантажать фруктами їх у морі з допомогою ліхтерів та шлюпок. У Солітасі, де є гарна гавань, можна бачити багато всяких пароплавів, але на рейді в Коралію кидають якір майже виключно самі “фруктові”. Іноді на кілька днів, ніби між іншим, зчиниться у відкритому морі яке-небудь каботажне судно, або таємничий бриг з Іспанії, або шикарний французький парусник. Тоді митні власті подвоюють свою невсипущу пильність. Вночі поміж берегом та кораблями починають шмигати загадкові шлюпки, а вранці у крамницях Коралію помітно збільшується запас пляшок з трьома зірочками, різних вин та галантерейних товарів. Кажуть, що в такі дві у митних урядовців, у кишенях їхніх штанів, прикрашених черво-

ними лампасами, бряжчить більше срібла, ніж звичайно, а в реєстраційних книгах не буває жодного запису про одержання митних платежів.

Човен з митниками й гічка “Валгалли” підійшли до берега одночасно. Коли вони зупинились — далі їх не пускала мілка вода, — до сухого берега залишалось ще добрих п'ять ярдів спінених прибоем хвиль. Тоді напівголі каріби кинулись у воду й винесли на плечах судового комісара з “Валгалли” та маленьких тубільних урядовців у бавовняних сорочках, синіх штанях з червоними лампасами та солом'яних брилях з обвислими крисами.

В коледжі Джедді славився своєю грою в бейсбол. Тепер він закрив парасолю, встромив її в пісок і нахилився, спершись руками об коліна. Комісар, кумедно імітуючи позу подавальника, жбурнув консулові важку, перев'язану мотузкою пачку газет — “Валгалла” завжди привозила для нього газети. Джедді високо підскочив і з гучним “гоп” піймав кинуту пачку. Люди на березі — майже третина всього населення міста — весело засміялись і заплескали в долоні. Щотижня очікували вони на це видовисько, і воно завжди тішило їх. У Коралію не любили нововведень.

Консул знов розгорнув свою парасолю й пішов назад до консульства.

Представник великої нації мешкав у дерев'яному двокімнатному будиночку, оточеному з трьох боків галереєю з бамбука та пальмового дерева. Одна кімната правила за контору й була обставлена дуже скромно: звичайний письмовий стіл, гамак та три незручні стільці з тростяним сидінням. На стіні висіли гравюри двох президентів Сполучених Штатів — першого й останнього. У другій кімнаті жив консул.

Коли він повернувся додому, була одинадцята година — пора першого сніданку. Чанка, служниця-карібка, що куховарила в нього, якраз накривала на стіл на тому боці галереї, що виходив до моря й мав славу найпрохолоднішого місця в Коралію. На снідання був суп з ачулячих плавців, тушковані земляні

краби, плоди хлібного дерева, шматочок вареної ігуани, груші авокадо, щойно зрізаний ананас, червоне вино та кава.

Джедді сів до столу й, солодко потягаючись, розв'язав пачку газет. Два дні — або й довше — він читатиме в Коралію про всякі світові події точнісінько так, як ми читаємо химерні повідомлення тієї неточної науки, яка береться описувати побут марсіан. Прочитавши газети, він розішле їх — по черзі — усім іншим мешканцям Коралію американського походження.

Першою потрапила йому до рук газета з розряду тих товстих друкованих матраців, що на них, як розповідають, читачі нью-йоркських газет щонеділі поринають у літературний сон. Консул розіслав її перед собою на столі, підперши з одного боку спинкою стільця. А тоді старанно заходився коло сніданку, час від часу перегортаючи сторінки й ліниво перебігаючи по них очима.

Раптом йому впало в око щось дуже знайоме — погано надрукована фотографія корабля на цілі півсторінки. З цікавістю він нахилився до газети, щоб прочитати крикливий заголовок статті, вміщеної поряд.

Так, він не помилився. На знімку була “Ідалія”, восьмисоттонна яхта, що належала, за висловом газети, “кращому з кращих, Мідасові грошового ринку²⁷, довершеному джентльменові Дж. Уорду Толліверу”.

Повільно попиваючи чорну каву, Джедді прочитав статтю. У ній докладно перелічувалось рухоме й нерухоме майно містера Толлівера, далі йшов опис його яхти, і тільки наприкінці повідомлялась головна новина, крихітна, як гірчичне зернятко. Містер Толлівер у супроводі найближчих друзів вирушає у півторамісячне плавання вздовж берегів Центральної та Південної Америки й Багамських островів. Серед гостей згадувались місіс Кемберленд Пейн та міс Іда Пейн із Норфолка.

Щоб догодити невибагливим читачам, автор статті вигадав цілий роман. Він так часто згадував поряд імена міс Пейн та містера Толлівера, що здавалось, ніби він уже поблагословив їх на шлюб. З манірною дво-

значністю він грав такими виразами, як: “дехто твердить”, “поширюються чутки”, “є здогади”, “ніхто б не здивувався, якби”, а закінчував поздоровленнями.

Поснідавши, Джедді взяв газети й перейшов на кінець веранди, де сів на своє улюблене палубне крісло, а ноги поклав на бамбукове поруччя. Він запалив сигару й поглянув на море. Йому було приємно, що новина так мало схвилювала його. Він був радий, що переміг горе, яке погнало його у добровільне заслання, в цю далеку країну лотоса²⁸. Звичайно, Іди він ніколи не забуде, але думка про неї тепер не боліла йому. Після непорозуміння та сварки, що сталась між ними, він згарячу підшукав собі місце консула, хотів помститись їй, порвавши з її оточенням і з нею самою. І в цьому йому пощастило. За дванадцять місяців, які він прожив у Коралію, вони не написали одне одному жодного слова, хоч у рідких листах від небагатьох друзів, з якими він ще підтримував зв'язок, іноді згадувалось її ім'я. І все ж він не міг приглушити в собі почуття радості, коли дізнався, що вона досі не вийшла заміж — ні за Толлівера, ні за когось іншого. Але Толлівер, видимо, ще не втратив надії.

Тільки Джедді тепер байдуже. Він скуштував лотоса. Він був щасливий і задоволений у цій країні вічно пекучого сонця. Ті далекі дні, коли він жив у Штатах, здавались йому тепер дразливим сном... Хай Іда буде така сама щаслива, як і він. Повітря запашне, як у далекому Авалоні²⁹, вільна, ідилічна течія зачарованих днів; життя серед цього безжурного поетичного народу, повне музики, квітів, тихого сміху; таке близьке море й такі близькі гори; розмаїті видіння кохання, краси, чарів, що розцвітають білими тропічними ночами,— все це проймало його живими радощами. А тут ще й Паула Бренніген.

Джедді збирався одружитися з Паулою, якщо вона згодиться, звісно. А що вона згодиться, він майже не сумнівався. Але він чомусь не поспішав з освідченням. Кілька разів слова були готові зірватися з його уст, але щоразу якась таємнича сила стримува-

ла його. Можливо, то було підсвідоме побоювання, що такий вчинок розірве останню нитку, яка пов'язує його з минулим.

Він був би дуже щасливий з Паулою. В місті мало дівчат, які б могли зрівнятися з нею. Два роки вона провчилася в монастирській школі в Новому Орлеані, й коли їй, буває, заманеться показати свою освіченість, вона нічим не відрізняється від дівчат з Норфолка або Манхеттена. Зате як приємно дивитись на неї, коли вона вбереться іноді в національний іспанський костюм з голими плечима й пишними широкими рукавами!

Бернард Бренніген був найбагатший купець у Кораліо. Крім магазину, він мав ще й караван мулів і провадив жваву торгівлю з різними містами та селами середині країни. Дружина його була місцева аристократка зі знатного кастільського роду, але брунатний відтінок на її оливкових щоках свідчив про домішку індіанської крові. Від шлюбу ірландця з іспанкою з'явився, як це часто буває, паросток дивовижної, своєрідної краси. Бреннігени були надзвичайно приємні люди, і горішній поверх їхнього будинку був давно вже готовий до послуг Джедді та Паули, аби тільки Джедді зважився завести про це розмову.

Минуло дві години. Консулові набридло читати. Газети безладно валялись круг нього на підлозі. Розлігшись у кріслі, він мрійно дивився на навколишній рай. Кілька бананових дерев розкинуло свої широкі щити між ним і сонцем. Положистий схил від консульства до моря вкривали темно-зелені зарості лимонних та апельсинових дерев, що саме починали квітнути. Лагуна врізалась у суходіл, наче темний зазублений кристал, і над нею бліде сейбове дерево³⁰ підносилося мало не до хмар. Декоративне листя хитких кокосових пальм у березі яскріло на аспідно-сірому тлі майже нерухомого моря. До свідомості Джедді доходили яскраво-багряні та блідо-жовті плями серед густих зелених заростей; пахощі фруктів та квітів, димок від глиняної кабиці під гарбузовим деревом, де куховарила Чанка; дискантовий жіночий сміх у хатках

тубільців, пісня червоногрудки, солонуватий повів з моря, димінуендо³¹ ледве чутного прибою вповодж узбережжя — й потім поступово виникла перед ним біла цяточка, яка весь час росла й виросла нарешті у велику пляму на одноманітно сірій поверхні моря.

З лінивою цікавістю він слідкував, як пляма дедалі більшала, — й кінець кінцем обернулась в “Ідалію”, що повним ходом пливла понад узбережжям. Не міняючи пози, Джедді дивився, як гарненька біла яхта швидко наближалась, як незабаром порівнялася з Коралію. Потім, випроставшись, він побачив, як вона пройшла мимо — не більше як за милю від берега. Він бачив, як поблискували її начищені мідні частини, бачив смуги палубних тентів — і тільки. Немов кораблик у чарівному ліхтарі, “Ідалія” пройшла через осяяне коло його невеличкого світу й зникла назавжди. Якби не легесенька хмарка диму на обрії, що залишилась від неї, можна було подумати, що “Ідалія” — щось нереальне, химерний витвір його бездіяльної фантазії.

Джедді повернувся до контори й знову почав порпатись над звітом. Коли стаття в газеті зовсім не збентежила його, то ця безмовна поява яхти подіяла на нього ще менше. Вона принесла з собою спокій і мир, бо тепер у нього зникли останні сумніви. Він знав, що люди іноді довго зберігають надії, навіть не усвідомлюючи цього. Тепер, коли вона — Іда — проїхала дві тисячі миль і обминула його, не подавши й знаку, йому нема чого більше — навіть підсвідомо — чіплятися за минуле.

По обіді, коли сонце сховалося за гори, Джедді вийшов прогулятись на вузьку смужку берега, попід кокосовими пальмами. З моря повівав легенький вітерець, мережачи поверхню води дрібними хвильками.

Невеличкий бурун з тихим шелестом виплеснувся на пісок, принісши з собою якийсь круглий блискучий предмет, що знов скотився в море, коли хвиля відступила. Нова хвиля зовсім викинула його на берег, і Джедді підібрав знахідку. Це була довгошия пляшка з-під вина, з безкольорового скла. Корок си-

дів у ній туго, врівні з краями шийки, запечатаної темно-червоним сургучем. У пляшці не видно було нічого, крім зібганого аркушика паперу, який, мабуть, пом'яли, затискаючи у вузьке горлечко. На сургучі виднівся відтиск персня з якоюсь монограмою; але відтиск той, мабуть, зроблено нашвидку, бо літери годі було розібрати. Іда Пейн завжди носила перстень з печаткою, вважаючи його найкращою оздобою. Джедді здалося, що на сургучі відтиснуті знайомі ініціали І. П., і він відчув якесь дивне хвилювання. Це був куди інтимніший нагад про Іду, ніж яхта, на якій вона щойно пропливла мимо. Він пішов додому й поставив пляшку на письмовий стіл.

Скинувши капелюх і піджак, він засвітив лампу — ніч навально заповонила місто після короткого смеркання — й почав розглядати свою морську здобич.

Піднісши пляшку до світла й повільно обертаючи її, він кінець кінцем виявив, що в ній було два аркушики дрібно списаного поштового паперу; що папір своїм форматом і кольором подібний до того, яким звичайно користувалась Іда, і що почерк, наскільки він міг розглядіти, був також Ідин. Грубе скло так викривляло проміння лампи, що Джедді не зміг розібрати жодного слова. Але деякі заголовні літери, що йому пощастило розібрати, були написані, безперечно, її рукою.

З ледве помітною усмішкою збентеження й радості Джедді поставив пляшку на стіл і поклав біля неї рядочком три сигари. Потім приніс із веранди своє улюблене крісло й догідно розлігся в ньому. Він куритиме сигари й міркуватиме над виниклою проблемою.

Бо це й справді була проблема. І навіщо він підібрав пляшку? Та пляшка стояла у нього на столі. Море, звідки приходить стільки тривог, — навіщо воно принесло сюди цю пляшку й порушило його спокій?

У цій сонній країні, де дозвілля було більше, ніж треба, він звик глибоко замислюватись навіть над дрібницями.

Він вигадував різні химерні гіпотези з приводу пляшки, проте жодна не задовольняла його.

Такі пляшки часом кидають з кораблів, яким загрожує загибель або катастрофа, і покладають на цих непевних посланців єдину надію на порятунок. Але ще не минуло й три години, як він бачив “Ідалію”, вона була цілісінька й пливла повним ходом. А може, на ній збунтувалась команда, замкнула в трюмі пасажирів, і в цій пляшці міститься прохання про допомогу? Але таке поведження команди просто неймовірне, та й навряд, щоб схвильовані пасажирки стали писати лист на чотирьох сторінках поштового паперу й старанно доводити, що їх треба врятувати.

Так поступово, способом виключення, він забрав маловірогідні гіпотези й зупинився — неохоче, правда, — на одній, найімовірнішій, а саме: що лист у пляшці адресовано йому. Іда знає, що він у Коралію; пропливаючи мимо, вона кинула пляшку в море, а вітер пригнав її до берега.

Ледве Джедді дійшов цього висновку, як на перенісці в нього пролягла зморшка, а навколо уст накреслився вираз упертості. Він дивився крізь прочищені двері на велетенських світляків, що пропливали безмовними вулицями.

Якщо це послання від Іди, про що вона може писати до нього, як не про бажання помириться? Але чому тоді вона вдалась до такого непевного й навіть легковажного способу, коли можна було скористатись поштою? Кинути записку в море у якійсь там пляшці! Це непростима легкодумність, а то й просто зневага.

Від цих думок у ньому прокинулась гордість і притлумила всі інші почуття, що їх воскресила пляшка.

Джедді надів піджак та капелюх і вийшов. Він подався вулицею до невеличкого майдану, де грав оркестр і гуляли веселі, безтурботні люди. Соромливі сеньйорити снували навколо зі світляками в чорних, як смола, косах, боязко й улесливо усміхаючись до нього. Повітря було напоєне млосними пахощами жасмину та апельсинового цвіту.

Консул зупинився біля будинку Бернарда Бреннігена. На галереї в гамаку гоїдалась Паула. Почувши

голос Джедді, вона вся зашарілась і випурхнула з гамака, як пташка з гнізда. Її вбрання зачарувало його: муслінове плаття, все в оборках, жакетка з білої фланелі — скільки смаку та елегантності! Він запропонував їй піти прогулятись, і вони пішли до старовинної індіанської криниці, викопаної при дорозі, під горою. Там вони присіли поруч на цямрині, і Джедді нарешті зважився вимовити слова, що їх так довго ждали від нього. І хоч він був певний, що вона не скаже йому “ні”, він увесь затремтів від радості, побачивши, якою цілковитою була його перемога і як безоглядно підкорилась йому Паула. От серце, створене для кохання й вірності! І все це без примх, без зайвих запитань і всяких банальностей, що їх вимагає звичай.

Ніколи Джедді не почував себе таким щасливим, як цього вечора, коли цілував Паулу біля дверей її дому! “Тут, у країні лотоса пустельній, спочинути у вічному дозвіллі” — здавалось йому, як і багатьом мореплавцям до нього, найкращою й найлегшою долею. Майбутнє в нього ідеальне. Він потрапив у рай, де немає підступного змія. Його Єва воістину буде часткою його самого, неприступна для спокуси й тому ще більш спокуслива. Сьогодні все вирішилось, і серце його було повне спокійної, впевненої радості.

Джедді пішов додому, насвистуючи “La Colondkina”³² — найкращу й найсумнішу з усіх любовних пісень. З свого сідала біля дверей стрибнула йому назустріч, жваво белькочучи, ручна мавпочка. Він попрямував до столу, щоб дістати для неї горіхів. В півтемряві його рука наткнулась на пляшку. Він здригнувся, мовби доторкнувся до холодного, круглого тіла гадюки.

Він зовсім забув про пляшку!

Він засвітив лампу й нагодував мавпочку. Потім дуже старанно запалив сигару, взяв пляшку й пішов до берега.

Було місячно, море сяло. Вітер перемінівся і — як завжди вечорами — дув з берега.

Підійшовши до самої води, Джедді закинув нерозпечатану пляшку далеко в море. На мить вона зникла

під водою, а потім підстрибнула вгору, удвоє вище за свою вишину. Джедді стояв нерухомо й стежив за нею. Місяць світив так ясно, що було добре видно, як вона колихається на невеличких хвилях — угору-вниз, угору-вниз... Крутячись і поблискуючи, вона помалу віддалялась від берега. Вітер ніс її у відкрите море. Незабаром вона обернулась у малесеньку цяточку, яка то з'являлась, то знову зникала, й потім таємницю її навіки поглинула ще більша таємниця — океан. Джедді стояв нерухомо на березі, курив сигару й дивився на воду.

.

— Сімоне! Гей, Сімоне! Та прокинься ж нарешті, Сімоне! — загорлав хтось біля самої води.

Старий Сімон Крус був метис³³; він жив у хатинці біля моря, ловив рибу й перевозив контрабанду. Він тільки що задрімав — і от його збудили.

Він уступив у черевики й вийшов надвір. Там саме висідав із шлюпки молодший офіцер із "Валгалли", його давній знайомий, разом із трьома матросами.

— Біжи до міста, Сімоне,— гукнув офіцер,— і розшукай доктора Грегга або містера Гудвіна, або кого іншого з приятелів містера Джедді, і нехай вони зразу ж ідуть сюди!

— Святителі небесні! — відгукнувся сонний Сімон. — Чи не трапилось чого з містером Джедді?

— Він отам під брезентом,— сказав офіцер, показуючи на шлюпку.— Ще трохи — й він пішов би на дно. Ми помітили його з пароплава, за милю від берега; він плив, як божевільний, за якоюсь пляшкою, а пляшку ту несло в море. Ми спустили шлюпку — й за ним. Він уже був наздогнав пляшку, але знесилився й пішов під воду. Ми приспіли вчасно — і, може, він ще буде живий, але це вже справа лікаря.

— Пляшка? — сказав старий, протираючи очі. Він ще не зовсім прочумався.— Де пляшка?

— Там десь, пливе собі, — сказав моряк, тикнувши пальцем у бік моря. — Та проснися ж, Сімоне!

ІІІ. СМІТ

Гудвін і палкий патріот Савалья вжили всіх можливих застережних заходів, щоб не дати втекти президентові Мірафлоресу та його супутниці. Вони розіслали надійних людей у Солітас та Аласан попередити тамтешніх лідерів про втечу, щоб ті виставили понад берегом патрулі й будь-що заарештували втікачів, ледве вони з'являться на їхній території. Після цього залишалось тільки виставити сторожу навколо Кораліо й чекати на дичину. Сіть була розкинута, як слід. Шляхів було так мало, сісти непомітно на пароплав на цьому узбережжі так важко, що було б дуже дивно, якби крізь вічка тієї сіті прослизнуло стільки анчурійської гідності, романтики та грошей. Президент, певна річ, пробиратиметься до берега по-тай і спробує крадькома сісти на корабель у якому-небудь відлюдному місці.

На четвертий день, після того як прийшла телеграма від Енглхарта, тричі хрипко прогула сирена, і у водах Кораліо кинув якір норвезький пароплав "Карлсефін", зафрахтований однією з фруктових фірм Нового Орлеана. "Карлсефін" не належав фруктовій компанії "Везувій", а виступав у ролі дилетанта, працюючи для невеличкої компанії, занадто дрібної, щоб конкурувати з "Везувієм". Рейси "Карлсефіно" залежали від становища на фруктовому ринку. Бувало, що деякий час він курсував регулярно між Центральною Америкою та Новим Орлеаном, а потім ішов у Мобіл або Чарлстон, а то й далі на північ, аж до Нью-Йорка, залежно від того, де збільшувався попит на фрукти.

Гудвін прогулювався берегом серед звичайного натовпу людей, що знічев'я зібрались подивитися на пароплав. Тепер, коли президент Мірафлорес міг щохвилини з'явитись на кордоні своєї занедбаної республіки, вимагалася суворая й неослабна пильність. Кожне судно, яке наближалось до берега, могло прислужитись утікачам, і тому навіть шлюпка та плоскодонки, що належали мореплавному населенню Кораліо, були взяті під пильний нагляд. Гудвін і Савалья, стараючись не

привертати до себе уваги, ходили скрізь, доглядались, чи не зосталась де-небудь лазівка для втечі.

Митні урядовці з поважним виглядом сіли у свій човен і попливли до “Карлсефіна”. Тим часом шлюпка привезла на берег комісара з паперами й забрала карантинного лікаря з зеленою парасолею та медичним термометром. Потім юрба карібів³⁴ почала вантажити на ліхтери незліченні в’язки бананів, навалені купами на березі, й перевозити їх на пароплав. Пасажирів на “Карлсефіні” не було, й місцеві власті швидко скінчили всі формальності. Судновий комісар заявив, що пароплав простоїть до ранку й вантажитиметься цілу ніч. За його словами, “Карлсефін” прибув з Нью-Йорка, куди він одвозив партію апельсинів та кокосових горіхів. Для прискорення роботи пустили в діло дві-три судові шлюпки, бо капітан хотів обернутись якомога швидше, щоб заробити на деякому підвищенні цін на фрукти у Сполучених Штатах.

Десь о четвертій поблизу Коралію з’явилося ще одне морське чудовисько, таке незвичайне в тутешніх водах. Воно йшло курсом фатальної “Ідалії”. То була гарненька парова яхта, пофарбована в ясно-жовтий колір, чітко окреслена, наче гравюра. Красуня мовби висіла в морі, легко погойдуючись на хвилях, мов качка в кориті з дощовою водою. Незабаром до берега пристав швидкохідний човен з гребцями в матроській формі, і кремезний чолов’яга вискочив на пісок.

Кинувши несхвальний погляд на досить-таки строкату юрбу анчурійців, новоприбулий відразу ж попрямував до Гудвіна, що серед усіх на березі здавався найбезсумнівнішим англосаксом. Той ввічливо привітався з ним.

З розмови виявилось, що прізвище незнайомця Сміт і що прибув він на яхті. Скупі біографічні дані, що й казати! Адже яхту бачили всі, а що прізвище незнайомця Сміт, можна було догадатися з першого погляду. Але Гудвінові, що бував у бувальцях, впала в око деяка суперечність між Смітом та його яхтою. У Сміта голова — кругла, мов куля; очі — косі й неви-

разні; вуса — як у бармена. І коли тільки він не переодягся перед висадкою на берег, то виходить, він ображав палубу своєї бездоганної яхти котелком ясно-сірого кольору, картатим костюмчиком та водевільною краваткою. Власники яхт, звичайно, більше гармонують з ними.

У Сміта, очевидно, була в Кораліо якась справа, проте він був не з балакучих. Він сказав кілька слів про місцеві краєвиди, відзначивши, що вони схожі на малюнки в географії, а потім запитав, де знайти консула Сполучених Штатів. Гудвін показав на смугасте полотнище з зірками, що висіло над консульським будинком за апельсиновими деревами.

— Містер Джедді, консул, зараз напевне дома,— сказав Гудвін.— Кілька днів тому він мало не втопився, купаючись у морі, й лікар поки що заборонив йому виходити.

Горнучи ногами пісок, містер Сміт попростував до консульства. Його строкатий одяг різко виділявся серед м'яких — синіх та зелених — тропічних барв.

Джедді лежав у гамаку, трохи блідий і млявий. Тієї ночі, коли шлюпка "Валгалли" приставила на берег його, здавалося, бездиханне тіло, доктор Грегг та інші друзі довгенько провозилися з ним, щоб зберегти іскру життя, яка ще жевріла в ньому. Пляшку з недоречним листом понесло у відкрите море, а створена нею проблема звелася до простої задачі на додавання: за правилами арифметики один та один — два; за правилами кохання — один.

Є чудернацька давня теорія, за якою у людини може бути дві душі — одна зовнішня, для кожного дня, а друга — середова, що прокидається рідко, зате діє швидко й енергійно. Поки панує перша, людина голиться, голосує, сплачує податки, утримує сім'ю, купує в кредит і загалом поводить цілком нормально. Та хай тільки візьме верх середова душа, й та сама людина за одну мить може зненавидіти й проклясти свою вчорашню подругу; не встигнете клацнути пальцями, як вона змінить свої політичні переконання, смертельно образить

свого найближчого друга, подається в монастир або на танцювальну вечірку, може втекти або повіситись, може написати пісню або вірш, або ні з того ні з сього поцілує дружину чи пожертвує свій капітал на дослідження якогось-небудь мікроба. Потім повертається зовнішня душа — і перед нами знову наш статечний, розсудливий громадянин. Це — тільки бунт особистості проти порядку; перетрушуються всі часточки в людині, аби потім кожна знову стала на своє місце.

У Джедді струс був не дуже серйозний — то було тільки купання в теплому морі та погоня вплав за такою абищицею, як пляшка. Тепер він знову став самим собою. На письмовому столі в нього вже лежало прохання до уряду увільнити його від обов'язків консула, як тільки знайдеться кандидат на цю посаду. Справа в тому, що Бернард Бренніген, який не любив нічого робити наполовину, відразу ж запропонував Джедді стати компаньйоном у його розмаїтих прибуткових підприємствах, а Паула з радістю уклала плани нового умеблювання та опорядження горішнього поверху бреннігівського будинку.

Консул підвівся в гамаку, побачивши на порозі такого примітного гостя.

— Лежіть, лежіть, голубе,— сказав гість, широко махнувши здоровенною рукою.— Моє прізвище Сміт. Приїхав на яхті. Ви — консул, так? Дорогу сюди мені показав один чолов'яга на березі — такий високий і солідний із себе. Дай, думаю, зайду, віддам шану рідному прапорю.

— Сідайте,— сказав Джедді.— Я весь час милувався вашою яхтою, як тільки побачив її. І хід у неї, здається, добрий. А який тоннаж?

— А дідько його знає,— відказав Сміт.— Мені байдуже, скільки вона важить. А хід у неї — хоч куди. “Бродяга” — так її звать — нікому не дозволить запошити собі очі. Це моя перша подорож на ній. Заманулось прогулятись, поглянути на місцевості, звідки до нас привозять гуму, червоний перець та революції. Я й не знав, що тут така краса. Нащо вже Центральний

парк у Нью-Йорку — й тому далеко до цього лісу. Я сам якраз із Нью-Йорка. У вас тут і мавпи, і папуги, і кокосові горіхи — чи так?

— Цього добра у нас хоч одбавляй, — сказав Джедді. — Я певен, що наша флора та фауна заткнули б за пояс і Центральний парк.

— Можливо, — весело погодився Сміт. — Я, правда, ще нічого не бачив. Проте мені здається, що ви переплюнете нас у цій галузі, з вашими тваринами та рослинами. А багато у вас буває проїжджих?

— Проїжджих? — перепитав консул. — Ви, мабуть, маєте на увазі пасажирів на пароплавах? Ні, в Коралію мало хто зупиняється. Хіба якийсь підприємець, шукаючи, куди б укласти капітал. А туристи та любителі краєвидів звичайно їдуть далі, до більших, портових міст.

— А той пароплав, що бере банани, — запитав Сміт. — Він привіз пасажирів?

— Це “Карлсефін”, — відповів консул, — фруктове судно без регулярних рейсів. Зараз воно, здається, прибуло з Нью-Йорка. Ні, з ним ніхто не приїхав. Я бачив шлюпку, коли вона пливла до берега, на ній не було пасажирів. Між іншим, це єдина розвага у нас — дивитись, як прибувають пароплави. Кожний пасажир — подія для нашого міста. Коли ви затримаєтесь у Коралію, містере Сміт, я охоче познайомлю вас із кількома місцевими жителями. Тут є п'ять-шість американців, дуже приємні люди. А то з ким-небудь із тутешніх верхів.

— Дякую, — сказав хазяїн яхти. — Не варто турбуватись. Охоче познайомився б із усіма цими людьми, але я буду тут недовго, не встигну розгулятись. Той поважний пан на березі говорив про якогось лікаря. Чи не підкажете мені, де його можна знайти зараз? “Бродяга” не так твердо тримається на ногах, як готель на Бродвеї, і людей частенько мучить морська хвороба. От я й хотів накрити старого на жменьку солодких пілюльок, про всякий випадок.

— Ви, напевне, знайдете доктора Грегга в готелі, — сказав консул. — Готель видно звідсіля: це отой двоповерховий будинок з балконом, де апельсинові дерева.

Готель де лос Естранхерос був дуже похмурий; його обминали і свої, й чужі. Він стояв на розі вулиці Гробу Господнього. З одного боку до нього тувився молодий апельсиновий гайок, обгороджений низенькою кам'яною стінкою, через яку висока на зріст людина легко могла б переступити. Будинок був оштукатурений. Солоний вітер та сонце забарвили його стіни різнокольоровими плямами. На верхній балкон його виходили двері та два вікна з дерев'яними жалюзі, замість рам.

З нижнього поверху двоє дверей відчинялись на вузький кам'яний тротуар. Тут, унизу, містилась *pulperia* — розпивочна, де порядкувала господиня готелю, мадама Тімотеа Ортіс. За прилавком, на пляшках з бренді, анісовою, шотландським віскі та дешевими винами лежав товстий шар пороху, хіба що рідкий гість де-не-де залишив на плящі сліди своїх пальців. На другому поверсі було чотири або п'ять номерів, які рідко використовувалися за призначенням. Іноді який-небудь садовод приїде верхи зі своїх плантацій, аби перебалакати з агентом, і проведе меланхолійну ніч в одному з тих сумних номерів; а то дрібний тубільний урядовець, прибувши з помпою в Коралію у якійсь незначній казенній справі, приголомшено віддасться могильній гостинності мадами. Проте мадама не нарікала на долю й сиділа за своїм прилавком задоволена. Коли хто схоче попоїсти, випити або переночувати в готелі де лос Естранхерос — просимо, будь ласка! *Esta bueno*³⁵. А коли нікого немає, ну що ж! *Esta bueno*.

Поки незвичайний яхтсмен пробирався хисткими тротуарами вулиці Гробу Господнього, єдиний постійний мешканець ветхого готелю сидів біля дверей, з насолодою вдихаючи морський вітерець.

Доктору Греггу, карантинному лікареві, було років п'ятдесят—шістдесят. У нього були рум'яні щоки й найдовша борода між Топікою та Вогняною Землею. На посаду карантинного лікаря призначив його медичний департамент портового міста в одному з південних шта-

тів. Це місто боялося жовтої пропасниці, одвічної кари всіх південних портових міст, і доктор Грегг мусив оглядати команду та пасажирів кожного судна, яке відпливало з Коралію; він дошукувався ранніх симптомів хвороби. Робота необтяжлива, а платня — для Коралію — величенька. Вільного часу багато, і наш лікар поповнював свій заробіток широкою приватною практикою серед жителів узбережжя. По-іспанськи він не знав і десяти слів, проте це йому не ставало на перешкоді: щоб помацати пульс та одержати гонорар, не треба бути лінгвістом. Коли додати до цього, що він любив розповідати одну історію про трепанацію черепа, якої ніхто ще не зміг дослухати до кінця, і що горілку він вважав профілактичним засобом, то цим будуть вичерпані всі його найхарактерніші особливості.

Лікар виволік на тротуар стілець. Він сидів без піджака, прихилившись до стіни, курив і погладжував бороду. В його бляклих блакитних очах засвітилося здивування, коли він побачив перед собою Сміта в незвичайному вбранні всіх кольорів райдуги.

— Це ви доктор Грегг? — запитав Сміт, обмацуючи у своїй краватці шпильку з собачою голівкою. — Констебль... тобто консул сказав, що ви живете в цьому караван-сараї. Моє прізвище Сміт. Я приїхав на яхті. Прогуляйтесь понад берегом, подивитись на мавп та ананаси. Ходімо всередину, док, та випиймо. Кафе, видно, не дуже розкішне, проте, може, нам наллють чогонебудь мокрого.

— Охоче вип'ю з вами трошечки бренді, сер,— відказав доктор Грегг, швидко підводячись.— На мою думку, невеличка порція бренді як профілактичний засіб надзвичайно корисна в цьому кліматі.

Вони вже заходили до пульперії, коли до них безшумно наблизився босий тубілець і звернувся до лікаря по-іспанськи. Він увесь був жовтяво-сірий, як перестиглий лимон; мав на собі бавовняну сорочку та подерті полотняні штани, підперезані ремінним паском. Обличчя в нього було рухливе й насторожене, як у звіра, але не виявляло особливого розуму. Він забелько-

тів щось так схвильовано й серйозно, аж жаль було дивитися, що стільки запалу пропадає марно.

Доктор Грегг помацав у нього пульс.

— Хворий? — запитав він.

— *Mi mujer esta enferma en la casa*, — сказав чоловік. Він повідомив єдиною доступною йому мовою, що його дружина лежить хвора в хаті під пальмовою стріхою.

Лікар витяг з кишені штанів жменьку капсул, наповнених якимсь білим порошком. Відрахував десяток на долоню тубільцеві й значуще підніс вказівний палець:

— По одній через кожні дві години.

Тепер він підніс два пальці й виразно потрусив ними перед обличчям тубільця. Потім вийняв годинник і двічі обвів пальцем навколо циферблата. І знов два пальці опинились перед носом пацієнта.

— Дві, дві, дві години,— повторив лікар.

— *Si, señor*³⁶, — сумно промовив тубілець.

Він добув із кишені дешевенький срібний годинник і сунув лікареві в руку.

— Мій принести,— сказав він, болісно борючись із своїм мізерним запасом англійських слів.— Мій принести завтра другий годинник.

І пригнічений, почвалав геть зі своїми капсулами.

— Дуже темний народ, сер, — сказав лікар, ховаючи годинник у кишеню.— Здається, він сплутав мій рецепт із гонораром. Ну та дарма. Він усе одно винен мені. Та й навряд чи він принесе ще один годинник, їм ні в чому не можна вірити. А тепер ходім вип'ємо. Як ви опинились у Коралію, містере Сміт? Я не знав, що до нас, крім "Карлсефіна", прибув ще корабель.

Вони сперлись на спустілу стойку. Не чекаючи замовлення доктора, мадама поставила перед ними пляшку. На цій пляшці пороху не було.

Після другої чарки Сміт сказав:

— Так ви кажете, док, що на "Карлсефіні" немає пасажирів? А ви певні, що немає? Здається, на березі казали, що є двоє чи троє.

— Це помилка, сер. Я там провадив медичний

огляд команди, як звичайно. “Карлсефін” зніметься з якоря, як тільки його навантажать бананами, тобто завтра вранці; всі формальності він закінчив сьогодні. Ні, сер, там немає пасажирів... Як вам подобається оцей, що з трьома зірочками? Його привезла французька шхуна з місяць тому, аж дві шлюпки. Закладаюся на свій капелюх, що митниця уславленої Анчурійської республіки не одержала при цьому анічогісінько. Коли ви більше не хочете пити, вийдімо на вулицю, посидьмо в холодочку. Нам, вигнанцям, не часто випадає нагода побалакати з людиною із зовнішнього світу.

Лікар виніс на тротуар ще один стілець для нового знайомого. Обидва сіли.

— Ви бувала людина, — сказав доктор Грегг, — багато їздили, багато бачили. Ваша думка в питаннях етики, а також права, честі, професійного обов'язку дуже цінна для мене. Я був би радий, якби ви дозволили розповісти вам про один випадок, подібного якому не знає історія медицини. Років дев'ять тому, коли я ще практикував у своєму рідному місті, мене запросили до хворого, у якого була контузія черепа. Уламок кістки тисне на мозок — такий був мій діагноз. Я порекомендував хірургічну операцію, так звану трепанацію черепа. Оскільки пацієнт був людиною багатою й усіма шанованою, я запросив на консиліум доктора...

Сміт підвівся з місця і з лагідною вибачливістю поклав руку лікареві на плече.

— От що, док, — промовив він урочисто. — Ви мене зацікавили, і я хотів би дослухати вашу історію до кінця. Вже початок показує, що це надзвичайно цікава історія, і я розповім її на найближчому конгресі асоціації імені Бларні О'Фліна, коли ви не будете заперечувати. Але мені спершу треба закінчити деякі справи. Якщо я швидко впораюся, то відразу ж повернуся до вас, і ви за вечір розкажете її всю до кінця, гаразд?

— Ради Бога, — сказав лікар. — Влаштовуйте свої справи й приходьте. Я ждатиму вас. Бачите, на консиліумі один із найвидатніших лікарів наполягав, що в мозку хворого згусток крові; інший казав, що абсцес, але я...

— Ні слова, док. А то ви тільки переведете свою історію. Заждіть, поки я повернусь. Тоді ви розмотаєте свою історію, як нитку з котушки. Згода?

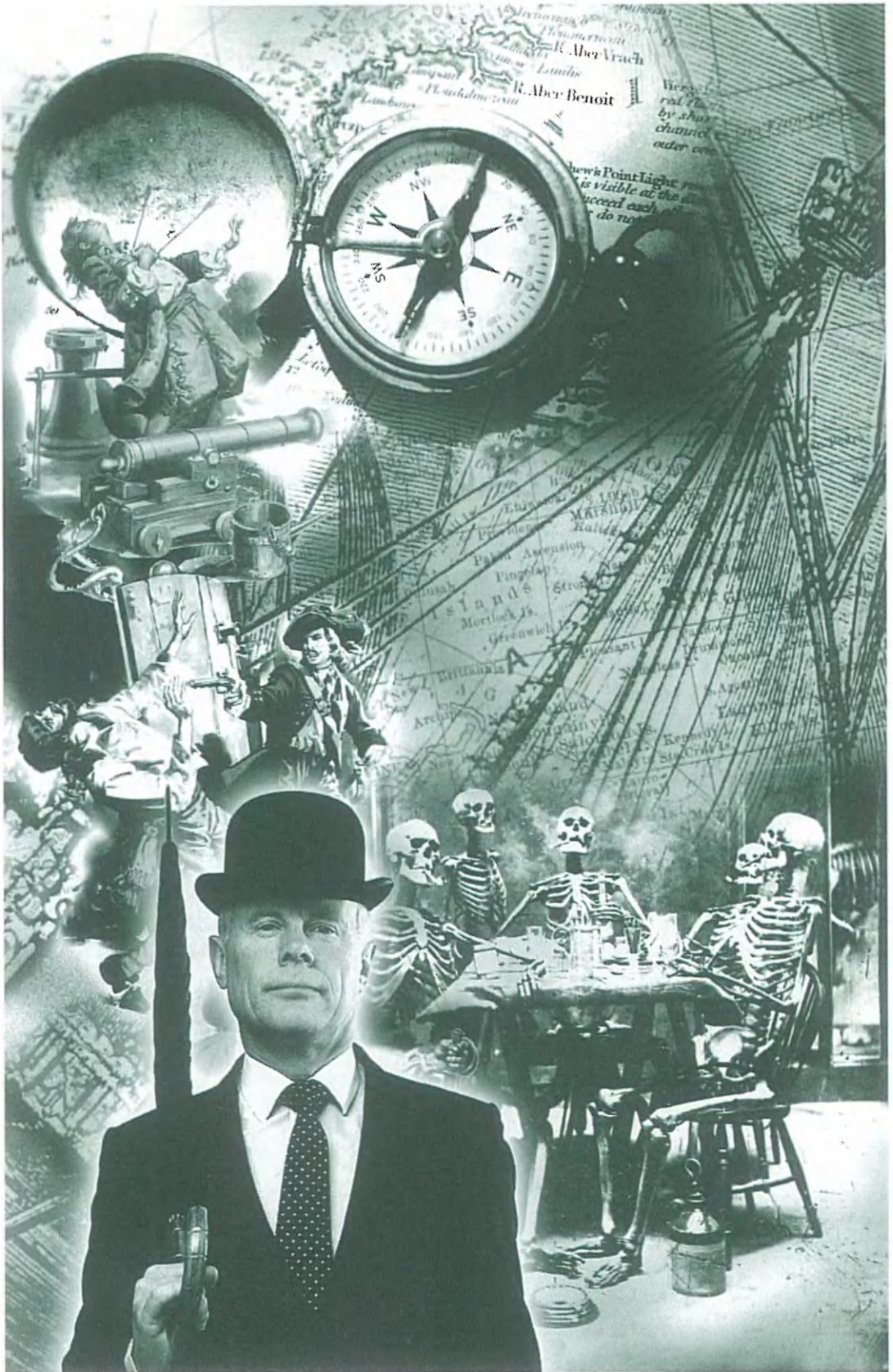
Гори підставили свої могутні плечі, щоб коні Аполлона проскакали до місця відпочинку; день сконав і в лагунах, і в темних бананових гаях, і на порослих мангровими деревами болотах, звідки почали вилазити великі сині краби, щоб погуляти вночі на суходолі. Ось він сконав уже й на гірських шпильях. Потім спустились і враз минули короткі сутінки, ефемерні, як політ метелика, і от верхнє око Південного Хреста визирнуло з-за пальмової алеї, й світляки оповістили своїми факелами про наближення легкоплинної ночі.

В морі похитувався на якорі “Карлсефін”, і здавалося, що його вогні пронизують воду своїми миготливими, списовидними відблесками до безконечних глибин. Каріби все ще вантажили пароплав з допомогою великих ліхтерів, які вони завалювали бананами з ворохів, що виднілись на березі.

Недалеко од води, серед численних сигарних недокурків, сидів на піску Сміт і, прихилившись спиною до кокосової пальми, не зводив з пароплава своїх зірких очей.

Недоладного хазяїна яхти дуже зацікавив невинний фруктовий пароплав. Двічі його запевняли, що там немає жодного пасажира. І все ж таки з наполегливістю, яка зовсім не личила безтурботному туристові, він перевіряв усе на власні очі. Дивовижно схожий на яскраво-строкату ящірку, він причаївся під кокосовою пальмою й кругленькими жвавами оченятами ящірки пильно стежив за “Карлсефіном”.

На білому піску — ще біліша за пісок — спочивала гічка з яхти під охороною одного матроса в білій формі. Неподалік, у надбережній пульперії на Кальє Гранде, ще три матроси з яхти топталися з киями в руках навколо єдиного в Кораліо більярдного стола. Чо-вен, здавалось, був готовив відплисти хоч зараз. В повітрі відчувалось якесь очікування, ніби от-от щось мало статися зовсім чуже духові Коралію.

“Королі і капуста”

Мов яскравоперий залітний птах, Сміт спустився на цей пальмовий берег тільки для того, щоб почистити трохи пір'я й полетіти далі на своїх безшумних крилах. Коли настав ранок, не було вже ні Сміта, ні готової до відплиття гічки, ні яхти в морі. Сміт нікому й словом не прохопився про свою місію, не залишив тієї ночі на пісках Коралію жодних слідів, по яких би можна було розгадати його таємницю. Він приїхав, побалакав на своєму чудному жаргоні, жаргоні асфальту й кафе, посидів під кокосовою пальмою і зник. Другого ранку Коралію, вже без Сміта, їло смажений інжир і казало: "Людина в розмальованій одязі кудись пропала". А після сіести³⁷ ця пригода відійшла, позіхаючи, в історію.

Так і Сміт на деякий час повинен сховатися за лаштунки нашої вистави. Він ніколи не повернеться до Коралію, не прийде до доктора Грегга, що даремно сидить біля порога, погойдуючи розкішною бородою, готовий збагатити свого непевного слухача зворушливою історією про трепанацію черепа та заздрісних конкурентів.

А проте Сміт ще раз пропурхне поміж цими розрізненими сторінками, щоб кинути промінь світла на деякі темні місця. Тоді він розповість нам, чому тієї ночі накидав стільки знервованих сигарних недокурків навколо кокосової пальми. Він повинен розповісти про це. Бо відпливаючи вдосвіта на своїй яхті "Бродяга", він забрав із собою й ключ до загадки, такої великої й безглуздої, що мало хто в Анчурії насмілився б навіть загадати її.

IV. СПІЙМАНІ

План затримання на узбережжі президента Мірафлореса та його супутниці здавався бездоганим. Сам доктор Савалья вирушив до Аласана, щоб виставити сторожу в порту. У Солітасі цю справу доручили надійній людині — ліберальному патріотові Варрасу. Відповідальність за околиці Коралію взяв на себе Гудвін.

У прибережних містах про втечу президента були оповіщені тільки найдовіреніші члени честолобної політичної партії, що прагнула до влади. Телеграфний кабель, що сполучав Сан-Матео з узбережжям, перерізав далеко в горах один із підручних Савальї. Поки полагождать телеграф та пошлють депешу, втікачі доберуться до берега, і їхня дальша доля вже буде вирішена.

Понад берегом, на милю праворуч і ліворуч від Коралію, Гудвін порозставляв на невеликій відстані один від одного озброєних вартових, їм наказано добре пильнувати вночі, щоб не дати президентові сісти нишком у човен або шлюпку, випадково знайдену на березі. А вулицями Коралію ходили таємні патрулі, готові затримати збіглого правителя, ледве він поткнеться в місто.

Гудвін був певний, що вжито всіх запобіжних заходів. Він походжав по вузьких, порослих травою вуличках з бундючними назвами й сам приглядався до всього, виконуючи доручення Боба Енглхарта.

Місто вже розпочало серію своїх немудрих вечірніх розваг. Кілька безтурботних денді в білих парусинових костюмах, з пишними краватками, помахуючи тоненькими бамбуковими тростинами, прийшли по трав'янистих стежках до своїх сеньйорит. Закохані в музику, невтомно розтягували верескливі концертно³⁸ або біля дверей та вікон перебирали тужливі струни гітар. Зрідка пробіжить випадковий солдат, без мундира, босий, у солом'яному брилі з низько обвислими крисами, балансуючи в одній руці довгою рушницею, наче списом. Скрізь у густому листі чулося дражливе лящання величезних деревних жаб. А далі, біля самих джунглів, де кінчалися стежки, пихату мовчанку лісу порушували гортанні крики павіанів-мародерів та кахикання алігаторів у чорних гирлах багнистих річок.

О десятій вулиці спорожніли. Померкли хворобливі жовті вогники гасових ліхтарів, що горіли подекуди на перехрестях вулиць — їх погасив якийсь ошад-

ливий міський служака. Кораліо спокійно спочивало поміж навислими горами та підступним морем, як викрадене дитя на злодійських руках. Десь там, серед тропічної темряви, а може, вже й внизу, біля самого моря, іменитий авантюрист із своєю подругою тихенько скрадався до краю землі. Гра “Лис на світанку” мала незабаром скінчитись.

Гудвін своєю звичайною нешвидкою ходою пройшов повз довгу присадкувату казарму, де дрімав коралійський підрозділ анчурійського вояцтва, націлившись у небо пальцями босих ніг. Згідно з законом, цивільним особам не дозволялось підходити так близько до цієї військової цитаделі після дев'ятої години вечора, але Гудвін завжди забував про такі дрібниці.

— *Quien vive?*³⁹— верескнув вартовий, борюкаючись із своїм довжелезним мушкетом.

— *Americano*⁴⁰, — буркнув Гудвін, не повертаючи голови, й пройшов далі без затримки.

Праворуч, потім ліворуч — і далі, в напрямку Національної площі. Цю вуличку перетинала вулиця Гробу Господнього. За кілька кроків від неї він раптом зупинився.

Він побачив високого чоловіка в чорному з великим саквоюжем у руці. Чоловік швидко йшов до берега вулицею Гробу Господнього. Придивившись, Гудвін побачив біля нього жінку, яка чи то квапила його, чи допомагала йому йти якомога швидше. Ішли вони мовчки. Вони не скидались на жителів Кораліо, ці двоє.

Гудвін надав ходи й пішов слідом, але без усяких хитромудрих прийомів, таких любих серцю детектива. Він мав надто широку натуру, щоб захопитись переслідуванням. Адже він піклувався про народ Анчурії, і тільки політичні міркування не дозволяли йому відразу зажадати повернення грошей. Його партія поставила собі метою врятувати вкрадені гроші, повернути їх у казну й узяти в свої руки владу без кровопролиття та боротьби.

Невідомі зупинились біля входу до готелю де лос

Естранхерос, і чоловік постукав у двері з нетерплячістю людини, яка не звикла чекати. Мадама довго не озивалась. Нарешті у вікні блиснуло світло, двері відчинились, і гості увійшли.

Гудвін стояв на тихій вулиці, закурюючи ще одну сигару. За кілька хвилин на другому поверсі готелю промкнулося крізь жалюзі тьмяне світло. “Вони зайняли номери, — сказав сам собі Гудвін.— Отже, у них ще нічого не вирішено з пароплавом”.

У цю хвилину з’явився Естебан Дельгадо, перукар, ворог існуючого уряду, веселий змовник проти всякого застою. Один із найзавзятіших гуляк у Коралію, він частенько затримувався на вулиці аж до одинадцятої години вечора. Прибічник ліберальної партії, він пишномовно привітав Гудвіна як соратника в боротьбі за свободу. У нього були якісь важливі новини.

— Подумайте тільки, дон Френк! — вигукнув він з виглядом конспіратора.— Сьогодні ввечері я голив la barba — те, що ви називаєте бородою, — самому Presidente! Що ви скажете на це? Він сам послав по мене. Він очікував мене в убогій casita однієї старої жінки, у дуже маленькій хатці, в темному місці. Carramba⁴¹! До чого дійшло — el señor Presidente доводиться отак ховатись і критись! Йому, мабуть, не хотілося, щоб його впізнали, але — caraño⁴² — можете ви поголити людину й не побачити її обличчя? Він дав мені оцю золоту монету й попросив, щоб я нікому анічирк. Дон Френк, це те, що ви називаєте шито й крито.

— А ви коли-небудь раніше бачили президента Мірафлореса? — запитав Гудвін.

— Тільки один раз,— відповів Естебан.— Він високий, і в нього була дуже чорна й велика борода.

— А був ще хто з ним, коли ви голили його?

— Стара індіанка, сеньйоре, хазяйка хатки, та ще одна сеньйорита — така красуня! An, Dios!⁴³

— Гарзд, Естебане,— сказав Гудвін.— Дуже добре, що ви якраз тепер поділилися зі мною своїми косметичними новинами. Новий уряд не забуде про вашу послугу.

І тоді він коротко розповів перукареві про ту кризу, яку переживала країна, й запропонував йому залишитися тут, біля готелю, та пильнувати, щоб ніхто не спробував вискочити у вікно або в двері на вулицю. Сам Гудвін підійшов до тих дверей, у які недавно зайшли гості, відчинив їх і ступив через поріг.

Мадама щойно зійшла вниз, улаштувавши гостей на ніч. Її свічка стояла на прилавку. Хазяйка саме збиралась випити чарочку, щоб надолужити перерваний сон.

Вона не виявила ні подиву, ні страху, побачивши ще одного одвідувача.

— А, це сеньйор Гудвін! Не часто вшановує він мою бідну госпуду своєю присутністю!

— І справді, слід би частіше заходити до вас,— сказав Гудвін із своєю чисто гудвінівською усмішкою.— Я чув, що від Белісе на півночі до Ріо на півдні ніде не знайти кращого коньяку, як у вас. Поставте ж пляшечку, мадама, і випиймо для проби удвох по чарочці.

— Мій *aguardiente*⁴⁴, — сказала не без гордоців мадама, — найкращий. Він росте серед бананових дерев, у темних місцях, у дуже гарних пляшках. *Si, señor*⁴⁵. Його можна збирати тільки вночі. Це роблять матроси й приносять вам перед світом до чорного ходу. Не легко розводити такі овочі, сеньйоре Гудвін.

У Коралію душею торгівлі була не конкуренція, а контрабанда. Говорили про неї натяками, а після вдалої операції навіть хвастали.

— Сьогодні у вас постояльці, — сказав Гудвін, кладучи на прилавок срібний долар.

— А чому б ні? — відказала мадама, відраховуючи здачу. — Їх двоє. Тільки-тільки прибули. Сеньйор, не так щоб старий, і сеньйорита, досить гарненька. Вони піднялись до себе, не захотіли ні їсти, ні пити, їхні кімнати — *пунего*⁴⁶ дев'ять та *пунего* десять.

— Я давно жду цього джентльмена та цю леді,— сказав Гудвін.— У мене до них важлива справа. Можна зайти до них зараз?

— А чому б ні? — спокійно відказала мадама.— Чо-

му б сеньйорові Гудвіну не піднятися й не побалакати з друзями? *Esta bueno*⁴⁷. Кімната п'ятого дев'ять та кімната п'ятого десять.

Гудвін одстебнув у кишені американський револьвер і піднявся крутими темними сходами.

Там, у коридорі, при шафранному світлі висячої лампи, він легко розглядив великі цифри, яскраво намальовані на дверях. Повернувши ручку дев'ятого номера, він увійшов і причинив за собою двері.

Якщо жінка, що сиділа біля столика в цій бідно обставленій кімнаті, була Ізабелла Гілберт, то треба сказати, що чутки не давали повного уявлення про її принадність. Вона схилилась головою на руку. В усьому її тілі, в кожній лінії, помітна була страшенна втома; на її обличчі застиг вираз глибокої тривоги. Очі в неї були сірі, тієї форми, яка властива, мабуть, усім уславленим покорителькам людських сердець. Білки надзвичайно білі, блискучі, зверху закривали їх важкі повіки, а знизу залишалась білосніжна смужка. Такі очі означають велике благородство, велику силу і — якщо тільки можливо уявити таке — великодушний і щедрий егоїзм. Коли американець увійшов, вона глянула на нього здивовано, але без страху.

Гудвін скинув капелюх і з властивою йому спокійною невимушеністю присів на краєчок столу. В руці у нього курилася сигара. Він вирішив поводитись запанібрата, певний, що всякі церемонії з міс Гілберт зайві. Він знав її життя, знав, як мало вона зважала на умовності.

— Добрий вечір, — сказав він. — Що ж, мадам, давайте відразу перейдемо до справи. Я не називатиму імен, але я знаю, хто в сусідній кімнаті і що у нього в саквояжі. Це й привело мене сюди. Я прийшов продиктувати вам умови капітуляції.

Дама не поворухнулась і не озвалась жодним словом, а тільки все дивилась на сигару в руці Гудвіна.

— Ми, — провадив диктатор, злегка погойдуючи ногою й задумливо розглядаючи свій елегантний лосиновий черевик, — я говорю від імені переважної біль-

шості народу, — ми вимагаємо повернення вкрадених грошей, які належать народові. Це, по суті, все, чого ми хочемо від вас. Наші вимоги дуже прості. Як представник народу я обіцяю дати вам спокій, коли ви задовольните їх. Віддайте гроші і їдьте зі своїм супутником куди хочете. Ми навіть допоможемо вам сісти на перший-ліпший пароплав, який вирушатиме звідси. Від себе ж особисто я можу тільки додати, що у джентльмена з десятого номера неабиякий смак, коли він обрав собі таку подругу.

Гудвін знову взяв сигару в рот і помітив, що дама крижаним поглядом стежить за нею, підкреслено зосередивши на ній свою увагу. Очевидно, вона не чула того, що він сказав їй. Зрозумівши натяк, він викинув сигару за вікно, весело засміявся й зсунувся зі столу.

— Так краще,— сказала дама.— Тепер я можу слухати вас. Коли хочете одержати від мене ще один урок хороших манер, скажіть ім'я людини, яка ображає мене.

— Дуже шкодую, — сказав Гудвін, спираючись рукою на стіл, — але зараз мені ніколи вивчати правила етикету. Отже, слухайте: я звертаюсь до вашої розсудливості. Ви не раз показували, що добре розумієте, що для вас вигідно. От вам ще одна нагода виявити ваш неабиякий розум. У цій справі секретів немає. Я — Френк Гудвін, і я прийшов по гроші. У вашій кімнаті я опинився випадково. Якби я потрапив до сусідньої, гроші були б уже в мене. Хочете пояснень? Будь ласка. Джентльмен з десятого номера не виправдав довір'я народу, вкрав велику суму грошей. Я вирішив повернути ці гроші. Я не кажу вам, хто цей джентльмен. Коли мені доведеться зустрітися з ним і при цьому виявиться, що він обіймає в республіці високий пост, я виконаю свій обов'язок і заарештую його. Цей будинок охороняється. Я пропоную вам великодушні умови. Я навіть не домагаюсь побачення з джентльменом із десятого номера. Принесіть мені саквояж із грішми — і справі кінець.

Дама підвелася з крісла й на хвилину застигла, глибоко задумавшись.

— Ви живете тут, містере Гудвін? — нарешті запитала вона.

— Так.

— Яким правом ви зайшли до моєї кімнати?

— Я служу республіці. Мене сповістили телеграфом про маршрут... джентльмена з десятої кімнати.

— Можна у вас дещо запитати? Мені здається, що одвертості у вас більше, ніж делікатності. Що являє собою це місто? Коралію — так його називають?

— Яке це місто! — сказав Гудвін, усміхаючись. — Так собі, містечко бананове. Солом'яні та глиняні хатки, п'ять-шість двоповерхових будинків, вигод мало. Населення — мішанина з іспанців та індіан, каріби та чорношкірі. Ні путящих тротуарів, ні розваг. Моральність невисока. Звичайно, це тільки поверховий опис нашого міста.

— Проте щось приваблює сюди людей? Якись громадські або ділові інтереси?

— Певна річ, — відказав Гудвін, широко усміхаючись. — Тут немає вечірнього чаю, катеринок, універсальних магазинів — не діє тут і договір про видачу злочинців.

— Він казав мені, — провадила дама, злегка насупившись і ніби сама до себе, — що на цьому узбережжі великі й гарні міста, а в них приємне товариство, і — особливо — американська колонія з дуже культурними людьми.

— Так, тут є американська колонія, — сказав Гудвін, трохи здивовано глянувши на даму. — Серед американців є порядні люди. А є й такі, що втекли від правосуддя Сполучених Штатів. Мені пригадуються два збігли банківські директори, військовий скарбник, що чимсь проштрафився, кілька убивць, одна вдова — в її житті, здається, відіграв якусь роль миш'як. Я теж належу до цієї колонії, але поки що нічим не відзначився — жодним примітним злочином.

— Не втрачайте надії, — сухо відказала дама. — Ваше сьогоднішнє поведження, на мій погляд, не гарантує вас від такої можливості. Сталась якась помилка.

Я, правда, ще не знаю, яка. Але його ви не повинні турбувати. Він так натовмився за дорогу, що заснув, здається, не роздягаючись. Ви говорите про якісь крадені гроші. Я не розумію вас. Тут якась помилка. Я доведу вам. Побудьте тут, а я принесу саквояж, якого ви так домагаєтесь, і покажу вам.

Вона попрямувала до зачинених дверей, що вели до сусідньої кімнати, але зупинилася, серйозно й допитливо глянула на Гудвіна і якимось чудно посміхнулася.

— Ви вдерлись до мене, поводитись як грубіян і пред'явили мені найганебніші обвинувачення, і все ж... — Вона завагалась, ніби підшуковуючи потрібне слово. — Дивна річ... я певна, що сталась помилка.

Вона ступила до дверей, але Гудвін зупинив її, злегка доторкнувшись до її руки. Я вже казав, що жінки на вулиці мимохідь оберталися, щоб глянути на нього. Він був із породи вікінгів — високий, гарний, з виразом добродушної задерикуватості. Вона була брюнетка, дуже горда, щоки їй то полотніли, то палали, відповідно до її почуттів. Я не знаю, яка була Єва⁴⁸ — блондинка чи брюнетка, але хто б здивувався, що яблуко з'їдене, якби в раю жила така жінка? Вона мала відіграти велику роль у житті Гудвіна, але він іще нічого не знав про це. А проте якесь передчуття, мабуть, заворушилось у ньому, бо дивлячись на неї й пригадуючи її недобру славу, він відчував досаду.

— Коли й сталась помилка, — сказав Гудвін запальчасто, — то тільки з вашої вини. Я не обвинувачую людину, яка втратила батьківщину й честь, а незабаром втратить і свою останню втіху — вкрадені гроші. У всьому винні ви. Присягаюсь небом, я розумію, як він дійшов до цього. Розумію — й жалію його. Саме такі жінки, як ви, наповнюють наше узбережжя нещасними вигнанцями, змушують чоловіків забувати про свої обов'язки й штовхають їх...

Вона зупинила його втомленим жестом.

— Припиніть свої образи, — холодно кинула вона, — я не знаю, про що ви говорите, яка безглузда помилка

привела вас сюди. Коли ви дасте мені спокій, оглянувши саквояж, я зразу ж принесу його.

Вона швидко, безшумно зайшла до сусідньої кімнати й повернулася з важким шкіряним саквояжем, якого вручила американцеві з виглядом терпеливої зневаги.

Гудвін швидко поклав саквояж на стіл і почав одстібати ремінці. Дама стояла поруч з виразом безмежної гидливості й втоми.

Саквояж розчахнувся, піддавшись натиску дужої руки. Гудвін вийняв кілька предметів одягу й побачив головний вміст саквояжа — туго перев'язані пачки великих кредитних білетів державного банку Сполучених Штатів. Судячи з цифр на бандеролях, там було не менше як сто тисяч.

Гудвін кинув погляд на жінку й побачив з подивом і задоволенням, незрозумілим йому самому, що вона по-справжньому приголомшена. Очі її широко розплющились, їй просто перехопило подих, і вона важко сперлась на стіл. “Виходить, вона не знала, — подумав Гудвін, — що її супутник пограбував державну скарбницю”. І він тут же сердито запитав себе, чому він так зрадив, дізнавшись, що ця мандрована авантюристка співачка зовсім не така чорна, якою малював її людський поговір.

Шум у сусідній кімнаті сполохав їх обох. Двері відчинились навстіж, і в кімнату швидко ввійшов високий, смаглявий, чисто поголений літній чоловік.

На всіх портретах президент Мірафлорес зображений з пишними, дбайливо викоханими, темними бакенбардами. Але розповідь перукаря Естебана вже приготувала Гудвіна до такої зміни.

Він вискочив з напівтемної кімнати, обважнілий від сну, мружачись від яскравого світла лампи.

— Що це означає? — запитав він чудовою англійською мовою, звернувши на американця гострий, стурбований погляд.— Грабіж?

— Загроза пограбування,— сказав Гудвін.— Але я вчасно вжив заходів, щоб одвернути таку загрозу. Я

представляю тих, кому належать ці гроші, і прийшов сюди, щоб повернути їх народу.

Він швидко засунув руку в кишеню свого просторого полотняного піджака. Рука чоловіка теж сковзнула назад.

— Не поспішайте! — різко вигукнув Гудвін.— Я вже націлився на вас із кишені!

Жінка ступила наперед і поклала руку на плече свого супутника. Той завагався. Вона показала на стіл.

— Скажи мені правду... тільки правду, — тихо сказала вона. — Кому належать оці гроші?

Той не відповів. Глибоко, дуже глибоко зітхнув, нахилився й поцілував її в лоб. Потім повернувся до своєї кімнати й причинив за собою двері.

Гудвін розгадав його намір і кинувся до дверей, але револьверний постріл пролунав у ту мить, коли він взявся за дверну ручку. Почувся звук падіння важкого тіла. Хтось відштовхнув Гудвіна й протиснувся в кімнату самогубця.

Мабуть, подумав Гудвін, у душі цієї чарівниці було справжнє горе, а не тільки жаль за втраченим коханцем та золотом, коли в цю хвилину в неї вирвався крик, з яким звертаються тільки до всепрощаючої, найдобрішої в світі істоти, коли в цій зганьбленій, закритавленій кімнаті вона простогнала:

— Ой мамо, мамо, мамо!

А надворі вже знявся переполох. Почувши постріл, перукар Естебан зчинив лемент. Та й сам постріл розворушив половину міста. На вулиці затупотіли ноги, в тихому повітрі залунали накази начальства. Гудвін мав виконати ще один обов'язок. Обставини змусили його стати охоронцем багатства, яке належало його новій батьківщині. Швидко запхнувши гроші в саквояж, він закритав його, висунувся з вікна й кинув свою здобич у густе апельсинове дерево, що росло в маленькому па-лісаднику біля готелю.

У Коралію, де так люблять розмовляти з приїжджими, вам розкажуть, чим закінчилася ця драматична історія. Розкажуть, як представники закону, почувши

тривогу, щодуху примчали до готелю — *comandante*⁴⁹ в червоних пантофлях і в куртці, як у метрдотеля, із шаблею при боці, солдати з довжелезними рушницями, офіцери, яких було більше, ніж солдатів, і які на ходу чіпляли на себе еполети та золоті аксельбанти, босі поліцаї (тільки вони й були здатні на щось у тому на-товпі) та збентежені жителі всіх кольорів і відтінків.

Кажуть, що обличчя мертвого було дуже спотворене пострілом, але Гудвін та перукар Естебан упізнали в загиблому президента Мірафлореса. На ранок телеграф уже був полагоджений, почали прибувати телеграми, й історія втечі президента стала відома всім. У Сан-Матео революційна партія без будь-якого опору захопила скіпетр влади, і гучні *vivas*⁵⁰ непостійного простолюдю швидко згладили в пам'яті будь-який інтерес до бідолашного Мірафлореса.

Вам розкажуть, як новий уряд обнишпорив міста і обшукав шляхи, намагаючись віднайти саквояж з анчурійськими фінансами, що їх, як відомо, захопив із собою президент, але все було марно. У Коралію сам сеньйор Гудвін став на чолі загону, що прочесав місто так само ретельно, як жінка розчісує свої коси. Але гроші так і не знайшлись.

Мертвого поховали без почестей, на задвірках Коралію, недалеко від місточка, перекинутого через поросле мангровими деревами болото, і за один реал перший-ліпший хлопець покаже вам тепер його могилу. Кажуть, що стара жінка, у якої перукар голив президента, поклала в нього в головах колоду й випалила на ній напис розпеченим залізом.

Ви дізнаєтеся також, що сеньйор Гудвін, мов кам'яна гора, захистив донну Ізабеллу Гілберт у дальші гіркі дні; що її минуле перестало бентежити його (коли воно взагалі його бентежило); що її легковажна примхливість (коли вона взагалі була у неї) зникла безслідно, що вони одружились і зажили щасливо.

Американець побудував собі дім за містом, на невеличкому узвишші під горою. Дім побудовано з дорогого місцевого дерева — в інших краях за саме дерево можна

було б виручити величезні гроші, — а також із бамбука, цегли, скла та місцевої глини. Навколо дому — справжній рай, але такий самий рай і всередині дому. Коли місцеві жителі розповідають про внутрішнє обладнання домівки Гудвіна, вони в захопленні знімають угору руки. Там підлога — як дзеркало, там шовкові сріблясті індіанські килими ручної роботи, там великі статуї та картини, музичні інструменти та оздоблені шпалерами стіни. “Ви тільки уявіть собі!” — вигукують тубільці.

Але ніхто не розкаже вам у Коралію (як ви самі згодом побачите), що сталося з грішми, закинутими тієї пам’ятної ночі в апельсинові зарості. Та про це — потім, бо пальми тріпочуть від легенького вітерця, закликаючи нас до розваг та веселощів.

V. ЩЕ ОДНА ЖЕРТВА КУПІДОНА⁵¹

Сполучені Штати Америки, порившись на своєму складі консульського лісу⁵², вибрали містера Джона де Граффенріда Етвуда з містечка Дейлсбург, штат Алабама, наступником консула Уїлларда Джедді, який вийшов у відставку.

При всій пошані до містера Етвуда, ми повинні відзначити, що він сам настійно домагався цього призначення. Так само, як і самовигнанець Джедді, він став жертвою лукавої жіночої усмішки, яка примусила його вдатись до цього крайнього засобу — обійняти посаду під зверхністю ненависного федерального уряду, аби тільки поїхати далеко-далеко від дому й ніколи більше не бачити зрадливих прекрасних очей, що занастали його молоде життя. Місце консула в Коралію, здавалось, обіцяло досить відлюдний і романтичний притулок, обіцяло забарвити ідилічні сцени дейлсбургського життя необхідною домішкою драматизму.

Саме в той час, коли Джонні розігрував роль жертви Купідона, він збагатив довгий список нещасть, які спіткали це узбережжя, своїми знаменитими маніпуляціями на взуттєвому ринку й своїм незрівняним

фокусом, коли найнікчемніший і нікому не потрібний на його батьківщині бур'ян обернувся в цінний об'єкт міжнародної торгівлі.

Як це часто буває, все почалося з любовної історії, замість того, щоб нею скінчитись. У Дейлсбурзі жив собі Еліджа Гемстеттер, власник універсального магазину. Вся сім'я його складалася з єдиної доньки, яку звали Розіною. Це ім'я цілком винагороджувало її за немилозвучне прізвище Гемстеттер. У молодій дівчині було стільки принадних якостей, що серця навколишніх молодих людей відчували несказанне хвилювання. І найбільше хвилювався Джонні, син судді Етвуда, що мешкав у великому старовинному особняку на околиці Дейлсбурга.

Здавалось, прийдя Розіна повинна була з радістю прийняти залицяння Етвуда: адже прізвище Етвудів — задовго до війни й після війни — було у великій пошані в цілому штаті. Здавалося, що вона з радістю погодиться переселитись у той величний, напівпорожній старовинний будинок. Але сталось інакше. На обрії з'явилася хмара, загрозна, купчаста хмара, в образі веселого меткого фермера, який наважився виступити суперником високородного Етвуда.

Одного вечора Джонні поставив Розіні запитання, що його молодша частина людського роду вважає дуже серйозним. Були наявні всі потрібні аксесуари — місяць, олеандри, магнолії, пісня дрозда-пересмішника. Чи впала тоді поміж ними тінь Пінкні Доусона, удачливого молодого фермера, нам невідомо, але відповідь Розіни була несприятлива для Джонні. Містер Джон де Граффенрід Етвуд віддав такий низький уклін, що доторкнувся капелюхом до трави, й пішов геть з високо піднесеною головою, почувуючи, однак, що його герб і серце глибоко ображені відповіддю Розіни. Якась Гемстеттер відмовила Етвудові! Прокляття!

Того року у Сполучених Штатах, серед інших напастей, був президент-демократ. Суддя Етвуд був бойовий кінь демократичної партії. Джонні умовив його натиснути на деякі пружини, щоб одержати посаду

за кордоном. Йому хотілось поїхати світ за очі. Може, Розіна коли-небудь зрозуміє, як щиро й вірно він любив її, і пустить ненароком слізку — в ті самі вершки, що збиратиме на сніданок для Пінка Доусона.

Політичні пружини подались, і Джонні призначили консулом у Коралію. Перед від'їздом він зайшов до Гемстеттерів попрощатись. У Розіни в той день чомусь були червоні повіки, і якби Джонні зостався з нею на одинці, то Сполученим Штатам довелось би підшукувати для Коралію іншого консула. Але з ними був Пінк Доусон. Він, як звичайно, говорив про свій фруктовий сад на чотиреста акрів, про поле люцерни на три милі, про пасовисько на двісті акрів. Тим-то Джонні залишилось тільки холодно потиснути руку Розіні, наче він мав одлучитись на кілька днів до Монтгомері. О, ці Етвуди при нагоді вміли триматися з королівською гідністю!

— Якщо вам, Джонні, трапиться там яке-небудь вигідне дільце, куди варто вкласти капітал, неодмінно сповістіть, — сказав Пінк Доусон. — Думаю, що в мене завжди знайдеться кілька зайвих тисяч, щоб пустити в оборот.

— Неодмінно, Пінк,— привітно відказав Джонні.— Як тільки натраплю на щось подібне, з радістю виконаю вашу просьбу.

І от Джонні опинився в Мобілі, де сів на фруктовий пароплав до Анчурії.

Коли новий консул прибув до Коралію, місцеві краєвиди заповнили його увагу. Йому було тільки двадцять два роки. Молодість не носить свого горя, як сорочку на тілі: це доля старших. Влада його не довічна. Надходить час, і воно минає — змінюється сильнішими почуттями.

Біллі Кйюу і Джонні якимось відразу подружились. Кйюу повів нового консула по місту й познайомив із жменькою американців, кількома французами та німцями, з яких складався місцевий контингент "іноземців". А потім, як заведено, йому довелось офіційно представитись місцевим властям і з допомогою перекладача вручити їм свої вірчі грамоти.

Цей виходець із Півдня чимсь привернув до себе симпатію пройдисвіта Кйюу. Поводився він просто, майже по-хлоп'ячому, проте в ньому вже почувалась і холодна безоглядність, властива людям старшого віку й більшого життєвого досвіду. Ні мундири, ні титули, ні канцелярська тяганина, ні чужі мови, ні гори, ні море — ніщо не пригнічувало його свідомості. Це була доросла дитина, цей Етвуд із Дейлсбурга, і кожний міг прочитати його найпотаємнішу думку в самому її зародку.

Джедді зайшов до консульства, щоб ознайомити свого наступника з його обов'язками. Разом з Кйюу він намагався зацікавити нового консула, докладно розповідаючи, чого саме очікує від нього уряд.

— От і добре,— сказав Джонні з гамака, що заміняв йому службове крісло.— Коли трапиться яка-небудь робота, ви зробите її за мене. Не думаєте ж ви, що член демократичної партії накинетесь на роботу зразу ж після свого призначення?

— Може б, ви переглянули оці заголовки,— запропонував Джедді. — Тут перераховуються різні статті експорту, потрібні вам для звіту. Фрукти записано по видах; а отут — цінні породи дерев, кава, каучук...

— Цей останній пункт звучить приємно, — перебив містер Етвуд. — Звучить так, ніби його можна розтягти. Я хочу купити новий прапор, мавпу, гітару та бочку ананасів. Чи можна це все перекрити каучуком?

— Це тільки статистика, — сказав Джедді, усміхаючись. — А вам потрібна стаття видатків. Вона відзначається деякою еластичністю. Державний департамент іноді не дуже старанно перевіряє "канцелярські витрати".

— Ми тільки гаємо час, — укинув Кйюу. — Етвуд — природжений дипломат. Він проникає в саму суть справи одним поглядом свого орлиного ока. В кожному його слові відчувається справжній адміністративний геній.

— Я обійняв цю посаду не для того, щоб працювати,— ліниво пояснив Джонні.— Мені просто захотілось поїхати в таке місце, де не розмовляють про ферми. Адже їх тут, здається, немає?

— Таких, до яких ви звикли, немає, — відповів екс-консул.— Тут не вміють обробляти землю. В Анчурії ще не бачили ні плуга, ні косарки.

— Ця сторона якраз для мене,—промимрив консул і відразу ж заснув.

Веселий фотограф і далі підтримував дружбу з Джонні, незважаючи на одверті обвинувачення, ніби він хоче в такий спосіб зберегти за собою переважне право на крісло в пожаданому холодку на задній веранді консульського будинку. Але чи то з егоїстичних, чи то з дружніх мотивів, а Кйюу домігся-таки цього завидного привілею. Майже щовечора вони сиділи там обидва обличчям до моря, задерши ноги на поруччя й присунувши ближче сигари та брендї.

Якось увечері вони сиділи там, майже не розмовляючи, бо їхня бесіда поступово затихла, поглинута безмовністю чарівної ночі.

Світив великий, повний місяць. Море було перламутрове. Все затихло навколо, бо вітерець повівав слабенько; місто лежало втомлене, жадливо дожидаючи нічної прохолоди. На рейді стояв фруктовий пароплав “Андадор” компанії “Везувій”; він уже був повністю навантажений і мав відплисти о шостій ранку. Берег спустів. Місяць сяяв так ясно, що з веранди можна було бачити, як блищать камінці на березі, змочені тихим прибоєм.

Потім з’явився невеличкий парусник; він плів повільно, близько тримаючись берега, білокрилий, наче великий морський птах. Курс його відхилявся румбів на двадцять від напрямку вітру, й тому парусник весь час повертав то вправо, то вліво, поволі описував великі півкола, нагадуючи граційні рухи ковзаняра.

Ось він волею матросів опинився знов біля самого берега, цього разу насупроти консульства, і тут з парусника долинули якісь чисті, дивовижні звуки, ніби ельфи засурмили у свій ріг. Так, це могла бути чарівна сурма, ніжна, тремка, несподівана, й вона натхненно награвала знайому мелодію “О краю мій рідний”.

Ця сцена була гідна країни лотоса. Влада моря,

тропиків, таємничість, якою віє від кожного нового паруса, особлива принадність музики на осяяній місяцем воді — все це чарувало й заколисувало. Джонні Етвуд піддався чарам і згадав Дейлсбург; але Кйюу, розгадавши природу мандрівного соло, скочив з місця, підбіг до поруччя, і його оглушливий оклик розбив на друзки тишу Коралію, наче постріл із гармати.

— Меллінджер, агов!

Парусник саме відхилився від берега, але з нього виразно почулась відповідь:

— Прощай, Біллі!.. Їду додому... прощай!

Парусник прямував до “Андадора”. Очевидно, якийсь пасажир, одержавши дозвіл на виїзд у якомусь дальшому пункті на узбережжі, поспішав до фруктового судна, поки воно не вирушило у зворотний рейс. Мов чепуриста горличка, невеличке суденце проробляло й далі свої примхливі маневри, аж поки його білий парус не злився з великим силуетом пароплава.

— Це Г.П. Меллінджер, — пояснив Кйюу, знов опускаючись у крісло. — Повертається до Нью-Йорка. Він був особистим секретарем у покійного втікача-президента цієї фруктово-бакалійної крамнички, що її називають тут республікою. Тепер його службі кінець, і Меллінджер, мабуть, дуже радий.

— Чому він зникає під музику, мов Зозо, королева фей? — запитав Джонні. — Чи хоче показати їм, що йому до всього байдуже?

— Ті звуки, що ви чули, — з грамофона, — сказав Кйюу. — Він купив його в мене. Меллінджер набивав тут собі кишені дуже оригінальним способом. Ця музична машинка якось виручила його, й з того часу він ніколи з нею не розлучається.

— Розкажіть про це, — попросив Джонні, виявляючи зацікавленість.

— Я не блискучий оповідач, — відказав Кйюу. — Я користуюсь язиком, щоб розмовляти. А коли пробую що-небудь розповісти, слова вискакують з мене як попало й коли вдаряються об повітря, то іноді виходить дещо, а іноді й нічого не виходить.

— Я хочу послухати про його спосіб, — домагався Джонні. — Ви не маєте права відмовлятись. Адже я вам усе розповів про Дейлсбург: про всіх чоловіків, жінок, навіть про кожен стовп у місті.

— Гаразд, розкажу, — відгукнувся Кйоу. — Я вже казав, що інстинкт оповідача в мене не розвинувся. Але не вірте. Цього мистецтва я набув разом з багатьма іншими талантами та науками.

VI. ГРАМОФОН І ЧЕСНІСТЬ

— Що ж то за спосіб? — запитав Джонні з нетерпінням, властивим широкій публіці в подібних обставинах.

— Закони мистецтва та філософії не дозволяють відповідати на такі запитання, — спокійно відказав Кйоу. — Мистецтво розповіді полягає в тому, щоб приховувати від слухачів усе, що найбільше цікавить їх, аж поки ви не викладете свої заповітні думки про всякі сторонні речі. Хороше оповідання — все одно, що гірка пілюля, тільки цукор у неї не зверху, а всередині. Отже, з вашого дозволу, я почну з гороскопа племені черокі, а скінчу добропристойною пісенькою на грамофоні.

Ми з Генрі Горсколларом привезли в цю країну перший грамофон. Генрі був на одну чверть черокі; на сході він навчився футбольного жаргону, а на заході — горілчаної контрабанди, він був такий самий джентльмен, як ми з вами. Веселий і жвавий, футів шести заввишки, він рухався, як гумова шина. Так, це був невеличкий чоловічок, приблизно п'яти футів і п'яти дюймів або ж п'яти футів і одинадцяти дюймів. Ви б сказали про нього, що це досить високий чоловік середнього зросту. Йому довелось вийти з коледжу один раз, а з тюрми Маскогі — тричі. Цей заклад він одвідував у зв'язку з довозом та продажем віскі. Генрі Горсколлар ніколи не дозволяв жодній тютюновій крамниці ховатись у нього за спиною. Ні, він був не з того племені індіанців⁵³.

Ми з Генрі зустрілись у Тексаркані й там розробили наш грамофонний план. У нього було триста шістдесят доларів, виручених за ділянку землі в резервації. А я тоді саме втік з Літл-Рока у зв'язку з нещасливою вуличною пригодою, яка сталась у мене перед очима. Чоловік стояв на ящику й пропонував усім охочим золоті годинники — футляри на гвинтиках, заводяться голівкою, дуже елегантні. У крамниці треба віддати за такий двадцять монет, а тут віддавали по три долари за штуку, й люди просто билися за них. Той тип знайшов десь чемодан таких годинників і тепер розпродував їх, мов гарячі пиріжки. Покришку було важко відгвинтити, але люди прикладали футляр до вуха, і з-під неї чулось таке приємне й заспокійливе цокання. Трое з тих годинників були справжні, а всі інші фальшиві. Га? Дуже просто. Порожні футляри, і в кожному — твердий чорний жучок, із тих, які кружляють звичайно навколо електричних лампочок. Оці самі жучки так старанно відстукують хвилини та секунди, що можна заслухатись. Так отой тип уторгував двісті вісімдесят вісім доларів і потім виїхав з Літл-Рока, бо знав: коли настане пора заводити ті годинники, потрібен буде ентомолог⁵⁴, а в нього — зовсім інший фах.

Отже, як я вже казав, у Генрі було триста шістдесят доларів, а в мене двісті вісімдесят вісім. Ідея ввезти грамофон у Південну Америку з'явилась у Генрі, а я охоче підтримав її, бо взагалі люблю всяку машинерію.

— Латинські раси, — каже Генрі, сиплючи словами, вивченими в коледжі, — особливо легко стають жертвою грамофона. У них артистична вдача. Вони тягнуться до музики, барв, веселощів. Вони віддають гроші катеринщикові з чотириногим курчам на ярмарку, хоч за бакалію та плоди хлібного дерева не платили вже багато місяців.

— У такому разі, — кажу я, — будемо експортувати латинцям музичні консерви. Але мені впам'ятку, що містер Юлій Цезар⁵⁵ у своєму звіті про них сказав: "Omnia Gallia in tres partes divisa est"⁵⁶, а це все одно, що сказати: "Гордого галла треба трясти, скільки сили есть".

Мені дуже не хотілось показувати свою освіту, але я не міг припустити, щоб у синтаксисі мене побив простий індіанець, представник раси, якій ми нічого не завдячуємо, крім землі, що на ній стоять Сполучені Штати.

Ми купили у Тексарвані чудовий грамофон — найкращої марки — та з півчемодана платівок. Спакувались і вирушили поїздом до Нового Орлеана. У прославленому місті патоки та непристойних негритянських пісень ми сіли на пароплав і попрямували до Південної Америки.

Ми висадилися у Солітасі, за сорок миль звідси. Містечко на вигляд цілком пристойне. Чистенькі, біленькі будинки. Коли подивишся, як вони стирчать серед розкішної природи, пригадуються круті яйця в салаті.

У передмісті — цілий квартал гір-хмарочосів. Тримуються вони напрочуд спокійно, наче зібрались там тільки для того, щоб подивитись на місто. А море весь час нашіптує на березі своє “ш-ш-ш-ш”... Інколи стиглий кокосовий горіх ляпне на пісок. І знов — анічицирк. Тихеньке, дуже тихеньке містечко. Я так думаю: коли архангел Гавриїл⁵⁷ просурмить у свою сурму, й вагон рушить, і Філадельфія вчепиться за останній ремінь, а Пайн-Галлі, штат Арканзас, повисне на задній приступці, тоді цей Солітас нарешті прокинеться й запитає, чи не сказав хто чого.

Капітан зійшов з нами на берег і зголосився очолити те, що йому забажалося назвати похоронною процесією. Він представив мене й Генрі консулові Сполучених Штатів та ще одному, рудому — начальникові Департаменту Комерсантських та Лицедійних Передбачень, як було зазначено на його вивісці.

— Я знов загляну сюди за тиждень, — сказав капітан.

— А ми тим часом уже загрібатимемо гроші у внутрішніх містах Анчурії, — відказали ми йому, — з допомогою нашої гальванізованої примадонни та точних копій оркестру Сузи, що вишкрібає марші з покладів олова.

— Нічого ви не загірбатимете,— каже капітан.— Ви будете загіпнотизовані. Перший-ліпший джентльмен із публіки, який погодиться ступити на сцену й глянути у вічі цій країні, повірить, що він — тільки муха в стерилізованих вершках. Ви стоятимете по коліна в морі й чекатимете на мене, а ваша машинка для виготовлення гамбурзьких біфштексів із шанованої досі музики гратиме: “Щасливий той, хто в рідному краю”.

Генрі взяв із своєї пачки верхню двадцятку й одержав від Лицедійного бюро папірець із червоною печаткою і якоюсь байкою на місцевому діалекті, а здачі не одержав.

Потім ми накачали консула червоним вином і попросили сказати кілька слів про наше майбутнє. Він був худий, моложавий, років за п’ятдесят, чи то француз, чи то ірландець, нудьга, а не чоловік. Еге ж, якийсь плюсклий — його й вино не могло розворушити, схильний до ситості та меланхолії. Мабуть, якийсь голландець, дуже сумний і по-своєму добродушний.

— Чудовий винахід, — каже він, — найменований грамофоном, ще ніколи не вторгався на це узбережжя. Люди тут іще не чули його. А коли й почують, то не повірять. Це простодушні діти природи; прогрес іще не навчив їх слухати увертюру з консервної банки, а регтайм⁵⁸ може штовхнути їх на криваве повстання. А втім, ви можете спробувати. У кращому разі, населення просто не прокинеться, коли ви почнете грати. На людей це може вплинути двояко, — каже консул. — Або вони сп’яніють, слухаючи, як той полковник із Атланти при звуках маршу “Вперед у Джорджію”, або ошаліють і переведуть мелодію в інший ключ сокирою, а вас укинуть у тюрму. В останньому випадку,— каже консул,— я виконаю свій обов’язок: пошлю каблограму в державний департамент, накрию ваші тіла зоряним прапором, коли вас розстріляють, і пригрожу їм помстою країни з найбільшим у світі експортом золота й найміцнішими фінансами. Мій прапор і так уже весь продірявлений кулями, — каже консул, — і все через отаке. Вже два рази, — каже консул, — я телеграфував

урядові, щоб сюди надіслали пару канонерок для захисту американських громадян. Один раз департамент надіслав мені пару канарок. Вдруге, коли тут збиралися скарати на смерть чоловіка на прізвище Ріс, вони переслали мою телеграму в департамент сільського господарства. А тепер потурбуймо сеньйора, що стоїть за стойкою, хай він дасть нам іще пляшку червоного вина.

Такий монолог прочитав нам з Генрі консул у Солітасі.

Незважаючи на пересторогу, ми того ж вечора найняли кімнату на Кальє де лос Анхелес, головній вулиці, що тягнеться понад берегом, і поставили там свої чемодани. Кімната була простора, темна й весела, тільки замала. Вікна виходили на іншу вулицю з будиночками та оранжерейними рослинами. Місцеві селяни ходили туди й сюди по прекрасному пасовиську між тротуарами, їй-право, це скидалось на оперний хор, коли на сцену от-от має вийти шах Кафузлум.

Ми саме стирали порошок зі своєї машини, готуючись до завтрашнього дня, коли високий, вродливий білий чоловік у білому костюмі зупинився біля наших дверей і зазирнув до кімнати. Ми запросили його, й він уступив у кімнату і безцеремонно оглянув нас. Він жував довгу сигару й задумливо мружився, мов дівчина, що вибирає сукню для балу.

— Нью-Йорк? — запитує він нарешті, звертаючись до мене.

— З самого початку й час від часу,— кажу йому.— Невже ще не зітерлось?

— Вгадати не важко, якщо розумієшся на цьому,— каже він.— Це видно по жилету. Ніде більше не вміють правильно покроїти жилет. Піджак — можливо, але жилет — ніколи.

Потім цей білий дивиться на Генрі Горсколлара й вагається. — Індіанець,— каже Генрі. — Приручений індіанець.

— Меллінджер,— каже білий.— Гомер П. Меллінджер. Ну, хлопці, ви конфісковані. Ви тут — як діти в

лісі, без няньки й без арбітра, і мій обов'язок — допомогти вам зачепитися за що-небудь. Я виб'ю підпірки й гарненько спущу вас на прозору водичку цієї брудної тропічної калюжі. Вас треба охрестити — й коли ви підете зі мною, я розіб'ю пляшку вина об вашу носову частину, як цього вимагає звичай.

Після цього ми аж два дні гостювали у Гомера П. Меллінджера. Цей чоловік був неабиякою персоною в Анчурії. Він знав своє діло. Він був справжній Кафузлум. Коли ми з Генрі були діти в лісі, то він був птахівчарик, що спурхнув до нас із найвищої гілки. Ми з ним та з Генрі Горсколларом узялися за руки й почали скрізь тягати свій грамофон і гуляти на всю губу. Ми заходили в кожні відчинені двері й заводили нашу машину, і Меллінджер закликав людей звернути увагу на хитромудру музику та на його щирих друзяк *Señores Americanos*⁵⁹. Оперний хор пройнявся глибокою пошаною до нас і ходив слідом з хати до хати. Після кожної платівки нам підносили випити чого-небудь нового. Щодо випивки, у місцевих жителів є дуже приємні способи — вони так і вкарбовуються в пам'ять. Надрубуються зелений кокосовий горіх і наливається в нього, просто у сік, французький коньяк та інші присмаки. Ми пили й це, й ще багато дечого.

Наших з Генрі грошей ніхто не брав, наче вони були фальшиві. За все платив Гомер П. Меллінджер. Цей чоловік умів знаходити пачки банкнот у таких місцях на своїй особі, де сам Герман Чарівник не виявив би, як то кажуть, ні кроля, ні яечні. Він міг би заснувати кілька університетів, зібрати колекцію орхідей, і в нього б ще зосталось досить грошей, щоб скупити голоси всіх кольорових виборців у країні. Ми з Генрі частенько задумувались, де він добуває стільки дурних грошей. Якось увечері він відкрив свій секрет.

— Хлопці,— сказав він,— я дурив вас. Ви думаєте, я просто собі метелик. А насправді — ніхто в цій країні стільки не працює, як я. Я висадився на цьому березі десять років тому, а перед двома роками став тут найбільшою фігурою. Я міг би коли завгодно обкрути-

ти навколо пальця оцю лимонадну республіку. Я звіряюсь на вас, бо ви — мої земляки й гості, хоч ви й сповнили мою другу батьківщину найгіршою системою шумів, яку будь-коли клали на музику.

Я обіймаю пост особистого секретаря у президента республіки, і мій обов'язок — керувати нею. Мого імені немає в офіційних документах, а тим часом я — все одно, що гірчиця в приправі до салату. Всі закони, що проходять через конгрес, усі концесії, на які дається дозвіл, усі мита на імпорт, які збираються в країні, все справа рук Г.П. Меллінджера. В парадній приймальні я наливаю чорнило в чорнильницю президента і обшукую приїжджих чиновників, чи немає при них кинджала або динаміту, але в задній кімнаті я диктую урядові політику республіки. Ви нізащо не догадаєтесь, як я домігся такого впливу. Такої штуки, мабуть, ще ніхто не вигадував. Ось послухайте. Пам'ятаєте напис на шкільних зошитах: "Чесність — найкраща політика"? Оце воно й є. Я став добувати гроші чесністю. Я єдиний чесний чоловік на всю республіку. Уряд про це знає; народ знає; знають і всякі темні люди, хабарники; знають і концесіонери-іноземці. Я примушую уряд тримати своє слово. Коли людині пообіцяли посаду, вона її одержує. Коли іноземний капітал купує концесію, він дістає те, чого йому треба. У мене тут монополія на чесність — і жодної конкуренції. Якби полковник Діоген прийшов сюди із своїм ліхтарем, він би мав мою адресу за дві хвилини. Грошей це дає не бозна-скільки, але зате справа певна, і вночі спиш спокійно.

Таку промову виголосив нам з Генрі Гомер П. Меллінджер. А трохи згодом здобувся ще й на таке зауваження:

— Хлопці, сьогодні ввечері я влаштовую суаре⁶⁰ для цілої банди найвизначніших тутешніх жителів, і мені потрібна ваша допомога. Ви принесете з собою вашу лузалку для кукурудзи, щоб вечірка була схожа на вечірку. Передбачається одна важлива справа, але її поки що не слід розголошувати. Я вже багато років

страждаю від того, що немає з ким гульнути, немає перед ким похвастати. Інколи мене обсідає така туга за батьківщиною, що я охоче віддав би всі свої привілеї й прибутки, аби тільки хоч одну годину провести в Нью-Йорку, замовити собі на Тридцять Четвертій вулиці кухоль пива та сендвіч з ікрою, постояти й подивитись, як проходять повз тебе трамваї, понюхати, як пахнуть смажені горіхи у фруктовій крамничці старого Джузеппе.

— Чудова ікра,— сказав я,— буває в кафе Біллі Ренфро, на розі Тридцять Четвертої та...

— Істинна правда,— перебиває Меллінджер. — І якби ви мені сказали, що знаєте Біллі Ренфро, я б чортзна-що вигадав, аби тільки зробити вам приємність. Біллі грав зі мною в одній футбольній команді у Нью-Йорку. От чоловік, який ні разу не покривив душею! Я тут зробив собі бізнес із чесності, а він — навпаки — втрачається заради неї. *Sarrambos!*⁶¹ Іноді мені страшно обридає ця країна. Тут усе наскрізь прогнило. Від президента до останнього батрака на кавових плантаціях, усі тільки й думають, як би утопити один одного й зідрати шкуру зі свого приятеля. Досить погоничеві мулів зняти бриль перед яким-небудь урядовцем, як той уже вважає себе народним кумиром і готується заварити революцію, скинути уряд. Серед усякої чорної роботи, яку доводиться виконувати особисто секретареві, є й така: пронюхувати про подібне й вчасно натискати на гальмо, щоб революції не встигли попсувати фарбу на державній власності. Для цього я й приїхав у це запліснявіле прибережне містечко. Тутешній губернатор та його банда готують повстання. Імена змовників мені відомі, й усі вони запрошені на сьогоднішній вечір до Г.П.М. послухати грамофон. Таким чином я зберу їх докупи, а потім усе в нас піде за програмою.

Ми сиділи втрьох за столиком у пивниці Всіх Святих. Меллінджер підливав нам вина, й вигляд у нього був заклопотаний. Я роздумував.

— Це хитрий народ, — сказав він трохи нес-

покійно. — Їх фінансує один закордонний каучуковий комбінат, і кишені в них набиті грішми для хабарів. Мені осточортіла ця оперетка, — каже Меллінджер. — Хочеться понюхати, як пахне Іст-Рівер, і знову надіти підтяжки. Інколи мені кортить покинути цю службу, але — чорт би забрав мене! — я все ж таки пишаюсь нею, мов дурень. “Он іде Меллінджер, — кажуть у цих місцях. — *Por Dios!*⁶² Його не купиш і за мільйон!” Я хотів би захопити цю характеристику в Нью-Йорк і показати коли-небудь Біллі Ренфро. Саме це й піддає мені стійкості, коли я бачу жирну дичину, якою легко можна заволодіти, варто тільки подати знак... І відмовитись від свого способу. Зі мною погані жарти, присягаюсь Богом! І вони знають це. Свої гроші я заробляю чесно й зразу ж витрачаю. Але настане час, буде в мене капітал, і тоді я повернусь додому і їстиму ікру разом з Біллі. Сьогодні ввечері я покажу вам, як треба поводитися з цією продажною бандою. Я покажу їм, хто такий Меллінджер, особистий секретар, де в нього лице, а де виворіт!

Тут у Меллінджера затремтіли руки, й він розбиває стакан об шийку пляшки.

А я собі думаю: “Ну, білий чоловіче, коли я не помиляюсь, то ти вже накинув краєчком ока на підкладений тобі ласий шматочок!”

Того вечора, як домовлено, ми з Генрі принесли грамофон у глиняний будиночок на брудній боковій вуличці, зарослій по коліна травою. Ми опинились у довгастій кімнаті, освітленій чадними гасовими лампами. Там було багато стільців, а в глибині кімнати стояв стіл. Меллінджер був уже на місці; він ходив по кімнаті, дуже стурбований, жував сигару за сигарою, випльовував їх і кусав ніготь на великому пальці лівої руки.

Незабаром почали сходитися запрошені на концерт. Вони прибували двійками, трійками й цілими мастями. Шкіра у них була найрізноманітніших відтінків — від недавно обкуреної пінкової люльки до вакси, якою чистять лаковані черевики. Вони були

надзвичайно ввічливі й просто не тямилієв від щастя сказати сеньйорові Меллінджеру “добрий вечір”. Я розумів їхню іспанську мову — два роки я працював біля насоса в мексиканській срібній копальні й усе пам’ятав, але не подавав знаку.

Їх уже зібралось душ із п’ятдесят, і всі посідали, коли в кімнату залетіла й сама матка вулика, губернатор. Меллінджер зустрів його на порозі й провів на почесне місце. Коли я побачив цього латинця, я зрозумів, що список Меллінджера, особистого секретаря президента, вже вичерпаний. Це був високий, пухкий чоловік калашного кольору, з очима, як у старшого лакея в готелі.

Меллінджер без запинки пояснив кастільським наріччям, що в нього душа мало не вискочить від радості й що він може показати своїм шановним друзям найвизначніший винахід Америки, чудо нашого століття. Генрі зрозумів натяк і поставив шикарну платівку з духовим оркестром — і так почалось гуляння.

Губернатор трохи кумекав по-англійськи, і коли музика захарчала і обірвалась він каже:

— Дуже гарно, Gr-g-g-racias⁶³ американським джентильменам за такий прекрасний музика.

Стіл був довгий, і ми з Генрі сиділи в одному його кінці, під стіною. Губернатор сидів у другому кінці. Гомер П. Меллінджер стояв збоку. Я щойно подумав, як же Меллінджер візьметься до своєї справи, коли дорослий талант несподівано сам відкрив засідання.

Цей губернатор тільки й думав про повстання та про політику. Здавалось, він був готовий на все й тільки ждав свого часу. Він був сама увага і безпосередність. Він поклав руки на стіл, а обличчям обернувся до секретаря.

— Сеньйори американці розуміють іспанську мову? — питає він по-своєму.

— Ні, не розуміють, — відповів Меллінджер.

— Тоді слухайте, — швидко провадить латинець.— Музика — штука досить приємна, але тепер не потрібна. Краще поговоримо про справу. Я чудово розумію,

для чого ми сюди зібрались, оскільки я бачу тут моїх співвітчизників. Вам уже шипнули вчора, сеньйоре Меллінджер, про наші пропозиції. Сьогодні ми скажимо все. Ми знаємо, що президент дуже прихильний до вас і що ви людина впливова. Уряд скоро зміниться. Ми цінімо ваші заслуги. Ми так дорожимо вашою дружбою і вашою допомогою, що... — Тут Меллінджер підносить руку, але губернатор стримує його. — Не кажіть нічого, поки я не скінчу.

Потім губернатор витягує з кишені пакуночок, загорнутий у папір, і кладе його на стіл біля руки Меллінджера.

— Тут ви знайдете п'ятдесят тисяч доларів американськими грошми. Ви не можете нам перешкодити, але можете відробити цю суму. Повертайтеся до столиці і виконуйте наші інструкції. Гроші заберіть. Ми довіряємо вам. У пакеті ви знайдете папірець, де докладно повідомляється, яких саме послуг ми сподіваємось од вас. Ви вчинете не розумно, коли відмовитесь.

Губернатор замовк і втупив у Меллінджера погляд, дуже виразний і пильний. Я глянув на Меллінджера й відчув задоволення, що Біллі Ренфро не бачить його в цю хвилину. На лобі в нього виступив піт, він стояв наче німий, постукуючи кінчиками пальців по пакету. Ця рябомиза банда наважилась на його "спосіб". Йому треба було тільки змінити свої політичні погляди й засунути всі п'ять пальців у кишеню.

Генрі пошепки питає мене, що означає цей антракт. Я пошепки відповідаю: "Г.П. підсунули хабар сенаторських розмірів, і ці пройдисвіти зовсім збили секретаря з пантелику". Я помітив, що рука Меллінджера підсовується до пакета. "Він слабне", — шепнув я Генрі. "Ми йому нагадаємо про смажені горіхи на Тридцять Четвертій вулиці, в Нью-Йорку".

Генрі нахилився, видобув з нашого кошика платівку, тихенько поставив її й пустив грамофон. Це було соло на корнеті, дуже штучне і красиве, й називалось воно "О ќраю мій рідний". Поки пластинка крутилась, жоден з півсотні гостей у кімнаті не поворухнувся, а

губернатор весь час дивився на Меллінджера. Я бачив як голова Меллінджера підводилась вище й вище, а рука відповзала геть від пакета. Поки не прозвучала остання нота, ніхто з гостей не обізвався. І тоді Гомер П. Меллінджер бере пачку грошей і жбурляє її в обличчя губернаторові.

— Ось моя відповідь, — каже Меллінджер, особистий секретар президента. — А вранці буде ще одна. У мене є докази, що всі ви, до одного, змовники проти уряду. Вистава скінчилася, джентльмени.

— Залишився ще один акт, — укидає губернатор. — Оскільки мені відомо, ви тільки служник у президента, переписуєте листи та відповідаєте на стук у двері. А я тут губернатор. Сеньйори, в ім'я нашої спільної справи я закликаю схопити цю людину!

Строката банда змовників відсунула стільці й пішла в наступ усією масою. Я зрозумів, що Меллінджер припустився помилки, зібравши до купи для цієї вистави усіх своїх ворогів. По-моєму, він припустився ще однієї помилки, але не варто згадувати про неї, оскільки у нас із Меллінджером різні погляди на чесність, відповідно до наших оцінок та переконань. У кімнаті було тільки одне вікно та одні двері, й то у передньому кінці. І от півсотні латинців гуртом наступають на Меллінджера, вчиняють обструкцію його законодавству. Можна сказати, що нас було троє, бо ми з Генрі одночасно заявили, що Нью-Йорк і плем'я черокі допомагатимуть слабшій стороні.

І тоді Генрі Горсколлар узяв слово щодо непорядку ведення зборів і втрутився в дискусію, чудово продемонструвавши переваги американського виховання, коли воно поєднується з природними здібностями та вродженою культурністю індіан. Він підвівся і обома руками пригладив волосся, як маленькі дівчатка, коли сідають до рояля.

— Станьте за мною, ви, обидва, — каже Генрі.

— Що ти задумав, начальнику? — запитав я.

— Я гратиму центрального, — каже Генрі своєю футбольною говіркою. — У них немає жодного пу-

тящого нападаючого. Не відставайте від мене — й більше вогню!

І потім з рота цього цивілізованого червоношкірого вилетіла така дивовижна система звуків, що вся громада латинців зупинилась і замислилась, не знаючи, що робити далі. Його декларація, видимо, поєднувала в собі бойовий клич Карлайлського коледжу з університетським спортивним гаслом племені черокі. Він ударив по шоколадній команді, мов біб із дитячого пістолета. Правим ліктем він поклав губернатора серед поля й розчистив крізь усю юрбу такий широкий прохід, що жінка вільно б могла пронести драбину до самого порога й нікого не зачепити. Нам з Меллінджером залишалось тільки просуватися слідом за Генрі.

Рівно за три хвилини ми вибралися з тієї вулички і опинились біля військових казарм, де Меллінджер розпоряджався, як у себе дома. Полковник і батальйон босоногої піхоти вийшли на вулицю й помарширували до місця, де ми давали концерт, та змовники вже зникли. Але ми захопили свій грамофон і з цим трофеєм повернулись до казарм, а грамофон грав “Всі хлопці для мене однакові”.

Другого дня Меллінджер одводить мене й Генрі набік і починає сипати десятки та двадцятки.

— Я хочу купити у вас грамофон,— каже він.— Мені сподобалась остання пісенька, яку він зіграв на моїй вечірці.

— Тут більше грошей, ніж за нього заплачено, — кажу я.

— Це — з державних асигнувань, — каже Меллінджер. — Платить держава — і зовсім недорого за таку музику.

Ми з Генрі й самі це чудово знали. Ми знали, що грамофон урятував Гомерові П. Меллінджеру його спосіб добувати гроші в той самий момент, коли він ледве не втратив його. Проте ми не сказали йому, що знаємо.

— А тепер, хлопці, вам краще податись у яке-небудь інше місто на узбережжі, — каже Меллінджер, — поки я розправляюся з цими молодцями. Інакше у вас

будуть неприємності. І коли вам пощастить побачити Біллі Ренфро раніше за мене, перекажіть йому, що я повернусь до Нью-Йорка, як тільки нагребу трохи грошенят... але чесним способом.

Ми з Генрі припишкли й ніде не показувались, поки не повернувся наш пароплав. Побачивши, що капітан у шлюпці пристає до берега, ми пішли до моря й стали біля самої води. Капітан широко посміхнувся, коли побачив нас.

— Я ж казав, що ви ждатимете, — каже він. — А де ж гамбурзька машинка?

— Вона залишається тут, — кажу я, — щоб грати “О краю мій рідний”.

— Я ж вам казав, — повторює капітан. — Ну лізьте в човен.

Отак ми з Генрі Горсколларом, — додав Кйюу, — завезли в цю країну грамофон. Генрі повернувся в Штати, а я з того часу тиняюсь тут, у тропіках. Кажуть, Меллінджер після того випадку не виїжджав нікуди без грамофона. Мабуть, він нагадував йому про його спосіб кожного разу, коли перед ним з’являлася зваблива сирена з хабарем у руці⁶⁴.

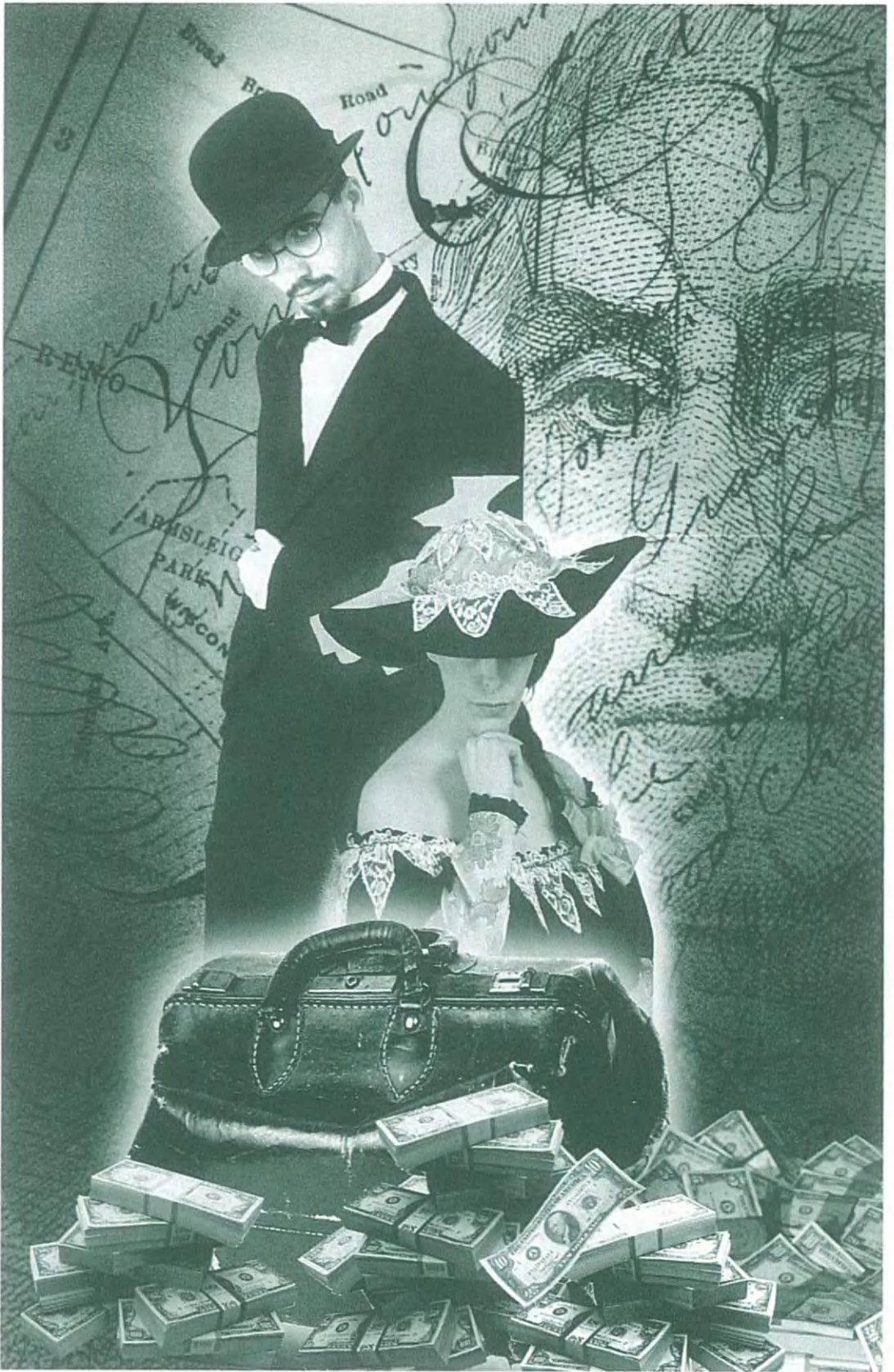
— А тепер він, мабуть, везе його додому як сувенір, — зауважив консул.

— Який там сувенір, — сказав Кйюу. — В Нью-Йорку йому потрібні будуть два грамофони, і щоб грали день і ніч.

VII. ДЕ ГРОШІ?

Із запалом узявсь новий уряд Анчурії здійснювати свої права й виконувати обов’язки. Насамперед він послав до Коралію свого представника з суворим наказом розшукати, якщо можливо, державні гроші, що їх викрав нещасливий Мірафлорес.

Полковник Еміліо Фалькон, особистий секретар Лосади, нового президента, був відряджений із столиці з цією важливою місією.

“Королі і капуста”

Бути особистим секретарем у тропічного президента не легко. Треба бути дипломатом, шпигуном, начальником над людьми, тілохранителем свого шефа — й уміти вчасно пронюхувати про змови та революції. Частенько секретар буває таємною рушійною силою в державі, творцем її політики, й тому президент вибирає собі секретаря з більшою обережністю, аніж по другу життя.

Полковник Фалькон, вродливий і чемний джентльмен з вишуканими, делікатними манерами, справжній кастілець, приїхав до Кораліо шукати загублені гроші, коли сліди вже давно запали. Тут він радився з військовими властями, що одержали розпорядження всіляко сприяти полковникові в його пошуках.

Полковник Фалькон улаштував собі головну квартиру в одному з приміщень Casa Mogena. Тут із тиждень він проводив неофіційні засідання — щось на зразок суду присяжних в одній особі, — викликаючи до себе людей, які своїми свідченнями могли пролити світло на фінансову трагедію, що супроводила іншу, дрібнішу трагедію — смерть президента.

Двоє чи троє допитаних таким чином — і серед них перукар Естебан — заявили, що вони перед похороном упізнали тіло самогубця-президента Мірафлореса.

— Звичайно ж, — підтвердив Естебан всемогутньому секретареві, — то був він, президент. Подумайте: чи можна голити людину й не бачити її обличчя? Він покликав мене до себе в невеличку хатку, щоб я поголив його. Борода в нього була дуже чорна й дуже густа... Чи я бачив президента до того? А чому б ні? Я бачив його один раз у Солітасі, коли він їхав з пароплава в кареті. Коли я поголив його, він дав мені золоту монету й сказав, щоб я держав язик за зубами. Але я — ліберал, я люблю свою країну, і я відразу ж розповів про все сеньйорові Гудвіну.

— Нам відомо, — лагідно сказав полковник Фалькон, — що покійний президент мав при собі американський шкіряний саквояж з великою сумою грошей. Ви бачили його?

— De veras⁶⁵, ні,— відповів Естебан. — У кімнаті горіла тільки одна маленька лампа, при ній і голити було важко. Можливо, саквояж був там, але я його не бачив. Ні. Була там ще й молода дама — дуже гарна сеньйорита, це я роздивився й при такому поганому освітленні. Але грошей, сеньйоре, або тієї штуки, в якій вони були, бачити мені не довелось.

Comandante та інші офіцери посвідчили, що їх збудив і підняв на ноги револьверний постріл у готелі де лос Естранхерос. Вони поспішили туди, щоб захистити спокій і честь республіки, і побачили там на підлозі мертвого з затиснутим у руці револьвером. Біля нього була молода жінка; вона плакала ревно. В кімнаті був і сеньйор Гудвін. Але саквояжа з грішми вони не бачили.

Мадама Тімотеа Ортіс, господиня готелю, де закінчився останній тур гри “Лис на світанку”, розповіла, як у її готелі зупинились двоє приїжджих.

— Вони прийшли в мій дім, — сказала вона, — сеньйор, не дуже старий, та сеньйорита, досить гарненька. Вони не хотіли ні їсти, ні пити, відмовились навіть від мого agnardiente⁶⁶, хоч він у мене першого сорту. Вони піднялись у свої кімнати — numero nueve⁶⁷ та numero diez⁶⁸. Згодом прийшов сеньйор Гудвін і піднявся нагору, щоб побалакати з ними. Потім я почула страшний гуркіт, мовби постріл з гармати, і мені сказали, що robre Presidente⁶⁹ застрелився. Esta bueno. Ніяких грошей я не бачила, не бачила й того, що ви називаєте саквояжем.

Полковник Фалькон незабаром дійшов логічного висновку, що з усіх жителів Кораліо тільки Френк Гудвін міг дати йому провідну нитку в справі про загублені гроші. Але з американцем хитрий секретар повів іншу політику. Гудвін був могутньою підпорою для нової влади, і з ним треба було поводитись дуже обережно, щоб не кинути тіні на його мужність і честь. Навіть особистий секретар його превосходительства — і той не наважився викликати на допит цього каучукового князя й бананового барона, як рядового громадя-

нина Анчурії. Отже, він передав Гудвінові квітчасте послання, де з усіх пелюсточків так і капав мед, і просив ущасливити його — призначити йому побачення. Замість відповіді, Гудвін запросив його до себе на обід.

Перед обідом американець зайшов до Casa Morena й сердечно, по-дружньому привітав свого гостя. Потім, коли спустилась передвечірня прохолода, обидва поволі попрямували за місто, до оселі Гудвіна.

Американець перепросився й на кілька хвилин покинув полковника самого в просторій, прохолодній, добре затіненій кімнаті з таким чудовим паркетом з полірованого дерева, що на нього позаздрив би перший-ліпший мільйонер у Сполучених Штатах. Гудвін пройшов через patio⁷⁰, затінене тентами та рослинами, й зайшов у протилежне крило будинку, в довгасту кімнату, вікна якої виходили на море. Широкі жалюзі були підняті, й у кімнату повівав вітерець з океану — невидимий потік свіжості та здоров'я. Дружина Гудвіна сиділа біля вікна й писала аквареллю передвечірній морський краєвид.

Ця жінка здавалася щасливою. І навіть більше — вона здавалася задоволеною. Якби поет у хвилину натхнення захотів знайти влучні порівняння для її вроди, він порівняв би її великі, ясні, сірі, з білосніжними білками очі до місячної квітки. Він не шукав би в ній подібності до богинь, від чиєї традиційної краси віє холодом класики. Краса її була суто едемська, а не олімпійська. Уявіть собі, якщо можете, Єву, вигнану з Едему, яка зачаровує полум'яних вартових і спокійнісінько повертається до своєї райської домівки. Цілковита гармонія земного й небесного — такою здавалась місіс Гудвін.

Коли її чоловік увійшов у кімнату, вона підвела очі й уста її розтулились. Повіки в неї затремтіли, немов (хай простить нам Поезія!) хвостик у вірного пессика, і вся вона затріпотіла, як плакуча вербичка під легеньким повівом вітру. Так вона завжди зустрічала чоловіка, хоч би він приходив і двадцять разів на день. Якби ті, хто інколи за склянкою вина в Коралію пере-

бирає пікантні історії про шалену кар'єру Ізабелли Гілберт, побачили сьогодні ввечері дружину Френка Гудвіна в мирному ореолі щасливого родинного життя, вони або не повірили б своїм очам, або згодились би назавжди забути всі мальовничі сцени з життя тієї, заради кого їхній президент пожертвував і батьківщиною, й честю.

— Я привів на обід гостя, — сказав Гудвін. — Це полковник Фалькон із Сан-Матео. Він приїхав сюди в казенній справі. Не думаю, щоб ти захотіла побачитись із ним, і тому я прописую тобі спасенну жіночу мігрень.

— Він прийшов розпитати тебе про втрачені гроші, правда? — запитала місіс Гудвін, знов беручись до свого етюда.

— Ти вгадала, — підтвердив Гудвін. — Він уже три дні провадить слідство, допитує тубільців. Черга дійшла до мене, але він не наважується викликати до себе на розправу підданого дядька Сема й вирішив провести допит у формі товариської бесіди. Він мене піддаватиме тортурам за моїм вином та моїм десертом.

— Він знайшов кого-небудь, хто бачив той саквояж із грішми?

— Нікого. Навіть мадама Ортіс, у якої таке гостре око на збирача податків, і та не пам'ятає, щоб у нього був якийсь багаж. Місіс Гудвін поклала пензель і зітхнула.

— Я дуже шкодую, Френк, — сказала вона, — що в тебе стільки турбот через ті гроші. Але ж ми не можемо розповісти їм про все, правда?

— Ми зробили б величезну дурницю, якби розповіли, — сказав Гудвін з усмішкою й знизав плечима; цей жест він перейняв у тубільців. — Хоч я й американиць, вони відразу ж закинули б мене до своєї *salabozza*⁷¹, якби довідались, що ми привласнили той саквояж. Ні. Ми повинні удавати з себе таких самих незнайків, як і всі інші незнайки в Коралію.

— А ти не думаєш, що цей полковник підозрює тебе? — запитала вона, трохи наморщивши лоба.

— Хай тільки спробує, — недбало відповів амери-

канець. — Добре, що ніхто, крім мене, не бачив того саквояжа. Оскільки в момент пострілу я був у номері, не дивно, що власті хочуть докладніше обізнатися з моєю роллю в тій справі. Але ніяких підстав для тривоги немає. Цей полковник добре пообідає, а на закуску матиме порцію американського блефу. Тим справа й закінчиться.

Місіс Гудвін підвелась і підійшла до вікна. Гудвін теж підійшов і став поруч. Вона пригорнулась до нього, ніби шукаючи підтримки й захисту, як завжди після тієї страшної ночі, коли він уперше став її надійною підпорою. Так вони стояли кілька хвилин.

Просто перед ними, в гущавині розкішної тропічної рослинності, була вигадливо прорубана алея, що доходила аж до порослого мангровими деревами болота на околиці Коралію. У кінці повітряного тунелю виднілась могила й дерев'яний надгробок з ім'ям бідолашного президента Мірафлореса. В дощові дні місіс Гудвін дивилась на могилу з цього вікна, а коли небеса усміхались, вона виходила на зелені, тіняві схили родючих земель Гудвіна й так само дивилася в той бік з ніжною тугою, яка, проте, вже не могла потьмарити її щастя.

— Я так любила його, Френк! — сказала вона. — Навіть після тієї жахливої втечі й нещасливого кінця. А ти був такий добрий до мене й зробив мене такою щасливою. Але все заплуталося, стало такою дивною загадкою. Коли стане відомо, що ми взяли ті гроші собі, як ти думаєш, тебе примусять віддати їх у казну?

— Неодмінно примусять, — відповів Гудвін. — Ти маєш рацію, це справжня загадка. І хай вона зостанеться загадкою для Фалькона та його земляків, аж поки розгадка не прийде сама. Нам з тобою відомо більше, ніж будь-кому іншому, але й ми знаємо розгадку тільки наполовину. Не слід нікому й натякати про ці гроші. Хай люди думають, що президент приховав їх у горах, їдучи сюди, або зумів переправити їх куди-небудь, перш ніж прибув у Коралію. Не думаю, що Фалькон підозріває мене. Він провадить слід-

ство дуже старанно, виконуючи наказ уряду, але він нічого не виявить.

Така була їхня розмова. Якби хто-небудь підслухав або побачив їх, коли вони розмовляли про загублені скарби Анчурії, всякому впала б в око ще одна загадка. Бо обличчя й поведження обох (якщо можна вірити обличчям) вражали своєю щиро саксонською гордістю, порядністю, благородством. Спокійний погляд Гудвіна й вираз непохитної твердості, втілення доброї, мужньої й справедливої душі, зовсім не пасували до його слів.

Що ж до його дружини, то обличчя її спростовувало злочинний зміст їхньої розмови. Вона вся світилась благородством, а в погляді її була сама чистота. Відданість чоловікові не мала нічого спільного з тим почуттям, яке іноді пориває жінку, запалену любов'ю, поділити провину свого коханого. Ні, тут була просто кричуща суперечність між тим, що бачило око й чуло вухо.

Обід для Гудвіна та його гостя подано у patio, затінене свіжим листям та квітами. Американець перепросився перед вельможним гостем за відсутність місіс Гудвін, що не могла вийти до столу, оскільки в неї, за словами Гудвіна, від легкої *calentura*⁷² поболує голова. Після обіду вони, за місцевим звичаєм, ще посиділи за кавою, смалячи сигари. Полковник Фалькон із суто кастільською делікатністю вичікував, поки господар сам заговорить про справу, яка звела їх сьогодні до купи. Чекати йому довелось недовго. Як тільки задиміли сигари, американець перший почав розмову — запитав секретаря, чи пощастило йому натрапити на слід зниклих грошей.

— Я ще не знайшов нікого, — признався полковник Фалькон, — хто хоч би помітив той саквояж або гроші. Але я не втрачаю надії. У столиці встановлено, що президент Мірафлорес виїхав із Сан-Матео, маючи при собі сто тисяч доларів казенних грошей і в супроводі сеньйорити Ізабелли Гілберт, оперної співачки. Наш уряд, взагалі й зокрема, не припускає й думки, —

закінчив, усміхаючись, полковник Фалькон, — щоб уподобання покійного президента дозволили йому розлучитися в дорозі з першою або з другою із цих двох найдорожчих речей як із обтяжливим багажем.

— Вам, мабуть, цікаво буде послухати й мою думку про цю справу, — сказав Гудвін, підходячи зразу до самої суті. — Мені не доведеться багато говорити.

Того вечора я разом з іншими нашими друзями очікував прибуття президента, бо про його втечу мене повідомив зашифрованою телеграмою Енглхарт, один із наших лідерів у столиці. Приблизно о десятій я побачив чоловіка й жінку, які швидко йшли вулицею. Вони підійшли до готелю де лос Естранхерос і зайняли там дві кімнати. Я піднявся за ними на другий поверх, покинувши Естебана, що саме нагодився, вартувати перед готелем. Перукар оповів мені, як він того вечора поголив президентові бороду, отож я не здивувався, коли зайшов до кімнати й побачив його гладенько виголене обличчя. Коли я заарештував його ім'ям народу, він вихопив пістолет і застрелився. За кілька хвилин у кімнаті було вже повно офіцерів та місцевих жителів. Що було далі, вам, мабуть, відомо.

Гудвін замовк. Мовчав і посланець Лосади, мовби вичікуючи, що скаже далі його співбесідник.

— І тепер, — провадив американець, спокійно дивлячись у вічі гостеві й вимовляючи кожне слово з особливим притиском, — я попрошу вас вислухати уважно мої слова. Я не бачив ні саквояжа, ні чемодана, ні будь-якого іншого вмістища, ні грошей Анчурійської республіки. Коли президент Мірафлорес, тікаючи, захопив із собою гроші — чи то з казни, чи свої власні, чи ще чий-небудь, — я не бачив ніяких слідів тих грошей ні в готелі, ні деінде, ні тоді, ні пізніше. Чи все я сказав, про що ви хотіли запитати мене?

Полковник Фалькон уклонився й описав своєю сигарою широке коло. Він виконав свій обов'язок. Сперечатися з Гудвіном не годилось. Американець віддано підтримував новий уряд і мав необмежене довір'я нового президента. Чесність була для Гудвіна капіталом,

який допоміг йому розбагатіти в Анчурії точнісінько так, як вона стала джерелом доходів Меллінджера, секретаря президента.

— Дякую, сеньйоре Гудвін, за вашу одверту відповідь, — сказав він. — Для президента досить вашого слова. Але, сеньйоре Гудвін, мені наказано простежити кожну нитку, яка може внести ясність у цю справу. І є одна, якої я ще не зачіпав. У наших друзів у Франції, сеньйоре, є приповідка: “*Cherchez la femme*”⁷³ на той випадок, коли треба розгадати яку-небудь важку загадку. Але тут не треба й шукати. Жінка, яка супроводила покійного президента в його блуканнях, має неодмінно...

— Я змушений зупинити вас, — перебив Гудвін. — Справді, коли я зайшов до готелю, щоб затримати президента Мірафлореса, я зустрів там даму. Але я прошу вас пам'ятати, що та дама — тепер моя дружина. Я говорю також і від її імені, їй нічого не відомо ні про долю саквояжа, ні про гроші, які ви шукаєте. Передайте його превосходительству, що я ручуся за її непричетність. Мені не треба нагадувати вам, полковнику Фальконе, що я не хотів би, щоб її допитували і взагалі турбували.

Полковник Фалькон уклонився ще раз.

— *Рог supiento*⁷⁴, — вигукнув він. І, щоб показати, що допит скінчено, він додав: — А тепер, сеньйоре, покажіть мені той вид на море з вашої галереї, що про нього ви згадували. Я дуже люблю море.

Надвечір Гудвін провів свого гостя до міста й розлучився з ним на розі Кальє Гранде. Він повертався додому, коли з дверей однієї пульперії до нього вискочив з радісним виглядом Блайт-Вельзевул; у цього Блайта були манери царедворця, а зовнішність — городнього опудала.

Блайта охрестили Вельзевулом⁷⁵, щоб відзначити всю глибину його падіння. Колись, у якомусь далекому втраченому раю він зустрічався з ангелами землі. Але доля кинула його сторч головою в тропіки й запалила в його грудях вогонь, який рідко вдавалось погасити. У Коралію його називали волоцюгою, але насправді він

був неприторенний ідеаліст — з прагненням вивернути навиворіт нудну правду життя з допомогою горілки та рому. Як справжній Вельзевул, що під час свого страшного падіння, можливо, стискав у руках з несвідомою впертістю арфу або корону, так і оцей тезко його зберігав своє золоте пенсне, єдину пам'ятку про втрачену велич. Носив він його з великою поважністю, блукаючи по узбережжю й вимагаючи грошей у своїх приятелів. Якимсь дивом його червоне від пияцтва обличчя було завжди чисто виголене. Щоб задовольнити інші свої потреби, він ласкаво йшов у нахлібники до першого-ліпшого знайомого, який міг забезпечити йому добру випивку та дати притулок від дощу та нічної роси.

— А, Гудвін! — розв'язно окликнув волоцюга. — Я так і думав, що побачу вас. Ви мені дуже потрібні. Ходімо куди-небудь, де можна побалакати. Звичайно, ви знаєте, що тут крутиться один суб'єкт, шукає загублені грошки старого Мірафлореса?

— Знаю, — сказав Гудвін, — я вже говорив з ним. Ходімо до Еспади. У мене є десять хвилин.

Вони зайшли до пульперії й сіли за маленький столик на оббиті сирицею стільці.

— Вип'ємо? — запитав Гудвін.

— І якнайшвидше, — сказав Блайт. — У мене з самого ранку сухо в роті. Гей, muchacho! El aquarediente rag asa!⁷⁶ — Так що ви хотіли мені сказати? — запитав Гудвін, коли випивка була на столі.

— Чорт побери! — прохрипів Блайт. — Навіщо цю золоту хвилину псувати діловою розмовою? Так, ви мені потрібні, але спочатку треба випити.

Він одним духом вихилив коньяк і тоскно заглянув у порожню склянку.

— Ще по одній? — підказав Гудвін.

— Як джентльмен перед джентльменом, — сказав провинний ангел, — мені не зовсім подобається оте ваше "по одній". Це не зовсім делікатно. Але конкретне поняття, висловлене цією фразою, непогане.

— У мене мало часу, — натякнув Гудвін. — У вас до мене щось важливе?

Склянки налито ще раз. Блайт із насолодою потягував коньяк і незабаром знову зробився ідеалістом. Блайт відповів не зразу.

— Старий Лосада дасть доброго часу тому молодцеві, — нарешті зауважив він, — який поцупив оту торбу з казенними грішми. — Як ви гадаєте?

— Неодмінно, — спокійно погодився Гудвін і, не поспішаючи, підвівся. — Мені вже пора додому. Місіс Гудвін сама. Ви так і не сказали про свою справу.

— Це все, — сказав Блайт. — Коли будете проходити повз стойку, пришліть мені ще випити. Старий Еспада закрав мені кредит. І заплатіть, будь ласка.

— Гаразд, — сказав Гудвін. — Buenas noches⁷⁷. Вельзевул схилився над склянкою й протер своє пенсне хусткою сумнівної чистоти.

— Думає, зможу, а от не зміг, — промимрив він сам до себе трохи згодом. — Джентльмен не може шантувати людину, з якою п'є.

VIII. АДМІРАЛ

Анчурійські правителі не звикли оплакувати свої непоправні втрати. Дійної худоби у них скільки завгодно; їхній годинник завжди показував пору доїння. Навіть багатющий вершок, що його зібрав з казни зачарований Мірафлорес, не примусив звитяжних патріотів гаяти час на марне жалкування.

Уряд по-філософськи поставився до справи: він одразу ж почав поповнювати дефіцит, підвищивши мито на імпорتنі товари, й натякнув багатим анчурійцям, що по-сильні пожертви з їхнього боку будуть розцінені як дуже вчасний вияв патріотизму. Здавалось, правління Лосади, нового президента, буде щасливе. Скривджені чиновники та фаворити з армії організували нову "ліберальну" партію й почали укладати плани повалення нового уряду. Політичне життя Анчурії, таким чином, знов почало повільно розгортати, мов китайська комедія, свої нескінченні, одноманітні картини. Подекуди з-за лаштунків виглядає на мить Жарт і опромінює квітчасті рядки.

Дюжина шампанського в поєднанні з неофіційним засіданням президента й міністрів призвела до того, що в країні з'явився військовий флот, а Феліпе Каррера був призначений його адміралом.

Крім шампанського, неабияку роль у цьому призначенні відіграв дон Сабас Пласідо, новий військовий міністр.

Президент скликав засідання кабінету, щоб обговорити політичні питання й вирішити деякі поточні державні справи. Засідання йшло надзвичайно нудно; і справи, й вино були на диво сухі. Несподівана весела витівка дона Сабаса надала занадто серйозній урядовій процедурі відтінку приємної грайливості.

На перевантаженому порядку денному стояв рапорт берегової охорони про те, що в місті Кораліо митні урядовці затримали шлюп "Вечірня зоря" з вантажем галантерейних товарів, патентованих ліків, цукрового піску та коньяку з трьома зірочками. Відібрано також шість гвинтівок системи Мартіні та барильце американського віскі. Оскільки шлюп захоплено при перевезенні контрабанди, він, згідно з законом, став разом з усім вантажем власністю республіки.

Начальник митниці у своєму рапорті відійшов від встановлених правил і запропонував конфісковане судно застосувати для потреб республіки. Це було перше судно, захоплене митним департаментом за десять років. Начальник митниці скористався нагодою, щоб поплескати свій департамент по плечі.

Чиновникам частенько доводилось плавати понад узбережжям і, звичайно, їм не вистачало транспортних засобів. До того ж, на шлюп можна було посадити надійну команду, яка б охороняла берег і відбила у контрабандистів охоту займатися своїм шкідливим ремеслом. Начальник митниці наважився навіть вказати особу, якій без ризику можна було б довірити судно, молодого коралійця на ім'я Феліпе Каррера. Правда, він не надто розумний, але відданий урядові і вважається найкращим моряком на узбережжі.

Цю пропозицію й використав військовий міністр

для дотепного жарту, який розвіяв нудьгу урядового засідання.

У конституції Анчурії, цієї невеличкої бананової республіки, є напівзабутий розділ, який передбачає створення військового флоту. Ця стаття, разом з іншими, ще мудрішими, лежала без руху з першого дня заснування республіки. У Анчурії не було флоту, і флот їй був не потрібний. Характерно, що саме дон Сабас, людина весела, освічена, примхлива й безстрашна, струсив порох із цієї запліснявілої, сонної статті заради того, щоб у світі стало трохи більше веселоців і щоб викликати поблажливу усмішку у своїх колег.

З чарівною удаваною серйозністю військовий міністр запропонував створити флот. Він з таким веселим і дотепним запалом доводив, як може прислужитися цей флот республіці і яку славу він може їй принести, що перед його шаржем поступилась навіть смаглява поважність самого президента Лосади.

Шампанське грайливо шумувало в жилах веселих вельмож. У суворих правителів Анчурії не було звичаю пожвавлювати свої засідання напоєм, який так легко може принизити найсерйознішу справу. Вино підніс не без задньої думки представник фруктової компанії "Везувій" на знак дружби й на подяку за вигідні комерційні угоди, укладені між компанією та Анчурійською республікою.

Жарт був доведений до кінця. Виготовлено солідний офіційний документ, рясно вкритий різнокольоровими печатями, прикрашений розмаяними стрічками, стверджений кучерявими підписами членів уряду. Цей документ надавав сеньйорові дону Феліпе Каррера звання флаг-адмірала республіки Анчурії. Таким чином, за яких-небудь кілька хвилин і з допомогою дюжини пляшок "екстра-сухого" Анчурія посіла гідне місце серед морських держав світу, а Феліпе Каррера дістав право вимагати салюту з дев'ятнадцяти гармат кожного разу, коли з'являвся в порту.

Південним расам бракує того особливого гумору, який тішиться природними вадами та нещастями лю-

дей. Маючи таку прогалину в своїй натурі, вони ніколи не сміються (як їхні північні брати), коли бачать калік, юродивих або божевільних.

Феліпе Каррера народився на світ лише з половиною розуму. Тим-то жителі Коралію називали його “El robrekito loco” — бідолашний дурник — і казали, що Бог переполовинив його: одну половину послав на землю, а другу залишив у себе.

Похмурий, сердитий Феліпе, розмовляючи дуже рідко, був “дурник” тільки в негативному розумінні цього слова. На березі він звичайно ухилявся від усяких розмов. Він неначе знав, що на суходолі, де треба розуміти стільки різних речей, йому належало останнє місце. Зате на воді його єдиний талант урівнював його з іншими людьми. Мало хто з тих моряків, яких Бог створив не поспіхом, не наполовину, вмів так майстерно керувати парусником. Він міг тримати шлюп на п'ять румбів ближче до вітру, ніж будь-який інший моряк. Коли бушували стихії й усі люди потерпали від страху, Феліпе не здавався дурним. Він був недовершена людина, зате — довершений моряк. Власного човна в нього не було, але він працював матросом на шхунах та шлюпах, які сновигають понад берегом, торгуючи або перевозячи фрукти до пароплавів там, де немає гавані. Начальник митниці рекомендував віддати захоплений шлюп у його розпорядження, бо шанував його сміливість і талант, і, крім того, відчував жаль до нього як до розумово неповноцінної людини.

Коли маленький жарт дона Сабаса прибув до Коралію у формі солідного, безглуздового документа, начальник митниці посміхнувся. Він не сподівався такої швидкої й щедрої відповіді на свою пропозицію. Він зразу ж послав *michacho*⁷⁸ по майбутнього адмірала.

Начальник митниці чекав на нього у своїй конторі. Митна управа містилась на Кальє Гранде, й вітерець із моря цілими днями бринів у її вікнах. Начальник у білому костюмі та в парусинових черевиках ліниво перебирав папери на старомодному столі. Папуга, забравшись на підставку для олівців, підігрівав канцелярську

нудьгу вогнем добірної кастильської лайки. Поряд з кабінетом начальника було ще дві кімнати. В одній ціле канцелярське військо різнокольорових молодих людей урочисто й пишно виконувало свої обов'язки. У відчинені двері другої кімнати можна було бачити, як голе бронзове немовлятко бавилось на підлозі. Тут же в гамаку худорлява жінка блідо-лимонного кольору грала на гітарі, задоволено погойдуючись під свіжим повівом вітру з моря. Оточений звичною атмосферою своєї високої служби і явними ознаками приємного родинного життя, начальник митниці почував себе щасливим ще й від того, що саме йому доручено поправити долю “дурненького” Феліпе.

Феліпе прийшов і став перед начальником митниці. Це був хлопець років двадцяти, з правильними рисами обличчя, але з якимсь відсутнім, бездумним виразом. На ньому були білі бавовняні штани, прикрашені по швах червоними пасмушками (він сам нашив їх), у чому виявлявся, мабуть, напівсвідомий потяг до військової форми. Його благоденська синя сорочка була розстебнута, ноги босі, а в руках він тримав дешевенький бриль американського виробництва.

— Сеньйоре Каррера, — поважно сказав начальник, показуючи пишній папір, — я послав по вас на вимогу самого президента. Цим документом, що ви його зараз одержите у власні руки, вам надається титул адмірала нашої великої республіки й повна влада над усіма військово-морськими силами нашої країни. Ви, може, скажете, любий Феліпе, що флоту в нас немає. Але ви помиляєтесь! Шлюп “Вечірня зоря”, що його мої одважні люди захопили у контрабандистів, віддається під ваше командування. Шлюп служитиме державі. Вам треба бути завжди напоготові, щоб чиновники вільно могли їздити по всьому узбережжі, куди б не лучилась потреба. Крім того, на вас покладається обов'язок охороняти, в міру своїх сил, наше узбережжя від злочинців-контрабандистів. Ви будете підтримувати на морі честь і славу своєї батьківщини й зробите все для того, щоб Анчурія посіла гідне місце серед наймогутні-

ших морських держав світу. Ось інструкції, їх просив мене передати вам військовий міністр. *Por Dios!*⁷⁹ Я не знаю, як це все можна виконати, оскільки в листі нічого не говориться ні про матросів, ні про асигнування на утримання флоту. Можливо, матросів ви доберете собі самі, сеньйоре адмірал, цього я не знаю, але все ж таки вам випала велика честь. Тепер я передаю вам документ. Коли ви будете готові вступити в командування судном, я накажу негайно передати його вам. Такі в мене інструкції.

Феліпе взяв із рук начальника документ. З хвилину він дивився у відчинене вікно на море зі своїм звичайним виразом глибокої й разом з тим пустої задуми. Потім обернувся, не мовивши й слова, і швидко пішов геть по гарячому піску вулиці.

— *Robrecito loco!*⁸⁰ — зітхнув начальник митниці. І папуга на підставці для олівців заверещав: “*Loco! Loco! Loco!*”

Другого ранку вулицями Кораліо потяглась до митної управи дивна процесія. Очолював її адмірал флоту. Сяк-так йому вдалося зібрати до купи жалюгідну подобу уніформи — червоні штани, заяложену синю куцину, рясно обшиту золотим шнурком, і старий солдатський кашкет, що його, мабуть, викинув геть якийсь британський солдат у Белісі, а Феліпе знайшов під час однієї з своїх морських подорожей. На поясі в нього була стародавня абордажна шабля, подарована йому Педром Лафітом, пекарем, який з гордістю твердив, що успадкував її від далекого предка, уславленого пірата. Слідом за адміралом виступали його матроси, щойно завербовані на корабель, троє веселих, лиснючих чорних карібів; вони були голі до пояса й знімали босими ногами цілі хмари куряви.

У небагатьох словах, з великою гідністю, Феліпе зажадав від начальника митниці своє судно. Тут чекали на нього нові почесті. Дружина митного начальника, та сама, що цілими днями грала на гітарі та читала романи в-гамаку, таїла в своєму безтурботному тубільному серці палкий потяг до всього романтичного. Во-

на знайшла в одній старовинній книзі малюнок прапора, який нібито був колись морським прапором Анчурії. Можливо, ідея його належала першим анчурійцям; оскільки ж їм не пощастило створити військовий флот, прапор поглинуло забуття. Старанно, власними руками романтична дама виготувала прапор за малюнком: червоний хрест на синьо-білому полі. Вона піднесла його Феліпе з такими словами:

— Одважний мореплавче! Це прапор твоєї батьківщини. Будь вірний йому і — при потребі — віддай за нього своє життя. Хай Бог помагає тобі!

Вперше па обличчі адмірала промайнуло якесь почуття. Він узяв шовкову емблему й побожно погладив її.

— Я адмірал, — сказав він дружині начальника. Він не міг примусити себе на суходолі висловити докладніше свої почуття. Але на морі, коли прапор замайорить на передній щоглі його флоту, у нього, можливо, знайдуться красномовніші слова.

Він круто обернувся й пішов геть разом із своєю командою.

Три дні порались вони коло “Вечірньої зорі”: фарбували її в білий колір з голубою окрайкою. Після цього Феліпе знайшов для себе ще одну прикрасу: застромив у кашкет пучок яскравого пір’я папуги. Потім він знов промарширував разом із своєю вірною командою до митної управи й офіційно доповів, що шлюпові дано нову назву — “El Nacional”⁸¹.

Перші місяці були нелегкі для флоту. Адже й адмірала не знають, що робити, коли не одержують наказів. А наказів не було. Не надходило й платні. “El Nacional” байдикував, похитуючись на якорі.

Коли невеличкі заощадження Феліпе вичерпались, він пішов до начальника митниці й завів мову про фінанси.

— Платня! — вигукнув начальник, знімаючи руки до неба. — *Valgame Dios*⁸². Я сам нічого не одержую, жодного сентаво ось уже сім місяців! Ви питаєте, скільки платять адміралові? Хто знає! Щонайменше три тисячі песо! Скоро у цій країні буде нова революція! Пер-

ша ознака її: уряд тільки те й робить, що вимагає грошей, грошей і грошей, а сам нічогосінько не платить!

Коли Феліпе вийшов із митниці, його похмуре обличчя виглядало майже задоволеним. Революція — це війна, а якщо війна, то він не залишиться без роботи. Мало честі бути адміралом, коли ти сидиш без діла, а голодна команда ходить за тобою, вимагаючи грошей на тютюн та банани.

Ледве він повернувся туди, де на нього очікувала команда його безжурних карібів, як вони всі скочили на ноги й віддали йому честь — цього він сам навчив їх.

— От що, *michachos*, — сказав адмірал. — Виявляється, наш уряд бідний. У нього немає для нас грошей. Нам доведеться самим заробляти собі на життя. Так ми служитимемо нашій батьківщині. Невдовзі, — і тут його тьмянний погляд майже спалахнув, — вона звернеться до нас по допомогу.

З того часу “*El Nacional*” зробився звичайним робочим судном. Разом з ліхтерами він підвозив банани та апельсини до фруктових пароплавів, що могли зупинятись тільки за милю від берега. Флот, який нічого не коштує урядові, заслуговує, щоб його відзначили червоними літерами в бюджеті всякої країни.

Заробивши досить, щоб забезпечити на тиждень себе й свою команду, Феліпе ставив “флот” на якір, а сам простував до невеличкої телеграфної контори й отирався там, мов хорист з прогорілої опереткової трупи, що підстерігає біля дверей антрепренера. В серці його не вгасала надія, що наказ із столиці таки прийде. Великою образою для самолюбства та патріотизму Феліпе було те, що ніхто не потребував його адміральських послуг. Щоразу, прийшовши на телеграф, він запитував дуже серйозно, з надією в погляді, чи немає телеграми для нього. Телеграфіст удавав, що шукає, а потім відказував:

— Ще немає. *Señor Almirante! Poco tiempo!*⁸³

А на вулиці, в холодку під лимонними деревами, його команда жувала цукрову тростину або дрімала. Приємно-служити країні, що задовольняється такою легкою службою!

На початку літа несподівано спалахнула революція, передбачена начальником митниці. Вона давно вже тліла під попелом. При першому сигналі тривоги адмірал флоту відплив на всіх парусах з Коралію, взявши курс на великий порт сусідньої республіки, де проміняв нашвидку зібрані фрукти на патрони для п'яти гвинтівок системи Мартіні — єдиної артилерії, якою міг похвалитися флот. Потім адмірал знов побіг на телеграф. Лежачи у своєму улюбленому кутку, вже сильно обшарпаний, з дивовижною шаблею поміж своїх червоних холош, він знову став очікувати на телеграму — ту телеграму, яка так довго не приходила й мала тепер прийти неодмінно!

— Ще немає, Señor el Almirante,— казав йому телеграфіст.

При цій відповіді адмірал, гримнувши шаблею, знов опускався на своє місце й ждав, поки зацокає апарат.

— Прийде, — казав він з непохитною впевненістю. — Я адмірал!

ІХ. НАДЗВИЧАЙНИЙ ПРАПОР

Повстання очолив дон Сабас Пласідо, цей Гектор⁸⁴ і вчений фіванець південних республік. Мандрівник, солдат, поет, науковець, державний діяч і тонкий знавець мистецтва — що цікавого міг він знайти для себе у дріб'язкових справах своєї батьківщини?

— Оця політична інтрига, — сказав один із найближчих його друзів, — каприз Пласідо. Революція для нього — те саме, що новий темп у музиці, нова бацила в повітрі, новий аромат, нова рима, чи то нова вибухова речовина. Він витисне з революції всі можливі гострі почування, а за тиждень забуде про неї й знову пуститься на своїй бригантині по всіх океанах, аби поповнити якою-небудь рідкістю своєї й без того всесвітньовідомі колекції. Колекції чого? Por Dios! Та всього, чого хочете, починаючи від поштових марок і кінчаючи доісторичними кам'яними ідолами.

Проте, як на звичайного естета-дилетанта, Пласідо

зняв надто велику бучу. Анчурійці обожнювали його. Вони були зачаровані його блискучими здібностями, і їм було приємно, що така визначна людина не погребувала справами такої маленької країни, як власна батьківщина. У столиці швидко відгукнулись на заклик його поплічників, хоч армія (всупереч домовленості) зберегла вірність урядові. У прибережних містах теж почалися жваві сутички. Ширилися чутки, ніби революціонерів підтримує фруктова компанія “Везувій”, сила, яка завжди дивилась на Анчурію з докірливою усмішкою й сварила пальцем, щоб та не пустувала й була хорошою дівчинкою. Відомо, що два пароплави компанії виділено для перевозки повсталих військ.

В Коралію поки що було спокійно. Там оголосили воєнний стан, і революційні дріжджі на деякий час опинились під покришкою. І раптом пройшла чутка, що революціонери всюди зазнають поразки. У столиці військо президента тріумфувало; переказували, ніби ватажки повстання змушені тікати й що за ними послано погоню.

У невеличкій телеграфній конторі в Коралію завжди юрмились чиновники та вірнопіддані жителі міста, очікуючи вістей із столиці. Одного ранку апарат нарешті зацокав, і незабаром телеграфіст голосно вигукнув:

— Телеграма для el Almirante, дона сеньйора Феліпе Каррера!

Почулося швидке шарудіння, заgrimіли бляшані піхви; адмірал скочив із свого звичайного місця й кинувся через усю кімнату до телеграфіста.

Йому дали телеграму. Він почав читати її повільно, по складах. То був перший офіційний наказ на його ім'я. Там стояло:

“Негайно вирушайте на своєму судні до гирла Ріо-Руїс. Перевезіть м'ясо та інші припаси для солдатських казарм в Альфорані.

Генерал Мартінес”

Не дуже воно почесне, це перше доручення батьківщини! Але батьківщина таки звернулась до нього, й серце адмірала забилося од радощів. Він підтяг пояс із шаблею ще на одну дірочку, розбуркав сонну команду, й за чверть години “El Nacional” уже мчав понад узбережжям під свіжим вітром з океану.

Ріо-Руїс — невеличка річка, яка впадає в море за десять миль від Кораліо. Ця частина берега дика й безлюдна. Прудко збігає холодна, кипуча Ріо-Руїс міжгір'ям Кордільєр, на низині втихомирюється, широко розливається серед наносного багнища й повільно стікає в море.

За дві години “El Nacional” увійшов у гирло Ріо-Руїс. На берегах грізно шикувались величезні дерева. Буйні тропічні зарості густо вкривали землю й поринали в коричнювато-жовту воду. Тихо зайшов туди шлюп, і його зустріла там ще глибша безмовність. Яскріючи зеленню, охрою, пишною червінню квітів, гирло Ріо-Руїс спочивало в холодку без руху, без шуму; чути було тільки, як вода, ринучи до моря, дзюркотіла біля носа адміральського корабля. Чи можна вирвати м'ясо або інші припаси у цієї безлюдної пустелі?

Адмірал вирішив кинути якір, і ледве заgrimів ланцюг, як увесь ліс одразу сповнився лунким галасом. Гирло Ріо-Руїс проснулось від ранкової дрімоти. Папуги та павіани заверещали й загавкали серед гілля; все засвистіло, засичало, загуло — тваринне життя прокинулось; промайнуло щось темно-синє — то сполоханий тапір продирався крізь ліани.

Військовий флот за наказом адмірала простояв у гирлі річки кілька довгих годин. Команда зготувала обід: юшку з акул'ячих плавців, банани, варені краби та кисле вино. Адмірал пильно розглядав у трифутувий телескоп непроникні хащі ярдів за п'ятдесят від себе.

Сонце вже було на заході, коли в лісі, з лівого боку, почулось розкотисте “Ал-ло-о!” З судна відповіли, і три чоловіки, верхи на мулах, продерлись крізь тропічні нетрі й зупинились ярдів за десять від берега. Там вони злізли з мулів, і один із них розстебнув по-

яс і став так люто бити піхвами своєї шпаги всіх мулів одного по одному, що вони вибриком кинулись назад у хащі.

Не вірилося, щоб ці чудні люди привезли з собою м'ясо та інші припаси. Один — огрядний, енергійний — відразу привертав до себе увагу. Чистий іспанський тип — темне кучеряве волосся, де-не-де посріблене сивиною, блакитні іскристі очі — справжній *caballero grande*⁸⁵. Двоє інших — невисокі, смагляволиці, у білих військових мундирах, у високих ботфортах і при шаблях. Одяг у всіх був мокрий, заболочений, подертий. Мабуть, якась лиха пригода погнала їх *diable a quatre*⁸⁶ через джунглі, болота, річки.

— О-ге! Señor Almirante! — вигукнув огрядний чоловік.— Пришліть сюди човен!

Човен спустили; Феліпе з одним карібом сів за весла й пристав до лівого берега.

Огрядний стояв біля самої води по пояс у переплутаних ліанах. Коли він побачив опудало, що сиділо на кормі, рухливе обличчя його засвітилося живою цікавістю.

Місяці безкорисливої, невдячної служби потьмарили пишну зовнішність адмірала. Червоні штани були пошарпані, в латках. Блискучі гудзики на мундирі порідили, жовта нашивка майже скрізь облізла. Козирок на кашкеті поламався й нависав на очі. Ноги адмірала були босі.

— Дорогий адмірале! — крикнув огрядний, і голос його прозвучав, як мисливський ріг.— Я готовий цілувати вам руки! Я знав, що на вас можна покластись. Отже, ви одержали нашу телеграму... від генерала Мартінеса. Будь ласка, ближче, ближче сюди, дорогий адмірале! Серед цих непевних чортових ліан із нами може ще все статись.

Феліпе флегматично дивився на нього.

— “М'ясо та інші припаси для казарм в Альфорані”,— процитував він.

— Різники не винні, мій адмірале, що м'ясо для вас досі не готове. Але ви приїхали вчасно — худоба буде

врятована! Швидше забирайте нас на корабель, сеньйоре. Спочатку ви, caballeros, a priesa!⁸⁷ А потім приїдете по мене. Човен занадто малий.

Човен перевіз двох офіцерів на шлюп і знов повернувся, щоб узяти огрядного.

— А чи є у вас, любий адмірале, така абищиця, як їжа? — гукнув він, опинившись на судні. — А може, знайдеться й кава? “М’ясо та інші припаси!” Nombre de Dios⁸⁸. Іще б трохи — й нам довелось б з’їсти одного з тих мулів, з якими ви, полковнику Рафаель, так ніжно розпрощались піхвами вашої шпаги. Дайте ж нам чого-небудь попоїсти! А потім вирушимо... до Альфоранських казарм. Згода?

Каріби приготували їжу, й три пасажери “El Nacional” заходилися коло неї з радістю дуже голодних людей. Надвечір вітер, як завжди в цих місцевостях, перемінився й подув з гір; повіяло прохолодою, стоячою водою, гнилими лісовими багнищами, де вода збиралась із усієї низини. Тільки підняли грот і він напнувся од вітру, як із прибережних нетрів почувлись вигуки й наростаючий галас.

— Це різники, дорогий адмірале,— сказав, усміхаючись, огрядний. — Але вони спізнались, різати вже нема кого.

Адмірал не розмовляв, тільки віддавав накази матросам. Підняли клівер і марсель, і шлюп незабаром вибрався з гирла. Огрядний та його супутники влаштувалися на голій палубі з найбільшим можливим у їхньому становищі комфортом. Видимо, досі вони думали тільки про те, як би відчалити під небезпечного берега; тепер, коли загроза зменшилась, вони могли дозволити собі подумати про дальші рятівні заходи. Побачивши, що судно повернуло й попливло понад берегом, вони заспокоїлись, цілком задоволені курсом, якого тримався адмірал.

Огрядний спокійно сидів на палубі, уважно розглядаючи своїми жвавими блакитними очима командуючого флотом. Він намагався розгадати цього похмурого, чудного юнака, що збивав його з пантелику своєю не-

проникною байдужістю. Така вже була вдача у цього пасажира: сам ще не врятувався від небезпеки, його от-от могли схопити, тільки що пережив біль поразки й розгрому, і все ж, незважаючи ні на що, він уже повний цікавості до нового, невідомого явища. Та й хто, крім нього, міг придумати такий одчайдушний, божевільний план: послати телеграму цьому нещасному, пришелепуватому *fanatico*⁸⁹, що плаває тут у сміховинному мундирі, з кумедним титулом адмірала? Його товариші зовсім розгубились; утекти, здавалось, було неможливо. Вони називали безумним і ризикованим його задум. Але задум той здійснився, й тепер їхній привідця почував себе задоволеним.

Короткі тропічні сутінки швидко перейшли у перлову осяйність місячної ночі. Праворуч, на темному тлі узбережжя, з'явилися вогні Коралію. Адмірал мовчки стояв біля румпеля. Каріби зі шкотами в руках, як чорні пантери, безшумно перебігали з місця на місце, виконуючи його короткі накази. Три пасажири пильно вдивлялись у темне море, й коли нарешті перед ними виник силует пароплава з одсвіченими глибоко в морі вогнями, що стояв за милю від берега, вони збилися до купи й завели жваву розмову. Шлюп ішов швидко, тримаючи курс поміж берегом та пароплавом.

Огрядний раптом відокремився від своїх супутників і підійшов до опудала біля стерна.

— Мій дорогий адмірале, — сказав він, — наш уряд виявив надзвичайну недбайливість. Мені соромно, що він досі не звернув уваги на вашу віддану службу й не створив для вас належних умов. Це непростенна помилка. Ви одержите судно, мундир і команду, гідні вашої відданості. Але зараз, дорогий адмірале, є ще одне діло до вас. Бачите отой пароплав? Це “*Salvador*”⁹⁰. Мені й моїм друзям треба потрапити на нього. Ми виконуємо наказ уряду. Будьте ласкаві відповідно змінити ваш курс.

Адмірал нічого не відповів, тільки різко скомандував щось-і взяв курс на місто. “*El Nacional*” накренився й стрілою полетів до берега.

— Зробіть мені таку ласку, — сказав огрядний з деяким нетерпінням, — і підтвердіть принаймні, що ви чуєте мої слова.

Може, цей хлопець позбавлений не тільки розуму, але й слуху?

У адмірала вирвався різкий, хрипкий сміх, і він заговорив.

— Тебе поставлять обличчям до стінки й розстріляють, — мовив він. — Так убивають зрадників. Я зразу пізнав тебе, ледве ти ступив у човен. Я бачив твій портрет у книжці. Ти Сабас Пласідо, зрадник батьківщини. Обличчям до стінки! Так ти помреш. Я адмірал — і я тебе віддам їм до рук. Обличчям до стінки! Так!

Дон Сабас обернувся до своїх товаришів і з гучним сміхом помахав рукою.

— Вам, *saballeros*, я розповідав історію засідання, коли ми підписали той... О, такий смішний документ! Воістину жарт наш обернувся проти нас самих. Погляньте на це страховисько Франкенштейна⁹¹, що його ми самі створили!

Дон Сабас кинув оком на берег. Вогні Кораліо наближались. Вже видно було прибережний пісок, склади коньяку — *Bodega Nacional*, довгу, низьку казарму, повну солдатів, а далі, за всім тим — осяяну місяцем високу глиняну стіну. Він не раз бачив, як людей ставили обличчям до тієї стіни й розстрілювали. Він знову звернувся до химерної постаті біля стерна.

— Правда, — сказав він, — я хочу втекти звідси. Але запевняю вас, мене це дуже мало хвилює. Сабаса Пласідо приймуть з розкритими обіймами при всякому дворі, у всякому таборі. *Vaya*⁹². Що робити такій людині, як я, у цій кротячій норі, у цій свинячій республіці? Я *paisano*⁹³ всіх країн. У Римі, Лондоні, Парижі, Відні — скрізь мені скажуть: вітаємо вас із поверненням, доне Сабас! Ну ти, *tonto*⁹⁴, павіан, адмірал, чи як ти себе величаєш, повертай свій човен! Одвези нас на пароплав — і ось маєш: тут п'ятсот песо грішми *Estados Unidos*⁹⁵ — це більше, ніж твій брехливий уряд виплатить тобі за двадцять років.

Дон Сабас хотів був утиснути в руку юнакові товстий гаманець. Адмірал не звернув уваги ні на його слова, ні на його руки. Він був наче прип'ятий до стерна й спрямовував шлюп просто на берег. На бездумному обличчі адмірала з'явилося щось ясне, майже розумне, ніби він відчув себе героєм, і це дуже тішило його. Він знов забелькотів, як папуга:

— От для чого вони так роблять: щоб ти не бачив гвинтівок. Вистрілять — бум! — і ти мертвий. Обличчям до стіни. Еге!

Адмірал раптом віддав якийсь наказ команді.

Проворні, мовчазні каріби закріпили шкоти, що були в них у руках, і пірнули крізь люк у трюм. Коли зник останній каріб, дон Сабас, наче великий бурий леопард, кинувся вперед, причинив люк і сказав, усміхаючись:

— Гвинтівок не треба, дорогий адмірале. Колись — для розваги — я склав словник карібської мови. Я зрозумів ваш наказ. Може, тепер...

Він замовк, почувши тупе “вжжж”, мовби залізо тсрнулось об жерсть. Адмірал витяг шаблю Педро Лафіта й напав на свого пасажира. Клинок опустився — й тільки завдяки своїй дивовижній проворності огрядний чоловік устиг ухилитись від блискучої зброї, відбувшись подряпиною на плечі. Стрибнувши набік, він вихопив револьвер і застрелив адмірала.

Дон Сабас нахилився над ним і знову випростався.

— У серце, — коротко зауважив він. — Сеньйори, військового флоту більше не існує.

Полковник Рафаель кинувся до стерна, а другий офіцер почав одв'язувати шкоти. Передня рея описала дугу; “El Nacional” повернув і слухняно поплив до пароплава “Salvador”.

— Спустіть прапор, сеньйоре! — крикнув полковник Рафаель. — Наші друзі на пароплаві не зрозуміють, чого ми пливемо під таким прапором.

— Маєте рацію, — відгукнувся дон Сабас.

Підійшовши до щогли, він спустив прапор на палубу, де лежав найзавзятіший захисник того прапора.

Так закінчився невинний пообідній жарт військового міністра. Хто почав його, той і закінчив.

Раптом дон Сабас радісно скрикнув і побіг похилою палубою до полковника Рафаеля. Через руку в нього був перекинутий прапор скасованого флоту.

— Mire! Mire!⁹⁶ Señor! Ah, Dios!⁹⁷ Я вже чую, як реве той австрійський ведмідь: Du hast mein Herz gebrochen!⁹⁸ Ви вже чули, я оповідав вам про мого віденського приятеля, пана Грюніца. Той чоловік їздив на Цейлон по орхідею, в Патагонію — по зачіску, до Бенареса — по пантофлю, до Мозамбіку — по наконечник списа для своєї славнозвісної колекції. Тобі відомо, amigo⁹⁹ Рафаель, що я так само збираю всякі рідкості. Моя колекція військово-морських прапорів була до останнього року найповнішою в світі. Але пан Грюніц добув два нових прапори — о, дуже й дуже рідкісні екземпляри! Один — якоїсь північноафриканської країни, а другий — племені Макарусус із західного узбережжя Африки. У мене таких немає, але дістати можна. А цей прапор, сеньйоре, ви знаєте, що це таке? Боже мій! Знаєте чи ні? Бачите червоний хрест на синьо-білому полі? Ніколи не бачили? Seguramente, по¹⁰⁰. Це — морський прапор нашої батьківщини! Mire! Оце гниле корито, на якому ми пливемо зараз, її флот.

Отой мертвий какаду — її адмірал. А удар шаблі та один револьверний постріл — морська битва. Безглуздя, абсурд, але — сама правда. Другого такого прапора ніколи не було й не буде. Це — унікал. Так. Подумайте, що це означає для колекціонера! А чи знаєте ви, полковнику, скільки золотих крон дав би пан Грюніц за цей прапор? Десять тисяч, не менше. Але я не візьму за нього й ста. Чудовий прапор! Єдиний у своєму роді! Небесний прапор, чорти б його взяли! О-ге! Старий заокеанський буркотун! Зажди, поки дон Сабас знов опиниться на Кенігінштрассе! Він дозволить тобі стати на коліна й доторкнутись одним пальцем до цього прапора. О-ге! Так і знай, всесвітня нишпорко в окулярах!

Невдала революція, небезпеки, втрати, гіркота поразки — все забулось. Охоплений всемогутньою, ні з

чим незрівнянною пристрастю колекціонера, він походжав по палубі, притискаючи до грудей чудесну знахідку. Він поглянув на схід з торжеством. Голосом дзвінким, як сурма, він співав пеан на честь своєї знахідки, так ніби старий Грюніц міг його чути у своєму затхлому лігві за океаном.

На пароплаві очікували їх і приязно привітали. Шлюп уприпул підійшов до пароплава й зупинився біля глибокого зрізу, зробленого в борту для вантаження фруктів. Матроси "Сальвадора" зачепили шлюп гаками й підтягли до борту.

Капітан Мак-Леод перехилився через поруччя.

— Чи правда, що діло провалилось?

— Провалилось? — Дон Сабас здивовано поглянув на нього. — А, ви про революцію? Так, провалилось.

І він знизав плечима, даючи зрозуміти, що більше немає про що говорити.

Капітанові розповіли про втечу та про замкнену в трюмі команду.

— Каріби? — запитав він. — Вони нам не зашкодять.

Він стрибнув па шлюп і відкинув ногою защіпку люка. Звідти швидко вилізли чорношкірі, їх заливав піт, але вони усміхались.

— Гей ви, чорняві! — звернувся до них капітан. — Забирайте свій шлюп і катайте на берег. Та швидше!

Він показав на шлюп, на них та на Коралію.

— Так, так, — закивали каріби, ще ширше усміхаючись.

Четверо — дон Сабас, два офіцери та капітан — збирались покинути шлюп. Дон Сабас відстав від інших і поглянув на нерухоме тіло адмірала, що лежало на палубі у своїх жалюгідних прикрасах.

— Robrecito loco, — ніжно промовив він.

Дон Сабас був блискучий космополіт і тонкий знавець мистецтва; але в нього, кінець кінцем, була та сама кров і ті самі інстинкти, що й у його народу. Він вимовив ці слова так, як вимовляв їх перший-ліпший коралієць. Без усмішки він подивився на адмірала й сказав:

— Бідолашний дурник!

Він нахилився, підвів мертвого за худі плечі й підіслав під них свій безцінний, неповторний прапор. Знявши з себе діамантову зірку — орден Сан-Карлоса, він скріпив нею кінці прапора на грудях у адмірала.

Потім пішов слідом за іншими і опинився на палубі “Сальвадора”. Матроси, що утримували “El Nacional” біля борту, відштовхнули його; лепетливі каріби підтягли парус, і шлюп помчав до берега.

А колекція військово-морських прапорів пана Грюніца так і залишилась найкращою в світі.

Х. ТРИЛИСНИК І ПАЛЬМА

Одного вечора, коли не було вітру й Коралію мовби ще ближче присунулось до ґрат пекла, біля фотографічного закладу Кйюу і Кленсі зібралось п'ятеро чоловіків. Отак у всіх жарких екзотичних місцях на землі білі люди, скінчивши денну працю, сходяться на бесіду, щоб огудливою критикою чужого закріпити за собою право на свою велику спадщину.

Джонні Етвуд лежав на траві роздягнутий, як каріб, і ледве чутно теревенив щось про холодну воду, якої так багато в затінених магноліями колодязях його рідного Дейлсбурга. Докторові Греггу, з поваги до його бороди та щоб увільнитись від його неминучих медичних історій, — віддано гамак, натягнутий між дверима та гарбузовим деревом. Кйюу виніс на вулицю столик з начинням для глянсування фотографій. З усієї групи він один не сидів без діла. Безперервно з-під валків глянсувального приладу з'являлись готові зображення громадян Коралію. Гірничий інженер Бланшар, француз, у легенькому полотняному костюмі, сидів, мовби не помічаючи духоти, і спокійно стежив крізь окуляри за димом своєї сигарети. Кленсі сидів на східцях і курив коротеньку люльку. У нього свербів язик. Інші так розм'якли від задухи, що являли собою просто-таки ідеальну аудиторію для оповідача.

Кленсі був американець із ірландським темперамен-

том і смаками космополіта. Природжений волоцюга, він брався за всяку роботу, але ненадовго. Цинкографія¹⁰¹ — одне з багатьох покликань, які звабили його непосидющу натуру. Іноді він здавався на умовляння й оповідав про свої подорожі з надзвичайною безпосередністю, простими, яскравими словами. Сьогодні, судячи з деяких симптомів, він збирався дещо розголосити.

— Першорядна погода для флібустьєрства,— почав він.— Це нагадує мені той час, коли я пробував визволити один народ з кривавих пазурів тирана. Важка то була робота. І спину ломило, й на долонях були мозолі.

— Я не знав, що ви віддавали свій меч пригнобленим народам, — промимрив Етвуд, лежачи на траві.

— Віддавав, — сказав Кленсі. — Але його перекували на рало.

— Якій же це країні так пощастило — скористатись вашою допомогою? — безтурботно відгукнувся Бланшар.

— Де Камчатка? — запитав Кленсі, начебто без видимого зв'язку з попередньою розмовою.

— Десь аж за Сибіром, біля полюса,— невпевнено відповів хтось.

— Я так і думав. Це там, де холодно, — сказав Кленсі, задоволено кивнувши головою. — Я завжди чомусь плутаю ці дві країни. Отже, це було у Гватемалі, де жарко. Там мені довелося боротись. Ви знайдете її на карті. Це в тому місці, яке називають тропіками. З ласки провидіння, вона лежить на березі моря, так що географ може писати назви міст просто на воді. Кожна назва — завдовжки з дюйм, дрібними літерами, та ще й різними іспанськими діалектами і, по-моєму, такої самої синтаксичної системи, від якої злетів у повітря "Мейн"¹⁰². Так от у цю країну я й подався самодин, хотів скинути там деспотичний уряд з допомогою своєї кирки — одноствольної та ще й незарядженої. Ви не розумієте, звичайно. Тут потрібне пояснення, обґрунтування.

Це було в Новому Орлеані, вранці, на початку червня. Стою я на пристані, дивлюсь на кораблі. Бачу —

якраз насупроти мене лагодиться відпливати невеличкий пароплав. Із труб іде дим, роботяги носять у трюм ящики — таких ящиків на пристані цілі гори. Ящики величенькі — футів два завширшки й приблизно чотири завдовжки, і досить важкі на вигляд.

Знічев'я я підійшов до тих ящиків. Серед них один був розбитий. З цікавості я трохи підняв покришку й зазирнув усередину. Ящик був набитий гвинтівками системи Вінчестер.

“Он як, — кажу я сам собі.— Хтось хоче обійти закон про нейтралітет. Хтось комусь допомагає озброєнням. Куди ж повезуть оці пукалки?”

Чую, хтось кашлянув позад мене. Обертаюсь — переді мною маленький, кругленький товстун. Обличчя в нього темне, костюм білий і на пальці — діамант на чотири карати. Кавалер хоч куди. Дивиться так, ніби хоче запитати й зарані просить вибачення. Схожий на іноземця — чи то з Росії, чи то з Японії, а може, й з архіпелагів.

— Тсс! — каже товстун, мовби збираючись відкрити мені таємницю.— Чи не буде сеньйор такий добрий, чи не погодиться він зберегти в секреті те, що випадково побачив, щоб люди на кораблі не дізнались? Сеньйор буде джентльменом і не скаже про це нікому ні слова.

— Мусью, — відказав я, бо мені здалося, що він француз, — дозвольте запевнити вас: Джеймс Кленсі нікому не викаже вашої таємниці. До цього дозвольте додати: вів ля ліберте! — хай живе свобода! Коли почувете, що якийсь Кленсі заважає революціонерам скинути уряд, зараз же напишіть мені.

— Сеньйор дуже добрий, — каже темнолиций товстун, посміхаючись у свої чорні вуса.— Чи не хочете піднятися на пароплав і випити склянку вина?

Оскільки я — Кленсі, то не минуло й двох хвилин, як я вже сидів із тим закордонним мусью за столиком у каюті, а на столику стояла пляшка. Я чув, як гупали важкі ящики, падаючи у трюм. По-моєму, в усіх тих ящиках було не менше як дві тисячі вінчестерів. Ми випили пляшку, й темнолиций замовив ще

одну. Дати Кленсі випити — все одно, що спровокувати громадянську війну. Я багато наслухався про революції в тропічних країнах, і мені заманулося встряти в яку-небудь.

— Що, мусью,— сказав я, підморгнувши, ніби теж причетний до справи,— хочете розворушити вашу батьківщину?

— Так, так! — сказав чоловічок, стукнувши кулаком об стіл.— Настануть великі зміни! Годі гнобити народ та дурити його брехливими обіцянками! Попереду великі діла! Так. Наші сили скоро, дуже скоро вдарять у столиці! Carrambos!¹⁰³

— Carrambos, тобто віва, як я вже говорив, — відповідаю я, п'яніючи від ентузіазму та вина. — Хай же стародавній трилисник... вибачте, бананова лоза, або ревінь, чи яка б там не була емблема вашого пригнобленого народу, вічно живе й зеленіє!

— Дуже вдячний вам, — каже товстун, — за ваші дружні висловлювання. Нашій справі найбільше бракує надійних людей, здатних до всякої роботи. О, якби генерал де Вега мав у своєму розпорядженні хоч одну тисячу сильних, відданих людей! Він укрит би славою нашу батьківщину. Важко, дуже важко знайти хороших людей для нашої справи.

— Слухайте, мусью, — кажу я, перехиляючись через стіл і хапаючи його за руку. — Я не знаю, де ваша країна, але серце в мене обкипає кров'ю від жалю до неї. Жоден Кленсі не був глухий до страждань пригнобленого народу! Ми всі, увесь наш рід — флібустьєри¹⁰⁴ з народження й іноземці за фахом. Якщо вам потрібні руки Джеймса Кленсі і його кров, щоб визволити ваш берег від ярма тиранії, вони до ваших послуг!

Генерал де Вега аж нетямився від радості, коли побачив, як я співчуваю його змовам і всім його труднощам. Він хотів був обняти мене через стіл, але йому став на перешкоді його товстий живіт та вино, яке недавно було в пляшках. Так мене прийнято до лав флібустьєрів. Генерал сказав мені, що країна його зветься Гватемала, що це — найбільша держава, яку будь-коли

обмивав океан. Він дивився на мене з сльозами на очах і весь час примовляв:

— Ах, сильні, великі, хоробрі люди! От чого треба моїй батьківщині!

Генерал де Вега, як він називав себе, приніс мені якийсь документ і попросив підписати його. Я підписав і зробив красивий розчерк, старанно закрутивши хвостик останньої літери.

— Гроші за проїзд, — діловито сказав генерал, — вирахують із вашої платні.

— Ні в якому разі, — гордо відповів я. — За проїзд я плачу сам.

У внутрішній кишені в мене лежало сто вісімдесят доларів. Я був не те що інші флібустьєри, флібустьєрив не заради харчів та одежі.

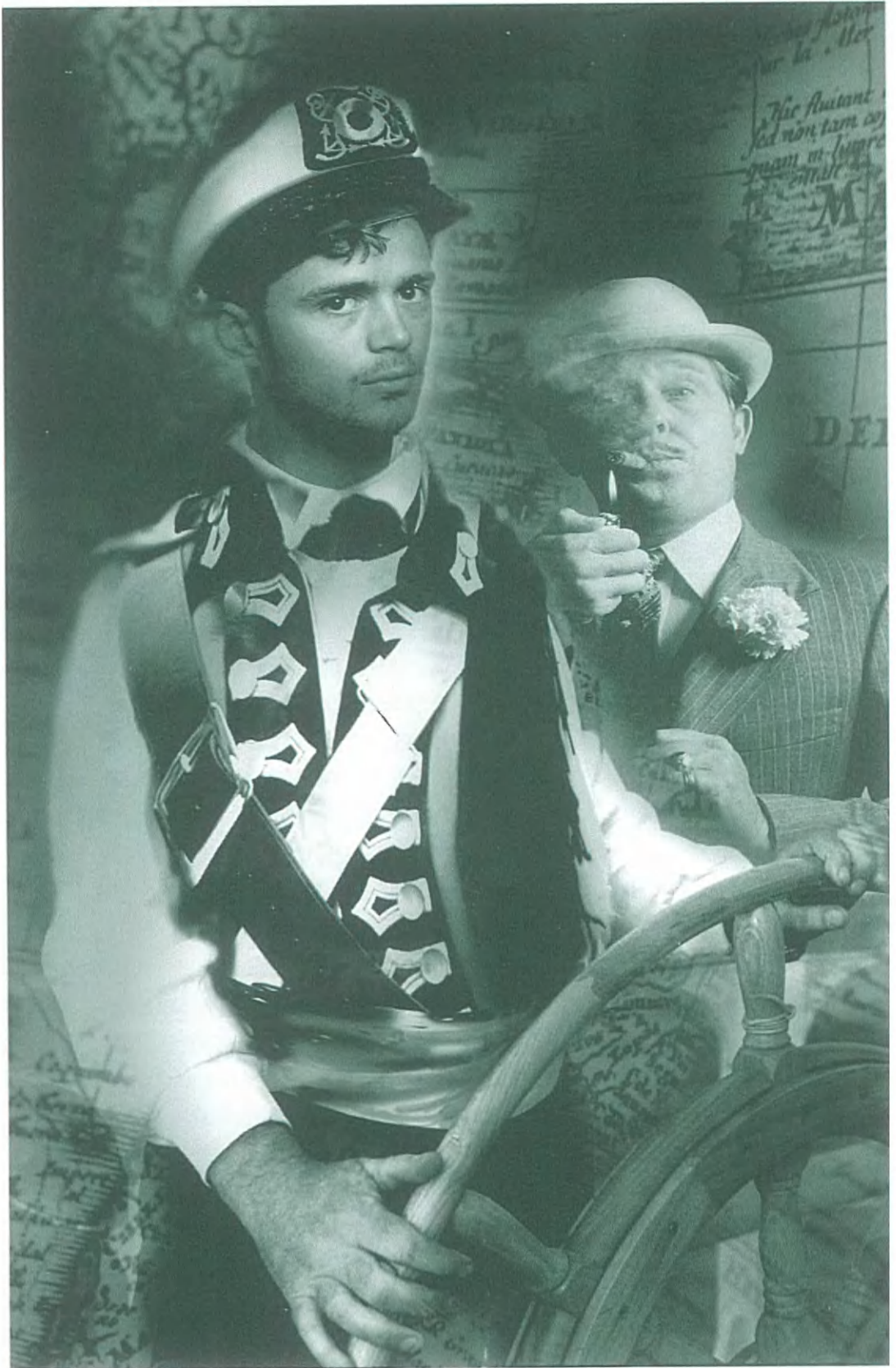
Пароплав мав відплисти за дві години, і я зійшов на берег купити собі деякі потрібні речі. Повернувшись на палубу, я з гордістю показав свою покупку генералові. Добренна шуба з шиншили, валянки, хутряна шапка з навушниками, чудові пухові рукавиці та вовняний шарф.

— Carrambos! — вигукує маленький генерал. — Хіба можна в такому костюмі їхати в тропіки?

І потім цей негідник починає сміятись, кличе капітана, капітан — комісара, комісар викликає в трубку головного механіка, вся ця банда збивається біля каюти й починає сміятись навзаводи з екіпіровки Джеймса Кленсі, заготовленої для Гватемали.

Я задумуюсь на хвилину і з серйозним виглядом прошу генерала повторити мені, як зветься країна, куди ми ідемо. Він повторює, і я бачу, що помилився, сплутав її з іншою країною — Камчаткою. Відтоді мені важко розрізнити ці дві держави, так сплутались у мене в голові їхні назви, клімат та географічне положення.

Я заплатив за проїзд двадцять чотири долари — за каюту першого класу. Харчуюся за одним столом з офіцернею. На нижній палубі — пасажери другого класу, душ сорок макаронників та ще якась шатія. Я дивувався — куди стільки їх може їхати.

“Королі і капуста”

Так от. За три дні ми підпливли до їхньої Гватемали. Країна та — синя, а не жовта, як її помилково малюють на картах. Ми висадилися в якомусь прибережному містечку, де на нас уже чекав маленький, гарненький поїзд. Ящики з пароплава витаскали й перенесли у вагони. Макаронники теж посідали в поїзд. Ми з генералом зайняли перший вагон. Так, ми з генералом де Вега були на чолі революції, коли виїхали з того портового міста. Поїзд біг майже так само швидко, як полісмен до місця злочину. Краєвиди там такі, яких не побачиш у жодній географії. За сім годин ми проїхали миль сорок, і тоді поїзд зупинився. Далі колії не було. Ми опинилися в якомусь таборі. Вузьке міжгір'я, вогкість, глушина, аж сум бере. Попереду рівняли землю й рубали ліс, щоб продовжити залізницю. “Тут,— кажу я сам собі, — романтичний притулок для революціонерів, тут Джеймс Кленсі як представник вищої раси й потомок доблесних феніїв¹⁰⁵ завдасть нищівного удару ворогові в боротьбі за свободу”.

Ящики з вагонів винесли й почали збивати з них покришки. З першого ящика генерал де Вега вийняв вінчестери й став роздавати їх зграї зачучверених солдатиків. Потім відкрили інші ящики, і — хоч вірте, хоч не вірте — чорта з два там була хоч одна гвинтівка. У всіх тих ящиках були самі кирки та лопати.

І от — нехай вони тямляться, ті тропіки! — гордому Кленсі вкупі з нікчемними макаронниками, усім до одного, довелося взяти ті кирки та лопати, і — марш на роботу, на оту саму трикляту залізницю! Так от для чого їхали сюди макаронники, так от який папір підписав флібустьєр Кленсі, сам не знаючи, що він підписує! Потім уже я довідався, в чому справа. Як виявилось, для тієї дороги дуже важко було вербувати робочу силу. Місцеві жителі занадто розумні й ліниві, щоб працювати. Та й навіщо їм працювати? Тільки простягни руку — і маєш найкращі й найдорожчі фрукти на світі; а простягнеш другу — й можеш спати цілими днями, й не треба дослухатись до семигодинного гудка, й не почувеш на сходах, як до тебе йдуть правити гроші за

квартиру. Отже, їм довелось регулярно посилати пароплави до Сполучених Штатів і заманювати до себе робочу силу. Здебільшого привезені грабарі вмирали за три-чотири місяці — від гнилої застоюної води та шалених тропічних краєвидів. Тим-то, наймаючи робітників, їх примушували підписувати контракт на один рік і ставили навколо бідолах озброєну сторожу, щоб вони не здумали накивати п'ятами.

Отак одурили мене тропіки, а все через те, що в нашому роду всі люблять ходити кривими стежками та вишукувати собі всякі напасті.

Мені дали кирку, і я взяв її з наміром тут же підняти повстання, але поблизу були вартові, й вони дуже необережно поводитися з своїми вінчестерами, і я прийшов до висновку, що найголовніше у флібустьєрстві — обачність. У нашій партії було близько сотні робітників, і нам наказали рушати до місця роботи. Я вийшов із лав і підійшов до генерала де Вега, що курив сигару й з великою втіхою поглядав на нашу партію. Він подивився на мене з чемною диявольською усмішкою.

— У Гватемалі, — каже він, — багато роботи для сильних, здорових людей. Еге ж. Тридцять доларів на місяць. Хороша платня. Авжеж. Ви — сильний, сміливий чоловік. Тепер ми скоро дотягнемо дорогу до столиці. Вас кличуть до роботи. Adios¹⁰⁶, сильний чоловіче!

— Мусью, — кажу я, не поспішаючи, — скажіть мені, бідному ірландцеві, одне: коли я вперше ступив на ваш пліснявий корабель і виливав свої вільні революційні почуття над вашим кислим вином, чи думали ви, що поборник свободи погодиться колупати землю киркою на вашій паршивій залізниці? І коли ви відповідали мені патріотичними вигуками, підносячи зоряний стяг свободи, чи замишляли ви вже тоді принизити мене до рівня оцих каторжан-макаронників, що корчують пні у вашій паскудній рабській країні?

Генерал випнув свою округлість і зареготав. Реготав він дуже довго й гучно, а я, Кленсі, стояв і чекав.

— Кумедний ви чоловік, — сказав він нарешті. — Ви доведете мене, що я лусну від сміху. Я вам казав,

як важко знайти сильних, сміливих людей для роботи в нашій країні. Революція? Хіба я говорив про р-революцію? Жодного слова. Я казав: сильні, здорові люди потрібні Гватемалі. От. Я не винен, що ви помилились. Ви заглянули тільки в один ящик, де були гвинтівки для вартових. Ви думали, всі ящики з гвинтівками? Ні, це не так.

Гватемала ні з ким не воює. Але робота? Робота є. І не погана. Тридцять доларів на місяць. Беріть же кирку, сеньйоре, і йдіть копати землю ради свободи й процвітання Гватемали. До роботи! Вартові чекають на вас.

— Ти жирний коричневий пудель, — сказав я спокійно, хоч душа в мене кипіла від обурення та досади. — Це тобі так не минеться, побачиш! Підожди тільки, поки Джеймс Кленсі придумає належну відсіч.

Начальник партії наказує братись до роботи. Я плентаю разом з макаронниками й чую, як шановний патріот і дурисвіт регочеться нам услід.

Гірко думати, що вісім тижнів я будував залізницю для тієї паскудної країни. Я флібустьєрив по дванадцять годин на день важкою киркою та лопатою, вирубуючи до дідька розкішні краєвиди, що розрослись у нас на дорозі. Ми працювали на болотах, де був такий дух, наче поблизу десь лопнула газова труба; ми топтали ногами найкращі й найдорожчі оранжерейні квіти та овочі. Все навколо було таке тропічне, що здивувався б який хочете географ. Всі дерева там — хмарочоси; кущі — з самих голок та шпильок; навколо стрибають мавпи, крокодили, червонохвості дрозди, а ти стоїш по коліна в гнилій воді й корчуєш коріння заради визволення Гватемали. Вечорами ми розпалювали багаття, щоб утихомирити москітів, і коптілись над вогнем, а навколо походжали вартові. Робітників на залізниці було двісті душ — здебільшого макаронники, негри, іспанці та шведи. Було троє або четверо ірландців.

Один із них, старий Галлоран — справжній ірландець і походженням, і благородством душі — розтлумачив мені, що й до чого. Він працював уже близько року. Більшість умирала, не витримавши й шести міся-

ців. Він висох до хрящів і кісток, і кожну третю ніч його трусила пропасниця.

— Коли приїжджаєш сюди, — розповідав він, — думаєш: завтра ж подамся геть. Але перший місяць тобі не дають грошей — вивертають за проїзд на пароплаві, а потім тропіки беруть тебе у свої пазурі. Навколо тебе — скажений ліс, де кишать дуже погано виховані тварини — леви, павіани, анаконди, — і кожне тільки й чигає, щоб ізжерти тебе. Сонце пече так люто, аж мозок топиться в кістках. І стаєш схожий на отих любителів латаття, що про них пишеться у віршах. Забуваєш усі високі почуття: патріотизм, жадобу помсти, порушення порядку й скромну любов до чистої сорочки. Знай працюєш та ковтаєш гас та оті гумові трубки, що їх подає, замість їжі, макаронник-кухар. Закурюєш люльку й кажеш сам собі: на тому тижні дам драла, і йдеш спати, й називаєш себе брехуном, бо добре знаєш, що ніколи не зробиш цього.

— Хто цей генерал, — питаю я, — що називає себе де Вега?

— Він хоче якнайшвидше закінчити залізницю, — каже Галлоран. — Спершу її будувала одна приватна компанія, але вона лопнула, й тепер за це діло взявся уряд. Де Вега — великий політик і хоче стати президентом. Народ хоче, щоб із залізницею покінчили якомога швидше, бо з нього деруть величезні податки. От де Вега й поспішає, аби піддобритись до виборців.

— У мене немає звички, — кажу я, — погрожувати кому-небудь, але Джеймс О'Дауд Кленсі має деякі рахунки з цим залізничником, які неодмінно треба врегулювати.

— Спочатку і я так думав, — каже Галлоран, тяжко зітхаючи, — поки не наївся латаття. У всьому винні тропіки. Вони зовсім знесилюють людину. Як каже поет: “У цьому краю сон пообідній ніколи не минає...” Я роблю свою роботу, курю люльку та сплю. У житті, як роздивишся, то нічого більше й немає. Скоро, дуже скоро й ти так само думатимеш. Треба гнати від себе всі сентименти, Кленсі.

— Це не в моїх силах, — кажу я. — У мене їх хоч греблю гати. Я завербувався в революційну армію цієї темної країни з добрим наміром відвоювати для неї свободу, честь і всякі блага. А мене примушують нищити її красу й підрубувати її коріння. Але генерал заплатить мені за все.

Два місяці я працював на залізниці, поки, нарешті, трапилась нагода втекти.

Якось із нашої партії послали кілька чоловік назад, де кінчалась готова колія, приставити до табору заступу, що їх віддавали гострити у Порт-Барріос. Їх привезли на дрезині, і я помітив, що дрезина зосталась на рейках.

Тієї ночі, годині о дванадцятій, я збудив Галлорана й виклав йому свій задум.

— Тікати?— каже Галлоран.— Господь з тобою, Кленсі, що це ти замислив? У мене не вистачить духу. Занадто холодно, та я й не виспався як слід. Тікати? Я ж тобі казав, Кленсі, що я вже покуштував отого самого латаття. Я вже ні на що не здатний. Через оці клятві тропіки. Як каже поет: “Ми кинули боротися, забули рідний край, в пустій країні лотоса знайшли для себе рай...” Тікай сам, Кленсі. Я, мабуть, зостанусь. Так рано та холодно, й мені хочеться спати.

Довелось покинути Галлорана й тікати самому. Я потихеньку одягся й вислизнув з намету. Коли до мене підійшов вартовий, я збив його з ніг, мов кеглю, зеленим кокосовим горіхом і кинувся до залізниці. Забрався на дрезину й пустив її на повний хід. Ще не розвиднілось, а вже попереду загорілись вогні Порт-Барріоса. Я зупинив дрезину й пішов до міста. Правду кажучи, вступив я в те місто з деяким побоюванням і нерішучістю. Мене лякала не армія Гватемали, ні: в мене душа холонула на саму думку про рукопашну сутичку з конторою для найму робочої сили. Бо в тій країні знайти роботу не важко, важко звільнитись від роботи. Так і уявляється мені, як місіс Америка одного чудового тихого вечора перемовляється знічев'я через гори з місіс Гватемалою. “Ах, моя люба сеньйоро, —

каже місіс Америка, — у мене знову стільки неприємностей з робочою силою!” “Та що ви кажете! — відповідає місіс Гватемала.— А мої робітники так тримаються за мене, мем, що ви просто не повірите! Хи-хи”, — хихоче місіс Гватемала.

Я міркував собі, як би вибратись із тропіків, не пасти знов на які-небудь роботи. Було ще темно, але я розглядив пароплав, що стояв на рейді. З труб бухав густий дим. Я звернув у вузьку, порослу травою вуличку й вийшов до моря. Там я наткнувся на маленького коричневого негра, що вже сидів у човні й збирався відштовхнутись від берега.

— Стривай, Самбо, — кажу я йому. — Розумієш по-англійськи?

— Дуже багато розумію, аякже, — відказує він, приємно усміхаючись.

— Що то за пароплав? — запитую в нього. — І куди він іде? І що нового, і як справи, і о котрій годині?

— Це пароплав “Кончіта”, — добродушно відповідає чорний, крутячи цигарку. — Прийшов з Новий Орлеан по банани. Ніч навантажитись. Я думаю, його відпливе за одна-два година. Сьогодні буде дуже хороший день. Ви чули про велика битва, сеньйоре? Як ви думаєте, спіймають генерал де Вега? Чи не спіймають?

— Що ти верзеш, Самбо? — кажу я.— Велика битва? Яка битва? Хто хоче спіймати генерала де Вега? Я був далеченько звідси, на моїх золотих копальнях, і не чув ніяких новин.

— О, — каже негр, радий нагоді похвастати своєю англійською мовою, — дуже велика революція у Гватемалі... тиждень тому. Генерал де Вега хотів стати президент. Він зібрав армія — одна, п'ять, десять тисяч солдат — і виступив проти уряд. А уряд кинув проти нього п'ять, сорок, сто тисяч солдатів придушити революція. Вчора була велика битва в Ломагранде, в горах, звідси миль дев'ятнадцять або п'ятдесят. Солдати уряду побили генерал де Вега — о, дуже побили! П'ятсот, дев'ятсот, дві тисячі солдатів генерала де Вега загинув. Революція капут — дуже швидко, враз капут. Генерал

де Вега втік верхи на великому мулі. Так, carrambos! Генерал утік, а його армія загинув. А солдати уряду шукають генерал де Вега. Дуже шукають. Вони хочуть розстріляти його. Як ви думаєте, сеньйоре, вони спіймають його?

— Дай Боже, — відказую я. — То була б справедлива кара йому за те, що він використав войовничу натуру Кленсі для викорчовування тропіків з допомогою кирки та лопати. Але тепер, мій любий, мене цікавить не так повстання, як проблема найманої робочої сили. Я думаю тільки про те, щоб позбутись відповідальної посади в департаменті благоустрою вашої великої, занепакої країни. Переправ мене своїм човником на те судно, і я дам тобі п'ять доларів, сінка пасе, сінка пасе, — кажу я, спускаючись до розуміння та діалекту тропіків.

— Сінсо pesos? — перепитує чорний. — Ви даєте п'ять долар?

Виявилося, що він зовсім непогана людина. Спочатку він був завагався, кажучи, що для виїзду з країни потрібні документи та паспорти, але кінець кінцем він одвіз мене на пароплав.

Коли ми пристали до борту, вже розвиднялось, і на палубі не було ні душі. Море було тихе. Негр підсадив мене, і я забрався на нижню палубу, де борт зрізаний для засипання фруктів у трюм. Люки були відкриті. Я глянув униз і побачив банани; до них було всього футів шість. “Кленсі, — кажу я сам собі, — їдь зайцем, так буде безпечніш. А то коли б тебе суднова команда не передала в контору, де укладають контракти. Тропіки схоплять тебе, Кленсі, коли ти не стерешся”.

Я стрибаю тихенько на банани й викопую собі там кубельце, щоб сховатись. Приблизно за годину, чую, загула машина, пароплав захитався, і я зрозумів, що ми виходимо в море. Люків вони не закривають, щоб була вентиляція: незабаром у трюмі стало зовсім видно. Мені захотілось їсти, і я думаю: чому б не підкріпитись легеньким фруктовим сніданком, не підживити трохи душу? Я виліз із своєї нори й підвів голову.

Бачу: ступнів за десять від мене вилазить іще один пасажир, бере банан, чистить і запихає собі у рот. Сам весь у болоті, чорний, обірваний, бридкий. Хоч зараз малюй з нього карикатуру в гумористичний журнал. Я придивляюсь до нього й бачу: це мій генерал де Вега, великий революціонер, їздець на мулах, постачальник лопат і кирок. Коли він помітив мене, банан застряг у нього в горлі, а очі стали завбільшки з кокосовий горіх.

— Тсс! — кажу я. — Ні слова! А то нас висадять і доведеться йти пішки. Вів ля ліберте! — шепочу я й затикаю собі рота бананом, щоб приглушити свої почуття. Я був певний, що генерал не впізнає мене: пекельна робота в тропіках зовсім змінила мій вигляд. Обличчя в мене заросло густою рудуватою щетиною, а костюм складався з синіх робочих штанів та червоної сорочки.

— Як ви потрапили на судно, сеньйоре? — запитав генерал, отямившись.

— З чорного ходу, звичайно, — кажу я. — Ми билися за свободу, як леви, — проваджу далі, — але нас було мало, й ворог переміг. Приймімо ж нашу поразку, як належить хоробрим воїнам, і з'їжмо ще по банану.

— Ви теж билися за свободу, сеньйоре? — запитує генерал, проливаючи сльози на фрукти.

— До останньої хвилини, — кажу я. — Це я повів людей в останню одчайдушну атаку на прихвоснів деспота. Але ворог знавіснів, і нам довелось відступити. Це я, генерале, дістав для вас мула, на якому ви врятувались. Передайте мені, будь ласка, оту в'язку бананів, вона добре вистигла. Мені далеченько до неї... Дякую.

— Невже все це правда, о мій безстрашний патріоте? — каже генерал, і сльози знов закапали у нього з очей. — Ah, Dios! І мені нічим вас нагородити за вашу відданість! Я врятував тільки своє життя, більше нічого в мене не лишилось. Саггамбос! Якого диявольського мула ви дістали для мене, сеньйоре! Він підкидав мене, як човен у штормову погоду! Колючки та ліани

подряпали мені все тіло! Ця пекельна тварюка стукалась об усі дерева й просто покалічила мені ноги. Серед ночі приїжджаю в Порт-Барріос. Кидаю паскудного мула і йду понад берегом. Натикаюсь на маленький неприв'язаний човен. Сідаю на нього й пливу до судна. На палубі — нікого. Дивлюсь — висить вірвовка. Я лізу по ній і ховаюсь у бананах. Якби я попався на очі капітанові корабля, він видав би мене на розправу гватемальцям. Це було б дуже погано. Гватемальці розстріляли б генерала де Вега. Тому я сховався й не подаю голосу. Життя — чудова річ! Свобода — теж непогана штука. Але життя, по-моєму, набагато краще!

Як я вже казав, пароплав до Нового Орлеана йде три дні. Ми з генералом стали найщирішими друзями. Бананів ми з'їли стільки, що вже очі не хотіли дивитись на них, а шлунок не хотів їх приймати. Але що робити? У нас не було іншого меню. Ночами я обережно вилазив на нижню палубу й роздобував відерце прісної води.

Цей генерал де Вега був просто напакований різними словами та фразами. Своїми балачками він збільшував нудьгу й без того нудної подорожі. Він думав, що я — революціонер і належу до його партії, адже в ній, як він казав, багато американців та інших іноземців. Він був хвалько й самозакоханий пустомолот, але корчив із себе героя. Розповідаючи про поразку, він жалів тільки себе. Цей дурний пузир навіть словом не згадав про інших йолопів, що були або розстріляні, або вмерли через його революцію.

Другого дня він став такий бундючний та пишний, мовби це зовсім не він прогорів у Гватемалі й завдячував своїм життям тільки мулові та краденим бананам. Він розповідав мені про велику залізницю, яку будував перед революцією, і тут же розказав про один кумедний, як він висловився, випадок з одним придуркуватим ірландцем, якого він заманив із Нового Орлеана на кладовище в тропіках, тобто завербував грабарем на свою нікчемну вузькоколійку. Було просто бридко слухати, коли цей підлий генерал оповідав непристойну

історію, — як він насипав солі на хвіст отому безтурботному й дурному птахові Кленсі. Він сміявся довго, з усієї душі. Він увесь трусився від сміху, залізши по шию в банани, цей чорнопикий ворохобник і волоцюга без друзів і без батьківщини.

— Ах, сеньйоре, — кихкотів він, — ви б луснули від сміху, якби побачили того дивака-ірландця! Я кажу йому: “Сильні, здорові люди дуже потрібні зараз Гватемалі”. А він мені: “Я готовий боротися за вашу пригноблену батьківщину”. “Це ви й робитимете”, — кажу я. Ах, він був такий кумедний, той ірландець! Побачив на пристані розбитий ящик, де було кілька гвинтівок для охоронців. Думав, усі ящики набиті зброєю. Але там були самі кирки. Еге ж. Ах, сеньйоре, якби ви побачили того ірландця, коли його повели на роботу!

У такий спосіб колишній начальник вербувальної контори своїми анекдотами та веселими жартами робив нашу подорож іще нуднішою. Але час від часу він знов починав плакати й, поливаючи сльозами банани, виголошував промови про загиблу свободу та про шаленого мула.

Приємно було чути, як пароплав стукнувся бортом об пірс у Новому Орлеані. За кілька хвилин угорі затупотіли сотні босих ніг: то макаронники, що вивантажують фрукти, почали стрибати на нижню палубу, а звідти — в трюм. Ми з генералом почали передавати їм в'язки бананів, і макаронники подумали, що ми з їхньої партії. Попрацювавши з годину, ми непомітно вислизнули з пароплава на пристань.

Нікому невідомому Кленсі випала велика честь: тішити й розважати представника великої флібустьєрської держави. Насамперед я накупив на свої гроші багато різного питва та їжі, не схожої на банани. Генерал дріботів поруч, полишивши на мене всі господарські турботи. Я повів його на майдан Лафайєта й посадив на лавці в сквері. По дорозі я купив йому сигарет, і він з комфортом розсівся там, гладкий, самовдоволений волоцюга. Я глянув на нього здалека, й признаюсь: вигляд його справив на мене приємне враження. Цей чо-

ловік, чорний тілом і душею, був увесь закурений і ви-валяний у смітті. Завдяки мулові в нього від одягу залишилося саме дрантя. Дуже, дуже приємно було Кленсі бачити таким свого генерала!

Я делікатно запитую в нього, чи не захопив він випадково чиїх-небудь грошей, тікаючи з Гватемали. Він тільки зітхає та горбиться на своїй лавці. Жодного цента. Добре. Він сподівається, що друзі по тропічній експедиції згодом вишлють йому грошову допомогу. Одне слово, такої незабезпеченої людини, як генерал, я ще не бачив.

Я попросив його нікуди не відлучатись, а сам подався на перехрестя Пойдрас та Каронделет. Там була дільниця О'Хари. Жду його хвилин п'ять. Аж ось іде О'Хара — високий, гарний із себе, червонощокий, з блискучими гудзиками, помахує своєю палицею. От, думаю, якби Гватемала та була на дільниці О'Хари! Мав би він собі непогану розвагу, — раз або двічі на тиждень приборкувати палицею всякі там революції та повстання!

Підходжу до нього, питаю:

— Що, стаття 5046 іще діє, Денні?

— На всі сто, — каже О'Хара, підозріливо дивлячись на мене. — Може, вона тобі підходить?

Стаття 5046 — це та сама знаменита муніципальна постанова, яка дає право заарештовувати, судити та ув'язнювати кожного, кому вдається приховати від поліції свої злочинні дії.

— Хіба не впізнаєш Джіммі Кленсі? — кажу я. — Ах ти ж страховисько червонозябре!

Коли О'Хара розпізнав мене під тією скандальною машкарою, якою обдарували мене тропіки, я затяг його у під'їзд і розповів йому, що і як.

— Гарзд, Джіммі, — каже О'Хара. — Іди назад і дожидай мене на тій лавці. Я прийду за десять хвилин.

Через десять хвилин О'Хара з'явився на майдані Лафайєта й помітив двох волоцюг, що ганьбили своїм виглядом - садову лавку. Ще через десять хвилин Джіммі Кленсі та генерал де Вега, недавній кандидат

на пост президента Гватемали, опинились у поліцейській дільниці. Генерал страшенно злякався й просить мене розповісти їм про його чини та заслуги.

— Цей чоловік, — кажу я поліції, — колишній залізничний агент. Тепер він бродяжить. Він зостався без роботи й тому трохи несповна розуму.

— Carrambos! — каже генерал і сичить, як сифон із зельтерською. — Адже ви, сеньйоре, бились у лавах мого війська на моїй батьківщині! Чому ж ви кажете неправду? Ви повинні сказати, що я — генерал де Вега, солдат, caballero...

— Залізничник, — кажу я знов, — а тепер — волоцюга. Непевна особа. Три дні жив краденими бананами. Гляньте на нього! Самі переконаєтесь.

Двадцять п'ять доларів штрафу або шістдесят днів ув'язнення присудив генералові міський суддя. У нього не було ні цента, отже, довелось посидіти. Мене відпустили, бо в мене були гроші, та й О'Хара замовив за мене слівце. Еге ж, дали йому шістдесят днів! Якраз стільки, скільки я довбав землю у великій республіці Кам... Гватемалі.

Кленсі замовк. При яскравому світлі зірок можна було побачити на його загартованому обличчі вираз щасливого задоволення. Кйоу перехилився зі свого стільця й ляснув компаньйона по ледве прикритій спині, і це прозвучало як сплеск прибою на піщаному березі.

— Розкажи їм, чортяко,— захихотів він,— як ти розквитався з тропічним генералом на землеробських операціях.

— Оскільки у генерала не було грошей, — лагідно докінчив Кленсі, — його примусили відробити штраф на очистці вулиці Урсулінок, куди його послали разом з арештантами окружної тюрми. Там за рогом був салун, художньо прикрашений електричними вентиляторами та холодними напоями. Я влаштував у тому салуні свій штаб і кожні п'ятнадцять хвилин вибігав на риг подивитися на маленького чоловічка, що флібустьєрив граблями та лопатою. Надворі в той день пекло так, як сьогодні у нас.

— Ей, мусью! — гукав я йому, й він озирався на мене злий, мов чорт; на сорочці в нього були мокрі плями.

— Гладкі, сильні люди, — казав я генералові де Вега, — дуже потрібні в Новому Орлеані. Так! Тут для них багато хорошої роботи. Carrambos! Хай живе Ірландія!

ХІ. РЕШТКИ КОДЕКСУ ЧЕСТІ

Снідають у Кораліо об одинадцятій. Тому й не ходять рано на ринок. Невеличка дерев'яна споруда критого ринку стоїть на латочці коротко підстриженої трави під яскраво-зеленим хлібним деревом.

Якось уранці туди зібрались, не поспішаючи, торговці й принесли з собою свої товари. Навколо будиночка йшла галерея або поміст завширшки в шість футів, затінений від вранішнього сонця виступаючою трав'яною покрівлею. Звичайно на цьому помості торговці розкладали свої товари — свіжу яловичину, рибу, краби, фрукти, касаву¹⁰⁷, яйця, ласощі та високі, хиткі купи маїсових коржів, кожний завбільшки з сомбреро іспанського гранда.

Але сьогодні ті торговці, які звичайно займали обернуту до моря частину платформи, не поспішали розкладати товари, а збилися до купи і, жваво жестикуюючи, про щось неголосно джеркотіли. Бо саме на їхній частині платформи простяглась, огорнута сном, не дуже принадна постать Блайта-Вельзевула. Він спочивав на пошарпаній кокосовій циновці, більше ніж будь-коли схожий на провинного ангела. Його грубий полотняний костюм був увесь заяложений, подертий по швах, помережаний тисячами різноманітних складок та зморщок, і так недоладно сидів на ньому, мов одяг на якому-небудь опудалі, набитому заради розваги, а потім з ганьбою викинутому геть. Але непохитно на його високому переніссі трималося золоте пенсне, єдиний залишок його колишньої величі.

Сонячне проміння, що відбилось від морських

жмурок і заграло на обличчі Блайта-Вельзевула, та голоси торговців збудили його. Він підвівся, сонно блимаючи, й прихилився до стіни ринку. Вийнявши з кишені занехаяну шовкову хусточку, він старанно протер і відполірував пенсне. І поступово йому стало ясно, що в його спочивальню вдерлися чужі люди, коричневі й жовті, й чемно просять його поступитись місцем для товарів.

— Може, сеньйор буде такий ласкавий... Тисячу разів просимо вибачити, що потурбували... Але незабаром прийдуть покупці купувати провізію на день.— Тисячу разів шкодуємо, що довелось потривожити сеньйора!

У такий спосіб вони натякали йому, що він повинен забратися звідти й не гальмувати коліс торгівлі.

Блайт покинув поміст, мов принц, що встає зі свого розкішного ложа під балдахіном. Він завжди тримався так, навіть у дні свого найглибшого падіння. Кожному ясно, що для школи аристократичних манер курс моралі зовсім не обов'язковий.

Блайт обтрусив свій пом'ятий костюм і поволі почвалав геть по гарячому піску Кальє Гранде. У нього не було певного маршруту. Містечко ліниво розпочинало своє повсякденне життя. Золотошкірі діти борюкались у траві. Морський бриз навів Блайтові апетит, але не приніс нічого для його задоволення. Коралію подихав своїми ранковими пахощами — п'янким духом тропічних квітів та гарячого хліба, що пікся надворі в глиняних печах, димом, що йшов із тих печей і проймав усе навколо. У тих місцях, де дим уже розходився, виднілись гори, і здавалося, що кришталеве повітря, обдароване силою віри, присунуло їх до самого моря — так близько до берега, що можна було перелічити всі скелясті галяви на порослих лісом схилах. Легконогі каріби поспішали до берега, до своєї щоденної праці. Серед кущів, по стежках, уже спускались довгими низками коні з бананових плантацій; вони кивали головами й важко переступали ногами — це тільки й видно було збоку, бо все інше закривали вели-

чезні в'язки золотисто-зелених плодів, навалені їм на спину. На порогах сиділи жінки й розчісували своє довге чорне волосся, перекликаючись одна з одною через вузьенькі вулички. У Коралію панував спокій — нудний, безбарвний спокій, але все ж таки спокій.

У цей ясний ранок, коли Природа, здавалось, простягала людям лотос забуття на золотій тарелі світанку, Блайт-Вельзевул докотився до самого дна. Далі падати було вже нікуди. Ночівля на ринку остаточно підкосила його. Поки в нього був якийсь дах над головою, іще не впала остання перепона, що відокремлює джентльмена від лісових звірів та птахів. Але тепер він — нікчемна устриця, яку ведуть на з'їжу піщаним берегом Південного моря хитрий Морж — Випадок — та невблаганний Тесля — Доля.

Для Блайта гроші давно вже стали спомином. Він висмоктав із своїх приятелів усе, що могла дати йому їхня дружба; потім вичавив до останньої краплини все, що могла дати йому їхня великодушність; і нарешті, немов Аарон¹⁰⁸, він вибив із їхніх затверділих сердець, як із каменю, кілька жалюгідних краплин принизливої милостині.

Він вичерпав свій кредит до останнього реала. З дивовижною гострозорістю безсоромного паразита він познаходив у Коралію всі джерела, де можна було видурити склянку рому, закуску або срібну монету. І тепер, перебираючи в пам'яті всі ті джерела, він оцінював кожне з них з тією особливою старанністю та ґрунтовністю, які властиві тільки дуже голодним і спраглим людям. Проте увесь його оптимізм не вимолотив жодного зернятка надії з половини його життєвих планів. Гра скінчилась. Ця ночівля надворі доконала його. Досі він ще міг чимсь виправдати свої безсоромні вимоги до ближніх. Тепер позички неможливі, доведеться просити милостині. Найзапекліша софістика неспроможна облагородити ім'ям "позики" монету, зневажливо кинуту волюцізі, що ночує на голих дошках ринкового помосту.

Але цього ранку жоден жебрак не прийняв би кинуту йому монету з більшою подякою, ніж Блайт, бо

демон спраги схопив його за горло, демон вранішньої спраги п'яниці, яка вимагає задоволення на кожній станції до пекла.

Блайт плентався вулицею й пильно виглядав чуда, яке послало б йому манну небесну в його пустелі. Проходячи повз загальноприступну харчевню мадами Васкес, він побачив, як завсідники тієї харчевні саме сідали до столиків, де був свіжовипечений хліб, авокадо¹⁰⁹, ананаси та чудова кава, що її аромат, принесений вітерцем, свідчив про високу якість цього напою. Прислуговувала сама мадама; обернувшись на мить до вікна й кинувши на вулицю несміливий, меланхолійно-тупий погляд, вона побачила Блайта; погляд її став ще боязкіший і збентеженіший. Вельзевул був винен їй двадцять песо. Він уклонився їй так, як уклонявся колись менш боязким дамам, яким нічого не був винний, і пішов далі.

Купці та прикажчики відчиняли масивні дерев'яні двері крамниць. Чемно, але холодно поглядали вони на Блайта, коли він, зібравши рештки своєї колишньої безтурботності, пройшов мимо з незалежним виглядом, бо всі вони, майже без винятку, були його кредитори.

У сквері, біля невеличкого фонтана, він зробив свій — з дозволу сказати — туалет з допомогою змоченої у воді носової хусточки. Через майдан тяглась довга, сумна низка людей. То були друзі ув'язнених: вони несли їм сніданок у тюрму, їжа в їхніх руках не дуже вабила Блайта. Його душа жадала випивки або монети, за яку можна випити.

На вулиці йому зустрічалось немало людей, що були колись його друзями й товаришами. Але він давно вже вичерпав до дна їхнє терпіння та їхню щедрість. Уїллард Джедді й Паула проскакали повз нього легким галопом, повертаючись після щоденної прогулянки по старій індіанській дорозі, й кивнули йому з надзвичайною холодністю. На іншому розі йому зустрівся Кйоу; весело посвистуючи, він ніс, як жадану здобич, свіжі яйця на сніданок собі та Кленсі. Безжурний шукач щастя був однією з жертв Блайта; він частіше за інших

опускав руку в кишеню, щоб допомогти Вельзевулові. А тепер здавалося, що й він забарикадувався від його вторгнень. Коротке вітання Кйоу й зловісний блиск у його великих сірих очах примусили Вельзевула прискорити ходу, хоч розпач уже штовхав його попросити Кйоу ще раз “позичити” трохи грошей.

Після цього бідолаха одвідав одну по одній три пивниці. В усіх трьох його гроші, кредит і доброзичливість хазяїв були давно вичерпані. Але сьогодні Блайт був готовий валятись в ногах у свого найлютішого ворога за оди ковток *aguardiente*. У двох пульперіях на його зухвале прохання дати чого-небудь випити відмовили так ввічливо, що це вразило його гірше за лайку. У третій засвоїли американський спосіб: схопили за комір і дали такого стусана, що він вилетів за поріг і розпластався серед вулиці.

Фізична образа дивно підмінила Блайта. Коли він звівся на ноги й побрів далі, на його обличчі був написаний цілковитий спокій. Запобіглива, нещира усмішка, яка досі не сходила з його уст, зникла безслідно; натомість з'явилась тиха, недобра рішучість. Досі Вельзевул борсався в морі безчестя, вхопившись за тоненьку рятівну мотузочку — єдиний зв'язок з порядним товариством, що викинуло його за борт. І тепер він побачив, що мотузочка перервалася, і відчув приємну полегкість, яку відчуває плавець, коли перестає боротися з хвилями й спускається на дно.

Блайт підійшов до найближчого рогу, обтрусив з одержі пісок і протер пенсне.

— У мене тільки один вихід, тільки один, — сказав він уголос. — Була б у мене пляшка рому, я б не поспішав із цим. Але для Вельзевула, як вони називають мене, рому вже ніде немає. Присягаюсь полум'ям Тартару!¹¹⁰ Коли мене садовлять по праву руку сатани, хтось має заплатити судові витрати. Доведеться труснути кишенею вам, містере Френк Гудвін! Ви — добрий чоловік, але не можна ж терпіти, щоб джентльмена викидали на вулицю! Шантаж — нехороше слово, але це найближча станція на моєму шляху.

Тепер Блайт уже знав, що робити, й швидко подався через місто, тримаючись далі від узбережжя. Він минув брудні оселі безтурботних негрів, залишив позаду мальовничі хатки бідніших метисів. По дорозі перед ним частенько проглядав крізь тіняві галявини будинок Френка Гудвіна на порослому лісом узвишші. А коли він проходив по місточку через болото, він побачив, як старий індіанець Гальвес шкребе дерев'яний надгробок, на якому випалено ім'я Мірафлореса. За болотом, по некрутих схилах гір, лежали володіння Гудвіна. Трав'яниста дорога, щедро затінена різноманітною тропічною рослинністю, вилась від бананової плантації до будинку. Блайт пішов цією дорогою, ступаючи широко й рішуче.

Гудвін сидів на галереї, де був найгустіший холодок, і диктував листи своєму секретареві, місцевому уродженцю, здібному юнакові з хворобливо жовтим обличчям. У домі снідали рано — на американський лад, і минуло вже добрих півгодини, як Гудвін устав з-за столу.

Знедолений підійшов до сходів і помахав рукою.

— Доброго ранку, Блайте, — сказав Гудвін. — Заходьте й сідайте. У вас до мене яка-небудь справа?

— Мені треба поговорити з вами наодинці.

Гудвін кивнув секретареві. Той вийшов у сад, став під мангровим деревом і запалив сигарету. Блайт сів на його місце.

— Мені потрібні гроші, — почав він вимогливо.

— Вибачте, — сказав Гудвін, з такою ж прямою, як і його гість, — але грошей я вам не дам. Ви доп'єтесь до смерті, Блайте. Ваші друзі зробили все, що могли, аби поставити вас на ноги. Але ви самі не хочете підійматись. Дати вам гроші — це значить допомогти вам занепасти себе.

— Знаєте що, голубе, — сказав Блайт, відхилившись назад разом із кріслом, — облишмо поки що політичну економію. Мова про інше. Я люблю вас, Гудвіне, але я прийшов устроїти вам ніж під ребра. Сьогодні вранці мене викинули з салуна Еспади, і я хочу, щоб суспільність заплатила мені за цю образу.

— Я не викидав вас.

— Все одно: ви — представник суспільності; і, зокрема, ви — моя остання надія. Я вимушений зробити це, голубе мій; я вже пробував раз — ще місяць тому, коли секретар Лосади копався тут у справах. Але тоді я не міг. Тепер — інша річ. Мені треба тисячу доларів, Гудвіне. І вам доведеться дати їх.

— Тільки тиждень тому, — сказав Гудвін усміхаючись, — вам досить було одного срібного долара.

— Це означає, — розв'язно відказав Блайт, — що я тоді був іще добропорядною людиною, хоч і у великій скруті. Одне песо вартістю сорок вісім центів — недостатня плата за гріх. Але — ближче до справи. Я — негідник із третього акту, і я заслужив собі тріумф, хоч, може, й ненадовго. Я бачив, як ви поцупили саквояж покійного президента... з грошиками. О, я знаю, це — шантаж! Але я недорого візьму з вас. Я знаю, що я — дешевий негідник, прямо з комедії, але ви — один із моїх найближчих друзів, і я не хочу дуже натискати на вас.

— А не можете ви докладніше? — кинув Гудвін, спокійно перебираючи аркуші на столі.

— Можу, — відповів Вельзевул. — Мені подобається, як ви ставитесь до справи. Я терпіти не можу всякої театральщини й заздальгідь попереджаю, що в моєму оповіданні не буде ні фейерверків, ні бенгальського вогню, ні фіоритур¹¹¹ на саксофоні.

Того вечора, коли безпритульне превосходительство прибуло до Коралію, я був дуже п'яний... Вибачте, що я так пишаюся цим фактом, але мені коштувало тоді героїчних зусиль досягти такого щасливого стану. Хтось покинув ліжку під апельсиновим деревом на подвір'ї готелю мадами Ортіс. Я переступив через огорожу, ліг на ліжку й відразу заснув. Збудив мене апельсин — він упав з дерева просто мені на ніс; я дуже розгнівався й почав проклинати Ісаака Ньютона, чи як його, — ну, того самого, хто вигадав земне тяжіння, — за те, що він не обмежив свою теорію яблуками.

А тут якраз прибув до готелю містер Мірафлорес

із своєю любкою та скарбом у саквояжі. Потім з'явилися ви й почали нараду з артистом циркульних справ, якому так закортіло побалакати про свої справи в надурочний час. Я хотів був знов задрімати, але мене ще раз розбуркали — цього разу пострілом із якоїсь пукалки на другому поверсі. А потім дивлюсь — летить саквояж і врізається в апельсинове дерево над самісінькою моєю головою. Я встаю й думаю: а що, як полетять сюди великі чемодани? Але тут почало прибувати військо, а з ним поліція, всі в орденах та медалях, нашвидку попришпилюваних до піжам, з кинджалами в руках, і я забрався в приємний затінок під банановим деревом. Там я просидів з годину, поки все стихло й народ розійшовся. І тоді, дорогий Гудвіне,— вибачте, будь ласка, — я побачив, як ви нишком повернулись до готелю й зірвали отой соковитий, стиглий саквояж з апельсинового дерева. Я пішов слідом за вами й бачив, як ви занесли його до себе в дім. Щоб одне-однісіньке апельсинове дерево за один сезон дало такий багатющий урожай — сто тисяч доларів чистого доходу, — хіба це не рекорд для садівництва?

Тоді я був ще джентльмен і, звичайно, нікому й слова не сказав про ту пригоду. Але сьогодні вранці мене викинули з салона, розтоптали мою честь, і я ладен тепер продати молитовник моєї матері за півчарки *aguardiente*. Я не дуже закручую гайку. Я думаю, вам слід заплатити тисячу доларів за те, що я міцно спав під час тієї бучі, ні разу не прокидався й не бачив нічого.

Гудвін розпечатав ще два листи — і щось написав на них олівцем. Потім покликав секретаря:

— Мануель!

Той миттю опинився па веранді.

— Коли відходить “Аріель”?

— Сьогодні о третій, сеньйоре,— відповів юнак.— Він зайде ще на цьому узбережжі в Пунта Соледад по додатковий вантаж фруктів. Звідтіля попливе просто в Новий Орлеан.

— *Вуено*¹¹², — сказав Гудвін. — Ці листи можуть почекати.

Секретар знову пішов під мангрове дерево до своєї сигарети.

— Круглим числом, — сказав Гудвін, дивлячись Блайтові у вічі, — скільки ви всього винні в цьому місті, крім того, що ви позичали в мене?

— Доларів п'ятсот... приблизно, — не задумуючись, відповів Блайт.

— Ідіть зараз же в місто й складіть список своїх боргів, — сказав Гудвін. — Список принесіть через дві години, і я пошлю Мануеля з грішми сплатити їх. Крім того, я приготую для вас пристойний одяг. Ви відпливете на "Аріелі" о третій. Мануель проведе вас аж на палубу пароплава. Там він вручить вам тисячу доларів готівкою. Сподіваюсь, ви добре розумієте, за що вам платять.

— О, я розумію! — весело зіпнув Блайт. — Я проспав усю ту ніч на койці під апельсиновими деревами мадами Ортіс; і тепер я назавжди обтрушую з своїх ніг порох Коралію. Я вас не підведу. Лотоса мені більше не їсти. Ваша пропозиція чудова. І самі ви — чудова людина, Гудвіне. І я не скривдив вас. Я згоджуюсь на все. Але поки що... У мене диявольська спрага, дорогий мій.

— Ані сентаво, — сказав Гудвін твердо, — аж поки ви не опинитесь на палубі "Аріелі". Ви за тридцять хвилин будете п'яний, коли вам дати гроші зараз.

Але тут Гудвін помітив, як налились кров'ю Вельзевулові очі, який він увесь розслаблений, як тремтять у нього руки. Він переступив через низьке підвіконня у їдальню й приніс відтіля склянку та карафку горілки.

— Підкріпіться на дорогу, — сказав він, частуючи Вельзевула як свого найкращого друга.

Очі Блайта-Вельзевула загорілись, коли він побачив добро, якого так прагнула його душа. Сьогодні вперше його отруєні нерви не одержали своєї звичайної заспокійливої дози і мстилися за те жорстокими муками. Він схопив карафку, й кришталева шийка задзвеніла об склянку в його тремтячій руці. Він налив по вінця й випроставсь, тримаючи склянку перед собою. На якусь хвилину він спромігся тримати голову над хвилями, що

тягли його в безодню. Він недбало кивнув Гудвінові, підняв ущерть повну склянку й промимрив: “Ваше здоров’я”, — додержуючи звичаїв свого давно втраченого раю. І потім — так раптово, аж горілка залила йому руку — поставив склянку, навіть не покуштувавши.

— Через дві години, — шепнув він Гудвінові сухими устами, сходячи з веранди й прямуючи до міста.

У кінці прохолодних бананових заростей Вельзевул зупинився й підтягнув свій пояс іще на одну дірочку.

— Цього я зробити не міг, — гарячково пояснив він, звертаючись до хиткого бананового верховіття. — Хотів, але не міг. Джентльмен не може пити з людиною, яку шантажує!

ХІІ. ЧЕРЕВИКИ

Джон де Граффенрід Етвуд скуштував лотоса. Він їв і корінь, і стебло, й квітку. Тропіки поглинули його. Із запалом він узявся до роботи. А робота в нього була одна: спробувати забути Розіну.

Ті, хто споживає лотос, рідко їдять його без приправи. А приправа до нього — підливка *au diable*¹¹³, і готують її не кухарі, а винокури. У меню Джонні ця приправа називалась “коньяк”. Усі вечори Джонні та Біллі Кйоу просиджували за пляшкою на веранді консульського будиночка, так голосно виспівуючи довжелезні непристойні пісні, що тубільці, швидко минаючи веранду, тільки знизували плечима й бурмотіли щось про “*Americanos diablos*”¹¹⁴.

Якось слуга приніс Джонні пошту й висипав на стіл. Джонні підвівся в гамаку й меланхолійно взяв чотири чи п’ять листів. Кйоу сидів на краечку стола і знічев’я відтинав розрізним ножом лапки у стонogi, яка повзала серед паперів. Джонні саме був у тій неминучій фазі споживання лотоса, коли від цілого світу тільки гирчить у роті.

— Знов те саме! — поскаржився він. — Якись йолопи просять дати їм відомості про цю країну! Просьте

написати, як розводити фрукти та як нажити мільйони, нічого не роблячи. Половина цих йолопів навіть марок на відповідь не присилає, їм здається, у консула тільки й діла, що писати листи. Розпечатайте оті конверти, голубе, й подивіться, чого їм треба. Мені не хочеться ворушитись.

Кйюу, над яким тропіки вже давно втратили силу, присунув стілець до столу й з лагідною усмішкою на рожевому обличчі почав розпечатувати конверти. Чотири листи були з різних кінців Сполучених Штатів від осіб, які, очевидно, вважали консула в Коралію за енциклопедичний словник. Вони прислали довгі списки різних запитань — кожне за окремим номером — і вимагали докладних відомостей про клімат, природні ресурси, статистичні дані, перспективи, закони та ділові можливості країни, де консул мав честь представляти американський уряд.

— Напишіть, будь ласка, всім, Біллі, — сказав апатично консул, — по одному рядку, не більше: дивіться останній звіт коралійського консульства. І скажіть, що державний департамент з радістю постачить їм відповідні белетристичні перли. І підпишіть моє ім'я. Та не скрипіть так пером, Біллі. Ви заважаєте мені спати.

— Якщо ви не хроптимете, — сказав приязно Кйюу, — то я зроблю за вас усю вашу роботу. Вам потрібен цілий штат помічників. Не уявляю, як ви справляєтесь із вашими звітами! Прокиньтесь на хвилинку! Тут є ще один лист — із вашого рідного міста Дейлсбурга.

— Правда? — промимрив Джонні з млявим, поблажливим зацікавленням. — Про що ж він?

— Пише поштмейстер, — пояснив Кйюу. — Ніби один із його співгромадян хоче скористатись вашими порадами та досвідом. Цей чоловік збирається приїхати сюди й відкрити взуттєву крамницю. І йому хочеться знати, чи вигідна це справа. До нього дійшли чутки, що наше узбережжя якраз переживає бум, і він хоче й собі спробувати щастя.

Забувши про задуху й поганий настрій, Джонні аж загойдався в гамаку від реготу. Засміявсь і Кйюу. І руч-

на мавпа, що сиділа на верхній полиці книжкової шафи, пронизливими криками підтримала вибух іронії, викликаний листом із Дейлсбурга.

— Оце так утнув! — вигукнув консул. — Взуттєва крамниця! Цікаво, про що вони ще запитають. Чи не здумають відкрити кравецьку майстерню — шити шуби в Кораліо? Слухайте, Біллі: скільки душ, по-вашому, з трьох тисяч населення Кораліо носили коли-небудь черевики?

Кйюу серйозно замислився.

— Зараз побачимо. Ви, я...

— Тільки не я! — швидко сказав Джонні, нечемно виставивши одну ногу в стоптаній пантофлі. — Я вже кілька місяців не був жертвою черевиків.

— Але ж вони у вас є, — провадив Кйюу. — Далі: Гудвін, Бланшар, Джедді, старий Лутц, доктор Грегг та оцей... як його — італієць, агент бананової компанії, старий Дельгадо... хоча ні, цей носить сандалії. Хто ж іще? Ага, мадама Ортіс, хазяйка готелю; вчора на baile¹⁵ я бачив у неї на ногах червоні черевики. І міс Паса, її дочка... Ну, ця вчилась у Штатах, цивілізувалась там і знає, як треба взуватись. Ще сестра соманданте; вона взувається тільки у святкові дні. І місіс Джедді — у цієї другий номер, з високим підйомом. Оце, здається, і всі дами. Чекайте, а солдати? Ні, солдатам видають черевики тільки в поході, а в казармах вони всі швендяють босі.

— Ваша правда, — погодився консул. — З трьох тисяч найбільше двадцять мають якесь відношення до шкіряного взуття. Ясно, що Кораліо — просто знахідка для заповзятливої взуттєвої крамниці, яка не хоче розлучатися зі своїм товаром. Ні, мабуть, старий Паттерсон вирішив розсмішити мене. Він любив вигадувати всякі штуки, які він називав жартами. Напишіть йому листа, Біллі, я продиктую. Посмішімо й ми його трошки.

Кйюу вмочив перо й почав писати під диктовку Джонні. Було немало пауз, дим уставав хмарою, пляшка та склянки мандрували з місця на місце, поки на решті з'явилось на світ отаке послання:

*“Містерові Обедайя Паттерсону,
Дейлсбург, штат Алабама.
Шановний добродію!*

У відповідь на ваш люб'язний лист від 2-го липня маю честь повідомити вас, що — на мою думку — ніде на всій земній кулі так гостро не відчувається потреба в першокласній взуттєвій крамниці, як у Коралію.

У цьому місті три тисячі мешканців, але немає жодної крамниці взуття! Становище говорить само за себе. Наше узбережжя стає ареною діяльності заповзятливих комерсантів, проте взуттєвій справі, на жаль, досі ніхто не приділяє належної уваги. Внаслідок чого значна частина жителів міста досі не забезпечена черевиками. Але ця потреба — не єдина. Місту вкрай необхідні: пивоварний завод, інститут вищої математики, вугільний склад, а також хороший, розумний ляльковий театр.

Залишаюсь
Ваш покірний слуга
Джон де Граффенрід Етвуд
Консул Сполучених Штатів у Коралію.

Р. С. Привіт, дядьку Обедайя! Як там наше місто, ще не провалилось? Що робив би наш уряд без нас із вами? Виглядайте посилку — папугу з зеленою голівкою та в'язку бананів

від Вашого старого друга
Джонні”

— Я зробив цю дописку, щоб дядько не образився за офіційний тон. Тепер, Біллі, запечатайте це послання, й нехай Панчо віднесе його на пошту. Завтра “Аріадна” повезе кореспонденцію, коли встигне сьогодні взяти на борт усі оті фрукти.

Вечірня програма в Коралію ніколи не міняється. Розваги місцевих жителів — снотворні й одноманітні. Люди тиняються по місту босі, тихо розмовляючи, з сигарою або сигаретою в зубах. Коли дивишся вниз на

тьмяно освітлені вулиці, можна подумати, що там безладно сновигають темнолиці привиди разом з ошалілими світляками. Сумовите бринькання гітар, що лунає з деяких будинків, тільки підсилює тужливий вечірній настрій. Велетенські деревні жаби оглушливо ляцять на густолистих деревах, нагадуючи кастаньети мандрівного негритянського оркестру. О дев'ятій годині на вулицях уже порожньо.

І в консульстві життя йшло так само одноманітно. Кйюу приходив туди щовечора — посидіти в єдиному прохолодному місці Коралію, на веранді, обернутій до моря.

Пляшка з коньяком не стояла на місці. Десь опівночі ніжні почуття починали прокидатись у серці добровільного вигнанця, консула Сполучених Штатів. Тоді він розповідав Кйюу історію свого нещасливого кохання. І щовечора Кйюу терпляче вислухував його повість, і щоразу висловлював йому співчуття.

— Тільки не подумайте, Біллі, — так звичайно Джонні закінчував свою сумну історію, — що в мене zostались якісь почуття до тієї дівчини. Я забув її. І навіть ніколи не згадую про неї. Якби вона зараз увійшла сюди в оті двері, пульс у мене не забився б швидше. Це все вже в минулому.

— Ще б пак! — відповідав Кйюу. — Звичайно ж, ви забули її. І правильно зробили. Вона поводитись дуже легковажно, коди байдуже вислухала образи на вашу адресу від... гм... Дінка Поусона.

— Пінка Доусона! — Безмежна зневага чулася в голосі Джонні. — Така нікчема! Я вважаю його за цілковиту нікчему. Правда, у нього ферма й п'ятсот акрів землі; ясно, що це відіграло свою роль. Може, мені ще вдасться поквитатися з ним. Що таке Доусони? Ніщо. А Етвудів знає вся Алабама. Слухайте, Біллі, ви знаєте, що моя мати — уроджена де Граффенрід?

— Ні, не знаю, — казав Кйюу, хоч уже чув про це разів триста. — Правда?

— Факт! Де Граффенрід із графства Генкок... Але про ту дівчину я вже не думаю. Правда ж, Біллі?

— Я цілком певен, що не думаєте, — відповідав Кйюу, й це було останнє, що чув від нього переможець Купідона.

Бо на цьому місці консул завжди поринав у легенький сон, а Кйюу спускався з веранди і йшов додому, до своєї хатинки під гарбузовим деревом у самому кінці майдану.

За кілька днів коралійські вигнанці зовсім забули про лист поштмейстера та про свою відповідь. Проте двадцять шостого липня плід цієї відповіді з'явився на дереві подій.

У коралійські води прибув черговим рейсом фруктовий пароплав "Андадор" і кинув якір. На березі, як завжди, вишикувались глядачі, а карантинний лікар та митні чиновники попливли до пароплава, щоб виконати свої службові обов'язки.

Через годину до консульства зайшов Біллі Кйюу, виблискуючи свіжим полотняним костюмом і шкірячись, як задоволена акула.

— Догадайтесь, яка в мене новина, — сказав він Джонні, що вилежувався в гамаку.

— Надто жарко, щоб угадувати, — ліниво відповів Джонні.

— Приїхав ваш торговець взуттям, — сказав Кйюу, ласуючи цим солодким гостинцем, — і привіз таку силу черевиків, що вистачить на цілий континент, аж до Вогняної Землі¹⁶. Зараз товар перевозять до митниці. Вже привезено шість повних шлюпок, і поїхали по нову партію. Ох, святі угодники! От весело буде, коли він зрозуміє жарт і прийде побалакати з містером консулом! Варто пронидіти в тропіках дев'ять років, щоб подивитися таку виставу!

Кйюу любив посміятися від душі. Він вибрав на циновці чисте місце й ліг долі. Аж стіни тремтіли від його веселоців!

Джонні обернувся до нього й блимнув очима.

— Не повірю, — сказав він, — щоб знайшовся такий дурень, який прийняв мою відповідь всерйоз.

— На чотири тисячі доларів товару! — аж захли-

нувся від захоплення Кйоу. — Все одно, що з вугіллям до Ньюкасла!¹¹⁷ Прихопив би ще й партію пальмових віял для Шпіцбергену!¹¹⁸ Бачив старого дивака на ринку. Треба було б і вам подивитись, як він надів окуляри й пас очима півтисячі босоногих анчурійців, які зібрались навколо.

— Ви правду кажете, Біллі? — кволо запитав консул.

— Чи правду я кажу? Побачили б ви, яку дочку привіз джентльмен, що попався на ваш гачок! Розкіш! Поряд із нею всі наші цеглянощокі сеньйорити здаються чорними, як дьоготь!

— Розкажіть далі, — попросив Джонні, — якщо тільки ви можете припинити своє осячче хихикання. Терпіти не можу, коли доросла людина шкірить зуби, як гієна.

— Прізвище — Гемстеттер,— провадив Кйоу.— Він... Та що це з вами?

Джонні вивернувся з гамака, гупнувши мокасинами об підлогу.

— Та встаньте ж ви, ідіоте, — строго сказав він, — а то я провалю вам голову оцією чорнильницею. Та це ж Розіна із своїм батьком! Боже! Що за дурне опудало той старий Паттерсон! Вставайте, Біллі Кйоу, й допоможіть мені! Що нам тепер робити? Невже цілий світ збожеволів?

Кйоу встав і обтрусився. Сяк-так йому вдалося прибрати пристойного вигляду.

— Треба щось придумати, Джонні, — сказав він, силкуючись говорити серйозно. — Я й гадки не мав, що це ваша дівчина, аж поки ви самі не сказали. Насамперед — треба знайти їм хорошу квартиру. Ви йдіть на берег, приймайте на себе удар, а я побіжу до Гудвіна, може, місіс Гудвін згодиться примістити їх у себе. Адже їхній дім — найкращий у Кораліо.

— Дякую, Біллі, — сказав консул. — Я знав, що ви не покинете мене в біді. Настав кінець світу. Але спробуємо відстрочити катастрофу на день або два.

Кйоу розгорнув парасолю й подався до Гудвіна.

Джонні надів піджак та капелюх. Він узявся був за пляшку з коньяком, та й знов поставив її на стіл, не випивши й краплини, і сміливо вирушив на берег.

Він знайшов містера Гемстеттера та Розіну в затінку, біля митниці. Круг них зібралось багато зівак. Митні чиновники розшаркувались, тим часом як капітан “Андадора” розтлумачував їм, для чого ці люди прибули до Кораліо. У Розіни був здоровий і дуже бадьорий вигляд. Вона з живою цікавістю роздивлялась навколо. Все було таке нове для неї! Вона злегка зашарілась, вітаючись із своїм колишнім поклонником. Містер Гемстеттер дуже приязно потиснув Джонні руку. Він був підстаркуватий чоловік, без особливих життєвих талантів, один із тих численних невдах-підприємців, які ніколи не бувають задоволені й завжди мріють про щось нове.

— Дуже радий вас бачити, Джоне, — ви дозволите мені так вас називати? — сказав він. — Дозвольте подякувати вам, що ви так швидко відгукнулись на лист нашого поштмейстера. Він сам узявся написати вам від мого імені. Я шукаю собі таке діло, де можна було б мати більше прибутку. Я вичитав у газетах, що тутешні місця привертають велику увагу підприємців. Я дуже, дуже вдячний вам за вашу пораду приїхати сюди. Я спродав усе, що в мене було, й купив на виручені гроші найкращі черевики, які тільки можна дістати на Півночі. А мальовниче у вас місто, Джоне! Судячи з вашого листа, справи тут підуть чудово!

Страждання бідолашного Джонні припинились тільки з приходом Кйюу, який оповістив, що місіс Гудвін буде дуже рада віддати кілька кімнат у своєму домі містерові Гемстеттеру та його дочці. Туди одразу ж і провели містера Гемстеттера та Розіну й залишили відпочивати після втомної подорожі. Тим часом Джонні потурбувався, щоб усі ящики з черевиками були прибрані до митного складу, де їх мали оглянути. Кйюу, шкірячись, мов акула, побіг розшукувати Гудвіна, щоб попросити його не відкривати гостеві справжніх перспектив взуттєвої торгівлі в Кораліо, поки

Джонні не знайде якого-небудь виходу зі скрутного становища, коли це взагалі можливо.

Увечері на прохолодній веранді між консулом та Кйоу відбулась одчайдушна воєнна нарада.

— Відішліть їх додому, — почав Кйоу, читаючи думки Джонні.

— Відіслав би, — сказав Джонні, трохи помовчавши. — Але справа в тому, Біллі, що я весь час брехав вам.

— Це нічого, — лагідно відгукнувся Кйоу.

— Я казав вам разів сто, — поволі провадив Джонні, — що забув цю дівчину. Адже так?

— Триста сімдесят п'ять разів, — погодився монумент терпіння.

— І щоразу я казав неправду, — повторив консул. — Я не забував її ні на хвилину. Я був упертий осел: утік з дому тільки через те, що один раз почув від неї "ні". І, як чванливий дурень, не хотів повертатись назад. Сьогодні у Гудвіна я перекинувся з Розіною кількома словами. І я довідався про одну річ. Ви пам'ятаєте того молодого фермера, що упадав коло неї?

— Дінка Поусона? — спитав Кйоу.

— Пінка Доусона. Він для неї нічого не значить. Вона ніколи не вірила жодному слову з того, що він казав їй про мене. Але тепер усе пропало, Біллі. Той ідіотський лист, який ми послали з вами тоді, розбив мою останню надію. Вона з презирством одвернеться від мене, коли дізнається, що я грубо насміявся з її старого батька, як жоден порядний школяр ніколи ні з кого не сміявся. Взуття! Та нехай він просидить тут і двадцять років, він не продасть і двадцяти пар! Спробуйте взути в черевики темношкірого хлопчика, каріба або іспанця. Що він робитиме? Стане на голову й доти верещатиме та дригатиме ногами, поки не позбудеться їх. Тут ніколи не носили черевиків і ніколи не носитимуть. Коли я відправлю їх додому, мені доведеться розповісти про все, і що тоді Розіна подумає про мене? Я люблю цю дівчину, Біллі, ще дужче, ніж раніше, і от тепер, коли вона тут, біля мене, я втрачаю

її навіки... тільки тому, що спробував жартувати, коли термометр показував сто два градуси.

— Не журіться, — сказав оптиміст Кйюу. — І хай вони відкривають крамницю. Я вже дещо зробив сьогодні. Ми можемо створити в Коралію тимчасовий бум у торгівлі взуттям. Ледве вони відчинять двері, я сам куплю шість пар черевиків. Я оббігав усе місто й розповів знайомим про катастрофу. Вони всі куплять стільки черевиків, скільки треба не людям, а стоногам. Один Френк Гудвін купуватиме їх цілими ящиками. Джедді теж візьме для себе та для дружини щонайменше одинадцять пар. Кленсі збирається вкласти в це діло все, що заощадив за кілька тижнів, і навіть старий доктор Грегг хоче купити собі три парю черевиків з крокодилячої шкіри, якщо знайдеться десятий номер. Бланшар накинув оком на міс Гемстеттер, і як справжній француз не заспокоїться, поки не закупить для себе пар дванадцять.

— Десять покупців, — сказав Джонні, — а товару на чотири тисячі доларів! Це не годиться. Проблема занадто складна. Ідіть додому, Біллі, й покиньте мене самого. Мені треба поміркувати на самоті. І заберіть із собою оту пляшку з трьома зірочками, бо, сер, консул Сполучених Штатів не вип'є більше ані краплі вина. Я сидітиму цілу ніч і думатиму. Коли в нашому плані знайдеться яка-небудь зачіпка, я скористаюсь нею. А не знайдеться, на сумлінні розкішних тропіків буде ще одна катастрофа.

Кйюу вийшов, почувуючи, що він більше не потрібний. Джонні поклав на стіл жменю сигар і простягся в палубному кріслі. Коли зненацька проглянув світанок і посріблив хвилі в гавані, консул усе ще сидів на своєму місці. Потім підвівся, насвистуючи якусь арію, й прийняв ванну.

О дев'ятій ранку він зайшов у невеличку брудну поштово-телеграфну контору й з півгодини морочив голову над бланком. Кінець кінцем вийшла така каблограма¹¹⁹ (він підписав і відразу ж послав її, заплативши тридцять три долари):

*“Пінкі Доусону.
Дейлсбург, штат Алабама.*

Сто доларів вислано вам поштою. Пришліть негайно п'ятсот фунтів цупких сухих реп'яхів. Тут великий попит. Риночна ціна двадцять центів за фунт. Можливі дальші замовлення. Поспішайте”.

ХІІІ. КОРАБЛІ

Не минуло й тижня, як містер Гемстеттер заорендував на Кальє Гранде підходяще приміщення й розіклав на полицях свій товар. За приміщення заправили недорого, а білі коробки були розміщені так майстерно, що просто вбирали очі.

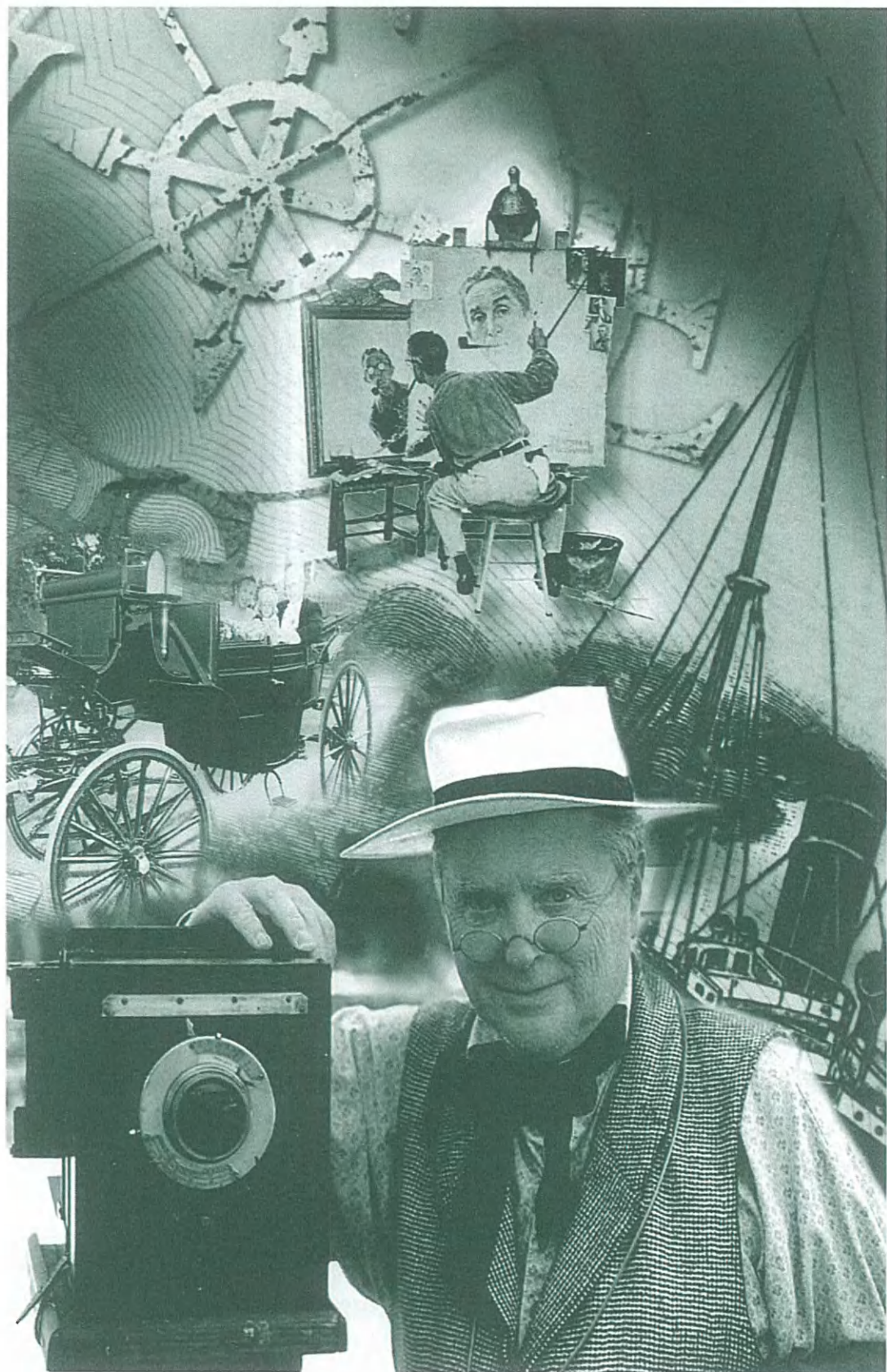
Друзі Джонні додержали свого слова. Першого ж дня Кйюу, ніби мимохідь, завертав до крамниці майже щогодини й купував черевики. Після того як він купив собі черевики на м'якій подошві, черевики з крагами, черевики на низьких підборах, черевики з гудзиками, черевики для танців, гумові чоботи, тенісні черевики, пантофлі різних відтінків та вшивані хатні виступці. Він кинувся шукати Джонні — запитати в нього, які ще бувають черевики, щоб негайно купити їх. Інші англomовні жителі Кораліо виконували свою роль так само благородно, купуючи багато й часто. Кйюу був головнокомандуючим і розподіляв клієнтів так, щоб розтягти торгівлю на кілька днів.

Містер Гемстеттер був задоволений ходом торгівлі, проте його дивувало, що тубільці зовсім не поспішають купувати черевики.

— О, вони страшенно несміливі, — пояснював Джонні, нервово витираючи лоба. — Дайте їм звикнути. Коли вони трохи оговтаються, то розхапають увесь ваш товар.

Якось надвечір до консульства завітав Кйюу, задумливо жуючи кінчик незапаленої сигари.

— Ну, придумали що-небудь? — запитав він Джонні. — Якщо придумали фокус, то поспішіть із ним, бо

“Королі і капуста”

вже час. Коли ви можете взяти капелюх у кого-небудь із публіки і вийняти з нього кількасот покупців для непроданих черевиків, то робіть це негайно. Ми всі накупили стільки взуття, що стане років на десять. Тепер у крамниці затишшя, *dolce far niente*¹²⁰. Я щойно там був. Ваша вельмишановна жертва стоїть на дверях та пильно розглядає крізь окуляри босі ноги, що мелькають повз його магазин. У цих тубільців чисто художні нахили. Ми з Кленсі зробили сьогодні вранці за дві години вісімнадцять знімків. А в крамниці за цілий день продано тільки одну пару взуття. Купив Бланшар; йому здалося, що до крамниці зайшла міс Гемстеттер. Він вибрав собі пантофлі, обшиті хутром. Потім я бачив, як він жбурнув ті пантофлі в затоку.

— Завтра або післязавтра прийде пароплав із Мобіла, — сказав Джонні. — А до того часу нічого не можна зробити.

— А що саме ви збираєтеся зробити? Створити попит?

— Ви нічого не тямите в політичній економії, — зухвало відповів консул. — Попит не створюється. Проте можна створити обставини, які викличуть попит. Цього я й домагаюсь.

Через два тижні після того як консул послав каблограму, до Кораліо прибув фруктовий пароплав і привіз консулові величезний сірій тюк з якимсь загадковим товаром. Джонні був такою впливовою особою в Кораліо, що митні чиновники переправили йому вантаж без звичайної перевірки. Він одержав свій тюк і догідно влаштував його в задній кімнаті консульства.

Увечері він розпоров його й витяг жменю реп'яхів. Він довго розглядав їх, як воїн оглядає зброю, перед тим як піти в бій за життя та за даму свого серця. Реп'яхи були високоякісні, серпневі, міцні, як лісові горіхи. Вони їжачилися цупкою, колючою щетиною, мовби голками. Джонні тихенько засвистів якусь арію й пішов до Біллі Кйоу.

Пізніше, коли Кораліо поринуло в сон, він вийшов разом з Біллі на безлюдні вулиці. Їхні піджаки розду-

вались, як повітряні кулі. Друзі ходили по Кальє Гранде, старанно засіваючи пісок реп'яхами; засіяли всі стежки, не обминули й траву поміж безмовними будинками. Потім перейшли на бокові вулички й провулки, не пропустивши жодного закутка. Вони віддали належне кожній місцині, куди тільки могла ступити нога чоловіка, жінки або дитини. Не раз вони повертались до консульства поновити колючі запаси. Тільки перед світанком вони спочили із спокійним серцем, як спочивають великі полководці перед переможною битвою, яку вони так старанно готували. Тепер вони могли спати, знаючи, що посіяли свої реп'яхи так само ретельно, як сатана сіяв плевели, й так само наполегливо, як Павло саджав виноград.

Коли зійшло сонце, зібрались торговці, що продавали м'ясо та фрукти, й порозкладали свій товар у невеличкому критому ринку та навколо нього. Ринок був кінець міста, недалеко від берега; сівачі реп'яхів туди не дійшли. Вже давно минула година, о якій починають сходитись покупці, але ніхто не приходив. "Que hay?"¹²¹ — вигукували торговці, звертаючись один до одного.

У заведений час із кожної глиняної хати, критої пальмовим листям, із кожної хижки під трав'яною стріхою, з кожного патіо¹²² повислизали жінки — чорні жінки, коричневі жінки, червоношкірі, лимонні, мишасті, жовті, червоно-бурі. Всі вони поспішали на ринок — закупити для своєї сім'ї денний запас касави¹²³, бананів, м'яса, птиці та маїсових коржів. Всі вони були з декольте, з голими руками, босі, в спідничках трохи нижче колін. Флегматичні, волоокі, вони ступали з порога на вузьку стежку або на м'яку вуличну траву.

І от найперші з них заверещали, й кожна швидко підняла одну ногу. Ще трохи — й кілька жінок, тривожно закричавши, посідали на землю й почали шукати невідомих уїдливих комах, що пожалили їм ноги. "Que picadores diablos"¹²⁴ — гукали вони одна одній через вузькі вулички. Деякі перейшли на траву, але й там їх жалили та кусали дивовижні колючі кульки. Вони теж попадали додолу, в траву, і їхнє голосіння

злилося з голосінням тих, що сиділи на голому піску. У всьому місті чулося жалібне жіноче белькотіння. Торговці на ринку все ще не могли зрозуміти, чому не видно покупців.

Потім на вулицю вийшли владарі землі, чоловіки. І вони почали стрибати, витанцьовувати, шкутильгати та лаятись. Одні застигли на місці, безтямно озирючись, інші нахилилися, щоб спіймати ворога, який шпигав їх у п'яти та кісточки. Дехто заявляв уголос, що це отруйні павуки невідомої породи.

А далі повибігали й діти, щоб розпочати свою ранкову метушню. Тепер до загального галасу приєдналось квиління окульгавілих малюків, покусаного реп'яхами дитинства. З кожною хвилиною нового дня жертв усе більшало й більшало.

Донья Марія Кастільяс-і-Буенвентура-де-лас-Касас вийшла, як звичайно, із свого високоповажного дому купити свіжого хліба в panaderia¹²⁵ насупроти. На ній була квітчасто-жовта атласна спідниця, батистова сорочка, вся в зборочках, а на плечах — мантилья іспанської роботи. Її лимонно-жовті ноги — лишенько! — були босі. Виступала вона велично, бо хіба ж її предки не чистокровні арагонські ідальго? Вона ступила три кроки по оксамитовій травичці й наступила аристократичною п'ятою на купку реп'яхів, що їх розкидав Джонні. Донья Марія Кастільяс-і-Буенвентура-де-лас-Касас заверещала, мов дика кішка. Вона обернулась, упала на коліна й поповзла — так, поповзла по-звірячому — назад, до свого високоповажного дому.

Дон сеньйор Ільдефонсо Федеріко Вальдасар, мировий суддя, що важив двадцять стонів¹²⁶, хотів був перемістити свій важкий тулуб на майдан, до пульперії, щоб заспокоїти свою вранішню спрагу. Його невзута нога, опустившись у прохолодну травичку, відразу ж наткнулась на сховану міну. Дон Ільдефонсо гримнув на землю, як завалений собор, галасуючи, що його на смерть покусав скорпіон. Скрізь, куди не глянеш, ґолоп'яті коралійці стрибали, спотикались, кривуляли та оббирали зі своїх ніг отруйних комах,

які за одну ніч заповнили ціле місто й тепер так мордували людей.

Перший, хто зумів зарадити лихові, був Естебан Дельгадо, перукар, людина бувала й освічена. Сидячи на камені та оббираючи з ніг реп'яхи, він виголосив таку промову:

— Погляньте, дорогі друзі, на цих диявольських комах! Мені вони добре знайомі. Вони зграями кружляють під небом, як голуби. А це — мертві, вони напали сюди за ніч. Я бачив таких у Юкатані¹²⁷, вони там завбільшки з апельсин. Еге! Там вони сичать, як гадюки, а крила в них — як у кажанів. Нам потрібні черевики — іншого засобу проти них — немає. Zapatos — zapatos para mí!¹²⁸

Естебан пошкандибав до крамниці містера Гемстеттера й купив собі черевики. Вийшовши звідти, він гордо помарширував вулицею, почувавши себе у безпеці, і вголос шпетив диявольських жуків. Потерпілі або сиділи, або стояли на одній нозі й дивились на щасливого перукаря. Чоловіки, жінки, діти — всі підхопили клич: "Zapatos! Zapatos!"

Обставини для попиту були створені. І попит прийшов. Того дня містер Гемстеттер продав триста пар черевиків.

— Дивно, — сказав він Джонні, коли той зайшов увечері допомогти йому навести порядок у крамниці, — як раптом торгівля пішла вгору! Вчора я продав тільки три пари.

— Я ж казав, що коли вони проснуться, то розхапають увесь товар, — зауважив консул.

— Треба буде виписати ще з десяток ящиків, щоб поповнити запас, — сказав містер Гемстеттер, сяючи крізь окуляри.

— А я б трохи почекав із цим, — порадив Джонні. — Подивимось, як підуть справи далі.

Щоночі Джонні та Кйоу розсівали зерно, з якого на ранок виростили долари. За десять днів розійшлося дві третини черевиків. Тим часом закінчився й запас реп'яхів. Джонні телеграфував Пінку Доусону, щоб той

надіслав ще п'ятсот фунтів, заплативши йому по двадцять центів за фунт, як і попередю. Містер Гемстеттер передбачливо замовив північним фірмам іще партію черевиків на півтори тисячі доларів. Джонні отирався в крамниці, аби перехопити замовлення, й знищив його перше, ніж воно потрапило на пошту.

Того ж вечора він пішов з Розіною під мангрове дерево, що росло біля веранди Гудвіна, й признався їй у всьому. Вона глянула йому в вічі й сказала:

— Ви дуже злий. Ми з батьком повернемося додому. Ви кажете — пожартували? А по-моєму — це дуже серйозна справа.

Проте за півгодини тема їхньої розмови змінилась. Вони почали обговорювати важливе питання: якими шпалерами краще оббити стіни в старовинному домі Етвудів після весілля — блакитними чи рожевими.

Уранці Джонні покаявся перед містером Гемстеттером. Торговець черевиками надів окуляри й сказав крізь них:

— Я не знав, що ви таке велике ледащо, молодий чоловіче. Якби я не повів цю справу з усією мудрістю досвідченого комерсанта, я втратив би все. Ну, а що ви порадите тепер, як мені позбутись решти?

Коли прибула друга партія реп'яхів, Джонні навантажив їх і решту взуття на шхуну й поплив понад берегом до Аласана.

В Аласані він таким самим сатанинським способом обробив свої темні справи й повернувся з торбою грошей і без жодної пари черевиків.

І тоді він попросив свого великого Дядька з хвилястою цапиною борідкою і в зірчастому жилеті прийняти його відставку, бо лотос уже перестав манити Джонні.

Він мріяв тепер про шпинат та крес-салат свого рідного міста.

Тимчасовим консулом Сполучених Штатів у Коралію був призначений, за рекомендацією Джонні, містер Уїльям Теренс Кйоу, і незабаром Джонні разом з Гемстеттерами відплив до берегів своєї батьківщини.

Кйоу прийняв свою синекуру¹²⁹ з легкістю, яка

ніколи не покидала його, навіть на такому високому посту. Фотографічний заклад припинив своє існування, хоч його згубний вплив залишився назавжди на мирних, беззахисних берегах Карібського моря. Непосидючі компаньйони збиралися знову вирушити в світ, щоб розвідати нові землі для неквапливого війська Фортуни. Але тепер дороги їхні розійшлися. Ширилися чутки, що в Перу назріває повстання; туди й лагодився прямувати войовничий Кленсі. Щодо Кйоу, то він уже розробляв у себе в голові та на бланках державного департаменту новий план, проти якого мистецтво спотворювати людські фізіономії здавалось дрібничкою.

— Мене влаштувало б, — частенько казав Кйоу, — яке-небудь гарненьке живе дільце, що на перший погляд здавалося б трудним, а справді було б легке, яке-небудь делікатне шахрайство, ще не настільки розроблене, щоб його можна було включити в програму заочної школи. Хай це забере багато часу, але я хочу мати принаймні стільки шансів виграти, як той, хто вчиться грати в покер на океанському пароплаві або виставляє свою кандидатуру на пост губернатора Техасу від республіканської партії. І коли я рахуватиму свій виграш, я не хочу бачити на монетах сльози вдів та сиріт.

Вся земна куля, вкрита травою, була тим зеленим столом, за яким Кйоу вів азартну гру. Грав він тільки в такі ігри, які сам вигадував. Він не ганявся за випадковим долларом, не переслідував його з мисливським рогом та хортами. Йому більше подобалось виловлювати його на рідкісну блискучу мушку у водах екзотичних рік. І все-таки Кйоу був ділок, і його плани, незважаючи на всю їхню фантастичність, були такі ж обґрунтовані, як плани першого-ліпшого будівельного підрядчика. В часи короля Артура¹³⁰ сер Уільям Кйоу був би рицарем Круглого Столу. В наші дні він їздить по світу, але тепер мета його не Грааль¹³¹, а Гра.

Через три дні після від'їзду Джонні у водах Кораліо з'явилися дві невеличкі шхуни. Минув деякий час — і від однієї з них відплив човен. З нього вийшов

на берег засмалений сонцем юнак. У нього був гострий погляд; він здивовано розглядав усякі чудні штуки на березі. Хтось показав йому, як пройти до консульства. Туди він і попрямував енергійною ходою.

Кйоу сидів, розкинувшись, у консульському кріслі й малював на купі казенних паперів карикатури на свого Дядька. Він поглянув на гостя.

— Де Джонні Етвуд? — діловито запитав засмалений юнак.

— Немає, — відповів Кйоу, старанно викінчуючи краватку Дядька Сема.

— Схоже на нього, — зауважив засмалений юнак, спираючись на стіл. — Він завжди любив тинятись по місту й не брався ні до якого діла. Скоро він повернеться?

— Навряд, — сказав Кйоу, подумавши.

— Мабуть, розважається якими-небудь дурниціями, — сказав гість з осудливістю порядної людини. — У нього ніколи не вистачало витримки, щоб домогтись успіху в якому-небудь ділі. Цікаво, як він справляється з консульськими обов'язками, не буваючи в конторі?

— Тепер ці обов'язки виконую я, — сказав тимчасовий консул.

— Ви? Он як! Тоді скажіть мені, де фабрика?

— Яка фабрика? — перепитав Кйоу з чемною цікавістю.

— Та сама, для якої потрібні реп'яхи. Бог його знає, що там із них виробляють. Оті дві мої шхуни на-топтані реп'яхами. Я можу й вам дати заробити на цьому. Всі вільні від роботи чоловіки, жінки й діти в околицях Дейлебурга збирали їх для мене цілий місяць. Я найняв оті шхуни, щоб приставити їх сюди. Всі думали, я збожеволів. Тепер я можу віддати вам товар по п'ятнадцять центів за фунт, з приставкою на берег. А коли вам треба буде ще, я думаю, Алабама забезпечить вас реп'яхами. Джонні, як від'їжджав сюди, обіцяв повідомити, ледве наклюнеться яке-небудь вигідне дільце. Можна під'їхати до берега та розвантажитись?

Величезна, майже неймовірна радість засвітилась на рожевій фізіономії Кйоу. Він кинув олівець. Його

очі обернулись на засмаленого юнака, й веселість мішалася в них з побоюванням: а що як ця чудесна подія — тільки сон?

— Ради Бога, — вигукнув він схвильовано, — скажіть мені: ви Дінк Поусон.

— Мене звать Пінкі Доусон, — відповів король реп'яхового ринку.

Біллі Кйюу в тихому захопленні вислизнув з крісла на підлогу, на свою улюблену циновку.

Небагато було звуків у Кораліо в те жарке надвечір'я. Серед них можна згадати захоплений і грішний регіт розпростертого на підлозі американського ірландця, тим часом як засмалений сонцем гострозорий юнак позирав на нього з виразом подиву та замішання. Та ще туп-туп-туп-туп багатьох добре взутих ніг на вулицях міста, та легенький шелест хвиль Карібського моря, які обмивають це історичне узбережжя.

XIV. ХУДОЖНИКИ

Недогризок синього олівця правив Кйюу за чарівну паличку, якою він виконував найперші дієства свого чаклування. Цим недогризком він випишував на папері діаграми та цифри, очікуючи, поки Сполучені Штати Америки пришлють до Кораліо наступника Етвудові, що вийшов у відставку.

Новий план, що зародився в голові Кйюу і що його цілком схвалювало одважне серце тимчасового консула, а синій олівець зафіксував, будувався навколо деяких рис і людських слабостей нового президента Анчурії. Ті риси, а також ситуація, з якої Кйюу сподівався видобути золоту данину, заслуговують докладного опису, необхідного для розуміння дальшого розвитку подій.

Президент Лосада — багато хто називав його диктатором — привернув би увагу до себе своїми талантами навіть серед англосаксів, якби до тих талантів не домішувались інші особливості, дріб'язкові й згубні. Йому був притаманний благородний патріотизм Вашингтона (якого він обожнював), твердість Наполеона і — знач-

ною мірою — проникливість великих мудреців. Усе це могло б виправдати його титул “Славетного Визволителя Народу”, якби не його надзвичайне, дивовижне марнолюбство, що відсувало його в ряди менш достойних диктаторів.

І все ж таки він зробив своїй країні велику послугу. Могутньою рукою він струснув її так, що з неї ледве не злетіли окупи темряви та ледарства, разом з паразитами, які живились її кров'ю, і замалим не підніс її до розряду великих держав світу. Він засновував школи та лікарні, будував шляхи, мости, палаци й видавав щедрі субсидії на розвиток мистецтва та науки. Він був самовладний деспот і народний кумир. Багатства країни текли в його руки. Інші президенти просто грабували країну. Лосада зібрав величезні скарби, проте свою частину прибутків одержував і народ.

Вразливим місцем Лосади була невситима жадоба до пам'ятників та інших споруд, які увічніювали його славу. Він розпорядився в кожному місті поставити собі статуї з написами, які вихваляли б його велич. У стіну кожної громадської будівлі були вмуровані таблиці, в яких оповідалось про його блискуче правління та про вдячність його вірнопідданих. Статуетки та портрети президента розійшлись по всій країні, їх можна було бачити в кожному домі, в кожній хижі. Один із двірських блюдолизів намалював його в образі святого Іоанна, з ореолом і почтом у повній парадній формі. Лосада не вбачав у цій картині нічого непристойного й звелів повісити її в столичній церкві. Він замовив одному французькому скульпторові мармурову групу, де поруч із ним, президентом Анчурії, стояли Наполеон, Олександр Великий та ще два-три герої, яких він вважав достойними своєї особи.

Він обнищпорив усю Європу, домагаючись для себе орденів та інших відзнак. Політика, гроші, інтриги — все пускалося в діло, аби тільки запобігти у якого-небудь правителя бажаної нагороди. В урочистих випадках його груди від плеча до плеча були вкриті хрестами, зірками, золотими трояндами, медалями, стрічками. Казали,

що всякому, хто міг добути для нього новий орден або вигадував спосіб якось по-новому прославити його велич, надавалась можливість глибоко сягнути рукою в державну скарбницю.

На нього й накинув оком Біллі Кйюу. Цей мирний розбійник помітив щедроти та милості, які лились дощем на кожного, хто вмів потурати марнолюбству президента. Він зовсім не збирався розгортати парасолю, щоб захиститись від випадкових краплин золотого дощу.

За кілька тижнів до Коралію прибув новий консул і увільнив Кйюу від тимчасових консульських обов'язків. Це був молодий чоловік, учорашній студент, і в житті в нього була тільки одна мета — ботаніка. Консульська служба в Коралію давала йому змогу вивчати тропічну флору. Він був у димчастих окулярах і мав зелену парасолю. Прохолодну задню веранду консульства він заповнив такою силою найрізноманітніших рослин, що не залишилось місця ні для пляшки, ні для крісла. Кйюу подивився на нього сумовито, проте без ворожості, й почав пакувати свою валізу. Бо його новий план боротьби проти застою на берегах Карібського моря вимагав далекої подорожі.

Незабаром прийшов “Карлсефін” — пароплав-бродяга — й почав вантажити кокосові горіхи для спекулятивного нападу на нью-йоркський ринок. Кйюу влаштувався пасажиром на цей пароплав.

— Так, я їду в Нью-Йорк, — сказав він землякам, які проводжали його на березі. — Але ви не встигнете й скучити за мною, як я буду тут. Хочу зайнятись художньою освітою цієї строкатої країни. Я не така людина, щоб кинути її напризволяще, коли вона почала корчитись у муках фотографії.

З такою загадковою заявою він ступив на борт “Карлсефіна”.

Через десять днів, тремтячи від холоду, з піднятим коміром свого тоненького пальта, він влетів до майстерні Керолуса Уайта на горішньому поверсі висотного будинку на Десятій вулиці в Нью-Йорку.

Керолус Уайт курив сигарету, підсмажуючи ков-

басу на газовій плиті. Йому було тільки тридцять три роки, і його ідеї про мистецтво були надзвичайно благородні.

— Біллі Кйоу! — вигукнув Уайт, простягаючи вільну руку (в другій була сковорідка).— Цікаво, з якої нецивілізованої країни ти приїхав?

— Привіт, Керрі! — сказав Кйоу, підсовуючи стілець до плити та гріючи задубілі пальці.— Дуже радий, що так скоро знайшов тебе. Цілий день рився в телефонних довідниках та ходив по картинних галереях. А в пивниці на розі мені зразу сказали, де ти живеш. Я так і думав, що ти досі сидиш над своїм малюванням.

Кйоу оглянув майстерню гострим поглядом знавця.

— Так, у тебе це вийде, — оголосив він, лагідно кивнувши кілька разів головою. — Ота велика картина в кутку, де ангели, зелені хмарки та фургон з оркестром, якраз те, що нам треба. Як вона в тебе зветься, Керрі? “Сценка на Коні-Айленд”¹³²

— У мене була думка назвати її “Вшестя на небо пророка Іллі”, — сказав Уайт. — Проте, можливо, ти ближче до суті.

— Назва немає значення, — поблажливо сказав Кйоу. — Найголовніше — рама та багатство фарб. Ну, а тепер я коротко оповім тобі про свою справу. Я зробив невеличку подорож на пароплаві, проїхав дві тисячі миль, аби притягти тебе до участі в одній справі. Як тільки я задумав її, я зразу ж згадав про тебе. Чи не поїхав би ти зі мною, щоб намалювати одну картину? Дев’яносто днів на роботу й п’ять тисяч доларів гонорару.

— Рекламувати вівсяну кашу або еліксир для зміцнення волосся? — запитав Уайт.

— Це зовсім не реклама.

— Що ж це має бути за картина?

— Довго розповідати, — сказав Кйоу.

— Нічого, розповідай. А я тим часом, з твого дозволу, догляну за ковбасою. Як тільки вона стане трохи темніша від брунатного ван-дейківського відтінку, її зразу ж треба знімати.

Кйюу розповів про свій проект. Вони поїдуть удвох до Коралію, де Уайт розіграє з себе видатного американського портретиста, який нібито подорожує по тропічних країнах для відпочинку від своєї напруженої, добре оплачуваної роботи. Є всі підстави сподіватись — і це ясно навіть бізнесменові, звиклому до второваних шляхів, — що художник з такою високою репутацією неодмінно дістане замовлення увічнити на полотні образ президента і опиниться під зливою pesos, яка спадає на кожного, хто вміє догоджати слабостям диктатора.

Кйюу розраховував на десять тисяч. Адже портретистам платять і більше. Витрати на дорогу й можливі прибутки — пополам. Отак він виклав свій проект Уайтові, з яким спізнався на Заході ще до того, як один присвятив себе мистецтву, а другий зробився бедуїном¹³³.

Невдовзі змовники покинули непривітну майстерню Уайта і влаштувались у затишному куточку сусіднього кафе. Там просиділи вони до пізньої ночі над старими конвертами та недогризком синього олівця Кйюу.

О дванадцятій годині Уайт скоцюрбився на своєму стільці, поклав підборіддя на кулак і заплющив очі, щоб не бачити поганих шпалер.

— Гарзд, Віллі, я поїду,— сказав він спокійно й рішуче. — У мене є дві-три сотні заощаджень — на ковбасу та квартиру — і я спробую щастя з тобою. П'ять тисяч! Я зможу прожити два роки в Парижі й один — в Італії! Завтра ж почну пакувати речі.

— Ні, ти почнеш пакувати через десять хвилин, — сказав Кйюу. — Завтра вже настало. “Карлсефін” відходить о четвертій. Ходім до твоєї малярні, я допоможу тобі.

Щороку Коралію на п'ять місяців стає фешенебельним центром Анчурії. Тільки тоді в місті починається справжнє життя. З листопада до березня Коралію фактично стає столицею країни. Туди перебирається президент зі своєю офіційною родиною, а за ним і вся столична знать. Люди, які над усе любляють утіхи, обертають цей сезон у безперервне свято; забавам та

веселошам немає краю. Бенкети, бали, ігри, купання в морі, процесії, театральні вистави додають приємності їхнім розвагам. Славнозвісний швейцарський оркестр із столиці щовечора грає на маленькому майдані, і всі чотирнадцять карет та інших екіпажів, які є в Коралію, похоронно-повільно, але самовдоволено кружляють по місту. З гір спускаються індіанці, схожі на доісторичних кам'яних ідолів, і продають на вулицях свої вироби. У вузеньких проходах — тиснява, лепетливий, щасливий, безтурботний потік веселого людства. Ошаліла дівтора в коротеньких спідничках і з позолоченими крильцями за спиною верещить під ногами розбурханого натовпу. Особливо помпезно обставляють прибуття президента з його почтом. Воно збігається з відкриттям сезону й супроводиться парадами та патріотичними маніфестаціями, повними радісного ентузіазму.

Коли Кйюу та Уайт прибули зворотним рейсом “Карлсефіна” до Коралію, веселий зимовий сезон був уже в розпалі. Ступивши на берег, вони почули швейцарський оркестр, що грав на майдані. Босоногі сільські дівчатка з несміливими очима пропливали стежками, прикрасивши світляками свої темні кучері. Франти в білих полотняних костюмах, помахуючи тростинками, вже повиходили на свою вечірню прогулянку, таку небезпечну для жіночих сердець. Всюди пашіло людьми, скрізь були штучні чари, кокетування, дозвілля, розваги — створений людиною сенс існування.

Перші два-три дні після приїзду до Коралію були присвячені підготовчим заходам. Кйюу водив художника містом, познайомив його з невеличким гуртом англомовних коралійців і всіма можливими засобами давав зрозуміти їм, що друг його — знаменитий художник. І потім Кйюу придумав ще ефектнішу демонстрацію ідеї, яку він хотів нав'язати публіці.

Друзі оселились у готелі де лос Естранхерос. Обидва були у нових костюмах з незаймано чистої парусини, в американських брилях і мали при собі по тростинці, надзвичайно оригінальній і зовсім непотрібній. Небагато знайшлось би в Коралію *caballeros*¹³⁴ — навіть

серед пишномундирних офіцерів анчурійського воїнства — з такими невимушеними, вишуканими манерами, як Кйюу та його друг, великий американський художник, сеньйор Уайт.

Уайт поставив свій мольберт на березі й зробив кілька яскравих етюдів моря та гір. Тубільці зібрались позад нього широким щебетливим півколом і стежили за його роботою. Кйюу, дуже уважний до всяких дрібниць, прибрав собі особливу роль, яку й грав до самого кінця: він, бачите, друг великого художника, ділова людина й турист. За емблему його становища правив кишеньковий фотоапарат.

— Як ознака дилетанта з вищих кіл суспільства, — казав він, — тобто людини з банківським рахунком і спокійним сумлінням, фотоапарат залишає далеко позаду навіть парову яхту. Людина нічого не робить, а тільки тиняється скрізь та клацає затвором — і кожний думає, що це неабияка фігура на біржі. Взяти хоч би мільйонерів. Спочатку знімають із вас сорочку, а тоді починають знімати вас. Кодак впливає на людей сильніше, ніж титул або шпилька з діамантом на чотири карати.

Таким чином, Кйюу походжав собі по Коралію, знімаючи краєвиди та боязких сеньйорит, а Уайт витав тим часом у вищих сферах мистецтва.

Через два тижні після їхнього приїзду задум Кйюу почав приносити плоди. До готелю під'їхав у розкішній кареті один із ад'ютантів президента. Лосада хотів би, щоб сеньйор Уайт побував у Casa Mogena з неофіційним візитом.

Кйюу міцно стиснув зубами люльку.

— Десять тисяч — і ні цента менше, — сказав він художникові. — Пам'ятай свою ціну! І, будь ласка, золотом або його еквівалентом. Гляди, щоб вони не підсунули тобі отих нікчемних папірців, які тут називають валютою.

— А може, він має на увазі щось інше, — сказав Уайт.

— Помовч, — сказав Кйюу з непохитною впев-

неністю. — Я знаю, чого йому треба. Він хоче, щоб уш-
лавлений американський художник і флібустьєр, який
нині проживає в його жалюгідній країні, намалював
його портрет. Іди ж, не барись!

Розкішна карета повезла художника до палацу. Кйоу
ходив по кімнаті, випускаючи з люльки цілі хмари диму,
і очікував. За годину карета знов підїхала до дверей го-
телю, висадила Уайта й зникла. Художник помчав наго-
ру, перестрибуючи зразу через три східці. Кйоу покинув
курити і обернувся в німий знак питання.

— Вийшло! — вигукнув Уайт. Його хлоп'яче лич-
ко палало від радості. — Біллі, ти просто геній! Він хо-
че мати свій портрет. Я зараз розкажу тобі все. Йї-Бо-
гу, цей диктатор молодець! Диктатор з голови до п'ят.
Суміш Юлія Цезаря, Люцифера¹³⁵ та Чонсі Деп'ю¹³⁶, на-
писаних сепією. Чемність і похмурість — ось його
стиль. Кімната, де він прийняв мене, площею не мен-
ше як десять акрів, і нагадує пароплав на Міссісіпі:
скрізь позолота, дзеркала та біла фарба. По-англійськи
розмовляє краще за мене. Дійшло до ціни. Я кажу: де-
сять тисяч. А сам думаю: зараз він гукне вартових, на-
каже схопити мене й розстріляти. Але він і бровою не
повів. Тільки махнув недбало своєю каштановою ру-
кою й сказав безтурботно: "Скільки скажете, стільки й
буде". Завтра я маю з'явитись до нього й домовитись
про деталі портрета.

Кйоу похнюпився. На його засмученому виду бу-
ла написана самозневага.

— Я безнадійний дурень, Керрі, — сумно сказав
він. — Де мені братися за такі серйозні справи! Торгу-
вати апельсинами з возика — ото робота для мене. Ко-
ли я сказав десять тисяч, я думав, слово честі, що ви-
черпав можливості цього чорношкірого до одного цен-
та. А з нього можна було б видурити й усі п'ятнадцять.
Слухай, Керрі, коли твій друг Кйоу дасть такого маху
ще раз, посади його в який-небудь симпатичний, за-
тишний будинок для божевільних, добре?

Хоч президентський палац мав тільки один поверх
і був побудований із коричневого каменю, всередині

він вражав своєю розкішшю. Він стояв на невеличкому узвишші, в горішньому кінці міста, серед обнесеного стіною чудового тропічного саду. Другого дня президентова карета знов приїхала по художника. Кйю пішов прогулятись на березі, де і він, і його “короб з картинками” були вже звичним явищем. Коли він повернувся до готелю, Уайт сидів на балконі в розкладному кріслі.

— Ну, — спитав Кйю, — домовився з його бундючністю, яке малювання йому потрібне?

Уайт підвівся й кілька разів пройшовся по балкону. Потім зупинився і якось чудно засміявся. Обличчя в нього паленіло, а очі виблискували сердито й весело.

— От що, Біллі, — сказав він грубувато. — Коли ти прийшов до мене в майстерню й запропонував намалювати картину, я думав, що тобі потрібні рекламні об'яви “Вівсяна каша” або “Еліксир для волосся”, намальовані на гірських хребтах або на берегах цілого материка. Так знай: то була б найвища форма живопису в порівнянні з тим, що мені пропонують тепер з твоєї ласки. Я не можу взятися за цей портрет, Біллі. Відпусти мене додому. Я спробую розповісти тобі, чого хоче від мене цей варвар. Він усе заздальгидь обміркував і навіть сам зробив ескіз. Треба сказати, що він непогано малює. Але — о музи! Ти тільки послухай, яку потворну нісенітницю він мені замовляє! Звичайно, сам він хоче бути в центрі картини. Його треба намалювати в образі Юпітера¹³⁷, що сидить на Олімпі, з хмарою під ногами. Збоку, поклавши президентові на плече руку, стоїть Георг Вашингтон¹³⁸ у повній парадній формі. Над президентом витає ангел з розгорнутими крилами й кладе йому на голову лавровий вінок, так, наче він переможець на конкурсі красунь. А на задньому плані — гармати, а потім — ще ангели та солдати. Щоб узятись малювати таку картину, треба мати не людську, а собачу душу. Єдиний достойний кінець для такого художника — поринути в забуття навіть без консервної банки, прив'язаної до хвоста, яка б своїм торохтінням нагадувала про нього.

На обличчі Біллі Кйюу дрібними краплями виступив піт. Такої заковики недогризок його синього олівця не передбачав. До цього моменту всі коліщата його плану крутились із приємною плавкістю. Він витяг ще одне крісло на балкон і примусив Уайта сісти в своє. Потім з удаваною байдужістю запалив люльку.

— Ну, синку, — сказав він з ніжною твердістю, — побалакаймо тепер як художник з художником. У тебе своє мистецтво, а у мене своє. У тебе справжнє служіння музам — адже ти одвертаєш носа й від пивних вивісок, і від таких олеографій¹³⁹, як “Старий млин”. А моє мистецтво — бізнес. Цей план — мій, і все у нас йшло, як по маслу. Малюй ти свого президента в образі старого короля Кола¹⁴⁰ або в образі Венери¹⁴¹, краєвида, фрески, букета лілій, або в якому завгодно іншому образі, що здається йому подібним до нього, тільки малюй і одержуй гроші. Ти не покинеш мене, Керрі, тепер, коли діло пішло на лад. Подумай: десять тисяч!

— Про це я не можу не думати, — сказав Уайт. — Тому й мучусь. Мені й самому кортить утоптати в багно свої ідеали і опаскудити душу цією картиною. П’ять тисяч доларів означали для мене три роки навчання в Європі, за які б я, здається, й душу продав би дияволі.

— Це не так страшно, як ти думаєш, — заспокійливо сказав Кйюу. — Це чисто ділова пропозиція. Стільки-то фарб та часу за стільки-то грошей. Я не згоден з тобою, що ця картина така вже страшна образа для мистецтва. Георг Вашингтон у ній цілком на місці, як ти й сам знаєш, і проти ангела ніхто не заперечуватиме. По-моєму група не така вже й погана. А коли ти даси Юпітерові еполети та меч і зробиш хмару навколо нього схожою на грядку чорної смородини, вийде чудова батальна сцена. Звісно, якби ми не домовились заздалегідь про ціну, можна було б накинути на Вашингтона ще якусь тисячу та за ангела сот із п’ять.

— Ти не розумієш, Біллі, — сказав Уайт, нервово посміхаючись. — У декого з нас, художників, дуже високі поняття про мистецтво. Я мріяв намалювати коліс таку картину, перед якою б люди стояли й не

помічали, що вона написана фарбами. Щоб вона проникла їм у душу, як мелодія, і загрузла там, наче м'яка куля. І щоб вони йшли додому й запитували: "А що він намалював, крім цього?" І я хотів би, щоб вони нічого мого більше не бачили: ні портрета, ні журнальної обкладинки, ні ілюстрації, ні дівочої голівки — нічого, крім тієї картини. От чому я жив самою ковбасою й не хотів зраджувати себе. Я примусив себе погодитись намалювати цей портрет, щоб заробити грошей на студії за кордоном. Але це гидка, жаклива карикатура! Боже, Боже! Невже ти не розумієш цього?

— Розумію! Чудово розумію! — сказав Кйюу так ніжно, наче розмовляв з дитиною, і поклав свій довгий вказівний палець на коліно Уайтові. — Погано так занехаювати своє мистецтво. Я знаю. Ти хотів би намалювати велику картину, на зразок панорами "Битва, під Геттісбургом"¹⁴². Але дозволь запропонувати тобі такий умоглядний ескіз. На сьогодні справа ця обійшлась нам у триста вісімдесят п'ять доларів п'ятдесят центів. Ми вклали весь свій капітал, до останнього цента. Лишається якраз стільки, щоб доїхати до Нью-Йорка, не більше. Мені потрібні мої п'ять тисяч доларів. Я збираюсь добувати мідь в Айдахо¹⁴³ й заробити сто тисяч. Оце діловий бік справи. Злізай, Керрі, із свого високого мистецтва й підставмо капелюхи під доларовий дощ.

— Біллі, — сказав Уайт через силу. — Я спробую. Я не можу нічого обіцяти, але я спробую. Я візьмуся за портрет і — коли зможу — доведу його до кінця.

— Оце бізнес! — радісно сказав Кйюу. — Молодець! Тільки от що: роби картину якнайшвидше, натискай на неї з усієї сили. Коли треба, найми пару помічників, щоб розмішували тобі фарби. А то в місті ширяться погані чутки. Тутешнім людям президент починає набридати. Кажуть, він занадто щедро роздає концесії; закидають йому якусь таємну угоду з Англією й намір продати свою батьківщину. Нам треба, щоб картина була готова й оплачена ще до того, як почнеться заколот.

У просторому patio свого палацу президент розпорядився напнути широке полотнище. І під ним Уайт

улаштував свою тимчасову студію. Великий муж позував йому щодня по дві години.

Уайт працював сумлінно. Але що далі посувалась робота, то частіше мучили його напади презирства, безмежної зневаги до себе, глибокої туги, сардонічного сміху. Кйюу з терплячістю великого полководця заспокоював його, улещав, переконував і не давав йому відступитись від картини.

В кінці місяця Уайт заявив, що картина готова — з Юпітером, Вашингтоном, ангелами, хмарами, гарматами та всією іншою бутафорією. Обличчя художника було бліде, уста міцно стиснуті. Він сказав, що президентові картина дуже сподобалась. Її мають повісити в національній галереї державних діячів та героїв. Художникові запропоновано зайти завтра до Casa Mogena по гонорар. У призначений час він вийшов з готелю, ні словом не озиваючись на веселе базікання Кйюу.

За годину він увійшов до кімнати, де на нього чекав Кйюу, кинув капелюх на підлогу й сів на стіл.

— Біллі, — сказав він силюваним, здушеним голосом. — У мене є трохи грошей на Заході, я вклав їх у невеличке діло, яке веде мій брат. Цим я й жив, коли вивчав живопис. Я заберу у брата свій пай і поверну тобі все, що ти витратив на цей задум.

— Як! — вигукнув Кйюу, підхопившись із крісла. — Тобі не заплатили за картину?

— Заплатили, заплатили, — сказав Уайт. — Але річ у тому, що картини вже не існує, отже, немає й грошей. Коли тобі цікаво, послухай, це повчальна історія. Ми з президентом стояли й дивились на картину. Прийшов його секретар і вручив мені чек на десять тисяч доларів, виписаний на нью-йоркський банк. Як тільки чек опинився у мене в руках, я просто збожеволів. Я розірвав його на дрібні шматочки й кинув на підлогу. Поблизу маляр фарбував колони patio, біля нього стояло відро з фарбою. Я схопив щітку й вимазав піввідра синьої фарби, поки знищив той десятитисячний кошмар. Потім уклонився й вийшов. Президент стояв мовчки, навіть не поворухнувся. Може, вперше переживав

таку несподіванку. Я знаю, що скривдив тебе, Біллі, але я не міг інакше.

У місті було неспокійно. На вулиці чувся змішаний гомін, що все наростав. Його пронизували різкі вигуки, в яких угадувалися слова: *Vajo el traidor! Muerte el traidor!*¹⁴⁴

— Чуєш? — болісно промовив Уайт.— Я трохи розумію по-іспанськи. Вони кричать: “Геть зрадника!” Я чув таке й попереду. Я відчував, що вони мають на увазі мене. Я зрадив мистецтво. Я не міг не знищити картину.

— Геть дурня! Геть йолопа! Такі б вигуки були більше до речі, — відказав Кйюу, палаючи обуренням. — Ти розірвав десять тисяч доларів, мов стару ганчірку, тільки через те, що вимадав на п’ять доларів фарби не так, як тобі хотілось. Сумління замучило! Коли мені ще раз доведеться брати компаньйона для якої-небудь комбінації, я поведу його до нотаріуса й примушу скласти присягу, що він ніколи не чув слова “ідеал”.

Ошалілий Кйюу вискочив із кімнати. Уайт не звернув ніякої уваги на його обурення. Що таке презирство Біллі Кйюу в порівнянні з тією зневагою до самого себе, якої він тільки що позбувся!

Заворушення в Кораліо ширилось. Спалах був неминучий. Приводом для демонстрації незадоволення стала поява в місті червоновидого товстуна англійця, що його вважали за агента британського уряду. Він нібито прибув для того, щоб укласти з президентом договір, який мав віддати Анчурію на поталу іноземній державі. Кажали, що президент надав англійцям багатющі концесії, що увесь державний борг передається англійцям і що на забезпечення боргу до них мають відійти митні контори. Довготерпеливий народ вирішив нарешті заявити свій протест.

Того вечора в Кораліо та в інших містах народний гнів знайшов для себе вихід. Галасливі юрби, безладні, але грізні, загатили вулиці. Вони скинули велику бронзову статую президента, яка стояла серед майдану, й розбили її на друзки. Позривали з громадських

будівель дощечки з написами, що прославляли “Великого визволителя”. Знищили його портрети в урядових установах. Чернь атакувала навіть президентський палац, але її відтіснили війська, які залишились вірні урядові. Цілу ніч панував терор.

Велич Лосади виявилась у тому, що до полудня другого дня порядок у місті був відновлений, і сам він знову став повновладним диктатором. Він випустив відозви, в яких заперечувались чутки про переговори з Англією. Сер Стаффорд Воан, червоновидий англієць, теж заявив у пресі та в офіційних афішах, що його перебування в Кораліо не має міжнародного значення. Він — звичайний турист, без обману, і (за його твердженням) навіть не розмовляв з президентом, та й ні разу його не бачив.

Поки відбувалися заворушення, Уайт готувався до від'їзду. Пароплав мав відплисти за два або три дні. Близько полудня непосидючий Кйюу взяв фотографічний апарат, щоб як-небудь розвіяти свою нудьгу. Місто тепер було таке спокійне, наче мир ніколи не покидав його червоних черепичних покрівель.

Перед вечором Кйюу повернувся до готелю з якимсь особливим виразом на обличчі і зразу ж зачинився в невеличкій комірці, де звичайно проявляв свої знімки.

Згодом він вийшов на балкон, де сидів Уайт. На обличчі Кйюу грала ясна, хижа, зловтішна усмішка.

— Знаєш, що це таке? — запитав він, показуючи наклеєну на картон фотографію розміром 4 на 5.

— Знімок: “Сеньйорита сидить на сонечку”, — ліниво відгукнувся Уайт. — Алітерація — випадкова.

— Не вгадав, — сказав Кйюу, і очі в нього засяяли. — Це не знімок, а постріл. Це коробка динаміту! Золота копальня! Це — підписаний президентом чек на двадцять тисяч доларів — так, сер! — цього разу двадцять тисяч, і не треба псувати картини! І ніяка мистецька етика не стане на перешкоді. Мистецтво! Ех ти, мазій із смердючими тюбиками! Я тебе просто знищив своїм кодаком! Глянь сюди!

Уайт узяв знімок і з протягом свиснув.

— Чорт! — вигукнув він.— У місті вибухне повстання, коли ти покажеш цей знімок. Але як ти зумів зробити його, Біллі?

— Знаєш високий мур навколо президентського саду, за палацом? Я вишукав там собі місцинку, щоб зняти Коралію з висоти пташиного польоту. Дивлюся — щілінка в стіні, на місці каменя, що випав разом із штукатуркою. Дай, думаю, погляну, як росте капуста у президента. Бачу — ступнів за двадцять від мене — отой самий сер англієць із президентом за столиком. Завалили увесь столик документами й щось ворожать над ними, як два пірати. Гарний куточок вибрали, затишний, тінистий, з пальмами та апельсиновими деревами. У траві, напoxваті, відро з шампанським. Ну, гадаю собі, дійшов і до мене ряд створити щось велике в мистецтві. Я приставив апарат до щілінки й натиснув кнопку. А ті хлопці якраз почали тиснути один одному руки — полагодили, мабуть, справу, і воно, як бачиш, так і вийшло на знімку.

Кйоу вбрався в піджак та капелюх.

— Що ти збираєшся робити з цим? — запитав Уайт.

— Я? — ображено озвався Кйоу. — Прив'яжу рожеву стрічку й повішу в себе над ліжком. Ти мене просто дивуєш. Я піду, а ти помізькуй тим часом, який саме пихатий вельможа зажадає купити в мене цей твір мистецтва для своєї приватної колекції, щоб він, бува, не пішов по руках.

Сонце вже червонило верхи кокосових пальм, коли Біллі Кйоу повернувся з Casa Mogena. Він відповів кивком на запитливий погляд художника, ліг на ліжко й заклав руки під голову.

— Я бачив його. Він любісінько заплатив гроші. Мене спочатку не пускали в палац. Я сказав, що справа дуже важлива. Еге ж, цей президент із тих, що вміють наживатись; у нього мозок увесь пройнятий бізнесом.

Мені треба було тільки показати здалеку фотографію та призначити ціну. Він тільки посміхнувся, підійшов до сейфа і вийняв гроші. Він так легко поклав на стіл двадцять новісіньких тисячодоларових банкнот,

як я поклав би один долар і двадцять п'ять центів. Гарненькі папірці — і так хрустять, як суха трава, коли її палять на ділянці в десять акрів.

— Дай подержати одну, — сказав Уайт, зацікавившись. — Я ще ніколи не бачив тисячодоларової банкноти.

Кйюу відповів не зразу.

— Керрі, — озвався він якось безуважно. — Ти дуже забиваєш собі голову своїм мистецтвом, правда?

— Більше, — признався Уайт, — аніж фінансами своїми й своїх друзів.

— Вчора я думав, що ти ідіот, — спокійно провадив Кйюу. — Та й сьогодні думаю те саме. Але і я, здається, не розумніший за тебе. Мені довелось побувати в бувальцях, Керрі, але я завжди намагався боротися чесно, шукав собі противника, з яким би можна було помірятись і розумом, і капіталом. Але схопити людину за горло, закрутити всі гайки, і щоб у неї не зосталось ніякого виходу, — ні, це не по-людському, така гра мені не підходить. Це зветься... будь воно прокляте, ти розумієш мене! Я відчув щось таке... ну, як ото було з твоїм клятним мистецтвом... і... подер ту фотографію на шматки, склав їх на стос грошей і посунув усе те назад через стіл. “Вибачте, — кажу, — містере Лосада, я, здається, помилився в ціні. Беріть фотографію дурно”. А тепер, Керрі, бери олівець, нам треба дещо підрахувати. Може, вдасться нашкребти з наших капіталів на смажену ковбасу для тебе, коли ти повернешся у свою нью-йоркську нору.

XV. ДІККІ

Послідовність не в моді на берегах Карібського моря. Події там змінюють одна одну несподівано. Схоже, ніби й Час вішає там щодня свою косу на гілляку апельсинового дерева, щоб відпочити в холодку та викурити цигарку.

Після безуспішного повстання проти президента Лосади країна заспокоїлась і стала знов терпляче зно-

сити зловживання, в яких недавно обвинувачувала його. В Коралію вчорашні політичні вороги ходили рука в руку, забувши на деякий час усі свої незгоди.

Провал художньої експедиції мало відбився на Кйюу: він, мов кішка, ніколи не падав навznak. Коливання Фортуни¹⁴⁵ не впливали на його рівну ходу. На обрії ще не розвіявся дим пароплава, на якому Уайт виїхав з Коралію, а Біллі Кйюу вже знову взявся за недогризок синього олівця. Досить йому було сказати слово Джедді — їй торговий дім “Бренніген і компанія” відкривав йому кредит на які завгодно товари. Того самого дня, коли Уайт опинився в Нью-Йорку, Кйюу вирушив з Коралію слідом за караваном із п’яти мулів, нав’ючених залізним товаром та ножами, прямуючи до похмурих внутрішніх гір. Там племена індіанців наминають золотий пісок із золотоносних струмків, і коли товар приставляють їм на місце, торгівля в Кордільєрах¹⁴⁶ іде жваво й *mu bueno*¹⁴⁷.

У Коралію Час підібрав крила й втомно чвалав своєю дрімотною стежкою. Ті, хто найбільше пожвавлював його апатичні години, вже покинули місто. Кленсі вирушив на іспанському паруснику до Колона, щоб там перетнути перешийок, а потім добратись морем до Калао, де нібито йшли бої.

Джедді, чия лагідна й привітна вдача свого часу допомогла йому пом’якшити часті напади нудьги від споживання лотосу, був тепер сім’янин, домонтар. Він почував себе щасливим із своєю яскравою орхідеєю Паулою й ніколи не згадував із жалем про запечатану монограмою таємничу пляшку, секрет якої, тепер уже не цікавий для нього, надійно оберігало море.

Недаремно Морж, найдотепніший еклетик серед усіх тварин, вмістив сургуч якраз посередині своєї програми, серед багатьох інших доречних і втішних номерів.

Етвуд виїхав — добродушно-хитруватий Етвуд із гостинної задньої веранди. Доктор Грегг, цей бородастий вулкан, в якому безнастанно жевріла історія про трепанацію черепа, завжди загрожував неминучим виверженням, і тому його ніяк не можна було віднести

до числа тих, хто допомагав боротися з нудьгою. Мелодія нового консула звучала в лад із сумовитими морськими хвилями та шаленою тропічною рослинністю: акорди Шехерезади або Круглого Столу були чужі його лютні. Гудвін всю увагу віддавав великим проектам, а коли відривався від них, сидів дома, бо вподобав домашнє життя. Отже, й не дивно, що товариське життя в іноземній колонії Кораліо стало таке бідне й нецікаве.

І тоді Діккі Малоні впав із хмар у місто й розважив його нудьгу.

Ніхто не знав, звідки він родом і як опинився у Кораліо. Одного дня його побачили в місті, от і все. Потім він запевняв, що приїхав на фруктовому пароплаві "Тор", але перевірка не виявила прізвища Малоні у відповідних списках пасажирів того пароплава. Цікавість, проте, незабаром згасла. Хіба мало всякої дивовижної риби викидає на берег Карібське море?

Це був моторний, безтурботний, пустотливий хлопець. Привабливі сірі очі, невідпорна усмішка, темне — або дуже запалене сонцем — обличчя та вогненно-руде волосся, таке руде, якого в цій місцевості ще ніколи не бачили. По-іспанськи він розмовляв так само добре, як і по-англійськи, срібла у нього в кишенях було вдосталь, і незабаром він став усюди бажаним гостем. Він мав велику охоту до *vinó blanco*¹⁴⁸, і скоро все місто дізналося, що він сам може випити більше, ніж трое перших-ліпших коралійців. Усі називали його просто Діккі. Всі радісно вітали його при зустрічі, особливо тубільці, у яких його дивовижне руде волосся та простота в поведженні викликали захоплення й заздрість. Куди б ви не пішли, ви неодмінно побачите Діккі або почуєте його добродушний сміх; його завжди оточувала юрба поклонників, що полюбляли його й за добру вдачу, й за біле вино, яким він так охоче всіх частував.

Чимало було розмов і здогадів про мету його приїзду до Кораліо. Але скоро він поклав їм край, відкривши невеличку крамницю для продажу тютюну, ласощів та всяких індіанських виробів, які приставля-

лися з глибини країни: фібро-шовкового краму, черевиків з оленячої шкіри та плетених комишевих кошиків. Але й після того він не змінив своїх звичок: днями й ночами пив та грав у карти з *comandante*, начальником митниці, шефом поліції та іншими гульвісами з місцевих чиновників.

Якось Діккі побачив Пасу, дочку мадами Ортіс. Дівчина сиділа біля бокових дверей готелю де лос Естранхерос. І вперше за все своє перебування в Кораліо Діккі неначе прикипів на місці. Але зразу ж обернувся й побіг із швидкістю оленя шукати місцевого ферта Васкеса, щоб той представив його Пасі.

Молоді люди називали Пасу “*La Santita Naranjadita*”. *Naranjadita* по-іспанськи означає певний відтінок кольору, для якого важко підшукати відповідне англійське слово. Дуже приблизно прізвисько Паси можна було б віддати так: “Маленька Свята з надзвичайно-гарно-делікатно-апелсьиново-золотистою шкірою”.

Разом з іншими напоями мадама Ортіс продавала й ром. А ром, як ви знаєте, спокутує ганебні вади всіх інших товарів. Не забудьте, що виготовлення рому — монополія уряду Анчурії; а продавати державні вироби — діло цілком респектабельне, якщо не почесне. І вела своє діло мадама Ортіс так, що й найпричепливіший педант не зміг би виявити в ньому жодного порушення. Одвідувачі пили боязко, в пригніченому настрої, наче на похоронах, бо у мадами було таке старовинне й пишне родовідне дерево, що навіть ром утрачав коло нього свої животворні властивості. Бо хіба ж вона не була з роду Іглесіа, що прибули в цей край разом з Пісарро?¹⁴⁹ І хіба її покійний чоловік не був *comisionado de caminos y puentes*¹⁵⁰ усієї цієї округи?

Вечорами Паса сиділа біля вікна в кімнаті, суміжній з тією, де пили, й замріяно бринькала на гітарі. Незабаром до неї по двоє, по троє заходили молоді кабальєро й сідали на стільці, рівно, як під лінійку, розставлені під стіною. Вони брали в облогу серце молодої “*Santita*”. Їхній метод (що не витримав би конкуренції розумніших залицяльників) полягав у тому, що вони

випинали груди, набирали войовничого вигляду та викурювали силу-силенну сигарет. Навіть святі з делікатно-апельсиною шкірою воліють, щоб до них залицялись як-небудь інакше.

Донья Паса заповняла безодні отруєного нікотинном мовчання звуками своєї гітари і здивовано запитувала себе: невже всі романи, в яких вона читала про галантних і... помітніших кавалерів, брехня? Через певні інтервали часу в кімнату впливала з пульперії мадама; в очах її поблискувало щось таке, що будило спрагу в гостей, і тоді чулося шарудіння туго накрохмалених білих штанів і хто-небудь з кавалерів просив дозволу відлучитись до буфету.

Що Діккі Малоні рано чи пізно дослідить і це поле, можна було сподіватися з цілковитою певністю. Мало було дверей у Коралію, куди б він не просував свою руду голову.

За неймовірно короткий строк після того, як він уперше побачив Пасу, він уже сидів поруч неї, біля її гойдалки. Мовчки підпирати плечима стіну — не входило в його систему залицяння. Він вважав за найкраще атакувати з близької відстані. Здобути фортецю одним зосередженим, палким, красномовним, невідпорним штурмом — така була тактика Діккі.

Паса походила з найгордовитішого іспанського роду в країні. До того ж у неї були неабиякі особисті достоїнності. Два роки, проведені в одній новоорлеанській школі, натхнули Пасу честолюбними мріями й поставили її значно вище від звичайних коралійських дівчат. І все ж таки вона скорилась першому рудоволосому гультяєві з гострим язиком і чарівною усмішкою, який прийшов до неї й зумів як слід позалицятись.

Дуже скоро Діккі повів її до невеличкої церковці в кутку майдану — й довга низка її аристократичних найменувань збагатилася ще одним: “місіс Малоні”.

І от їй — з такими лагідними очима святої й фігурою теракотової Псіхеї¹⁵¹ — довелося сидіти самій за прилавком убогої крамнички, тим часом як Діккі пиячив та гуляв із своїми ледачими приятелями.

Жінки із властивим їм від природи тонким чуттям скористались нагодою для вівісекції й почали делікатно колоти Пасу поведінкою її чоловіка. Вона поглянула на них, палаючи прекрасним, немеркнучим полум'ям скорботної зневаги.

— Ви, ледачі корови, — сказала вона своїм рівним, кришталево чистим голосом, — хіба ви знаєте, що таке справжній чоловік? Ваші чоловіки — *magomeros*¹⁵². Вони здатні тільки крутити сигарети в холодку, поки сонце не припече й не скоцюрбить їх. Вони день у день вилежуються в гамаках, а ви причісуєте їх та годуєте свіжими фруктами. Мій чоловік не такий, у нього зовсім інша кров. Хай собі п'є. Коли він вип'є стільки вина, що в ньому можна буде втопити всіх ваших нічем, він прийде сюди, до мене, і буде більше мужчиною, аніж тисяча ваших *robrecitos*¹⁵³. Він мені гладить і заплітає волосся, а не я йому; він для мене співає; сам знімає з мене черевики й цілує мені ноги — ось тут і тут. Він обіймає мене... О, ви нізащо не зрозумієте! Нещасні сліпі, що ніколи не знали мужчини!

Іноді щось дивне творилось вечорами в крамниці Діккі. В передньому приміщенні було темно, але в задній кімнатці Діккі з невеличким гуртком своїх друзів сидів за столом і до пізньої ночі провадив якісь потаємні розмови. Потім тихенько випускав гостей на вулицю, а сам підіймався вгору, до своєї маленької святої. У його нічних гостей був вигляд змовників; усі вони були в темних костюмах і темних капелюхах. Звичайно, ці темні діла були помічені, і в місті почались розмови.

На іноземців, що жили в Коралію, Діккі начебто не звертав ніякої уваги. Гудвіна уникав, а хитрий маневр, з допомогою якого йому пощастило врятуватись від історії доктора Грегга про трепанацію черепа, досі згадується в Коралію як шедевр блискавичної дипломатії.

Він одержував багато листів, адресованих то містерові Діккі Малоні, то сеньйорові Діккі Малоні, і Паса дуже пишалася цим. Коли стільки людей хочуть листуватися з ним, значить, і справді його вогненна шевелю-

ра сяє на цілий світ. А про що писалось у тих листах, вона ніколи не цікавилась. От би вам таку дружину!

Діккі припустився в Коралію тільки однієї помилки: він опинився без грошей у дуже неслухняний час. Звідки взагалі брались у нього гроші, ніхто не знав; адже його крамничка майже не давала прибутку. Та раптом таємниче джерело вичерпалось, та ще й у дуже скрутний для Діккі час. Саме тоді, коли *comandante*, дон сеньйор полковник Енкарнасіон Ріос, кинув погляд на святку, що сиділа в крамниці, й відчув, як серце в нього тьохнуло.

Comandante, який добре знався на всіх тонкощах залицяння, спершу натякнув на свої почуття дуже делікатно: одягся в парадну форму й став ходити козирем перед вікнами Паси. Вона несміливо поглянула на нього своїми святими очима й помітила, що він дуже скидається на її папугу Чічі; вона навіть усміхнулась. *Comandante* побачив усмішку, яка мала зовсім інше значення, ніж він думав, і вирішив, що справив потрібне враження, самовпевнено зайшов до крамнички й наблизився до дами, щоб сказати комплімент. Паса набрала холодного вигляду; він посилив атаку. Вона велично розгнівалась; він, зачарований ще більше, зовсім забув про обачність і став наполягати. Вона наказала йому вийти з крамниці; він спробував схопити її за руку, і... увійшов Діккі, широко усміхаючись, повний білого вина й самого сатани.

Він витратив п'ять хвилин на те, щоб покарати *comandante* за всіма правилами науки, так, щоб тому боліло якомога довше. Потім викинув необачного за-льотника за двері, на каміння вулиці непришого.

Босоногий поліцейський, що стежив за пригодою з другого боку вулиці, засвистів. З-за рогу, від казарм, прибігло чотири солдати. Коли побачили, що порушник порядку — Діккі, вони зупинились і теж почали свистіти. На сигнал прибуло підкріплення — ще восьмеро солдатів. Вважаючи, що сили тепер приблизно рівні, вояки почали наступ на злочинця.

Діккі, охоплений бойовим завзяттям, нахилився до

comandante, видобув шпагу, яка була в того біля пояса, й атакував противника. Регулярна армія кинулась навітки, і Діккі переслідував її чотири квартали, жартома поколюючи шпагою верескливий ар'єргард та черкаючи шоколадні п'яти, що мелькали перед ним.

Але з цивільною владою не вдалось так легко впоратися. Шестеро метких, мускулястих поліцейських подолали його й з тріумфом, хоч і не без побоювання, перепроводили до в'язниці. Вони охрестили його "El Diablo Colorado"¹⁵⁴ і глузували над солдатами, які зазнали поразки.

Діккі довелося, вкупі з іншими арештантами, дивитися крізь заґратовані двері на зарослий травою невеличкий майдан, на ряд апельсинових дерев, на червоні черепичні покрівлі та на глиняні стіни дрібних крамничок.

На заході сонця стежною, яка перетинала майдан, потяглася сумна процесія: зажурені жінки несли банани, касаву та хліб — харчі для бідолашних в'язнів, своїх близьких, яким вони постачали засоби для життя. Приходити дозволялось двічі на день — вранці та ввечері. Республіка давала своїм примусовим гостям воду, але годувати їх не хотіла.

Увечері вартовий вигукнув ім'я Діккі, і той підійшов до дверних ґрат. Там стояла його маленька свята. З-під чорної мантильї, яка запинала їй голову та плечі, виглядало не обличчя, а осяяна печаль; ясні очі дивились на Діккі так жадібно, наче хотіли витягти його з-за ґрат до себе. Вона принесла смажене курча, кілька апельсинів, ласощі та білу хлібину. Солдат оглянув їжу й передав її Діккі. Паса говорила, як завжди, спокійно й коротко, трепетно-ніжним, як флейта, голосом.

— Ангеле життя мого, — сказала вона, — повертайся до мене швидше. Ти ж знаєш — життя мені нестерпне, коли ти не зі мною. Скажи, чи можу я тобі чимнебудь допомогти? Коли ні, я ждатиму тебе — тільки недовго. Завтра вранці я прийду знов.

Знявши черевики, щоб не турбувати своїх товаришів по ув'язненню, Діккі півночі проходив по камері, проклинаючи своє безгрошів'я та причину його,

яка б вона не була. Він дуже добре знав, що гроші відразу б визволили його з неволі.

Два дні підряд Паса приходила до нього в призначений час і приносила їжу. Щоразу він жадібно допитувався в неї, чи не прийшов який лист або пакет, і щоразу вона сумовито хитала головою.

Вранці третього дня вона принесла тільки невеличку хлібинку. Під очима в неї були темні кола. Виглядала вона спокійною, як завжди.

— Сто чортів! — сказав Діккі, що розмовляв то по-іспанськи, то по-англійськи, коли як заманеться. — Це занадто пісна їжа, *muchachita*¹⁵⁵. Невже ти не могла роздобути для свого чоловіка чого-небудь кращого?

Паса подивилась на нього, як дивиться мати на кохану, але вередливу дитину.

— Не гнівайся, — тихо сказала вона. — Завтра не буде й цього. Я витратила останній сентаво.

І вона притулилась ближче до ґрат.

— Продай усі товари в крамниці. Візьми за них, скільки дадуть.

— Ти думаєш, я не пробувала? Я хотіла продати за десяту частину ціни, але ніхто не дає жодного песо. У цьому місті немає жодного реала для допомоги Діккі Малоні.

Діккі похмуро зціпив зуби.

— Це все *comandante*, — пробурчав він. — Це він підбурює всіх проти мене. Ну, почекай же, почекай, поки відкриються карти!

Паса заговорила ще тихше, майже пошепки.

— Слухай, душа душі моєї, — сказала вона. — Я намагалась бути твердою, але я не можу жити без тебе. Вже три дні...

Діккі помітив, як у складках її мантильї тьмяно блиснула сталь. Поглянувши на нього, Паса вперше побачила його обличчя без усмішки — суворе, погрозливе, рішуче. І раптом він підняв руку, і усмішка знов осяяла його, як промінь сонця. З моря долинув хриплий гудок пароплава, що саме заходив у гавань. Діккі покликав вартового, що походжав біля дверей:

— Що то за пароплав?

— “Катаріна”.

— Компанії “Везувій”?

— Певна річ.

— Іди ж, *ricarilla*¹⁵⁶, — весело сказав Діккі, — до американського консула. Скажи, що я хочу побалакати з ним. Подбай, щоб він прийшов негайно. І гляди! Не показуйся з такими очима, бо я обіцяю тобі: сьогодні ж уночі ти покладеш голову мені на руку.

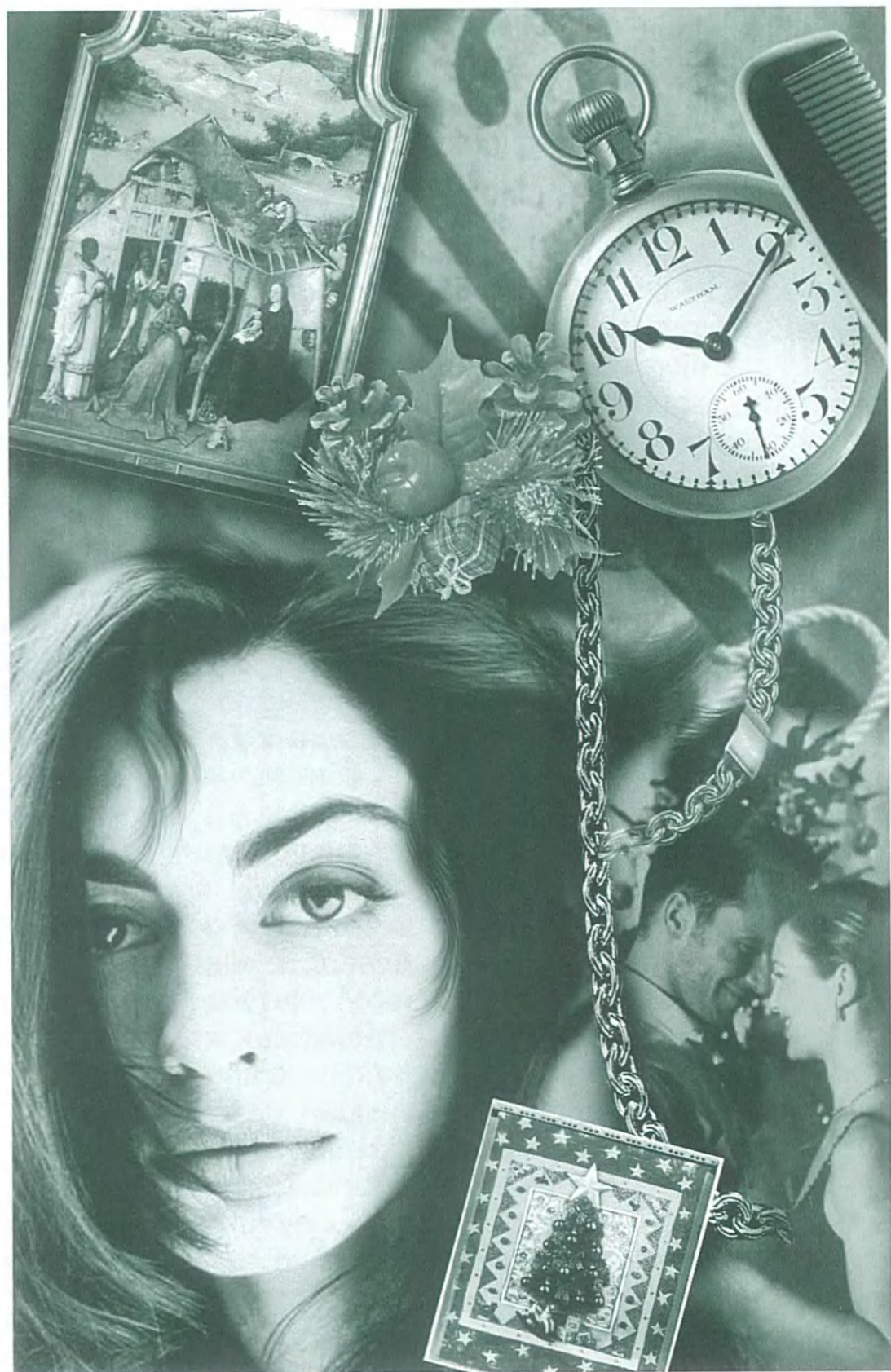
Консул прийшов за годину. Під пахвою в нього була зелена парасоля, і він нетерпляче витирав лоба.

— Послухайте, Малоні, — сказав він дразливо. — Ви собі гадаєте, що можете бешкетувати скільки завгодно, а я вас визволятиму з біди. Я не військовий департамент і не золота копальня. У цій країні є свої закони, як ви знаєте, і, між іншим, є такий, що забороняє троцяти голови регулярній армії. Ви, ірландці, завжди встряєте в бучу. Не знаю, що я тут можу зробити. Тютюну хіба прислати для розваги... або газет.

— Нечестивець! — суворо перервав його Діккі. — Ти й на йоту не змінився! Ти виголосив точнісінько таку промову, коли на хори нашої каплиці забрались гуси та осли старого Койна, а винуватці хотіли сховатись у тебе в кімнаті!

— О небо! — вигукнув консул, похапцем надіваючи окуляри. — Ви теж закінчили Іельський університет? І ви були в тій компанії? Я не пам'ятаю жодного студента з рудим... жодного на прізвище Малоні. Ах, скільки тих студентів не скористалися своєю освітою! Один із найкращих математиків випуску дев'яносто першого року продає тепер лотерейні квитки в Белісі. А в минулому місяці сюди заїздив колишній студент Корнельського університету. Тепер він молодший стюард на судні, що перевозить гуано¹⁵⁷. Коли хочете, Малоні, я напишу в департамент. І може, вам треба тютюну або газ...

— Мені треба, — швидко перебив його Діккі, — тільки одного: ідіть до капітана “Катаріни” і скажіть, що його хоче бачити якомога швидше Діккі Малоні. Скажіть йому, де я. Поспішіть. Це все.

“Дари волхвів”

Консул був радий, що відбувся такою дрібницею, й подався геть. Незабаром з'явився капітан “Катаріни”, здоровенний чолов'яга родом із Сіцилії, й підійшов до дверей тюрми, безцеремонно розштовхавши вартових. Так завжди поводитись в Анчурії фруктова компанія “Везувій”.

— Я дуже шкодую, дуже шкодую, — сказав капітан, — що сталась така неприємність. Я весь до ваших послуг, містере Малоні. Ви матимете все, що вам потрібно. Все, що накажете, буде зроблене.

Діккі поглянув на нього без усмішки. Його руде волосся не заважало йому бути суворим і поважним. Він стояв, високий і спокійний, зімкнувши уста в пряму горизонтальну лінію.

— Капітане де Люкко, мені здається, що в мене ще є капітали у вашій компанії, і капітали не малі, належні мені особисто. Ще на тому тижні я просив вислати мені деяку суму. Гроші не прийшли. Ви самі знаєте, що потрібно для цієї гри. Гроші, гроші і ще раз гроші. Чому їх не вислано?

— Їх вислали з “Крістобалом”, — жваво відповів капітан.— Де зараз “Крістобал”? Я бачив його біля мису Антоніо з поламаним валом. Якийсь катер буксировав його в Новий Орлеан. Але я захопив гроші з пароплава, бо знаю, що вони вам край потрібні. У цьому конверті тисяча доларів. Коли не вистачить, можна ще принести, містере Малоні.

— Поки що досить, — сказав Діккі. Він пом'якшав, коли розгорнув конверт і поглянув на півдьюмової товщини пачку гладеньких, бруднуватих банкнот.

— Ех, зелененькі, — сказав він ніжно, і в погляді його засвітилась пошана. — Чи є на світі така річ, якої б не можна було купити за них, капітане?

— У мене було троє друзів, — відповів капітан, що полюбляв іноді вдаватись у філософію, — і в них були гроші. Один спекулював цінними паперами й нажив десять мільйонів, другий — уже на небі, а третій одружився з бідною дівчиною, яку любив.

— Виходить, — сказав Діккі, — відповіді треба шу-

кати у Всевишнього, на Уолл-стріт¹⁵⁸ та у Купідона¹⁵⁹. Так що питання залишається.

— А скажіть, будь ласка, — провадив капітан, охоплюючи багатозначним жестом усе оточення Діккі, — це... не має відношення до вашої крамнички? Може, вам не пощастило з вашими планами?

— Ні, ні, — відповів Діккі. — Це просто невеличка приватна справа, відхилення від мого основного заняття. Кажуть, для повноти життя треба зазнати бідності, кохання та війни. Тільки, звичайно, не за одним заходом, *caritan mio*¹⁶⁰. Ні, з моїм ділом усе гаразд. Торгівля йде дуже добре.

Коли капітан пішов, Діккі покликав сержанта тюремної охорони й запитав:

— Яка влада мене заарештувала, військова чи цивільна?

— Закони воєнного стану зараз не діють, сеньйоре.

— Вуено. Підіть або пошліть кого-небудь до алькада¹⁶¹, мирового судді та начальника поліції. Скажіть їм, що я готовий задовольнити вимоги правосуддя.

Згорнутий зелений папірець прослизнув у руку сержанта.

Тоді до Діккі знов повернулась весела усмішка, бо він тепер знав, що години його ув'язнення пораховані. І в такт із кроками вартового він заспівав тихенько:

Всіх вішають тепер — жінок, чоловіків.

Коли немає в них зелених папірців.

Таким чином, того ж самого вечора Діккі сидів біля вікна своєї кімнати над крамничкою, а поруч сиділа маленька свята, з гарненьким шовковим гаптуванням у руках. У Діккі був замислений, серйозний вигляд. Його руде волосся було в незвичайному безладді. У Паси аж свербіли пальці — погладити та причепурити йому голову, але Діккі не дозволяв їй цього. Увесь вечір він просидів над якимись географічними картами, книжками, паперами, жужмом наваленими на столі, аж поки між бровами в нього пролягла та вертикальна риска,

яка завжди засмучувала Пасу. Кінець кінцем вона ви-йшла й принесла його капелюх, і довго стояла з капелюхом, поки він запитливо не глянув на неї.

— Тобі невесело дома,— пояснила вона.— Піди ви-пий білого вина. Приходь додому, коли до тебе знов повернеться твоя постійна усмішка. Мені так хочеться її побачити!

Діккі засміявся й кинув геть папери.

— Тепер мені не до білого вина. Воно відслужило своє. Правду кажучи, мені менше входило в рот, аніж думають люди, а більше у вуха. Але сьогодні не буде ні карт, ані зморшки на лобі. Обіцяю. Іди до мене!

Вони сіли на комишеве крісло біля вікна й стали дивитись на море, де мигтіли відблиски вогнів “Катаріни”.

Раптом у кімнаті забринів сміх Паси. Вона сміялась уголос дуже рідко.

— Я подумала, — сказала вона, випереджаючи запитання Діккі, — про які дурниці мріють дівчата. От я, наприклад: заносилась високо тільки тому, що скінчила школу в Штатах. Заміж вийти збиралась тільки за президента. І дивись, рудий пройдисвіте, для якого безславного життя ти викрав мене!

— Не втрачай надії, — сказав Діккі, усміхаючись.— У Південній Америці було чимало президентів-ірландців. У Чілі був диктатор на ймення О’Гіггінс. Чому Малоні не може бути президентом Анчурії? Скажи тільки слово, *santita mia*¹⁶², і ми розпочнемо гру.

— Ні, ні, ні, ти, рудий розбишако, — зітхнула Паса. — Я задоволена, — вона поклала голову йому на плече, — і цим!

XVI. ROUGE ET NOIR¹⁶³

Ми вже згадували, що народ почав виявляти незадоволення відразу після приходу до влади нового президента. Це почуття дедалі зростало. Мовчазне, похму-ре — воно помітне було всюди в Анчурії. Навіть стара ліберальна партія, якій подавали допомогу Гудвін,

Савалья та інші патріоти, розчарувалась у своєму ставленнику. Лосада так і не зумів зробитись народним кумиром. Нові податки та нове мито на імпорт, а головне — потурання військовим властям, які жорстоко утискували цивільне населення — зробили його найнестерпнішим президентом з часів мерзенного Альфорана. Більшість його міністрів так само була настроєна проти нього. Армія, до якої він піддобрювався, дозволяючи солдатам тиранити мирних жителів, була його єдина і — поки що — досить міцна підпора.

Але найбільш нетактовним ходом нового уряду була незгода з фруктовою компанією “Везувій”. У цієї організації було дванадцять пароплавів, а капітали її перевищували увесь бюджет Анчурії — з усіма його активами та боргами.

Цілком природно, що така солідна фірма, як компанія “Везувій”, не могла не розгніватись, коли нікчемна роздрібна республіка, без будь-якої ваги, спробувала притиснути її. Отже, коли агенти уряду звернулись до фірми по субсидію, вони дістали ввічливу відмову. Президент одразу ж відплатив новим митом на експорт: один реал на кожну в'язку бананів — річ, не чувана у фруктових республіках! Компанія “Везувій” вклала великі капітали в пристані та плантації на узбережжі Анчурії, агенти її побудували собі гарненькі будинки в містах, де їм доводилось працювати, і досі підтримували найкращі відносини з республікою — на обопільну користь. Якби компанія була змушена покинути країну, вона зазнала б величезних збитків. Продажна ціна бананів — від Вера-Крус до Трінідада — була три реали за в'язку. Це нове мито — один реал — розорило б усіх садоводів Анчурії й наробило б немало клопоту компанії “Везувій”, якби вона відмовилась платити його. Проте з якихось невідомих причин “Везувій” і далі купував анчурійські фрукти по чотири реали за в'язку й не допускав, щоб садоводи зазнавали збитків.

Ця гадана перемога ввела в оману його превосходительство; йому закортіло нових тріумфів. Він послав свого емісара для переговорів з представником фруктової

компанії. “Везувій” відрядив містера Франзоні, маленького, гладкого, життєрадісного чоловічка, який завжди зберігав спокій і любив насвистувати арії з опер Верді¹⁶⁴. Інтереси Анчурії взявся захищати сеньйор Еспірісіон, чиновник міністерства фінансів. Зустріч відбулась у каюті пароплава “Сальвадор”, що належав “Везувієві”.

Сеньйор Еспірісіон розпочав переговори повідомленням про намір уряду побудувати залізницю, яка б сполучала берегові райони країни. Згадавши про вигоди для компанії “Везувій” від такої дороги, він дуже недвозначно натякнув, що внесок на будівництво залізниці, наприклад, у сумі п’ятдесят тисяч песо, не перевершить прибутків, що їх матиме компанія.

Містер Франзоні твердив, що ніякої вигоди від залізниці для компанії “Везувій” не буде. Як представник “Везувія”, він відмовляється внести п’ятдесят тисяч песо. Але — на свою особисту відповідальність — міг би запропонувати двадцять п’ять.

Чи правильно зрозумів сеньйор Еспірісіон, що сеньйор Франзоні пропонує двадцять п’ять тисяч песо?

Ні в якому разі. Двадцять п’ять песо. І не золотом, а сріблом.

— Ваша пропозиція образлива для мого уряду! — вигукнув, обурено підводячись, сеньйор Еспірісіон.

— Тоді, — погрозово сказав Франзоні, — ми зробимо деякі зміни.

Ніяких змін у своїй пропозиції компанія не зробила. Невже містер Франзоні мав на увазі зміни в уряді?

Так стояли справи в Анчурії, коли наприкінці другого року правління Лосади в Кораліо відкрився зимовий сезон. Отже, коли уряд і світське товариство вирушили у свою щорічну подорож на узбережжя, було ясно, що поява президента в Кораліо не викличе безмежної радості у населення. Приїзд веселої столичної компанії в це місто був призначений на десяте листопада. Від Солітаса в глиб країни тягнеться на двадцять миль вузька колія. Звичайно уряд їде в екіпажах від Сан-Матео до кінцевого пункту цієї залізниці, а далі вже поїздом — до Солітаса. Звідси врочиста процесія

рушає до Кораліо, де в день її прибуття влаштовуються пишні церемонії та свята. Але цього року світанок десятого листопада не віщував нічого доброго.

Хоч дощова пора вже минула, в повітрі було парко, як у червні. Цілий ранок сялась дрібна мжичка. Процесію зустріла в Кораліо дивна тиша.

Президент Лосада був літній чоловік із сивуватою борідкою і домішкою індіанської крові, про що свідчив ясно-коричневий колір його обличчя. Він їхав на чолі процесії. Його карету оточувала кавалькада охоронців — славнозвісна сотня легкої кавалерії капітана Круса, El Ciento Huilando. Позаду виступав полковник Рокас із батальйоном регулярного війська.

Кругленькі гострі очі президента поглядали сюди й туди: він ждав привітань, а скрізь бачив байдужі, застигли обличчя. Анчурійці люблять видовища, це у них у крові; всі, хто міг триматись на ногах, повиходили на вулицю подивитись на урочистий кортеж. Але дивились вони осудливо; мовчки тиснулись на вулиці, аж до самих коліс карети, висипали на червоні черепичні покрівлі, але хоч би один вигукнув "viva!"¹⁶⁵. Ні вінків з пальмового та апельсинового віття, ні розкішних низок паперових троянд не звисало з вікон та балконів, як того вимагав звичай. Апатія, глухе незадоволення та докір здавались тим більше зловісними, що не можна було зрозуміти, звідки вони виникли. Ніхто не боявся вибуху, повстання незадоволених, адже в них не було ватажка. Ні президент, ні його вірнопіддані не чули, щоб навіть пошепки хтось вимовив ім'я, навколо якого незадоволення могло б викристалізуватись в опозицію. Ні, боятись не було чого. Народ спочатку знаходить собі нового кумира, а тоді вже розбиває старого.

Після того як майори в червоних поясах, полковники з золотим гаптуванням на мундирах та генерали в еполетах нагарцювалися вдосталь, процесія вишикувалась по-новому й рушила по Кальє Гранде до президентського палацу Casa Mogena, де щороку влаштовувалась привітальна церемонія для новоприбулого правителя Анчурії.

Процесію очолював швейцарський оркестр. За ним їхав верхи місцевий *comandante* з загоном війська. Далі — екіпаж із чотирма міністрами, серед яких особливо впадав в око військовий міністр, старий генерал Пілар, сивоусий, з виправкою солдата. Потім — карета президента, де сиділи ще два міністри — фінансів та внутрішніх справ; її оточувала легка кавалерія капітана Круса, тісно вишикувана в дві шеренги по чотири. А за ними — решта: сановники, судді, видатні військові та світські прикраси громадського та приватного життя.

Тільки заграв оркестр і процесія рушила, як у бухту Коралію, наче якийсь лиховісний птах, прослизнула на очах у президента і його почту “Валгалла”, найшвидкохідніший пароплав компанії “Везувій”. Звісно, в цьому не було нічого загрозливого — торгова фірма не заходить у війну з державою, — але й сеньйор Еспірісіон, і ще дехто в тих каретах подумали, що компанія “Везувій” готує для них якусь несподіванку.

Тим часом як голова процесії повертала до президентського палацу, капітан “Валгалли” Кронін та містер Вінценті, один із членів компанії “Везувій”, встигли висадитись на берег. Задерикуватю, енергійно, безтурботно прокладали вони собі дорогу крізь натовп, що затопив вузькі тротуари. У білих костюмах, огрядні, життєрадісні, з виразом добродушної зверхності, вони вбирали в себе очі серед темної маси непоказних анчурійців, коли зупинилися за кілька кроків від сходів Casa Mogena. Дивлячись поверх голів, вони помітили, що над низькорослою юрбою маячить іще одна голова. То була вогненна кучма Діккі Малоні; вона різко виділялась на тлі білої стіни, дуже близько від сходів. Його широка, чарівна усмішка показувала, що він помітив гостей.

На Діккі був чорний, добре пошитий костюм, як і годилось у такий урочистий день. Поруч нього стояла Паса; голова її була покрита незмінною чорною мантилею.

Містер Вінценті пильно подивився на неї.

— Мадонна Ботічеллі¹⁶⁶, — сказав він серйозно. — Цікаво, коли вона замішалась у гру? Мені, правду ска-

зати, не подобається, що він сплутався з жінками. Я думав, він триматиметься далі від них.

Капітан Кронін так зареготався, що мало не одвернув увагу натовпу від процесії.

— З отакою кучмою на голові? Триматиметься далі від жінок? Та ще хто — Малоні? Хіба він не має дозволу? Але облишмо дурниці. Що ви думаєте про всю цю справу? Признатись, на таких флібустьєрських витівках я мало розуміюсь.

Вінченці знову кинув погляд на голову Діккі й посміхнувся.

— Rouge et noir, — сказав він. — Гра починається. Робіть ставки, джентльмени! Наші гроші на червоному.

— Хлопець він хоч куди, — сказав Кронін, схваль-но глянувши на високу, струнку постать біля сходів.— Але все це мені нагадує аматорську виставу. П'єса за-надто довга для сцени; у повітрі пахне гасом; самі див-ляться, самі й декорації міняють.

Вони припинили розмову, бо генерал Пілар ви-йшов з першої карети і став па верхньому східці Casa Mogena. За давнім звичаєм він, як найстаріший член кабінету, мав виголосити привітальну промову і вручи-ти президентові ключі від його офіційної резиденції.

Генерал Пілар належав до числа найшановніших громадян республіки. Герой трьох воєн і незчисленних революцій, почесний гість багатьох європейських дворів, красномовний оратор, друг народу, він являв собою найвищий тип анчурійця.

Тримаючи в руках позолочені ключі від палацу, він розпочав свою промову історичним оглядом; сказав кілька слів про попередні уряди та про поступ цивілі-зації та добробуту від перших невиразних рухів за сво-боду аж до теперішніх часів. Перейшовши потім до правління президента Лосади, він повинен був би за традицією виголосити панегірик його мудрому керів-ництву та народному щастю. Але тут генерал Пілар зу-пинився. Далі, не мовивши й слова, підняв ключі висо-ко над головою й почав пильно розглядати їх. Стрічка, якою вони були перев'язані, затріпотіла на вітрі.

— Він досі дме, цей вітер! — вигукнув захоплено оратор. — Громадяни Анчурії! Подякуймо сьогодні святим: наше повітря, як завжди, вільне!

Покінчивши таким робом із правлінням Лосади, він несподівано перейшов до Оліварри, найпопулярнішого з усіх правителів Анчурії. Оліварра був забитий дев'ять років тому, у розквіті сил, у розпалі корисної, плідної діяльності. В убивстві обвинувачували фракцію ліберальної партії, на чолі якої стояв сам Лосада. Чи обґрунтоване було те обвинувачення, чи не обґрунтоване, а честолюбний кар'єрист Лосада досягнув своєї мети тільки через вісім років.

Коли генерал Пілар торкнувся цієї теми, його красномовство полилось вільним потоком. Любовною рукою намалював він образ добродійного Оліварри. Він нагадав людям, як мирно, безпечно, щасливо жило їм у той час. Ніби для контрасту, він оживив у пам'яті присутніх, з яскравими подробицями, ті громові *vivas* любові та схвалення, якими зустрічали президента Оліварру, коли він з'являвся на їхніх святах під час останнього зимового візиту до Кораліо.

І тут уперше народ почав виявляти свої почуття. Тихий, стриманий гомін прокотився в натовпі, як морський прибій на узбережжі.

— Ставлю десять доларів проти обіду у “Святому Чарлзі”, що виграє червоне, — зауважив містер Вінценті.

— Я ніколи не закладаюсь проти своїх інтересів, — сказав капітан Кронін, закурюючи сигару.— А балакує цей генерал, як на його вік. Про що він говорить?

— Я розумію по-іспанськи, — відповів Вінценті, — коли за хвилину вимовляють не більше як десяток слів. А в цього буде сотні дві. Не знаю, про що він говорить, але він розпалює їх!

— Друзі і браття, — тим часом провадив генерал Пілар, — якби я міг сьогодні простягти руки над тужливою безмовністю могили Оліварри “Доброму”, Оліварри, що був одним із вас, що проливав сльози, коли ви страждали, й усміхався, коли ви раділи... я знов по-

вернув би його вам... Але Оліварра мертвий... Він загинув від руки підлого душогуба!

Оратор обернувся до карети президента і сміливо поглянув на Лосаду. Його рука все ще була піднята вгору, неначе підпираючи останні слова. Приголомшений президент слухав цю незвичайну привітальну промову. Він відхилився назад, тремтячи від гніву та здивування, вп'явшись темними руками в подушки карети.

Потім він простяг руку до оратора, наполовину підвівшись, і різко крикнув якусь команду капітанові Крусові, начальнику "Летючої сотні". Але той нерухомо сидів на коні, схрестивши руки на грудях, мовби й не чув нічого. Лосада знову відкинувся на подушки карети; його темне обличчя помітно зблідло.

— Але хто сказав, що Оліварра мертвий? — раптом вигукнув оратор, і старечий голос його зазвучав, як бойова сурма.— Тіло його — в могилі, але свій дух він заповів народові, що його він так любив. І не тільки дух, а й свої знання, свою доблесть, свою доброту, і більше — свою молодість, свій образ... Громадяни Анчурії! Хіба ви забули Рамона, сина Оліварри?

Кронін та Вінценті, які пильно стежили за Діккі, раптом побачили, що він скидає капелюх, зриває з голови копицю рудого волосся, стрибає на сходи й стає поруч генерала Пілара. Військовий міністр поклав йому руку на плечі. Всі, хто знав президента Оліварру, знову побачили ту саму левину поставу, те саме одверте, сміливе обличчя, те саме високе чоло з характерною лінією чорного, густого, кучерявого волосся.

Генерал Пілар був досвідчений оратор. Він скористався хвилиною мертвої тиші, яка буває перед грозою.

— Громадяни Анчурії! — заgrimів він, підіймаючи високо над головою ключі від палацу. — Я прибув сюди, щоб віддати ці ключі — ключі ваших домівок і свободи — вашому обраному президентові. Кому ж віддати їх? Убивці Енріко Оліварри чи його синові?

— Оліварра! Оліварра! — закричала й завила юрба. Всі викрикували це магічне ім'я — чоловіки, жінки, діти й папуги.

Ентузіазм охопив не тільки простий народ. Полковник Рокас піднявся по сходах і театралью поклав свою шпагу до ніг молодого Рамона Оліварри. Чотири міністри обняли його один за одним. Капітан Крус подав команду — і два десятки гвардійців з “Летючої сотні” спішилися і утворили кордон навколо сходів палацу.

Але Рамон Оліварра схопився за можливість виявити свій природжений політичний геній. Він подав знак солдатам розступитися і спустився сходами на вулицю. Там, унизу, не втрачаючи ні гідності, ні своєї поважної елегантності, — так одмінився він, скинувши руду кучму, — Оліварра почав брататися з пролетаріатом.

Обнімав усіх підряд — босих, брудних, індіанців, карібів, дітей, жебраків, старих, молодих, солдатів, грішних і праведних, не обминаючи нікого.

Поки на кону розігрувалася ця дія драми, робітники сцени теж виконували покладені на них обов'язки. Два драгуни капітана Круса схопили за вуздечки коней, запряжених у карету Лосади; інші оточили карету щільним колом і поскакали геть із диктатором та обома непопулярними міністрами. Очевидно, їм заздалегідь приготували місце. У Кораліо немало добре загратованих кам'яних приміщень.

— Червоне виграє, — сказав містер Вінценті, спокійно закурюючи іще одну сигару.

Капітан Кронін кілька хвилин уважно придивлявся до того, що відбувалося внизу, біля сходів палацу.

— Славний хлопець! — раптом вигукнув він, мовби з полегкістю. — А я все думав: невже він забуде свою любку?

Молодий Оліварра знов піднявся по сходах і сказав кілька слів генералові. Шановний ветеран спустився вниз і підійшов до Паси, що стояла, здивована вкрай, на тому самому місці, де Діккі покинув її. Знявши капелюх з пером, сяючи медалями та орденами, генерал заговорив до неї, подав руку й повів маленьку святу вгору кам'яними сходами Casa Morena. І тоді Ра-

мон Оліварра ступив кілька кроків їй назустріч і принародно взяв її за обидві руки.

І коли знову скрізь навколо залунали вигуки, капітан Кронін та містер Вінценті обернулись і пішли до берега, де їх чекала гічка.

— Завтра буде в Анчурії новий “presidente proclamada”¹⁶⁷, — задумливо сказав містер Вінценті. — Звичайно, вони не такі надійні, як ті, що їх обирають. Але цей молодець начебто з доброго матеріалу. Він сам задумав і провів усю цю кампанію. Удова Оліварри, як ви знаєте, була багатенька. Коли її чоловіка вбили, вона виїхала в Штати й дала своєму синові освіту в Іельському університеті. Компанія “Везувій” розшукала його й підтримала в цій невеличкій грі.

— Як це чудово, — напівжартома сказав Кронін, — мати можливість у наші дні скидати уряди й ставити нові за власним уподобанням!

— О, це чистісінький бізнес, — відгукнувся Вінценті, спинившись і пропонуючи недокурок сигари мавпі, що гойдалась на гіллі апельсинового дерева.— І на цьому стоїть тепер цілий світ. Треба було як-небудь спекатись отого зайвого реала за банани. Ми обрали найкоротший шлях.

XVII. ДВІ ВІДСТАВКИ

Перед тим як спустити завісу над цією строкатою комедією, нам залишається виконати ще три обов'язки. Два з них були обіцяні; третій має не меншу силу.

На самому початку програми цього тропічного водевілю було дане слово пояснити, чому Куцій О'Дей з Колумбійського розшукного агентства втратив свою посаду. А також було обіцяно, що загадковий Сміт ще раз вийде на сцену й розповість нам, за якою таємницею він уганяв на берегах Анчурії тієї ночі, коли під час свого самотнього чатування накидав стільки сигарних недопалків навколо кокосової пальми. Ці розгадки були обіцяні. Але залишається виконати ще одне — найбільше — завдання: зняти гадане обвинувачення,

обгрунтоване цілою низкою наведених вище (і правдиво викладених) фактів. І один голос, промовляючи, виконає ці три завдання.

У Нью-Йорку, на одному з молів Північної річки¹⁶⁸, сиділо два суб'єкти. Пароплав, що прибув з тропіків, почав вивантажувати на пристань банани та апельсини. Іноді з перестиглої в'язки падав додолу банан, а то й два, і тоді один із суб'єктів плентався до нього, швидко підбирав і повертався назад поділитися з товаришем.

Один з тих людей був у стані крайнього занепаду. Дощ, вітер та сонце, як видно, добре попрацювали над його одягом. На виду в нього ясно позначився руїницький вплив алкоголю. І все ж таки на його яскраво-червоному носі блищало бездоганне золоте пенсне.

Другий ще не встиг так низько спуститись по згористій дорозі Нездатних. Правда, цвіт його життя вже зів'яв, пішов у насіння — насіння, яке не прийметься, мабуть, ні на якому ґрунті. Але там, де він блукав, ще залишались перехресні стежки, які могли б знову вивести його на дорогу корисної праці без допомоги зледащилих Чудес. Він був невисокий на зріст, але кремезний, з косими, тьмяними, як у ската, очима, з вусами, як у бармена. Ми пізнаємо ці очі й ці вуса; ми бачимо, що Сміт, власник розкішної яхти та яскравого костюма, той самий Сміт, що приїздив до Коралію з якоюсь таємничою місією і так по-чаклунськи пропав, знову з'явився перед нами, хоча уже й без аксесуарів своєї колишньої величі.

Засунувши в рота третій банан, чоловік у золотому пенсне раптом виплюнув його з гидливою гримасою.

— Чорт би побрав усі фрукти! — сказав він зневажливим тоном патриція. — Два роки я прожив у тих краях, де росте оця погань, її смак назавжди залишається в роті. Краще вже апельсини. Постарайтесь, О'Дей, роздобути для мене парочку, коли трапиться дірявий ящик.

— Так ви жили там, де мавпи? — запитав другий, у якого трохи розв'язався язик від сонячного тепла та

лагідно-соковитих фруктів.— Довелось і мені там побувати. Але недовго — кілька годин. Я тоді працював у Колумбійському розшукному агентстві. Оті мавпи й підвели мене. Якби не вони, я б досі служив у тому агентстві. Я розкажу вам, як це сталося.

Якось принесли до контори записку від шефа такого змісту: “Негайно пришліть О’Дея. Дуже важлива справа”. Я тоді був найперший детектив у всьому агентстві. Мені завжди доручали серйозні справи. Я мав з’явитись до шефа в район Уолл-стріту.

Прибувши на місце, я знайшов шефа у якійсь приватній конторі. З ним було багато директорів, зовсім розгублених. Мене ознайомили зі справою. Президент страхової компанії “Республіка” зник невідомо куди, захопивши сто тисяч доларів готівкою. Директори дуже хотіли, щоб він повернувся, але ще дужче хотіли повернути гроші. Вони сказали, що гроші їм украй потрібні. Вони дізналися, що того ж дня, вранці, старий з усією своєю родиною, яка складалася з дочки та великого саквояжа, сів на фруктовий пароплав і вирушив до Південної Америки.

У одного з директорів була наготові яхта, і він віддав її мені, у повне моє розпорядження. За чотири години я вже мчав щодуху навздогін за тією фруктовою посудиною. Я добре знав, куди прямував старий Уорфілд — його звали Дж. Черчілл Уорфілд. У ті часи у нас були угоди про видачу злочинців з усіма країнами світу, крім Бельгії та цієї бананової республіки, Анчурії. В Нью-Йорку не знайшлося жодної фотографії старого Уорфілда — хитрун задалегідь подбав про це, — але у мене був докладний опис його зовнішності. До того ж, він мав при собі даму, а з дамою ніхто не заховатися. Вона була неабияка пташка, не з тих, чиї портрети друкують у недільних газетах. Ні — справжня дама, з тих, що відкривають виставки хризантем та хрестять броненосці.

Уявіть собі, сер, нам так і не пощастило наздогнати в морі оту фруктову посудину. Океан — великий, і ми, мабуть, десь розминулись. Але ми все ж та-

ки тримали курс на Анчурію, бо саме туди прямував фруктовоз.

До того мавпячого берега ми прибули якось надвечір, годині о четвертій. Поганеньке суденце саме приймало там на борт вантаж бананів. Мавпи підвозили їх до нього на великих шлюпках. Може, то був пароплав, на якому прибув старий Уорфілд, а може, й не той, невідомо. Я зійшов на берег, щоб роздивитись. Краєвиди там дуже гарні. Таких не побачиш і в нью-йоркських театрах. Бачу — стоїть серед мавп на березі американець, великий такий, спокійний чоловік. Він показав мені, де живе консул. Консул — зовсім молодий і дуже симпатичний. Він сказав, що фруктовий пароплав зветься “Карлсефін” і що він звичайно ходить до Нового Орлеана, але цього разу прибув з Нью-Йорка. Тоді я вирішив, що на ньому й сидять мої втікачі, хоч усі запевняли, що на “Карлсефіні” — жодного пасажера. Я подумав собі, що вони хочуть висадитись, коли стемніє, що їх лякає моя яхта. Отже, мені залишалося одне: ждати, доки вони зйдуть на берег, а тоді відразу злапати їх. Заарештувати старого Уорфілда я не міг, бо для цього потрібен дозвіл місцевої влади; моя гра була — перехопити вкрадені гроші. Вони, звичайно, не опираються, якщо ви заскочите їх зненацька, коли вони виморені, розбиті, знервовані.

Коли стемніло, я присів на часинку під кокосовою пальмою на березі, а потім підвівся й пішов на розвідку в місто. Аж там немає на що й глянути! Жити в Нью-Йорку й бути чесною людиною — у сто разів краще, ніж опинитися серед отих мавп із мільйоном у кишені.

Препогані глиняні халупи; трава на вулицях мало не до колін; жінки з голими шиями та руками ходять сюди-туди, курячи сигари; жаби сплять на деревах і торохтять, мов віз із пожежною кишкою; величезні гори, з яких сиплеться каміння в задвірки, океан, що змиває фарбу з будинків, — ні, сер, краще жити в Божій країні¹⁶⁹ та харчуватись у їдальні для бідних!

Я пішов по головній вулиці, що тяглась понад берегом, а потім завернув у якийсь провулок, де хати бу-

ли з жердин та соломи. Мені заманулось подивитися, що роблять мавпи у себе дома, коли вони не лазять по кокосових деревах. І в першій же халупці, куди я заглянув, я побачив моїх утікачів. Мабуть, висадились на берег, коли я прогулювався по місту. Чоловік років п'ятдесяти, чисто виголений, навислі брови, в чорному плащі — й виглядає так, ніби от-от запитає: “Ану, хлопчику з недільної школи, чи можеш відповісти на таке запитання?” Він мовби прикипів до саквояжа, важкого, як десяток цеглин із чистого золота; поблизу сиділа на табуретці шикарна дівчина — ну, справжній тобі персик! — вбрана так, наче тільки що з П'ятої авеню. Старенька чорна жінка саме ставила на стіл каву та боби. На гвіздку висів ліхтар — ото й усе освітлення. Я ввійшов і став на дверях, і вони глянули на мене, і я сказав:

— Містере Уорфілд, ви заарештовані. Сподіваюся, заради леді ви будете поводитись розумно. Ви знаєте, чого мені треба од вас.

— Хто ви? — запитав старий.

— О'Дей, — відповідаю, — з Колумбійського розшукного агентства. А тепер дозвольте, сер, дати вам добру пораду. Повертайтеся назад і проковтніть пілюлю як мужчина. Віддайте їм гроші — і, може, вам подарують провину. Їдьте сміливо, я замовлю слівце за вас. Даю вам п'ять хвилин на обміркування.

Я вийняв годинник і став чекати.

Тут устряла молода леді. Високого лету пташка! З того, як сиділа на ній сукня, і взагалі з усього поведження було видно, що П'ята авеню створена для неї.

— Увійдіть же, — мовить вона, — не стійте на дверях, а то ваш костюм розтривожить усю вулицю. Ну, чого вам треба?

— Минуло три хвилини, — сказав я. — Ви дізнаєтесь про все, поки минуть і останні дві. Ви визнаєте, що ви президент “Республіки”?

— Визнаю, — каже він.

— Добре, — кажу я. — Отже, зрозумійте мене. Треба приставити до Нью-Йорка Дж. Черчілла Уорфілда,

президента страхової компанії “Республіка”. А також гроші, належні згаданій компанії, замкнені тепер в отому саквояжі, в незаконному володінні згаданого Дж. Черчілла Уорфілда.

— О-о! — каже молода леді, начебто думаючи.— Ви хочете нас одвезти назад до Нью-Йорка?

— Мені потрібен містер Уорфілд. Вас ніхто ні в чому не звинувачує, міс. Але вам, звичайно, дозволяється повернутись туди разом з вашим батьком.

Раптом дівчина тихенько скрикнула й схопила старого за шию.

— О батьку, батьку! — вигукує вона таким собі контральтовим голосочком.— Невже це правда? Невже ти взяв чужі гроші? Скажи мені, батьку!

Вас би пройняв дроз, якби ви почули тремоло в її голосі.

Старий спочатку, видимо, очманів, коли вона вцепилася за нього. Але дівчина не відступалась і щось довгенько шепотіла йому на вухо, ляскала його по плечу, аж поки він нарешті заспокоївся, тільки спітнів трохи.

Вона одвела його набік, вони побалакали з хвилину, а потім він надів золоті окуляри, підійшов до мене й віддав саквояж.

— Містере детективе, — каже він якоюсь ламаною мовою. — Я вирішай повертати з вами. Я вже зрозумів, що краще вмерти, як жити на цей пустельний і неприємний берег. Я повернусь і віддамся на ласку компанії “Республіка”. У вас є який-небудь суд?

— Суд? — кажу я. — Я не маю ніякого відношення до...

— Судно, — поправляє його молода леді.— А ви не смійтесь. Мій батько за походженням німець і не дуже добре володіє англійською мовою. На чому ви приїхали?

Дівчина була вкрай засмучена. Вона притулила хустку до лиця й щохвилини приказувала: “О батьку, батьку!” Потім підійшла до мене й поклала свої лілейно-білі руки на мій костюм, який спершу так не-

приємно вразив її. Мені запахтіли мільйони фіалок. Першокласна леді! Я сказав, що прибув на приватній яхті.

— Містер О'Дей, — каже вона. — О, заберіть нас якомога швидше з цього жахливого краю! Ви заберете нас? Ви не відмовите? Скажіть, що не відмовите!

— Спробую, — відповів я, намагаючись не показати, що й сам до смерті хочу відпровадити їх на солону воду, поки вони не передумали.

Вони погоджувались на все й просили тільки ні в якому разі не вести їх до шлюпки через місто. Казали, що бояться розголосу і що їм не хотілося б тепер, коли вони повертаються до Нью-Йорка, потрапити на сторінки газет. Присягалися, що не підуть зі мною, поки я не пообіцяю приставити їх на яхту без свідків. І я погодився, аби не розгнівити їх.

Матроси, які привезли мене з яхти, грали в більярд у барі, недалеко від берега, чекаючи моїх розпоряджень. Я сказав, що накажу одвести шлюпку на півмилі вбік і там зачекати нас. Але як передати їм розпорядження? Не міг же я звірити саквояж на арештованого! З собою брати його я не зважувався, боявся, щоб де-небудь не перестріли мавпи.

Молода леді каже, що кольорова жінка могла б віднести їм записку. Я присів до столу, написав кілька слів і віддав жінці, пояснивши, куди треба віднести записку, а вона трусить головою та скалить зуби, як павіан.

Тоді містер Уорфілд почав сипати їй слова на якумсь закордонному жаргоні, а вона киває головою та повторює "Сі, сеньйор" разів п'ятдесят, коли не більше, і потім біжить геть із запискою.

— Стара Августа розуміє тільки по-німецьки, — каже міс Уорфілд і посміхається до мене. — Ми зупинились у неї, щоб розпитати, де можна знайти квартиру, й вона умовила нас випити кави. Вона каже, що вихувалась в одній німецькій сім'ї в Сан-Домінго.

— Дуже можливо, — відказав я. — Але ви можете обшукати мене й не знайдете жодного німецького сло-

ва, крім “нікс ферштей”¹⁷⁰ та “нох ейнст”¹⁷¹. Ризикну за- уважити, проте, що “сі, сеньйор” більше скидається на французьку мову.

І от ми втрюх накинули круга аж поза передмістям, щоб не потрапитись кому-небудь на очі. Ми плутались у ліанах, у папороті, в бананових кущах і взагалі в тропічних краєвидах. Околиці того мавпячого міста такі самі дикі, як Центральний парк у Нью-Йорку. Ми вийшли до берега за добрих півмилі від міста. На березі під кокосовою пальмою спав один смаглявець, а біля нього лежала рушниця завдовжки десять футів. Містер Уорфілд бере рушницю й закидає в море.

— Берег охороняється, — каже він. — Бунти та змови досягають, як фрукти.

Він показав на сонного, а той навіть не поворухнувся.

— Отак вони виконують свої обов’язки, — каже він. — Діти!

Я помітив, що наближається наш човен, черкнув сірником і запалив шматок газети, — показати матросам, де ми. За півгодини ми були на яхті.

Першим ділом містер Уорфілд, його дочка та я занесли саквояж у каюту власника яхти, відкрили його й переписали все, що в ньому було. А там було сто п’ять тисяч доларів купюрами Сполучених Штатів; крім того, купа діамантів та сотні зо дві гаванських сигар. Я повернув сигари старому, а на решту видав розписку від імені страхової компанії. Потім замкнув усе те добро у своїй каюті.

Ніколи я не подорожував з такою приємністю. Коли ми вийшли в море, молода леді стала надзвичайно весела. Першого ж дня, коли ми сіли обідати й стюард налив їй у бокал шампанського — та директорська яхта була справжня плавуча “Уолдорф-Асторія”, — вона підморгує мені й каже:

— Навіщо нам зайвий клопіт, містере агенте? Дай Боже вам з’їсти ту курку, що гребтиметься на вашій могилі!

На яхті було піаніно, й вона присіла до нього, й заспівала так, що можна віддати дві детективні справи, аби тільки послухати її ще й ще. Вона знала наскрізь не менше як дев'ять опер. То був самий *bon ton* і шик! Вона була не з тих, що про них пишуть у газетах “та інші”. Ні, вона належала до особливого списку!

Старий — дивна річ! — теж підбадьорився в дорозі. Якось він частував мене сигарами та й каже — так жваво — з-за цілої хмари диму:

— Містере О'Дей, я чомусь думаю, що в мене з компанією “Республіка” великих неприємностей не буде. Пильнуйте саквояжа, містере О'Дей, бо його доведеться повернути власникові, коли ми приїдемо на місце.

Висадившись у Нью-Йорку, я подзвонив шефові, щоб він зустрів нас у конторі директора. Взяли кеб, поїхали. Саквояж був у мене, ми ввійшли, і я зрадів, коли побачив, що шеф скликав тих самих червонопиких товстосумів у білих жилетах. Я ставлю саквояж на стіл і кажу:

— Гроші тут.

— А де заарештований? — питає шеф.

Я вказав на містера Уорфілда. Той виступив наперед і каже:

— Дозвольте, сер, поговорити з вами на самоті.

Вони виходять з начальником до сусідньої кімнати й залишаються там десять хвилин. Коли вони повертаються, обличчя в начальника чорне, як тонна вугілля.

— Чи був у цього джентльмена, — звертається він до мене, — оцей саквояж, коли ви вперше зустрілись?

— Був, — одказую.

Шеф бере саквояж і з поклоном віддає заарештованому, й каже директорам:

— Чи знає хто з вас оцього джентльмена?

Усі червонопикі захитали головами.

— Тоді дозвольте представити вам, — провадить шеф, — сеньйора Мірафлореса, президента республіки Анчурія. Сеньйор великодушно погоджується прости-

ти нам цю кричущу помилку, коли ми захистимо його від неприємних публічних коментарів. Він робить нам велику ласку, бо за вчинену образу він може вимагати задоволення згідно з міжнародним правом. Думаю, ми можемо з вдячністю пообіцяти йому зберегти цю справу в таємниці.

Усі навколо дружно закивали.

— О'Дей, — каже мені шеф. — Як приватний детектив ви повністю провалились. На війні, де практикується викрадення державних діячів, вам би ціни не склали. Зайдіть до контори об одинадцятій.

Я зрозумів, що це означає.

— Виходить, це президент над отими мавпами, — кажу я. — Чому ж він не признався мені?

Отака досада!

ХVIII. ВІТАГРАФОСКОП

Вар'єте за самою своєю суттю фрагментарне й уривчасте. Публіка не вимагає ефектних розв'язок. Кожному новому номерові "довліє його власна злоба". Ніхто не цікавиться, скільки романів було у комічної співачки, якщо вона може добре триматись при яскравому світлі рампи та витягти дві-три високі ноти. Глядачам байдужісінько, що циркові собаки йдуть у клітку, востаннє стрибнувши крізь обруч. Вони не запитують, чи справді покалічився велосипедист-ексцентрик, коли вилетів головою вперед зі сцени під брязкіт потрощеного (бутафорського) посуду. І їм не здається, що куплений квиток дає їм право узнати, чи є якийсь почуття між віртуозною грою на банджо та ірландцем-куплетистом, чи немає.

Отже, не підіймаймо завіси над живою картиною — закоханими, що з'єднались на тлі покараного лиходійства, і — для контрасту — над комедійними персонажами, покоївкою та лакеєм, що цілуються, введені у виставу як подачка для церберів з п'ятдесятицентових місць.

Але наша програма кінчається одним-двома коро-

тенькими номерами, а тоді — до виходу! Той, хто досидить до кінця, побачить, коли схоче, тоненьку нитку, що зв'язує до купи — іноді, правда, зовсім слабо — нашу повість, зрозуміти яку, можливо, зуміє тільки Морж.

Витяги з листа першого віце-президента нью-йоркської страхової компанії "Республіка" до Френка Гудвіна, в місто Кораліо, республіка Анчурія.

Вельмишановний містере Гудвіне!

Ми одержали Ваше повідомлення через новоорлеанську фірму "Гауленд і Фуршет", а також чек на сто тисяч доларів, що їх забрав з нашої каси покійний Дж. Черчілл Уорфілд, колишній президент нашої компанії... Службовці та директори одностайно доручили мені висловити Вам свою глибоку повагу та подяку за те, що Ви так швидко повернули нам усі втрачені гроші, менше ніж за два тижні після їхнього зникнення... Можемо запевнити Вас, що справа ця не дістане жодного розголосу... Висловлюємо глибокий жаль з приводу самогубства містера Уорфілда, але... Вітаємо з одруженням з міс Уорфілд... Чарівна зовнішність, чудові манери... благородний жіночий характер і завидне становище в найкращому столичному товаристві...

Щиро відданий Вам Люсайяс І. Еплгейт,
перший віце-президент страхової
компанії "Республіка".

Вітаграфоскоп
(Кінематограф)

ОСТАННЯ КОВБАСА

Місце дії — *майстерня художника*. Художник, молодий, симпатичний, сидить у пригніченій позі серед розкиданих ескізів, підперши голову рукою. На сосновому ящику в центрі майстерні стоїть керосинка. Художник підводиться, затягує пояс іще на одну дірочку й розпалює керосинку. Потім підходить до бляшаної

коробки для хліба, напівзакритої ширмами, виймає звідти одним за одне кільце ковбаси, перевертає коробку догори дном, показуючи, що вона порожня, і кладе ковбасу на сковорідку, а сковорідку ставить на керосинку. Керосинка гасне; значить, у ній немає більше гасу. Художник у видимому розпачі: хапає ковбасу і в раптовому нападі шаленства жбурляє геть від себе. У цю мить відчиняються двері — і ковбаса з силою вдаряється об ніс чоловіка, що входить до майстерні.

Видно, як він кричить і жваво підстрибує на місці, наче танцює. Це червоновидий, жвавий, гостроокий чоловік явно ірландського походження. Ось він уже речеться, перекидає ногою керосинку, з усього маху ляскає художника по спині (а той марно намагається схопити його за руку). Потім гість удається до пантоміми, з якої кожний хоч трохи тямущий глядач урозуміє, що він заробив багато грошей, вимінюючи у Кордільєрах у індіанців золотий пісок за сокири та бритви. Він витягає з кишені пачку грошей, завбільшки з невеличку хлібину й махає нею над головою, удаючи разом з тим, ніби він п'є з бокала. Художник хапає капелюх і обидва виходять з майстерні.

ПИСАННЯ НА ПІСКУ

Місце дії — *пляж у Ніцці*¹⁷². Вродлива жінка, ще молода, елегантно одягнена, поважна, з задоволеною усмішкою напівлежить у шезлонгу біля води й ліниво креслить кінчиком шовкової парасолі якісь літери на прибережному піску. В її красі є щось безоглядно-сміливе, а в її розслабленій позі чувається якесь вичікування: вам здається, що вона от-от стрибне або поповзе чи прослизне повз вас, мов пантера, яка з невідомих причин затаїлась і принишкла. Вона ліниво виводить на піску одне слово: "Ізабелла". За кілька кроків від неї сидить чоловік. Ви бачите, що вони зв'язані одне з одним якщо вже не дружною, то звичкою. Обличчя в нього темне, чисто виголене і майже непроникне, але не зовсім. Розмовляють вони мало.

Мужчина теж водить по піску кінчиком тростини, і пише він одне слово: “Анчурія”. І потім переводить погляд туди, де Середземне море зливається з небом, і в очах у нього — смертельна туга.

ПУСТЕЛЯ Й ТИ

Місце дії — *околиця багатого маєтку десь у тропіках*. Старий індіанець — обличчя ніби з червоного дерева — підрізає траву на могилі недалеко від болота, порослого мангровими деревами. Потім підводиться й помалу йде до переліска, де вже збирається тінь короткого смеркання. На узліссі стоїть високий, кремезний чоловік із добрим, чемним виглядом і з ним жінка ясної, тонко окресленої вроди. Коли старий індіанець підходить до них, чоловік кладе йому на долоню гроші. Доглядач могили, з характерним для індіанців виглядом гордої байдужості, бере свій заробіток і йде геть. Чоловік та жінка повертаються з узлісся посутенілою стежкою і йдуть близенько, дуже близенько одне біля одного, бо, кінець кінцем, хіба є на світі щось краще, ніж маленьке, кругле поле екрана — і на ньому двоє, що йдуть у парі?

Завіса

ОПОВІДАННЯ ТА НОВЕЛИ

ЧОТИРИ МІЛЬЙОНИ

ДОЛОНЯ ТОБІНА

Якось Тобін і я поїхали вдвох на Коні-Айленд¹. У нас було чотири долари на двох, а Тобіну треба було розвіятись. Його кохана Кеті Магорнер з графства Сліго², виїхавши три місяці тому до Америки, пропала. При ній були сотня доларів власних заощаджень і сотня виручена від продажу Тобінової спадщини, що складалась з маленького будиночка і одної свині. Після того, як Тобін одержав листа, в якому вона писала, що виїжджає до нього, про неї не було більше жодної чутки. Тобін давав об'яви у газетах, але дівчина не знайшлась.

Так от, поїхали ми з Тобіном на Коні-Айленд, гадаючи, що різні атракціони і запах смажених зерен кукурудзи розвіють тугу серця в його грудях. Але Тобін був важкодум, і журба міцно вселилась в нього. Він скреготав зубами, дивлячись на повітряні кулі, він проклинав кіно, і хоч жодного разу не відмовився від пропозиції випити, все ж таки з презирством відвернувся від лялькового театру і ладен був побити усіх фотографів.

Тоді я повів його на одну з бічних алей, де атракціони були трохи менш настирливими. Біля невеличкого, шість на вісім футів, балагана Тобін зупинився і щось людське з'явилось у його погляді.

— Тут, — каже він, — я розвію свою журбу. Чудова хіромантка з-над ріки Нілу дослідить долоню моєї руки, і мені буде відомо, чи трапиться те, що має трапитись.

Тобін вірив у всілякі прикмети і надприродні явища. Він мав тверді переконання відносно таких речей, як чорні коти, щасливі номери і прогнози погоди у газетах.

Ми увійшли в цей чудесний курятник, де для таємничості були розвішані червоні простирадла і малюнки рук, на яких лінії перехрещувались, як рейки на залізничному вузлі. Напис над дверима повідомляв, що у цьому курятнику сидить мадам Зозо, єгипетська хіромантка. Мадам була гладка жінка у червоному джемпері з вигаптованими на ньому закарлючками і чудернацькими звірами. Тобін дає їй десять центів і простягає руку. Вона піднімає його руку — рідну сестру копита ломової коняки — і дивиться, чи не прийшов він бува за підковою.

— Чоловіче, — каже мадам Зозо, — лінії вашої кінцівки показують...

— Це зовсім не нога, — перебиває її Тобін. — Звичайно, вона не дуже красива, але перед вами моя долоня.

— Лінії показують, — каже мадам, — що у вашому житті було нещастя. І воно не останнє. Гора Венери, — чи, може, це просто синець від каменя, — показує, що ви закохані. Ви мали клопіт, причиною якого була ваша кохана.

— Це вона про Кеті Магорнер згадує, — голосно шепоче Тобін, нахилиючись до мене.

— Я бачу, — каже хіромантка, — багато журби та нещастя через когось, кого ви не можете забути. Я бачу лінії, які вказують на літеру “К” і літеру “М” у її імені.

— Чуєш, — каже мені Тобін, — чуєш, що вона говорить?

— Стережіться, — веде далі хіромантка, — темного чоловіка і світлої жінки: вони принесуть вам неприємності. Дуже скоро ви поїдете водою і зазнаєте фінансової втрати. Я бачу лінію, яка принесе вам щастя. Є чоловік, який увійде у ваше життя і поверне до вас форту. Коли ви його побачите, ви пізнаєте його по кривому носу.

— А ім'я його там не позначене? — питає Тобін. — Було б зручніше привітатись до нього, коли він почне навалювати мені щастя.

— Його ім'я, — каже хіромантка, прикидаючись замисленою, — не написане лініями, але вони показують,

що воно має бути довгим і у ньому повинна бути літера "О". Я нічого більше не можу сказати. Бувайте здорові! Не загороджуйте двері.

— Дивно, звідки вона все це знає, — каже Тобін по дорозі на пристань.

Коли ми проштовхувались біля воріт, якийсь негр зачепив запаленою сигарою Тобіна за вухо і почались неприємності. Тобін вдарив його по шії, жінки заверещали, і мені довелось витягати його з натовпу, поки не з'явилась поліція. Тобін завжди буває у небезпечному настрої, коли задоволений собою. Ми повертались пароплавом і коли почули оклик "Кому потрібні послуги офіціанта?", Тобін спробував відгукнутися, відчуваючи бажання вихилити кухоль пива, але, обмацавши кишені, з'ясував, що вони порожні. Хтось зацікавився його грішми під час бійки. Так ми і сиділи з сухими горлами на лавах, слухаючи, як італійці вигравали на скрипках на палубі. Як би там не було, настрої у Тобіна був гірший, ніж коли ми виїжджали.

На лаві, що напроти поручнів, сиділа молода жінка з волоссям майже білого кольору і вдягнена так, як одягаються пасажирки шикарних автомобілів. Проходячи повз неї, Тобін ненароком зачепив її за ногу, і оскільки він завжди дуже люб'язний з дамами, коли буває напідпитку, спробував зняти свого капелюха, щоб вибачитись. Але замість того збив капелюх з голови, і вітер здув його за борт.

Тобін повернувся назад і сів, а я вирішив глядіти за ним, бо напасті сипались на нього одна за одною. У таких випадках у нього звичайно з'являлось бажання побити того з присутніх, хто був найкраще одягнений, а зараз він міг би навіть спробувати захопити команду над пароплавом.

Коли раптом Тобін хапає мене за руку і каже схвилювано:

— Джон, ти знаєш, що ми зараз робимо? Ми їдемо водою!

— Нічого, — кажу я. — Заспокойся. Через десять хвилин пароплав пристане.

— Глянь, — каже він, — на цю біляву жінку, яка сидить он там. А пам'ятаєш негра, який припик мені вухо? А хіба не втратив я гроші? Там було аж долар шістдесят п'ять центів.

Я думав, що він просто підсумовує свої невдачі, щоб розбушуватися, діставши для цього підходяще виправдання, як це звичайно роблять усі люди, і тому спробував переконати його, що всі ці невдачі — просто дурниці.

— Слухай, — каже Тобін. — Тобі не дано сприймати дар пророкування або розуміти чудеса тих, ким рухає натхнення. Що сказала тобі дама хіромантка по моїй руці? Тепер це проходить перед твоїми очима. “Стережіться,— сказала вона, — темного чоловіка і світлої жінки: вони принесуть вам неприємності”. Хіба ти забув про того негра, хоч і він одержав трохи неприємностей від мого стусана? Чи можеш ти показати мені світлішу жінку, ніж та блондинка, через яку мій капелюх упав у воду? І де, нарешті, той долар шістдесят п'ять центів, які були у моїй жилетці, коли ми вийшли з тиру?

Здавалося, що, коли розставити події, як це зробив Тобін, вони дійсно підтверджували правильність провіщення, але, на мою думку, такі нещастя могли спіткати кожного на Коні Айленді навіть без будь-якого втручання з боку хіромантії. Тобін підвівся і почав походжати по палубі, пильно придивляючись до пасажирів своїми маленькими червоними очима. Я спитав його, що за причина цих маневрів: ніколи не знаєш, що Тобін має на думці, поки він не почне це здійснювати.

— Слід тобі знати, — каже він, — що я чекаю порятунку, який обіцяли мені лінії моєї долоні. Я шукаю кривоносого чоловіка, який має принести щастя. Це єдине, що нас врятує. Джон, чи бачив ти коли у своєму житті більшу банду чортових прямоносих?

Пароплав причалив опів на десяту, ми вийшли і попрямували у місто по Двадцять другій вулиці. Тобін ішов без капелюха.

На розі вулиці під газовим ліхтарем стояла людина і дивилась поверх рейок надземної залізниці на

місяць. Це був високий чоловік, порядно вдягнений, з сигарою у зубах, і я помітив, що його ніс, подібно до змії, робив два вигини між переніссям і кінчиком носа. Тобін також відразу помітив його, і я почув, як важко він став дихати, наче кінь, з якого знімають сідло. Він підходить прямо до цього чоловіка, і я разом з ним.

— Добри вечір вам! — каже йому Тобін.

Чоловік виймає з рота сигару і видавлює з себе дружнє привітання.

— А чи не скажете ви нам ваше ім'я і дасте нам цим змогу встановити його розміри? — питає Тобін. — Можливо, нам доведеться з вами познайомитись.

— Моє ім'я, — ввічливо каже чоловік, — Фріденхаусман-Максімус Г. Фріденхаусман.

— Довжина підходяща, — каже Тобін. — А чи не вживаєте ви при написанні "О" де-небудь на протязі вашого імені?

— Ні, не вживаю, — каже чоловік.

— А можете ви написати його з літерою "О"? — стурбовано довідується Тобін.

— Якщо ваша совість дозволить вам, — каже носач, — і якщо ви не маєте нахилу до іноземних мов, ви могли б, щоб вдовольнити себе, всунути цю літеру у передостанній склад.

— Дуже добре, — каже Тобін. — Перед вами Джон Малоун і Даніель Тобін.

— Дуже приємно познайомитись, — каже чоловік вклоняючись. — А тепер, оскільки я ще не зрозумів, нащо вам було скликати нараду з питань правопису на розі вулиці, можливо, ви наведете якісь розумні виправдання вашої вільної поведінки.

— За двома ознаками, — відповідає Тобін, пояснюючи йому, — які ви назвали у відповідності з тим, що єгипетська хіромантка прочитала на долоні моєї руки, ви покликані компенсувати мене щастям за лінії турбот, що ведуть до негра та блондинки, якій наступили на ногу на пароплаві, не кажучи вже про фінансову втрату в розмірі долара шістдесяти п'яти центів. Досі все збувалося.

Чоловік кинув курити і глянув на мене.

— Може, ви хочете запропонувати якісь поправки до цієї заяви, чи й ви в однаковому стані? По вашому вигляду я вважав, що ви могли б за ним доглядати.

— Ніяких, — відповідаю я, — крім того, що на вигляд ви, як одна підкова схожа на іншу, схожі на щастя, провіщене моему другові. Якщо ні, я не знаю, що й казати, — мабуть, брешуть лінії Тобінової руки.

— Обидва ви один одного варті, — каже носатий чоловік, шукаючи очима полісмена. — Я одержав величезну насолоду від розмови з вами. На добраніч.

Промовивши це, він засовує у рота свою сигару і поспіхом переходить на другий бік вулиці. Але Тобін не відстає від нього і тримається з одного боку, а з другого — крокую я.

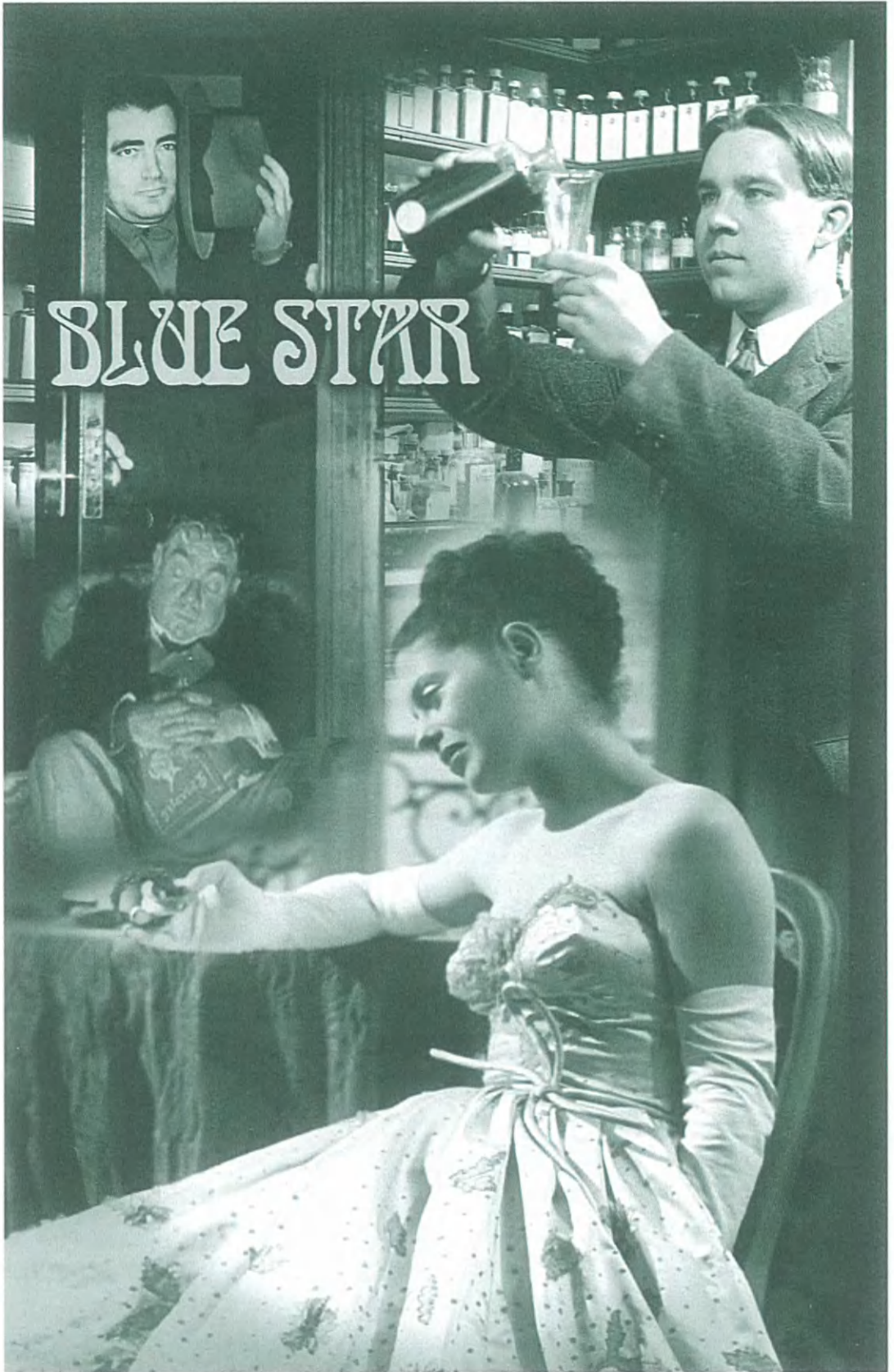
— Що це? — дуже голосно питає він, зупиняючись на тротуарі і зсуваючи капелюх на потилицю. — Ви йдете за мною? Я вже сказав вам, що дуже радий був познайомитись. Але тепер єдине моє бажання — позбутися вас. Я йду додому.

— Ідіть собі, — каже Тобін, погладжуючи його рукав. — Справді, ідіть собі додому. А я сидітиму перед дверима вашого будинку, поки ви не вийдете ранком. Бо тільки від вас залежить зняти з мене прокляття негра, блондинки і фінансової втрати у долар шістдесят п'ять центів.

— Дивна галюцинація, — говорить чоловік, звертаючись до мене, як до більш поміркованого психа. — А чи не краще було б вам забрати його додому?

— Слухайте, чоловіче, — кажу я йому. — Даніель Тобін зараз, як і завжди, при своєму розумі. Може, його думки трохи безладні, так це з тої причини, що він випив достатньо, щоб схвилюватись, але недостатньо, щоб заглушити голос розуму. Він робить тільки те, що підказують йому його категорії мислення та забобони, про які я вам усе поясню.

Сказавши так, я виклав йому факти про даму-хіромантку і про те, як підозра впала на нього як на знаряддя щасливої долі. — Тепер зрозумійте, — закінчив я, —

“Приворотне зілля Айкі Шоенштайна”

мою позицію у цьому порушенні громадського спокою. Як видно з моїх пояснень, я друг мого друга Тобіна. Легко бути другом багатого, бо він платить; неважко бути і другом бідного, бо тоді ви від подяк стаєте гордовитим і ваші портрети, на яких ви зображені сиротою і з відром вугілля у кожній руці, всюди друкують. Але найважчим випробуванням дружніх почуттів є справжня дружба з дурнем від народження. А це саме те, що я зараз роблю, бо, на мою думку, з долоні моєї руки не прочитаєш іншої долі, крім тої, яка була туди вписана державою мого кайла. І хоч ви маєте на своєму носі найбільший горб у Нью-Йорку, я сумніваюсь, чи змогли б навіть усі віщунки, які практикують в цій галузі, видіти з вас хоч краплю щастя. Але лінії на Тобіновій руці ясно вказують на вас, і я допомагатиму йому, доки він не переконається, що з вас нічого взяти.

Тоді чоловік раптом почав реготати. Він сперся на стіну будинку і довго реготав. Потім він поплескав мене і Тобіна по плечах і взяв кожного попід руку.

— Це моя помилка, — говорить він. — Хіба міг я сподіватись, що на розі вулиці зі мною трапиться така приємна і чудова пригода? Мені здавалося, що ви не варті уваги. Тут зовсім близьенько є невеличке кафе, підходяще для того, щоб розважитись з такими цікавими людьми. Ходімо туди, вип'ємо і побалакаємо про марність безумовного.

Говорячи так, він завів нас із Тобіном у задню кімнату бара, замовив випивку і заплатив за неї. Ми запалили сигари, і він дивився на нас, як на рідних братів.

— Треба вам знати, — каже цей посланець долі, — що моєю професією є те, що зветься літературою. Я виходжу ночами з дому й блукаю, шукаючи особливостей характеру у людях й істини у небесах, що над нами. Коли ви мене зустріли, я роздумував про надземну залізницю у зв'язку з головним світилом ночі. Тут швидко залишаєш поезію та мистецтво: місяць — не більше як нудне, безживне тіло, що механічно рухається. Але це лише особисті думки, бо література має

свої окремі закони. Я сподіваюсь написати книгу, у якій поясню дивні речі, які я відкрив у житті.

— Ви збираєтесь всунути мене у книжку! — каже Тобін, обурюючись. — Мене — у книжку?

— Ні, я цього не зроблю, — каже чоловік, — бо ви не уміститесь поміж обкладинки. Ні. Найкраще, що я можу зробити, — це одержати від вас насолоду самому, бо ще не прийшов час зламати обмеження друку. Ви виглядали б фантастичним типом. І все одно тільки я сам мушу випити цю чашу насолоди. Але дякую вам, хлопці, повірте, я справді вдячний.

— Ваше базікання, — каже Тобін, дмухаючи через свої вуса і б'ючи кулаком по столу, — це тільки огидні випадки проти мого терпіння. З вашого кривого носа було обіцяне щастя, але ви приносите не більше плодів, ніж барабанна паличка. Ви нагадуєте з своїми книжними балачками вітер, що дме крізь дірку. Певна річ, тепер я подумав би, що долоня моєї руки збрехала, але, оскільки виявилися правдою негр і блондинка, і...

— Помовчте, — каже довгов'язий чоловік. — Хіба ви заблукаєте через мою фізіономію? Мій ніс зробить все, що у його можливостях. Наповнимо знову ці склянки, бо видатні характери мусять бути добре змочені, вони швидко псуються в сухій моральній атмосфері.

Так от, цей літератор зробив, на мою думку, добре, охоче розплатившись за все в той час, коли наш з Тобіном капітал був остаточно вичерпаний пророцтвами. Але Тобін вважав себе скривдженим, і хоч він пив спокійно, його очі наливались кров'ю.

Через якийсь час ми вибрались звідти, бо була вже одинадцята година, і постояли трохи на тротуарі. Тоді чоловік сказав, що йому час повертатись додому і запросив нас іти разом з ним. Так ми пройшли два квартали і попали у провулок, уздовж якого тягнулися цегляні будинки з високими ганками і залізними огорожами. Чоловік підійшов до одного з них і глянув на верхні вікна, які вже були темні.

— Це і є моє скромне помешкання, — каже він. — За всіма ознаками я починаю думати, що моя дружи-

на пішла спочивати, і тому я ризикну виявити трохи гостинності. Я хотів би, щоб ви зайшли до нижньої кімнати, де ми обідаємо, і перекусили. Там знайдеться трохи смачної холодної качки, сир і пляшка або дві елю. Заходьте, будь ласка, і їжте, бо я перед вами в боргу за розвагу.

Наші з Тобіном апетит і совість були схильні прийняти цю пропозицію, хоч Тобіну з його забобонами важко було повірити, що саме кілька склянок спиртного і холодна закуска являють собою щастя, обіцяне у відповідності з лініями на його долоні.

— Спускайтеся вниз цими сходами, — каже чоловік з кривим носом, — а я піду у верхні двері і відчиню вам. Я скажу новій дівчині, що працює у нас на кухні, приготувати вам каву. Як на молоду ірландську дівчину, що прибула до Америки лише три місяці тому, — Кеті Магорнер чудово готує каву. Заходьте, каже чоловік, — а я зараз пошлю її до вас.

ДАРИ ВОЛХВІВ³

Один долар вісімдесят сім центів. Це було все. Із них шістдесят центів — монетками по одному центу. Вона відвойовувала кожну монетку, торгуючись із бакалійником, зеленярем, м'ясником так запекло, що аж вуха палали від мовчазного осуду її скупості, викликаної надмірною ощадливістю. Делла тричі перелічила гроші. Один долар вісімдесят сім центів. А завтра Різдво.

Що було діяти — хіба впасти на стару, потерту маленьку кушетку і заплакати. Так Делла і зробила. З цього маємо дійти повчального висновку, що життя складається зі сліз, зітхань, усмішок, причому зітхання переважають.

Поки господиня переходить поступово від першої стадії до другої, огляньмо її господу. Мебльована квартира за вісім доларів на тиждень. Не можна сказати, що вона зовсім убога, але щось спільне з цим поняттям, безперечно, має.

Внизу, у вестибюлі, скринька для листів, у щілину

якої не ввійшов би жоден лист, і кнопка електричного дзвоника, з якої жодному смертному не пощастило б витиснути ніякого звуку. На дверях була ще прикріплена картка з написом “М-р Джеймс Ділінгем Янг”.

Слово “Ділінгем” розтягнулось на всю довжину в той недавній час процвітання, коли власник цього імені одержував тридцять доларів на тиждень. Тепер він заробляв тільки двадцять доларів, і літери в слові “Ділінгем” поблякли, немовби серйозно замислились, чи не скоротитись їм до скромного, без претензій “Д”. Та хоч коли містер Джеймс Ділінгем Янг, приходячи додому, піднімався у свою квартиру на верхньому поверсі, його завжди зустрічав вигук “Джим!” і гарячі обійми місіс Джеймс Ділінгем Янг — її ви вже знаєте як Деллу. А це й справді так гарно!

Делла перестала плакати і провела пуховкою по щоках. Вона стояла біля вікна, сумно дивлячись на сірого kota, який прогулювався по сірому паркану в сірому дворі. Завтра Різдво, а у неї тільки долар і вісімдесят сім центів, щоб купити подарунок Джімові! Вона місяцями економила буквально кожен цент, і ось це все, що вдалося зібрати. За двадцять доларів на тиждень далеко не зайдеш. Витрати були більші, ніж вона розраховувала. Витрати завжди більші. Тільки долар і вісімдесят сім центів, щоб купити подарунок Джімові! Її Джімові! Багато щасливих годин провела вона, роздумуючи, що б таке подарувати йому на Різдво. Щось особливе, рідкісне, коштовне, хоч трохи гідне високої честі належати Джімові.

Між вікнами кімнати стояло трюмо. Можливо, вам ніколи не випадало дивитися в трюмо у восьми-доларовій мебльованій квартирі. Дуже худа і дуже рухлива людина, спостерігаючи швидку зміну своїх відображень у його довгих та вузьких дзеркалах, може дістати досить точне уявлення про свою зовнішність. Делла була струнка, і їй пощастило опанувати це мистецтво.

Вона раптом одійшла од вікна і зупинилась перед дзеркалом. Очі її сяяли, як діаманти, але за якихось

двадцять секунд лице втратило свої кольори. Вона хутенько висмикнула шпильки і розпустила своє довге волосся.

У подружжя Джеймс Діллінгем Янг було дві речі, якими вони дуже пишалися. Одна — це золотий годинник Джіма, що належав колись його батькові та дідові, друга — волосся Делли. Якби цариця Савська⁴ жила в будинку навпроти, Делла часом, помивши голову, сушила б своє волосся біля вікна, щоб затьмарити блиск оздоб і коштовностей її величності. Якби цар Соломон⁵ був швейцаром у будинку, де вони жили, і зберігав би всі свої скарби в підвалі, Джім, проходячи повз нього, завжди діставав би свій годинник, щоб побачити, як Соломон рве собі бороду від заздрощів.

Прекрасне волосся Делли розсипалось каштановими хвилями, сяючи, мов струмені водоспаду. Воно спадало нижче її колін і вкривало, наче плащем, майже всю її постать. Потім вона знову, нервуючи і поспішаючи, підбрала його. Завагавшись, постояла якусь мить нерухомо, і дві чи три сльози впали на потертий червоний килим.

Мерщій надіти старенький коричневий жакет і старенький коричневий капелюшок! Махнувши спідницею, Делла кинулася до дверей і вибігла з дому на вулицю, а в очах у неї ще поблискували діамантовими краплями сльози.

Вона зупинилась перед дверима з вивіскою: *“М-м Софроні. Найрізноманітніші вироби з волосся”*. Делла вибігла на другий поверх і спинилась, переводячи дух, серце її швидко билось. Мадам Софроні була здорова білява жінка з сухими манерами.

— Чи не купите ви моє волосся? — спитала Делла.

— Я купую волосся, — відповіла мадам. — Зніміть капелюшок, треба подивитися, що за товар.

Знову заструменів каштановий водоспад.

— Двадцять доларів, — сказала мадам, звично зважуючи в руці волосся.

— Давайте мерщій, — промовила Делла.

Дві години після цього пролетіли на рожевих кри-

лах — вибачайте за банальну метафору. Делла бігала по крамницях, шукаючи подарунок Джімові.

Нарешті знайшла. Безперечно, ця річ була створена для Джіма, і тільки для нього. Нічого схожого не було в жодній іншій крамниці, вона вже все перевернула там догори дном. Це був платиновий ланцюжок для кишенькового годинника, простий і строгий, він привертав увагу коштовністю матеріалу, з якого був зроблений, а не мішурним блиском — саме такими мають бути всі гарні речі. Він навіть був гідний годинника. Побачивши його, Делла відразу дійшла думки, що ланцюжок повинен належати Джімові. Він був такий, як Джім. Скромність і гідність — ці якості були у них обох. За ланцюжок довелося заплатити двадцять один долар. У Делли лишилося ще вісімдесят сім центів, і вона поспішила додому. З таким ланцюжком Джім у будь-якому товаристві зможе дістати свій годинник, глянути, котра година, бо хоч який чудовий був той годинник, а Джім іноді дивився на нього крадькома, бо висів він не на ланцюжку, а на старому шкіряному ремінці.

Коли Делла повернулася додому, її захоплення трохи вщухло, натомість з'явилися передбачливість та розсудливість. Вона дістала щипці для завивання, запалила газ і почала виправляти спустошення, вчинені великодушністю та любов'ю. А це завжди надзвичайно важка праця, дорогі друзі, велетенська праця.

За сорок хвилин її голова вкрилася дрібними кучериками і Делла стала дуже схожою на хлопчиська, що втік з уроків. Довгим, уважним і критичним поглядом вона глянула на себе в дзеркало.

“Якщо Джім не вб'є мене з першого погляду, — подумала, то, глянувши вдруге, скаже, що я схожа на хористку з Коні-Айленда. Але що, що могла б я зробити з одним доларом і вісімдесятма сімома центами?!”

О сьомій годині кава була готова, а гаряча сковорода стояла на плиті, чекаючи, коли на ній смажитимуться котлети. Джім ніколи не спізнювався. Делла затиснула в руці платиновий ланцюжок і сперлася на

краєчок стола біля вхідних дверей. Невдовзі вона почувала його кроки внизу на сходах і на мить зблідла. Вона мала звичку звертатися до Бога з коротенькими молитвами з приводу всяких життєвих дрібниць і тепер швиденько зашепотіла:

— Господи, зроби, будь ласка, так, щоб я все ще сподобалася йому!

Двері відчинилися, Джім увійшов і причинив їх. Його худе обличчя було заклопотане. Бідолаха, в двадцять два роки він мав годувати сім'ю! Йому давно треба було купити нове пальто, і рукавичок у нього не було.

Джим увійшов і завмер, наче сетер, що збирається кинутися на перепелицю. Його очі спинилися на Деллі, в них був вираз, якого вона не могла зрозуміти, і їй стало страшно. Це не були ні гнів, ні здивування, ні докір, ні жах — жодне з тих почуттів, яких вона могла сподіватись. Він просто пильно дивився на неї, і на обличчі у нього був отой дивний вираз. Делла зіскочила з столу і кинулась до нього.

— Джіме, милий, — вигукнула вона, — не дивись так на мене! Я обстриглась і продала волосся, бо я б не пережила, якби нічого не змогла подарувати тобі на Різдво. Воно знову виросте! Ти ж не гніваєшся, ні? Я повинна була це зробити. Волосся у мене росте дуже швидко. Поздоров мене з Різдвом, Джіме, і будьмо щасливі. Ти ж навіть не знаєш, який гарний, чудовий подарунок я приготувала для тебе!

— Ти обстригла волосся? — насилу спитав Джім так, наче він не міг усвідомити цього очевидного факту, хоч його мозок напружено працював.

— Обстригла і продала його, — відповіла Делла. — Але ж я тобі все одно подобаюсь? Я ж така сама, тільки з коротким волоссям!

Джим здивовано оглянув кімнату.

— То, виходить, твого волосся вже нема? — спитав він з якимсь безглуздим виразом.

— І не шукай його, не знайдеш, — відповіла Делла, — кажу ж тобі: я його продала — обстригла і продала. Сьогодні свят-вечір, Джіме. Будь зі мною ласка-

вий, це ж я зробила для тебе. Можливо, волосся на моїй голові і можна було б перелічити, — в її голосі раптом прозвучала глибока ніжність, — але ніхто й ніколи не зможе виміряти мою любов до тебе! Смажити котлети, Джіме?

І Джім раптом наче прокинувся від важкого сну. Він обняв свою Деллу. Будьмо скромні — відвернімося на якихось десять секунд і займімося чимось іншим. Подумаймо, наприклад, яка різниця між вісьмома доларами на тиждень і мільйоном на рік? І математик, і мудрець дадуть неправильні відповіді. Волхви принесли коштовні дари, але серед них не було одного. Цей туманний натяк ми роз'яснимо пізніше.

Джім витяг з кишені свого пальта пакуночок і кинув його на стіл.

— Зрозумій мене правильно, Делл, — сказав він. — Ніяка стрижка, ніякі нові зачіски не примусять, щоб я розлюбив тебе, дівчинко. Але розгорни цей пакунок і ти зрозумієш, чому я спершу трохи розгубився.

Білі спритні пальчики розірвали мотузку й папір. Пролунав крик захвату, а на зміну йому — ой леле! — прийшли, як то буває тільки у жінок, потоки сліз та зойки. Довелось негайно вдатися до всіх заспокійливих засобів, які тільки були у господаря квартири.

Річ у тім, що на столі лежали гребінці, набір гребінців — бічні й задні, — якими Делла давно любилася на одній з бродвейських вітрин. Чудові гребінці, справжні черепахові, прикрашені по краях дрібними коштовними каменями, і саме того відтінку, що пасував би до її волосся. Гребінці коштували дорого, вона знала це, і її серце давно вже нило від того, що не було ніякої надії купити їх. Тепер вони належали їй, але де ж ті коси, що їх прикрасили б ці довгождані гребінці.

А проте вона міцно притисла їх до грудей, підвела нарешті затуманені сльозами очі, всміхнулась і промовила:

— У мене дуже швидко росте волосся, Джіме!

Делла підскочила, як ошпарене котеня, і вигукнула:

— О господи!

Джім ще не бачив свого чудового подарунка. Вона хутенько подала йому на долоні ланцюжок. Матовий коштовний метал, здавалося, засяяв відбитим світлом її гарячої і щирої радості.

— Ну, правда ж гарний, Джім? Я обнишпорила все місто, поки знайшла його. Тепер ти можеш дивитись, котра година, хоч сто разів на день. Дай-но мені свій годинник. Я хочу побачити, який вигляд він матиме з ланцюжком.

Але Джім не послухався — він ліг на кушетку, за-
клав руки під голову і всміхнувся.

— Делл, — сказав, — давай сховаємо свої подарунки до іншого часу. Вони занадто гарні, щоб так зразу ними користуватись. Я продав годинник, щоб купити тобі гребінці. А тепер, гадаю, пора смажити котлети.

Волхви, ті, що принесли дари немовляті у яслах, були, як ви знаєте, мудрі люди, надзвичайно мудрі люди. Вони винайшли звичай робити різдвяні подарунки. Бо вони були мудрі, і дари їхні були мудрі, можливо їх можна було навіть замінити, якщо траплялися два однакових подарунки. А я розповів вам нічим не примітну історію про двох дурненьких дітей, які жили у восьмидоларовій квартирі і зовсім немудро пожертвували одне для одного найдорожчими своїми скарбами. Але до відома мудреців наших днів слід сказати, що з усіх, хто робив подарунки, ці двоє були наймудріші. З усіх, хто приносить і приймає дари, наймудріші тільки такі, як вони. Це всюди так. Вони і є волхви.

В АНТРАКТІ

Травневий місяць яскраво осявав приватний пансіон місіс Мерфі. Заглянувши до календаря, ви дізнаєтесь, що в той вечір його промені, крім того, освітлювали досить велику площу. Гарячка весни була у розпалі, а слідом за нею скоро мала прийти і сінна гарячка. В парках з'явилися молоді зелені листочки і закупники з західних та південних штатів. Розцвітали квіти й процвітали ку-

рортні агенти; повітря і вирокі суду ставали м'які; скрізь грали шарманки, фонтани і картярі.

Вікна пансіону місіс Мерфі були відчинені. Купка пожилеців сиділа на високому ганку на круглих та плоских матах, схожих на млинці. Біля одного вікна на другому поверсі місіс Мак-Каскі ждала свого чоловіка. Вечеря остигала на столі. Жар з неї переходив у місіс Мак-Каскі.

О дев'ятій прийшов Мак-Каскі. На руці у нього було пальто, а в зубах люлька. Він вибачився перед пожилецями за те, що потурбував їх, вибираючи, куди б поставити ногу в черевіку найбільшого розміру.

Увійшовши до кімнати, він був приємно здивований. Замість конфорки від плити або машинки для картопляного пюре, від ударів яких йому звичайно доводилось уникати, в нього полетіли тільки слова.

Мак-Каскі вирішив, що ласкавий травневий місяць пом'якшив серце його дружини.

— Чула я вже, — долетіло до нього замість кухонного посуду — і як ти вибачаєшся перед усякою поганню, що незграбними ногами наступив їй на хвіст, у жінки на шиї ладен танцювати, і хоч би що, а я його, негідника, жду не діждусь, аж очі болять і вечеря простигла, купила її на останні гроші, ти ж пропиваєш по суботах у Галлегера всю зарплатню, а сьогодні вже двічі приходив по гроші чоловік від газової компанії.

— Жінко! — сказав Мак-Каскі, кидаючи пальто і капелюх на стілець. — Цей галас псує мені апетит. Нехтуючи ввічливістю, ти руйнуєш цемент, що скріплює цеглини у фундаменті суспільства. Коли дами перегороджують дорогу, то джентльмен повинен попросити дозволу пройти між ними, це просто вияв його дотепності. Чи не досить тобі виставляти своє свиняче рило у вікно, може, ти краще даси мені їсти?

Місіс Мак-Каскі важко підвелась і підійшла до плити. В її руках було щось таке, що примусило містера Мак-Каскі насторожитися. Коли куточки її губ опускалися вниз, це, наче барометр, віщувало град горщиків та казанків, фаянсових, емальованих, чавунних.

— Ага, свиняче рило? — сказала місіс Мак-Каскі і шпурнула у свого володаря повну каструлю з тушеною ріпою.

Мак-Каскі не був новаком у таких дуетах. Він знав, що чекає його після вступу. На столі лежав шматок смаженої свинини, прикрашений трилисником. Цим він і відповів, після чого негайно одержав від жінки хлібний пудинг у полив'яній мисці. Шматком швейцарського сиру чоловік влучив місіс Мак-Каскі під око. Вона кинула в нього кофейник, повний гарячої, чорної, не позбавленої запаху рідини. Цим закінчувалося меню, а відповідно мала б закінчитися й битва.

Але Мак-Каскі не належав до відвідувачів дешевих ресторанів. Хай злиденна богема вважає, що кава — це вже кінець обіду. Хай собі порушує світські норми. Він вчинить хитріше. Він з досвіду знав, що є ще миски для миття рук. У пансіоні Мерфі їх не було, але під рукою був чудовий замітник. Він, тріумфуючи, шпурнув миску для умивання в голову своїй дружині-супротивниці. Місіс Мак-Каскі вчасно ухилилася. Вона схопила праску, з допомогою якої сподівалась остаточно покінчити цю гастрономічну дуель. Але голосний крик унизу спинив її та містера Мак-Каскі і примусив їх укласти перемир'я.

“Це знову Джон Мак-Каскі з своєю хазяйкою, — роздумував полісмен. — Піти розборонити їх, чи що? Ні, не піду. Вони люди сімейні, розваг у них мало. Видно, вже скоро закінчать. Не позичатимуть же вони тарілок у сусідів”.

І саме в цю мить на нижньому поверсі почувся пронизливий зойк, в якому були жах і невимовне горе.

— Мабуть, кіт, — промовив полісмен Клірі і швидко пішов геть.

Пожилеці, що сиділи на східцях ганку, переполошилися. Містер Тумі, страховий агент за походженням і дослідник життєвих явищ за фахом, зайшов у будинок, щоб з'ясувати причини зойку. Він повернувся і приніс новину: зник Майк — хлопчик місіс Мерфі. Слідом прийшла і сама місіс Мерфі — двісті фунтів

слів та істерики, — хапаючи повітря руками та волаючи до небес про втрату тридцяти фунтів ластовиння й пустощів. Звичайно, вульгарне видовище, але містер Тумі сидів поряд модистки міс Пурді, і їхні руки співчутливо зустрілися. Сестри Уолш, дві старі діви, які завжди нарікали на галас у коридорах, відразу ж спитали, чи не дивилися за стоячим годинником: може, хлопець там сховався.

Майор Гріг, що сидів із своєю гладкою жінкою на верхньому східці, підвівся і застебнув свій сюртук.

— Малий пропав? — вигукнув він. — Я обшукаю все місто.

Його жінка ніколи не дозволяла йому ввечері виходити з дому. Але тепер вона мовила баритоном:

— Іди, Людовик! Хто бачить горе матері і не поспішає на допомогу, у того кам'яне серце.

— Дай мені якихось тридцять або... шістдесят центів, моя мила, — сказав майор. — Діти, загубившись, іноді заходять дуже далеко. Може, мені доведеться їхати трамваєм.

Старий Денні — з великої кімнати у двір на четвертому поверсі, — який сидів на нижньому східці і при світлі вуличного ліхтаря читав газету, перегорнув сторінку, дочитуючи статтю про страйк теслярів. Місіс Мерфі репетувала, звертаючись до місяця:

— О-о, де мій Майк, ради Господа Бога, де ж мій маленький синочок?

— Коли ви його востаннє бачили? — спитав старий Денні, зазираючи одним оком у замітку про спілку будівельників.

— Ой, — голосила місіс Мерфі, — може, вчора, а може, чотири години тому. Не знаю. Але ж його нема, нема мого маленького синочка Майка. Ще сьогодні вранці він грався на тротуарі, чи це було в середу? Я така заклопотана, що важко все запам'ятати. Але я обшукала будинок від горища до підвалів, і ніде його нема. О-о, ради Господа Бога... Мовчазне, похмуре, величезне місто завжди витримувало нападки своїх ганьбителів. Вони кажуть, що місто холодне, як залізо, що в

його грудях нема ні краплі жалості; вони порівнюють його вулиці з дикими лісами, з пустелями вистиглої лави. Але під твердим панциром краба можна знайти смачне й соковите м'ясо. Можливо, інше порівняння звучало б тут краще. Проте ніхто не повинен сприймати це як образу. Ми не назвали б крабом того, хто не має добрих, великих клешень.

Ніяке лихо не вражає просте людське серце більше, ніж втрата дитини. Дитячі ноженята такі непевні й слабенькі, а дороги незнані і такі круті.

Майор Гріг хутко звернув за ріг, і пройшовши трохи вулицею, заглянув у ресторанчик Біллі.

— Дайте-но мені чарочку горілки, — сказав він офіціантові. Чи не бачили ви такого кривоногого мурзатого чортеняти років шести, воно десь тут заблукало?

На східцях містер Тумі, як і раніше, тримав міс Пурді за руку.

— Подумати тільки про це миле дитятко! — мовила міс Пурді. Воно загубило свою мамусю і, може, попало вже під ковані копита коней, коли ті мчать галопом. О, який жах!

— І справді, — погодився містер Тумі, потискуючи їй руку. Може, піти й мені та пошукати його?

— Треба було б, — сказала міс Пурді. — Але ж, Господи, ви, містер Тумі, такий запальний, такий сміливий і відчайдушний, що коли з вами трапиться якесь лихо, тоді ж...

Старий Денні, водячи пальцем по рядках, читав про угоду, досягнуту з допомогою арбітражної комісії.

На другому поверсі містер і міс Мак-Каскі підійшли до вікна, щоб віддихатись. Містер Мак-Каскі зігнутих пальцем зчищав із своєї жилетки тушковану ріпу, а його дружина витирала сльози на очах, бо туди попала сіль із смаженої свинини. Почувши внизу зойки, вони висунули голови у вікно.

— Пропав маленький Майк, — тихо сказала міс Мак-Каскі, — такий хороший пустунчик, красивий, мов янґолятко!

— Зник хлопчина? — озвався містер Мак-Каскі,

перехиляючись через підвіконня. — Це зовсім погано. Діти — то інша річ. Якби це пропала жінка, я б і слова не сказав, без них багато спокійніше жити.

Не звертаючи уваги на цю шпильку, місіс Мак-Каскі поклала чоловікові руку на плече.

— Джоне, — мовила вона сентиментально, — загубився синок місіс Мерфі. Загубився в такому великому місті. Йому було всього шість років. Джоне, це ж і нашому було б стільки, якби він народився шість років тому.

— Але ж не народився, — сказав містер Мак-Каскі, дотримуючись фактів.

— А якби народився, Джоне, яке горе спіткало б нас сьогодні ввечері. Наш малий Філан заблуdivся в цьому місті чи, може, його вкрали!

— Дурниці ти верзеш, — відповів містер Мак-Каскі. — Ми назвали б його Пат, на честь мого старого у Кентрімі.

— Брешеш! — без гніву озвалася місіс Мак-Каскі. — Мій брат був вартий десяти дюжин твоїх болотяників Мак-Каскі. На його честь ми й назвали б хлопчика. — Вона перехилилась через підвіконня і дивилась на метушню внизу.

— Джоне, — сказала ніжно місіс Мак-Каскі, — вибач, я погарячкувала.

— Це правда, — відповів чоловік, — пудинг був гарячий. А за ним одразу ще гарячіша ріпа й кава! Таки й справді гаряча вечерея.

Місіс Мак-Каскі поклала свою руку на руку чоловіка і погладила його шершаву долоню.

— Ти чуєш, як побивається бідна місіс Мерфі, — сказала вона.

— Просто жах, коли дитина загубиться в такому великому місті. Якби це трапилося з нашим маленьким Філаном, моє серце не витримало б.

Містер Мак-Каскі незграбно вивільнив свою руку, але відразу обняв жінку за плечі.

— Воно, звісно, дурниці, — промовив він грубувато, — але й для мене це було б як гострий ніж у серце, якби нашого малого... Пата викрали або ще щось із ним

трапилось. Тільки ж у нас ніколи не було дітей. Часом я поводжуся з тобою погано і грубо, Джуді. То ти забудь про це.

Вони вдвох перешилились у вікно, стежачи за драмою, що розгорталася внизу.

Довго вони так сиділи. Натовп хвилювався на тротуарі, люди штовхалися, запитували, наповнювали вулицю пустопорожніми чутками та припущеннями. Місіс Мерфі була в тому натовпі наче велика пухка гора, по якій спливав цілий водоспад сліз. Гінці з'являлись і йшли геть.

Раптом шум голосів і гамір перед пансіоном стали гучніші.

— Що там таке, Джуді? — спитав Мак-Каскі.

— Це голос місіс Мерфі, — озвалась його дружина, прислухаючись. — Каже, що знайшла Майка у себе в кімнаті під ліжком, спав за сувоєм старого лінолеуму.

Містер Мак-Каскі зареготав.

— Оце тобі твій Філан, — насмішкувато вигукнув він. — Хай йому чорт! Пат ніколи не втнув би такої штуки. Коли б хлопця, якого у нас нема, вкрали або ж він десь зник, дідько з ним, хай би його звали Філан і хай би він ховався під ліжком, як погане щеня.

Місіс Мак-Каскі важко підвелась і попрямувала до буфета, куточки її рота опустилися.

Коли натовп розійшовся, полісмен Клірі знову з'явився з-за рогу. Здивовано глянув на вікна квартири Мак-Каскі, звідки, як і раніше, чути було брязкіт тарілок, каструль та іншого кухонного начиння. Полісмен Клірі витягнув з кишені годинника.

— Щоб я не зійшов з цього місця! — вигукнув він. — За моїм годинником Джон Мак-Каскі з дружиною б'ються вже годину з чвертю. Хазяйка важча від нього, мабуть, фунтів на сорок. Боже, додай йому сили!

Полісмен Клірі знову завернув за ріг. Старий Денні згорнув газету і мерщій рушив на ганок, бо місіс Мерфі саме збиралася замикати двері на ніч.

КІМНАТА НА ГОРИЩІ

Спочатку місіс Паркер показує вам квартиру з кабінетом та приймальною. Не наважуючись перервати її, ви слухаєте, як вона описує вигоди цієї квартири і високі достоїнства джентльмена, котрий жив у ній цілих вісім років. Нарешті знаходите в собі сили і, заїкаючись, признаєтеся, що ви не лікар і не дантист. Місіс Паркер сприймає це ваше признание так, що ви назавжди перестаете поважати своїх батьків, які не дали вам професії, відповідної до кабінету і приймальної місіс Паркер.

Потім ви піднімаєтесь по сходах і вже на другому поверсі оглядаєте квартиру вікнами у двір за вісім доларів на тиждень. Пояснення, які дає місіс Паркер на другому поверсі, переконують вас, що ці кімнати варті всіх дванадцяти доларів — стільки й платив за них містер Тузенберрі, поки не виїхав у Флориду доглядати апельсинову плантацію свого брата поблизу Палм-Біч, де проводить кожну зиму і місіс Макінтайр, яка живе у двох кімнатах з вікнами на вулицю, з окремою ванною. Ви все це слухаєте, а проте зрештою набираєтесь мужності пробелькотіти, що хотіли б подивитися щось ще дешевше.

Якщо ви переживете презирство, з яким сприйняла це бажання місіс Паркер, вас поведуть оглянути велику кімнату містера Скіддера на третьому поверсі. Кімната містера Скіддера не здається внайми. Він просиджує в ній цілі дні, пише п'єси і курить цигарки. Але кожного, хто шукає квартиру, приводять сюди помилуватись ламбрекенами. Після таких відвідин містер Скіддер від страху, що його можуть вигнати, звичайно віддає частину боргу за кімнату.

Тоді — о, тоді! — якщо ви ще тримаєтесь на ногах, стискаючи гарячою рукою в кишені мокрі від поту три долари, і хрипким голосом оповіщаєте про свою гидку і гідну осуду бідність, місіс Паркер перестає супроводжувати вас. Вона голосно гукає: "Кларо!", повертається до вас спиною і йде вниз. Після цього Клара, служ-

ниця-негритянка, веде вас по вкритих доріжкою вузьких, крутих, мов корабельний трап, сходах на четвертий поверх і показує Кімнату на Горищі. Ця кімната площею сім на вісім футів міститься посеред будинку. По обидва боки її розташовано темні комірки.

У кімнаті є залізне ліжко, умивальник і стілець. Полиця править за стіл і шафу. Чотири голі стіни кімнати сходяться над вами, мов віко труни. Рука у вас тягнеться до горла, ви задихаетесь, дивитесь угору, як з колодязя, — і з полегкістю зітхаєте: через невеличке віконце в стелі видніє квадратик безмежної блакиті.

— Два долари, сер, — каже Клара напівпрезирливо, напівпривітно.

Якось, шукаючи кімнату, сюди прийшла міс Лісон. Вона тягла на собі друкарську машинку, зроблену з розрахунку на те, що її носитиме набагато огрядніша жінка. Міс Лісон була дуже маленька дівчина, а її очі та волосся, здавалося, ще росли, хоч сама вона вже й перестала рости, і наче хотіли сказати: “Ой дівчино, чому ж ти відстаєш од нас?”

Міс Паркер показала їй квартиру з кабінетом та приймальною.

— У цій шафі, — казала вона, — ви можете тримати кістяк, або ліки, чи вугілля...

— Та я ж не лікар і не дантист, — промовила міс Лісон, здригнувшись.

Міс Паркер окинула її скептичним, повним презирства крижаним поглядом, який вона зберігала для тих, хто не мав щастя стати лікарем чи дантистом, і повела її на другий поверх у квартиру з вікнами на подвір'я.

— Вісім доларів? — спитала міс Лісон. — Ні, нізащо! Я не можу собі цього дозволити. Я тільки бідна дівчина, яка сама собі заробляє на хліб. Покажіть мені що-небудь вище, але щоб ціна була нижча.

Коли постукали у двері містера Свіддера, він схопився і недокурки розлетілися по підлозі.

— Вибачайте, містере Свіддер, — з демонічною посмішкою сказала міс Паркер, помітивши, як той

зблід. — Я не знала, що ви вдома. Я запросила цю жінку подивитися на ваші ламбрекени.

— Вони справді дуже симпатичні, — сказала міс Лісон, усміхаючись саме так, як це роблять ангели.

Коли вони пішли, містер Скіндер заходився викреслювати із своєї останньої (невиданої) п'єси високу чорняву героїню і вписувати замість неї маленьку й пустотливу, з важкими блискучими косами і жвавим обличчям.

— Анна Хелд накинетесь на цю роль, — промовив сам до себе містер Скіндер, задираючи ноги аж до ламбрекенів і зникаючи в цілій хмарі диму, наче якась повітряна каракатиця. Незабаром оклик “Кларо!”, що пролунав як на сполох, сповістив світ про стан гаманця міс Лісон. Чорний домовик схопив її, підняв по пекельних сходах, кинув у склеп, куди ледь проникало десь зверху тьмяне світло, і пробурмотів грізні кабалістичні слова: “Два долари!”.

— Я згодна, — зітхнула міс Лісон, сідаючи на скрипуче залізне ліжко.

Міс Лісон щодня ходила на роботу. Ввечері вона приносила додому списані папери і передруковувала їх на своїй машинці. Часом ввечері у неї не було роботи, і тоді вона, звичайно разом з іншими пожильцями, сиділа на східцях високого ганку. Природа не призначала міс Лісон для горища. То була весела, повна ніжності та химерних фантазій дівчина. Якось вона дозволила містерові Скіндеру прочитати їй три акти своєї великої (неопублікованої) комедії “Це не Дитина, або Спадкоємець Підземки”.

Щоразу, коли міс Лісон могла посидіти якусь годинку на східцях, чоловіків, що мешкали в домі, охоплювала радість. Але міс Лонгнекер, висока блондинка, яка викладала в міській школі і на все, що тільки їй казали, відповідала: “От уже, справді!”, сідала на верхньому східці і презирливо сопіла. А міс Дорн, яка працювала в універсальному магазині і щонеділі їздила на Коні-Айленд стріляти в тирі по пливучих качках, сідала на нижньому східці й теж невдоволено сопіла.

Міс Лісон сідала на середньому східці, і чоловіки швидко збиралися навколо неї.

Найперше містер Скіндер, який подумав відвести їй головну роль у романтичній (нікому не розказаній) інтимній драмі з реального життя. І ще містер Гувер, сорока п'яти років, гладкий, добре забезпечений і дурний. І ще дуже молодий містер Івенс, який навмисне починав глухо кашляти, щоб вона просила його покинути курити. Чоловіки дійшли думки, що вона "дуже весела й компанійська", але сопіння на верхньому та нижньому східцях було нестерпне.

Дозвольте на якийсь час припинити хід нашої драми, поки Хор підійде до рампи і пролле елегійну сльозу на гладку комплекцію містера Гувера. Труби оповістять про те, яким згубним є ожиріння, якого прокляття заслугує неповороткість, яке це лихо — гладкість. Спробуйте вникнути, і ви зрозумієте, що Фальстаф⁶ міг би мати більше романтики на тонну ваги, ніж хирлявий, мов обтягнутий шкірою кістяк, Ромео⁷. Коханець має право зітхати, але він не повинен пихтїти. Гладкі чоловіки приречені танцювати у почті Момуса⁸. Марно битиметься найвірніше серце над п'ятдесятидвохдюймовою талією. Геть, Гувере! Гувер, сорока п'яти років, добре забезпечений і дурний, міг би полонити саму Єлену Прекрасну⁹; Гуверові, сорока п'яти років, добре забезпеченому, дурному і гладкому, судилося пропасти. Ніколи ти не мав жодного шансу на успіх, Гувере.

Одного літнього вечора, коли пожильці місіс Паркер сиділи на ганку, міс Лісон глянула на небосхил, тихо, весело засміялась і вигукнула:

— О, онде Біллі Джексон! Я його і звідси бачу.

Усі глянули вгору — хто на вікна хмарочосів, хто на небо, шукаючи повітряний корабель, що його веде Джексон.

— Це он ота зірка, — пояснила міс Лісон, показуючи своїм маленьким пальчиком. — Не та велика, що блимає, а ота біля неї, що світить рівним блакитним світлом. Я бачу її щоночі через вікно в стелі. Я назвала ту зірку Біллі Джексон.

— От уже, справді! — сказала міс Лонгнекер. — Я не знала, що ви астроном, міс Лісон.

— Аякже, — відповідала маленька спостерігачка зірок, — я знаю не гірше, ніж будь-хто з них, який фасон рукавів буде наступної осені на Марсі.

— От уже, справді! — сказала міс Лонгнекер. — Зірка, яку ви згадали, це Гамма з сузір'я Кассіопеї. Вона належить до зірок другої величини і проходить через меридіан у...

— О, — сказав дуже молодий містер Івенс, — я гадаю, що Біллі Джексон набагато краще ім'я для цієї зірки.

— Авжеж, — підтвердив містер Гувер, зневажливо засопівши в сторону міс Лонгнекер. — Я думаю, міс Лісон має таке саме право давати назви зіркам, як усі ці стародавні астрономи.

— От уже, справді! — сказала міс Лонгнекер.

— Цікаво, чи впаде ця зірка? — зауважила міс Дорн. — У неділю на Коні-Айленді я влучила у дев'ять качок і одного кролика з десятих.

— Звідси, знизу, він не такий гарний, — сказала міс Лісон. Подивилися б ви на нього з моєї кімнати. А ви чули, що з дна колодязя навіть удень видно зірки? Вночі моя кімната як ствол вугільної шахти, і тому Біллі Джексон, який дивиться з неї, схожий на велику діамантову шпильку, що нею Ніч сколола своє кімоно.

Потім настав час, коли міс Лісон не приносила вже нерозбірливі папери, щоб передрукувати їх дома. І вранці, виходячи з дому, вона йшла не на роботу, а ходила з контори до контори, і її серце краяли холодні відмови, які переказували їй нахабні молоді посильні. Так тривало довго. Одного вечора міс Лісон стомлено піднялась на ганок будинку міс Паркер — це було саме в той час, коли вона звичайно поверталася після обіду в кав'ярні. Але цього разу вона прийшла не пообідавши.

У вестибюлі вона зустріла містера Гувера, який вирішив скористатися з цієї нагоди. Він спитав міс Лісон, чи не погодиться вона вийти за нього заміж.

Його гладке черево нависало на перила. Він спробував узяти її за руку, але вона підняла руку і легенько вдарила його по щоці. Крок за кроком вона піднімалася вгору, хапаючись за перила.

Пройшла повз кімнату містера Скіддера, де той червоним чорнилом вписував у свою (неприйнятну) комедію ремарку для Мертл Делорм (міс Лісон), що мала “пройти піруетом з лівої частини сцени до того місця, де стоїть Граф”. Нарешті вона доплентала по вкритих доріжкою крутих сходах до горища і відчинила двері своєї кімнати.

У неї не стало сил, щоб засвітити лампу або роздягнутись. Вона впала на залізне ліжко, і старі пружини навіть не прогнулися під вагою її легенького тіла. В цій кімнаті, яка була схожа на пекло, міс Лісон підняла важкі повіки й усміхнулась.

Бо її вірний, спокійний і яскравий Біллі Джексон сяяв їй крізь вікно у стелі. Вона була відірвана від усього світу. Вона поринула у глибоку птьму, і тільки маленький квадрат блілого світла облямовував зірку, яку вона так химерно, але марно назвала. Мабуть, міс Лонгнекер має слухність: це Гамма у сузір'ї Кассіопеї, а не Біллі Джексон. Але все-таки не хочеться погоджуватися з тим, що це Гамма.

Лежачи на спині, вона двічі спробувала підняти руку. На третій раз це їй вдалось, вона піднесла два хуленьких пальці до уст і з темної ями послала Біллі Джексону поцілунок. Потім її рука безсило впала:

— Прощай, Біллі, — ледве прошепотіла вона. — Ти за мільйони миль звідси, і ти навіть не блимнеш мені. Але ти світив, і я тебе бачила майже весь час, коли навколо не було нічого, крім птьми, правда ж?.. Мільйони миль... Прощай, Біллі Джексон!

Наступного ранку о десятій годині служниця-негритянка Клара побачила, що двері міс Лісон замкнені, їх зламали. Ні оцет, ні розтирання й палені пера не допомогли, і тоді хтось побіг викликати по телефону “швидку допомогу”.

В означений час карета із страшним дзвоном розвер-

нулась біля ганку і з неї вискочив енергійний молодий медик у білому халаті, впевнений, готовий діяти, спокійне лице його було напівжиттєрадісне, напівпохмуре.

— У будинок сорок дев'ять викликали карету, — сказав він коротко. — Що трапилось?

— Так, так, докторе, — зітхнула місіс Паркер, ніби вона найбільше непокоїлася, що у її домі трапилось нещастя. Я не розумію, що з нею могло статися. Ми зробили все, що могли, але вона все ще не приходить до свідомості. Це молода жінка, міс Елсі — так, якась міс Елсі Лісон. Ніколи раніше в моєму домі...

— Яка кімната? — вигукнув лікар таким страшним голосом, якого місіс Паркер ніколи раніше не чула.

— Кімната на горищі. Це...

Мабуть, лікар "швидкої допомоги" добре знав розташування кімнат на горищі. Він побіг угору сходами, стрибаючи через чотири східці. Місіс Паркер поволі, як того вимагала її гідність, рушила слідом.

На першій площадці сходів вона зустріла лікаря, який уже повертався, несучи на руках "астронома". Він зупинився і стиха сказав кілька слів, гострих, як скальпель хірурга. Місіс Паркер повільно зігнулась, мов сукня з цупкої матерії, яка впала з цвяха. Відтоді вона лишилась назавжди зігнутою і душею, і тілом. Траплялось, цікаві пожильці питали, що сказав їй тоді лікар.

— А, хай йому, — відповідала вона. — Коли б мені пощастило вимолити прощення за те, що я слухала його, я була б задоволена.

Лікар із своєю ношею пройшов повз натовп цікавих, яких завжди ваблять усякі видовища, і навіть вони, ошелешені, розступилися, бо вигляд у лікаря був такий, наче він ховає найдорощчу людину.

Вони помітили, що лікар не поклав тіло, яке ніс, на носилки, а тільки сказав шоферові: "Жени щодуху, Уїлсон!"

Оце й усе. Чи вийшло у мене оповідання? На другий день у ранковій газеті я побачив маленьку замітку, і її останні слова, можливо, допоможуть вам (як допомогли мені) зв'язати всі події.

У замітці повідомлялося, що з будинку сорок дев'ять по Східній... вулиці до лікарні Беллвю привезли молоду жінку, надзвичайно виснажену тривалим голодуванням. Замітка кінчалася словами:

“Доктор Уїльям Джексон, лікар “швидкої допомоги”, якого викликали до хворої, твердить, що вона видужає”.

ЖЕРТВИ ЛЮБОВІ

Коли любиш Мистецтво, ніякі жертви не здаються надто великими. Це передумова. Наше оповідання приведе нас до відповідного висновку цієї передумови і в той же час покаже, що сама та передумова — неправильна. Для логіки — це новина, а як літературний прийом він, можливо, не набагато старіший за Великий китайський мур¹⁰.

Джо Лерребі, палаючи пристрастю до образотворчого мистецтва, прибув з рівнин Середнього Заходу, де ростуть вікові дуби. У шість років він намалював картину, на якій зобразив міську водокачку і відомого городянина, що йшов повз неї. Цей результат — плід творчих зусиль, вставили в раму й вивісили у вітрині аптеки поряд з качаном кукурудзи, зерна в якому склали непарне число рядків. Коли Джо минуло двадцять років, він зав'язав широким бантом краватку, склав своє добро в маленький пакуночок і вирушив до Нью-Йорка.

Ділія Керузерс жила на Півдні в селі серед соснового лісу і так багатообіцяюче справлялася з шістьма октавами фортепіанної клавіатури, що родичі зібрали досить грошей, аби вона могла поїхати “на Північ” і там “завершити музичну освіту”. Вони не могли передбачити, що... але саме про це ми й розповімо.

Джо та Ділія зустрілись у студії, де молодь, що вивчала живопис і музику, збиралась, бувало, щоб побалакати про світлотіні, про музику, про Вагнера¹¹, творіння Рембрандта¹², картини, шпалери, Вальдтейфеля¹³, Шопена¹⁴, Улонга¹⁵...

Джо та Ділія покохали одне одного, або закохались одне в одного — як вам більше до вподоби, — і невдовзі побралися, бо (дивись вище), коли любиш Мистецтво, ніякі жертви не здаються надто великими.

Містер і місіс Лерребі почали хазяйнувати у квартирі, яку вони найняли. Це була квартира у відлюдному місці, загублена так далеко, як ля діез на самісінькому лівому кінці клавіатури. Вони були щасливі: Мистецтво належало їм, а вони одне одному. І от моя порада багатим молодим людям: продай усе, що маєш, і гроші роздай бідним... можна швейцарові, щоб пізнати насолоду жити у такій квартирі із своїм Мистецтвом і своєю Ділією.

Мешканці таких квартир, певна річ, підпишуться під моїм твердженням, що тільки вони справді щасливі. Якщо в домі панує щастя, він не може бути тісним. Хай перевернута шафа замінює вам більярд, хай камінна дошка править за трюмо, письмовий стіл — за спальню, умивальник — за піаніно. Хай хоч усі чотири стіни, коли їм заманеться, зійдуться, аби для вас і вашої Ділії лишилося трохи місця. Але якщо у вашому домі нема щастя, то хай він буде великий і просторий, щоб ви могли ввійти через золоті Ворота, повісити свого капелюха на мис Гаттерас, пальто — на мис Горн і вийти через Лабрадор. Джо вивчав живопис у класі самого великого Меджістера. Ви, звісно, чули про нього. Бере він за навчання багато, а вчить мало чому, певно, це і принесло йому славу майстра ефектних контрастів. Ділія навчалась у Розенштока — ви знаєте, яку славу здобув цей порушник спокою фортепіанних клавішів. Молоді були дуже щасливі, доки мали гроші. Так воно завжди буває... але не буду цинічним. Їхня мета була певна і ясна. Джо в найближчому майбутньому мав навчитися малювати такі картини, щоб за право придбати їх старі джентльмени з ріденькими бакенбардами і товстими гаманцями в його майстерні били один одного обушками по голові. Ділія ж повинна була так опанувати Музику, а потім стати такою байдужою до неї, щоб, побачивши вільні місця у партері чи в ложах,

захворіти горлом і лікувати його омарами в особистих департаментах, відмовляючись вийти на сцену.

Але найкращим, на мою думку, було саме їхнє життя в маленькій квартирі: палкі й тривалі бесіди вечорами після повернення з уроків; приємні обіди вдвох і легкі сніданки; обмін честолюбними прагненнями, коли кожне мріяло про успіхи другого, про те, щоб допомогти йому і дати натхнення; і вибачте мені мою безпосередність — бутерброди з сиром та маслини об одинадцятій вечора. Однак час минав, і прапор Мистецтва схилився. Так іноді трапляється навіть тоді, коли прапороносець цього не хоче. Все йшло з господи і нічого до неї, як-то кажуть вульгарні люди. Не стало грошей, щоб платити за дорогі уроки містера Меджістера та гера Розенштока. Та коли любиш Мистецтво, ніякі жертви не здаються надто великими. І от Ділія заявила, що вона даватиме уроки музики і цим зароблятиме на прожиття.

Кілька днів вона шукала учнів. Нарешті одного вечора повернулася додому в піднесеному настрої.

— Джо, милий, — сказала вона радісно, — у мене є учениця і ти знаєш, вони такі чудові люди. Генерал... генерал А. Б. Пінкні та його дочка. Це на Сімдесят першій вулиці. Такий розкішний будинок, Джо! Ти б тільки подивився на парадний вхід! Візантійський стиль¹⁶ — так, мабуть, ти це називатимеш. А всередині! О Джо, я ніколи раніше нічого схожого не бачила! Моя учениця — дочка генерала, Клементина. Вона мені відразу дуже сподобалась. Таке тендітне створіння, вдягнута в усе біле, а які приємні, прості манери! Їй лише вісімнадцять років. Я даватиму три уроки на тиждень. Ти тільки подумай, Джо, п'ять доларів за урок! Це мене цілком влаштовує. Якщо я матиму ще двох чи трьох таких учнів, то зможу знову вчитись у гера Розенштока. Ну, милий, не хнюпся і давай добре повечеряємо!

— Тобі добре так говорити, Ділі, — мовив Джо, атакуючи з ножом і сокиркою банку консервованого гороху.

— А я? Чи не думаєш ти, що я збираюсь витати в

сферах чистого мистецтва, поки ти бігатимеш на заробітки? Ні в якому разі, присягаюсь кістками Бенвенуто Челліні!¹⁷ Я, мабуть, зможу продавати газети або брукувати вулиці і приносити додому кілька доларів.

Ділія підійшла і обняла його за шию.

— Джо, милий, який ти дурненький у мене! Ти повинен продовжувати своє навчання. Це ж не означає, що я кидаю музику і йду на якусь іншу роботу. Коли я веду уроки, я й сама вчусь. А за п'ятнадцять доларів на тиждень ми зможемо жити так чудово, як живуть мільйонери. І не думай кидати навчання у Меджістера.

— Гаразд, — сказав Джо, дістаючи голубий салатник у формі черепашки. — Але все-таки дуже прикро, що тобі доводиться давати уроки. Це не мистецтво. І все ж ти, кохана, просто молодчина.

— Коли любиш Мистецтво, ніякі жертви не здаються надто великими, — промовила Ділія.

— Меджістер похвалив небо на тому етюді, що я малював у парку, — сказав Джо. — А Тінкл дозволив мені повісити два етюди у його вітрині. Може, й пощастить продати один, коли його побачить який-небудь підходящий ідіот з грошима.

— Я певна, що пощастить, — ніжно мовила Ділія. — Ну, а тепер дякуватимемо долі за генерала Пінкні та цей шматок телятини. Весь наступний тиждень подружжя Лерребі снідало рано. Джо захопився етюдами при ранковому освітленні, які він робив у Центральному парку, і о сьомій годині Ділія з ніжними турботами, заохоченнями та поцілунками виряджала його, нагодувавши сніданком. Мистецтво — вимоглива кохана. Джо тепер звичайно повертався додому аж увечері о сьомій годині.

Наприкінці тижня Ділія, стомлена, але повна ніжної гордості, урочисто поклала три банкноти по п'ять доларів на маленький (вісім на десять дюймів) столик, що стояв посеред вітальні (вісім на десять футів).

— Клементина іноді засмучує мене, — сказала вона трохи стомлено. — Боюсь, що вона мало працює над правами, і мені часто доводиться повторювати одне й

те саме по кілька разів. Крім того, завжди цей білий одяг, він наганяє на мене нудьгу. Але генерал Пінкні — чудовий старий! Якби ти тільки знав його, Джо. Він удівець, я тобі, здається, казала, іноді заходить, коли ми з Клементиною сидимо за роялем, стоїть і куйовдить свою сиву цапину борідку. “Ну, як справи з шістнадцятим і тридцять другим?” — завжди питає. Джо, а якби ти бачив панелі у їхній вітальні! А килимові порт'єри! Клементина трохи покашлює. Сподіваюсь, що вона міцніша, ніж можна судити по її зовнішності. Я справді прив'язалась до неї: вона така ніжна і так добре вихована. Брат генерала Пінкні був колись послом у Болівії.

Але ось Джо, наче граф Монте-Крісто¹⁸, вийняв десять доларів, потім ще п'ять, два та один — чотири справжнісінькі повноцінні банкноти — і поклав їх поряд із заробітком Ділії.

— Продав акварель з обеліском якомусь чоловікові з Пеорії, — проголосив він приголомшливу новину.

— Не жартуй, — вигукнула Ділія. — Невже з Пеорії?!

— Так, так, уяви собі. Якби ти його бачила, Ділі. Гладкий чоловік у шерстянім кашне і з зубочисткою. Він побачив етюд у вітрині Тінкла і спочатку вирішив, що то вітряк. Навіть замовив мені ще один — олією, щоб забрати його з собою: вид Лекуонської товарної станції. А що твої уроки музики! Ну, звичайно, щось спільне з Мистецтвом вони мають.

— Я така рада, що ти й далі працюєш у своїй галузі, — палко промовила Ділія. — Ти неодмінно доб'єшся успіху, мій милий. Тридцять три долари! У нас ніколи раніше не було стільки грошей. Сьогодні на вечерю у нас будуть устриці.

— І філе-мін'йон з шампін'йонами, — додав Джо. — А де виделка для оливок?

Наступної суботи ввечері Джо прийшов перший. Він поклав свої вісімнадцять доларів на столику у вітальні і змив щось з рук — мабуть, шар чорної фарби.

Через півгодини повернулась і Ділія. Її права ру-

ка, обв'язана ганчірками та бинтами, була схожа на незграбний пакуночок.

— В чому річ? — спитав Джо після звичайного обміну ніжностями. Ділія засміялась, але якось не дуже весело.

— Клементина хотіла, щоб я після уроку покуштувала валлійські грінки. Вона така дивачка. О п'ятій годині валлійські грінки! Генерал теж був там. І ти б тільки подивився, як він кинувся по сковороду, наче у них немає слуг. Я знаю, що Клементина хворіє; вона така нервова. Готуючи ці грінки, вона ненароком хлюпнула гарячим розтопленим сиром мені на руку. Це був жахливий біль, Джо! Мила дівчинка так засмутилась! А генерал Пінкні! Джо, цей старий мало не збожеволів. Він кинувся в підвал і послав когось, — здається, кочегара, — по мазь і все що треба. Тепер уже не дуже болить.

— А це що? — спитав Джо, ніжно беручи її за руку і смикаючи за якесь біле лахміття, що стирчало з-під бинта.

— Це щось м'яке, — сказала Ділія, — на що кладуть мазь. О Джо, ти продав ще один етюд? — побачила вона гроші на столі.

— Чи я продав? — сказав Джо. — Спитай того чоловіка з Пеорії. Він забрав сьогодні свою товарну станцію і, здається, думає замовити мені ще один пейзаж у парку й вид на Гудзон. О котрій годині ти обпекла руку, Ділі?

— Здається, о п'ятій, — сумно відповіла Ділія. — Праску... тобто сир, зняли з плити приблизно в цей час. Якби ти подивився на генерала Пінкні, Джо, коли...

— Сядь на хвилинку, Ділі, — сказав Джо. Він посадив її на кушетку, сів поряд і обняв її за плечі.

— Що ти робила останніх два тижні, Ділі? — спитав. Якусь мить вона бадьорилася, дивлячись на чоловіка очима, повними любові й упертості, пробурмотіла щось невиразне про генерала Пінкні, а потім схилила голову, і разом із потоком сліз у неї вилилась правда.

— Я не могла знайти уроки, — призналась вона. — І я б не витримала, коли б ти кинув свої заняття. Тоді

я пішла прасувати сорочки в ту велику пральню, що на Двадцять четвертій вулиці. Здорово я це вигадала про генерала Пінкні та Клементину, як ти гадаєш, Джо? А коли сьогодні по обіді одна дівчина в пральні обпекла мені руку праскою, я всю дорогу вигадувала цю історію про валлійські грінки. Ти ж не гніваєшся, Джо, правда? Якби я не знайшла роботи, ти, може, і не продав би своїх етюдів тому чоловікові з Пеорії.

— Він був не з Пеорії, — поволі мовив Джо.

— Ну, це не має значення, звідки він. Який ти кмітливий, Джо, скажи, — ні, спочатку поцілуй мене, Джо, — скажи, як це ти запідозрив, що я не даю уроки музики Клементині?

— Я й не підозрював... до сьогоднішнього вечора, — сказав Джо. — І ніколи б не догадався, але сьогодні я послав з котельної наверх у пральню ганчір'я і мазь для якоїсь дівчини, якій обпекли руку праскою. Я вже два тижні працюю кочегаром, у цій пральні.

— Так ти не...

— Мій покупець з Пеорії, — сказав Джо, — і твій генерал Пінкні — це тільки твори мистецтва, яке не назвеш ні живописом, ні музикою.

Обоє засміялись, і Джо сказав:

— Коли любиш Мистецтво, ніякі жертви не...

Але Ділія не дала Джо закінчити, затуливши йому рота рукою. — Ні, — мовила вона. — Просто: коли любиш...

ФАРАОН¹⁹ І ХОРАЛ

Сопі стурбовано засовався на своїй лаві у Медісон-сквері. Коли дикі гуси кричать, летючи по ночах високо в небі, коли жінки, які не мають котикових манто, стають привітніші до своїх чоловіків, коли Сопі починає стурбовано соватися на своїй лаві у парку, це означає, що зима не за горами. Пожовклий лист упав на коліна Сопі. То була візитна картка Діда Мороза. Він добрий до постійних мешканців Медісон-скверу і щоразу чесно попереджає про свій прихід. На пере-

хресті чотирьох вулиць він вручає свою візитну картку Північному вітрові, швейцарові готелю “На свіжому повітрі”, щоб його пожильці могли приготуватись.

Сопі зрозумів, що настав час заснувати у своїй власній особі комітет для відшукання шляхів і заходів захисту себе від суворої природи. Саме тому він і засовався стурбовано на своїй лаві.

У думках про те, як перезимувати, Сопі не заносився високо. Він не мріяв ні про поїздку по Середземному морю, ні про сяюче небо Півдня і чудові краєвиди Неаполітанської затоки. Три місяці ув'язнення на Острові²⁰ — ось чого жадала його душа. Три місяці забезпеченого притулку²¹ і харчування у приємній компанії, далеко від посягань Борея²² та фараонів це було для Сопі верхом бажань.

Уже кілька років гостинна в'язниця Блекуелл була його зимовою квартирою. Як його щасливіші співгромадяни по Нью-Йорку купували кожної зими квитки до Палм Біч або на Рів'єру, так і Сопі робив свої нескладні приготування до свого щорічного паломництва на Острів. Тепер настав час для цього.

Минулої ночі три недільні газети, які він розподілив — одну під піджак, другу на ноги і третю на коліна, — не захистили його від холоду, коли він спав на своїй лаві біля фонтана в старому парку. Тому він дійшов думки, що вже час переселитися на Острів, який дасть йому бажаний притулок. Він з презирством ставився до всіх подачок міській бідності в ім'я благодійності. На його думку, закон був милостивіший, ніж філантропія. У місті були численні громадські та приватні благодійні установи, де він міг би мати потрібні йому скромні притулок і їжу. Але для такої гордої людини, як Сопі, дари благодійності були надто обтяжливі. За допомогу з рук філантропів треба було платити якщо не грошима, то приниженням. За кожну ніч у благодійній установі треба було неодмінно платити, приймати ванну — там примушували митись, а за кожний шматок хліба домагались відповіді на різні інтимні запитання. Куди краще бути гостем закону! Там усе ро-

битися за встановленими правилами, зате ніхто безцеремонно не лізе в особисті справи джентльмена.

Надумавши зимувати на Острові, Сопі відразу ж почав здійснювати свій задум. До в'язниці вело багато легких шляхів. Найприємніший — це розкішно пообідати у дорогому ресторані, а потім оголосити про своє банкрутство. Вас спокійненько й без усякого галасу передають полісменові, а послужливий суддя зробить далі все що треба.

Сопі підвівся з лави, вийшов із скверу й переступив асфальтове море в тому місці, де зливаються Бродвей і П'ята авеню. Він пішов Бродвеем і зупинився перед яскраво освітленим рестораном, де вечорами зосереджується найкраще з того, що можуть дати виюградна лоза, шовкопряд і протоплазма.

Сопі був упевнений в собі від нижнього гудзика на жилетці і далі вгору. Він був поголений, його піджак мав пристойний вигляд, а красиву чорну краватку подарувала йому в День Подяки²³ дама-місіонерка. Якби йому пощастило, не викликавши підозри, дістатися до столика в ресторані, успіх був би забезпечений. Та його частина, яку буде видно над столиком, не викличе в офіціанта ніяких підозр. Смажена дичина і пляшка шаблі²⁴, думав Сопі, якраз підійдуть. Потім сир, чорна кава й сигара. Сигару треба брати не дорожче, ніж за долар. Рахунок не буде такий великий, щоб спонукати адміністрацію, кафе до різких проявів мстивості, а він, задоволений і щасливий, вирушить після такої закуски в подорож до свого зимового притулку.

Але тільки-но Сопі переступив поріг ресторану, пильне око метрдотеля зупинилося на його потертих штанях і стоптаних черевиках. Сильні, вправні руки швидко повернули його і тихо виштовхнули на тротуар, врятувавши дичину від сумної долі, яка їй загрожувала.

Сопі звернув з Бродвея. Здавалося, що епікурейський шлях на жаданий Острів відрізано. Треба було вигадати інший спосіб пробратися до в'язниці.

На р'озі Шостої авеню його увагу привернула яскраво освітлена вітрина, де за дзеркальним склом були

гарно розкладені товари. Сопі взяв камінь і пожбурих у вітрину. З-за рогу почали збігатись люди, попереду мчав полісмен. Сопі спокійно стояв, засунувши руки в кишені, і посміхався назустріч мідним гудзикам.

— Хто це зробив? — спитав задиханий полісмен.

— А чи не думаєте ви, що можу до цього бути причетним я? — промовив Сопі не без сарказму, проте дружньо, як людина, що вітає своє щастя.

Але полісмен не захотів сприйняти Сопі навіть як гіпотезу. Люди, які розбивають вітрини, не залишаються на місці для переговорів з представниками закону. Вони щодуху тікають. Полісмен побачив за півквартала чоловіка, що біг за трамваєм. Він підняв свого кийка і кинувся його доганяти. Сопі, обурений до глибини душі, поплентав далі... Друга невдача.

На протилежному боці вулиці був ресторан без особливих претензій. Туди заходили люди з великим апетитом і скромним гаманцем. Посуд і повітря в ньому були важкі, суп і скатертини — ріденькі. Сюди Сопі без перешкод провів свої викривальні черевики та красномовні штани. Він сів за столик і проковтнув біфштекс, млинці, пончики та пиріг. А потім пояснив офіціантові, що він, Сопі, і навіть найдрібніша монета — аж ніяк не друзі.

— Ну, а тепер кличте фараона, — сказав Сопі. — І поспішайте: не примушуйте джентльмена чекати.

— Ніяких фараонів! — відповів офіціант, у якого був солодкий, мов печиво, голос і очі, схожі на вишні у коктейлі. — Гей, Конне, ходи сюди!

Два офіціанти так вправно викинули Сопі, що його ліве вухо опинилося на нечутливому тротуарі. Він підвівся, суглоб за суглобом, так, як розгинається теслярська лінійка, і зчистив пилюку з одягу. Арешт видавався йому рожевою мрією. Острів знову відступив кудись дуже далеко. Полісмен, який стояв біля аптеки, що в сусідньому будинку, засміявся і пішов собі вулицею.

П'ять кварталів прошкандибав Сопі перше ніж набрався хоробрості зробити нову спробу. Цього разу трапилася така нагода, яка, на його думку, неодмінно

“Роман біржового маклера”

мала закінчитися успіхом. Молода жінка, скромно і гарно вдягнена, стояла перед вітриною, зацікавлено розглядаючи встановлені там приладдя для гоління і чорнильниці, а майже зовсім поруч сперся на пожежну колонку здоровенний, зовні дуже суворий полісмен.

Сопі надумав виступити в ролі огидного і ненависного всім вуличного ловеласа. Елегантна зовнішність обраної жертви і присутність суворого фараона давали йому всі підстави сподіватися, що скоро він відчує на своєму плечі приємну руку закону і зимова квартира на маленькому затишному островці буде забезпечена для нього.

Сопі поправив подаровану дамою-місіонеркою краватку, витягнув манжети, які завжди ховались у рукавах, зсунув набакир капелюх і підійшов до молодої жінки. Підморгнув їй, кашлянув, усміхнувся і нахабно почав розігрувати банальну гидку комедію вуличного залицяння. Краєчком ока Сопі бачив, що полісмен пильно стежить за ним. Молода жінка відступила на кілька кроків і знову зосередила свою увагу на тазиках для гоління. Сопі рушив слідом за нею, нахабно став поруч, трошки підняв капелюха і сказав:

— Ах, дорогенька! Чи не хочете ви прогулятись зі мною? Полісмен усе ще стежив. Варто було скривдженій молодій жінці поворухнути пальцем, і Сопі вже мандрував би до раю на острові. Йому здавалося, що він уже відчуває приємне тепло поліцейської дільниці. Молода жінка глянула на нього, простягла руку і вхопила Сопі за рукав.

— Авжеж, Майк! — сказала вона весело. — Почасуєш пивком? Я б до тебе раніше озвалась, та фараон стежить.

Молода жінка обвилась навколо враженого Сопі, як плющ навколо дуба, і вони вдвох пройшли повз полісмена. Сопі здавалося, що він приречений лишитись на свободі.

На найближчому розі він позбувся своєї супутниці і втік. Зупинився у кварталі, де ввечері розливалось ціле море світла, де однаково легкі були серця, любов-

ні клятви і музика. Жінки в хутрах і чоловіки в зимових пальтах весело перемовлялися на холодному вітрі. Раптом страх охопив Сопі: може, хтось його заворожив від арешту? Від цієї думки Сопі мало не охопила паніка, і, проходячи повз другого полісмена, який велично стояв перед яскраво освітленим театром, він ухопився за соломинку “порушення громадського спокою”.

Сопі щодуху почав горлати хрипким голосом якусь п'яну пісню. Він танцював, кричав, завивав на тротуарі і як тільки міг порушував спокій.

Полісмен покрутив кийка, одвернувся від Сопі і пояснив перехожому:

— Це один з тих Іельських студентів²⁵. Вони сьогодні святкують свою перемогу над футбольною командою Хартфордського коледжу²⁶. Трохи галасу, але нічого небезпечного. Ми маємо інструкцію не заважати їм.

Безутішний Сопі припинив свої марні домагання. Невже жоден полісмен не схопить його за барки? Уява малювала йому Острів як недосяжну Аркадію²⁷. Сопі застебнув свій підбитий вітром піджак: холод ставав дедалі пронизливіший.

У тютюновій крамниці він побачив добре вдягненого чоловіка, який прикурював сигару від газового різка. Свою шовкову парасольку він залишив біля входу. Сопі ввійшов до крамниці, взяв парасольку і поволі вийшов. Чоловік, що прикурював сигару, поспішив за ним.

— Це моя парасолька, — твердо сказав він.

— Та ну? — глузливо посміхнувся Сопі, додаючи до дрібної крадіжки образу. — В такому разі вам треба було б гукнути полісмена. Я справді взяв вашу парасольку. Чому ж ви не кличете фараона? Онде він стоїть на розі.

Господар парасольки йшов уже повільніше. Сопі теж уже передчував, що й на цей раз щастя зрадить його. Полісмен зацікавлено дивився на цю пару.

— Звичайно, — сказав чоловік із сигарою, — бачите... ну, трапляються такі помилки... я... якщо це ваша парасолька, то, сподіваюсь, ви пробачите мені... я ненароком узяв її сьогодні в ресторані... якщо ви впізнали свою парасольку... я сподіваюсь, ви...

— Авжеж, це моя парасолька, — сердито промовив Сопі. Колишній власник парасольки відступив. Полісмен хутенько подався допомогти високій блондинці в манто перейти вулицю, бо за два квартали з'явився трамвай.

Сопі попрямував на схід вулицею, спотвореною ремонтними роботами. Спересердя він викинув парасольку в якусь яму, бурмочучи прокляття на адресу людей у шоломах і з кийками. Йому хотілося попасти їм у руки, а вони, здавалося, ставились до нього як до непогрішного папи Римського. Нарешті Сопі опинився на одній із східних авеню, де не було ні гомону, ні метушні. І рушив у напрямі до Медісон-скверу, бо інстинкт, який тягне людину додому, живе навіть тоді, коли домішкою є лава у парку.

На одному дуже тихому розі вулиці Сопі зупинився. Тут стояла стара, чудернацька церква з високим шпилястим дахом. Через фіолетові шибки вікна лилося м'яке світло. Певно, органіст грав хорал, який мав виконати під час відправи в неділю, бо до вух Сопі долетіли солодкі звуки музики, і він завмер, притулившись до завитків чавунної огорожі.

Високо в небі світив спокійний місяць; екіпажів та перехожих було небагато; під карнизми сонно цвірінькали горобці, можна було подумати, що ви на сільському кладовищі. І хорал, що його виконував органіст, міцно прикував Сопі до чавунної огорожі, бо він добре знав музику з тих днів, коли в його житті були мати, троянди, плани на майбутнє, друзі, чисті думки і комірці.

Під впливом музики, яка линула із старої церкви, у зворушеній душі Сопі сталася раптова чудесна зміна. Він з жахом побачив безодню, в яку впав, ганебні дні, негідні бажання, мертві надії, втрачені здібності і ці прагнення, з яких складалося його життя.

І серце його наче у відповідь на ті нові почуття забилося дужче. Він раптом відчув у собі достатньо сил, щоб боротися з лихою долею. Він вилізе з цього бруду, він знову стане людиною, він переможе те зло, яке заполонило його. Він ще порівняно молодий, у нього є час. Треба оживити в собі давні палкі поривання і невід-

ступно здійснювати їх. Урочисті й солодкі звуки органа зробили в його душі переворот. Завтра він піде в метушливу ділову частину міста і знайде собі роботу. Один торговець хутром пропонував йому колись місце водія. Завтра він знайде цього торговця і попросить узяти його на те місце. Він знову буде людиною. Він буде...

Сопі відчув, як чиясь рука лягла на його плече. Він швидко оглянувся і побачив перед собою широке обличчя полісмена.

— Що ви тут робите? — спитав охоронець закону.

— Нічого, — відповів Сопі.

— Тоді ходімо, — сказав полісмен.

— Три місяці на Острові, — виніс вирок суддя на другий день уранці.

ПРИВОРОТНЕ ЗІЛЛЯ АЙКІ ШОЕНШТАЙНА

Аптека “Блакитне світло” знаходиться у центрі міста, між вулицями Бауері та Першою авеню, там, де відстань між цими вулицями найкоротша. У “Блакитному світлі” вважають, що в аптеці мають не тільки старий мотлох, парфуми та морозиво. Тут вам не продадуть цукерки замість ліків від болю.

В “Блакитному світлі” зневажають усі новинки сучасної фармацевтики, що мають на меті полегшити працю. Тут аптекарі самі вимочують опіум, самі фільтрують з нього настойку. І в наші дні пілюлі тут роблять за високим рецептурним прилавком — їх розкачують на спеціальній плитці, розрізають шпателем, потім качають між вказівним та великим пальцями, кульки обсипають магnezією і вручають покупцеві у маленьких круглих картонних коробочках.

Аптека міститься на розі, поблизу граються ватаги патлатих метушливих дітей, які й стають претендентами на краплі від кашлю та заспокійливі мікстури, що чекають на них у “Блакитному світлі”.

Айкі Шоенштайн був у “Блакитному світлі” нічним черговим і другом своїх клієнтів. Так воно ведеться на Іст Сайді, де морозиво ще не стало основою фармацев-

тики. Там, як це й повинно бути, аптекар є оборонцем, сповідником, порадником, вправним проповідником та наставником, він завжди готовий подати допомогу, його вченість шанують, перед його таємничою мудрістю благоговіють, і його ліки, часто навіть не розгорнувши їх, викидають на смітник. Тому Айкі з кривим носом, увінчаним окулярами, з худю, зігнутою під вагою знань постаттю добре знали поблизу “Блакитного світла”, а його порада чи зауваження завжди бували дуже бажані.

Айкі жив у пансіоні місіс Рідл, за два квартали від аптеки. У місіс Рідл була дочка — Розі. Не витратите зайвих слів — ви й самі можете здогадатися: Айкі був закоханий у Розі. На ній були настояні всі його мрії, вона була у нього основою всіх хімічно чистих та цілющих речовин, фармакопея²⁸ не знала нічого такого, що могло б зрівнятися з нею. Але Айкі був несміливий, і його надії лишалися, мов порошок у розчиннику, що складався з його соромливості і страхів.

За прилавком він був вищою істотою, сповненою почуття власної гідності і спокійного розуміння своїх особливих знань, а на вулиці — лише непоказним, підсліпуватим перехожим, якого проклинали водії трамваїв, у бахматому, вкритому плямами хімікатів костюмі, від якого тхнуло проносним і валеріанкою.

Ложкою дьогтю в бочці меду надій Айкі був Чанк Мак-Гоуен. Містер Мак-Гоуен теж намагався ловити світлі усмішки, що їх кидала Розі. Але в цій грі він не пас задніх, як Айкі, а щоразу спритно підхоплював ті усмішки. В той же час він був другом і клієнтом Айкі й частенько після приємно проведеного на Бауері вечора забігав до аптеки “Блакитне світло”, щоб йому змазали йодом садна або заліпили пластиром порізи. Якось пополудні Мак-Гоуен, миловидний, поголений, сильний, впертий і добродушний, неквапливо зайшов мовчки до аптеки й уместився на стільці.

— Айкі, приготуйся слухати, — промовив він, коли його друг приніс ступку і сів напроти нього, перетираючи бензойну смолу на порошок. — Мені потрібні ліки, якщо тільки вони є у вас.

Айкі уважно оглянув фізіономію містера Мак-Гоуена, шукаючи звичайних слідів сутички, але нічого не знайшов.

— Знімай піджак, — велів він. — Тебе, видно, штрикнули ножом під ребра. Скільки разів я тобі казав, що ці італійчики прикінчать тебе.

Мак-Гоуен усміхнувся.

— Ні, не вони, не італійчики, — сказав він. — Але діагноз ти встановив досить правильно — це справді під піджаком і під ребрами. Слухай, Айкі! Ми — Розі і я — надумали сьогодні ввечері втекти і одружитись.

Айкі тер у своїй ступці, притримуючи її за край вказівним пальцем лівої руки. Він сильно вдарив по пальцю товкачиком, але навіть не відчув болю. Тим часом усмішка на обличчі містера Мак-Гоуена змінилася виразом розгубленості й смутку.

— Це в тому разі, — мовив він далі, — якщо вона в останню хвилину не передумає. Ось уже два тижні, як ми готуємось утекти. Вдень вона каже, що згодна, а ввечері — ні. Тепер домовились на сьогоднішній вечір, і Розі вже два дні не змінює свого рішення. Але до умовленого часу ще цілих п'ять годин, боюся, що, коли дійде до діла, вона підведе мене.

— Ти казав, що тобі потрібні якісь ліки, — зауважив Айкі.

По обличчю Мак-Гоуена було видно, що він почував себе ніяково та неспокійно — такий стан був зовсім незвичний для нього. Він згорнув у трубку каталог патентованих ліків і з незрозумілою старанністю намагався насунути його на палець. — Навіть за мільйон я б тепер не погодився, щоб сьогодні зірвалися ці скачки з перешкодами, — промовив він. — Я вже приготував маленьку квартирку в Гарлемі: на столі там стоять хризантеми, є чайник, який треба тільки закип'ятити. Я домовився з священиком, щоб він ждав нас дома о пів на десяту. Все повинно бути гаразд. Аби тільки Розі знову не передумала! — тут містер Мак-Гоуен замовк, остаточно поринувши у вир своїх сумнівів.

— І все-таки не розумію, — сказав Айкі, — про які ліки ти кажеш і що я можу тут зробити?

— Старий Рідл трохи мене недолюблює, — мовив повний сумнівів закоханий, розвиваючи далі свої міркування. — Вже тиждень він не дозволяє Розі навіть вийти за двері зі мною. Вони б уже давно вигнали мене, тільки не хочуть втрачати пожилця. Я заробляю двадцять доларів на тиждень, і Розі ніколи не шкодуватиме, що вийшла за Чанка Мак-Гоуена.

— Перепрошую, Чанк, — сказав Айкі. — Мені треба приготувати ліки, по які незабаром прийдуть.

— Слухай, — раптом підвів очі Мак-Гоуен, — слухай, Айкі! Чи нема яких-небудь таких ліків, якихось порошоків, щоб дати їх дівчині і вона від того дужче покохала б тебе?

Айкі презирливо скривив верхню губу, але ще не встиг відповісти, як Мак-Гоуен заговорив знову:

— Тім Лейсі казав мені колись, що він роздобув такі порошки у одного чаклуна, розчинив їх у газованій воді і дав своїй дівчині. Після першої ж дози він став для неї найбільшим козирем, усі інші були проти нього ніщо. Не минуло й двох тижнів, вони одружились.

У Чанка Мак-Гоуена була сильна і проста душа. Той, хто знав людей краще, ніж Айкі, зрозумів би, що ця сильна людина впевнено йде вперед. Мов добрий генерал, який от-от увірветься на територію ворога, він намагався зробити все, щоб уникнути можливої невдачі.

— Я думав, — з надією вів далі Чанк, — що, якби у мене був такий порошок, я дав би його Розі сьогодні за вечерею, це могло б її підбадьорити, і вона не відмовила. Я не думаю, що її треба тягнути силою, але все-таки жінки поступливіші, коли вони вже в дорозі, ніж перед дорогою.

Коли б була якась суміш, що діяла кілька годин, то все б вийшло гаразд.

— Коли має бути ваша дурна втеча? — спитав Айкі.

— О дев'ятій годині, — відповів містер Мак-Гоуен. — Вечеря о сьомій. О восьмій Розі прикинеться, що в неї

болить голова, і піде в свою кімнату. О дев'ятій старий Парвенцано, що живе в сусідньому будинку, пустить мене до себе в двір, а там є місце, де з Рідлового паркана виламано дошку. Я підійду під вікно Розі і допоможу їй спуститися пожежною драбиною. Доводиться робити все так рано через священика. Все піде як по маслу, якщо тільки Розі не почне впиратися. То що, Айкі, можеш ти дати мені такий порошок?

Айкі Шоенштайн поволі потирав собі перенісся.

— Чанк, — сказав він, — це такі ліки, з якими фармацевти повинні бути дуже обережні. Тільки тобі з усіх моїх приятелів міг би я довірити такий порошок. Я зроблю його, і ти побачиш, що після нього Розі більше думатиме про тебе. Айкі пішов за прилавок. Там він розтер на порошок дві розчинені таблетки — по чверть грана — морфію. Щоб порошку було більше, він додав трохи молочного цукру, потім акуратно загорнув суміш у білий папір. Приймавши такий порошок, доросла людина без ніякої небезпеки для себе кілька годин міцно проспала б. Сказавши, що порошок краще вживати, розчинивши в чомусь рідкому. Айкі віддав суміш Чанку Мак-Гоуену і дістав за це щиру подяку Локінвара²⁹ з заднього двору.

Хитрість Айкі стане цілком зрозумілою, коли розповісти, що він зробив далі. Айкі послав посильного по містера Рідла і відкрив йому план втечі Мак-Гоуена з Розі. Містер Рідл був кремезний чоловік, сильний і досить швидкий на руку.

— Дуже вам вдячний, — коротко сказав він Айкі. — Нахабний гувліса! Моя кімната якраз над кімнатою Розі. Після вечері я зразу піднімусь туди, заряджу рушницю і чекатиму. Якщо він з'явиться у мене в дворі, його повезуть звідти в кареті "швидкої допомоги", а не у весільнім екіпажі.

Знаючи, що Розі кілька годин буде в обіймах Морфея³⁰, а заздалегідь попереджений розлютований батько чекатиме із зброєю в руках, Айкі вважав, що його суперник близький до поразки.

Всю ніч, чергуючи в аптеці "Блакитне світло",

він ждав, що от-от почує про трагедію, але ніхто не приходив.

О восьмій ранку його змінив інший аптекар, і Айкі поспішив до будинку місіс Рідл, щоб дізнатися, чим усе закінчилось. Але — о диво! — тільки-но він вийшов з аптеки, коли не хто інший, як Чанк Мак-Гоуен, зіскочивши з трамвая, побіг і схопив його за руку! Сяючи від щастя, Мак-Гоуен переможно всміхався.

— Мені пощастило, — сказав він, усміхаючись іще ширше, ніби вже потрапив у рай. — Розі вилізла на пожежну драбину вчасно, з точністю до секунди, і о дев'ятій годині й тридцять з чимось хвилин ми обвінчалися у преподобного. Вона зараз у тій квартирі. Сьогодні вранці наділа блакитний халатик і смажила яєчню... Господи! Який я щасливий! Ти повинен колись прийти до нас, Айкі, ми будемо тобі раді. Я працюю недалеко від мосту і оце зараз лечу туди.

— А порошок?! — ледве вимовив Айкі.

— А, ті ліки, що ти мені дав! — сказав Чанк, ще ширше всміхаючись. — Ну, це було так. Сидячи вчора за вечерею у Рідлів і дивлячись на Розі, я сказав собі: "Чанк, якщо ти хочеш завоювати цю дівчину, роби це чесно, без ніякого шахрайства". Пакетик, який ти дав, лишився у мене в кишені. А потім я глянув, на того, хто ще був за столом, і подумав, що йому бракує відповідних почуттів до свого майбутнього зятя. Вибрав момент і висипав порошок у каву старому Рідлу, розумієш?

КОХАННЯ ТА ГРОШІ

Старий Антоні Рокуол, відставний фабрикант і власник фірми "Мило Евріка", виглянув з вікна свого кабінету, що містився в його особняку на П'ятій авеню, і усміхнувся. Його сусід праворуч, аристократ-клубмен Джон ван-Шалайт Сеффольк-Джонс, вийшов з свого особняка назустріч своєму автомобілеві і, за своїм звичаєм, зневажливо подивився, задерши носа, на фасад палацу миловара, збудованого в стилі Відродження.

— Ач, лежень! — вигукнув мильний екс-король. — Теж задирає носа, опудало городнє. Я ось примушу малярів на те літо розмалювати весь будинок червоною, білою і синьою фарбами³¹. Може, ти ще вище задереш свого голландського носа.

І Антоні Рокуол, що не визнавав дзвінків, підійшов до дверей свого кабінету й загорлав: “Майк!” тим самим голосом, яким колись він відколював шматки небесного склепіння в канзаських преріях.

— Скажи моему синові, — наказав Антоні слугі, що з’явився на дверях, — щоб він зайшов до мене перед тим, як їхатиме з дому.

Коли молодий Рокуол увійшов до кабінету, старий відклав набік газету, подивився на нього з ласкавою похмурістю на своєму круглому голеному, червоному обличчі, розкуйовдив одною рукою своє сиве волосся, а другою забрязкотів у кишені, перебираючи там ключі.

— Річере, — сказав Антоні Рокуол, — почому ти платиш за мило, що ним ти умиваєшся?

Річер, який тільки півроку тому приїхав додому з коледжа, був трохи здивований. Він ще не розібрався в своєму батькові, в якому було так само повно несподіванок, як у дівчини на першому балу.

— Шість доларів за дюжину, тату... здається.

— А за костюми?

— Здається, по шістдесят доларів... загалом.

— Ти джентльмен, — рішуче сказав Антоні. — Я чув про молодих аристократів, які платять по двадцять чотири долари за дюжину мила і понад сто за костюм. У тебе стільки, ж грошей для марнотратства, скільки і у них, але ти додержуєшся поміркованості й достоїнності. Я сам вживаю “Евріку”, — не тільки через сентиментальність, але й тому, що це найчистіше мило на ринку. Все, що ти платиш за шматок мила понад десять центів, ти платиш за погані пахощі та за пакування. Мило за п’ятдесят центів шматок цілком придатне для юнака такого походження, як ти, та такого стану і з такими статками. Ти джентльмен. Вони кажуть, що потрібно три покоління, щоб створити джентльмена.

Брешуть! Гроші роблять це значно швидше. Коли є капітал, то все йде, як санки з гори. Гроші зробили з тебе джентльмена. Якого дідька! Вони й мене майже зробили. Я майже такий самий брутальний, нахабний і погано вихований, як і ті обидва аристократи, що живуть по обидва боки вашого дому; вони аж спати не можуть через те, що я засотався між них посередині.

— Є речі, перед якими пасують гроші, — зауважив молодий Рокуол досить похмурим тоном.

— Не кажи так! — заперечив Антоні, обурившись. — Я переглянув усю енциклопедію, від А до Я, шукаючи речі, — якої не можна було б набути за гроші. Доведеться переглядати ще додаткові томи. Скажи мені, чого не можна купити за гроші.

— Та хоч би, — сказав Річер, — ні за які гроші не можна купити собі місця у вищому колі суспільства.

— Овва! Невже не можна купити? — вигукнув оборонець коріння всілякого лиха. — А де, скажи ти, будь ласка, було б це вище суспільство, якби у першого Астора³² не було грошей, щоб заплатити за переїзд на палубі?

Річер зітхнув.

— Еге ж, де?.. Я ось до чого це кажу, — провадив далі старий вже не так гучно. — Ось чого просив я тебе зайти. З тобою щось недобре робиться, мій любий. Я вже два тижні помічаю це. На дідька воно? Адже я можу покласти до кишені одинадцять мільйонів готівкою протягом одного дня. А нерухоме майно? Якщо в тебе з печінкою негаразд, то сідай на "Ремблера"! Він набирає оце вугілля й через два дні буде готовий відплисти на Багамські острови.

— Ви майже вгадали, тату... щось ніби печінка.

— Ах, он воно що! — сказав Антоні. — Ну, скажи, як її звати?

Річер почав ходити по кабінету. Цей грубий, старий батько став йому симпатичним. Він був добрим приятелем. Річер вирішив розкрити перед ним свою душу.

— То чому ж ти не освідчишся їй? — сказав ста-

рий Антоні. — І вона ж кинеться тобі на шию. У тебе ж і гроші є, і вигляд у тебе непоганий, і достойний ти. Руки в тебе чисті: на них нема слідів мила “Евріка”³³. Ти був, щоправда, в коледжі, ну та вона не вважатиме цього за провину.

— Не було нагоди, — сказав Річер.

— Влаштуй нагоду, — сказав Антоні. — Запроси її на прогулянку до парку, або покататися, або проведи її додому з церкви. Не було нагоди! Теж мені...

— Ви не знаєте того суспільства, тату. А вона ж частка того потоку, що захоплює суспільство. Кожна година, кожен день, кожна хвилина в неї розподілені наперед. Я повинен домогтися цієї дівчини, тату! Без неї Нью-Йорк для мене — наче нудне болото. І я не можу написати їй... розумієш, не можу я цього зробити.

— Кинь! — сказав старий. — Ти хочеш переконати мене, що при всьому моєму капіталі ти не можеш набути особисто для себе годинку-другу часу цієї дівчини.

— Я занадто пізно зібрався, тату. Вона їде після-завтра, о другій п'ятнадцять, до Європи на два роки. Я побачу її тільки завтра увечері, якусь хвилинку. Вона зараз у Ларгмонті в своєї тітки. Я не можу поїхати туди. Вона не дозволяє. Але вона дозволила мені зустріти її завтра увечері на Центральному вокзалі, о пів на дев'яту. Ми поїдемо в кебі — галопом, звісно, — до театру на Бродвеї, де нас чекатимуть уже її мати та ціла компанія, щоб разом піти в ложу. Ви думаєте, вона слухатиме моє освідчення протягом тих шести-семи хвилин, що випадуть при таких обставинах? Ні, звісно! А який шанс матиму я потім у театрі? Або після театру? Ніякого! Ні, тату, це такий клубок, що його не розмотають навіть ваші капітали. Ми не можемо купити — навіть за готівку — зайвої хвилини часу. Якби ми могли, багаті жили б тоді дуже довго. У мене нема ніякої надії на те, що я зможу поговорити з міс Лентрі до її від'їзду.

— Нічого, Річер, мій хлопчику, — весело сказав Антоні. — Ну, ти можеш тепер іти собі до свого клубу. Я радий, що це в тебе не печінка. Ти кажеш, що за

гроші не можна купити часу? Звісно, ти не можеш замовити собі вічність, щоб її запакували й приставили тобі додому. Але я бачив, як батько наш аж ноги намулював, коли йому спало в голову почати мандрівку по золотих розсипищах.

Увечері приїхала тітка Елен, тиха, сентиментальна, зморшкувата, придушена своїм багатством жінка, що завжди зітхала. Антоні читав у той час вечірню газету. Тітка розпочала дискусію на тему про любовні негоди.

— Він мені у всьому признався, — сказав її брат Антоні. — Я сказав йому, що весь мій поточний рахунок у банку до його послуг. Тоді він почав лаяти гроші. Він каже, що гроші не можуть допомогти.

— Він каже, що суспільних умовностей, не можпа зрушити з місця, хоч би запряглося, й десять мільйонерів, — зітхнула тітка Елен. Занадто великої ваги ти надаєш грошам. Багатство — ніщо в порівнянні з щирим коханням. Кохання всемогутнє. Ах, якби він освідчився їй раніше. Вона не відмовила б нашому Річерові. Але тепер, я боюся, уже пізно. В нього, не буде нагоди договорити з нею. Все твоє золото не може принести щастя твоєму синові.

О восьмій годині наступного дня тітка Елен дістала з своєї поїденої міллю шкатулки золоту обручку старовинного зразка й подала її Річеру.

— Надінь її сьогодні увечері, Річер, — сказала вона. — Мені подарувала її твоя мати. Вона мені сказала, що ця обручка приносить щастя в коханні. Вона просила мене віддати її тобі, коли ти знайдеш собі подругу в житті.

Молодий Рокуол шанобливо взяв обручку і хотів надіти її на мізинець. Вона налізла до другого суглоба і там застрягла. Річер скинув її й засунув у жилетну кишеню. Потім він викликав телефоном свій кеб.

На вокзалі він визволив міс Лентрі з галасливої юрби пасажирів.

Було рівно тридцять дві хвилини на дев'яту.

— Не можна примушувати маму та всю компанію довго чекати, — сказала вона.

— До Уоллек-театру, якнайшвидше! — чесно наказав кучерові Річер.

Вони вилетіли Сорок восьмою вулицею на Бродвей і поїхали осяяною сліпучим світлом дорогою, що з'єднує нижні майданчики західного Нью-Йорка з кам'яним громадям східного.

На Тридцять четвертій вулиці Річер звелів кучерові зупинитися.

— Я упустив обручку, — він попрохав пробачення і виліз. — Вона належала моїй матері, і мені було б дуже прикро, якби я загубив її. Я затримаю вас на півхвилини. Я бачив, куди вона покотилась.

Менше ніж через хвилину він уліз у кеб з обручкою. Але протягом цієї хвилини трамвайний вагон зупинився якраз проти кеба. Кучер спробував був об'їхати ліворуч, але важкий фургон, що розвозить товари по місту, загородив йому дорогу. Кучер спробував узяти праворуч, але йому довелося ту ж мить податися назад перед важкою й зовсім недоречною тут хурою, що перевозить меблі. Кучер спробував повернути назад, але змушений був кинути віжки й вилятися. Кеб не міг їхати, оскільки навкруги була мішанина з коней та екіпажів.

Захаращення було таке, що раптом зупинився весь рух у цьому великому місті.

— Чому ми стоїмо? — вигукнула нетерпляче міс Лентрі. — Ми спізнаємось!

Річер підвівся в кебі й оглянувся на всі боки. Він побачив завмерлий потік карет, фургонів, платформ, дрог, кебів та трамваїв. Усі ці екіпажі заповнили перехрестя так, як дівчина з талією в двадцять шість дюймів заповнює двадцятидводюймовий корсет. А з усіх вулиць, що перехрещувалися тут, — з Бродвея, з Шостої авеню, з Тридцять четвертої вулиці — все ще мчали, гуркочучи, нові екіпажі. Вони мчали повною ходою, врізалися в масу, зчеплювалися колесами, а візники, лаючись, додавали й свою лепту до загального галасу. Весь вуличний рух Нью-Йорка немов зосередився навколо кеба, в якому сиділи Річер та міс

Лентрі. Найстаріший з глядачів, що їх тисячі стояли на тротуарах, зроду не бачив, ще в Нью-Йорку такого захаращення.

— Я дуже винен, але нас, як видно, затерло, — сказав Річер, влаштовуючись на сидінні. — Їм не розплутати цього вузла й за годину. Це моя провина... Якби я не впустив обручки...

— А покажіть мені цю обручку, — сказала міс Лентрі. — Ну, раз нічого не можна зробити, то й говорити нема чого. Врешті-решт, театр — це така нудьга...

Об одинадцятій годині вечора хтось легенько постукав у двері спальні Антоні Рокуола.

— Заходьте! — заgrimів Антоні. Він сидів у червоному халаті й читав роман з життя піратів.

Хтось, постукав, — це була тітка Елен. Вона була схожа на сивого ангела, якого через неухважність забули на землі.

— Вони заручені, Антоні, — сказала вона тихо. — Вона дала слово нашому Ричару. Коли вони їхали до театру, на вулиці сталося захаращення, і тільки через дві години їм вдалося вибратися. От, братіку Антоні, ніколи більше не хвастай могутністю грошей. Маленька емблема справжнього кохання — маленька старовинна обручка, яка символізувала безмежне й некорисливе кохання, була причиною того, що наш Річер знайшов своє щастя. Він упустив обручку на брук і вийшов з кеба, щоб підняти її. Але перше ніж вони встигли рушити далі, вулицю було захаращено. Він освідчився міс Лентрі й підкорив її серце, поки кеб стояв через те захаращення. Гроші — ніщо в порівнянні з чистим коханням, Антоні!

— Чудово! — сказав старий. — Я радий, що хлопець добився свого щастя. Я сказав йому, що не зупинюсь перед будь-якими перешкодами, коли...

— Але, братіку Антоні, чим же тут могли допомогти ваші гроші?

— Сестро, — сказав Антоні Рокуол, — я залишив свого пірата в чорт зна якому важкому стані. Його корабель тільки що зазнав аварії, але він занадто добре

знає ціну грошам, щоб дати йому затонути. Дай мені дочитати цей розділ.

Оповідання, власне, тут мало закінчитися. Я не менше, — ніж ви, хотів би поставити тут крапку. Але істина? Адже треба спуститися за тою істиною на дно колодязя!

Наступного дня особа з червовими руками й блакитною краваткою, що звала себе Келлі, подзвонила біля під'їзду особняка Рокуола. Цю особу негайно припровадили до кабінету.

— Ну, — сказав Антоні, дістаючи свою чекову книжку, — здорово ви наробили з мила піни! Який там у нас рахунок? Я дав вам п'ять тисяч готівкою.

— Я доплатив ще триста доларів своїх, — сказав Келлі. — Мені довелося трохи перевищити кошторис. Фургони від крамниць та кеби я дістав переважно по п'ять доларів, але платформи та дроги здебільшого дерли з мене по десятці. Шофери вимагали не менше, ніж по десятці а деякі платформи з вантажем то й по двадцять. Найбільше з мене здерли фараони. Двом довелося заплатити по п'ятдесят, з іншим по двадцять та по двадцять п'ять. Але яке видовище, містер Рокуол, — га! І без будь-якої репетиції. Хлопці прибули на місце хвилина в хвилину. Ну й захаращення було, я вам скажу! Протягом двох годин навіть змії не вдалося б пролізти вулицею.

— Отже, тисяча триста... ось, Келлі, — сказав Антоні Рокуол, відриваючи чек. — Тисяча доларів гононару і триста, що ви витратили з своїх. До речі, — грошима ви не нехтуєте, Келлі?

— Я? — сказав Келлі. — Та я ладен дати по морді людині, що видумала бідність!

Коли Келлі вже виходив, Антоні спинив його.

— Ви не помітили, — спитав він, — там, в отій каші, не було такого, знаєте, начебто товстенького хлопчика — зовсім голого, — з луком та стрілами, знаєте?

— Ех-і, — відповів здивований Келлі. — Не бачив такого... Та якби він був такий, як ви кажете, то фараони, напевне, його зараз би схопили.

— Я боявся, щоб цей шибеник, не спізнився, — усміхнувся Антоні. — Ну, будьте здорові, Келлі!

КУЛЬБАБА

Був березневий день.

Коли ви пишете оповідання, ніколи не починайте так. Нема гіршої передмови. Невиразно, плесковато, сухо, ніби вітром підбито. Але в цьому разі можливо. Бо подальший вступ, що з нього, власне, треба було розпочати повістку, надто дикий, і неподібний, щоб можна було шпурнути його читачеві в лице без підготовки.

Сара плакала над обіденною карткою.

Подумайте-но: нью-йоркська дівчина, що ревом реве над меню!

Щоб пояснити це, вам дозволяється ворожити: може омарів не вистачило? Або вона заприсягалася не їсти мороженого цілий великий піст? Або замовила цибулі? Або допіру повернулась з ранкової вистави мелодрами! А як гадки ці помилкові, дозвольте по цьому оповідати далі.

Джентльмен, що заявив, ніби світ — устриця, що її він розкриє своїм мечем, улучив куди слід дуже легко³⁴. Подумаєш, яка штука — відкрити устрицю мечем! А от, чи траплялося вам бачити, щоб хто-небудь намагався одкрити земного слимака за допомогою друкарської машинки? Чи не завгодно зачекати, доки вам подадуть дюжину розкритих таким способом?

Сара справлялась з своєю безрукою машиною саме настільки, щоб трішки тільки відкрити світову устрицю й одщипнути собі шматочок в холоднім і слизькім світі, там у середині. Вона знала скоропис не більш як дипломована стенографістка, тільки-но випущена в світ комерційною школою. Отже, не вміючи ще стенографувати, вона не мала змоги увійти в ясне й блискуче зібрання конторських талантів. Вона була друкарниця, що працювала акордово, й дістала, як побачите, чудернацьку роботу по переписці.

Найблискучішим подвигом Сариним у бою зо сві-

том була угода з "Шуленберговими хатніми обідами". Шуленбергова їдальня була поруч старої кам'яниці, де Сара тулилась у комірчині.

Одного вечора після Шуленберського обіду за 40 центів, за табльдотом³⁵ з п'яти страв, подаваних так швидко, як швидко ви кидаєте свої п'ять опук в голову кольорового джентльмена³⁶, — Сара взяла з собою обіденну картку. Картку було написано нечітко, не розбереш чи то по-англійськи, чи по-німецьки, й так складено, що не вивчивши її уважно, ви починали обідати з зубочистки й рижового пудинга, а кінчали юшкою й днем з тижня.

На ранок Сара показала Шуленбергові чисту картку з чудово надрукованим на машинці меню, де страви ласо вишикувались всі в рядочок, кожне на своїм місці, за своєю назвою, від "закусок" до "за верхню одягу й парасолі не відповідаємо".

Шуленберг "натуралізувався" в американських громадян і сам керував своїм маленьким ділом. Перш ніж Сара пішла з ресторану, він з охотою пішов з нею на згоду. Вона була повинна постачати для всіх двадцять одного столика в його їдальні видрукуване на машинці обіденне меню — нове щодня, а меню для сніданку й для вечері — коли мінялись страви або картки дуже вже забруднювались.

Натомість Шуленберг зобов'язувався посилати Сарі їжу тричі на день в її комірчину через лакея — по можливості найчемнішого, — й щодня сповіщати її запискою про те, що Доля виготувала для Шуленбергових клієнтів на завтра.

Ця угода задовольняла обидва боки. Шуленбергові гості знали тепер, принаймні, як звалися ті страви, що їх вони їли, навіть коли їхня природа іноді бентежила їх.

А Сара мала харчі на всю холодну, похмуру тьмяну зиму, й це позбавляло її найголовніших турбот. Потім календар почав брехати, кажучи, що вже весна настала. Весна приходить, коли справді настає весна. А тут січневий замерзлий сніг ще лежав діамантами на вулицях. Ручні катеринки пригравали, як і раніше "за старого славного, літнього часу", — із звичайною їх-

ньою грудневою жвавістю й виразністю чоловіки почали підписувати місячні векселі, щоб купити до Великодня костюм. Воротарі позакривали парове опалення. А коли те все трапляється, — знайте! — столиця все ще в лещатах зими.

Одного разу, по обіді, Сара тремтіла з холоду в своїй прибраній комірчині, “будинок опалюється; бездоганна чистота; зручно; перевірте й пересвідчитесь самі”. У Сарі не було іншої роботи, як друкувати картки для Шуленберга. Вона сиділа на своїм рипучім кріслі й дивилась у вікно. Календар на стіні настирливо кричав їй: “Саро, весна! Я ж вам кажу — весна! Погляньте-но на мене — мій вигляд вам це скаже. Та ви й самі весняна істота — ви дуже гарненькі, Саро — але чого так тоскно ви дивитесь у вікно?”

Сарина кімната виходила у двір. Виглядаючи у вікно, вона могла бачити задню цегляну безвіконну стіну ящикового заводу на сусідній вулиці. Але стіна була чистісінький хрусталь. І Сара бачила внизу зелену поляну в тіні вишневих дерев і берестків, облямовану малиновими й трояндовими кущами.

Справжні віщуни весни надто непомітні для очей і для вух. Декотрим з них, перш ніж вони зможуть привітати Даму в зеленім, потрібний шапран у цвіту, блискуче тернове дерево, пташині співи, — навіть таке грубе нагадування, як прощальне ручкання з устрицями й з іншими стравами зимового меню. Але до вибраних синів старої матері землі з’являються радісні весняні віщуни, проголошуючи їх рідними дітьми, а не приймаками, — хіба тільки вони самі побажають ними бути.

Минулого літа Сара поїхала на село й покохала фермера.

(Коли пишете оповідання, ніколи так не зупиняйтесь. Це погане мистецтво, й від цього може покривитись всяка цікавість. Хай оповідання йде вперед, не зупиняючись.)

Сара залишалася два тижні на фермі “Соняшне Джерело”. Тут вона пройшла науку кохання з сином старого фермера Франкліна — Уолтером. Взагалі фер-

мери кохались, брали шлюб і переверталися на лопух дуже швидко. Але молодий Уолтер Франклін був те-перешнім агрономом. У його корівнику стояв телефон, і він міг точно вирахувати, як уплине врожай канадійської пшениці майбутнього року на картоплю, посаджену на молодіку.

На тій тінявій полянці, зарослій малиновими кущами, Уолтер залицявся до Сари й скорив її. Вони сиділи разом і плели вінок із кульбаби для її волосся. Він захоплювався ефектом жовтих квіток на її чорнявих косах, і вона залишилась у вінку, пішла додому, розмахуючи солом'яним морським брилем.

Уолтер сказав, що вони візьмуть шлюб навесні при перших ознаках весни. І Сара вернулася назад, у столицю, барабанити на своїй друкарській машинці.

Грюк у двері розвіяв Сарині спомини про ті щасливі дні. Лакей приніс записку олівцем — меню “Хатніх обідів” на наступний день, — власноручні розкаряки старого Шуленберга.

Сара сіла за машинку й пропустила картку між вальки. Вона працювала проворно. Звичайно, всі двадцять одна картка були готові за півтори години.

Сьогодні в меню змін було більше ніж як завжди. Юшки були легші. Із перших страв свинину було викреслено й красувалася вона тільки з руською ріпою у відділі смажених. Граціозний дух весни перейшов усю обіденну картку. Ягня, що нещодавно розбишакувало на зелених горбках, скористовано для підливи, що нагадувала про його жвавість. Устрицина пісня ще хоч і не зовсім змовкла, але чулася вже “*duminuendo con atoge*”³⁷. Сковородка, очевидно, гуляла. Реєстр різних пиріжків розпухав, важкі пудинги зникли. Сосиски, обгорнуті гарніром, танули в солоднечій передсмертній тузі в товаристві гречаної каші.

Сарині пальчики танцювали, як мошка над струмком улітку. Вона перебирала страви, розміреним оком визначала кожній її місце відповідно до того, яка в неї завдовжки назва.

Якраз перед десертом стояв реєстр городини:

морква й горох, спаржа з сухарями, перманентна картопля й пшеничка, рижова каша, квасоля, капуста й потім.... потім....

Сара плакала над обіденною карткою. З глибини якогось релігійного розпачу здіймалися сльози до її серця й збиралися в її очах. Вона схилила голову на столик своєї маленької друкарської машинки, і клавіші сухо акомпанували їй риданням.

Аджеж два тижні вона не мала листа від Уолтера — а далі на картці стояв салат з кульбаби з якимись яйцями... Ну до чого вони ті яйця? Кульбаба — її золотистими квітками Уотлер коронував її, назвав своєю коханою королівною й майбутньою дружиною, кульбаба — віщун весни, — сумна гірлянда її горя — спогади про її найщасливіші дні.

Панно, дозволяю вам усміхнутися, доки ви самі зазнаєте такого іспиту. Хай на ваших очах за Шуленберговим табль-дотом подадуть Маршалові Нієлеві троянди — Персеїв подарунок³⁸, а тою ніччю, коли ви оддали йому ваше серце, хай подадуть троянди, як салат з французьким гарніром. Коли б Джульєті³⁹ довелося побачити ознаки свого кохання так низько впалими, вона миттю б кинулася за травами Лети⁴⁰ до якомусь гарного аптекаря.

Але що за чарівниця Весна! До велетенського міста з каменю й заліза треба надіслати звістку. Нема кому принести її, oprіч маленького хороброго посланця з ланів, простенького виглядом, в суворій зеленій одежі. Вона, як призваний солдат щастя, — та кульбаба — *dent de lion* “левів зуб” — як називають її кухарі-французи. Коли вона цвіте — вона співучасниця любовної гри, заплетена в каштанове волосся моєї героїні. Коли він юний, коли в нього нема ще пиляків і пелюстків, її кидають у киплячий казан — і він знову несе привіт своїй шановній господині.

Сара швидко вгамувала сльози. Треба ж понаписувати обіденні картки.

Все ще не зовсім прокинувшись од своєї кульбабиної мрії, вона кілька хвилин розгубливо стукала машинкою, а розумом і серцем — уся була, зо своїм фермером

на чудовій стежці. Однак вона швидко повернула до гранатових полян у Нью-Йорку, й її машинка почала гриміти й підскакувати, як штрайкбрехерів грузовик.

О шостій годині лакей приніс їй обід і забрав видрукувані на машинці її обіденні картки. Пообідавши, Сара одсунула, зітхнувши, у бік миску з салатом із кульбаби, прикрашеним гирляндюю з великих крашанок. Як і оця темна маса з яскравих, одзначених коханням квітів перевернутих на жалюгідний, безславний салат, так і її літні надії зав'яли й розлетілись. Шекспір⁴¹ і сказав, що любов може жититися з себе. Але Сара не могла примусити себе з'їсти салат з кульбабиного листа, що прикрасило перший бенкет її серця, її справжнього кохання.

О шостій з половиною пара в сусідній кімнаті зняла чвару. Мужчина в кімнаті нагорі намагався підібрати "ля" на своїй флейті. Газ почав гаснути. Хури з угіллям зупинились для вигрузки — єдиний звук, що викликав заздрість у фонографа. Кішки на парканах поволі одсувалися до Мукдену⁴². З цих ознак Сара знала, що їй час читати. Вона витягла "Монастир і серце"⁴³ — кращу з нехідких книжок за місяць, — поставила ноги на валізку й узялась мандрувати разом з героєм — Жераром.

Біля дверей почувся дзвінок. Квартирна хазяйка озвалася. Сара кинула Жерара й Дені на шматування ведмедеві й прислухалась.

Ви вже догадалися. Вона вискочила на сходи якраз, коли фермер, стрибаючи через трое східців, вискочив нагору, скосив Сару, зв'язав її, не залишивши для інших навіть колосся підбирати.

— О, чому ти не написав? — крикнула Сара.

— Нью-Йорк не маленьке містечко, — сказав Уолтер Франклін. — Я вже тиждень одшукою тебе на стару адресу. Я дізнався, що ти переїхала у вівторок і трохи втішився; а може, думаю, не буде такої невдачі, як у п'ятницю. А, проте, я ловив тебе з поліцією й усякими іншими способами — аж до сьогодні.

— Я писала, — гаряче одказала Сара.

— Не дістав жодного листа.

— Як же ти відшукав мене?

Лице в молодого фермера засвітилося весняною усмішкою.

— Сьогодні ввечері я потрапив до хатньої їдальні, це отут поряд. Я не цікавився, що то за їдальня, а просто я цього сезону люблю страви з городини. Продивляюсь таку гарну, надруковану на машинці ресторанну картку, вишукую що-небудь підходяще з городини. Тільки-но переступив через капусту, — миттю перекинув свого стільця й гаркнув: “Хазяїне!” — й від нього довідався про твою адресу.

— Я пригадую, — сказала сяйлива Сара. — Після капусти стояв салат з кульбаби.

— Хоч де б у світі я натрапив на твоє титульне “У” з отими знайомими закрутками твоєї друкарської машинки, я б його обов’язково впізнав, — завважив Франклін.

— Як? Адже в “кульбабі” нема титульного “У”, — здивовано одказала Сара.

Молодий фермер витяг з кишені обіденну картку й показав у ній один рядок.

Сара впізнала першу з видрукованих нею сьогодні карток. У правім верхнім кутку ще збереглася пляма, — там упала її сльоза. А вгору від плями, на місці назви запашної рослини, в тісне коло спогадів про його золотисті квіти, Сарині пальці заплели щось дивне. Поміж синьою капустою й гашеним зеленим перцем красувалося:

“ЛЮБИЙ УОЛТЕР
З ГАРНІРОМ ІЗ КРУТИХ ЯЄЦЬ”.

ЗЕЛЕНІ ДВЕРІ

Уявіть собі, що ви прогулюєтесь після обіду по Бродвею і десять хвилин, потрібних, щоб викурити сигару, міркуєте, куди піти — на розважальну трагедію чи на щось серйозне, на зразок водевілю. Раптом на ваше плече лягає чиясь рука. Ви обертаєтесь, і ваші очі зустрічаються з хвилюючими очима прекрасної жінки в діамантах і російських соболях. Вона покwapливо тицяє вам у руку гарячу булочку з маслом і, вихопивши маленькі ножиці, відрізає ними гудзика на

вашому пальті, потім, багатозначно вигукнувши одне-єдине слово “Паралелограм!”, — швидко перебігає на другий бік вулиці, боязко озираючись.

Це буде справжня пригода. Чи погодилися б ви взяти в ній участь? Ні, тільки не ви. Ви б розгубилися, сором’язливо кинули б булочку і пішли по Бродвею, з жалем обмацуючи те місце, де був гудзик. Ви зробили б саме так, якщо тільки не належите до тих небагатых, у кому ще не зовсім вмер дух пригоди.

Справжніх шукачів пригод завжди було небагато. Ті, про кого звичайно пишуть як про шукачів пригод, це переважно просто енергійні люди, які винайшли щось нове. Вони покидали свій дім, щоб здобути те, чого прагнули: золотого руна, чаші святого Грааля, кохання, скарбів, корони чи слави. Справжній шукач пригод сміливо йде назустріч незнаній долі, не думаючи про мету і розрахунок. Чудовим прикладом цього може бути блудний син, коли він повернув назад додому.

Дуже багато було напівшукачів пригод — людей хоробрих і визначних. З часів хрестових походів вони збагачили історію і літературу, а також і видавців історичних романів. І кожен з цих людей хотів одержати приз чи забити гол, перемогти на скачках, уславити своє ім’я, розплатитися з кимось чи просто щось урвати для себе. Словом, то не були справжні шукачі пригод.

У великому місті близнюки Романтика і Пригода завжди шукають достойних служителів. Коли ми тиняємось по вулицях, вони лукаво дивляться і манять нас, прибираючи то один вигляд, то інший. Ми раптом не знали чому відводимо погляд і бачимо у вікні обличчя, яке немовби належить до галереї наших сімейних портретів. На тихій сонній вулиці ми чуємо крик агонії і жаху, який лине з порожнього, забитого будинку. Замість знайомого під’їзду візник зупиняється перед чужими дверима, усміхаючись, незнайомиць відчиняє їх і просить нас зайти. Списаний папірець падає до наших ніг з високого вікна випадку. В натовпі, що завжди кудись поспішає, ми раптом помічаємо окремих перехожих, обмінюємось з ними погля-

дами, повними ненависті, приязні або страху. Сипоне дощ — і під нашою парасолькою може сховатися дочка Повного Місяця або двоюрідна сестра Зоряної Системи. На кожному розі губляться носовички, манять пальці, запитують очі, і до наших рук потрапляють загублені, одинокі, чудові, таємничі, небезпечні, мінливі ключі Пригод. Проте мало хто з нас має бажання підняти їх і скористатися ними. Ми не нахилимось, бо до спини нам прив'язано стальний стрижень умовностей. Ми проходимо повз ці ключі, і настає час, коли ми, дійшовши до кінця свого нудного життя, збагнемо, що вся наша Романтика — це тільки бліді спогади про один чи два шлюби, атласна розетка, яка зберігається у замкнутій шухляді письмового стола, і постійні сутички з радіатором парового опалення.

Рудольф Стайнер був справжнім шукачем пригод. Рідко траплявся вечір, коли він залишався у своїй маленькій кімнатці, а не тинявся, шукаючи чогось несподіваного і незвіданого. Для нього найцікавіше було те, що могло діятися за найближчим рогом вулиці. Траплялося, що його прагнення випробувати долю приводило до дивовижних наслідків. Двічі він ночував у поліції. Знову і знову ставав жертвою хитрих і жадібних шахраїв. За одну привабливу пригоду йому довелося заплатити годинником і гаманцем. Одначе він з таким же запалом приймав кожен виклик долі в чудовому турнірі Пригод. Якось увечері Рудольф гуляв собі по одній з гомінких вулиць старої центральної частини міста. Два потоки людей заповнювали тротуари — ті, що поспішали додому, і ті, що відреклись від домашніх обідів заради сумнівної насолоди харчуватися в ресторані.

Молодий, зовні приємний шукач пригод, який поволі йшов уперед, пильно стежачи за всім, що відбувалося навколо. Вдень він служив продавцем у магазині піаніно. Краватку він не прикріплював булавкою, а протягав крізь кільце з топазом, і одного разу написав редакторові журналу листа про те, що книга міс Лоббі⁴⁴ "Випробування любові Джуні" мала найбільший вплив на його життя.

Голосне клацання зубами спершу наче привернуло його увагу до ресторану, перед яким він опинився, але, глянувши вгору, Рудольф побачив на сусідньому будинку зроблену з електричних лампочок рекламу дантиста. Гігант-негр, фантастично вбраний у червоний, розшитий візерунками піджак, жовті штани і кепі військового зразка, з роздумом давав якісь картки тим із натовпу, хто хотів їх узяти.

Такий вид реклами дантистів Рудольф уже бачив не раз. Звичайно він проходив повз негра і не брав візитних карток, але сьогодні той всунув одну з них йому в руку так спритно, що вона залишилася у нього.

Відійшовши кілька кроків, він кинув байдужий погляд на картку. Здивований, зацікавлено оглянув її з обох боків. Одна сторона картки була чиста, на другій чорнилом було написано двоє слів: “Зелені двері”. І в цю мить Рудольф помітив, як перехожий, що йшов попереду, викинув картку, яку вручив йому негр, на тротуар. Рудольф підняв її. На ній були надруковані ім’я та адреса дантиста і звичайний перелік: “коронки”, “пломби”, “мости” — з сумнівним запевненням, що всі види зуболікування виконуються “без болю”.

Шукач пригод в особі продавця піаніно зупинився на розі й задумався. Потім перейшов на другий бік вулиці, повернувся на один квартал назад, знову перетнув вулицю і приєднався до потоку людей, що тік у тому напрямі, де сяяла реклама дантиста. Вдаючи, ніби проходить повз негра вперше, Рудольф байдуже взяв картку, яку той йому вручив. Пройшовши десять кроків, оглянув її. На ній тим самим почерком було написано: “Зелені двері”. Перехожі, які йшли попереду й позад нього, викинули на тротуар три чи чотири картки. Всі вони впали чистою стороною догори. Рудольф перевернув їх. На кожній була надрукована реклама принад кабінету дантиста.

Рідко траплялося таке, щоб лукавому Духові Пригоди треба було двічі кликати Рудольфа Стайнера, його щирого послідовника. Але тепер заклик прозвучав двічі, і рицар пригоди вирушив у похід.

Рудольф не поспішаючи повернувся назад і про-

йшов повз вітрину, в якій клацали зуби, повз гігантанегра. Цього разу картки він не дістав. Незважаючи на яскраве і кумедне вбрання, негр мав якусь природжену гідність, коли одному чемно пропонував картку, а іншому — ні. Час від часу з його грудей виривався якийсь неприємний, незрозумілий вигук, схожий на вигуки кондукторів трамвая або речитатив у оперному співі. Цього разу він не тільки не дав картки, але, як здалося Рудольфові, кинув на нього погляд, повний холодної, майже нищівної зневаги.

Цей погляд наче вжалив нашого шукача пригод. То був мовчазний докір за те, що він чогось іще сподівається. Хоч би що означали таємничі слова, написані на картках, негр вибрав з натовпу саме його і вручив їх йому. Тепер негр, здавалося, осуджував його за нерішучість, без якої не розгадати загадки.

Стоячи осторонь від натовпу, молодик швидко оглянув будинок, де, на його думку, крилася розгадка таємниці. Будинок був високий — п'ять поверхів. Внизу, в підвалі, містився невеличкий ресторан.

На першому поверсі була крамниця чи то жіночих капелюшків, чи то хутра, зачинена в такий час. Другий поверх, судячи по мерехтливій електричній рекламі, належав дантистові. Над ним було ціле вавілонське стовпотворіння різних вивісок та реклам, які багатьма мовами сповіщали, що там містяться хіроманти, кравці, музиканти і лікарі. А ще вище — про це свідчили спущені завіси та пляшки з молоком, які біліли на підвіконнях, — були житла.

Оглянувши будинок зовні, Рудольф швидко увійшов усередину його. По вкритих килимами сходах піднявся на третій поверх і зупинився. Коридор ледве освітлювали бліді вогники з двох газових ріжків — один далеко праворуч, другий — ближче ліворуч. Рудольф глянув у напрямі ближчого вогника і побачив при його тьмяному світлі зелені двері. Якусь мить він вагався, потім немовби знову побачив зухвалу посмішку на обличчі негра, який жонглював картками, підійшов прямо до зелених дверей і постукав.

І перше ніж йому відповіли, відчув на собі швидкий подих справжньої пригоди. Що тільки могло критися за цими зеленими дверима! Картярі за грою; хитрі пройдисвіти, які підступно заманюють його у розставлену пастку; красуня, яка чекає на сміливого юнака; небезпека, смерть, любов, розчарування, осміяння — кожне з цих припущень могло стати відповіддю на його відважний стук у двері.

В кімнаті почулося тихе шарудіння, і двері поволі відчинилися. Перед ним, похитуючись, стояла дуже бліда дівчина, якій, здавалося, не було ще й двадцяти років. Вона випустила ручку дверей і, намагаючись навпоцямки знову знайти її, трохи не впала. Рудольф підхопив її і поклав на потерту кушетку, що стояла біля стіни. Зачинив двері і при мерехтливому світлі газового ріжка оглянув кімнату. Те, що він побачив, являло собою картину надзвичайної бідності, хоч усе було охайко прибрано.

Дівчина лежала нерухомо, мабуть, непритомна. Рудольф стурбовано кинувся шукати в кімнаті бочку. Треба покласти на бочку людину, яка... ні, ні, це для утоплеників. Він почав махати над нею, немов віялом, своїм капелюхом. Ця спроба закінчилась успішно: крисами капелюха він зачепив дівчину за носа, і вона розплющила очі. І тоді юнак побачив, що саме цього обличчя не вистачало, щоб галерея дорогих його серцю портретів була повна. Щирі сірі очі, маленький, трохи кирпатий ніс, каштанове волосся, що кучерявилось, наче вусики гороху. Це був кінець і гідна винагорода за всі його пригоди. Але яке бліде і виснажене обличчя було у неї! Дівчина глянула на нього спокійно, а потім усміхнулася.

— Я, здається, знепритомніла? — спитала вона тихим голосом. — Ну а з ким би це не трапилось? Поживіть три дні без їжі, тоді побачите!

— Прокляття! — вигукнув Рудольф, скочивши на ноги. Чекайте, я зараз!

Він вибіг через зелені двері й помчав сходами вниз. Хвилин через двадцять він повернувся і легенько постукав у двері ногою, щоб вона відчинила. Обидві руки

його були зайняті пакунками з бакалійної крамниці та ресторану. Все принесене він розклав на столі. Тут були і хліб з маслом, і холодне м'ясо, і кекс, і солодкий пиріг, і різні приправи, і устриці, і смажене курча, і пляшка молока, й навіть чайник з гарячим чаєм.

— Це просто дурість — не їсти, — суворо промовив Рудольф. Щоб ви більше ніколи не йшли на такі дурні парі. Вечеря готова.

Він допоміг дівчині сісти на стілець біля столу і спитав:

— У вас є чашка для чаю?

— На полиці біля вікна, — відповіла вона.

Коли він повернувся до столу з чашкою, вона, сяючи від задоволення очима, саме їла велику маслину, яку з інстинктом, властивим жінкам, швидко знайшла і дістала з пакунка. Він сміючись забрав її в неї і налив повну чашку молока.

— Спочатку випийте оце, — велів він, — а потім трохи чаю та куряче крильце. Якщо добре себе почуватимете, то завтра з'їсте маслину. А тепер, коли дозволите бути вашим гостем, повечеряємо.

Він присунув до столу другий стілець. Від чаю обличчя дівчини ледь порожевіло і вона трохи пожвавішала. Почала їсти з тою граціозною жадібністю, яка властива голодним диким звірам.

Здавалося, вона вважає присутність юнака і допомогу, яку дістала від нього, цілком природним явищем. І це не тому, що вона нехтувала умовностями: просто пережите давало їй право відкинути все штучне в людській істоті. Але поступово сили та спокій повернулися, разом з ними повернулась свідомість того, що треба додержуватись деяких умовностей.

Вона почала розповідати йому про себе. Це була одна з тисячі маленьких історій, які щодня трапляються в місті — розповідь про звичайну продавщицю з низькою платнею, про штрафи, від яких зростають прибутки магазину, про хворобу і втрачену роботу, про розбиті надії і, зрештою, про те, як у зелені двері постукала Пригода.

Але Рудольфові ця розповідь видалася такою ж величною, як “Іліада”⁴⁵ або найкращі сторінки роману “Випробування любові Джуні”.

— Тільки подумати, що вам довелося пережити це! — вигукнув він.

— Це був просто жах, — сумно мовила дівчина.

— Невже у вас немає ні родичів, ні друзів у місті?

— Немає нікого.

— Я теж самотній на світі, — сказав Рудольф, помовчавши.

— Я дуже рада, що це так! — швидко сказала дівчина. Юнакові було приємно це почути.

Несподівано повіки дівчини стулились, і вона глибоко зітхнула.

— Страшенно хочеться спати, — сказала вона. — Мені так гарно.

Рудольф підвівся і взяв свій капелюх.

— Ну, тоді на добраніч. Вам треба поспати.

Він подав руку, вона взяла її і промовила “на добраніч”. Але в її очах було таке красномовне, щире і зворушливе запитання, що він відповів:

— Завтра я зайду, побачу, як ви тут. Вам не так легко буде позбутися мене.

Потім, коли Рудольф ступив уже до дверей, вона спитала, як він потрапив до неї, ніби причина цього була куди менш важлива, ніж сам факт його появи.

— А як це сталося, що ви постукали до мене?

Він глянув на неї, згадав про картки й відчув, як у ньому прокинулись ревності. А що якби ті картки попали не йому, а якомусь іншому шукачеві пригод? І Рудольф вирішив, що вона ніколи не повинна узнати правду. Він ніколи не скаже їй, що знав до яких хитрих витівок змусило її вдатися нещастя.

— Один з наших настройщиків фортепіано живе в цьому будинку, — сказав він. — Я помилився і постукав у ваші двері. Останнє, що він побачив, зачиняючи зелені двері, була її усмішка.

Біля сходів Рудольф зупинився і зацікавлено оглянувся довкола. Потім пройшов до кінця коридора, по-

вернувся, піднявся на поверх вище. Всі двері, які він побачив у будинку, були пофарбовані в зелений колір.

Здивований, він вийшов на вулицю. Фантастично вдягнений негр стояв на тому ж місці. Рудольф підійшов до нього, тримаючи в руці обидві картки.

— Скажіть, чому ви дали мені ці картки і що це мало означати? — сказав він.

Широка доброзичлива посмішка негра продемонструвала чудову роботу його хазяїна-дантиста.

— Це он там, бос, — мовив він, показуючи кудись убік. — Але, мені здається, ви трохи запізнилися на першу дію.

Глянувши туди, куди показував негр, Рудольф побачив над входом до театру сяючі електричні літери реклами нової вистави: “ЗЕЛЕНІ ДВЕРІ”.

— Мені казали, що це прекрасна вистава, сер, — вів далі негр. — Агент, який рекламує її, подарував мені долар, щоб я роздавав його картки разом з докторськими. Можна запропонувати вам одну картку доктора, сер?

На розі кварталу, де Рудольф жив, він зайшов у бар, щоб випити кучоль пива і купити сигару. Закуривши, вийшов на вулицю, застібнув пальто, зсунув на потилицю капелюх і твердо промовив, звертаючись до ліхтарного стовпа:

— Все одно я вірю, що це рука Долі вказала мені шлях, як знайти її.

Такий висновок, якщо взяти до уваги описані обставини, безсумнівно, дає нам право зарахувати Рудольфа Стайнера до справжніх послідовників Романтики і Пригоди.

НЕЗАКІНЧЕНА ОПОВІДЬ

Тепер ми вже не стогнемо і не посипаємо голови попелом, коли чуємо про геєну вогненну⁴⁶. Бо навіть проповідники починають говорити нам, що Бог — це радій, ефір або ще якась суміш з науковою назвою, а найгірше з усього, що жде нас, грішних, у майбутньому, — це хімічна реакція. Приємна, звісно, гіпотеза, але ж ми ще не

зовсім позбулися старого релігійного страху. Є тільки дві речі, про які можна говорити довго, давши волю фантазії і не боячись спростувань. Можна розповідати про сні і можна переказувати те, що ви чули від папуги. Ні Морфея⁴⁷, ні птахів суд не визнає правомочними свідками, і тому ніхто із слухачів не наважиться причепитися до вашої розповіді. Так от, темою моєї розповіді будуть сновидіння, і за це я прошу вибачення у папуг, лексикон яких, здається мені, надто обмежений.

Я бачив сон дуже далекий від сучасного критичного напрямку, бо в ньому було дещо спільне з старою, поважною небіжчицею теорією страшного суду.

Гавриїл⁴⁸ просурмив, і тих із нас, хто не відразу відгукнувся на його поклик, притягли на допит. З одного боку я помітив купку професійних поручителів в урочистому чорному вбранні з застебнутими ззаду комірцями⁴⁹. Не все, видно, було гаразд із їхнім майновим цензом, бо не скидалося на те, що вони збираються взяти нас на поруки.

Крилатий ангел-полісмен підлетів і взяв мене за ліве крило. Поруч з нами стояла купка, здавалося, дуже заможних привидів, яких теж викликали до суду.

— Ви з цієї зграї? — спитав полісмен.

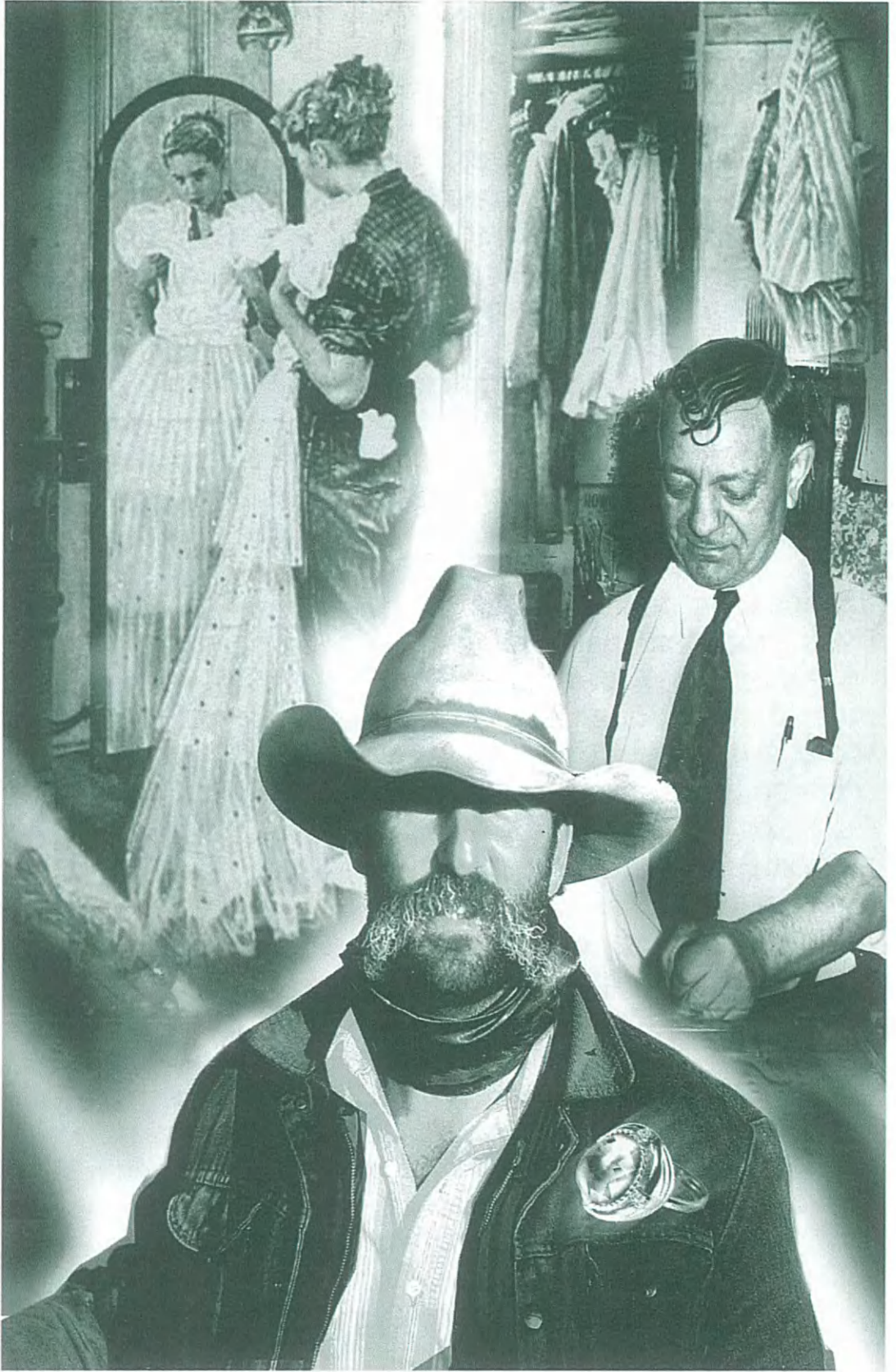
— А хто вони такі? — в свою чергу спитав я.

— Як вам сказати, — промовив він, — вони...

Але все це не стосується справи і тільки забирає місце, призначене для розповіді.

Делсі працювала в універсальному магазині. Вона продавала гамбурзькі стрічки чи, може, фарширований перець, автомобілі чи якісь інші дрібниці, що ними торгують в універсальних магазинах. З того, що вона заробляла, Делсі одержувала шість доларів на тиждень. Решту записували їй у кредит, а комусь у дебет в головній книзі, яку веде Бог... вибачайте, ваша превелебність — безсумнівно, Первинна Енергія. Ну так от, у головній книзі Первинної Енергії.

Коли Делсі працювала в магазині перший рік, їй платили п'ять доларів на тиждень. Повчально було б узнати, як вона жила на ці гроші. Яке це має значен-

“Закупник із Кактус-Сіті”

ня? Гаразд, вас, можливо, цікавлять більші суми. Шість доларів — це більша сума. Я розповім вам, як вона жила на шість доларів на тиждень. Якимось ошостій годині вечора, приколюючи свого капелюшка булавкою, яка пройшла на одну восьму дюйма від мочка, Делсі сказала своїй подружці Седі — дівчині, яка завжди повертається до вас лівим боком, коли ви підходите до прилавка.

— Чуеш, Седі, я домовилася сьогодні ввечері піти обідати з Піггі.

— Та ну! — захоплено вигукнула Седі. — Ну й пощастило ж тобі! Піггі страшенно шикарний і завжди водить дівчат у шикарні місця. Одного вечора він повів Бланш навіть у ресторан Гофмана, а там шикарна музика і стільки шикарної публіки. Ти шикарно проведеш час, Делсі!

Делсі квапилась додому. Очі її сяяли, а на щоках палали ніжні рожеві відблиски прийдешньої зорі життя — справжнього життя. Була п'ятниця, і від тижневого заробітку Делсі лишилося тільки п'ятдесят центів.

Як завжди в години пік, вулиці були залиті потоками людей. Електричні вогні Бродвею сяяли, приваблюючи з темряви метеликів, які прилітали сюди за десятки й сотні миль, щоб навчитися тут обпалювати собі крильця. Охайно вдягнені чоловіки обертались і дивились на Делсі, а вона поспішала, не помічаючи їх. Манхеттен, нічний кактус, почав розкривати свої мертвотно-білі, з важким ароматом пелюстки.

Делсі зайшла в магазин дешевих товарів і на всі п'ятдесят центів купила комірець машинного мережива. Ці гроші слід було б витратити інакше: п'ятнадцять центів на вечерю, десять на сніданок і десять — на обід. Ще десять треба було додати до її скромних заощаджень, а п'ять центів розтринькати на локричні льодяники: коли покласти їх у рот, то щока випинається і здається, що у вас флюс, а коли їх смоктати, то це тягнеться так само довго, як флюс. Локричні льодяники були, звичайно, марнотратством, майже оргією, але чого варте було б наше життя без насолод!

Делсі жила у мебльованих кімнатах. Є певна різниця між мебльованими кімнатами і пансіоном. Якщо, скажімо, ви живете в мебльованих кімнатах, то інші пожилі не знають, коли ви голодуєте.

Делсі піднялась у свою кімнату — третій поверх вікнами на подвір'я в похмурому кам'яному будинку. Вона запалила газ. Вчені кажуть, що алмаз — найтвердіша з відомих речовин. Вони помиляються. Квартирні господарки знають таку суміш, перед якою алмаз — не твердіший від замазки для вікон. Вони змазують цією сумішшю кришки газових горілок, і ви, стоячи на стільці, можете розколупувати її, доки ваші пальці не вкриються саднами, — усе буде марно. Навіть шпилька не допоможе вам; тому назвемо цю суміш стійкою.

Так-от, Делсі запалила газ. При його світлі, рівнозначному одній чверті свічки, ми оглянемо кімнату.

Ліжко, стіл, комод, умивальник, стілець — усе це було від хазяйки. Решта належала Делсі. На комоді розміщались її скарби: фарфорова з позолотою вазочка, яку їй подарувала Седі, календар-реклама заводу маринадів, сонник, трохи рисової пудри на скляному блюдечку і гроно штучних вишень, зв'язаних рожевою стрічкою.

Притулені до кривого дзеркала, стояли портрети генерала Кітченера⁵⁰, Уїльяма Мелдуна, герцогині Мальборо та Бенвенуто Челліні⁵¹. На стіні висіла гіпсова тарілка з зображенням якогось воїна в римському шоломі, а поряд з нею — барвіста олеографія: жовтий, як лимон, хлопчик переслідує вогняно-червоного метелика. Це була вершина художнього смаку Делсі, але зважте, що його ніхто ніколи не похитнув. Шушукання про плагіати ніколи не порушувало її спокою, жоден критик не зводив брови, дивлячись на її малолітнього ентомолога.

Піггі мав зайти по неї о сьомій. Поки вона хутенько прибирається, скромно відвернімось і трохи потеревенимо. За кімнату Делсі платить два долари на тиждень. У будні її сніданок коштує десять центів: вона готує собі

кофе і, поки одягається, варить яйце на газовому пальнику. Вранці у неділю вона влаштовує для себе королівський бенкет: іде в ресторан “Біллі” і їсть телячі котлети та оладки з ананасами, це коштує двадцять п’ять центів, і десять центів вона дає офіціантці на чай. У Нью-Йорку стільки спокус для марнотратства. Вдень Делсі снідає в ресторані при магазині за шістьдесят центів на тиждень і обідає за один долар п’ять центів. Вечірня газета, — покажіть мені жителя Нью-Йорка, який би обходився без щоденної газети! — коштує шість центів на тиждень, а дві недільні газети — одна, щоб переглянути шлюбні об’яви, а друга для читання — десять центів. Загальна сума становить чотири долари сімдесят шість центів. Але ж треба ще купувати одяг, і...

З мене досить. Я чував про надзвичайно дешевий розпродаж мануфактури і про чудеса, які можна зробити з допомогою голки й нитки, одначе сумніваюсь. Перо в моїй руці зависає в повітрі, коли я згадую, що в житті Делсі ще треба було б додати хоч трохи тих радощів, які належать жінці в силу всіх неписаних, священних, природних, недіючих законів вищої справедливості. Двічі вона була на Коні-Айленді й каталася на каруселі. Сумно підраховувати радощі, які трапляються тільки раз на рік, а не на годину.

Про Піггі⁵² можна сказати лише кілька слів. Коли дівчата його так прозвали, незаслужена ганьба лягла на благородну свинячу породу. Характер Піггі складався з рис, властивих іншим тваринам: він був гладкий, але мав душу щура, вдачу кажана, великодушність kota... Він одягався, як франт, був великим фахівцем у галузі голодування. Глянувши на продавщицю, він міг визначити з точністю до години, скільки часу минуло, відколи вона їла щось поживніше, ніж пастилу з чаєм. Він завжди тинявся в торговельному районі міста, шукав здобич в універсальних магазинах і запрошував дівчат з магазинів пообідати. Чоловіки, які водять по вулицях собак на прогулянку, і ті дивляться на нього зверхньо. Це — певний тип, і досить про нього. Моє перо не може зобразити його, а я не тесляр.

Близько сьомої Делсі була готова. Вона глянула на себе у криве дзеркало і лишилася задоволена. Темно-синя сукня, що лежала на ній без жодної зморшки, капелюшок з елегантним чорним пером, майже зовсім нові рукавички — все це свідчило про самозречення, про відмову навіть від їжі, було їй дуже до лиця.

На мить Делсі забула про все, крім того, що вона красива і що життя от-от підніме перед нею краєчок таємничої завіси й покаже свої чудеса. Чоловіки ще ніколи не запрошували її до ресторану. Тепер вона загляне, хоч на мить, у сяючий та розкішний світ.

Дівчата казали, що Піггі — “тринькало”. Отже, буде багатий обід і музика, можна буде подивитись на розкішно вбраних жінок і покуштувати таких страв, од яких у дівчат дивно зводило щелепи, коли вони намагались розповісти про них. Звичайно, він ще коли-небудь запросить її.

У вітрині одного магазину вона бачила синю сукню з китайського шовку. Якщо відкладати щотижня не десять, а двадцять центів... ану, полічимо... Ні, це триватиме кілька років! Але на Сьомій авеню є крамниця ношених речей, де... Хтось постукав у двері. Делсі відчинила. На порозі стояла квартирна хазяйка і, вдавано усміхаючись, втягувала носом повітря — чи не пахне їжею, готованою на краденому газі.

— Там унизу вас питає якийсь джентльмен, — сказала вона. — Його звуть містер Віггінс.

Під таким іменем Піггі знали ті нещасні, які сприймали його серйозно.

Делсі повернулась до комода, щоб узяти носовичок, і раптом завмерла, міцно прикусивши нижню губу. Дивлячись у дзеркало, вона бачила казкову країну і себе — принцесу, яка щойно прокинулась від довгого сну. Вона забула про того, хто стежив за нею сумними, красивими й суворими очима, про єдиного, хто міг похвалити чи засудити її за те, що вона робить. Прямий, стрункий і високий, з виразом сумного докору на мужньому меланхолійному обличчі, генерал Кітченер

дивився на неї своїми дивними очима з фотографії, що стояла в позолоченій рамці на комоді.

Як заводна лялька, Делсі обернулася до хазяйки.

— Скажіть йому, що я не піду, — мовила вона похмуро. Скажіть, що я хвора або ще щось. Скажіть, що я не виходжу.

Зачинивши і замкнувши за хазяйкою двері, Делсі впала на ліжко так, що її чорне перо зім'ялось, і плакала десять хвилин. Генерал Кітченер був її єдиним другом. Він був для Делсі ідеалом рицаря. Він мав такий вигляд, немовби у нього було якесь приховане горе, а його чудові вуса були як мрія, і вона трохи боялася суворого, але ніжного виразу його очей. Траплялось, вона мріяла, що коли-небудь він зайде в цей будинок, і спитає про неї, і його шабля постукуватиме по ботфортах. Одного разу, коли якийсь хлопчак стукав ланцюжком по ліхтарному стовпу, вона навіть відчинила вікно й виглянула на вулицю. Але марно! Вона знала, що генерал Кітченер десь далеко в Японії веде свою армію проти диких турків. Ніколи він не вийде до неї із своєї позолоченої рамки. А проте один його погляд цього вечора переміг Піггі. Так, цього вечора.

Поплакавши, Делсі підвелася, зняла свою найкращу сукню і наділа старенький блакитний халатик. Їй не хотілось обідати. Вона проспівала два куплети з "Саммі", потім дуже зацікавилась червоною плямкою на своєму носі. А тоді присунула стілець до розхитаного столу, витягла стару колоду карт і почала ворожити.

— Ти бачиш, от нахаба! — сказала вголос. — Я ж ніколи ні словом, ні поглядом не давала йому приводу так думати.

О дев'ятій годині Делсі витягла із скриньки бляшанку з печивом та маленьке горнятко з малиновим варенням і влаштувала бенкет. Вона запропонувала печиво з варенням генералові Кітченеру, проте він тільки подивився на неї, як сфінкс подивився б на метелика, якщо взагалі в пустелі є метелики.

— Не хочете, ну й не їжте, — сказала Делсі. — Але не задирайте носа і не докоряйте мені своїми

очима. Подивилась би я, чи були б ви таким гордовитим та чванливим, якби вам довелося жити за шість доларів на тиждень.

Делсі наговорила грубощів генералові Кітченеру; це була погана ознака. Потім вона сердито повернула Бенвенуто Челліні лицем до стіни. То це вже можна було їй пробачити, бо Делсі завжди думала, що то Генріх VIII⁵³, поведінку якого вона не схвалювала.

О пів на десяту Делсі востаннє глянула на портрети на комоді, погасила світло і шмигнула в ліжку. Страшно засинати, глянувши на прощання тільки на генерала Кітченера, Уїльяма Мелдуна, герцогиню Мальборо та Бенвенуто Челліні.

Це оповідання, власне, нічим не закінчується. Кінець буде колись пізніше: Піггі знову запросить Делсі в ресторан, вона почуватиметься дуже самотньо, генерал Кітченер, можливо, гляне інакше, і тоді...

Так от, як я вже казав, мені снилося, що я стояв недалеко від купки ангелів, здавалося, заможних, а полісмен взяв мене за крило і спитав, чи я не їхньої компанії.

— А хто вони? — спитав я.

— Як вам сказати? — промовив він. — Це люди, що наймали на роботу дівчат і платили їм п'ять чи шість доларів на тиждень. Ви з цієї зграї?

— Ні, ваша безсмертносте, — сказав я. — Я тільки підпалив сирітський притулок і вбив сліпого, щоб забрати його мідяки.

РОМАН БІРЖОВОГО МАКЛЕРА

Пітчер, довірений клерк у конторі біржового маклера Гарві Максуюла, дозволив своєму звичайно непроникному обличчю виразити деяку цікавість і здивування, коли о пів на десяту ранку до контори швидко увійшов його хазяїн у супроводі молодого стенографістки. Квапливо промовивши "доброго ранку, Пітчер", він кинувся до свого столу так, ніби збирався перестрибнути через нього, і відразу поринув у величезну купу листів та телеграм, що чекали на нього.

Молода стенографістка працювала у Максуела вже рік. Вона була красива жінка, але в цій красі не було нічогісінько від стенографії. Вона зневажала пишність чарівної зачіски Помпадур⁵⁴. Вона не носила ні ланцюжків, ні браслетів, ні медальйонів. У неї не було такого вигляду, ніби вона завжди готова прийняти запрошення на обід. На ній була проста сіра сукня, яка, проте, рівно і скромно облягала її постать. Строгий чорний капелюшок-тюрбан прикрашало зелено-золоте перо папуги. Цього ранку вона наче світилась м'яким, сором'язливим світлом. Її очі замріяно сяяли, щоки були схожі на персиковий цвіт, на щасливому обличчі відбивалися спогади.

У своєму стриманому зацікавленні Пітчер помітив, що цього ранку вона поводить ся трохи не так, як завжди. Замість пройти прямо до суміжної кімнати, де стояв її стіл, вона в нерішучості затрималась у конторі. Раз навіть підійшла до столу Максуела досить близько, щоб він міг помітити її. Людина, що сиділа за столом, не була більше людиною. Це був заклопотаний нью-йоркський маклер — машина, яку рухали коліщата і пружини.

— Ну, в чому справа? Що таке? — різко спитав Максуел. Розпечатана пошта лежала на його столі, як кучугура бутафорного снігу. Гострі сірі очі його, байдужі та холодні, блиснули на неї майже неприязно.

— Нічого, — відповіла стенографістка і, посміхаючись, відійшла.

— Містер Пітчер, — звернулась вона до довіреного клерка, містер Максуел казав вам учора про те, щоб прийняти нову стенографістку?

— Так, — відповів Пітчер. — Він велів мені знайти нову стенографістку. Вчора після обіду я сповістив у бюро, щоб вони сьогодні зранку прислали кілька зразків. Вже за чверть на одинадцятку, а жоден модний капелюшок і жодна паличка ананасної жувальної гумки ще не з'являлась.

— Тоді я працюватиму, як завжди, — сказала молода жінка, поки хтось прийде на моє місце.

І вона відразу пішла до свого столу й повісила чорний капелюшок-тюрбан з зелено-золотим пером папуги на звичайне місце.

Той, кому не доводилося бачити гарячкової діяльності заклопотаного манхеттенського маклера за роботою, ніколи не зможе бути справжнім знавцем антропології. Поет оспівує “повну годину славного життя”. Година маклера не тільки повна, хвилини та секунди в ній тримаються за ремені і висять на буферах та підніжках. Сьогодні ж у Гарві Максuela був гарячий день. Телеграфний апарат почав конвульсивно розмотувати свою стрічку, телефон на столі слабував на хронічні випадки дзижчання. Контору заповнював натовп людей, які зверталися до нього через бар’єр — хто весело, хто різко, хто гнівно, хто схвильовано. Вбігали і вибігали посильні з листами й телеграмами, клерки контори бігали і стрибали, як матроси під час шторму. Навіть на обличчі Пітчера з’явилося щось схоже на пожвавлення.

На біржі бушували урагани та снігові бурі, виникали обвали, ожеледі та виверження вулканів, і усі ці стихійні нелади відбувалися в мініатюрі в конторі маклера. Максuel відсунув стілець до стіни й укладав угоди, танцюючи, як балерина на пуантах. Він стрибав від телеграфного апарата до телефону, від столу до дверей з професійною проворністю арлекіна. Серед цього дедалі більшого напруження маклер раптом помітив перед собою закручений чубок золотавого волосся, над яким похитувався балдахін з оксамиту і страусових пер, сак із штучного котика та низку великих, завбільшки з добрячий горіх, коралів, на кінці якої, десь аж біля підлоги, висіло срібне сердечко. З цими аксесуарами була зв’язана самовпевнена молода особа. Поряд неї стояв Пітчер, готовий пояснити її появу.

— Це з стенографічного бюро, відносно місця, — сказав Пітчер.

Максуел обернувся; в руках у нього були папери і телеграфні стрічки.

— Якого місця? — спитав він, насупившись.

— Місця стенографістки, — відповів Пітчер. — Вчора ви сказали мені подзвонити в бюро, щоб сьогодні вранці прислали нову стенографістку.

— Ви збожеволіли, Пітчер, — сказав Максвелл. — Як я міг дати вам таке розпорядження? Міс Леслі вже цілий рік, відколи вона тут, чудово працює. Місце за нею, поки вона сама не надумає відмовитись од нього. У нас нема вільних місць, мадам. Повідомте бюро, Пітчер, і нікого більше до мене не водить...

Срібне сердечко з обуренням залишило контору, незалежно погойдуючись і зачіпаючи конторські меблі. Пітчер, вибравши хвилинку, зауважив бухгалтерові, що "старий" з кожним днем стає все більш неухважним та забудькуватим.

Натиск невідкладних справ ставав дедалі дужчий, темп нездоланно зростав. На біржі топтали і шматували з півдюжини акцій, в які клієнти Максвелла вклали великі гроші. Накази про купівлю та продаж літали туди-сюди, як ластівки. Під загрозою була частина власного портфеля акцій Максвелла, і він працював з величезним напруженням, мов якась складна, тонка і сильна машина, пущена на повний хід; не вагаючись, він вчасно знаходив потрібні слова, рішення і діяв швидко й точно, як годинниковий механізм. Акції та зобов'язання, позики і закладні, прибутки й цінні папери — це був світ фінансів, і в ньому не було місця ні для світу людини, ні для світу природи.

Коли настала пора обіду, цей вир на якийсь час трохи затих. Максвелл стояв біля столу, в руках у нього було повно телеграм та записів; за праве вухо він заклав авторучку, волосся розкуйовдженими пасмами спадало йому на лоб. Вікно було відчинене, бо мила швейцарка Весна вже посидала в радіатори парового опалення землі трохи тепла.

І через вікно в кімнату проникали — може, випадково — чудові пахощі, тонкий і солодкий запах бузку, який на мить примусив маклера завмерти. Бо цей запах належав міс Леслі. Це був її запах, і тільки її.

Цей запах поставив її перед ним — видимо, майже

реальну. Фінансовий світ раптом зменшився, став як порошок. А вона була в сусідній кімнаті, за якихось двадцять кроків.

— Йй-Богу, я зараз це зроблю, — мовив Максуел напівголосно. — Зараз я її спитаю. Дивно, як я раніше не зробив цього.

З поспішністю біржового гравця, який намагається покрити недостачу вже проданих товарів, він кинувся в суміжну кімнату до столу стенографістки.

Вона глянула на нього і всміхнулась. Легкий рум'янець зарожевів на її щоках, а погляд був у неї лагідний та щирий. Максуел сперся ліктем на її стіл. Він усе ще тримав у руках купу паперів, а за вухом у нього стирчала авторучка.

— Міс Леслі, — поспіхом почав він, — я маю щонайбільше хвилину вільного часу. За цю хвилину хочу вам щось сказати. Чи згодні ви стати моєю дружиною? У мене не було часу залицятися до вас, як це звичайно роблять, але я справді люблю вас. Кажіть, будь ласка, швидше — ці негідники вибивають останній дух з “Об’єднаних Тихоокеанських”.

— Про що ви говорите! — вигукнула молода жінка. Вона підвелась і широко розплющеними очима глянула на нього.

— Ви не розумієте мене? — занепокоєно спитав Максуел. — Я хочу, щоб ви вийшли за мене заміж. Я люблю вас, міс Леслі. Я давно хотів вам сказати про це і ось вибрав вільну хвилину, поки там трохи стихло. О, знову мене кличуть до телефону! Скажіть їм, щоб почекали хвилинку, Пітчер. То як, міс Леслі?

Стенографістка повелася дуже дивно. Спершу, здавалось, вона здивувалась, з її розгублених очей ринули сльози, а потім вона радісно всміхнулась крізь сльози і ніжно обняла однією рукою маклера за шию.

— Тепер я розумію, — сказала вона лагідно. — Це все робота вибила на якийсь час із твоєї голови все інше. А спершу я злякалась. Невже ти забув, Гарві? Ми ж обвінчалися вчора о восьмій вечора в Маленькій церкві за рогом⁵⁵.

ВТРАЧЕНА НАГОДА

Містер Тауерс Чендлер прасував у своїй кімнатці вечірній костюм. Один утюг грівся на маленькій газовій плитці, а другим він енергійно водив туди і сюди, добиваючись бажаної складки; пізніше можна буде побачити, як вона протягнеться прямою лінією від його лакованих черевиків до краю жилета з низьким вирізом. Оце й усе, що можна повідати про туалет нашого героя. Про решту може здогадатися той, кого шляхетна бідність примушує вдаватись до принизливих хитрощів. Ми побачимо містера Чендлера знову, коли він спустатиметься сходами мебльованих кімнат, де живе, бездоганно та старанно вдягнений, елегантний, спокійний та самовпевнений; за зовнішністю — типовий молодий нью-йоркський клубмен, який, трохи занудьгувавши, вийшов, щоб кинутись у вир вечірніх розваг.

Чендлер заробляв вісімнадцять доларів на тиждень. Він працював у конторі одного архітектора. Йому було двадцять два роки. Він вважав архітектуру справжнім мистецтвом і щиро вірив, хоч і не наважився б визнати це в Нью-Йорку, що хмарочос “Утюг” поступається за своїм виглядом перед славетним Міланським собором⁵⁶.

З кожного тижневого заробітку Чендлер відкладав один долар. У кінці кожного десятого тижня на накопичений таким чином надкапітал він купував у крамничці старого скнари Дядька Часу один вечір, в який він був справжнім джентльменом. Прикрасивши себе регаліями мільйонерів та президентів, прямував у ту частину міста, де життя сяє найяскравішими барвами веселощів, і там обідав з смаком та розкошами. Маючи десять доларів, можна кілька годин успішно розігрувати багатого неробу. Цієї суми цілком вистачить на гарну їжу, пляшку вина солідної марки, відповідні чайові, сигару, візника та все інше, що з цим зв'язане.

Цей один чудовий вечір, який він викроював з сімдесяти інших нудних вечорів, був для Чендлера джерелом блаженства, що відроджувалось кожен раз з

новою силою. У світської дівчини перший виїзд у світ буває тільки раз у житті, і радісні спогади про нього залишаються в її пам'яті навіть тоді, коли волосся її посивіє. А Чендлерові кожен десятий тиждень приносив насолоду таку ж гостру, хвилюючу та нову, як і перший раз. Сидіти під пальмами серед гурманів, чути звуки схованого оркестру, дивитись на постійних відвідувачів цього раю і відчувати, як вони дивляться на тебе, — що у порівнянні з цим перший танець та газове плаття молодої дівчини?

Чендлер рухався по Бродвею разом з натовпом, який являв собою виставку вечірнього вбрання. Цього вечора він був не тільки спостерігачем, а й одним з експонатів виставки. Наступні шістдесят дев'ять вечорів він буде обідати в дешевому костюмі за сумнівними табль-дотами⁵⁷ біля стойки випадкового бара, або у своїй кімнаті сендвічами та пивом. Але він ладен був це робити, бо був справжнім сином метушні великого міста, і один вечір, освітлений яскравими вогнями, відшкодував йому втрачене за численні вечори, проведені в п'їтмі.

Чендлер ішов далі, поки сорокові вулиці почали перетинати великий, залитий світлом шлях насолод. Бо було ще рано, а коли людина належить до вищого світу тільки один день з сімдесяти, їй хочеться продовжити цю приємність. Погляди — сяючі, зловісні, цікаві, захоплені, задирливі, спокусливі — були звернені до нього, бо його вбрання та вигляд показували, що він є одним з учасників години втіх та розваг.

На одному розі він зупинився, замислившись над питанням, чи не час повернути назад і піти до відомого модного ресторану, де він звичайно обідав у дні своїх надмірних розкошів. Саме в цю мить якась дівчина, що поспішала з-за рогу, посковзнулась на грудці заледенілого снігу і впала просто на тротуар.

Чендлер зараз же з дбайливою люб'язністю допоміг їй підвестись. Шкутильгаючи, дівчина відійшла до стіни будинку, сперлась на неї і скромно йому подякувала.

— Я, здається, розтягнула ногу, — промовила вона. —

Нога підвернулась, коли я падала.

— Вам дуже боляче? — спитав Чендлер.

— Тільки коли я на неї спираюсь. Гадаю, що через дві-три хвилини я зможу йти.

— Чи не можу я вам ще чим-небудь допомогти? — запропонував юнак. — Може, покликати кеб або...

— Дуже дякую, — тихо, але тепло промовила дівчина. — Не турбуйтеся. Як це зі мною могло трапитись? І каблуки в мене найзвичайнісінькі. Я не можу скласти вину на них.

Чендлер глянув на дівчину і відчув, що у нього зростає цікавість до неї. Вона була якось витончено гарненька, а її очі світилися веселістю та добротою. Вдягнена вона була у просту й дешеву чорну сукню, схожу на ті, що носять продавщиці. Під дешевим капелюшком з чорної соломки, єдиною прикрасою якого була оксамитова стрічка з бантом, виднілись кучері блискучого темно-каштанового волосся. З неї можна було писати портрет гарної, повної власної гідності трудящої дівчини.

Раптом нова ідея осяяла молодого архітектора. Він запросить цю дівчину пообідати з ним. Це було саме те, чого не вистачало його блискучим, але самотнім святкам. Короткий час його витончених розкошів приніс би вдвоє більше насолоди, якби він міг провести його у товаристві жінки. Вона була порядна дівчина: її манери й мова підтверджували це. І, хоч вона була у дуже простому вбранні, він відчув, що йому буде приємно сидіти з нею за столом.

Ці думки швидко промайнули в його голові, і він вирішив запросити її. Певна річ, це було порушення правил пристойності, але дівчата, які живуть на власний заробіток, часто нехтують формальностями у таких справах. Взагалі, вони проникливо судять про чоловіків, і у своїх діях віддають перевагу власній думці перед марними умовностями. Якщо розсудливо витратити його десять доларів, вони удвох зможуть справді чудово пообідати. Цей обід, безсумнівно, буде видатною подією у сірому повсякденному житті дівчини; а від її відвертого захоплення його

тріумф та насолода стануть ще більшими.

— Я гадаю,—сказав він цілком серйозно, — що ваша нога потребує довшого відпочинку, ніж ви думаєте. От я і збираюсь запропонувати вам спосіб, щоб дати їй відпочинок і одночасно зробити мені приємність. Я саме збирався пообідати на самоті, коли ви впали на розі вулиці. Ходімо пообідаємо десь у затишному місці, приємно побалакаємо, а за цей час біль у нозі вщухне, і, я певен, ви легко дійдете додому.

Дівчина кинула швидкий погляд на відкрите, приємне обличчя Чендлера. У її очах майнув яскравий вогник, а потім вона дружелюбно посміхнулася.

— Але ж ми не знайомі... чи добре це буде? — з сумнівом промовила вона.

— Нічого поганого в цьому немає, — сказав він просто. — Я сам вам відрекомендуюсь... дозвольте... містер Тауерс Чендлер. Після обіду, який я спробую зробити якомога приємнішим, я скажу вам “На добраніч!” або проведу вас до ваших дверей, — як вам більше сподобається.

— Але Господи, у цій старій сукні та капелюшку! — сказала дівчина, глянувши на бездоганне вбрання Чендлера.

— Це не має ніякого значення,—радісно сказав Чендлер.— Я певен, що ви чарівніші у вашій сукні, ніж будь-яка з дам, яких ми побачимо, у найвитонченішому вечірньому туалеті.

— Нога в мене ще справді болить, — призналась дівчина, обережно спробувавши ступити. — Я, мабуть, прийму ваше запрошення, містер Чендлер. Можете звати мене... міс Меріан.

— У такому разі ходімо, міс Меріан, — сказав молодий архітектор весело, але з бездоганною чемністю, — вам не доведеться йти далеко. На наступному кварталі є хороший та дуже пристойний ресторан. Зіпріться на мою руку... ось так... і помалу підемо. Нудно обідати на самоті. Я навіть трохи радий, що ви посковзнулися на льоду.

Коли їх посадили за гарно сервірований столик

і послужливий офіціант нахилився, чекаючи їх розпоряджень, Чендлер відчув справжнє блаженство, яке давали йому його періодичні вилазки.

Цей ресторан не був таким розкішним і претенціозним, як той далі по Бродвею, де він звичайно обідав, але мало в чому поступався йому. За столиками сиділо немало відвідувачів, вигляд яких промовляв про їх багатство, тихо грав оркестр, не заважаючи одержувати насолоду від приємної бесіди, а кухня та обслуговування були понад усяку критику. Його супутниця навіть у своєму дешевому капелюшку та сукні трималася з такою гідністю, яка додавала щось особливе до природної краси її обличчя та фігури. А коли вона дивилась на Чендлера, який був пожвавлений, але стриманий, у його схвильовані, чесні блакитні очі, на її чарівному личку з'являвся вираз дуже близький до захоплення.

І тут Таурса Чендлера охопило безумство Манхеттена⁵⁸, шаленство суєти та самовихваляння, бацिला хвастощів і провінціальна чума дешевого позерства. Він на Бродвею, оточений шиком і розкошами, і було кому подивитись на нього. На цій комедійній сцені він вирішив у свій один вечір зіграти роль метелика моди та нероби з грошима і смаком. Він був відповідно вдягнений для цієї ролі, і його ангели-хранителі не мали досить сили, щоб перешкодити йому зіграти її.

І він почав брехати міс Меріан про клуби, банкети, гольф і верхову їзду, псарні, котильйони⁵⁹ і поїздки за кордон, він навіть зробив кілька натяків на власну яхту, яка нібито стояла у Ларчмонті. Помітивши, що його пусті балачки справляють на дівчину велике враження, він додав до них кілька імпровізованих вигадок про величезне багатство та запросто згадав кілька імен, які обиватель вимовляє з шанобливим благоговінням. Цей короткий вечір належав Чендлеру, і він витискував з нього все, що, на його думку, було найкращим. І все ж через туман самозакоханості, який заслав від нього весь світ, він раз чи два побачив чисте золото серця цієї дівчини.

— Цей спосіб життя, про який ви говорите, — сказала вона, — здається таким пустим та безцільним! Не-

вже ви не знайдете у світі такої праці, яка могла б вас більше зацікавити?

— Праця! — вигукнув він.—Мила моя міс Меріан, подумайте тільки про те, що вам щодня треба переодягатися для обіду, робити на день з півдюжини візитів, що на кожному розі стоїть полісмен, готовий стрибнути у ваше авто і потягти вас до участку, як тільки ви перевищите швидкість віслюка. Ми, нероби, і є найпрацьовитіші люди у світі!

Обід закінчився, офіціант одержав щедрю винагороду, обоє вийшли з ресторану і дійшли до того рогу, де вони познайомились. Міс Меріан йшла тепер дуже добре, було майже не помітно, що вона шкутильгає.

— Дякую вам за приємно проведений час,—сказала вона щиро. — Тепер мені треба бігти додому. Мені дуже сподобався обід, містер Чендлер.

Сердечно посміхаючись, він потис їй руку і сказав щось відносно партії в бридж у своєму клубі. Може, хвилину він дивився, як вона поквапливо йшла у напрямку на схід, потім покликав візника і поволі поїхав додому.

У своїй холодній кімнатці Чендлер зняв свій вечірній костюм і поклав його відпочивати на шістьдесят дев'ять днів. Потім він замислився.

— Вона чудова дівчина! — промовив він до себе. — І, присягаюсь, вона порядна, хоч їй і доводиться самій заробляти на хліб. Може, якби я сказав їй правду, а не всі оті дурниці, ми могли б... Хай йому чорт! Треба ж було підроблятися під костюм.

Так говорив дикун, народжений та вихований у вігвамах племені манхеттенців.

Залишивши свого компаньйона, дівчина поспішила на схід і через два квартали опинилась біля красивого та солідного особняка, який виходив на авеню, що є головною магістраллю Мамони⁶⁰ та сонму допоміжних богів. Вона поквапливо увійшла до будинку і піднялась у кімнату, де красива дівчина в елегантному домашньому платті стурбовано виглядала у вікно.

— Ах ти, шибайголова! — вигукнула вона, коли її

сестра увійшла. — Доки ти будеш лякати нас такими витівками? Минуло вже дві години, як ти втекла в цьому старому дранті та капелюшку Мері. Мама так стривожена. Вона послала Луї на машині шукати тебе всюди. Ти погане й дурне дівчисько! Дівчина натиснула на кнопку, і в ту ж мить увійшла покоївка.

— Мері, скажіть мамі, що міс Меріан повернулась.

— Не сварись, сестро. Я тільки збігала до мадам Тео сказати їй, щоб вона замість рожевої прошивки поставила лілову. А цей костюм і капелюшок Мері став мені у нагоді. Я певна, що всі вважали мене продавщицею з магазину.

— Обід уже скінчився, моя мила, ти так запізнилася.

— Я знаю. Я посковзнулася на тротуарі та розтягнула ногу. Я не могла йти, якимось дошкутильгала до ресторану і сиділа там, поки не відчула себе краще. От я і забарилась.

Обидві дівчини сиділи біля вікна і дивились на вогні на вулиці та на потік екіпажів, що поспішали по авеню. Молодша схилилася і поклала голову сестрі на коліна.

— Обидві ми вийдемо заміж коли-небудь, — сказала вона замріяно. — У нас стільки грошей, що нам не дозволять розчарувати публіку. Хочеш, сестричко, я розкажу тобі, якого чоловіка я могла б полюбити?

— Кажі вже, вітрогонка, — посміхнулася друга.

— Я могла б полюбити чоловіка з глибокими та ласкавими блакитними очима, який з повагою та любов'язністю ставиться до бідних дівчат, був би красивий та добрий і не пробував би фліртувати. Але я могла б полюбити його тільки тоді, коли б "ін мав якесь прагнення, мету, намагався зробити якусь корисну роботу. Я б не подивилася, що він бідний і допомогла б йому домогтися успіху. Але, сестро мила, навколо нас тільки люди, які живуть бездіяльним життям, витрачають весь свій час на розваги та клуби, — і такого чоловіка я не могла б полюбити, навіть коли у нього блакитні очі і він завжди такий добрий до бідних дівчат, яких зустрічає на вулиці.

МЕБЛЬОВАНА КІМНАТА

Непосидючі, метушливі, скороминучі, як сам час, — такі здебільшого мешканці рудувато-цегляних кварталів нижнього Вест-Сайду. Це люди бездомні, але у них є сотні будинків. Вони перепурхують з однієї мебльованої кімнати до іншої, все у них тимчасове — тимчасове житло, тимчасові почування і думки. Вони співають “Мій рідний дім” у ритмі регтайму, свої лари й пенати⁶¹ тягають за собою в картонних коробках, виноградні грона прикрашають гарний капелюшок, а звичайний каучуконос для них — їхнє фігове дерево.

Отож будинки в цьому районі, перебачивши тисячі пожильців, могли б, мабуть, розповісти тисячі історій, ясна річ, переважно невеселих. Та було б дивно, якби після всіх отих бездомних блукальців у будинках не завелося жодного привида. Одного вечора, коли вже спочіло, серед цих потрісканих і облуплених рудих осель ходив якийсь хлопець і дзвонив у кожні двері. Біля дванадцятих дверей він поставив свою убогу валізку на сходи і витер з лоба та капелюха пилюку. Дзвінок пролунав ледь чутно, десь далеко-далеко в глибині будинку. На поріг цих уже дванадцятих дверей вийшла господиня. Вона нагадала хлопцеві огидного жирного черв'яка, що виїв усю середину горіха й тепер заманює в порожню шкаралупу істівних пожильців.

Хлопець запитав, чи немає вільної кімнати.

— Заходьте, — сказала господиня. Голос у неї лунав так, ніби виходив з горла, підбитого хутром. — Є кімната на четвертому поверсі, вікнами у двір, уже тиждень стоїть порожня. Хочете подивитись?

Хлопець рушив услід за нею вгору по сходах. Від тьмяного світла, що йшло невідомо звідки, тіні в коридорах втрачали чіткі обриси. Обоє нечутно ступали по сходах, застелених таким витертим килимом, що від нього, певно, відмовився б тепер навіть верстат, на якому його виткали. Той килим став ніби якимось дерном, виродився в цьому затхлому, похмурому проході

в пишній лишайник чи лапатий мох, що пучками поприростав до східців і тепер липне до підошов, мов органічна речовина. На кожному завороті сходів у стіні зяяла порожня ніша. Колись там, видно, стояли квіти. Якщо так, то вони повсихали в цьому нечистому гнилому повітрі. А може, в цих нішах стояли статуї святих, але неважко було собі уявити, як одної темної ночі чорти й чортенята повитягали їх звідти і скинули в нечестиву глибінь якогось мебльованого пекла.

— Оце і є та кімната, — пролунало з хутрянного горла хазяйки. Гарна кімната. Вона в мене рідко гуляє. Торік улітку тут жили такі славні люди — ніякого тобі клопоту, і платили наперед, у точно визначений день. А вода он там, в кінці коридора. Три місяці кімнату наймали Спраулз і Муні. Вони актори, грали скетчі. Міс Бретта Спраулз — ви, мабуть, чули про неї... Ні, ні, вона під цим прізвищем тільки виступала в театрі. А шлюбне свідоцтво висіло он там, над комодом, у рамочці. Газ ось тут, і стінних шаф, як бачите, доволі. Така кімната хоч кому сподобається. Вона ніколи довго не гуляє.

— Скажіть, актори часто наймають у вас кімнати? — спитав хлопець.

— Всяк буває. Чимало моїх пожилців працюють у театрі. Аякже, сер, у нас район театральний. А актори ніколи довго не засиджуються на одному місці. Поселяються вони й у мене. Я ж кажу, всяк буває.

Хлопець сказав, що наймає кімнату й заплатить за тиждень наперед. Потім додав, що дуже стомився і вже нікуди не піде. Він відрахував і віддав гроші. Господиня завважила, що кімната прибрана, є навіть вода і рушник. Коли вона зібралась іти, хлопець запитав про те, про що питав уже тисячу разів.

— А таку молоду дівчину, міс Вешнер, міс Елоїзу Вешнер, ви не пригадуєте серед своїх пожилців? Вона, схоже, співає десь у театрі. Така вродлива дівчина, середня на зріст, струнка, коси рудуваті, аж золотаві, а на лівій скроні темна родимка.

— Ні, такого прізвища не пригадую. Ці актори

мінняють свої імена так само часто, як і кімнати. Всяк буває. Але такої, як ви кажете, не пам'ятаю.

Ні. Щоразу ні, ні, ні. П'ять місяців невпинних пошуків, і все марно. Скільки згаєш часу, скільки обійдеш за день антрепренерів, агентів, студій і кордебалетів, а ввечері театри, від першокласних, де самі зірки, до мюзик-холів, таких дешевих, що йому навіть страшно було знайти там те, чого найбільше сподівався. Він кохав її найдужче на світі і давно шукав. Він був певен, що, відколи вона зникла з дому, це велике, оточене водою місто десь її ховає, але місто — величезна пустеля сипучого піску, який весь час перемішується, провалюється, і ті піщинки, що сьогодні ще на виду, завтра безслідно зникнуть під наносом і мулом. Мебльована кімната зустріла свого нового пожилця кволим спалахом удаваної гостинності, гарячковим, вимученим, байдужим привітанням, схожим на облудну усмішку вуличної дівки. Марєво сумнівного комфорту стояло над старими пошарпаними меблями, обірваною парчевою оббивкою канапи та двох стільців, вузьким, завширшки з фут, дешевим дзеркалом між вікнами, над позолоченими рамами з картинами, над металевим ліжком у кутку.

Хлопець нерухомо сидів на стільці, відкинувшись на спинку, а кімната, так ніби вона була одним із поверхів Вавілонської вежі⁶², плутано розповідала йому про своїх несхожих одне на одного пожилців.

Строкатий килимок, наче всіяний яскравими квітами прямокутний острівець у тропіках, омивало розбурхане море вичовганих постілок. На обклеєних сірими шпалерами стінах висіли картини, що переслідують з квартири в квартиру всіх бездомних, — “Коханки гугенота”, “Перша сварка”, “Весільний сніданок”, “Псіхея біля водограю”. Цнотливо-сувора лінія обличкування каміна сором'язливо виглядала з-за розв'язної драпіровки, хвацько накинутої навскоси, ніби газовий шарф балерини в танку амазонок. А на самому каміні тулилися, мов на безлюдному острові, жалюгідні уламки катастрофи, покинуті шукачами Щастя, коли вітрило вдачі понесло їх до нового

порту — дешевенькі вазочки, портрети актрис, пляшечка з-під ліків, розпарована колода карт.

Один по одному, немов знаки тайнопису, розкривалися ледь помітні сліди довгої вервечки пожилеців, що побували в цій мебльованій кімнаті. Витерта латка на килимку перед комодом розповідала, що в тій вервечці траплялися гарні жінки. Невеличкі відбитки пальців на шпалері свідчили про маленьких бранців, що намагалися знайти дорогу до сонця й волі. Чимала зірчаста пляма на стіні, наче вирва від бомби, показувала місце, де розлетілася на друзки повна склянка чи пляшка. На дзеркалі хтось криво нашкрябав алмазом ім'я "Марі". Здавалося, всіх пожилеців цієї кімнати доводив до нестями якийсь гнів — може, вони втрачали терпець через обурливу байдужість цієї кімнати і зривали на ній-таки свою злість. Меблі були порізані, пошарпані, з канапи загрозливо стриміли пружини, і вони скидалися на бридке чудовисько, що застигло в страшних корчах. Під час якогось великого гармидеру від каміна відколовся чималий шматок мармуру. Кожна мостина стогнала й рипіла по-своєму, так ніби скаржилася на свої, більш нікому не відомі страждання. Не вірилося, що всі ці рани і шкоду заподіяли кімнаті люди, які хоч і не довго, а все ж таки називали її своєю. А втім, може, їхню злість розпалив ошуканий, затамований, однак іще живий інстинкт рідного кутка, обурення і гнів на зрадливих домашніх богів.

Бо свою власну домівку, бодай найубогішу, ми й прибиратимемо, і прикрашатимемо, і любитимемо.

Новий молодий пожилець сидів на стільці й байдуже прислухався до цих думок, що непомітно соталися в його свідомості. А тим часом до кімнати вже поволі стікалися мебльовані звуки та запахи. З однієї кімнати долинав нестримний, уривчастий, сиплий сміх; з інших — монолог сварливої жінки, стукіт гральних костей, колискова пісня, приглушений плач, а над головою захоплено бриніло банджо. Десь грюкали двері; раз у раз гуркотіли поїзди надземної залізниці, у дворі на паркані жалісно нявчав кіт. І хлопець вди-

хав подих цього будинку — навіть не запах, а вільготний присмак — холодні, терпкі, прокислі, наче з льоху; випари, змішані з смородом лінолеуму та пліснявого гнилого дерева.

І раптом, поки він отак сидів, кімнату наповнили густі солодкуваті пахощі резеди. Вони залетіли сюди, немов їх приніс рвучкий порив вітру, такі навальні, духмяні, виразні, що здавалися майже живими, якимись перелітними птахами. І хлопець вигукнув: “Що, кохана?” — так ніби його хтось покликав. Потім він скочив на ноги й озирнувся. Густий запах напливав на нього, огортав його. Хлопець простяг руки схопити його, всі почуття у нього враз змішалися й переплутались. Хіба може запах так владно кликати людину? Ні, то був, без сумніву, звук. Але тоді, виходить, звук торкнувся його, ніжно до нього пригорнувся?

— Вона тут була! — вигукнув хлопець і заметався по кімнаті, сподіваючись знайти хоч якісь, бодай найменші її сліди. Він знав, що впізнає кожну дрібничку, яка їй належала або до якої вона торкалась. А оцей п'яний дух резеди, запах, який вона так любила, її запах — звідки він?

Кімната була прибрана абияк. На застеленому м'ятою серветкою комоді валялося з півдесятка шпильок для волосся — цих німих, майже непомітних супутників усіх жінок, — жіночого роду, невизначеного виду, хтозна-якого часу. Хлопець не затримався біля шпильок, розуміючи, що вони все одно вперто мовчатимуть. У шухляді комода він знайшов невеличку розірвану хустинку і притис її до обличчя. Хустинка гостро й зухвало тхнула геліотропом; хлопець кинув її на підлогу. В другій шухляді він натрапив на кілька різних гудзиків, театральну програмку, ломбардну квитанцію, два шматочки солодкого зефіру та сонник. В останній шухляді лежав чорний атласний бант, і хлопцеві на мить перехопило дух. Але чорний атласний бант — це теж скромна, позбавлена всяких ознак прикраса будь-якої жінки й нічого не розповість.

І тоді він пішов по кімнаті, як собака по сліду —

оглядав стіни, ставав навкарачки й придивлявся до настовбурчених ріжків постілки, обшукав столи й камін, портъери і завіски, перехняблену шафку в кутку. Він усе шукав якогось знаку, негоден повірити, що вона тут, поруч, недалеко, довкола, в ньому, над ним, горнеться до нього, благає, так болісно волає до його свідомості, що навіть його почування відгукнулися на той поклик. І він знов відповів їй уголос:

— Я тут, кохана! — і обернувся.

Але його широко розплющені очі побачили тільки порожнечу, бо він іще не вмів у запаху резеди розрізняти обриси, барви, кохання і простягнені руки. О Господи! Звідки ж цей запах, і відколи це пахощі почали кликати людським голосом? І хлопець заходився шукати далі.

Він порпався в кутках, зазірав у щілини, знаходив корки та сигарети і байдуже, зневажливо відкидав їх геть.

Та ось у складці постілки йому трапився недокурок сигари, і він, люто, грубо вилаявшись, розтоптав його підбором. Хлопець ніби просіював усю кімнату, з кутка у куток, крізь сито. І знаходив похмурі й ганебні рядки про десятки блукачів-пожильців. Але тієї, яку шукав, яка, можливо, жила тут, дух якої, здавалося, витав у цій кімнаті, не знаходив і сліду.

Тоді він згадав про господиню.

Із запрудженої привидами кімнати хлопець збіг сходами вниз до дверей, з-під яких вибивалася смужка світла. На його стук вийшла господиня.

— Скажіть, — благально промовив він, ледь стримуючи збудження, — хто жив у тій кімнаті до мене?

— Гаразд, сер, можу розповісти вам іще раз. Отже, так: жили там, як я й казала, Спраулз і Муні, Міс Брета Спраулз — це так її звали в театрі, а насправді — міс Міс Муні. У мене живуть тільки порядні люди, це знають усі. І шлюбне свідоцтво висіло в рамочці, на цвяшку, над...

— А що вона за жінка була та міс Спраулз? Тобто яка вона була з себе?

— Ну, чорнява, сер, невисока, повненька, обличчя таке кумедне. Вона виїхала минулого вівторка.

— А до них?

— А до них жив один джентльмен, він мав справу з підводами і перевозками. Поїхав і не заплатив за цілий тиждень. До нього була місіс Краудер з двома дітьми, вона прожила у мене чотири місяці. А ще раніше був старий містер Дойл — за нього платили його сини. Він наймав кімнату аж півроку. От вам уже й цілий рік, сер, а хто жив ще раніше, я не пригадую. Хлопець подякував і спроквола рушив назад до своєї кімнати. Тепер вона стояла мертва. Того, що змусило її ожити, більше не було. Пахощі резеди щезли. Натомість у кімнаті панував давній, затхлий дух вкритих пліснявою меблів, дух складського приміщення.

Спалах надії спопелив його сили. Хлопець сидів, утупившись очима в жовте, сичаве газове світло. Згодом підійшов до ліжка й почав дерти простирадла на стьожки. Далі дістав ножа й лезом щільно законопатив усі шпарини на вікнах і в дверях. Зробивши це, він погасив світло, потім відкрив газ і вдячно простягся на ліжку.

Цього вечора йти по пиво була черга місіс Мак-Куль. Вона взяла кухву, принесла пива і тепер сиділа з місіс Парді в одному з тих підземель, де збираються власники квартир і де черв не вмирає⁶³.

— А я віддала сьогодні оту кімнату на четвертому поверсі, похвалилася місіс Парді, схиляючись над цілою шапкою піни. Ту, що вікнами у двір. Якийсь молодий хлопець найняв. І вже ліг спати, години зо дві тому.

— Та що ви кажете, місіс Парді?! — захоплено вигукнула місіс Мак-Куль. — Невже таки віддали? Просто дивно, як ви, люба, вмієте зробити, щоб у вас наймали такі кімнати. А ви ж йому сказали, що там?.. — закінчила вона хрипким, таємничим шепотом.

— Мебльовані кімнати, — мовила місіс Парді найхутрянішим своїм голосом, — на те і є, щоб їх наймали. Я нічого йому не сказала, місіс Мак-Куль.

— І правильно зробили, люба. Бо ми тільки з того й живемо, що здаємо в найми кімнати. А ви маєте голову на в'язах, люба! Стільки є таких людей, котрі

нізащо не поселяться в кімнаті, як узнають, що там хтось наклав на себе руки, та ще в ліжку.

— Ох, правду кажете, місіс Мак-Куль, жити всім якось треба, — зітхнула місіс Парді. — Атож, люба, треба. Що так, то так. Це ж сьогодні якраз тиждень, як я помагала вам прибирати покійну. Гарненька така. І чого ото було труїти себе газом? І з личка така мила...

— Та гарненька, далєбі, це ви правду кажете, — погодилася, хоч і осудливо, місіс Парді. — Тільки ота родимка на лівій скроні трохи той... Наливайте собі ще, місіс Мак-Куль!

КОРОТКИЙ ТРІУМФ ТІЛЬДІ

Якщо ви не знаєте “Закусочної та родинного ресторану” Богля, ви багато втратили. Бо коли ви один з тих щасливих, хто їсть дорогі обіди, вам слід було б поцікавитись, як споживає продовольство друга половина людства. Коли ж ви належите до тієї половини, для якої поданий офіціантом рахунок є подією, то вам слід познайомитися з Боглем, бо там ви одержите за свої гроші те, що вам належить (принаймні по кількості).

Ресторан Богля міститься на головній магістралі буржуазного кварталу, бульварі Брауна-Джонса-Робінсона — на Восьмій авеню. У залі два ряди столиків, по шість у кожному ряду. На кожному столику стоїть судок, а в ньому пляшечка з різними приправами. З перечниці можна витрусити хмарку чогось меланхолійного, без смаку, як вулканічний пил. Можете й не чекати, що вам пощастить добути що-небудь із сільниці. Навіть людина, здатна витиснути червоний сік з білої ріпи, зазнає поразки, якщо захоче видобути сіль з Боглевої сільниці. На кожному столі стоїть також пляшечка підробки під той самий чудовий соус, що виготовляється “за рецептом одного індійського раджі”.

За касою сидить Богль, холодний, повільний, грізний і корисливий, він приймає гроші. Виглядаючи з-за гори зубочисток, Богль дає вам здачу, наколює

ваш чек і уривчасто, наче жаба, кидає вам кілька слів про погоду. Найкраще — не ризикувати і обмежитися підтвердженням його метеорологічних висновків. Ви не друг Богля, ви тільки випадковий відвідувач — прийшли до нього поїсти і, можливо, не зустрінетеся з ним до того дня, коли сурма Гавриїла скличе всіх на останній обід⁶⁴. Так от, беріть здачу і йдіть собі — хоч до дідька. Так думає Богль.

Їжу відвідувачам Богля подавали дві офіціантки та Голос. Одну офіціантку звали Ейлін. Вона була висока, красива, жвава, привітна й уміла позубоскалити. Її прізвище? У ресторані Богля потреби у прізвищах було не більше, ніж у полоскальницях для рук.

Ім'я другої офіціантки було Тільді. Чому неодмінно Матільда? Вслухайтесь іще раз: Тільді, Тільді. Тільді була кремезна, некрасива і надто прагнула всім догодити. Перечитайте останнє речення разів два-три — і ви впевнитесь, що повторення в ньому має певний сенс.

Голос у ресторані Богля був невидимкою. Він виходив з кухні і не вражав оригінальністю. Це був неосвічений Голос, який задовольнявся простим повторенням кулінарних вигуків офіціанток.

Сподіваюсь, вам не набридне слухати, коли я знову нагадаю, що Ейлін була красива. Якби вона наділа вбрання на кількасот доларів та пройшлася в ньому на Великдень по вулиці, і ви б побачили її, то й самі поспішили б сказати те саме. Відвідувачі ресторану Богля були її рабами. Вона вміла обслуговувати відразу шість столиків. Ті, що квапилися, стримували своє нетерпіння заради насолоди помилуватись її швидкими руками та граціозною поставою. Ті, що вже кінчали їсти, знову замовляли що-небудь, щоб довше побути в сьайві її усмішок. Кожен чоловік, — а відвідувачі були переважно чоловіки, — намагався справити на неї враження. Ейлін уміла обмінюватись жартами одночасно з дюжиною клієнтів і робила це з успіхом. Кожна її усмішка влучала, як дробинки з дробовика, в багато сердець. І в той же час вона проявляла чудеса спритності, подаючи на столи свинину з квасолею, рагу, яеч-

ню, ковбасу з пшеничним соусом та багато інших страв у сковородах і сотейниках. Ці бенкети, флірт і веселі дотепи робили ресторан Богля дуже схожим на салон, у якому Ейлін грала роль мадам Рекам'є⁶⁵.

Навіть випадкові клієнти захоплювались чарівною Ейлін, а постійні відвідувачі були просто закохані в неї. Між ними було серйозне суперництво. Ейлін могла б проводити час із своїми залицяльниками хоч кожного вечора. Щонайменше двічі на тиждень хтось із них водив її в театр чи на танці. Один гладкий джентльмен, якого вони з Тільді прозвали між собою Кабаном, подарував їй перстень з бірюзою. Другий, що працював у ремонтній майстерні трамвайної компанії і дістав прізвисько Нахаба, збирався подарувати їй пуделя, як тільки його брат-візник одержить підряд на Дев'ятій вулиці. А мужчина, який завжди їв свинячу порібрину з шпинатом і казав, що він біржовий маклер, запросив її на "Парсифалю".

— Я не знаю, де це "Парсифаль"⁶⁶, — завважила Ейлін, обговорюючи все з Тільді, — але я не зроблю й стібка на своїй дорожній сукні, доки у мене на пальці не буде обручки. Правильно чи ні?

А Тільді...

У ресторані Богля, повному випарів, балаканини та запаху капусти, розігравалась душевна трагедія. До Тільді, незграбної, з приплюснутим носом, волоссям кольору соломи та ластовинням на обличчі, ніхто ніколи не залицявся. Чоловіки не проводжали її поглядом, коли вона бігала туди й сюди по ресторану, за винятком тих випадків, коли вони, голодні, як вовки, шукали очима замовлену страву. Жоден з них не загравав з нею, викликаючи на кокетливий обмін дотепами. Жоден з них не жартував з нею вранці, як з Ейлін, і, коли траплялися якісь затримки з сніданками, не казав їй, що вона, певно, вчора пізно гуляла й тому сьогодні така млява. Жоден не подарував їй персня з бірюзою і не кликав її в мандрівку до таємничого, далекого "Парсифалю".

Тільді була хороша офіціантка, і чоловіки терпіли її. Ті, що сиділи за її столиками, говорили до неї ко-

роткими цитатками з меню, а потім уже зовсім іншим, медовим голосом зверталися до красуні Ейлін. Вони нахилилися, сидячи на стільцях, щоб десь за Тільді побачити Ейлін і щоб її краса обернула їхню яечню з салом на амброзію⁶⁷.

І Тільді задовольнялася своїм становищем скромної трудівниці, до якої ніхто не залицяється, аби тільки Ейлін діставалися лестощі та схиляння. Приплюснутий ніс був вірнопідданим короткого грецького носика. Вона була другом Ейлін і раділа, коли бачила, як Ейлін панує над серцями і відвертає увагу чоловіків від смачного пирога та лимонного крему.

Але у всіх нас, навіть зовсім невродливих, десь глибоко під поцяткованою ластовинням шкірою і волоссям кольору соломи криється мрія про принца або принцесу, які прийдуть не для когось, а тільки для нас.

Якось уранці Ейлін прийшла на роботу з підбитим оком, і Тільді так співчувала їй, що того співчуття було б досить, аби вилікувати будь-які хвороби очей.

— Уяви собі, якийсь нахаба, — пояснювала Ейлін, — учора ввечері, коли я поверталась додому, причепився до мене на розі Двадцять третьої та Шостої вулиць. Але не на таку напав! Я відшила його як слід, і він одчепився. А потім виявилось, що він ішов за мною і на Вісімнадцятій знову спробував приставати. Я як мазнула його просто в морду! Тоді він мені й підбив око. Воно справді має жахливий вигляд, Тіль? Як мені прикро, що містер Нікольсон побачить це, коли о десятій прийде пити чай з кексом.

Тільді слухала розповіді про цю пригоду, затамувавши подих від захоплення. Жоден мужчина ніколи й не пробував приставати до неї. На вулиці вона була в цілковитій безпеці в будь-який час усі двадцять чотири години. Яке це, мабуть, блаженство, коли мужчина пристає до тебе і від любові підбиває тобі око!

Серед відвідувачів ресторану Богля був юнак на прізвище Сідерс, який працював у пральні. Містер Сідерс був худий та білявий, і здавалося, що його тількино висушили та накрохмалили. Він був надто сором'яз-

ливий, щоб добиватись уваги Ейлін, тому звичайно сів за один з столиків Тільді, прирікаючи себе на мовчанку і варену рибу.

Одного разу містер Сідерс прийшов трохи напідпитку. В ресторані було тільки два чи три відвідувачі. Покінчивши з рибою, містер Сідерс підвівся, обняв Тільді за талію, гучно й безцеремонно поцілував її, вийшов на вулицю, показав своїй пральні дулю і подався в пасаж, де були всілякі атракціони, опускати центи в гральні автомати. Тільді на мить скам'яніла, потім до її свідомості дійшло, що Ейлін погрожує їй пальцем і каже:

— Оце так Тіль, от ти яка! Ну й хитрюга! Так ти відіб'єш у мене всіх моїх хлопців. Доведеться мені за тобою стежити, моя мила.

І ще одна думка засяяла у свідомості Тільді. Ця дівчина з безнадійної, тихої поклонниці вмить перетворилась у таку ж дочку Єви, як всемогутня Ейлін. Вона сама тепер стала Цірцеєю⁶⁸, мішенню для стріл Купідона⁶⁹, сабінянкою⁷⁰, яка повинна стерегтися, коли римляни бенкетують. Мужчина визнав її талію привабливою, а її губи бажаними. Цей стрімкий, закоханий Сідерс, здавалося, вчинив з нею за одну мить таке чудо, як роблять у пральні. Він зняв з неї ряднину непривабливості, виправ, висушив, накрохмалив, випрасував і дав їй легке, прозоре, вишиване вбрання, гідне самої Венери⁷¹.

Ластовиння на щоках Тільді зникло в полум'ї рум'янцю. Тепер Цірцея і Психея⁷² виглядали з її променистих очей. Навіть саму Ейлін ніхто не обіймав і не цілував в ресторані у всіх на очах.

Тільді не могла втримати в собі цю чудову таємницю. В хвилину короткого затишшя вона підійшла і стала біля каси, де сидів Богль. Очі її сяяли, вона старалася говорити так, щоб у її словах не чути було гордості або хвастощів.

— Один джентльмен сьогодні образив мене, — сказала вона. — Він обняв мене за талію і поцілував.

— Справді? — спитав Богль, на мить відхиливши забрало своєї діловитості. — З наступного тижня ви одержуватимете на долар більше.

Коли в ресторані знову було повно відвідувачів, Тільді, подаючи страви знайомим, кожному казала скромно, як жінка, чиї принади не потребують підтвердження:

— Один джентльмен образив мене сьогодні в ресторані. Він обняв мене за талію і поцілував.

Ті сприймали це признання по-різному: одні недовірливо, другі поздоровляли її, треті почали засипати її жартами, які досі призначалися тільки Ейлін. А серце Тільді сповнювалося щастям — на обрії сірої рівнини, по якій вона так довго блукала, з'явилися вежі романтики.

Два дні містер Сідерс не приходив. За цей час Тільді твердо стала на позицію жінки, до якої залицяються. Вона накупила стрічок, зробила таку саму зачіску, як у Ейлін, і затягнула свою талію ще на два дюйми. Їй ставало і моторошно, й приємно від самої думки про те, що містер Сідерс може вдертися до ресторану і застрелити її з пістолета. Він, мабуть, безнадійно закоханий у неї, а ці палкі закохані завжди страшенно ревниві. Навіть у Ейлін ніхто не стріляв з пістолета. І Тільді вирішила, що краще було б, щоб він не стріляв у неї; вона ж завжди була вірною подругою Ейлін і не хотіла затьмарити свою подругу.

На третій день о четвертій годині дня містер Сідерс прийшов. За столиками не було нікого. В глибині ресторану Тільді накладала гірчицю, а Ейлін різала пиріг. Містер Сідерс підійшов до них.

Тільді підвела очі й побачила його. Їй перехопило подих, і вона притисла до серця ложку, якою накладала гірчицю. Її волосся було пов'язане червоним бантом, на шиї видніла емблема Венери з Восьмої авеню — блакитне намисто з символічним срібним сердечком.

Містер Сідерс червонів та ніяковів. Одну руку він засунув у кишеню штанів, а другу — у свіжий пиріг з гарбузом.

— Міс Тільді, — мовив він, — я хочу просити вибачення за те, що зробив того вечора. Правду кажу-

чи, я тоді добряче хильнув, а то ніколи не дозволив би собі таке. Я б ніколи з жодною жінкою так не вчинив би, якби був тверезий. Сподіваюсь, міс Тільді, що ви приймете моє вибачення й повірите, що я б ніколи цього не зробив, якби не був п'яний і не тямив, що роблю.

Виголосивши цю захисну промову, містер Сідерс позадкував до дверей і вийшов, відчуваючи, що загладив свою провину.

А Тільді за рятівною ширмою схилила свою голову на стіл і серед кружалець масла та чашок для кави виплакала біль свого серця. Виплакала й повернулася знову на сіру рівнину, де блукають такі, як вона, — з приплюснутими носами і волоссям кольору соломи. Вона зірвала з своєї зачіски червоний бант і кинула його на підлогу. Вона глибоко зневажала Сідерса. Його поцілунок видався їй тоді поцілунком сміливого казкового принца, який прийшов, щоб розбудити зачаровану країну сну і пустити в рух її годинники. Насправді ж той поцілунок був п'яний і випадковий. Фальшива тривога не сполохнула придворних, і Тільді назавжди судилося лишатися сплячою красунею.

Але не все ще було втрачено. Ейлін обняла її, червона рука Тільді намацала спочатку кружальця масла, а потім руку Ейлін і відчула теплий дружній потиск.

— Та ну його, не переживай, Тіль, — сказала Ейлін, яка не зовсім розуміла її. — Сідерс, у якого і обличчя схоже на ріпу, не вартий цього. Якби він був хоч трошки джентльмен, то ніколи б не вибачився.

ЗАПАЛЕНИЙ СВІТИЛЬНИК

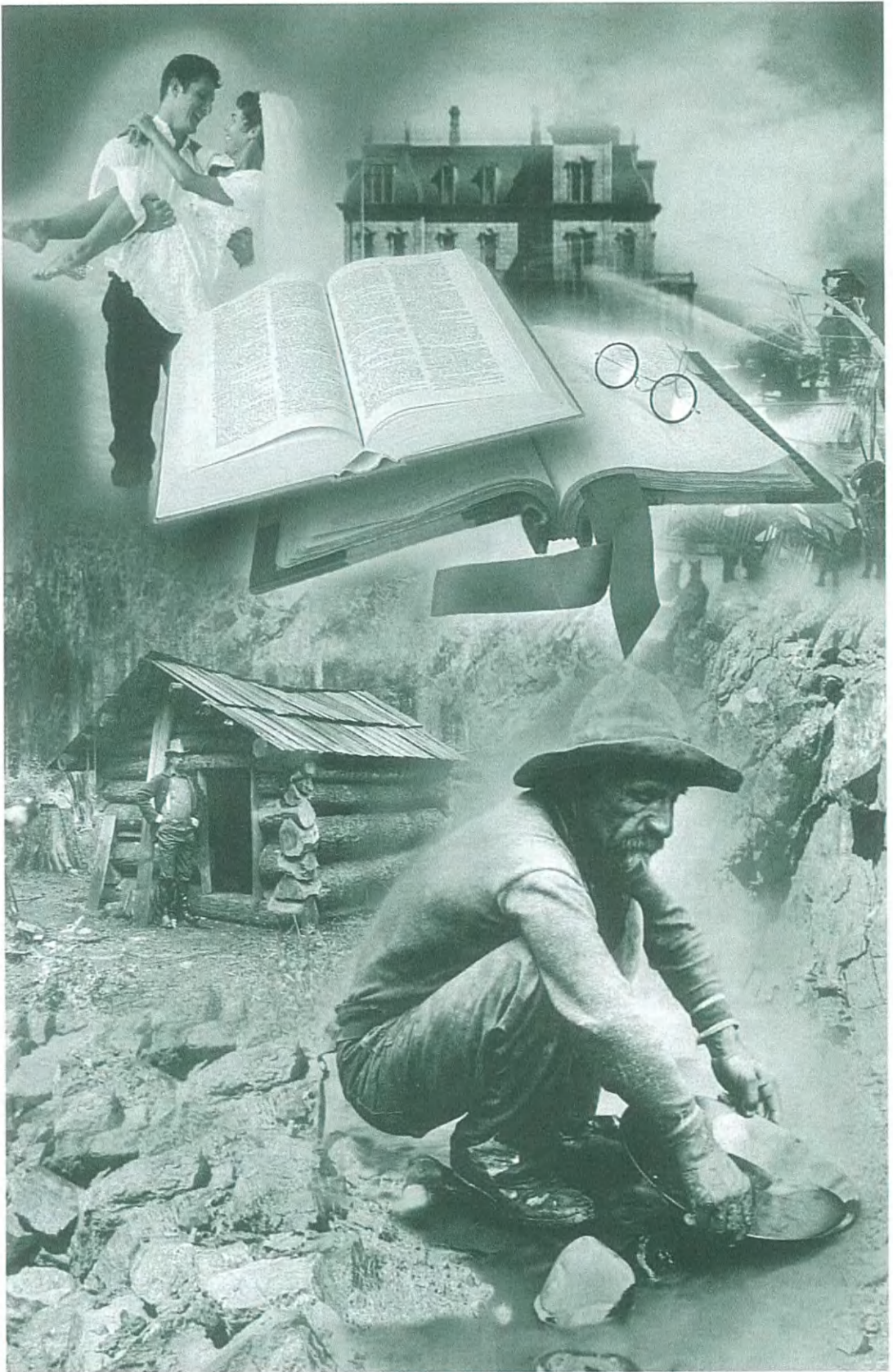
МАЯТНИК

— Вісімдесят перша вулиця... Виходьте кому треба! — закричав пастух у синьому мундирі.

Отара баранів-пасажирів вилізла з вагона, на її місце влізла друга, така сама отара. Дзінь-дзінь! Вагони для перевезення худоби Манхеттенської надземної залізниці з гуркотом покотили далі, а Джон Перкінс разом з усією випущеною на волю отарою спустився по сходах на вулицю.

Джон повільно рушив у напрямку до своєї квартири. Повільно, бо в лексиконі його повсякденного життя не було таких слів, як “а що як?”. Ніякі сюрпризи не ждуть чоловіка, що вже два роки як одружений і живе в дешевій квартирі. Дорогою Джон Перкінс з похмурим цинізмом, пригнічений, уявляв собі близьке закінчення цього нудного дня.

Кеті зустріне його біля дверей поцілунком, що пахне кольдкремом та ірисками. Він зніме пальто, сяде в тверде, мов брук, крісло і прочитає у вечірній газеті про росіян та японців, яких убила смертоносна фантазія газетярів. На вечерю буде тушковане м'ясо, салат, засмажений таким соусом, яким можна чистити взуття, — до того ж з гарантією, що шкіра не порепається і не зіпсується, — компот з ревеня і пляшка густого полуничного сиропу, який почервонів від того, що на етикетці написано “Чистий”. Після вечері Кеті покаже йому новий квадратик на пошитій з клаптів ковдрі — цей клаптик тканини їй дав продавець льоду, відрізавши його з широкого кінця свого галстука-самов'яза. О пів на восьму вони позастеляють меблі газетами, щоб ловити шматки штукатурки, які сипатимуться із стелі, коли товстун у квартирі над ними почне робити фізичні вправи. Рівно о восьмій Хіккі й Муні, естрадна парочка (без ангажементу) в квартирі навпроти, поступляться ніжному

“Гіменеїв порадник”

впливові *delirium tremens*¹ і почнуть перекидати стільці, не знати чого уявивши, ніби антрепренер Хеммерстайн женеться за ними з контрактом на п'ятсот доларів на тиждень. Потім добродій з будинку по той бік двора-колодязя сяде біля вікна з своєю флейтою; газ, як і щоночі, почне весело вириватися на волю; кухонний ліфт зіскочить з полозків; двірник ще раз прожене за річку Ялу² п'ятьох дітлахів місіс Зановицької; дама в блідо-зелених туфлях легко збіжить із скайтер'ером униз і наклеїть над своїм дзвінком і поштовою скринькою папірець з прізвиськом, яке вона бере собі по четвергах, і вечірнє життя прибуткового будинку Фрогмора потече усталеним звичаєм.

Джон Перкінс знав, що все буде саме так. І ще він знав, що о чверть на дев'яту він, посміливішавши, візьме капелюх, а його дружина роздратовано скаже такі слова:

— Куди це ти зібрався, Джоне Перкінсе, хотіла б я знати?

— Думаю заглянути до Мак-Клоскі, — відповість він, — зіграти партію-другу на більярді.

Останнім часом у Джона Перкінса це ввійшло у звичку. О десятій чи об одинадцятій він повертався додому. Іноді Кеті вже спала, іноді чекала на нього, готова розтопити в тиглі свого гніву ще трохи позолоти із сталевих ланцюгів шлюбного життя. За такі речі Купідону ще доведеться відповідати, коли він стане на божий суд із своїми жертвами з прибуткового будинку Фрогмора.

Цього вечора Джон Перкінс, відчинивши двері, натрапив на неймовірне порушення повсякденності. Кеті не зустріла його солоденьким поцілунком. У квартирі був лиховісний безлад. Речі Кеті були розкидані. Туфлі валялися посеред кімнати, щипці для завивки, банти, нічна сорочка, коробка з пудрою все лежало впереміш на комоді та стільцях. Це аж ніяк не було схоже на Кеті. А коли Джон побачив гребінець, на якому заплуталась кучерява хмарка її каштанового волос-

ся, в грудях у нього похололо. Кеті, видно, страшенно хвилювалась і поспішала, бо звичайно вона дбайливо ховала зняте з гребінця волосся в голубу вазочку на каміні, щоб коли-небудь зробити з нього шиньйон — мрію кожної жінки.

На видному місці, прив'язаний до газового ріжка мотузкою, висів складений папірець. Джон схопив його. Це була записка від його дружини. Там було написано:

“Дорогий Джоне!

Тільки-но одержала телеграму, що захворіла мама. Я їду поїздом о четвертій тридцять. Мій брат Сем зустрине мене на станції. В льодовні є холодна баранина. Сподіваюсь, у неї не ангіна. Заплати молочареві 50 центів. Минулої весни вона тяжко хворіла на ангіну. Не забудь написати в Газову компанію про лічильник, твої чисті шкарпетки у верхній шухляді. Завтра напишу. Поспішаю.

Кеті”.

За два роки подружнього життя він і Кеті не провели нарізно жодної ночі. Джон спантеличено перечитував записку ще й ще. Заведений раз назавжди незмінний порядок був порушений, і це приголомшило Джона.

На стільці, навіюючи своєю пусткою та безформністю смуток, висів жіночий халат з чорними цятками — його Кеті завжди надівала, подаючи на стіл. Її будній одяг похапки був розкиданий де попало. Паперовий пакетик з її улюбленими ірисками лежав нерозв'язаний. На підлозі валялася розгорнута газета з чотирикутною діркою в тому місці, де було вирізано розклад руху поїздів. Усе в кімнаті свідчило про втрату, про те, що сама її сутність зникла, що з тої кімнати відлетіли і душа, й життя. Джон Перкінс стояв серед мертвих руїн, і дивне почуття безмежної самотності закрадалося йому в серце. Він заходився, як умів, наводити в квартирі лад. А коли доторкнувся до одягу Кеті — затремтів од якогось жаху. Раніше йому ніколи не спадало на думку, як би він жив без Кеті. Вона так злилася з його життям, що стала немов повітря, яким

він дихав, — необхідною, хоч і зовсім непомітною. І ось тепер вона, не попередивши його, поїхала, щезла, пропала, наче її ніколи не було. Зрозуміло, це всього на кілька днів, щонайбільше на тиждень чи два, але йому вже здавалося, ніби сама смерть показала пальцем на його надійний й затишний прихисток.

Джон витягнув з льодовні холодну баранину, зварив каву і самотньо сів до вечері віч-на-віч із безсоромним твердженням про чистоту полуничного сиропу. Серед утрачених благ яскравими привидами йому являлися тушковане м'ясо і салат, засмачений коричневим кремом для взуття. Його домівку зруйновано. Хвора на ангіну теща занапастила його хатне вогнище. Самотньо повечерявши, Джон уместився біля вікна. Курити йому не хотілося. За вікном гуркотіло місто, закликало його кинутись у вир шалених розваг. Ніч належала йому. Він може піти куди завгодно, вільно, як перший-ліпший безтурботний холостяк, торкнути струни насолод, і ніхто ні про що його не питає. Він може пити-гуляти, вештатися казна-де, парубкувати хоч до ранку, і сердита Кеті не чекатиме на нього з важкою чашею, повною гіркого осадку від його гуляння.

Може, якщо захоче, із своїми друзями-волоцюгами грати у Мак-Клоскі на більярді доти, поки проміння Аврори не затьмарить своїм світлом електричних лампочок. Узи Гіменея, що завжди стримували його, навіть тоді, коли від прибуткового будинку Фрогмора вернуло з душі, тепер ослабли — Кеті поїхала.

Джон Перкінс не звик аналізувати свої почуття. Але сидючи у вітальні (розміром десять на дванадцять футів), де вже не було Кеті, він точно знав, чого йому так незатишно. Тепер він розумів, що Кеті конче потрібна йому для щастя. Його почуття до неї, заколисані одноманітною буденщиною, враз прокинулися, коли її не стало. Та й хіба не втокмачують нам з допомогою приказок, проповідей і байок, що ми починаємо цінувати пісню нібито тільки тоді, як солодкоголоса пташка-полетить геть, хіба не навіюють щось таке не в менш барвистих і правильних висновках?

“Дурень я, дурень, — розмірковував Джон Перкінс. — Просто соромно, як я ставлюся до Кеті. Щовечора йду з дому, граю на більярді і випиваю чарку замість того, щоб посидіти з нею. Бідолашна дівчина сумує тут сама, без ніяких розваг, а я взяв собі таку моду! Джоне Перкінсе, ти останній гультипака. Але я виправлюсь, моя дівчинка буде мною задоволена. Поведу її в ресторан, нехай розважиться. І від цієї миті й знати не хочу про Мак-Клоскі та його завсідників”.

А за вікном гуркотіло місто, закликаючи Джона Перкінса пристати до танку Момуса. У Мак-Клоскі приятелі заганяли кулі в лузи, тренуючись перед вечірньою грою. Але ні втіхи й насолоди, ні стукотіння більярдних кийв не спокушали сповнену каяття душу осиротілого Перкінса. У нього забрали його власність, якої він не цінував, яку скоріше навіть зневажав, і тепер йому бракувало її. Охоплений каяттям, Перкінс міг би простежити свій родовід аж до того чоловіка, якого звали Адам і якого херувими витурили з фруктового саду.

Праворуч од Джона Перкінса стояв стілець. На ньому висіла синя Кетіна кофтина. Вона ще немов зберігала обриси її тіла. На рукавах видніли характерні тонкі брижі, що утворилися від руху її рук, — то вона працювала, щоб йому було зручно і приємно. Від кофтини линув ледь чутний, але виразний аромат дзвіночків. Джон узяв її в руки і довго й пильно роздивлявся байдужий маркізет. А от Кеті ніколи не була байдужою. Сльози — так, слези — набігли Джонови Перкінсу на очі. Коли вона повернеться, все буде інакше. Він віддячить їй за свою неухважність. Хіба варте чогось життя без неї?

Двері відчинилися. В кімнату ввійшла з маленьким саквояжем Кеті. Джон отетеріло витріщився на неї.

— Ох, яка я рада, що повернулась, — мовила Кеті. — Мама не дуже хвора. Сем зустрів мене на станції і сказав, що у неї було просто невеличке загострення хвороби і що все минулося після того, як вони дали телеграму. От я й повернулась найближчим поїздом. Умираю — хочу кави.

Ніхто не чув клацання й скреготу зубчастих коліс, коли механізм третього поверху прибуткового будинку Фрогмора знову запрацював відповідно до заведеного порядку. Паси стали на місце, пружину поладано, передачу відрегульовано, і колеса закрутилися, як і раніше.

Джон Перкінс глянув на годинник. Було чверть на дев'яту. Він узявся за капелюх і подався до дверей.

— Куди це ти зібрався, Джоне Перкінсе, хотіла б я знати? — роздратованим тоном спитала Кеті.

— Думаю заглянути до Мак-Клоскі, — відповів Джон, — зіграти з хлопцями партію-другу на більярді.

ЗАКУПНИК ІЗ КАКТУС-СІТІ

Дуже добре, що здоровий клімат Кактус-Сіті, штат Техас, не сприяє простудам і нежиті, бо чхати на розташований там універсальний магазин "Наварро і Платт" було б просто безглуздо.

Двадцять тисяч мешканців Кактус-Сіті щедро сиплють долари, купуючи все, що душа забажає. І той дощ напівкоштовних монет майже повністю падає на "Наварро і Платта". Цей магазин, величезна цегляна споруда, займає площу, якої вистачило б для випасу десятка овець. У "Наварро і Платта" можна купити краватку із шкіри гримучої змії, автомобіль або останній крик моди — коричневе жіноче пальто за вісімдесят доларів будь-якого з двадцяти пропонованих вам відтінків. Колишні власники ранчо на захід від Колорадо-Рівер, Наварро і Платт першими в своїй окрузі переключились на комерцію. Будучи людьми діловими й мислячими, вони раніше від інших зрозуміли, що світ не перестав існувати, коли не лишається вільних пасовищ.

Щовесни живий елегантний Наварро, старший компаньйон фірми, напівіспанець і космополіт, навідувався в Нью-Йорк по крам. Цього року його злякала така далека поїздка. П'ятдесят п'ять років давалися знаки; очікуючи післяобідньої сієсти, він не раз поглядав на годинника.

— Джоне, — сказав молодшому компаньйонові, — цього року ти поїдеш по крам.

Платт спохмурнів.

— Я чув, — відповів він, — що Нью-Йорк — нудноще містечко, та що вдієш, поїду. По дорозі заверну в Сан-Антоніо, трохи розвіюсь.

Два тижні по тому чоловік у парадному костюмі тегасця — чорний сюртук, капелюх із широкими крисами, стоячий комірець заввишки чотири дюйми з одворотами і чорною, наче з кованого заліза, краваткою — заходив у приміщення фірми “Зізбаум і Син, готовий одяг” на нижньому Бродвеї.

Старий Зізбаум мав око морського орла, пам'ять слона, а розум — бистрий і точний, як складна лінійка. Перехильцем, схожий на полярного ведмедя, він підійшов до дверей і потис Платтові руку.

— Як поживає там, у Техасі, шановний містер Наварро? Не ризикнув цього разу пуститися в дорогу. То я радий вітати містера Платта.

— В самісіньке яблучко, — здивовано вигукнув Платт, — і я віддав би сорок акрів незрошуваної землі — в окрузі Пекос, щоб узнати, як ви догадались.

— Я просто знаю, — всміхнувся Зізбаум. — Так само, як знаю, що цього року в Ель-Пасо випало двадцять вісім і п'ять десятих дюйма опадів, себто на п'ятнадцять дюймів більше, ніж звичайно, і тому “Наварро і Платт” цієї весни куплять одягу на п'ятнадцять тисяч доларів, а не на десять, як у посушливий рік. Та про це завтра. А зараз у моєму кабінеті на вас чекає сигара, аромат якої знищить у вашому роті присмак контрабандного тютюну, який ви дістаєте з-за Ріо-Гранде і вважаєте хорошим тільки тому, що він контрабандний.

Надходив вечір, торгівля закінчувалась. Поки Платт докурював сигару, Зізбаум зазирнув у кабінет сина. Той збирався вже йти і стояв перед дзеркалом, заколюючи галстук діамантовою шпилькою.

— Ейбі, — сказав старий, — сьогодні ввечері тобі доведеться походити з містером Платтом. Вони вже десять років купують у нас. З містером Наварро ми гра-

ли в шахи щоразу, коли він приїздив і випадав вільний час. Захоплююче заняття, але містер Платт людина молода і в Нью-Йорку вперше. Отож розважити його буде легко.

— Гаразд, — відповів Ейбі, старанно загвинчуючи замочок на шпильці. — Я візьму його. Коли він намилюється отим хмарочосом, що його називають “Праска”, та метрдотелем готелю “Астор”, послухає, як грамофон грає “Під старою яблунею”, буде пів на одинадцятку, тобто настане час містерові Техасцю загорнутися в ковдру. О пів на дванадцятку я вечеряю з друзями, але наш гість тоді вже бачитиме солодкі сни.

Наступного ранку, о десятій, Платт прийшов у магазин Зізбаума в повній діловій готовності, з букетиком гіацинтів у петельці. Зізбаум особисто зустрів відвідувача. “Наварро і Платт” були добрими клієнтами, їм незмінно надавали скидку, бо вони завжди платили готівкою.

— То як вам сподобалося наше місто? — з простодушною усмішкою манхеттенця спитав Зізбаум.

— Я б тут не жив, — відповів Платт. — Ми з вашим сином устигли вчора дещо побачити. З водою у вас добре, зате у нас, у Кактус-Сіті освітлення краще.

— На Бродвеї є й світлі місця, хіба ні, містере Платт?

— Але й темних не менше, — відповів Платт. — Щиро кажучи, мені найбільше сподобалися тут коні. Жодної шкапи не бачив. Зізбаум повів його нагору дивитися зразки.

— Покличте сюди міс Ешер, — звелів він службовцеві. Увійшла міс Ешер, і Платтові з фірми “Наварро і Платт” уперше сяйнуло дивне світло романтичного захоплення. Витріщивши очі, він завмер, як гранітна скеля над каньйоном у Колорадо. Вона це помітила і спалахнула рум'янцем, хоч таке за нею і не водилося.

Міс Ешер була найелегантнішою манекенницею в “Зізбаума й сина”. Відтінок її волосся належав до так званих “притишено білявих”, а її габарити трохи перевершували досконалістю навіть ідеальну пропорцію.

38-25-42. Вона служила у Зіззбаума два роки й добре знала своє діло. Блиск її очей обдавав холодом, і якби вона стрілася поглядом з василіском, то міфічна потвора відвернулася б перша. Знала вона й закупників.

— Отже, містере Платт, — сказав Зіззбаум, — мені спершу хотілося б показати вам оці сукні світлих тонів фасону “принцеса”. Саме те, що потрібно у вас на півдні. Прошу, починайте з цього, міс Ешер.

Суперманекенниця раз у раз зникала в гардеробній і виходила звідти ще прекраснішою в кожній новій сукні.

З блискучою незворушністю демонструвала вона їх ошелешеному закупникові, а той наче завмер і мовчки ковтав медоточиві розумування Зіззбаума про моду та фасони.

На обличчі манекенниці застигла професійна холодна усмішка, яка прикривала, здавалося, щось схоже на нудьгу й зневагу.

Коли показ закінчився, Платт, схоже, вагався. Занепокоєний Зіззбаум уже подумав, чи не збирається той часом навідатись до інших постачальників. Але Платт просто перебирав у пам'яті найкращі ділянки в Кактус-Сіті, міркуючи, де звести новий будинок для майбутньої дружини... яка в цей час знімала в гардеробній ясно-блакитну тюлеву вечірню сукню.

— Не поспішайте, містере Платт, — сказав Зіззбаум. — Подумайте, у вас іще є вечір. Такого краму, як наш, і за таку ціну ви ніде не купите. Схоже, ви нудьгуєте в Нью-Йорку, містере Платт. Людина ваших років... без жіночого товариства, звісно, вам сумно. А що коли ви запросите на обід яку-небудь симпатичну молоду леді... Скажімо, міс Ешер. Вона приваблива, удоволює вам було б значно веселіше.

— Але ж вона мене не знає, — здивувався Платт. — І не чула про мене. Хіба вона згодиться? Ми навіть не знайомі.

— Згодиться? — перепитав Зіззбаум, скинувши брови. — Звичайно, згодиться. Я вас познайомлю. Звичайно, згодиться! Зіззбаум голосно гукнув міс Ешер.

Вона ввійшла, незворушна й трохи презирлива, в білій блузці і чорній спідниці.

— Містер Платт ласкаво просить вас пообідати з ним сьогодні ввечері, — сказав Зісзбаум, виходячи з кімнати.

— Авжеж, дуже приємно, — дивлячись у стелю, відповіла міс Ешер. — Західна, двадцять, дев'ятсот одиннадцятий. О котрій? — Скажімо, о сьомій?

— Чудово. Тільки не приходьте завчасно. Я наймаю кімнату з однією вчителькою, а вона не дозволяє, щоб до нас заходили чоловіки. Вітальні у нас немає, тож вам доведеться чекати в коридорі. Але на сьому я буду готова.

О пів на восьму Платт і міс Ешер уже сиділи в ресторані на Бродвеї. Міс Ешер була в чорному напівпрозорому вбранні простого крою. Платт не знав, що його супутниця лише виконує одне із своїх службових завдань.

З ненав'язливою допомогою освідченого офіціанта йому вдалося замовити цілком пристойний обід, якому бракувало тільки традиційного бродвейського початку.

— Ви не заперечуєте, якщо мені принесуть що-небудь випити? — спитала міс Ешер.

— Ні, звісно, — відповів Платт. — Замовляйте все, що хочете. — Сухий мартіні, — сказала вона офіціантові.

Та коли вже келих опинився перед нею, Платт простягнув руку й відставив його вбік.

— Що це? — запитав він.

— Коктейль, звісно.

— Я думав, ви замовляєте щось схоже на чай. А це спиртне. Вам не треба його пити. Як вас звати?

— Близькі друзі, — крижаним тоном відповіла міс Ешер, — називають мене Елен.

— Послухайте, Елен, — заговорив, нахилиючись до неї, Платт. — Уже вкотре, коли в прерії розцвітають весняні квіти, мене заповонюють думки про когось, кого я ніколи не бачив і не чув. Про вас. Я відразу це зрозумів, коли вчора побачив вас. Завтра я вертаюсь додому, і ви поїдете зі мною. Поїдете неодмінно, я це

знаю відтоді, як ви вперше глянули на мене. І не думайте опиратись, у вас нічого не вийде. Ось подивіться, яку дрібничку я купив для вас.

Він щиглем переправив через стіл каблучку з солітером завбільшки два карати. Міс Ешер відкинула її виделкою назад. — Не заривайтеся, — сказала вона сердито.

— Я коштую сто тисяч доларів, — вів далі Платт. — Я збудую для вас найкращий у Західному Техасі будинок.

— Ви не купите мене, містере Закупнику, — сказала міс Ешер, — навіть за сто мільйонів. Не сподівалась я, що доведеться вгамовувати вас. Спершу мені здалося, ніби ви не схожі на інших, та, певно, всі ви однакові.

— Хто всі?

— Закупники. Ви гадаєте, коли нам, дівчатам, доводиться з вами обідати, щоб не залишитися без роботи, то ви маєте право верзти все, що заманеться? Досить. Я вважала, ви не такий, як інші, а тепер бачу, що помилилась.

Платт раптом лягнув пальцями по столу, осяяний несподіваним щасливим здогадом.

— Згадав! — вигукнув він задоволено. — Ділянка Ніколсона в північному районі. Там велика діброва й природне озеро. Старий будинок можна розібрати, а новий ми зведемо подалі від дороги.

— Заспокойтесь! — обірвала його міс Ешер. — Мені шкода опускати вас із рожевих хмар на землю, та що вдієш. З вашим братом інакше не можна. У мої обов'язки входить супроводжувати вас у ресторан і розважати, щоб вам не перехотілося купляти у старого Зіззі костюми. Тільки не сподівайтесь, що в одному з куплених костюмів знайдете мене.

— Ви хочете сказати, — здивовано протяг Платт, — що так само ходите по ресторанах і з іншими клієнтами, і всі вони... всі кажуть вам те саме, що й я?

— Улещують мене всі, — відповіла міс Ешер, — але, зізнаюсь, в одному ви перегнали їх. Ті лише говорять про діаманти, а ви свій притягли справді.

— Ви давно працюєте, Елен?

— О, я бачу, ви запам'ятали моє ім'я. Вже вісім років я сама себе утримую. Була касиркою, пакувальницею, потім продавщицею, поки доросла до манекенниці. Вам не здається, містере Техасцю, що наша розмова не буде такою сухою, якщо розмочити її ковтком вина?

— Вина ви вже не питимете, люба. Страшно подумати, що ми... Завтра я зайду в магазин і заберу вас з собою. Перед від'їздом підберіть на свій смак автомобіль. Більше нам нічого не треба тут купляти.

— Та облиште, зрештою! Знали б ви, як мені обридли ці розмови!

Після ресторану вони пішки пройшли по Бродвею і дійшли до невеликого темного парку, над яким височіла вежа з Діаною. Платт задивився на дерева й мимоволі звернув на доріжку, що вилася між ними. В очах манекенниці, віддзеркалюючи світло ліхтарів, заблищали дві сльози.

— Це вже мені не подобається, — сказав він. — Що сталося?

— Так, пусте, — відповіла міс Ешер. — Просто мені... це тому, що спершу мені здалося, ніби ви не такий. Але всі ви однакові. А тепер, будь ласка, проведіть мене додому чи мені покликати поліцейського?

Платт провів її до пансіону. Якусь хвилину вони постояли в під'їзді. Міс Ешер дивилась на нього так презирливо, що навіть його дубове серце тьохнуло. Ручка Платта потягнулася до її стану, але тої ж миті дівчина врізала йому ляпаса.

Платт відсахнувся, від цього звідкись випала обручка й застрибала по кам'яній підлозі. Він нахилився і швидко підняв її.

— Ідіть геть з вашим проклятим діамантом, містере Закупнику! — випалила вона.

— Це... обручка, — мовив техасець, розтуливши долоню, на якій заблищала гладенька золота обручка.

Очі міс Ешер спалахнули в п'їтмі.

— То ви справді... то ви... Хтось відчинив двері в

коридор. — На добраніч, — сказав Платт. — До зустрічі в магазині.

Міс Ешер вибігла по сходах, влетіла в свою кімнату й заходилася трясти вчительку; та схопилася в ліжку, готова закричати: “Пожежа!”

— Де? — кричала вона.

— Саме це я хотіла у тебе спитати, — сказала манекенниця. — Ти вивчала географію, Еммо, кому ж знати, як не тобі. Де це містечко, що зветься Как... Как... Карак... Каракас-Сіті, так, здається?

— І ти заради цього розбудила мене? — обурилася вчителька. — Каракас, звісно, у Венесуелі.

— А який він?

— В основному — вулкани, землетруси, негри, мавпи і малярія.

— Ну й хай собі, — радісно відмахнулася міс Ешер. — Завтра я туди виїжджаю.

ЧИЯ ВІНА?

У гойдалці біля вікна сидів рудий, неголений, неохайний чоловік. Він щойно закурив люльку й задоволено випускав сизі клуби диму. Потім скинув черевики і взув вицвілі сині капці. Склавши вдвоє вечірню газету, він з похмурою жадібністю спраглого споживача новин ковтав жирні чорні заголовки, передчуваючи, як запиватиме їх меншим шрифтом тексту.

У сусідній кімнаті жінка готувала вечерю. Запахи смаженої грудинки й гарячої кави змагалися з гострим запахом тютюну.

Вікно виходило на одну з тих густо населених вулиць іст-Сайда, де, як тільки настають сутінки, відкриває свій вербувальний пункт сатана. Надворі було повно дітлахів, вони танцювали, бігали, гралися. Одні були в лахмітті, інші — в чистенькому білому одязі і зі стрічечками в кісках; одні дикі й неспокійні, мов яструбенята, інші — сором'язливі й тихі; одні вигукували грубі, непристойні слова, інші слухали їх, завмираючи від жаху, але скоро й вони повинні були до них звикнути.

Діти пустували в оселі Пороку. Над цим майданчиком для ігор завжди ширяв великий птах. Гумористи стверджували, що то лелека. Але жителі Крісті-стріт краще знали орнітологію: вони називали його коршаком.

До чоловіка, що читав біля вікна, несміливо підійшла дванадцятилітня дівчинка і сказала:

— Тату, давай пограємо в шашки, якщо ти не дуже втомився. Рудий, неголений, неохайний чоловік, що сидів без черевиків біля вікна, відповів похмуро:

— В шашки? Цього ще бракувало! Цілий день на роботі, а дома теж не дадуть відпочити. Чому ти не йдеш надвір гратися з дітьми?

Жінка, що готувала вечерю, підійшла до дверей.

— Джоне, — сказала вона, — я не люблю, коли Ліззі грається надворі. Діти набираються там чого не слід. Вона цілий день просиділа в кімнаті. Невже важко хоч трохи побути з нею, коли ти вдома?

— Якщо їй кортить розважатися, то хай іде надвір і грається там, як усі діти, — відказав рудий, неголений, неохайний чоловік. — І дайте мені спокій.

— Ах так? — сказав Малюк Меллалі. — Ставлю п'ятдесят доларів проти двадцяти п'яти, що Енні піде зі мною на танцюльки. Викладайте грошенята!

Малюка зачепило за живе, він був уражений, чорні очі його блищали. Він дістав пачку грошей, відрахував п'ять десятків і поклав на прилавок бару. Три чи чотири юнаки, яких він піймав на слові, виклали і свої ставки, хоч і не одразу. Бармен, який був і за третейського суддю, зібрав гроші, ретельно загорнув їх у папір, куценьким олівцем записав на ньому умови парі й засунув пакет у куток каси.

— Ну й перепаде тепер тобі на горіхи, — обізвався один із приятелів, передчуваючи задоволення.

— Це вже мій клопіт, — суворо урвав його Малюк. — Наливай, Майк.

Усі випили, і тоді Берк, підлабузник-секундант, друг і великий візир Малюка, вивів його надвір, до будки чистильника взуття на розі, де вирішувались

найважливіші питання Клубу Опівнічників. Поки Тоні вп'яте за сьогодні наводив глянець на жовтих черевиках президента й секретаря клубу, Берк старався надумити свого шефа.

— Покинь ти цю білявку, Малюк, — радив він, — матимеш неприємності. Тобі що, своя вже обридла? Де ти ще знайдеш таку, що тремтіла б за тобою так, як Ліззі? Вона варта сотні таких Енні!

— Та мені Енні й не подобається, — відповів Малюк. Він струсив попіл з цигарки на лискучий носок свого черевика й витер його об плече Тоні. — Але я хочу провчити Ліззі. Вона втовкмачила собі, що я — її власність. Нахваляється, ніби я не смію навіть заговорити ще з якоюсь дівчиною. Ліззі загалом молодчага. Тільки надто вже багато п'є останнім часом. І лається так, що аж вуха в'януть.

— Ви ж наче заручені? — спитав Берк.

— Авжеж. На той рік, мабуть, поберемось.

— Я бачив, як ти вперше заставляв її випити склянку пива, сказав Берк. — Це було два роки тому, коли вона, простоволоса, виходила після вечері на ріг зустрічати тебе. Скромна дівчина була тоді Ліззі, слова не могла сказати, не почервонівши.

— Зате тепер меле язиком так, що далі нікуди! — відповів Малюк. — Терпіти не можу ревнощів. Саме тому я піду на танці з Енні. Треба трошки провчити Ліззі.

— Ну, дивись, будь обережний, — сказав на прощання Берк. Якби Ліззі була моя дівчина і я надумав потайки від неї піти на танцюльки з якоюсь Енні, то під парадний піджак неодмінно надів би кольчугу.

Ліззі тинялася по володіннях лелеки-коршака. Її чорні очі сердито, але неуважно шукали когось у натовпі перехожих. Час від часу вона наспівувала уривки безглузких пісеньок, а в проміжках стискала свої дрібненькі білі зуби й цідила грубі слова, які часто можна було почути серед мешканців іст-Сайдю.

На Ліззі була шовкова зелена спідниця. Картата — коричневе з рожевим — кофта зграбно сиділа на ній.

На пальці поблискувала обручка з великими фальшивими рубінами, з шиї на довгому, аж до колін, срібному ланцюжку звисав медальйон. Її туфлі з викривленими високими каблуками давно вже не знали щітки, великий капелюх навряд чи помістився б у діжку з-під борошна.

Ліззі зайшла в кав'ярню "Синя сойка" з чорного входу. Вона сіла за столик і натиснула кнопку, як знатна леді, котра дзвонить, щоб їй подали екіпаж. Підійшов офіціант. Його широка усмішка і тихий голос виражали шанобливу фамільярність. Ліззі задоволено пригладила свою шовкову спідницю. Вона втішалася. Тут можна розпоряджатися, і тут їй прислужували. Це було все з тих жіночих привілеїв, що запропонувало дівчині життя.

— Віскі, Томмі, — сказала вона. Так її посестри в багатих кварталах кажуть: "Шампанського, Джеймс".

— Слухаю, міс Ліззі. З чим бажаєте?

— З зельтерською. Скажіть, Томмі, Малюк сьогодні заходив?

— Ні, міс Ліззі, я його сьогодні не бачив.

Офіціант не скупився на "міс Ліззі": усі знали, що Малюк не пробачить нікому, хто принизить гідність його нареченої.

— Я шукаю його, — мовила Ліззі, ковтнувши із склянки. — До мене дійшло, ніби він казав, що піде на танцюльки з Енні Карлсон. Хай тільки посміє! Червоноокий білий щур! Я його шукаю. Ви мене знаєте, Томмі. Ми з Малюком уже два роки заручені. Подивіться, ось обручка. Він казав, що вона коштує п'ятсот доларів. Хай тільки він посміє піти з нею на танцюльки. Що я зроблю? Серце виріжу йому з грудей. Ще віскі, Томмі.

— Чи варто звертати увагу на плітки, міс Ліззі? — сказав офіціант, м'яко видушуючи слова із щілини над підборіддям. — Не може Малюк Меллалі кинути таку дівчину, як ви. Ще зельтерської?

— Так, уже два роки, — повторила Ліззі, поволі заспокоюючись під магічним впливом алкоголю. — Я завжди гуляла вечорами надворі, бо вдома нічого було

робити. Спершу тільки сиділа на ганку і весь час дивилася на вогні та перехожих. А потім якось вулицею пройшов Малюк, глянув на мене, і я одразу вклепалася в нього. Коли він уперше напоїв мене, я проплакала вдома цілу ніч і мені дали прочухана за те, що завжала іншим спати. А тепер... Скажіть, Томмі, ви бачили коли-небудь цю Енні Карлсон? У неї тільки й краси, що перекис. О! Я його шукаю! Ви так і скажіть Малюкові, коли він зайде. Я йому покажу! Я йому серце виріжу! Так скажіть. Ще віскі, Томмі.

Нетвердою ногою, але сторожко поблискуючи очима, Ліззі йшла вулицею. На порозі цегляного прибуткового будинку сиділо кучеряве дівча й замислено розглядало заплутаний мотузочок. Ліззі плюхнулася на поріг поряд з дитиною. Крива, непевна усмішка блукала по її розпашілому обличчю, а очі раптом стали ясними й щирими.

— Давай я покажу тобі, як гратися в мотузок, — сказала вона, ховаючи запылені туфлі під зеленою шовковою спідницею.

Поки вони сиділи там, у Клубі Опівнічників спалахнули святкові вогні. Раз на два місяці там влаштовувались бали. Члени клубу дуже цінували такі дні і старалися, щоб усе було парадно й розкішно.

О дев'ятій годині в залі з'явився президент Клубу Малюк Меллалі під руку з дамою. Волосся було у неї золоте, як у Лорелеї. Вона говорила з ірландським акцентом, але її "так", хоч воно й звучало як насмішкувате "отаке", ніхто не сприйняв би за відмову. Вона плуталася в довгій спідниці, червоніла й усміхалась — усміхалась, дивлячись в очі Малюкові Меллалі.

І коли вони зупинилися посеред кімнати на навощеній підлозі, сталося те, для відвернення чого безліч ламп світиться по ночах у багатьох кабінетах і бібліотеках.

З кола глядачів вихопилась Доля — в зеленій шовковій спідниці, під псевдонімом "Ліззі". Погляд у неї був суворий, очі — чорніші за агат. Вона не кричала, не хиталася. Зовсім не по-жіночому кинула одну-єди-

ну лайку — улюблену Малюкову лайку — таким самим, як у нього, грубим голосом. А тоді на превеликий жах і сум'яття Клубу Опівнічників виконала хвалькувату обіцянку, яку дала офіціантові Томмі, виконала, наскільки вистачило довжини ножа та сили її руки.

Потім у неї прокинувся інстинкт самозбереження... а може, то був інстинкт самознищення, інстинкт, який суспільство органічно прижило до дерева природи.

Ліззі вибігла на вулицю й мов стріла помчала по ній — так у сутінках вальдшнеп летить через молодий лісок.

Отоді й почалося — найбільша ганьба великого міста, його задавнена виразка, його скверна і приниження, його темна пляма, його вічне безчестя і злочин, заохочуваний, некараний, успадкований від часів глибокого варварства, почалося цькування людини. Тільки у великих містах ще зберігся цей жахливий звичай, у великих містах, де в цькуванні бере участь те, що називається ви-тонченістю, цивілізацією і високою культурою.

Вони гналися за нею — ревучий натовп батьків, матерів, коханців, дівчат — вони кричали, вищали, свистіли, кликали на допомогу, жадали крові. Добре знаючи дорогу, з однією думкою — скоріш би вже кінець — Ліззі мчала по знайомих вулицях, поки не відчула під ногами прогнилі дошки старої пристані. Ще кілька кроків — і добра мати Східна річка прийняла Ліззі в свої обійми, обійми замулені, але надійні, і за п'ять хвилин розв'язала задачу, над якою ночами при світлі вогнів сушать голови в тисячах пасторатів і коледжів.

Кумедні сни бувають часом. Поети називають їх видивами, але видиви — це тільки сон білими віршами. Мені приснився кінець цієї історії.

Сниться мені, ніби я на тому світі. Не знаю, як я там опинився. Мабуть, їхав поїздом надземної залізниці по Дев'ятій авеню, або прийняв патентовані ліки, чи намагався смикнути за ніс Джіма Джеффра³, а може, вчинив ще щось необдумане. Як би не було, а я опинився там, серед великого натовпу, біля входу до

судової зали, де відбувалося засідання. І час од часу вродливий величний ангел — судовий пристав — з'являвся в дверях і викликав: “Наступна справа!”

Поки я подумки перебирав свої земні гріхи й міркував, чи не спробувати довести своє алібі, пославшись на те, що я жив у штаті Нью-Джерсі, ангел — судовий пристав — відчинив двері й оголосив:

— Справа номер 99852743!

З натовпу бадьоро вийшов сищик у цивільному — їх там безліч, усі в чорному, наче пастори, і вони розштовхували нас, духів, точнісінько так, як, бувало, полісмени на грішній землі розштовхували людей, — отож вийшов сищик, тягнучи за руку... кого б ви думали? Ліззі!

Судовий пристав втягнув її до зали й зачинив двері. Я підійшов до крилатого ангела і спитав його, що це за справа.

— Дуже сумний випадок, — відповів він, склавши пучки пальців з налакованими нігтями. — Я спеціальний агент у земних справах, превелебний Джонс. Цю справу доручили мені. Дівчина вбила свого нареченого й позбавила життя себе. Виправдань у неї нема ніяких. У доповідній, яку я передав суду, факти викладено з усіма подробицями, усі вони підкріплені надійними свідченнями. Кара за гріх — смерть. Хвала Творцеві! З дверей зали вийшов судовий пристав.

— Бідолашна дівчина, — сказав спеціальний агент у земних справах, превелебний Джонс, витираючи сльозу. — Це один з найсумніших випадків, які мені траплялись. Ясна річ, її... — ...виправдали, — випередив його судовий пристав. — Ану, підійди сюди, Джонс. Дивись, аби тебе не списали на мило. Чи, може, тобі закортіло бути місіонером десь у Полінезії, га? Щоб більше не було таких несправедливих арештів, а то дістанеться тобі. А в цій справі треба арештувати он того рудого, неголеного, неохайного чоловіка, що сидить біля вікна й читає газету, поки його діти граються на вулиці! Ну, мерщій, мерщій повертайся!

Дурний сон, правда ж?

ОСТАННІЙ ЛИСТОК

У невеличкому районі на захід від площі Вашингтона вулиці показалися й розбилися на вузькі смужки, що називаються проїздами. Ці проїзди утворюють химерні кути й повороти. Там одна вулиця перетинає навіть сама себе разів зо два. Якомусь художникові пощастило відкрити надзвичайно цінні властивості цієї вулиці. Уявімо собі, що збирач боргів з рахунком за фарби, папір та полотно, йдучи цим маршрутом, раптом стрічає самого себе, коли він уже повертається назад, не діставши в оплату жодного цента!

Отож люди мистецтва незабаром налетіли в старий чудернацький Грінч-Вілідж⁴ у пошуках вікон, що виходять на північ, гостроверхих дахів XVIII століття, голландських мансард і низької квартирної платні. Потім вони притягли туди з Шостої авеню кілька олов'яних кухлів та одну-дві жаровні й утворили "колонію".

Студія Сью і Джонсі містилася на горіщі присадкуватого триповерхового цегляного будинку. Джонсі — пестливе від Джоанна. Одна дівчина приїхала з штату Мен, друга — із штату Каліфорнія. Вони познайомилися за табльдотом у місцевому "Дельмоніко", ресторанчику на Восьмій вулиці⁵, побачили, що їхні погляди на мистецтво, салат з листя цикорію та широкі рукави цілком збігаються, і вирішили найняти спільну студію.

Це було в травні. А в листопаді холодний, невидимий пришелець, якого лікарі називають Пневмонією, почав бродити по колонії, торкаючись то одного, то другого своїми крижаними пальцями. По іст-Сайду цей зарізяка розгулював сміливо, ішов швидко, вражаючи десятки жертв, але тут, у лабіринті вузьких, порослих мохом проїздів, насилу переставляв ноги.

Містера Пневмонію не можна було назвати благородним старим джентльменом. Для цього підтоптаного задишкуватого бовдура з червоними кулаціорами мініатюрна дівчина, недокрівна від каліфорнійських зефірів, навряд чи була тією дичиною, на яку дозволялося полювати. Проте він напосівся на неї, і тепер Джонсі,

нездатна й поворухнутись, лежала на фарбованому залізному ліжку, дивлячись крізь невеличкі шибки голландського вікна на глуху стіну сусіднього мурованого будинку.

Одного ранку заклопотаний лікар порухом кошлатої сивої брови запросив Сью в коридор.

— У неї один шанс... ну, скажімо, з десяти, — повідомив він, збиваючи ртуть у термометрі. — І цей шанс полягає в тому, щоб вона хотіла жити. Та коли люди починають діяти в інтересах гробаря, то вся фармакопея — марнота⁶. Ваша маленька подруга вже вирішила, що ніколи не одужає. Які в неї були наміри на майбутнє?

— Вона... вона хотіла намалювати коли-небудь Неаполітанську затоку, — сказала Сью.

— Намалювати? Дурниці! Чи нема у неї чогось такого, про що справді варто було б думати — наприклад, якогось хлопця?

— Хлопця? — перепитала Сью голосом, схожим на звук натягнутої струни. — Хіба хлопець вартий... ні, докторе, нічого такого немає.

— Ну, тоді це просто занепад сил, — підсумував лікар. — Я зроблю все, що тільки може наука, знарядям якої я є. Але коли мій пацієнт починає рахувати карети в своїй похоронній процесії, я скидаю з цілющої сили ліків п'ятдесят процентів. Якщо вам удасться, щоб вона хоч раз спитала, який буде цієї зими новий фасон рукавів у пальтах, я зможу поручитися, що в неї буде один шанс не з десяти, а з п'яти.

Коли лікар пішов, Сью вибігла в майстерню й плакала в японську паперову серветку, аж доки та геть не розмокла.

Потім узяла креслярську дошку і, насвистуючи веселий мотивчик, незалежно увійшла до кімнати.

Джонсі, майже непомітна під ковдрою, лежала, повернувшись обличчям до вікна. Сью перестала насвистувати, подумавши, що Джонсі заснула.

Вона прилаштувала дошку й почала малюнок тушшю — ілюстрацію до журнального оповідання. Молоді

художники мусять мостити свій шлях у Мистецтво, малюючи ілюстрації до журнальних оповідань, які молоді автори пишуть для того, щоб вимостити собі шлях у Літературу.

Малюючи героя оповідання, ковбоя із штату Айдахо в елегантних штанях, з моноклем, Сью почула тихий шепіт, що повторився кілька разів. Вона швидко підійшла до ліжка.

Очі у Джонсі були широко розплющені. Дівчина дивилась у вікно й лічила — лічила в зворотному порядку:

— “Дванадцять”, — мовила вона і трохи згодом: “одинадцять”, — потім: — “десять” і “дев’ять”, — а тоді, майже одночасно: — “вісім” і “сім”.

Сью стривожено подивилась у вікно. Що там лічити? Адже перед очима лише порожніє безмежно похмуре подвір’я та глуха стіна цегляного будинку на відстані двадцяти футів. До половини тієї стіни видряпався старезний плющ, вузлуватий і підгнилий біля коріння. Холодний подих осені струсив з нього листя, й було добре видно, як майже голі галузки рослини чіпляються за потріскані цеглини.

— Що там таке, серденько? — спитала Сью.

— Шість, — ледь чутно мовила Джонсі. — Тепер вони падають швидше. Три дні тому їх було майже сто. Аж голова боліла рахувати. А сьогодні вже легко. Он іще один упав. Тепер лишилося тільки п’ять.

— П’ять чого, серденько? Скажи своїй Сьюді.

— Листків. На плющі. Коли впаде останній, я помру. Я знаю це вже три дні. Хіба лікар нічого тобі не сказав?

— Таких дурниць я ще ніколи не чула, — пирхнула Сью, чудово вдаючи зневагу. — Яке відношення має листя старого плюща до твого одужання? А ти ж, ка-посне дівчисько, так любила цей плющ! Не будь дурненькою. Бо ж іще сьогодні вранці лікар мені казав, що твої шанси одужати, та й то скоро... стривай, як же він сказав?.. Він сказав, що в тебе десять шансів проти одного! А це майже стільки, як у кожного з нас у Нью-

Йорку, коли їдеш у трамваї або проходиш повз новий будинок. Спробуй-но тепер з'їсти бульйону і дай твоїй Сьюді докінчити малюнок, щоб можна було продати його редакції і купити своїй хворій дівчинці портвейну, а собі, ненажері, свинячих котлет.

— Не треба більше купувати вина, — мовила Джонсі, не відриваючи погляду від вікна. — Он іще один полетів. А бульйону я не хочу. Залишилось усього чотири листочки. Я хочу, поки не стемніло, побачити, як одірветься останній. Тоді помру і я.

— Джонсі, люба, — сказала Сью, схиляючись над ліжком, — ти можеш пообіцяти мені, що заплющиш очі й не дивитимешся у вікно, поки я закінчу роботу? Я повинна здати ці малюнки завтра. Мені потрібне світло, інакше я опустила б штору.

— А чи не могла б ти малювати в другій кімнаті? — холодно спитала Джонсі.

— Краще я побуду біля тебе, — відповіла Сью. — До того ж я не хочу, щоб ти весь час дивилась на ті дурні листки.

— Тоді скажи мені, коли закінчиш, — заплющуючи очі, попросила Джонсі, бліда й непорушна, мов повалена статуя, — бо я хочу побачити, як упаде останній листок. Я стомилася чекати. Стомилася думати. Мені хочеться розслабитись, ні за що не триматися й полетіти — дедалі нижче й нижче — як один з отих нещасних, виснажених листків.

— Спробуй заснути, — порадила Сью. — Мені треба покликати сюди Бермана, щоб намалювати з нього відлюдька-золотошукача. Я вийду на хвилинку, не більше. А ти лежи й не рухайся, поки я не повернуся.

Старий Берман був художником і жив на першому поверсі під ними. Йому вже перевалило за шістдесят, і борода в нього, як у скульптури Мікеланджело⁷ "Мойсей", кільцями спускалася з його голови сатира на тіло карлика. У мистецтві Берман був невдахою. Сорок років тримав він у руках пензель, але й на крок не наблизився до своєї Музи, щоб хоч торкнутися краю її мантиї. Він весь час збирався створити шедевр, але

навіть не почав над ним роботи. Уже кілька років, як він не малював нічого, крім якоїсь мазанини — вивісок та реклам. На шматок хліба він заробляв, позуючи тим молодим художникам з колонії, які не могли платити натурникові-професіоналу. Він занадто багато пив і ще не облишив балачок про свій майбутній шедевр. Що ж до всього іншого, то це був буркітливий дідок, який нещадно знущався з усякої делікатності, у кому б вона не виявлялась, і дивився на себе як на сторожового пса, спеціально поставленого захищати двох молодих художниць у студії нагорі.

Сью застала Бермана, від якого дуже тхнуло ялівцівкою, в його тьмяно освітленій комірчині внизу. В кутку стояв мольберт з підрамником, на якому було натягнуто чисте полотно, що вже двадцять п'ять років чекало перших штрихів шедевра. Сью розповіла старому про химери Джонсі й про свої побоювання відносно того, як би її подруга, легенька й тендітна, немов листок, не відлетіла від них, коли зв'язок із світом у неї ще послабшає.

Старий Берман з червоними очима, які помітно сльозилися, галасливо виявив свою зневагу, знущаючись із таких ідіотських вигадок.

— Що, — кричав він з жахливим німецьким акцентом, — хіба ще є такі дурні, щоб умирати через листя, яке осипається з клятого плюща? Вперше чую. Ні, не хочу позувати для вашого йолопа відлюдька! Як це ви дозволяєте їй забивати голову такими дурницями? Ах, маленька бідолашна міс Джонсі!

— Вона дуже хвора й зовсім знесилена, — сказала Сью, — а від високої температури ще наче й схибнулася, бо в голові у неї повно всяких химер. Гаразд, містєре Берман, якщо не хочете позувати мені, то й не треба. Просто я думаю, що ви гидкий старий... старий базіка.

— Ви справжня жінка! — загорлав Берман. — Хто каже, що я не хочу позувати? Ану вперед. Я йду з вами. Півгодини я намагаюся пояснити, що готовий позувати. Боже мій! Тут зовсім непідходяще місце хворіти

такій гарній дівчині, як міс Джонсі. Колись я намалюю шедевр, і ми всі виберемося звідси. Їй-бо, виберемося!

Джонсі спала, коли вони піднялися нагору. Сью опустила штору аж до підвіконня й знаком веліла Берманові пройти в другу кімнату. Там вони зупинилися біля вікна й з острахом подивилися на плющ. Потім мовчки презирнулись. Надворі вперто йшов холодний дощ із снігом. Берман у старій синій сорочці, зображаючи відлюдька-золотошукача, всівся на перекинутому догори дном чайнику, що правив за скелю.

Наступного ранку, прокинувшись після короткого сну, Сью побачила, що Джонсі не зводить сумних, широко розплющених очей із опущеної зеленої штори.

— Підними її, я хочу подивитися, — пошепки наказала Джонсі.

Сью стомлено послухалась.

Неймовірна річ! Цілу ніч періщив дощ і шаленів рвучкий вітер, а на цегляній стіні ще виднів листок плюща. Один єдиний. Темно-зелений біля стебла, але з жовтизною тління й розкладу по зубчастих краях, він хоробро тримався на галузці за двадцять футів від землі.

— Це останній, — мовила Джонсі. — Я думала, він неодмінно впаде вночі. Я чула, який був вітер. Сьогодні він упаде, тоді й я помру.

— Та Бог з тобою! — сказала Сью, схиляючись змученим обличчям над подушкою. — Подумай хоч би про мене, якщо не хочеш думати про себе. Що буде зі мною?

Джонсі не відповіла. Душі, яка лаштується вирушити в далеку таємничу подорож, усе на світі стає чуже. Невідчепна думка про смерть опановувала Джонсі дедалі дужче в міру того, як одна по одній слабшали ниточки, що зв'язували її з подругою і всім земним.

День повільно минув, але навіть у присмерку вони бачили на тлі цегляної стіни, що самотній листок плюща тримається на своїй ніжці. А потім, коли настала ніч, знову зірвався північний вітер, знов у вікна періщив дощ, тарабанячи по низьких голландських карнизах.

Коли розвидніло, Джонсі безжально звеліла підняти штору. Листок плюща був ще на своєму місці.

Джонсі лежала й довго дивилась на нього. А потім озвалася до Сью, яка на газовій плитці розігрівала для неї курячий бульйон.

— Я була поганим дівчиськом, — сказала Джонсі. — Щось примусило цей останній листок залишитись там, де він є, щоб показати, яка я була противна. Це гріх — хотіти вмерти. Тепер ти можеш дати мені трохи бульйону й молока з портвейном... Або ні, принеси спочатку дзеркало, потім обклади мене подушками — я сидітиму й дивитимусь, як ти готуєш їсти.

Через годину вона сказала:

— Сьюді, я сподіваюсь намалювати коли-небудь Неаполітанську затоку.

Удень прийшов лікар, і Сью, проводжаючи його, знайшла привід вийти в коридор.

— Шанси рівні, — сказав лікар, потискуючи худеньку тремтячу руку Сью. — Гарний догляд — і ви виграєте. А тепер я повинен навідатися ще до одного хворого, тут унизу. Його прізвище Берман, здається, він художник. Теж пневмонія. Він старий, німецький, а хвороба в тяжкій формі. Надії ніякої, але сьогодні його заберуть до лікарні, там йому буде зручніше. Наступного дня лікар сказав Сью:

— Небезпека минула. Ви перемогли. Тепер харчування й догляд — і більше нічого не треба.

А надвечір того ж дня Сью підійшла до ліжка, де лежала Джонсі, умиротворено плетучи дуже синій і зовсім непотрібний вовняний шарф, і однією рукою — разом з подушками та плетивом — обняла подругу.

— Мені треба щось тобі розповісти, біле мишенятко, — сказала вона. — Сьогодні в лікарні від запалення легенів помер містер Берман. Він хворів тільки два дні. Позавчора вранці двірник знайшов старого в його кімнаті безпорадного від страждань. Його черевики й одяг геть промокли й були холодні як лід. Ніхто не міг збагнути, куди він ходив такої жахливої ночі. Потім знайшли ліхтар, який ще горів, драбину, перетягнуту в

інше місце, кілька розкиданих пензлів і палітру, на якій було змішано зелену та жовту фарби. А тепер подивись у вікно, люба, на останній листок плюща. Тебе не дивувало, що він ні разу не затремтів і не колихнувся від вітру? Ах, сонечко, це і є шедевр Бермана, він намалював його тієї ночі, коли впав останній листок.

ПОРОМ НЕЗДІЙСНЕНИХ МРІЙ

На розі вулиці, твердий, як граніт під натиском людського потоку, стояв чоловік із Ному.⁸ Полярні вітри і сонце зробили його обличчя брунатним, як кавове зерно. В очах йому все ще світився блакитний відблиск льодовиків.

Він був чуйний, як лис, твердий, як котлета з м'яса карібу і величезний, як північне сяйво. Він стояв оббризканий Ніагарою⁹ звуків — грюкотом повітряної залізниці, шумом автомобілів, стуком негумових шин і лайкою візників та биндюжників, що вправлялися в умінні швидко і влучно огризатися. Обернувши золотий пісок у приємну суму в сто тисяч доларів і порозкошувавши тиждень готгемськими тістечками та елем, що лишили йому в роті гіркоту, чоловік із Ному зітхнув на думку, що вже час повернутися знов до Чилкуту, час покинути цю країну вуличного шуму і яблучних пирогів.

Уверх по Шостому авеню, разом з потоком людей, що підстрибуючи, підскокуючи, весело базікаючи й сяючи очима, поспішали додому, йшла дівчина з універсального магазину Сібер-Мейсон. Чоловік із Ному глянув на неї і виявив, що, по-перше, вона надзвичайно вродлива згідно з його уявленням про вроду, а по-друге, що вона йшла точнісінько з тою самою впевненою граційністю, з якою рухаються запряжені собаками санки по рівній сніговій поверхні. І його вмить опанувала свідомість, що він страшенно бажає її. Люди з Ному швидко ухвалюють певні вирішення. До того ж він незабаром збирався повернутися на північ, так що діяти теж треба було швидко.

Сотні дівчат із величезного універсального магазину Сібер-Мейсон ішли по тротуару, утворюючи потік, по якому було небезпечно пливти чоловікам, що вже три роки не бачили інших жінок окрім сівашських та чилкутських скво¹⁰. Але чоловік із Ному, вірний тій, що розбудила від довгого сну його серце, кинувся в цей потік краси і рушив слідом за нею.

Вона швидко пливла вздовж Двадцять третьої вулиці, не оглядаючись на боки і кокетуючи не більше, ніж бронзова Діана в ґардені¹¹. Її гарне темне волосся було майстерно заплетене; чиста блузка і чорна спідничка без єдиної зморшки красномовно говорили за її смак і ощадність. За десять ярдів позад неї йшов запалений жагою чоловік із Ному.

Міс Клерібел Колбі, дівчина з магазину Сібер-Мейсон, належала до тієї сумної категорії людей, яким щодня доводиться їздити на поромі до острова Джерсі. Вона увійшла до почекальні для пасажирів, потім піднялась по сходах і надзвичайно швидкими дрібними кроками добігла до порому, що вже рушав. Чоловік із Ному перескочив десять ярдів, що відділяли його від дівчини, трьома стрибками і плигнув на пором слідом за нею.

Міс Колбі вибрала затишне місце на імперіалі. Ніч була тепла і їй хотілося бути далі від цікавих очей і нудних голосів пасажирів. До того ж, вона страшенно втомилася і просто падала від бажання спати. Напередодні вона вшанувала своєю присутністю щорічний бал і вечерю з устрицями в клубі прикажчиків гуртових рибних комор і спала тільки три години.

А день випав надзвичайно неспокійний. Покупці були якісь особливо клопітні; один покупець у її відділі привселюдно вилаяв її за те, що в неї спустилася панчоха; а її найкраща подруга, Мемі Титгіл, образила її — пішла снідати з іншою дівчиною.

Дівчина з магазину Сібер-Мейсон була в тому млявому розм'яклому настрої, який часто опановує дівчат, що самостійно заробляють собі на життя. Такий настрій особливо слухний для чоловіків, які хочуть до

них позалицятися. В такі хвилини дівчина прагне свого дому і вірного серця; їй хочеться підтримки, дужої руки і спокою, спокою. А міс Клерібел до того ж ще страшенно хотілося спати.

І от до неї підійшов дужий чоловік, засмажений, недбайливо і гарно вбраний, з капелюхом у руці.

— Леді, — з пошаною промовив чоловік із Ному, — вибачте, що я заговорив до вас, але... але я побачив вас на вулиці і... і...

— Відчепіться, — сказала дівчина з магазину Сібер-Мейсон, глянувши на нього з усією холодністю, на яку тільки була здатна. — Невже ніяк не можна позбутися цих вічних приставань? Я вже все перепробувала, і цибулю їла, і носила довгі шпильки в капелюсі. Ідіть своєю дорогою, мій любий.

— Я не з таких, леді, — сказав чоловік із Ному, — слово чести не з таких. Як я вам уже сказав, я побачив вас на вулиці і мені до того захотілося познайомитися з вами, що я не міг не піти слідом за вами. Я боявся, що якщо я не заговорю до вас, то більше ніколи не побачу вас у цьому великому місті. От чому я й підійшов.

Міс Колбі пильно подивилася на нього при тьмяному світлі перонних ліхтарів. Ні, у нього не було ні робленої солодкої усмішки, ані безсоромного нахабства спокусника. Крізь його полярну засмагу сяяли щирість і скромність. І вона подумала, що добре було б послухати його трохи.

— Ну, можете сісти, — сказала вона, ввічливо прикриваючи рукою позіх. — Але знайте, що якщо ви собі дозволите що-небудь зайве, я зараз же покличу стюарда.

Чоловік із Ному сів біля неї. Він був зачарований нею. Він був більше, ніж зачарований. Її врода була якраз такою, якої він так довго даремно шукав у жінці. Чи зможе вона коли-небудь уподобати його? Ну, це буде видно. У всякому разі він повинен зробити все, що в його силах, щоб добути її.

— Мене звуть Блейден, — сказав він, — Генрі Блейден.

— Ви цілком певні, що не Джонз? — спитала дівчина з чарівною тонкою глузливістю, нахилиючись до нього.

— Я із Ному, — правив він далі заклопотано й серйозно. — Я наскріб там чималенько піску.

— Он як! — засміялась дівчина, все ще весело глузуючи. — Так ви значить з бюро “Біллі Крила?”¹² Здається, я вас десь бачила.

— Ви не бачили мене сьогодні на вулиці, коли я побачив вас.

— Я ніколи не дивлюсь на мужчин на вулиці.

— А я дивився на вас. І я ніколи ще не бачив дівчини, що була б хоч наполовину така гарненька, як ви.

— Дякую. Здачі можна не давати? — спитала вона жартівливо.

— Та забирайте її собі. Я гадаю, що ви можете забрати взагалі все, що я маю. Я, мабуть, на вашу думку, людина проста, груба, але я можу бути страшенно добрим до тих, кого люблю. Я пережив скрутні часи на півночі, але тепер я добився свого. Поки я був там, я промив близько 5000 унцій піску.

— Боже мій! — вигукнула міс Колбі співчутливо. — Так там, мабуть, страшенно брудно!

А потім очі її заплющились. Через те, що чоловік із Ному говорив дуже серйозно, голос його звучав монотонно. Крім того, як нудно було слухати про швабри та брудний пісок! Вона сперлася головою об стіну.

— Міс, — говорив далі чоловік із Ному ще з більшою серйозністю і монотонністю, — я ніколи не зустрічав нікого, хто б мені так подобався, як ви. Я знаю, що ви не можете тепер почувати до мене те саме, що я до вас. Але ви мені дозволите надіятися? Може ви дозволите мені познайомитися з вами ближче і тоді видно буде чи зможу я вам теж подобатися.

Голова дівчини з магазину Сібер-Мейсон тихо хитнулася і лягла йому на плече, її охопив солодкий сон і їй ввижався чудовий бал у клубі прикажчиків гуртових рибних комор.

Джентльмен із Ному не обняв її. Йому й на думку не спадало, що вона спить, але він був надто розумний, щоб зрозуміти цей рух, як капітуляцію. В серці його бренила радість, але він дивився на голову дівчини на своєму плечі лише як на заохочування, як на вісник успіху, і гадав, що користуватися з цього руху не можна.

Маленька частка лігатури знецінювала золото його радості. Чи не говорив він надто одверто про своє багатство? Він хотів би, щоб любили його, а не його гроші.

— Я хочу сказати, міс,— мовив він далі, — що ви можете на мене покластися. Мене знають на Клондайку від Жуно до Серкл Сіті і по всьому Юкону. Багато ночей пролежав я там на снігу. Як невільник працював цілі три роки і питав себе чи полюбить мене хто коли-небудь. Цей пісок непотрібний був мені лише для себе. Я думав, що коли-небудь зустріну дівчину, яка прийдеться мені до серця і от сьогодні зустрів. Гроші мати дуже добре, але коли тебе любить та, дорожче якої немає нічого на світі, то це ще краще. Якби ви збиралися виходити заміж, міс, що б ви хотіли щоб ваш чоловік мав?

— Платіть гроші! — Голосно й різко зірвались ці слова з уст міс Колбі. Очевидно вона бачила себе у сні за прилавком великого універсального мазагину Сібер-Мейсон.

Раптом її голова хитнулась набік. Вона прокинулась, випросталась, протерла очі. Чоловік із Ному зник.

— От тобі й маєш! Здається, я спала, — сказала міс Колбі. — А куди ж це дівся той з “Білих Крил”?

СЕРЦЕ ЗАХОДУ

ГІМЕНЕЇВ' ПОРАДНИК

Я, Сендерсон Прет, гадаю, що народною освітою в Сполучених Штатах повинно було б завідувати метеорологічне бюро. Я можу навести вам поважні доводи щодо цього, а от ви навряд чи зможете сказати мені, чому не можна було б, професорів наших коледжів перевести до метеорологічного департаменту. Аджеж їх учили читати і їм було б за іграшки проглядати ранішні газети і потім телеграфувати до головної метеорологічної управи якої погоди можна сподіватися. Але це ще не все. Я от хочу вам розповісти як через погоду ми з Айдего Гріном здобули розкішну освіту.

Ми шукали золота в горах Гіркового Коріння за Монтанським кряжем. У Волле-Волле якийсь бородастий чолов'яга, здатний вірити й надіятися, ризикнув дати нам набір харчів. І от, маючи стільки харчів, що їх вистачило б прогодувати цілу армію протягом мирної конференції, ми посувалися попід горами і довбали землю.

Одного дня листоноша, їдучи з Карлоса через гори, стає у нас на перепочинок, з'їдає три бляшанки законсервованих слив і на прощання лишає нам свіжу газету. У цій газеті друкували прогноз погоди і про гори Гіркового Коріння там було сказано: "тепло і ясно, легкий західній вітер".

Того самого вечора почав йти сніг і зі сходу подув сильний вітер. Ми з Айдего піднялися вище в гори і отаборилися там у старій порожній хатинці, гадаючи, що це лише невеличка метелиця, звичайна в листопаді. Але скоро снігу навалило на три фути і хуга завзялася не на жарт. Ми зрозуміли, що нас заносить. Але ми заздалегідь запаслися паливом, харчів у нас було аж на два місяці і як би там не бушували розгнівані стихії і не рівняли з землею все, що їм здувається, нам було байдужісінько.

Якщо ви хочете, щоб сталося вбивство, то зачиніть на місяць двох людей у хатинці площею вісімнадцять футів на двадцять. Людська натура цього не витримає.

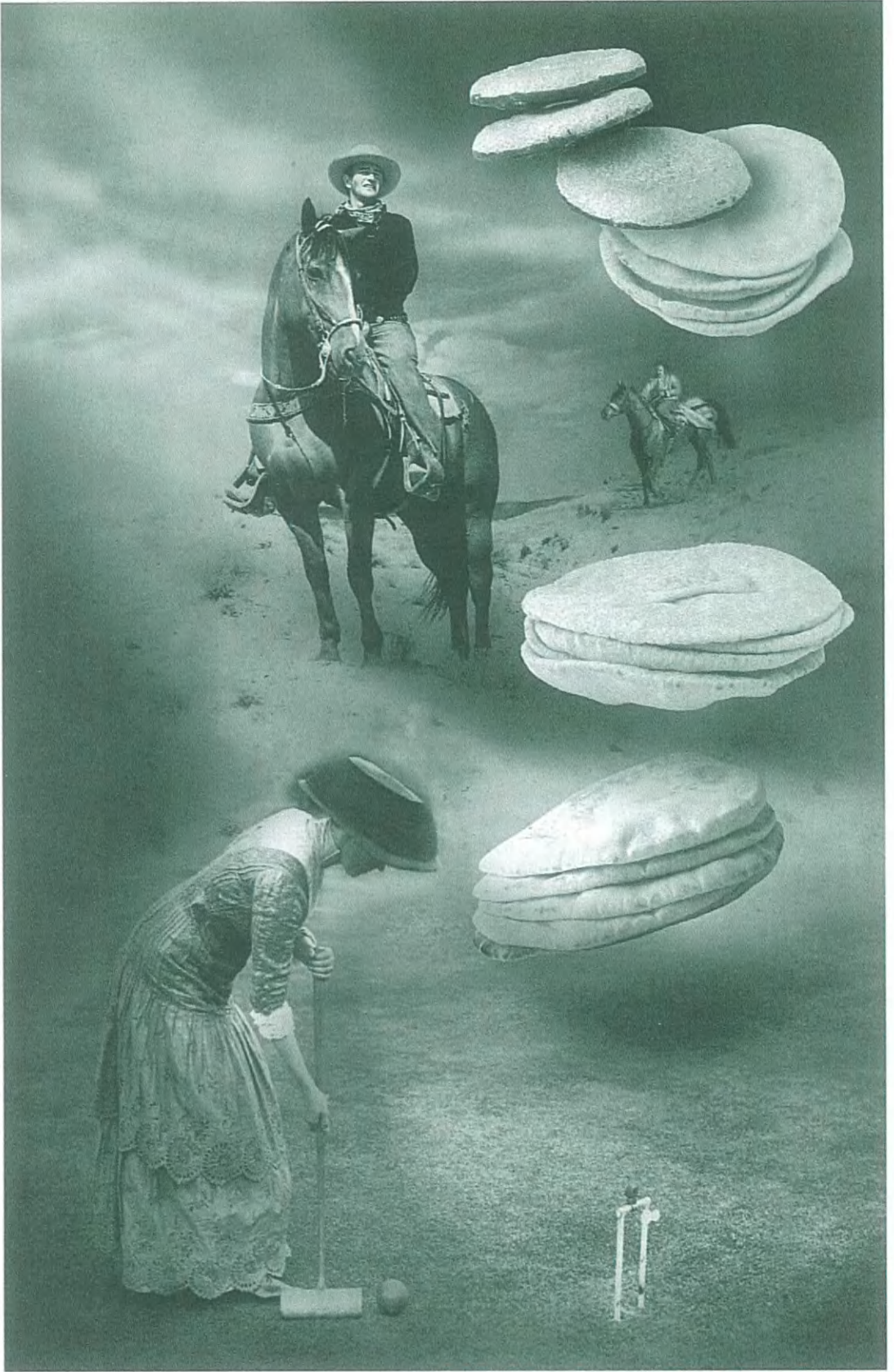
Коли падали перші сніжинки, ми з Айдего жартували, сміялися і прихвалювали надіб'я, яке ми виколупували з кастрюльки і називали хлібом. Але на прикінці третього тижня Айдего звертається до мене з такою промовою:

— Я ніколи не чув який буває звук, коли кисле молоко падає з аеростату на бляшану сковороду, але гадаю, що це розкішна музика проти жалюгідного потоку придушених думок, що витікає з ваших мовних органів. Ті напіврозжовані звуки, що ви випускаєте щодня, нагадують мені коров'ячу жуйку, тільки корова досить вихована особа, щоб лишати її при собі, а ви ні.

— Містере Грін, — кажу я, — ви були колись моїм другом і через це я не без деякого вагання признаюся вам, що якби мені довелося вибирати між вашим товариством і товариством звичайного рудого кульгавого псиська, то один з мешканців цієї хати зараз метеляв би хвостом.

У такому дусі ми розмовляємо ще два-три дні, а потім і зовсім припиняємо всякі балачки. Ми ділимо наше кухонне начиння і Айдего починає куховарити по один бік вогнища, а я по другий. Сніг лежить аж по самі вікна і нам доводиться піддержувати вогонь цілий день.

Треба вам сказати, що ні я, ні Айдего не мали ніякої освіти, хіба що тільки вміли читати та вирішувати на грифельній дошці задачу про те, як “у Джона було три яблука, а в Джемза п'ять”. Ми ніколи не почували потреби в університетському дипломі, а блукаючи по світу, здобули деякі справжні знання і при нагоді могли б їх використати. Але, занесені снігом у цій хатинці в горах Гіркового Коріння, ми вперше подумали, що якби ми вивчали Гомера² або Греків, дробили й інші вищі галузі наукового мислення, то в нас були б деякі ресурси для мізкування. Працюючи по таборах у різних

“Пімієнтські млинці”

кінцях Заходу, я бачив чимало хлопців із східніх коледжів і помітив, що освіта заважала їм менше, ніж можна було б сподіватися. Наприклад, одного разу, коли я працював на Гадючій річці, у Ендрю Меквіл'ямса захворів на правець верховий кінь, так він навіть послав воза за десять миль по правника. Правда, той кінь усеж таки здох.

Одного ранку Айдего почав шурхати палицею по полиці, яка була прибита так високо, що до неї не можна було дістати рукою. На підлогу впали дві книжки. Я кинувся був до них, але раптом почув на собі погляд Айдего. І він заговорив — уперше за цілий тиждень.

— Глядіть “не опечіться”, — каже він. — Хоч ви годитесь у товариші лише сонній земляній черепаці, я все ж хочу обійтися з вами як з порядною людиною. І цим самим я зроблю куди більше, ніж ваші батьки, що випустили вас у світ, нагородивши товариськістю гадюки-гримучки та здібністю спати мов замерзла ріпа. Ми зараз потягнемо жеребок. Хто витягне, той вибере собі книжку, а другий візьме ту, що лишиться.

Жеребок витягнув Айдего. Він вибрав собі книжку, а я взяв другу. Потім ми умостилися кожен у своєму кутку і заходились читати. Я ніколи так не радів самородкові в десять унцій, як цій книжці. А Айдего теж дивився на свою, як дитинча на цукерку.

Мені припала маленька книжка під назвою “Геркімер. Збірка найпотрібніших відомостей”. Може я й помиляюся, але, на мою думку, це найкраща з усіх будь-коли написаних книжок. Вона є в мене й досі. І за які-небудь п'ять хвилин я можу п'ятдесят разів побити вас і кого хочете знаннями з цієї книжки. Що там Соломон або нью-йоркська “Трибуна”! Геркімер зажене в суточки їх обох. Цій людині, мабуть, довелося витратити п'ятдесят років і виїздити мільйони миль, щоб добути стільки відомостей. Там є і про те, скільки людности в кожному місті, і як визначити, скільки років дівчині, і скільки зубів у верблюда. Звідти ви можете довідатися який найдовший тунель у світі, скільки на

небі усіх зірок, на який день висипає куряча віспа, якого розміру повинна бути в жінки шия, про право губернатора, на “вето”, про час, коли збудовано римські акведуки, скільки фунтів рису можна купити, якщо не випивати щодня по три кухлі пива, яка пересічна річна температура в місті Август, столиці штату Мейн, скільки насінин моркви піде на один акр, якщо сіяти рядками, про протитруйні ліки, про те скільки волосин на голові у блондинки, як зберігати яйця, про висоту всіх гір на землі, про дати всіх війн та битв, як приводити до притомності утоплеників і вражених сонячним ударом, скільки невеличких цвяхів піде на фунт, як виготовляти динаміт, як викохувати квіти і як робити клумби, і що робити перед приходом лікаря і ще про тисячу всяких речей. Може є що-небудь таке, чого Геркімер не знав би, але я, принаймні, не помітив ніяких прогалин у його книзі.

Отже я сидів і читав цю книжку чотири години підряд. Усі досягнення науки були зібрані в ній. Я забув про сніг, забув і про те, що ми з Айдего розбили глек. Він сидів нерухомо на дзиглику і все читав, і щось напівніжне, напівтаємниче сяяло крізь його рудуваті бакенбарди.

— Айдего, — кажу я, — що то в тебе за книжка?

Айдего, мабуть, теж забув про наші сварки, бо відповів лагідно, без ніякої злоби і лайки.

— Та це, — каже він, — здається, — том творів Омара Х.М.³

— Омара Х.М., а як прізвище? — питаю я.

— Омар Х.М. і все, — каже він.

— Ти брешеш, — кажу я розсердившись, що Айдего хоче поглузувати з мене. — Ніхто не підписує своїх книжок самим ім'ям без прізвища. Якщо це який небудь Омар Х.М. Спупендайк або Омар Х.М. Мексвіні, або Омар Х.М. Джонз, так чому-б не сказати цього полюдському замість відкушувати кінець немов те теля, що відриває шмат сорочки, вивішеної сушитися.

— Я тобі правду кажу, Сенді, — спокійно каже Айдего. — Це книжка поем Омара Х.М. Я спочатку не міг

нічого розібрати, але якщо читати довго, то врешті-решт натрапиш на жилу. Я б не проміняв цієї книжки навіть і на пару червоних ковдр.

— Ну й читай її собі на здоров'я, — кажу я. — Мені ж більше до вподоби безсторонне констатування фактів, над якими можна попрацювати головою, а це, здається, якраз і є в моїй книжці.

— Те, що тобі припало, — каже Адейго, — просто статистика, найнижча ступінь знання. Вона тільки отруює мозок. Мені більше подобається система натяків оцього Х.М. Він, очевидно, щось ніби агент винної фірми. Він раз-у-раз оголошує тост за те, щоб нічого не робити і хоч, здається, страшенний буркотун, але так здорово заливає себе, що навіть коли він лається, то здається, що то він запрошує вихилити чарчину. Але це ж поезія, — каже Аїдего далі, — а от твоїм биндюжником, що постачає знання футами й цалями, я просто погорджую. І якби дійшло до пояснювання філософського інстинкту в світлі науки, я певний, що мій Х.М. побив би твого писаку і у параграфах, і у цифрах, і у розмірах грудей, і у пересічних дощових опадах.

Отак ми з Аїдего і здобули освіту. День і ніч ми читали наші книжки. Ця хуртовина, безумовно, дала кожному з нас чималенько знання. І якби під ту пору, як сніг почав танути, ви б зненацька підійшли до мене й спитали:

— Сендер-сане Прет, у що стане покрити квадратний фут даху залізними листами двадцять на двадцять вісім, ціною по дев'ять доларів п'ятдесят центів за ящик? — я відповів би вам з такою самою швидкістю, з якою світло, що проходить сто дев'яносто дві тисячі міль за секунду, перебігло б від одного кінця лопати до другого. А хіба багато хто зможе це зробити? От спробуйте збудити серед ночі кого хочете з ваших знайомих і одразу спитайте його скільки костей у людському кістяку крім зубів, або скільки по закону штату Небраска треба голосів, щоб скасувати "вето" губернатора. От спробуйте й побачите.

Яку користь мав Айдего із своєї книжки, я точно не знаю. Айдего, правда, вихваляв свого винного агента, як тільки розкривав рота, та я йому не дуже вірив.

Цей Омар Х.М., на думку Айдего, здається мені схожий на собаку, що дивиться на життя, як на бляшанку з-під консервів, прив'язану йому до хвоста.

Набігавшись до смерті, він сідає, виваливши язика, дивиться на бляшанку і каже:

— Ну, якщо вже ніяк неможна позбутися цієї бляшанки, то наповнимо її тут у шинку за рогом і вип'ємо за мій кошт.

Крім того, він, здається, був персіянин, а я ніколи не чув, щоб із Персії виходило що-небудь варте уваги, крім турецьких килимів та мальтійських котів.

Тієї весни ми з Айдего натрапили на жилу. Ми мали звичку зараз же продавати і рушати далі. Ми заплатили нашому кредиторіві за харчі по вісім тисяч доларів кожний, а потім рушили до маленького міста Роза, що стоїть на Лососевій річці, — відпочити, попоїсти по-людському і скосити бакенбарди.

Місто Роза не схоже на золотокопальні селища. Воно лежить у долині і в ньому так само мало грюкотні і зарази, як і в усякому тихому містечку. Там навіть є екіпажний шлях, що йде аж за околицю. Перший тиждень ми з Айдего цілий день їздили в екіпажі, а на ніч ховалися в готелі "Сонячна краса". Як ми чималенько поблукали по світу, а до того ж були й досить начитані, то незабаром нас познайомили з найкращим товариством Рози і почали запрошувати на найшиковіші й найбонтонніші розваги. І от на одному вечері в міській управі, де на користь пожежної сторожі влаштовували фортеп'янный концерт і змагання хто більше з'їсть перепілок, ми з Айдего Гріном уперше зустрілися з місіс Д. Ормонд Семпсон, королевою товариства Рози.

Місіс Семпсон була вдова і власниця єдиного на все місто двоповерхового будинку. Цей будинок був пофарбований у жовте і звідки б ви не глянули, він так само впадав у око, як крихта яйця на підборідді пан-от-

ця в пісний день. Двадцять два мешканці міста Рози, крім мене й Айдего, зазіхали на цей жовтий будинок.

Коли ноги і кістки перепілок були винесені з управи, почалися танці. Двадцять три поклонники місис Семпсон почали гасати навколо неї і навперейми запрошувати її до танцю. Я ж ухилився від ту-степу і попросив дозволу провести її додому. От тут мені й пощастило.

По дорозі вона й каже мені:

— Правда, містере Прет, зорі сьогодні якось особливо гарні й ясні.

— При тих шансах, що припали їм, — кажу я, — вони поводяться досить пристойно. Он, бачите, та велика відстоїть від нас за шістдесят шість більйонів миль. Світло її доходить до нас за тридцять шість років. У вісімнадцятифутовий телескоп ви можете побачити сорок три мільйони зір, включаючи й зорі тринадцятої величини. Якби одна з таких зір зараз погасла, ви б усе ж таки бачили її ще дві тисячі сімсот років.

— Ох, Боже мій! — каже місис Сампсон. — А я цього зовсім не знала. Ох, як жарко! Я така мокра, неначе тільки що хтозна й як танцювала.

— Причину цього дуже легко зрозуміти, — кажу я, — коли взяти до уваги, що у вашому тілі одночасно працюють два мільйони потових залоз. Якби всі ваші потові протоки, які завдовжки чверті дюйма кожний, покласти кінцями один до одного, то вони витягнулися б на сімь миль.

— Ой, Господи! — каже місис Семпсон. — Ви немов зрошувальну канаву списуєте, містере Прет. Звідки ви все це знаєте?

— Із спостережень, місис Семпсон, — кажу я їй. — Блукаючи по світу, я до всього придивляюся.

— Містере Прет, — каже вона, — я завжди захоплювалася освіченими людьми. У нашому місті так мало вчених серед цих пустоголових потвор, що поговорити з культурним джентльменом просто насолода. Я буду вам дуже вдячна, якщо ви завітаєте до мене, коли матимете охоту.

От таким то чином я й завоював ласку леді з жовтого будинку. Щочетверга і щоп'ятниці я ходив до неї ввечері і розказував їй про всякі дива всесвіту, що їх відкрив, записав у таблиці і скомпілював з природи Геркімер. Айдего ж та інші її поклонники користувалися кожною хвилиною інших днів, як тільки могли.

Мені ніколи не спадало на думку, що Адейго залицяється до місіс Семпсон за системою Х.М. Але одного вечора, ідучи до неї з кошиком дикого мироболану, я зустрів цю леді у провулку, що вів до її дому. Очі її метали блискавки, а капелюх небезпечно звисав над одним оком.

— Містере Прет, — починає вона, — цей містер Грін, здається ваш друг?

— Уже дев'ять років, — кажу я.

— Порвіть з ним, — каже вона, — він не джентльмен.

— Ну, знаєте, мадам, — кажу я, — він, правда, простий золотошукач, необтесаний і з усіма звичайними хибами всіх марнотратів і брехунів, але навіть у найскрутніших випадках я не міг йому одмовити в джентльменстві. Може щодо франтовства, пишного поводження та експозиції Айдего й ображає око, але щодо нутра, мадам, то я вважаю Айдего за неприступного для нижчих ступенів криміналістики і товстошкірості. Пробувши дев'ять років у товаристві Айдего, місіс Семпсон, — закінчую я, — мені неприємно самому його гудити і прикро чути як гудять його інші.

— Це дуже похвально, містере Прет, — каже місіс Семпсон, — що ви так старанно бороните свого друга, але це не міняє того факту, що він зробив мені пропозицію досить гидотну, щоб збезчестити всяку даму.

— Ну, що ви, що ви, — кажу я. — Щоб Айдего зробив отаке! Та я б скоріше повірив, почувши це про себе. Я знаю за ним тільки один грішок і виною цьому хуга. Коли нас одного разу занесло в горах снігом, він став жертвою якихось поганих недоладних віршів. От може це вони й відбилися на його поводженні.

— Авжеж відбилися, — каже місіс Семпсон. — Відколи я з ним познайомилась, він тільки й знає, що

деклямувати мені блюзнірські вірші якоїсь особи на ймення Рубай Ате⁴. От, яка, здається, не краща за свої вірші, як судити з них.

— Е, так тоді значить, Айдего потрапив на якусь нову книжку, — кажу я, — бо ту, що була в нього раніш, написав якийсь чоловік під nom de plume⁵ Х.М.

— То краще б він уже й держався її, яка б вона там не була, — каже місіс Семпсон. — Сьогодні він дійшов краю. Прислав мені букет квітів і пришпилів до них записку. Ну, от ви, містере Прет, зразу розбираєтесь у дамах. І ви знаєте моє становище в товаристві Рози. Ви можете хоч на хвилину уявити, щоб я пішла у ліс з чоловіною, прихопивши з собою глек вина і хлібину, і почала там співати й танцювати з ним під деревами. Я, вправда, випиваю трохи кларету за обідом та вечерею, але в усякому разі не маю звички тягти з собою в кущі цілий глек і таким способом тішити там нечистого. І до того ж він узяв би з собою ці вірші. Він так і сказав. Ні, хай уже він сам улаштовує свої скандальні пікніки. І може прихопити з собою свою Рубай Ате. Я думаю, вона не буде упиратися, якщо тільки в них буде ще що-небудь крім хліба. Ну, що ви тепер скажете про вашого друга джентльмена, містере Прет?

— Що ж, — кажу я, — може запросини Айдего, це, так би мовити, свого роду поезія, і в ній немає наміру образити вас. Може це якраз належить до того сорту поезій, що зветься фігуральними. Вони, звичайно, порушують закон і порядок, але її усе ж пропускають на пошті, бо вони значать не те, що в них сказано. Я був би дуже радий за Айдего, якби ви вибачили йому, — кажу я. — А тепер відвернемо нашу увагу від низьких галузей поезії до вищих сфер факту і фантазії. У такий прегарний день як сьогодні, місіс Семпсон, — правлю я далі, — нам треба відповідно настроїти й наші думки. Хоч сьогодні й жарко, ми все ж повинні пам'ятати, що на екваторі лінія вічних снігів лежить на висоті п'ятнадцять тисяч футів. А між сороковим і сорок дев'ятим ґрадусами широти вона лежить на висоті від чотирьох до дев'яти тисяч футів.

— Ах, містере Прет, — каже місіс Семпсон, — це таке щастя слухати як ви розказуєте про такі прегарні факти після такої нісенітниці, як поезії цієї розпусниці Рубай Ате.

— Сядьмо ж на цій колоді при дорозі, — кажу я, — і забудьмо про нелюдськість і розпусність поетів. Красу можна знайти лише в чудових стовпцях установлених фактів і узаконних вимірів. От у цій самій колоді, на якій ми зараз сидимо, місіс Семпсон, — кажу я, — захована статистика дивовижніша за всяку поему. Бачите ці кільця на зрізі? Вони показують, що дереву було шістдесят років. На глибині двох тисяч футів воно через три тисячі років перетворилося б на вугілля... Найглибша вугляна копальня в світі у Кіллінворсі біля Ньюкесла... Ящик у чотири фути завдовжки, три фути завширшки і два фути вісім дюймів завглибшки вміщає тонну вугілля... Якщо ви випадково розріжете артерію, треба стиснути її трохи вище від порізаного місця... Нога людини складається з тридцяти кісток... Лондонський Тавер згорів 1841 року...

— Розкажіть ще що-небудь, містере Прет, — каже місіс Семпсон. — Ваші думки такі оригінальні і так заспокоюють. На мою думку, краще від статистики нічого не може й бути.

Але тільки через два тижні після цієї розмови я взяв від Геркімера все, що він міг мені дати.

Одної ночі я прокинувся від криків “пожежа”, що неслися з усіх боків. Я скочив, одягнувся і вийшов на вулицю помилуватися видовищем. Але коли я побачив, що це горить будинок місіс Семпсон, я аж застогнав і за дві хвилини опинився на місці пожежі.

Увесь долішній поверх будинку був у полум’ї і все чоловіче, жіноче і собаче населення міста метушилося навколо, кричучи, гавкаючи і заважаючи пожежникам. Айдего теж був там. Він відбивався від шести пожежників, що не пускали його до будинку. Вони говорили йому, що вогонь пройшов уже скрізь і всякий, хто пройде туди, не вибереться живим.

— Де місіс Семпсон? — питаю я.

— Її ніхто не бачив, — каже один з пожежників. — Очевидно, вона спить нагорі. Ми хотіли пробратись туди та не могли, і до того ж у нас і драбин немає.

Я біжу до місця освітленого сильним полум'ям і витягаю з кишені Геркімера. Я аж засміявся, коли почув його в руках, я просто очманів від збудження.

— Геркі, друже, — кажу я, гортаючи сторінки, — ти ще ніколи не обманював мене і ніколи не кидав у біді. Скажи ж мені, що робити, голубчику, скажи ж мені що робити?

Нарешті я найшов, що робити в нещасливих випадках, на сторінці 117. Я веду пальцем по сторінці і раптом потрапляю на те, що треба.

Славний друга Геркімер, він нічого не пропустив. Там було сказано:

— Задушення від диму або газу. — У таких випадках немає нічого кращого за ляне насіння. Треба покласти скільки зерен у куточок ока.

Я сунув книжку в кишеню і схопив якогось хлопця, що пробігав повз мене.

— Слухай, — кажу я і даю йому гроші, — біжи зараз до аптеки і купи на долар ляного насіння. Біжи мерщій і дістанеш долар для себе.

— А тепер, — кричу я юрбі, — по місці Семпсон — і скидаю пальто й капелюх.

Два пожежники і двоє громадян хапають мене.

— Це ж на смерть іти, — кажуть вони, — аджеж там уже провалюються підлоги.

— Та як же, до дідька, я зможу покласти в око насіння, коли немає самого ока?, — кричу я їм, усе ще сміючись, хоч мені зовсім не було смішно.

Я саданув ліктями просто в обличчя пожежникам, здер ударом ноги шкіру з гомілки одного громадянина, а другого збив з ніг. Тоді кинувся в будинок.

Якщо я помру раніш ніж ви, я напишу вам листа і розкажу чи гірше на тім світі, ніж було тоді в цьому жовтому будинку. Але поки що не думайте, що гірше. Піджарився я там куди краще, ніж ті курчата, що подають вам у ресторані на порційне замовлення.

Я двічі падав на підлогу, задихаючись від диму і вогню, і мало не посоромив Геркімера, відступивши, але тут пожежники допомогли мені, пустивши маленький струмок води, і я дістався до кімнати місіс Семпсон. Вона знепритомніла від диму, так що я загорнув її у простирадла і поклав собі на плечі. Між іншим, з підлогами, очевидно, не було так погано, як мені казали, інакше я нізащо не зміг би зробити цього ні в якому разі.

Я відніс її за п'ятдесят ярдів від будинку і поклав на траву. Тоді, звичайно, всі двадцять два претенденти на руку цієї леди, стовпилися навколо неї з кувалдами води, готові рятувати її. Але тут прибіг хлопець із лляним насінням.

Я, зняв простирадло з голови місіс Семпсон. Вона розплющила очі й каже:

— Це ви, містере Прет?

— Ш-ш-ш, — кажу я, — не кажіть нічого поки вам не дадуть ліків.

Я обіймаю її одною рукою за шию, ніжно підіймаю їй голову, а другою розриваю мішечок з лляним насінням. Потім обережно, як тільки можу, нахиляюся і кладу їй три чи чотири зернятка в куточок ока.

Але цієї хвилини під'їжджає міський лікар, фуркає, починає мацати місіс Семпсон за пульс і питає "навіщо я роблю такі дурниці".

— Ах, ти ж, стара касторко! — кажу я, — у мене, правда, немає постійної практики, але все ж я можу послатися на певний авторитет.

Мені приносять мій піджак і я виймаю Геркімера.

— Подивіться на сторінці 117, що робити при задушенні від диму або газу, — кажу я. — Сказано: "покласти в зовнішній куточок ока лляне насіння. Я не знаю чи воно вбирає в себе дим чи пускає в дію гастрогіпотамічний нерв, але Геркімер це пропонує, а його першого покликано до пацієнта. Якщо ви хочете влаштувати консиліум, я нічого не маю проти.

Старий лікар бере книжку, надіває окуляри і при світлі пожежного лихтаря починає читати.

— Бачите, містере Прет, — каже він, — ви, очевидно, потрапили не на той рядок, коли ставили свій діагноз. Рецепт від задушення от який: якнайшвидче винесіть пацієнта на свіже повітря і покладіть його навзнак. А ляне насіння рекомендується проти “пороху або попелу в оці” на рядок вище. Але, кінець кінцем...

— Чекайте, — перебиває його місіс Семпсон. — Я гадаю, що теж маю право взяти участь у цьому консилиумі. Так от знайте, що ляне насіння допомгло мені більше за всі ліки, які я будь-коли приймала.

Потім вона підводить голову, знов кладе її мені на руку і каже:

— Сенді, любий, поклади мені ще і в друге око.

І от, якщо завтра або коли-небудь ще вам доведеться бути в місті Роза, ви побачите там новий пишний жовтий будинок, якого найкраща оздоба — місіс Прет, колишня місіс Семпсон. І якщо ви увійдете в самий будинок, то побачите на мармуровому столику посеред вітальні збірку найпотрібніших відомостей Геркімера, направлену в червоний сап'ян і готову дати кожному всяку пораду щодо людського щастя і мудрості.

ПІМІЄНТСЬКІ МЛИНЦІ

Коли в долині річки Фріо ми гуртували стадо худоби з тавром “Трикутник-О”, довга гілка сухого мескитового дерева зачепила моє дерев'яне стремено і я вивихнув ногу — довелося тиждень провалятись у таборі.

На третій день вимушеного неробства я виповз на світ Божий біля фургона з харчами й безпорадно ліг на землю під словесним вогнем Джадсона Одома, табірнього кухаря. Природа створила Джада для виголошення монологів, але доля, як завжди, все переплутала і накинула йому таку професію, при якій у нього здебільшого не було аудиторії.

Отож я став манною небесною в пустелі Джадсового вимушеного мовчання. Але скоро у мене виникло природне для хворого бажання з'їсти щось таке,

що не входило до нашого раціону. А після того, як мені явилось видіння матусиної комірчини, “спокусливе, мов молоде кохання, і сповнене безмежного жалю”, я спитав.

— Джаде, ти вмієш пекти млинці?

Джад поклав свій шестизарядний револьвер, яким лаштувався потовкти шматки антилоп'ячого м'яса для відбивних, і став наді мною в позі, що не віщувала нічого доброго. Холодний, підозріливий погляд його блідо-голубих очей, яким він утупився в мене, красномовно підтверджував безпомилковість такого враження.

— Слухай, ти, — мовив він з неприхованим, хоч і не дуже великим гнівом, — ти це серйозно чи хочеш познуватися з мене? Мабуть, хлопці розказали тобі про оту халепу з млинцями?

— Ні, Джаде, це серйозно, — щиро запевнив я. — Зараз я ладен проміняти свого коня разом із сідлом на гірку жирних, підсмажених млинців і горщик свіжої новоорлеанської патоки. А хіба була якась історія з цими млинцями?

Побачивши, що я ні на що не натякаю, Джад відразу пом'якшав. Він приніс із продуктового фургона якісь таємничі торбинки та бляшанки й поклав усе це в тіні під кущем, де вмовстився і я. Я стежив, як він, склавши з одного боку бляшанки, а з другого — торбинки, заходився розв'язувати численні шворки.

— Ні, не історія, — відповів Джад, розплутуючи шворки, — а просто логічна невідповідність між мною, червонооким вівчарем з улововини Дохлого Мула й міс Віллелою Лірайт. Зараз я тобі все розкажу.

Я пас тоді худобу у старого Білла Тумі на Сан-Мігуелі. І от одного разу мені наче перед погибеллю закортіло з'їсти чогось консервованого, що ніколи не мукало, не мекало, не рохкало і чого ніколи не відмірювали мірами ємкості сипких тіл. Отож я сідаю на свого малюка і лечу до крамниці дядечка Емслі Телфера, що примостилась на Пімієнтській переправі через Нуесес.

Близько третьої години дня я накинув поводи на сук мескитового дерева і пішки пройшов останніх двадцять ярдів до крамниці дядечка Емслі. Там я сів на прилавок і сказав, що, за всіма прикметами, світовому врожаю фруктів загрожує цілковите знищення. За хвилину біля мене були до моїх послуг лантух галет, ложка з довжелезним держаклом і відкриті консервні банки з абрикосами, ананасами, вишнями та сливами, а дядечко Емслі вже заклопотано вирубував сікачем кришку на банці з жовтими персиками. Я почував себе як Адам до того дурного походу по яблука⁶, гатив острогами в прилавок і завзято працював своєю двадцятичотирьохдюймовою ложкою. І раптом випадково глянув у вікно на подвір'я дядечкового будинку, що був поряд з крамницею.

Там стояла якась приїжджа дівчина з усім, що належить мати молодій особі; вона гралася крокетним молотком і розважала себе тим, що стежила за моїм методом заохочення роботи фруктово-консервної промисловості.

Я з'їхав з прилавка й передав свою лопату дядечковій Емслі.

— Це моя племінниця, — мовив він. — Міс Вілле-ла Лірайт, приїхала з Палестини⁷ провідати мене. Хочеш, познайомлю? Із святої землі, — сказав я собі, і мої думки збилися до купи, наче вівці, коли їх намагаються загнати в кошару. А чом би й ні? З усього видно, що ангели таки були в тій Палес...

— Звичайно, дядечку Емслі, — мовив я вголос, — страшенно радий був би познайомитися з міс Лірайт.

Тоді дядечко Емслі повів мене у двір і познайомив нас.

Я ніколи не боявся жінок. І ніколи не міг зрозуміти, чого це дехто з чоловіків, здатних встигнути ще до сніданку об'їздити мустанга й поголитися в темряві, стають страшенно незграбні, обливаються потом і без кінця вибачаються, забачивши клопоть вибивного ситцю, обгорнутого довкола чогось усередині. Не минуло й восьми хвилин, як ми з міс Віллелою вже нещадно

ганяли крокетні кулі й почували себе так, немов троюрідні брат і сестра. Вона поглузувала щодо кількості з'їдених мною фруктових консервів, а я, не панькаючись, дав їй відкоша, нагадавши, що від однієї леді, яку звали Єва, почалися пов'язані з фруктами прикросці, а було це на першому вільному пасовиську... “десь у Палестині, чи не так?” — докидаю я невимушено, немов заарканюю однолітку.

Отак я ввійшов у дружні стосунки з міс Віллелою Лірайт, і що далі, то міцнішою ставала наша взаємна прихильність. Лірайт приїхала на Пімієнтську переправу, щоб зміцнити здоров'я, хоч воно й так було у неї чудове, і ще заради клімату, який був тут на сорок процентів жаркіший, ніж у Палестині. Спочатку я приїжджав побачитися з нею раз на тиждень, а потім підраховував, що коли подвою кількість своїх приїздів, то бачитиму її вдвічі частіше.

Якось на одному тижні я вирвався до неї втретє, і ось тоді у гру втрутились млинці й червоноокий вівчар.

Сидячи того вечора на прилавку з персиком і двома сливами в роті, я спитав дядечка Емслі, що робить міс Віллела.

— А вона, — каже дядечко Емслі, — поїхала з Джексоном Птицею, вівчарем з уловини Дохлого Мула.

Я проковтнув персикову кісточку й дві сливові. Певно, хтось тримав прилавок за вуздечку, поки я з нього злазив. А потім я подався навпростець, поки не вперся лобом у мескитове дерево, до якого був прив'язаний мій чалий.

— Поїхала кататися, — прошепотів я на вухо своєму малюкові, — з Птицсоном Джицею, мулом з уловини Дохлого Вівчаря. Ти це розумієш, старий?

Мій чалий аж заплакав, зрозуміло, на свій манір. Він був вихований, як ковбойський кінь, і не любив вівчарів.

Я повернувся до дядечка Емслі й спитав його:

— То ти сказав, з вівчарем?

— Так, я сказав — з вівчарем, — повторив дядечко

Емслі. — Ти, певно, чув про Джексона Птицю. У нього вісім ділянок пасовиськ і чотири тисячі найкращих мериносів на південь од Північного полярного кола.

Я вийшов, сів на землю в тіні поблизу крамниці й прихилився до кактуса-опунції. Сам того не помічаючи, сипав собі за халяви пісок і якийсь час виголошував монологи про птицю, оздоблену пишним хвостом, — прізвищем Джексон.

Я ніколи не бив вівчарів і не думав, що це треба робити. Якось зустрів одного, він їхав верхи й читав латинську граматику, то я його й пальцем не зачепив! Вівчарі ніколи не дратували мене, як вони дратували більшість ковбоїв. Та й навряд чи треба нівечити і калічити цих нікчем, які їдять за столом, носять черевки й розмовляють з тобою на різні теми. Я ніколи не звертав на них уваги, як не звертаєш уваги на кролів, скажеш, було, щось ради чемності або кілька слів про погоду, але не зупиняєшся, щоб дати йому ковтнути із своєї фляги. Мені й на думку не спадало ставитися до вівчарів вороже. І через те, що я був з ними поблажливий, давав їм існувати, один такий катається зараз із міс Віллелою Лірайт!

За годину до заходу сонця вони повернулись і зупинилися біля воріт дядечка Емслі. Овеча особа допомогла міс Віллелі злізти з коня, і вони трохи постояли, жваво перекидаючись хитромудрими фразами. А потім цей тип скакає в сідло, легенько піднімає капелюха-сковорідку й трюхикає в напрямку свого баранячого ранчо. На той час я вже витрусив з чобіт пісок, відчепився від кактуса, а коли вівчар від'їхав на півмилі від Пімієнти, я на своєму чалому порівнявся з ним.

Я назвав цього нікчому червоноокиим, проте насправді він таким не був. Зорове пристосування його було досить сіре, але вії — червоні, а волосся — руде, тому й здавалося, що він червоноокий. Не вівчар, а, сказати б, ягняр — мале, з якоюсь жовтою шовковою хусткою на шиї і в черевиках із шнурками бантиком.

— Драсьте, — кажу я йому. — Ви зараз їдете в товаристві вершника, якого тут називають Джадсон До-

рога на Той Світ з огляду на його вміння стріляти. Коли я хочу познайомитися з кимось, то завжди роблю це до того, як вихоплю револьвер, бо терпіти не можу потискувати руку покійникам.

— А, — каже він, — я радий познайомитися з вами, містере Джадсон. Мене звать Джексон Птиця, я з ранчо в улоговині Дохлого Мула.

Саме в цю мить одне моє око побачило куріпку, що бігла вистрибом униз із пагорба, а друге око помітило яструба — сидів на сухій гілляці береста. Щоб він зрозумів, з ким має діло, я поклав їх обох із свого сорокап'ятикаліберного.

— Дві з трьох, — кажу. — Птиці так і лізуть під мої кулі, куди б я не поткнувся.

— Добре стріляєте, — спокійнісінько зауважує вівчар. — А чи вам ніколи не траплялося на третьому пострілі схибити? Чудовий дощик пройшов минулого тижня, тепер молода травичка почне підніматися, правда ж, містере Джадсон?

— Трясогузко, — кажу я, під'їжджаючи ближче до його дамського коника, — ваші засліплені любов'ю батьки, може, й нарекли вас Джексоном, але ви, полинявши, з усього видно, перетворилися на трясогузку, та ще й цвірінькаєте. Досить аналізувати дощик та інші стихії, й перейдімо до розмови, що виходить за межі словника папуг. У вас з'явилася погана звичка кататися верхи з молодими дівчатами. Я знав пташок, кажу, — яких засмажували й за менші гріхи. Міс Віллела, кажу я, — не потребує гнізда, звитого з овечої вовни пташечкою з джексонівської породи. То як ви — перестанете тут крутитися чи волієте з розгону наскочити на те, що означає додаток до мого імені? Майте на увазі, що в моєму прізвиську "Дорога на Той Світ", крім чотирьох слів, є ще принаймні одна похоронна процесія.

Джексон Птиця спочатку трохи почервонів, а потім засміявся.

— Ну, містере Джадсон, — каже він, — ви помиляєтесь. Я справді кілька разів заїжджав до міс Лірайт,

але зовсім не для того, що ви собі уявили. Мій інтерес має чисто гастрономічний характер.

Я потягнувся до револьвера.

— Всякий койот, — кажу, — який насмілиться без належної поваги...

— Заждіть хвилинку, — каже цей Птиця, — зараз я все поясню. Нащо мені дружина? Шкода, що ви не бачили мого ранчо! Я сам варю собі їсти, сам латаю одяг. Їжа в ній уся втіха, яку я маю від розведення овець. Містере Джадсон, ви коли-небудь куштували млинці, що їх пече міс Лірайт?

— Я? Ні, — відповідаю. — Ніколи не чув, що вона займається кулінарними маніпуляціями.

— Це ж золоте сонячне сяйво, — каже він, — підсмажене до медового кольору на божественно солодкому вогні Епікура⁸. Я віддав би два роки життя, аби дізнатися, як готувати оті млинці. Ось чого я їжджу до міс Лірайт, — каже Джексон Птиця, — але вивідати мені нічого не вдається. Це старовинний рецепт, він зберігається в родині вже сімдесят п'ять років. Його передають з покоління в покоління, а нізащо не кажуть чужим. Якби я мав той рецепт, то пік би сам собі такі млинці на ранчо й був би щасливою людиною, — каже Птиця.

— А ви певні, — кажу я йому, — що ганяєтеся не за рукою, яка місить тісто для млинців?

— Певен, — каже Джексон. — Міс Лірайт надзвичайно мила дівчина, проте можу заприсягтися, що мої наміри не виходять за межі гастро... — Він помітив, як моя рука потяглася до кобури, і змінив вислів. — За моє бажання роздобути рецепт млинців.

— А ви не такий уже й поганий чоловічок, — кажу я, намагаючись бути справедливим. — Я надумав зробити ваших овець сиротами, але цього разу дозволю вам полетіти від мене цілим. Липніть до млинців, — кажу, — липніть так, як липне млинець до своїх сусідів, тільки не їздіть сюди й не змішуйте патоку з сентиментами, бо інакше на вашому ранчо співатимуть, а ви нічого не будете чути.

— Щоб переконати вас у моїй щирості, — каже вівчар, — я прошу допомогти мені. Ви з міс Лірайт великі друзі, і вона, мабуть, зробить для вас те, чого не хоче зробити для мене. Якщо ви дістанете мені рецепт млинців, то, даю слово, я ніколи до неї не приїду.

— Оце чесно, — кажу я і тисну Джексону Птиці руку. — Радий буду зробити вам послугу і дістати рецепт, якщо зможу.

Він повернув до порослої кактусами рівнини на П'єдрі в напрямі Дохлого Мула, а я взяв курс на північний захід до ранчо старого Білла Тумі.

Тільки через п'ять днів після цього я знову зміг заїхати в Пімієнту. Ми з міс Віллелою провели приємний вечір у дядечка Емслі. Вона дещо заспівала й добряче помучила піаніно цитатами з опер. А я зображав гримучу змію, розповідав про новий спосіб оббілювати корів, придуманий Снейкі Мак-Фі, і про те, як одного разу їздив до Сент-Луїса. Наша взаємна повага дедалі міцніла. І от, думаю я, якщо тепер мені вдасться переконати Джексона податись у вирій, перемога за мною. Згадавши Джексонову обіцянку, пов'язану з рецептом млинців, я вирішую умовити міс Віллелу дати мені той рецепт, щоб переказати його Джексону; якщо я тоді знову зловлю тут пташенятко з Дохлого Мула, то скручу йому голову.

Отож десь близько десятої години я, напустивши на обличчя улєсливу усмішку, кажу міс Уїллелі: “Знаєте, якщо мені й подобається щось більше, ніж бачити рудого бичка на зеленій траві, то це смак добрячого гарячого млинця, змазаного цукровою патокою”.

Міс Віллела аж підскочила на стільчику біля піаніно і якимось дивно глянула на мене.

— Так, — каже вона, — це справді смачно. А як, ви казали, називається та вулиця в Сент-Луїсі, містєре Одоме, де ви загубили капелюха?

— Проспект Млинців, — кажу я, підморгнувши, аби показати, що знаю про родинний рецепт і на манівці мене не заведеш. — Ну, сміливіше, міс Віллела, — кажу, — розкажіть, як ви їх робите. Млинці так

і крутяться мені в голові, мов фургонні колеса. Починайте... фунт борошна, вісім дюжин яєць і так далі. Що там іще в списку складників?

— Пробачте, будь ласка, я на хвилиночку, — каже міс Віллела і, косо глянувши на мене, сповзає зі стільчика. Потім швидко вибігає в другу кімнату, а звідти негайно виходить дядечко Емслі в жилетці і з пляшечкою води. Він повертається боком, щоб узяти зі столу склянку, і я бачу в кишені його штанів револьвер сорок п'ятого калібру.

“От тобі й маєш! — думаю я. — Ця сімейка так цінує свої кулінарні рецепти, що готова захищати їх вогнепальною зброєю. Інші люди не зайшли б так далеко навіть у разі спадкової родинної ворожнечі”.

— Випий, — каже дядечко Емслі, даючи мені склянку води. — Ти сьогодні надто багато їздив, Джаде, і перехвилювався. Спробуй думати про щось інше.

— А ти знаєш, як пекти млинці, дядечку Емслі? — питаю.

— Ну, я не так обізнаний з їхньою анатомією, як дехто, — каже дядечко Емслі, — але, здається, треба взяти піввідра сироватки, трохи масла, соди та кукурудзяного борошна і змішати все це, як звичайно, з яйцями й склотинами. А що, Джаде, чи не збирається старий Білл знову гнати худобу в Канзас-Сіті цієї весни?

Це була вся млинцева специфікація, яку мені пощастило дістати того вечора. Тож не дивно, що й Джексон Птиця нічого не добився в цьому ділі. Тому я облишив цю тему й трохи побалакав з дядечком Емслі про бичків та циклони. Потім увійшла міс Віллела, сказала “на добраніч”, і я поскакав до себе на ранчо.

Приблизно за тиждень після цього я зустрів Джексона Птицю, коли він повертався з Пімієнти, а я їхав туди. Ми зупинилися на дорозі й перекинулися кількома дріб'язковими фразами.

— Ну як, дістали список секретів ваших плескачів? — спитав я його.

— На жаль, ні, — каже Джексон. — І мені, мабуть, ніколи в цьому не пощастить. А ви пробували?

— Пробував, — кажу, — тільки це все одно, що викопати лугового собаку з його нори шкаралупою земляного горіха. Цей млинцевий рецепт, певно, вважається талісманом — так вони за нього тримаються.

— Я майже ладен облишити це діло, — каже Джексон так сумно, що я аж пожалів його, — але мені страшенно кортить дізнатись, як робити ці млинці, щоб їсти їх на своєму самотньому ранчо. Я ночами не сплю, все думаю, які вони смачні.

— Ну то не відступайтеся, — кажу йому, — і я теж старатимусь. Зрештою хтось із нас неодмінно накинє їм на роги зашморга. Ну, бувайте, Джексі.

Розумієш, на той час ми були з ним у наймирніших стосунках. Коли я впевнився, що він не ганяється за міс Віллелою, то почав дивитися на це руде ледащо більш терпимо. Щоб задовольнити потреби його апетиту, я все намагався виманити у міс Віллели той рецепт. Але щоразу, коли я вимовляв слово “млинці”, в очах у неї з’являлися якась відчуженість та неспокій, і вона старалася перемінити тему. Якщо ж я наполягав, то вона вислизала з кімнати й присилала дядечка Емслі з пляшечкою води й кишеньковою гарматою.

Одного дня я прискакав до крамнички з чималеньким букетом голубої вербени — я нарізав її у череді диких квітів на луках Отруєного Собаки. Дядечко Емслі глянув на букет, заплющивши одне око, та й питає:

— Чув новину?

— Мо’, худоба подорожчала?

— Віллела і Джексон Птиця повінчалися вчора в Палестині, — каже він. — Сьогодні вранці одержав від них листа.

Я впустив квіти в бочку з сухарями й почекав, поки ця новина пройде крізь мої вуха, потім далі до лівої верхньої кишені сорочки і нарешті увійде в ноги.

— Чи не міг би ти, дядечку Емслі, повторити це ще раз? — кажу йому. — Мабуть, у мене щось негаразд із

слухом і ти сказав тільки, що першокласні телята йдуть по чотири долари вісімдесят центів за голову або щось таке інше.

— Повінчалися вчора, — каже дядечко Емслі, — й поїхали в шлюбну подорож до Вако й Ніагарського водопаду. Хіба ти ніколи нічого не помічав? Джексон Птиця упадав коло Віллели від того самого дня, як їздив з нею кататися.

— Чого ж тоді він плів мені всякі дурниці про млинці? — вигукнув я. — Поясни мені!

Коли я сказав “млинці”, дядечко Емслі зробив такий рух, наче ухилився від удару, і ступив крок назад.

— Хтось мене здорово пошив у дурні з тими млинцями, — кажу, — і я це з'ясую. Здається, ти все знаєш. Ану, признавайся, — кажу, — або зараз я зроблю з тебе тісто.

Я перескочив через прилавок і кинувся до дядечка Емслі. Він спробував схопити свою гармату, але вона лежала в шухляді, і він на два дюйми не дотягнувся до неї. Я вчепився йому в барки і штовхнув у куток.

— Розкажуй про млинці, — кажу, — бо зараз сам перетворишся на млинець. Міс Віллела пече їх чи ні?

— За все своє життя жодного не спекла, я її млинців і в очі не бачив, — втішає мене дядечко Емслі. — Та заспокойся, Джаде, заспокойся. Ти розхвилювався, і рана в голові затуманює твій розум. Постарайся не думати про млинці.

— Дядечку Емслі, — кажу я, — у мене ніякої рани в голові немає, хіба що мої природні розумові здібності підупали. Джексон Птиця сказав, ніби він їздить до міс Віллели, щоб узнати її спосіб приготування млинців, і попросив мене допомогти йому добути список усього того, з чого вони складаються. Я погодився, а наслідки ти бачиш сам. Виходить, оте руде ледащо зовсім забило мені памороки. Чи як?

— Відпусти мою сорочку, — каже дядечко Емслі, — і я дещо скажу тобі. Схоже, що Джексон Птиця таки пошив тебе в дурні. На другий день після того, як вони з Віллелою їздили кататися, він знову приїхав сю-

ди і сказав нам, щоб ми тебе стереглися, коли ти почнеш говорити про млинці. Він сказав, що одного разу ти був у таборі, де пекли млинці, і хтось із хлопців гахнув тебе по макітрі сковорідкою. Джексон сказав, що тільки-но ти перегрієшся чи розхвилюєшся, рана починає боліти і ти стаєш ніби божевільним і мариш млинцями. Сказав, що тоді тебе треба відвернути від розмови про млинці, заспокоїти, і ти перестанеш бути небезпечним. От ми з Віллелою й робили для тебе все що могли. Подумати тільки, — каже дядечко Емслі, — такі вівчарі, як цей Джексон Птиця, не часто трапляються.

Розповідаючи цю історію, Джад неквапливо, але вправно змішував у певних пропорціях те, що брав із своїх торбочок і бляшанок. Наприкінці розповіді він поставив переді мною закінчений виріб — кілька гарячих рум'яних млинців на олов'яній тарілці. З якоїсь таємної схованки видобув ще грудку добрячого масла й пляшку із золотовою патокою.

— А давно це було? — спитав я його.

— Три роки тому, — відповів Джад. — Тепер вони живуть на ранчо Дохлого Мула. Але нікого з них я відтоді більше не бачив. Кажуть, ніби Джексон Птиця прикрашав своє ранчо кріслами-гойдалками та фіранками весь час, поки морочив мені голову тими млинцями. Ну, я помалу прийшов до тям. Але хлопці й досі з мене потішаються.

— А оці млинці ти зробив за тим славнозвісним рецептом? — спитав я.

— Кажу ж тобі: ніякого рецепта не було, — мовив Джад. Хлопці так репетували про млинці, що й справді захотіли їх покуштувати, от я й вирізав цей рецепт із газети. Які вони тобі на смак, подобаються?

— Млинці чудові, — відповів я. — А ти чому не їси, Джаде? Почулося зітхання.

— Я? — перепитав Джад. — Я їх і в рот не беру.

РІЗДВО З НЕСПОДІВАНКОЮ

Черокі називали батьком-засновником Жовтої Кирки. А Жовта Кирка — нове поселення золотошукачів, побудоване з нетесаних соснових колод і парусини. Черокі був золотошукачем. Одного дня, поки його ослик гамував голод кварцом і сосновими шишками, Черокі вивернув кайлом самородок вагою тридцять унцій. Черокі застовпив ділянку, а сам, будучи людиною щирої і широкої вдачі, негайно розіслав усім своїм друзям-золотошукачам у трьох штатах запрошення приїхати сюди, де йому так пощастило.

Звісно, ніхто із запрошених не надіслав чемної відмови. І наїхало їх, шукачів золотої удачі, з Хілі, Солт-Рівера, Пекоса, Альбукерка, Фенікса, Санта-Фе — з усіх навколишніх поселень.

Майже тисяча золотошукачів застовпили ділянки і розмістилися на них, назвавши своє поселення Жовтою Киркою. Потім обрали комітет охорони громадського порядку й піднесли Черокі дарунок — ланцюжок для годинника з невеличких самородків.

За три години по тому золото на ділянці Черокі закінчилось. Виявилось, він застовпив не золотоносну жилу, а кишеню. Черокі кинув цю ділянку і заходився розробляти нові — одну за одною. Але йому все не щастило. Золотого піску, що його Черокі напивав за день, жодного разу не вистачало навіть на оплату рахунку в барі. А в тих, що недавно приїхали, все йшло чудово, і йому нічого не лишалось, як весело всміхатися й вітати їх з успіхом.

У Жовтій Кирці підібрався народ, що вмів поважати людей сильних духом. Тож друзі і спитали Черокі, чим вони можуть йому допомогти.

— Мені? — перепитав Черокі. — Думаю, не завадила б невелика позичка. Хочу спробувати щастя в Марипозі. Якщо натраплю на багату жилу, то відразу повідомлю. Ви ж знаєте — я не з тих, хто приховує удачу від друзів.

У травні Черокі склав своє нехитре майно на ослика й повернув його задумливу сиво-сіру морду на

північ. Натовп поселенців провів його до умовної міської межі, і він під прощальні вигуки й побажання успіху рушив далі. В його кишенях було п'ять фляжок без жодної бульбашки повітря між корком і вмістом. Черокі просили не забувати, що в Жовтій Кирці для нього завжди знайдеться ліжко, ячня з салом і гаряча вода, щоб поголитися, коли фортуна не захоче провідати його в Марипозі й погрітися з ним біля вогнища.

Черокі називали батьком-засновником Жовтої Кирки за тією системою, що виробилась у золотошукачів. Ніхто не вимагав свідоцтва про охрещення — кожен діставав своє прізвисько й без нього. Законне ім'я й прізвище вважалося особистою власністю людини, а щоб її легше було гукнути до шинку та якимось відрізнити серед інших двоногих у синіх сорочках, громада надавала їй тимчасове звання, титул або прізвисько. Приводом для цих непередбачених законом хрестин найчастіше були притаманні кожній людині особливості. До більшості легко прилипала назва тієї місцевості, звідки вони, за їхніми словами, прибули. Дехто голосно й зухвало називав себе Адамс, або Томпсон, чи ще якимось, напускаючи туману на самих себе. Дехто хвалькувато й безсоромно розкривав своє справжнє ім'я, але це сприймалося як чванькуватість і не мало успіху серед золотошукачів. Один такий сказав, ніби він Честертон Л. К. Белмонт, і посвідчив це паперами, але йому рішуче запропонували ще до заходу сонця залишити поселення. Особливо розповсюджені були прізвиська Коротун, Криволапий, Техасець, Лежінь Білл, Рорджер-Непохмільний, Кривий Райлі, Суддя і Каліфорнія Ед. Черокі дали таке прізвисько тому, що він нібито прожив деякий час серед індіанського племені.

Двадцятого грудня поштар Болді прикотив у Жовту Кирку з приголомшливою новиною.

— Кого, ви думаєте, я бачив в Альбукерку? — спитав Болді, вмовившись на своє місце в барі. — Черокі. Одягнений, як той султан турецький, і смітить грішми наліво й направо. Ми з ним славненько погуляли й добряче набралися шипучки, хай їй грець, і Черокі за

все платив готівкою. У нього кишені тріщать од грошей, бо напхані ними, як більйардні лузи кулями.

— Черокі, мабуть, знайшов багату жилу, — сказав Каліфорнія Ед. — От славний хлопець! Я радий за нього.

— Не завадило б тепер Черокі навідатись у Жовту Кирку й побачитися з давніми друзями, — докинув хтось сумним голосом. — Воно завжди так. Гроші — найкращий засіб відбити людині пам'ять.

— Стривайте, — знов озвався Болді, — я ще не все сказав. Черокі там, у Марипозі, натрапив на трифуту-ву жилу і з кожної тонни руди наживав стільки золота, що можна їхати в Європу. Потім він цю жилу продав якомусь синдикатові за сто тисяч доларів готівкою, купив собі шубу з молоденьких котиків, червоні сани і... ану, вгадайте, що він збирається втнути?

— Різатися в карти, — виклав свій здогад Техасець, що не уявляв собі інших розваг.

— Ох, поцілуй скоріш мене, красуне! — проспівав Коротун, що носив у кишені чиєсь фото й не знімав яскраво-рожевої краватки навіть тоді, коли працював на ділянці.

— Купить салун, — вирішив Роджер-Непохмільний.

— Черокі повів мене до себе в кімнату, — вів далі Болді. — А там — гора дитячих барабанів, ляльок, ковзанів, мішечків з цукерками, стрибунців, заводних баранчиків, свистульок і всякої всячини. І як ви думаєте, що він збирається робити з тим непотребом? Нізащо не вгадаєте. Так от Черокі мені сказав. Він надумав повантажити все те багатство на свої червоні сани і... — заждіть, заждіть, не кваптеся замовляти віскі! — і приїхати сюди, в Жовту Кирку, влаштувати тутешнім дітлахам — так-так, саме тутешнім дітлахам — різдвяну ялинку, роздати їм балакаючих ляльок, а розумним хлопчикам — великі набори столярних інструментів, словом, влаштувати таку ялинку і таке гуляння, які навіть не снилися жодній дитині на захід од мису Гаттераса!

Після цих слів на кілька хвилин запала мертва ти-

ша, її порушив бармен. Він вирішив, що настала слушна мить показати свою гостинність, і штовхнув по шинквасу батарею склянок, слідом за якими, хоч і не так стрімко, поповзла пляшка віскі.

— А ти йому сказав? — спитав золотошукач на прізвисько Трінідад.

— Та ні, — затинаючись, відповів Болді, — не сказав. Якось не наважився. Адже Черокі вже купив увесь той мотлох, заплатив за нього готівкою й дуже тішиться собою та своєю вигадкою... Ще й шипучки тої ми добряче хильнули. Ні, я нічого йому не сказав.

— Признатися, мене дивує, — озвався Суддя, чіпляючи ціпок з ручкою із слонової кістки на шинквас, — як наш друг Черокі міг так кепсько подумати про своє, сказати б, рідне місто!

— Пхе, всякі дива бувають на світі, — заперечив Болді. Черокі виїхав звідси сім місяців тому. Все могло статися за цей час. Та й звідки йому знати, що тут нема жодної дитини і, видно, не буде?

— Справді, дивно, — зауважив Каліфорнія Ед, — що їх досі не занесло сюди. Певно, це тому, що наше поселення недостатньо підготовлене для малечі.

— А щоб ця різдвяна витівка була химернішою, — вів далі Болді, — Черокі збирається сам стати Санта Клаусом. Він добув собі білу перуку, бороду, червоний, вишитий хутром балахон, величезні рукавиці і червоний ковпак. У цьому одязі він геть схожий на того хлопця — Вільяма Каллена Лонгфелло, якого малюють у книжках. І треба ж такому бути, нічого цього не побачать різні Енн та Віллі. А вони так про це мріють!

— Коли Черокі збирається в Жовту Кирку? — спитав Трінідад.

— Вранці перед різдвом, — відповів Болді. — Хоче, щоб ви, шановні, підготували приміщення, поставили ялинку й попросили жінок прикрасити її. Але тільки тих жінок, які вміють мовчати, бо ялинка повинна бути справжньою несподіванкою для дітей.

Усе сказане про Жовту Кирку відповідало сумній

дійсності. Ніколи тут не дзвенів дитячий голос, не тупотіли невтомні дитячі ніжки по єдиній немощеній вулиці. Все прийшло згодом. А в ті часи Жовта Кирка була звичайним, загубленим у горах табором золотошукачів, і ніхто ще не бачив там широко розплющених дитячих очей, які іскрилися, чекаючи, що на свято буде якесь казкове диво; ніхто не бачив рук, що жадібно тягнуться до таємничих подарунків Санта Клауса, не чув радісного галасу на великому зимовому святі ялинки. Словом, не було кому в Жовтій Кирці гідно оцінити щиросердий вчинок Черокі.

Жінок у Жовтій Кирці було тільки п'ять — дружина пробірника, власниця готелю “Щаслива знахідка” і прая, що за день намивала у своїх ночвах унцію золотого піску, жили тут постійно. Сестри Спенглер — міс Фаншон і міс Ірма — були з “Трансконтинентального комедійного театру”, що виступав саме в імпровізованому театрі “Ампір”. Але дітей не було. Інколи міс Фаншон захоплено грала роль якого-небудь шибеника-підлітка, але створюваний нею образ був жалюгідно далекий від справжньої дитини, яку уявляв Черокі, готуючись нагородити її своєю щедрістю.

Різдво випадало на четвер. У вівторок зранку Трінідад не пішов працювати на ділянку, а подався до Судді в готель “Щаслива знахідка”.

— Страшна ганьба впаде на Жовту Кирку, — мовив Трінідад, якщо ми не підтримаємо Черокі в його ялинковій витівці. Черокі, вважай, створив це місто. Я особисто хочу щось придумати й допомогти Санта Клаусові.

— Я з радістю вас підтримаю, — підхопив Суддя, — бо вдячний Черокі за його колишні вчинки. Проте я не бачу... власне, те, що в нашому поселенні немає дітей, я досі розцінював як благо, але тепер... Однак я не бачу шляхів і засобів...

— Подивіться на мене, — сказав Трінідад, — і ви їх побачите. Шляхи й засоби перед вами, в шубі, і готові рушати в дорогу. Зараз я знайду сани, і на виставі Черокі буде цілий табун дітей... хай би навіть мені дове-

лося вчинити наліт на сирітський притулок.

— Еврика! — вигукнув Суддя.

— Е, ні! — рішуче заперечив Трінідад. — То я знайшов. Я теж колись чув у школі це грецьке слово.

— Я вас тільки супроводитиму, — сказав Суддя, розмахуючи ціпком. — Може, моє, хай скромне, красномовство і ораторські здібності стануть нам у пригоді, коли треба буде переконати наших юних друзів підтримати наш намір.

За годину вся Жовта Кирка довідалась про план Трінідада та Судді й цілком схвалила його. Кожен, хто на сорок миль довкола знав сім'ю з малолітніми нащадками, поспішав повідомити про це Трінідада. Трінідад старанно все записав і, не гаючи часу, подався шукати коней і сани.

Першу зупинку намітили зробити біля зрубу за п'ятнадцять миль од Жовтої Кирки. Трінідад гукнув — двері відчинились, і на порозі з'явився господар. Він підійшов до воріт і сперся на розхитану хвіртку. Слідом висипала юрба дітлахів, обірваних, але рум'яних і цікавих.

— Ось яке діло, — почав Трінідад. — Ми з Жовтої Кирки. І приїхали, щоб з вашої згоди викрасти у вас дітей. Один з наших шанованих друзів, охоплений ялинковою манією, захотів стати Санта Клаусом. Завтра він приїде і привезе повно різних пофарбованих у червоне дитячих витребеньок, зроблених у Німеччині. А в нас, у Жовтій Кирці, найменший шибеник уже користується сорокап'ятикаліберним пістолетом і безпечною бритвою. А хто ж кричатиме “Ох!” та “Ах!”, коли на ялинці запалають свічки? Словом, шановний, якщо ви позичите нам двійко дітей, ми обіцяємо повернути їх у повній цілості в перший день різдва. Кожне привезе додому чудовий настрій і по книжці про робінзонське життя однієї родини, рогів достатку, червоних барабанів і безліч цяцьок. То як ви на це?

— Іншими словами, — втрутився Суддя, — ми вперше з часу заснування нашого невеликого, але процвітаючого поселення помітили його цілковиту не-

досконалість, бо в ньому немає жодної дитини. І це в зв'язку з наближенням того календарного строку, коли за звичаєм передбачено дарувати, так би мовити, ніжним і юним всілякі витребеньки...

— Ясно, — урвав господар, натоптуючи великим пальцем тютюн у люльку. — Не буду вас затримувати, джентльмени. У нас зі старою, не приховую, семеро дітей. Так ось, перебравши подумки всіх, чомусь не знайшов жодного, кого б ми могли позичити для вашої гулянки. Стара вже насмажила кукурудзи, в скрині в неї сховано ганчір'яні ляльки, і ми самі збираємося відзначити свята, хоч і по-домашньому, без витребеньок. Словом, мені ця ваша вигадка не до душі і жодного із своїх дітей я не позичу. Дуже вдячний вам, джентльмени.

Трінідад і Суддя погнали упряжку далі, потім виїхали на горб і зупинилися біля ранчо Уайлі Уїлсона. Трінідад виклав господареві своє прохання. Суддя урочисто прогудів другу партію. Місіс Уайлі сховала двох рожевощокіх шибеників у складках своєї спідниці й не усміхнулася, поки не побачила, що містер Уайлі сміється й заперечно хитає головою. Знову відмова!

Коли в долині між пагорбами почало сутеніти, Трінідад і Суддя вже викреслили більше половини свого списку — і все було марно. Вони переночували в придорожньому готелі й на світанку рушили далі. А в санях не було жодного нового пасажира.

— Я, здається, починаю розуміти, — сказав Трінідад, — що взяти дитину напрокат на свята — це все одно, що вкрати масло в людини, яка збирається їсти млинці.

— Немає сумнівів, — додав Суддя, — що родинні зв'язки набувають у цей час виняткової, так би мовити, міцності.

У переддень свята вони проїхали тридцять миль, чотири рази марно зупинялися й виголошували безуспішні промови. Діти скрізь були на вагу золота.

Сонце вже хилилося до обрію, коли дружина стар-

шого доглядача на глухій залізничній колії, загородивши собою ще один скарб, який не підлягав вилученню, сказала:

— На Гранітній Стрілці працює нова буфетниця. У неї, здається, є синок. Може, вона й відпустить його з вами.

О п'ятій годині вечора Трінідад під'їхав до станції Гранітна Стрілка. Поїзд щойно відійшов, забравши з собою ситих, умиротворених пасажирів.

На сходах залізничного буфету вони побачили худого, похмурого хлопчину років десяти з цигаркою в зубах. У буфеті, де пасажирів з наскоку задовольняли свій кочовий апетит, панувало безладдя. Молода, але виснажена роботою жінка знеможено сиділа, відкинувшись на спинку стільця. Обличчя її зберігало вроду, яка ніколи не зникає безслідно, але й ніколи не повертається. Трінідад пояснив буфетниці мету їхніх відвідин.

— Та я буду тільки рада, коли ви хоч ненадовго заберете з собою Боббі, — втомлено сказала жінка. — Крутишся тут, як ошпарена, з ранку до ночі, ніколи й доглянути за ним. А він набирається чортзна-чого від дорослих. Хіба тут до ялинки? Може, у вас...

Чоловіки вийшли на ганок поговорити з Боббі. Трінідад описав йому розкішну ялинку з подарунками.

— А потім, мій юний друже, — додав Суддя, — сам Санта Клаус прийде з подарунками до нас ознаменувати те, що колись волхви...

— Та кінчайте теревенити! Я не дитина, — насмішкувато обірвав його Боббі. — Нема ніяких Санта Клаусів. Це ви, дядечки, самі купуєте в лавці всякі дурниці і вночі запихаєте дітям під подушки. А потім кажете, що то Санта Клаус приїздив на санях.

— Може, воно й так, — примирливо згодився Трінідад. — Але ж ялинка справжнісінька. І вона буде у нас, знаєш, яка? Ніби універсальний магазин в Аль-букерку — кожна іграшка не дешевша десяти центів. І барабани будуть, і дзиги, і ноїв ковчег, і...

— До біса! — холодно відповів Боббі. — Я вже

давно вийшов з того віку. Хочу рушницю. Не іграшкову, а справжню, щоб стріляти диких котів. Та хіба на вашій дурнуватій ялинці може бути справжня рушниця?!

— Напевне сказати не можу, — дипломатично відповів Трінідад, — але хто його знає... їдьмо з нами, а там видно буде... Заронивши слабкий вогник надії в душу Боббі, вербувальники вмовили його згодитися піти назустріч філантропічному поривові Черокі й рушили зі своєю єдиною здобиччю назад.

У Жовтій Кирці тим часом запусіте приміщення складу перетворили у святкову залу, прикрашену, мов палац доброї арізонської феї. Жінки попрацювали на славу. Ялинка, вся у свічках, сріблястих блискітках та іграшках, яких вистачило б на добрих два десятки дітей, височіла в центрі зали. Коли вже смеркло, всі, охоплені нетерплячкою, почали вибігати надвір — чи не з'явиться, бува, команда з дітьми. Ще опівдні Черокі влетів у містечко на червоних санях, завалених найрізноманітнішими пакунками та коробками. Захоплений своєю безкорисливою витівкою, він навіть не помітив, що в містечку нема дітей, а відкрити йому очі на ганьбу Жовтої Кирки ні в кого не вистачило духу; до того ж усі були певні, що Трінідад і Суддя таки зуміють заповнити цю страхітливую порожнечу.

Коли сонце сховалося, Черокі хитро підморгнув усім з лукавою усмішкою на обвіреному зморшкуватому обличчі вийшов із зали, прихопивши вузлик з реквізитом Санта Клауса і таємничу торбу з іграшками.

— Тільки-но зійдуться діти, — велів він членам добровільного ялинкового комітету, — запаліть свічки на ялинці, і пограйтеся з ними в киці-баби. Коли вони захопляться грою, отоді... тоді тихенько й заїде Санта Клаус. Подарунків, гадаю, вистачить.

Жінки пурхали навколо ялинки, востаннє знімали деякі прикраси, щоб одразу ж повісити їх знову. Сестри Спенглер теж були як персонажі з нової вистави "Наречена рудокопа" одна в костюмі леді Вайолет де Вір, друга — служниці Марі. Вистави в театрі почина-

лися тільки о дев'ятій, тому актриси, з ласкавого дозволу комітету, допомагали прикрашати ялинку. Час від часу хтось вибігав і прислухався, чи не вертається команда Трінідад. Занепокоєння зростало, бо насувалася ніч і пора було запалювати ялинку, та й Черокі будь-якої миті міг з'явитися на порозі в повному обладунку різдвяного Санта Клауса.

Та ось на вулиці заскрипіли сани, і "викрадачі" під'їхали до складу. Жінки сполохано забігали навколо ялинки й почали запалювати свічки. Чоловіки неспокійно походжали з кутка в куток або стояли маленькими групами, ніяково переступаючи з ноги на ногу.

Трінідад і Суддя, втомлені довгими пошуками, зайшли до зали, ведучи за руку худого, миршавого, зовсім бешкетливого з вигляду хлопчачка. Той презирливо глянув спідлоба на барвисто оздоблену ялинку.

— А де ж іще діти? — спитала дружина пробірника, що грала першу скрипку в усіх світських подіях міста.

— Добродійко, — зітхаючи, відповів Трінідад, — пускатися на пошуки дітей перед святами — все одно, що добувати срібло у вапняках. Так звані батьківські почуття — для мене цілковита загадка. Схоже, що татусям і матусям зовсім байдуже, якщо їхнє потомство триста шістдесят чотири дні на рік тонутиме, об'їдатиметься отруйними горіхами, попадатиме в лапи диких котів чи викрадачів дітей. А на Різдво воно, бач, хай там що, має отруювати своєю присутністю сімейні збіговиська. Оцей екземпляр, добродійко, — єдине, що нам пощастило відкопати за два дні пошуків.

— Ой, яке чудове дитя! — промурмотіла міс Ірма, тягнувши свій театральний шлейф на середину сцени.

— Відчепіться! — похмуро буркнув Боббі. — Хто це дитя? Чи не ви, бува?

— Зухвалий хлопчисько! — зойкнула міс Ірма, але не встигла пригасити емалевої усмішки.

— Старались як могли, — сказав Трінідад. — Жаль Черокі, та що вдієш?

Раптом розчинилися двері і з'явився Черокі в тра-

“Персик”

диційному костюмі Санта Клауса. Білі пасма перуки й розкішна біла борода закривали майже все його обличчя — видно було тільки темні іскристо-веселі очі. На плечах у нього був мішок.

Усі завмерли. Навіть сестри Спенглер, забувши стати в кокетливі пози, зацікавлено витріщили очі на високу постать різдвяного Санта Клауса. Набурмосений Боббі засунув руки в кишені й понуро дивився на безглузде, обвішане іграшками дерево. Черокі поставив на підлогу мішок і здивовано озирнувся довкола. Може, подумав він, нетерплячу ватагу дітлахів загнали кудись у куток, аби випустити, коли він зайде. Черокі рушив до Боббі і подав йому руку в червоній рукавиці.

— Вітаю тебе із святом, хлопче, — сказав він. — Можеш вибирати на ялинці все, що тобі заманеться, — ми негайно дістанемо. То давай руку, привітайся з Санта Клаусом.

— Нема ніяких Санта Клаусів, — шморгнувши носом, буркнув Боббі. — У тебе фальшива борода. З козячої вовни. Я не дитина. На дідька мені твої ляльки і олов'яні коники? Візник сказав, що дадуть рушницю. А в тебе її нема. Я хочу додому. Трінідад кинувся рятувати Черокі. Він ухопив його руку й гаряче потис.

— Ти вже пробач, Черокі, — сказав. — У нас у Жовтій Кирці нема дітей, та й не було ніколи. Ми сподівалися привезти їх цілий табун на твоє свято, але, крім цього шибеника, нікого не вдалося роздобути. А він, бач, атеїст і не вірить у різдвяних Санта Клаусів. Нам дуже прикро, що ти даремно витратився. Ми з Суддею сподівалися привезти сюди повні сани дітей, і всі твої свистульки пригодилися б.

— То не біда, — спокійно мовив Черокі. — Подумаєш, витрати! Нема чого шкодувати. Викинемо весь цей непотріб у стару шахту, й кінець. І треба ж бути таким віслюком — зовсім забув, що в Жовтій Кирці нема дітей!

Гості тим часом з похвальною старанністю, хоч і без особливого успіху, вдавали, ніби розважаються.

Боббі відійшов у куток і вмовився на стільці.

Холодна нудьга чітко відбилася на його обличчі. Черокі ще не зовсім вийшов із своєї ролі й сів поряд з Боббі.

— Де ти живеш, хлопче? — ввічливо спитав він.

— На Гранітній Стрілці, — неохоче процідив Боббі. У залі було душно. Черокі зняв ковпака, перуку й бороду.

— Еге! — трохи отямившись, вигукнув Боббі. — То я ж тебе знаю!

— Хіба ми зустрічалися, малий?

— Не пам'ятаю. Але картку твою бачив. Сто разів.

— Де?! — Боббі вагався.

— Вдома. На скрині.

— Скажи-но, хлопчику, а як тебе звати?

— Роберт Лемсден. Це материна картка. Вона ховає її на ніч під подушку. Одного разу я навіть бачив, як вона її цілувала. А я б нізащо. Та жінки всі однакові.

Черокі встав і поманив до себе Трінідада.

— Посидь із хлопчиком, я зараз повернуся. Підуніму цей балахон і запряжу сани. Треба відвезти його додому.

— Ну, безбожнику, — сказав Трінідад, умостившись на місце Черокі. — То ти, брат, стільки набачився всього, що тебе не цікавлять такі дурнички, як цукерки та іграшки?

— Ти неприємний тип, — в'їдливо процідив Боббі. — Обіцяв рушницю. А тут людині навіть покурити не можна. Я хочу додому.

Черокі підігнав сани до ганку, і Боббі виліз на сидіння. Баскі коні рвонули по накатаній сніговій дорозі. На Черокі була його п'ятсотдоларова шуба з молоденьких котиків. Хутряна підкладка приємно гріла.

Боббі дістав з кишені цигарку й почав чиркати сірником.

— Викинь цигарку! — сказав Черокі спокійно, але якимсь новим голосом.

Трохи повагавшись, Боббі кинув цигарку в сніг.

— Викинь усю пачку, — звелів той самий голос.

Хлопець скорився не відразу, та все-таки виконав і цей наказ.

— Слухай! — обізвався раптом Боббі. — А ти мені подобаєшся. Навіть не знаю чого. Спробував би хто-небудь отак мною командувати!

— Послухай, хлопче, — сказав Черокі звичайним голосом. — А ти не брешеш, що твоя мати цілувала карточку? Ту, що на мене схожа?

— Та ні. Сам бачив.

— Ти, здається, щось казав про рушницю?

— Казав. А що? У тебе є?

— Завтра матимеш. Із срібними наклепками. Черокі дістав годинника.

— Пів на десяту. Що ж, ми прибудемо на Гранітну Стрілку в самісіньке свято. Тобі не холодно? Сідай ближче, синку.

ГОЛОС МІСТА

ГОЛОС МІСТА

Двадцять п'ять років тому школярі вчили свої уроки виспівуючи їх монотонним речитативом. Це було щось середнє між казанням єпископа і дзижчанням тартака¹. Тільки не подумайте, що я хочу когось образити. В житті потрібні і маршославство, і тертуха.

Я пригадую один прегарний і повчальний ліричний твір, що ми його співали на лекціях з фізіології. Ось найдивовижніший рядок із нього:

“Го-міл-ко-ва кістка — най-біль-ша кістка у тілі лю-ди-ни”.

Яке б це було неоціненне благо для людства, якби отаким способом, за допомогою логіки й мелодії, можна було б прищеплювати юним головам все, що стосується фізичного й духовного життя людини. Але, на жаль, ті знання, що ми їх надбали в школі з анатомії, музики й філософії, дуже мізерні.

Ось цими днями я був збитий з пантелику. Мені треба було навести промінь світла на одне питання, і я звернувся по допомогу до своїх шкільних днів. Але з усіх пісень, що ми колись гугняво виводили, сидячи на твердих лавках, я не міг пригадати жодної, в якій ішлося б про колективний людський голос.

Інакше кажучи, про голос великого міста.

У наші дні голосів індивідуальних дуже бракує. Ми прегарно розуміємо вірші поета, дзюркотіння струмка, розуміємо й значення слів людини, що просить у вас п'ять доларів до понеділка, розуміємо написи на гробницях єгипетських фараонів, мову квітів, вигук кондуктора “прошу сідати”, розуміємо прелюдію, що виграють бідони з молоком, в'їжджаючи в місто о четвертій вранці. А деякі довговухі запевняють, що розуміють вібрації слухової перетинки від струсу повітря, що його зчиняв містер Г. Джемс².

— Але хто розуміє голос міста?

І я пішов шукати відповідь.

Найперше я спитав Аврелію. Вона була в білій легкій сукні та в капелюсі з квітами; тут і там майоріли стрічки та ще якісь речі.

— Скажіть мені, — запитав я, запинаючись, бо в мене власного голосу не було, — скажіть мені, що, на вашу думку, говорить це велике... величезне гомінке місто. Воно ж повинно мати свій голос. Каже воно вам що-небудь? І ви розумієте значення його слів? Це загадка, але до неї повинен бути ключ.

— Як до чемодана? — спитала Аврелія.

— Ні, ви не жартуйте, будь ласка. Я справді гадаю, що кожне місто має свій голос. І кожне говорить щось тому, хто здатний його зрозуміти. Ну, що каже вам це величезне місто?

— Усі міста, — розсудливо сказала Аврелія, — говорять те саме. Все, що каже одне, лунає в другому. Вони однодушні.

— Ну, ось тут, наприклад, чотири мільйони жителів,—настоював я, — розмістилися на одному острові. Раз так багато людей живе на такому маленькому просторі, у них повинна бути певна однотайність і спільні засоби її вислову. Повинна бути викристалізована загальна думка, яку передає нам голос міста. Можете ви мені сказати, що каже це місто?

Аврелія чудесно усміхнулася. Вона сиділа на горішній приступці. Пагінь плюща зухвало лоскотав їй праве вухо. Промінь безсоромного місяця тріпотів у неї на носі. Але я був твердий, як алмаз у стальній оправі.

— Я зараз піду й постараюсь довідатися, що каже це місто, — сказав я. — Інші міста мають свої голоси, повинне мати й це. І хочу знати, що цей голос каже. Нью-Йорку, — промовив я, підводячи голову, — ти краще не подавав би мені сигари з словами: "Любий мій, я не можу говорити привселюдно". Ніяке інше місто не поводитьсь так, як ти. Чікаго каже, не вагаючись: "Я можу", Філадельфія: "Могла б",

Нью-Орлеан: “Я завжди”, Луїсвіль: “Хіба тобі не однаково?”, Сен-Луї: “Вибачте”, Пітсбург: “Слухай”. А ти, Нью-Йорку?..

Аврелія всміхнулася.

— Ну, гаразд, — сказав я, — піду й таки довідаюсь.

Я ввійшов у палац з череп'яною підлогою та з херувимами на стелі й сказав до Біля Магнаса, найкращого шапкаря на всю епархію:

— Слушайте, Біль, от ви вже дуже давно живете в Нью-Йорку. Скажіть, якої пісні співає вам це старе місто? Я хочу сказати, чи не здається вам, що всі балачки в місті збираються до купи і линуть до вас у шинок, ніби якась епіграма, що кусає всіх своїм жалом. У ній почуваетесь і гіркота, і щось...

— Вибачте, одну хвилинку, — сказав Біль. — Хтось дзвонить. Він пішов, потім повернувся з порожнім кухлем, наповнив його і знову зник; повернувшись, сказав:

— Це моя жіночка. Вона завжди дзвонить двічі, вона любить випити склянку пива за вечерею. Та й маля наше теж. Якби ви тільки бачили, як воно тягнеться з свого високого крісельця до пива... Але ви щось просили? Я про все забуваю, коли чую ці два дзвінки. Ви чого хотіли, джину?

— Імбірного елю, — відповів я.

Я попростував до Бродвея. На розі стояв поліцай, той самий поліцай, що підбирає дітей, переводить через вулицю жінок і забирає чоловіків. Я підійшов до нього.

— Дозвольте мені, якщо це не буде нескромно, спитати вас про одну річ, — сказав я. — От ви бачите Нью-Йорк у гомінкі години. Ви, як і ваші товариші полісмени, охороняєте акустику міста. Значить, ви повинні розуміти його громадську мову. Вночі, під час своїх самотніх обходів, ви, мабуть, чуєте її. Що ви ловлюєте серед шуму і гомону? Що каже вам місто?

— Нічого воно мені не каже, друже мій, — відказав поліцай, вертячи своєю палицею. — Накази я дістаю від начальства. Слушайте, ви, здається, порядна людина. Постійте тут за мене та не пропустіть як-небудь доглядача.

І поліцай розтанув у темряві бокової вулиці. Хвилин через десять він повернувся.

— Вийшла заміж у вівторок, — похмуро мовив він. — Ви ж знаєте, які вони всі. Вона приходила сюди на ріг щодня, о дев'ятій увечері, щоб... щоб поздоровкатися. І я вже завжди теж успособлявся, щоб стояти на цьому посту... Ви, здається, про щось питали мене... здається, що нового в місті? Відкрито один чи два сади на даху. Кварталів за дванадцять звідси.

Я перейшов через трамвайні рейки й попростував уздовж огорожі темного парку.

На вежі, під владою всіх вітрів, велична, героїчна, стояла позолочена Діана³, виблискуючи в ясному світлі своєї небесної одноіменниці. Мені назустріч стрімголов мчав кудись мій знайомий кудлатий поет, творячи на бігу дактилем і спандеєм. Я спинив його.

— Біль, — сказав я (в журналах він — Клеон), — поможи мені. Я хочу знати, що говорить місто. Бачиш, це незвичайне завдання. Звичайно, коли хочеш щонебудь в'яснити, треба тільки зібрати погляди на цю справу таких осіб, як Генрі Клюз⁴, Джон Сюлліван⁵, Едвін Маркгем⁶, Мей Ірвінг⁷ та Чарлз Шваб⁸, і все буде ясно. Але тут справа стоїть інакше. Тут потрібна широка поетична, містична вокалізація душі міста. І якраз ти можеш мені в цім допомогти. Декілька років тому хтось, побувавши на Ніагарі, визначив основну висоту її тону. Це — нота, на два фути нижча за найнижче “до” на фортепіано. Звичайно, Нью-Йорк визначити одною нотою неможливо, але як ти думаєш, що він міг би сказати, якби вмів говорити? Це повинно бути щось могутнє, гучне. Щоб уявити собі це, треба взяти страшенну гуркотняву міста вдень, його сміх і музику вночі, урочисті звуки голосу доктора Паркгарста⁹, галас на товчку, плач і глухе ремство коліс кебів, крики газетників, дзюркіт фонтанів по садах на даху, крикливість фруктівників та обкладинок на “Журналі для всіх”, шепіт закоханих у парку, — все це повинно звучати в твоєму “голосі міста”, але не скомбіноване, а злите. З усього цього треба зробити есен-

цію, з есенції — екстракт, екстракт звуковий. Одна крапля його дасть нам те, чого ми шукаємо.

— Ти пам'ятаєш, — з легким смішком спитав поет, — ту дівчину з Каліфорнії, що ми з нею познайомилися в студії Стайверса на тім тижні? Я оце якраз іду до неї. Знаєш, вона вивчила мою поему “Дань весни” слово в слово. По-моєму, вона, — це найцікавіше, що є зараз у місті. Слухай, як сидить оцей триклятий галстук? Я помяв аж чотири, перше ніж як слід зав'язав цей.

— Ну, а як же буде з голосом? — спитав я.

— О, вона не співає, — сказав Клеон. — Але якби ти тільки чув, як вона декламує мою поему “Ангел прибережного вітру”.

Я пішов від нього. На розі я наскочив на хлопця-газетника, що розмахував рожевими пророчими листками, які перегнали події на дві революції.

— Слухай, синку, — сказав я, вдаючи, що шукаю в кишені монету, — чи не здається тобі, що місто щось говорить? От щодня трапляється багато поганого й гарного, багато всяких чудних речей, — що про це все сказало б місто, якби воно могло говорити?

— Що ви глузуйте з мене? — сказав хлопчик. — Яку вам газету? Мені зараз ніколи. Сьогодні народження Мег, і мені треба заробити тридцять центів, щоб купити їй подарунок.

Ніхто не міг мені сказати, що говорить місто. Я купив газету і кинув її з усіма її неоголошеними договорами, вигаданими вбивствами і небувалими битвами в скриньку для сміття.

Я знов пішов до парку і сів у тіні, ховаючись від місячного світла. Я все думав і думав, і ніяк не міг додуматися, чому ніхто не відповів на моє запитання.

І раптом, як світло нерухомої зірки, відповідь прийшла до мене.

Я схопився й побіг, і біг я так швидко, як повинні бігти всі подібні до мене резонери. Я біг назад, туди, звідки прийшов. Тепер я мав відповідь і, біжучи, міцно тримав її в своїх грудях, боячись, щоб хто-небудь не спинив мене й не відібрав її в мене.

Аврелія все ще сиділа на східцях. Місяць стояв тепер високо, а плющ здавався зовсім чорним. Я сів поруч неї, і ми дивилися, як маленька хмаринка набігла на мить на місяць, зблідла й розтанула.

І раптом, о диво з див і незрівнянне блаженство! — руки наші зіткнулися, пальці переплелися і більше не розходилися. Через півгодини Аврелія сказала мені, усміхаючись своєю чудовою усмішкою:

— Знаєте, ви не промовили жодного слова, відколи прийшли.

— Це і є голос міста, — відповів я, глибокодумно хитаючи головою.

ЯК ДЖОН ГОПКІНС ЗАЖИВ ПОВНОГО ЖИТТЯ

Кажуть, що людина тільки тоді має право сказати, що жила повним життям, коли вона зазнала і бідності, й кохання, і боротьби; а справедливо це, чи ні нехай судять охочі забиратися в нетрі філософії. Отже, в цих трьох моментах полягає все, чого треба зазнати в житті. Поверховий мислитель додасть ще багатство. Але це неправильно. Бо коли бідняк випадково знаходить за підбивкою свого жилета двадцятип'ятицентову монету, що давно колись заскочила туди крізь дірку в кишені, він так глибоко відчуває радощі життя, як ніякому мільйонерові й не снилося.

Очевидно, та розумна сила, що керує життям, вважає за благо для людини перепускати її через ці три іспити, і ніхто не може прожити, не перейшовши ні через один із них. На селі це не має, такого значення: бідність там не так гостро відчувається, кохання там спокійне, а боротьба обмежується суперечками за межу та сусідську курку. А от щодо міста, то наш афоризм звучить правдиво і сильно; там, наприклад, один чоловік, на ймення Джон Гопкінс, пройшов через усі три іспити за надзвичайно короткий час.

Квартира Джона Гопкінса була як тисячі інших квартир. На одному вікні стояли якісь квіти; на друго-

му — сидів покусаний блохами тер'єр, роздумуючи, чи настане коли-небудь для нього день визволення.

Сам Джон Гопкінс був як тисячі інших людей. Він працював за двадцять доларів на тиждень у цегляному дев'ятиповерховому будинку, на якому красувалося багато всяких вивісок; тут були і “Страхове товариство”, і “Підойми Бакла”, і “Мозольний оператор”, і “Позичкова каса”, і “Продаж блоків”, і “Чищу боа”, і “Гарантую вивчення вальсу за п'ять лекцій”, і “Штучні органи”. А в якій саме з цих галузей подвизався містер Гопкінс, діло не наше.

Місіс Гопкінс була як тисячі інших жінок. Мала золоті зуби, вела сидяче життя, любила в неділю побродити вулицями, була ласа до делікатесів гастрономічних крамниць замість готувати їх вдома, мала шалену пристрасть до розпродажів по універсальних магазинах, страждала від вищості над нею дами, що жила на третьому поверсі в квартирі вікнами на вулицю, носила справжні страусеві пера і на табличці над дзвінком мала два імені. Вона могла цілими годинами просиджувати, приліпившись до підвіконня, завжди вміла уникнути агента, що збирає гроші за взяті на виплат речі, невтомно розвивала слуховий апарат своєї безвідмовної служниці; одне слово, всі атрибути нью-йоркської жительки були її атрибутами.

Ще кілька слів — і почнеться оповідання.

У великому місті з вами щохвилини трапляються несподівані й важливі події. Ви завертаєте за ріг вулиці і раптом штрикаєте кінчиком парасолі в око своєму давньому приятелю. Ви виходите прогулятися парком й зірвати кілька гвоздик, трах — на вас нападають бандити, вас везуть у кареті швидкої допомоги до шпиталю, і ви женитесь на вашій доглядачці; потім ви берете розлучення, страшенно бідуєте й раптом одружуєтесь з багатою спадкоємицею, викупляєте в пралі свою білизну, розплачуєтесь з клубними боргами — і все це як оком мигнути. Або ви йдете вулицею і раптом хтось манить вас пальчиком, коло вас падає носова хустинка; або на вас падає цегла, рветься лин-

ва в ліфті, лопається ваш банк; а то ще вам несподівано завдає прикростей ваша дружина або ресторанний обід; одне слово, доля грається вами і кидає вас в усі боки як той корок у пляшці вина, відіткнутій лакеєм, якому не дали на чай. Місто — це пустун-хлопчисько, а ви червона фарба на його іграшці, і він вас лиже, поки не злиже.

Джон Гопкінс, цупко пообідавши, сидів у своїй тісній, як рукавичка, квартирці вікнами на вулицю. Сидів він на твердому, як камінь, дивані і дивився з задоволенням на прибиту до стіни картину “Буря” з серії “Мистецтво народів”. Місіс Гопкінс мляво говорила щось про кухонні пахощі, що доносились з сусідньої квартири. Покусаний блохами тер’єр дивився з огидою на Гопкінса, виставивши свої людиноне-нависні ікла.

Тут не було ні бідності, ні кохання, ні боротьби; але навіть і до таких висохлих стовбурів можна прищепити відросток повного життя.

Джон Гопкінс силкувався вкинути родзинку в прісне тісто свого існування.

— На службі в нас поставили новий ліфт,— сказав він, — а патрон зголив свої баки.

— Та невже! — вигукнула місіс Гопкінс.

— А містер Віплз,—говорив далі Джон,— прийшов сьогодні в новому весняному костюмі. Мені дуже подобається. Такий сірий з... — він спинився раптом, охоплений якимсь бажанням.—Я піду куплю на розі сигару, — заявив він.

Джон Гопкінс надів капелюх і рушив по затхлих коридорах та сходах свого дому.

Був теплий вечір. На вулиці стояв веселий гомін безжурних дітей, в якому завжди є якийсь особливий таємний ритм. Дорослі сиділи коло порогів своїх домівок та балакали, ліниво попахкуючи з люльок. І як це не парадоксально, а пожежні драбини давали притулок закоханим парочкам, що йшли туди не рятуватися від полум’я, що охопило їх, а навпаки, роздмухувати його.

Тютюнова крамничка, до якої попростував Джон Гопкінс, належала одному чоловікові на прізвище Фрешмейер, що дивився на світ, як на безплідну пустелю.

Гопкінс, якого в крамничці не знали, увійшов і жартівливо сказав:

— Дайте мені одну з ваших капустяних сигар за п'ять центів.

Цей зухвалий натяк ще більше поглибив Фрешмейєрів песимізм, але він усе ж подав пачку сигар, що якістю дуже нагадували те, чого у нього просили. Гопкінс відкусив кінчик сигари, запалив її від газового ріжка, поліз у кишеню, щоб розплатитися і... не найшов там і пенні.

— Слухайте, друже, — одверто сказав він. — У мене зараз немає дрібних. Я занесу вам іншим разом, як тільки проходитиму мимо.

Невимовних radoщів сповнилося Фрешмейєрове серце. Ще раз підтвердилося його переконання, що світ прогнів, а людина — ходяче зло. Не кажучи ні слова, він вийшов з-за прилавка і розпочав рішучий наступ на свого покупця. Але Гопкінс був не з таких, щоб правити за подушку для вправлення в боксі всякому песимістично налаштованому цигарникові, і на замість доброго стусана, що він дістав від крамаря, який продавав лише за готівку, підсинив йому око.

Навальна атака супротивника примусила Гопкінса відступити на тротуар і тут уже битва закипіла. Мирний дерев'яний індієць з застиглою посмішкою на вирізьблених устах, що прикрашав крамничку, був перекинутий на землю, і юрба глядачів, що так люблять усяку колотнечу, збіглася подивитися на цей запальний турнір.

Але незабаром з'явився неминучий у таких випадках полісмен, однаково небажаний як для того, хто нападає, так і для того, хто обороняється. Джон Гопкінс був одним з тих мирних громадян, що сидять вечорами вдома і сушать собі голову над усякими ребусами, але і в ньому десь у тайниках душі жив дух опору, що виявляється в розпалі бою. Він пхнув

полісмена на бакалійникову виставку, що стояла на тротуарі, а Фрешмейєрові дав такого штовхана, що той зараз же пожалкував, що не взяв собі за правило відкривати кредит на п'ять центів деяким покупцям. Потому Гопкінс щодуху кинувся навтьоки вздовж тротуару, а за ним слідком погналися цигарник і полісмен, мундир якого ясно свідчив про те, що бакалійник мав рацію писати на своїй вивісці: "Яйця дешевше, ніж будь-де у місті".

На бігу Гопкінс помітив великий червоний автомобіль, що весь час ішов нарівні з ним. Раптом авто повернуло до його тротуару, і шофер знаком запросив його вскочити. Не вагаючись і хвилини, Гопкінс кинувся з розгону в машину і впав на оббите яскраво-червоним сидіння поруч шофера. Тоді з кашлем "diminuyendo"¹⁰ здоровенна машина понеслась, як альбатрос, уздовж авеню, на яке виходила Гопкінсова вулиця.

Не говорячи ні слова, шофер прискорював хід. Здоровенні окуляри і шоферське вбрання надавали йому диявольського вигляду.

— Дуже вдячний, друже, — промовив Гопкінс. — Я бачу, в вас тече кров справжнього джентльмена, і ви не з тих, що спокійно дивляться, як двоє насадають на одного. Ще б трохи, і вони б були мене злапали.

По шоферові не видно було, чи чув він, чи ні. Гопкінс знизав плечима і почав жувати сигару, в яку він під час бійки люто врізався зубами.

Хвилин через десять автомобіль в'їхав у розчинену браму пишного будинку з темного каменю і спинився. Шофер вискочив з авто і сказав:

— Ідіть мерщій. Леді сама з'ясує вам у чім справа. Це велика честь для вас, месє. Ох, якби міледі доручила це Арманові. Але ні, я ж тільки простий шофер.

Сильно жестикулюючи, шофер провів Гопкінса в дім, і той опинився в маленькій, але розкішно обставленій вітальні. Назустріч йому підвелася молода, прегарна, як видіння, леді. Очі її палали гнівом, що надавав їй ще більше краси. Дугасті, тоненькі, як ниточки, брови були чарівно нахмурені.

— Місіс, — сказав шофер, низько вклоняючись, — маю честь вам доповісти, що я був у месьє Льонга, але не застав його вдома. Повертаючись назад, я побачив, як цей джентльмен бився проти... як це кажуть... проти переважаючих сил супротивника. Він бився з п'ятьма... десятьма... тридцятьма чоловіками і жандарями aussi¹¹. Так, місіс, він, як у вас кажуть, побив мало не до смерти трьох... ні, вісьмох полісменів. Так от, раз месьє Льонга не було вдома, я подумав, що цей джентльмен зможе зробити місіс ту саму послугу, і привіз його сюди.

— Гарзд, Армане, — сказала леді, — можете йти, — і повернулась до Гопкінса.

— Я посилала шофера, — сказала вона, — по мого кузена Волтера Льонга. Справа в тім, що тут у домі є один чоловік, який тяжко образив мене. Я поскаржилася тьоті, а вона сміється з мене. Арман каже, що ви людина хоробра. А в наш прозаїчний вік так рідко можна знайти відважного й здатного на лицарський учинок чоловіка. Чи можу я важити на вашу поміч?

Джон Гопкінс сунув у кишеню недопалок сигари. Він дивився на цю чарівну істоту й уперше за своє життя почув, як душа його затріпотіла від романтичного кохання. Це було лицарське кохання, і в ньому не було зради ні квартирі з покусаним блохами тер'єром, ні обраній ним супутниці життя. Він одружився з нею після пікніка, влаштованого "Спілкою етикетниць", одружився з похвальби, побившись об заклад із своїм приятелем Біллі Мак Манусом на новий капелюх і варену рибу в сухарях для всієї компанії. Але цей янгол, що благав його допомогти, був надто небесний для вареної риби в сухарях, а щодо капелюха... не капелюх, а золоту з самоцвітами корону носити їй.

— Слухайте, — сказав Джон Гопкінс, — ведіть мене зараз же до того типа, що скривдив вас. Досі я, правда, не дуже розвивав свій хист бійця, але сьогодні вже такий день.

— Він там, — сказала леді, вказуючи на зачинені

двері. — Ідіть. Ви певні, що не злякаєтесь і не відступитесь в останню хвилину?

— Я? — сказав Гопкінс. — Дайте мені тільки одну з цих троянд, що у вас на грудях. Дасте?

І леді дала йому червону-червону троянду. Джон Гопкінс поцілував її і сховав у кишеню. Потім відчинив двері й ввійшов у кімнату, на яку йому вказала леді. Це була розкішна бібліотека, м'яко, але ясно освітлена. Там сидів молодий чоловік і читав.

— Книжки, як поводитися в порядному товаристві, от що вам треба читати, — різко промовив Гопкінс. — Вставайте, я вас зараз повчу. Бути грубим з дамою. Бач, який!

Молодий чоловік глянув на нього трохи здивовано. Потім, не поспішаючи, підвівся, спритно схопив Джона Гопкінса за руки й повів його до виходу з такою силою, що той і не пробував опиратися.

— Схаменіться, Ральфе Бренское, — кричала молода жінка, ідучи за ними слідом. — Як ви смієте так поводитися з хоробрим джентльменом, що хотів за мене заступитися!

Молодий чоловік делікатно виставив Джона Гопкінса за двері і зачинив за ним.

— Бес, — сказав він спокійно, — зроби мені таку ласку, покинь читати історичні романи. Звідки взявся цей суб'єкт?

— Арман привіз його, — відказала місіс. — Це було так недобре з твого боку не дозволити мені взяти того сенбернара. І я послала Армана по Вольтера. Я була так на тебе сердита.

— Ну будь же хоч трохи розсудлива, Бес, — сказав молодий чоловік, беручи її за руку. — Цей же собака небезпечний, він уже покусав двох чи трьох чоловіків. Ну, ходім скажемо тьоті, що ми вже помирилися. І вони пішли, взявшись за руки.

Джон Гопкінс прийшов додому. На східцях гралася п'ятилітня воротарева донька. Гопкінс дав їй чудесну червону троянду і піднявся до себе нагору.

Місіс Гопкінс морочилася з своїми папільйотками.

— Дістав сигару? — байдуже спитала вона.

— Звичайно, — відповів Гопкінс, і пройшовся трохи. — Чудовий вечір сьогодні.

Він знов усівся на своєму твердому дивані, вийняв недопалок сигари, закурив її і, роздивляючись на сповнені грації постаті на картині “Буря”, сказав:

— Я почав тобі був розказувати про новий костюм містера Віплза. Він сірий, у крихітну таку клітинку. Дуже гарно.

ЯК ПРОЗРІВ ДОУЕРТІ

“Великий Джим” Доуерті був спортсмен. Він належав якраз до цієї породи людей. А на Манхеттені²¹ це особлива порода. Це північні каріби¹³—сильні, вправні, самовдоволені, дружні, як одна родина; вони чесні в межах законів своєї породи, а до людей, що підлягають законам суспільства, ставляться з легкою зневагою. Я, звичайно, кажу про спортсменську аристократію.

Найбільше люблять вони сидіти на верандах кафе-ресторанів. На зріст вони бувають усякі: маленькі, середні, великі. Але що в них абсолютно однакове, так це завжди чисто виголені синьо-чорні підборіддя та щоки, і (в сезон, звичайно) темні пальта з чорними оксамитовими комірами.

Про їхнє хатнє життя мало що відомо. Кажуть, бувають випадки, коли Амур¹⁴ і Гіменей¹⁵ беруть участь у грі, і “краща” програє. Деякі сміливі теоретики запевняють, що спортсмени буває й женяться і навіть наживають потомство. Часом спортсмен бере участь у якій-небудь політичній грі; і тоді на одному з пікніків раптом об’являється місіс Спортсмен і маленькі Спортсменята в блискучих капелюшках, з бляшаними відерцями в руках.

Але здебільшого спортсмени додержують східніх звичаїв. Жінкам, на їхню думку, не треба давати особливих привілеїв. Вони можуть чекати їх за ґратами, вдома. Там вони, безумовно, ходять по перських килимах, слухають пташок у клітках, грають на цитрі¹⁶ і

їдять ласощі. Але поза домом спортсмен цілком належить самому собі. У вільні години він не конвоює розвійних мережев і високих підборів, що вистукують щасливі секунди вечірніх прогулянок, як це буває з мужчинами інших менхеттенських порід. Він тиняється вулицями з гуртом таких як сам і прикладає своїм жаргоном прикладки проходжим.

У “Великого Джима” Доурті була дружина, але її мініатюри він у петельці не носив. У нього було своє домашнє огнище на одній з тих темнокам’яних, перерізаних трамвайними рейками, вулиць у західній частині міста, що так нагадують недавно розкопані вулиці Помпеї¹⁷.

До цього свого огнища містер Доурті повертався щодня, коли наступала та пізня година, коли вже не можна було сподіватися ніяких спортивних розваг. У цей час єдина мешканка його гарему вже відходила в царство снів, пташка мовчала, і містерові Доурті теж лишалось тільки спати. “Великий Джим” завжди вставав о дванадцятій, перед самим сніданком, і зараз же вирушав на *genderz-vous*¹⁸ з своєю компанією.

Невиразна свідомість того, що на світі існує місис Доурті, в нього була завжди, і, якби хтось здумав обвинувачувати його в тім, що спокійна, гарненька, весела жіночка, що щодня сидить проти нього коло столу — його дружина, він не став би заперечувати. Справді, він навіть досить добре пам’ятав, що от уже майже чотири роки, як вони одружені. Повертаючись щовечора о сьомій додому, він був певний, що йому подадуть смачний обід. За обідом вона часто розповідала йому про втішні штуки, що витинає її канарка Спот, і про біляву леді, що живе через вулицю. І “Великий Джим” часом навіть слухав, що вона йому оповідає.

Вона часом ходила на денні спектаклі. Крім того, в неї був грамофон з шістьма десятками пластинок. А раз, коли якимсь вітром занесло до них дядька Емоса з верхніх штатів, вона ходила з ним до Еденського музею. Далєбі, всяка б жінка була рада мати стільки розваг.

Одного дня містер Доурті, як завжди, зараз же після сніданку, надів капелюха і попростував до дверей. Він уже взявся був за ручку, як раптом почув жінчин голос.

— Джиме, — твердо сказала вона, — я хочу, щоб ти запросив мене сьогодні куди-небудь пообідати. От уже три роки, як ти нікуди зі мною не ходив.

“Великий Джим” остовпів з дива. Ніколи ще вона не зверталась до нього з таким проханням. Це мало принадність новизни. А який же спортсмен не любить її.

— Гаразд, — сказав він. — Тільки коли я прийду о сьомій, будь готова. І щоб не було цих “почекай хвилинку”, себто годину або дві. Чуєш, Делі?

— Я буду готова, — спокійно відповіла дружина.

Рівно о сьомій, вона сходила по кам'яних східцях на вулицю, що нагадувала Помпею. На ній була вечірня сукня з матерії, яку могли виткати лише павуки, а викрасив її, очевидно, вечірній присмерк. На плечі було накинуте легке пальто з багатьма чарівно-непотрібними пелеринками і принаднонекорисними стрічками. Гарне пір'ячко — гарна й пташечка; ця приказка повинна звучати, як закид для тих чоловіків, що відмовляються давати свій заробіток для удосконалення промисловості, що обробляє страусове пір'я.

“Великий Джим” Доурті був збитий з пантелику. Поруч себе він бачив якусь незнайому істоту. Він пригадував те скромне пір'я, що його звичайно носила ця райська пташка в своїй клітці, і це нове бентежило його. Зараз, правда, вона нагадувала йому ту саму Делію Каллен, з якою він одружився чотири роки тому. І якось соромливо і трохи незграбно ступав він праворуч неї.

— По обіді я проведу тебе додому, Делі, — сказав містер Доурті, — а сам піду з хлопцями до Зельцера. Можеш сьогодні гульнути, Делі. Я вчора виграв на Анаконді. Так що можеш замовляти все, що хочеш.

Містер Доурті збирався пообідати з своєю незвичайною компаньйонкою скромно і непомітно. Догоджувати дружині в його колі вважалося за непросту

легкодухість. Якщо хто-небудь з його товаришів з треку, більярду або тоталізатора і мав дружину, то ніколи не скаржився на це привселюдно. Тут недалеко від широкого, залитого ярким світлом проспекту, на бічних вулицях було чимало скромних ресторанів, і до одного з них він збирався повести дружину, щоб усе було, як кажуть, тишком-нишком.

Але дорогою містер Доурті передумав. Він увесь час крадькома скидав оком на свою привабливу супутницю і прийшов до висновку, що вона не яка-небудь шкапа. Тоді він вирішив попарадувати з нею перед кафе Зельцера, де в цей час звичайно збиралися його приятелі-спортсмени, щоб полупати очима на прохожих. Так, обідати він поведе її до Гуїлі, найшикарнішого ресторану на весь район.

У Зельцера, як завжди, на своєму посту вже сиділа ціла компанія чисто виголених джентльменів, і, коли містер Доурті й його перетворена Делія проходили мимо, вони витріщились на них з неймовірним здивуванням і раптом зняли капелюхи — річ так само незвичайна, як і те, що їм сьогодні підніс “Великий Джим”. На безстрасному обличчі цього останнього промайнуло щось подібне до тріумфу, — якийсь ледве помітний порух, що нагадував трохи той, що з’являвся у “Великого Джима”, коли він бачив у себе на руках гарну карту.

У Гуїлі панувала жвавість. Електричне світло було ярке, яким воно й повинно бути. Скатерки, серветки, посуд і квіти теж похвально виконували свої обов’язки. Публіки було багато, всі були гарно вдягнені і веселі.

Офіціант, без особливої рабської упадливості, провів “Великого Джима” та його дружину до одного з столиків.

— Вибирай з цього меню все, що хочеш, Делі, — сказав “Великий Джим”. — Сьогодні твоє свято. А ми, здається, й справді засиділися на домашніх харчах.

Дружина “Великого Джима” замовила обід. Він уже дивився на неї з пошаною. Вона відзначила й трюфелі, а він і не підозрював, що вона знає, що це таке.

Вино вона теж вибрала відповідне і якраз таке, як він любить. Тепер він дивився на неї не без захоплення.

Вона ж уся сяяла тим невинним захватом, що дає жінці вдоволене почуття самоповаги. Вона з піднесенням і радістю оповідала йому про всяку всячину, і поступово на її прозоро-блідих від затворницького життя лицьох з'явився ніжний рум'янець. “Великий Джим” оглянув зал і найшов, що там не було жінки, гарнішої за неї. І коли він згадав про те, що цілих три роки продержав її замкнуту в чотирьох стінах і не чув від неї жодної скарги, він аж зашарівся від сорому, бо його *specto* гравця було завжди грати чесно.

Але діло дійшло до трьох чвертів свого напруження, коли до їхнього столика підійшов високошановний Петрік Корріген, лідер району Доуерті і його приятель. Високошановний Петрік Корріген був людина благородна як на словах, так і на ділі. Що ж до того, як він повівся з компанією “Бларні Стон”, то, звичайно, він покрив би ті величезні втрати, що вона потерпіла через порушення договору, якби “Бларні Стон” вважала за зручне позивати високошановного Петріка.

— Здорово, Джиммі, друже! — вигукнув він, плескаючи Доуерті по плечі, і, сяючи як сонце в полудень, глянув на Делію.

— Високошановний містер Корріген — місіс Доуерті, — познайомив їх “Великий Джим”.

Високошановний Петрік пустив цілий фонтан красномовности й захоплення. Він звелів офіціанту принести йому стільця, присів до їхнього столу, і чарки знов наповнились.

— Ах ти, старий шалапут, — посварився він пальцем на “Великого Джима”. — Так довго ховати від нас місіс Доуерті.

“Великий Джим” Доуерті, що взагалі ніколи не відзначався особливою балакучістю, тепер зовсім занімів і дивився як його дружина, та сама дружина, з якою він цілі три роки обідав удома, розцвітала на його очах, як якась чарівна квітка.

Жвава, дотепна, чарівна, вона легко й спритно відби-

вала словесну атаку досвідченого в цій справі високошановного Петріка, і він незабаром відчув себе враженим, переможеним, зачарованим. Вона розгорнула свої пелюстки, що так довго були згорнені, і вся кімната обернулася у квітучий сад. Вони пробували затягнути в розмову “Великого Джима”, але в нього не було слів.

Але от у кімнату ввійшла ціла компанія політиків і славних хлопців, що живуть лише спортом. Побачивши “Великого Джима” і лідера, вони підійшли до них, і їх теж познайомили з місіс Доурті. І не пройшло й кількох хвилин, як вона заправляла цілим салоном. За нею упало шестеро мужчин, і всі шість мали її за чарівну. А “Великий Джим” сидів злий і весь час твердив про себе: “три роки, три роки”.

Обід скінчився, і високошановний Петрік простягнув був руку по пальто місіс Доурті, але що тут уже була потрібна дія, а не слова, то здоровенна рука Доурті випередила Петрікову на цілих дві секунди. Коли біля виходу всі почали прощатися, високошановний Петрік сильно ляснув Доурті по спині і голосно прошепотів:

— Джиммі, синку, твоя жінка — діамант найчистішої води. Ну, й щастить же тобі, як сукиному сину.

“Великий Джим” ішов з дружиною додому. І здавалося, що огні і ярко освітлені вітрини завдають їй стільки ж радості, як і захоплення нею мужчин у Гуїлі. Коли вони проходили повз Зельцера, до них донеслися голоси спортсменів, що обговорювали за чаркою денні події. Біля дверей своєї квартири Делія спинилася. Все її личко так і випромінювало втіхою від гарно проведеного часу. Звичайно, вона не могла сподіватися, що Джим буде часто віддавати їй свої вечори, але навіть один сьогоднішній надовго прикрасить її самотні години.

— Спасибі тобі, Джиме, за сьогоднішній вечір, — сказала вона. — Ти, звичайно, зараз підеш до Зельцера?

— До біса Зельцера, — з серцем сказав “Великий Джим”. — Чорт з ним і з Петом Коррієном. Що він думає, що я сліпий, чи що?

І двері зачинилися за ними обома.

ПЕРСИК

Медовий місяць був уповні. Квартира була застелена новими кольористими килимами, обвішана портъерами з шовковими китицями, а в їдальні на виступі, що йшов над панеллю, стояло шість пивних кухлів з олив'яними покришками. Чари квартири ще володіли молодими. Та воно й зрозуміло. Ніхто з них ніколи не бачив первоцвіту на березі річки, і якби вони побачили його під той час, то він здався б їм чимось — ну ви ж розумієте, чим може здатися звичайнісінький первоцвіт людям в їхньому становищі.

Молода лежала в гойдалці, і весь світ був біля її ніг. Оповита рожевими мріями і шовком кімоно того ж самого кольору, вона думала, що кажуть у Гренландії, Тасманії і Белуджістані про її шлюб з Кідом Мак-Гаррі. Звичайно, їй було байдуже, що саме там кажуть. Від Лондона до Південного Хреста¹⁹ не було борця важкої ваги, що витримав би чотири години, чи то пак, чотири тури проти її чоловіка. І от уже цілих три тижні, як він належав їй самій, і її маленький пальчик повертав його швидше, ніж кулак супротивника, що зводить сорок два фунти одною рукою.

Кохання, коли кохають нас, здається нам сповненим самозречення і готовості до жертв, але нехай хто інший здумає так розуміти це почуття до себе, ми називаємо це зарозумілістю й надмірною пихою.

Молода схрестила свої шнуровані черевички й замислено подивилась на безпутних купідонів на стелі.

— Серденько, — сказала вона з видом Клеопатри²⁰, що прохає Антонія²¹ привезти їй до палацу Рим, загорнутий у найтонший папір. — Я неначе охоче з'їла б персика.

Кід Мак-Гаррі підвівся, надів пальто і капелюх. Він був виголений, серйозний, чулий і меткий.

— Гаразд, — заявив він так спокійно, ніби висловлював згоду підписати умову на змагання з чемпіоном Англії. — Я зараз побіжу і принесу, добре?

— Ти ж не барися, — сказала молода. — А то я по-

чуватиму себе дуже самотньою без мого поганого хлопчиська. Тільки ж добудь гарного, стиглого.

Після довгих прощань, немов виражаючись у немичу подорож до далеких країв, Кід вийшов на вулицю.

Тут він не без підстави спинився в нерішучості. Надворі стояла рання весна, і було дуже мало шансів знайти на одній з цих ще холодних вулиць бажаний солодкий дар золотого літа. Він спинився на розі біля фруктові крамнички італійця і кинув презирливий погляд на його виставку, де красувалися загорнуті в папір помаранчі, поліровані яблука й блідаві, прагнуці сонця, банани.

— Єсть да персики?— спитав Кід, намагаючись говорити мовою Данте²², улюбленця всіх закоханих.

— Ах, по!—зітхнув крамар. — Ще одного місяця нема да персика. Зарано. Майте да гарні помаранчі. Хотів да помаранчі?

Не ушанувавши італійця відповіддю, Кід подався далі. Він зайшов до підприємства свого приятеля прихильника, Юстуса О'Коллагена, що являло собою разом і нічну крамницю, і кафе, і кегельбан. О'Коллаген був, як завжди, на своєму господарському посту, пильнуючи, щоб що не "попливло" з крамниці.

— Моїй старій щось, ні сіло ні впало, закортіло персика,—сказав йому Кід. — Якщо в тебе є, Коле, давай мерщій. А якщо маєш багато, давай усі.

— Уся моя крамниця до твоїх послуг, — сказав О'Коллаген,—але персиків у мене немає. Ще дуже рано. Гадаю, що ти його навіть на Бродвеї не знайдеш. Погана твоя справа, друже. Якщо жінці чого заманеться, то вже нічим її не заспокоїш. Та й пізно вже, першорядні фруктові крамниці вже зачинені. Але якщо ти гадаєш, що твоя місіс не проти того, щоб з'їсти гарну помаранчу, я якраз одержав цілу скриньку — чудових...

— Дуже вдячний тобі, Коле, але тут хоч лусни, а треба саме персика добути. Спробую ще пошукати.

Коли Кід ішов уздовж Вест-Сайд авеню, було вже над північ; він обійшов ті декілька крамниць, що ще були відчинені, питаючи персика, але його там просто брали на глузи.

А в затишній квартирі молода впевнено чекала свого персика. Невже ж чемпіон борців не зможе дістати його? Що для нього пори року, Зодіак, альманах, раз йому треба добути своїй коханій червневий плід Амсдену або Джорджії?

Кідів погляд упав на освітлене вікно, що виблискувало розкошами найпишніших кольорів природи. Світло раптом погасло. Кід кинувся скільки духу до вітрини і постиг якраз, коли фруктовник уже зачиняв свою крамницю.

— Персика... — нерішуче промовив Кід.

— Немає, сер. Будуть не раніш як через чотири тижні. Не думаю, щоб ви могли зараз десь знайти їх. Може в місті і є трохи оранжерейних, але де саме ви їх можете знайти, далєбі не знаю. Може в якому-небудь з дорогих ресторанів, або ще де-небудь, де кидають на вітер гроші. Але в мене є прегарні помаранчі, сьогодні тільки одержав...

Кід постояв трохи на розі, роздумуючи, потім раптом попростував до пари зелених вогнів, що освітлювали сходи якогось будинку на темній боковій вулиці.

— І капітан тут? — спитав він чергового сержанта поліцейного участку. Не встиг той і відповісти, як з сусідньої кімнати з'явився й сам капітан. Він був у цивільному вбранні й мав діловий вигляд.

— Хелло, Кіде! — привітав він борця. — а я гадав, що ви ще справляєте свою весільну подорож.

— Учора повернувся. Тепер я вже солідний громадянин і цікавлюся міськими справами. Що ви скажете, капітане, на те, щоб сьогодні вночі заскочити до Денвера Діка?

— Трохи запізно, друже, — відказав капітан, покручуючи вуса. — Денвера вже два місяці як прикрито.

— Вибачте, — сказав Кід, — після того, як Реферті вигнав його з Сорок третьої вулиці, він перебрався в ваш района, і гра в нього тут іде така як ніколи. А мені муляє очі цей гральний дім, і я з радістю допоможу вам.

— У моєму районі? — заревів капітан. — Ви певні,

Кіде? Ви мені робите велику ласку. А ви знаєте роль? Як же ми це зробимо?

— Доведеться вибити двері, — сказав Кід. — Вони ще не встигли приробити до них штаби. Треба буде взяти чоловік з десятеро. Мене вони не впустять. Денвер уже пробував розправитися зі мною, бо він гадає, що минулого разу я його виказав, хоч я тут був ні при чому. Ну, поспішайте, бо мені треба додому. Це за два кроки звідси.

Не пройшло й десяти хвилин, як капітан з десятима полісменами під проводом Кіда прокрався в неосвітлений, але дуже пристойний на вигляд будинок, що вдень, здавалось, кипів діловим життям.

— Третій поверх, — шепнув Кід, — ідіть за мною.

Два полісмени з сокирами наготові спинилися перед дверима, на які вказав Кід.

— Щось дуже вже тихо, — висловив сумнів капітан. — Ви певні, Кіде, що це тут?

— Рубайте, — сказав Кід. — Я беру все на себе.

Сокири з тріском проломили погано захищені двері. Сліпуче світло прорвалося крізь розколини, двері впали, і нападники зі зброєю в руках ускочили в кімнату.

Величезна кімната була обставлена з блиском і пишнотою, такими любими західній душі Денвера Діка. Різні заборонені ігри йшли повним ходом. Чоловік з п'ятдесят кинулося на полісменів, боронячи свою особисту свободу. Цим одягненим у цивільне вбрання прихильникам запальних ігор довелося добре попрацювати кулаками і більше ніж половині з них пощастило втекти.

Цієї ночі Денвер Дік ушанував гравців своєю особистою присутністю. Він повів перед наступу, щоб знищити невеличкий загін нападників, але, побачивши Кіда, враз змінив тактику і віддався особистим почуттям. Належачи, як і Кід, до категорії важких, він з радістю кинувся на слабшого на вигляд супротивника, і обидва, злившись в міцних обіймах, покотилися вниз по сходах. Опинившись на площадці, вони випустили один-одного й скочили на ноги. І тут Кід зміг ужити деяких з своїх професійних прийомів, що не могли йо-

му стати в пригоді, поки він перебував в обіймах схвилюваного джентльмена, який важив 200 фунтів і мав утратити двадцять тисяч доларів жінчиного посагу.

Подолавши свого суперника, Кід поспішно піднявся нагору і кинувся в маленьке приміщення, відокремлене від гральної кімнати аркою.

Там стояв великий стіл, розкішно сервований китайською порцеляною та сріблом і рясно заставлений різними вишуканими дорогими стравами, до яких такі ласі завзяті гравці. І в цьому знову виявився витончений смак джентльмена, відомого в місті під прізвиськом Денвера Діка.

На підлозі з-під скатертини висунувся на декілька сантиметрів патентований шкіряний боток № 10. Кід схопив боток і витяг з-під стола неіра в лівреї, з білою краваткою.

— Вставай, — скомандував Кід. — Ти завідуєш буфетом?

— Так, са-а, завідував. — Знов заскочили нас?

— Здається, що так. Слухай. У тебе є персики. Якщо немає, — я пропав.

— Було аж три десятки, са-а, коли почався гра, але здається джентльмени з'їв їх усі. Може, са-а хотів би з'їсти перша сорт помаранча. Я можу знайти для...

— Якщо хто-небудь здумає запропонувати мені сьогодні помаранчі, я йому всю морду розіб'ю, — сердито закричав Кід. — Зараз же, де хочеш, знайди мені персика, а то тобі погано прийдеться.

Нагородою за напад на шалено дорогий і багатющий буфет Денвера Діка був лише один останній персик, що якимось дивом уникнув епікурейських щелепів²³ шукачів щастя. Він зараз же зник у Кідовій кишені, і невтомний фуражир поспішив якнайшвидше понести свою коштовну здобич. Опинившись на тротуарі, він ледве глянув на полісменів, які розсаджували по екіпажах своїх заарештованих, і широкими швидкими кроками рушив додому.

На серці у нього було ясно. Так колись середньовічні лицарі, після небезпеки і великих подвигів, поверталися до своїх прекрасних дам серця. Кідова дама

серця дала йому наказ, і він зараз же послухався. Правда, треба було лише дістати персика, що їй його забажалося; але це не такий уже й малий подвиг роздобути персика опівночі взимку, на вулицях, укритих збитим, як залізо, лютневим снігом. Їй захотілося персика... їй, його коханій, і він весь час придержував у кишені коштовний плід, боячись, щоб якимось його не загубити. По дорозі Кід зайшов у аптеку і звернувся до фармацевта в окулярах:

— Будь ласка, подивіться, чи не поламав я собі ребра. Я оце вскочив у невеличку замороку і скотився з другого поверху.

Аптекарь оглянув його.

— Ні, переломів немає, — був його діагноз, — але тіло так побите, що можна подумати, що ви двічі скотилися з Ейфелевої вежі.

— Ну, це нічого, — сказав Кід. — Дайте мені, будь ласка, одягну щітку.

Молода чекала в м'якому світлі від рожевого абажура. Значить, ще не минули часи чудес. Їй досить було тільки висловити найменше бажання — квітку, гранат... ах, ні, вона ж захотіла персика — і її чоловік зараз же пішов шукати його, не зважаючи на нічну пору, бо ніщо в світі не могло йому перешкодити виконати бажання його коханої.

І ось він стоїть біля неї і кладе їй у руку персика.

— Ах, поганий хлопчисько, — каже вона любовно. — Хіба ж я просила персика? Мені здається, я б з більшою охотою з'їла помаранчу.

Хай буде благословенна молода!

ПРОВІСНИК ВЕСНИ

Задовго до того, як у грудях тюхтіюватого селюка виникне передчуття весни, городянин уже твердо знає, що богиня у зеленому вбранні знову зійшла на свій престол. Сидячи між чотирьох кам'яних стін, він снідає — їсть яйця та грінки — і читає у вранішній газеті всякі весняні повідомлення.

Бо колись вісником весни була поява в нас особливо ніжних почуттів, що з'являлися в нашому серці, а тепер їх замінило агентство Ассошиейтед Пресс.

Спів першої коноплянки в Хакенсаку; зелене вбрання кленів у Бенінгтоні; котики на вербах уздовж головної вулиці в Сіракузах; перший ураган в Сент-Луїсі; лебедина пісня лонг-айлендської устриці; песимістичний прогноз щодо врожаю персиків у Помптоні (штат Нью-Джерсі); поява на озері біля станції Білджуотер прирученої дикої гуски з переламаною лапою; підступна спроба Аптечного тресту нагнати ціну на хінін, викрита членом конгресу Джінксом; перша розбита блискавкою тополя, під якою екскурсанти шукали захисту від грози; перше скресання криги на річці Аллегейні; фіалка біля моху, що її знайшов у Раунд-Корнерсі наш кореспондент, — ось які ознаки пробудження природи передає телеграф мудрому місту, тоді як фермер на своїх сумних полях бачить ще лише повновладну зиму.

Але всі ці ознаки суто зовнішні. Справжній провісник весни — наше серце. Тільки тоді, коли Дафніс починає шукати свою Хлою²⁴, а Майк — свою Меггі, тільки тоді можна бути певним, що весна справді прийшла, і тільки тоді можна сміливо повірити газетному повідомленню, що на пасовиську фермера Петтігрю вбили гримучу змію завдовжки п'ять футів.

Перша фіалка ще не розквітла, коли містер Пітерс, містер Регздейл і містер Кід, сидячи на лаві в Юніонсквері, змовилися про щось. У цьому тріо волоцюг за д'Артаньяна²⁵ був містер Пітерс. Він являв собою найбруднішу, наймізернішу пляму на тлі зелених садових лав. Але в ту хвилину він відігравав першу роль.

У містера Пітерса була жінка. Досі ця обставина не давала йому ніякої переваги перед Регзі і Кідом. Але сьогодні саме вона наділяла його особливою владою. Щасливо уникнувши кайданів шлюбного життя, друзі містера Пітерса не раз брали його на глузи за те, що він зважився пуститися по таких бурхливих хвилях, але тепер вони мусили визнати одне з двох: або

що доля наділила його особливою передбачливістю, або що йому просто надзвичайно пощастило.

Річ у тому, що місіс Пітерс мала долар. Цілий долар, справжній білет державної скарбниці, який годився, щоб заплатити мито, податки, страхові та інші внески. І ось троє бувалих у бувальцях мушкетерів сушили собі голову над тим, як добути цей долар.

— А звідки ти знаєш, що в неї є цілий долар? — спитав Регзі, якого велетенські розміри цієї суми настроїли на скептичний лад.

— Вугляр бачив, що їй заплатили долар, — відповів містер Пітерс. — Учора вона кудись ходила прати. А снідати що вона мені дала? Скоринку хліба та чашку кави, а в самої цілий долар.

— От відьма! — сказав Регзі.

— Знаєте що, ходімо зараз до неї, почастиємо добре стусанами, заткнемо пельку рушником і відберемо долар, — похмуро запропонував Кід. — Чи, може, ви жінку боїтеся?

— Вона, чого доброго, ще так загорлає, що нас схоплять, — заперечив Регзі. — Я не лупцюватиму жінку, коли в домі повно людей.

— Джентльмени, — суворо мовив містер Пітерс крізь руду бороду, що закривала йому губи, підборіддя, — не забувайте, що йдеться про мою дружину. Кожен, хто хоч пальцем зачепить жінку не для того, щоб...

— А Магайр учора одержав нову бочку пива, — в'їдливо зауважив Регзі. — Якби ми мали долар, то можна було б...

— Мовчи вже, — сказав містер Пітерс, облизуючи губи. — Так чи так, хлопці, а нам цей долар треба якось добути... Та що там довго розводитися! Хіба те, що належить жінці, не належить і її чоловікові? Я сам це зроблю. Зараз же піду додому і заберу його. Чекайте мене тут.

— Вони слабодухі, дай доброго стусана під ребро, одразу кажуть, де в них заховано гроші, — мовив Кід.

— Ніякий порядний чоловік не битиме жінку, — добродично заявив містер Пітерс. — От хіба трохи

придушити, легенько отак узяти за горло, щоб і слідів ніяких не лишилось, це ще можна. Ну, ви тут почекайте. Будьте певні, я зараз принесу долар.

Пітерси жили на горішньому поверсі будинку між Другою авеню та річкою. Їхня кімната виходила вікнами на подвір'я і була така темна, що хазяїн червонів, беручи за неї плату. Місіс Пітерс коли-не-коли підробляла: ходила прати й мити підлоги. А щодо містера Пітерса, то за останніх п'ять років він не заробив і цента. І все-таки вони трималися одне одного, міцно зв'язані взаємною ненавистю і злиднями. Вони були рабами тієї самої звички, що не дає землі розлетітися на друзки, хоч, правда, є ще якась безглузда теорія тяжіння. Місіс Пітерс вмостила своє двохсотфунтове тіло на міцнішому з двох стільців і через єдине вікно безтямно дивилася на цегляну стіну сусіднього будинку. Очі в неї були червоні й мокрі. Всі меблі можна було вивезти на одному ручному візку, але жоден хазяїн візка не взяв би їх і задарма.

Двері відчинились, і до кімнати ввійшов містер Пітерс. Його фокстер'єрові очиці жадібно блищали. Характер того блиску жінка визначила правильно, але в одному помилилась — у чоловіковім погляді вона побачила голод, насправді ж то була жага.

— До вечора їсти нічого не дам, — сказала місіс Пітерс і знову втупилась у вікно. — і зараз же забирайся геть, щоб я не бачила твоєї собачої морди.

Містер Пітерс прикинув на око відстань, яка відділяла його від дружини. Щоб захопити її зненацька, можна, мабуть, кинутися стрибком, повалити її й вдатися до тої душильної тактики, якою він нещодавно вихвалявся перед своїми приятелями. Правда, тільки вихвалявся, бо сам він ще ні разу не наважився підняти на жінку руку; але сама думка про чудове холодне пиво додала йому хоробрості, і Пітерс ладен був відмовитися від своєї власної теорії щодо того, як джентльменові треба поводитись із дамою. Але він, як справжній волоцюга, волів методів, що потребують не так сміливості, як артистичності, і то-

му вдався до дипломатії, а в такій грі справжній козир — це вміння створити враження, ніби ти не сумніваєшся в успіху.

— У тебе є долар, — сказав він недбало, але значуще, як говорять, запалюючи дорогу сигару, якщо, певна річ, вона є.

— Є, — відповіла місіс Пітерс і, вийнявши схованого за пазухою папірця, навмисне зашелестіла ним, дразнячи чоловіка.

— Мені запропонували роботу в... чайній крамниці, — сказав містер Пітерс. — Завтра вже маю вийти. Тільки треба купити собі пару...

— Брешеш, — мовила місіс Пітерс, знову ховаючи гроші. — В чайну крамницю... Та тебе ніякий крамар і на поріг не пустить. Я собі геть руки постирала, перуци сорочки та підштаники, щоб заробити цей долар. Думаєш, я для того всі ці дні бовталася в змилках, щоб ти його пропив? А дзуськи! І не думай про ці гроші.

Було ясно, що талейранівським способом²⁶ долара не здобути. Але дипломатія винахідлива. Артистичний темперамент містера Пітерса підняв його за вушка штиблетів і поставив на нову позицію. В очах його з'явилася розпачлива меланхолія.

— Кларо, — мовив він глухим голосом, — боротися далі — марна річ. Ти ніколи мене не розуміла. Бачить Бог, я щосили намагався втриматися на поверхні, але хвилі житейського моря...

— Облиш рожеві надії на мій долар і перестань варнякати про те, як ти підеш блукати по світу, — сказала місіс Пітерс. — Це я вже не раз чула. Он там на миснику за коробкою з-під кави стоїть пляшка з карболкою. Пий на здоров'я.

Містер Пітерс замислився. Що робити далі? Випробувані способи нікуди не годилися. Але ж там, біля руїн замку, тобто на садовій лаві з кривими чавунними ніжками, його ждуть два підтоптаних мушкетери. На карту поставлено його честь. Він же взявся самодин піти на штурм і добути скарб, що дасть їм утіху й забуття. І єдиною перешкодою між ним і жаданим

доларом стоїть його дружина, оте молоденьке дівча, яке... Стривай! А чому б не спробувати знову? Колись він кількома ніжними словами міг добитися від неї чого завгодно. Чи не спробувати і тепер? Але ж скільки часу минуло відтоді! Тяжкі злидні і взаємна ненависть убили все. Однак Регзі й Кід ждуть його з доларом.

Містер Пітерс крадькома пильно глянув на дружину, її повна фігура не вмщувалась на стільці. Жінка, не відриваючись, мов зачарована, дивилась у вікно. По очах було видно, що вона недавно плакала.

— Не знаю, — тихо проказав містер Пітерс, — мабуть, з цього нічого не вийде.

У відчинене вікно було видно цегляну стіну й брудні, безлюдні задвірки. І якби знадвору в кімнату не долинали тепле повітря, можна було б подумати, що в місті ще зима, так непривітно й похмуро зустрічали вулиці облогу весни. Але весна ніколи не приходить під гуркіт гармат. Вона робить підкопи, закладає міни — і, хочеш не хочеш, доводиться здаватись.

“Ну, спробую”, — вирішив містер Пітерс і зробив кислу міну.

Підійшовши до жінки, він обняв її за плечі.

— Кларо, люба моя, — сказав він тоном, що не міг би обдурити й немовля, — навіщо нам сваритись і говорити одне одному всякі прикrostі? Хіба ж ти не рибонька-голубонька моя?

Амур у своїй найголовнішій книзі відзначить ваш вчинок чорним хрестом, містере Пітерс. На вас лягає звинувачення у тяжкому злочині: у спробі пограбування і блюзнірській підробці найсвятіших слів Коханья.

Але весна зробила чудо. Сліпим завулком, попід темними похмурими стінами прокрався в кімнату на задвірках Провісник. Це було смішно, проте... і ви, сер, і ви, мадам, та й усі ми, грішні, потрапляємо в цю пастку.

Червона, гладка, ридаюча, мов Ніобея²⁷ або Ніагара, місіс Пітерс кинулась на шию своєму повелителю і затопила його сльозами. Містер Пітерс з радістю витяг би долар із родинного сейфа, але його руки були притиснуті до боків міцними обіймами дружини.

“Трубний глас”

— Ти мене любиш, Джеймсе? — спитала місіс Пітерс.

— Шалено, — відповів Джеймс, — але...

— Ти хворий! — вигукнула місіс Пітерс. — Ти такий блідий, у тебе такий стомлений вигляд!

— Я себе якось погано почуваю, — сказав містер Пітерс. Я...

— Стривай, я знаю, що з тобою. Хвилинку, Джеймсе, я зараз...

Ще раз на прощання стиснувши чоловіка в обіймах так міцно, що він згадав “Непереможного турка”, місіс Пітерс хутенько вибігла з кімнати й загуркотіла вниз по сходах.

Містер Пітерс засунув великі пальці за підтяжки.

— Чудово, — звернувся він до стелі. — Діло буде. Я й не думав, що моя стара може розм’якнути від таких дурниць. Хіба ж я не Клод Мельнот?²⁸ Тепер я певен, що долар мій. Але куди ж це вона побігла? Ага, мабуть, на другий поверх до місіс Мальдун розказати, що ми помирилися. Треба буде цей спосіб запам’ятати. М’яка, як мило. А Кід радив надавати їй стусанів.

Місіс Пітерс повернулася з пляшкою настоянки сарса-паріли.

— Яке щастя, що в мене був долар, — сказала вона. — Ти ж геть змарнів, серденько моє.

Містерові Пітерсу довелося проковтнути повну столову ложку цього зілля. Потім місіс Пітерс сіла йому на коліна і прошепотіла:

— Назви мене ще раз своєю рибонькою-голубонькою, Джеймсе. Він сидів нерухомо, притиснутий до стільця новим втіленням богині весни.

Весна прийшла.

А в Юніон-сквері містер Регздейл та містер Кід, відчуваючи, що у них пересохло в горлі, совалися на лаві — нетерпляче ждали д’Артаньяна з долларом.

“Ех, шкода, що я її зразу не схопив за горлянку”, — подумав містер Пітерс.

ПОКИ ЧЕКАЄ АВТОМОБІЛЬ

Коли почало смеркатися, у цей затишний куток невеличкого тихого парку знов прийшла дівчина в сірій сукні. Вона сіла на лаву й розгорнула книжку, бо ще з півгодини можна було розібрати літери.

Повторюємо: сукня на ній була сіра й досить простенька простенька настільки, щоб не впадала в око бездоганність фасону і крою. Негуста вуаль оповивала схожий на тюрбан капелюшок і спадала на обличчя, що сяяло спокійною досконалою красою. Дівчина приходила сюди о цій порі і вчора, й позавчора, і хтось був, хто це знав.

Юнак, який знав про це, блукав поблизу, приносячи жертви великому ідолові — випадковій, і сподіваючись на його прихильність. І юнакові надії збулися: дівчина, перегортаючи сторінку, не втримала книжки, вона впала, відлетівши мало не на два кроки від лави.

Юнак миттю кинувся до книжки, підняв її і віддав власниці, суворо дотримуючись того особливого стилю, що процвітає в парках та інших публічних місцях і являє собою суміш галантності й надії, приборкуваних почуттям пошани до постового полісмена. Приємним голосом юнак наважився висловити кілька міркувань про погоду — звичайна тема, що допомагає почати знайомство, але нерідко стає причиною всяких нещасть, — і замовк, чекаючи вирішення своєї долі. Дівчина неквапливо окинула поглядом його скромний охайний костюм і обличчя, що не вирізнялося нічим особливим.

— Можете сісти, якщо хочете, — сказала вона протягим, звучним контральто²⁹. — Справді, сідайте, мені навіть приємно буде побалакати. Читати вже темно.

Раб випадку радо сів біля неї на лаву.

— Чи відомо вам, — спитав він, удаючись до форми, якою оратори звичайно відкривають у парку мітинг, — що ви найдивовижніша дівчина з усіх, яких я будь-коли бачив? Я ще вчора не зводив з вас очей. Невже ви, моя люба, не помітили, що ваші гарненькі оченята вразили декого в самісіньке серце?

— Хоч би хто ви були, — мовила дівчина крижаним тоном, — але прошу вас не забувати, що я — леді. Я вибачаю вам ваші слова, бо вони, без сумніву, є наслідком непорозуміння. Може, у вашому колі й заведено думати, що коли дівчина запрошує сісти поруч, то цим вона дає право називати себе “моя люба”. Але якщо це так, то я беру своє запрошення назад.

— Вибачте мені, будь ласка, — благально вигукнув молодик. Самовдоволений вираз його обличчя змінився на покайний і покірливий. — Я дуже винен перед вами, але... знаєте, в парку часто гуляють дівчата, які, розумієте... ні, ви, звісно, цього не розумієте... але...

— Облишмо цю тему, будь ласка. Звісно, я це розумію. Ви краще розкажіть мені ось про цих людей, що сунуть в усіх напрямках, по всіх цих доріжках. Куди вони йдуть? Куди поспішають? І чи вони щасливі? Як ви гадаєте?

Юнак миттю змінив грайливий тон. Він не зрозумів, яку роль йому призначено, і надумав поки що зайняти очікувальну позицію.

— Так, цікаво стежити за ними, — відповів він, вирішивши нарешті, що вловив настрій своєї співрозмовниці. — Чудесна загадка. Одні йдуть вечеряти, інші... гм... інші в якісь інші місця. Хотілося б знати, як вони живуть, що переживають.

— Саме це мене зовсім не цікавить, — сказала дівчина. — Я приходжу сюди посидіти тільки для того, щоб почути, як б'ється велике серце людства. Моє життя тече в середовищі, де ніколи не чути його ударів. Скажіть, чи здогадуєтесь ви, чому я так розмовляю з вами, містере...

— Паркенстекер, — підказав юнак, глянувши на неї очима, в яких світилося запитання і надія.

— Е ні, — сказала дівчина і, всміхаючись, посварилася на нього гарненьким пальчиком, — це прізвище надто добре всі знають. Так важко перешкодити газетам друкувати деякі прізвища. І навіть портрети. Ця вуалетка й капелюшок моєї покоївки дають мені можливість зберегти “інкогніто”. Коли б ви тільки знали,

як шофер дивиться на мене, вважаючи, що я не помічаю його поглядів. Адже небагато таких прізвищ, які, так би мовити, належать до свята́я святих нашої країни. П'ять чи шість, не більше, і моє завдяки випадковій народження — серед них. Я кажу все це вам, містере Стекенпот...

— Паркенстекер, — несміливо поправив хлопець.

— ...кажу, містере Паркенстекер, тому що мені захотілося хоч раз у житті поговорити із звичайною людиною, людиною, не зіпсованою нікчемним блиском багатства і свідомістю свого так званого “високого суспільного становища”. О, ви не повірите, як мені набридли гроші. Весь час гроші, гроші й гроші! А як я стомилася від тих, хто оточує мене! Це якісь маріонетки, всі на один копил. Мене аж нудить від розваг, коштовностей, виїздів, товариства, від усяких розкошів.

— А мені завжди здавалося, — нерішуче мовив юнак, — що гроші — річ приємна.

— Зрозуміло, приємно жити в достатку. Та коли у тебе стільки мільйонів, що... — Вона закінчила фразу розпачливим жестом. — Усе це страшенно одноманітно і скоро набридає. Катання, обіди, театри, бали, вечори. І на всьому позолота надмірного багатства. Часом навіть дзенькіт льоду в моєму келиху з шампанським дратує мене до божевілля.

Містер Паркенстекер, здавалося, слухав її дуже зацікавлено. — Я завжди любив, — сказав він, — читати і слухати про життя багатів і великосвітського товариства. Мабуть, я трошки сноб. Але я люблю мати точне уявлення про все, і, знаєте, мені завжди здавалося, що не лід кладуть у шампанське, а навпаки, пляшкы з шампанським ставлять у лід.

Дівчина засміялась мелодійним сміхом — його зауваження, очевидно, неабияк її потішило.

— Річ у тому, — пояснила вона поблажливо, — що ми, люди заможного класу, часто розважаємось тим, що порушуємо загально визнані норми. Нині модно класти лід у шампанське. Це дивацтво увійшло у звичай після обіду в Уолдорфі³⁰, даного на честь якогось

татарського князя. Але скоро, мабуть, вигадують і ще щось. Ну от, наприклад, на цьому тижні на званому обіді на Медісон-авеню біля кожного прибору поклали зелену замшеву рукавичку, яку всі надівали, коли їли оливки.

— Тепер я бачу, — смиренно згодився молодик, — що всі ці тонкощі, всі розваги інтимних кіл високого товариства нам, простим людям, невідомі.

— Іноді, — вела дівчина далі, легеньким кивком голови прийнявши його слова про необізнаність із життям високого товариства, — іноді мені спадає на думку, що якби я могла покохати, то тільки чоловіка, нижчого за мене своїм суспільним становищем. Трударя, а не неробу. Але, безперечно, вимоги кастовості й багатства виявляться сильніші за мої нахили. Зараз мені докучають двоє. Один німецький можновладний герцог. Кажуть, ніби такої буйної вдачі і такий жорстокий, що довів свою жінку до божевілля. Другий претендент — англійський маркіз, такий бундючний та користолюбний, що я, мабуть, віддам перевагу жорстокості герцога. Але нащо я все це вам розказую, містере Покенстекер?

— Паркенстекер, — ледь чутно поправив юнак. — Ви не уявляєте собі, як я ціную ваше довір'я.

Дівчина подивилась на нього холодним, байдужим поглядом, що недвозначно підкреслив різницю в їхньому суспільному становищі.

— Яка у вас професія, містере Паркенстекер? — спитала вона.

— О, дуже скромна. Але я маю надію досягти дечого в житті. Скажіть, ви не жартували, коли говорили, що могли б покохати чоловіка, становищем нижчого за вас?

— Звичайно, я говорила серйозно, але ж я сказала “могла б”, а тут, ви ж бачите, і великий герцог, і маркіз. Певна річ, ніяка професія не видалась би мені скромною, аби сама людина дуже мені подобалась.

— Я працюю в ресторані, — оповістив містер Паркенстекер.

Дівчина трохи здригнулась.

— Але ж ви не офіціант? — спитала вона майже з благоанням у голосі. — Звісно, будь-яка праця благородна, тільки розумієте, особисте обслуговування, лакеї і...

— Ні, я не офіціант, я касир у... — Навпроти, на вулиці, що тяглася по другий бік парку, яскраво сяяла електричними лампочками вивіска "Ресторан". — Он бачите, у тому ресторані.

Дівчина глянула на маленький годинник на браслеті тонкої роботи й поспішно підвелася. Вона сунула свою книжку у гарненьку сумочку, що висіла біля пояса й була трохи замала для книжки.

— А чого ж ви зараз не на роботі? — спитала дівчина.

— Сьогодні я працюю в нічній зміні, — відповів молодик, — у мене ще є вільна година. Але ж це не остання наша зустріч? Чи можу я сподіватись побачитися з вами?

— Не знаю. Можливо. Але навряд, щоб мені захотілося приїхати сюди ще раз. Ну, я поспішаю. Сьогодні треба бути на званому обіді, потім лежа в театрі... ох, знову те саме. Ви, може, помітили на розі біля парку білий автомобіль?

— З червоними колесами? — спитав хлопець, замислено насупивши брови.

— Так. Я завжди їжджу в цьому авто. П'єр зараз чекає на мене біля входу. Він певен, що я купую щось у магазині по той бік парку. Уявляєте, яка це неволя, а не життя, коли доводиться обдурювати навіть власного шофера? До побачення.

— Вже зовсім темно, — сказав містер Паркенстер, — а в парку вештається стільки всяких нахаб. Дозвольте мені провести...

— Якщо ви хоч трохи зважаєте на мої бажання, — твердо відказала дівчина, — то сидітимете на цій лаві ще хвилин десять після того, як я піду. Не те що я вам не довіряю, але ви ж, мабуть, знаєте, що на автомобілях звичайно ставлять монограму власника... Ну, ще раз до побачення.

Швидкою ходою, проте з гідністю, вона рушила темною алеєю. Молодий чоловік дивився вслід її граціозній постаті. Ось вона вийшла з парку на тротуар і пішла до рогу, де стояв автомобіль. Тоді він, не вагаючись, по-зрадницькому почав скрадатися поміж дерев і кущів парку, назирці за дівчиною, йдучи паралельно по вулиці, якою йшла вона.

Дійшовши до рогу, дівчина обернулась, мимохідь глянула на автомобіль і, поминувши його, перетнула вулицю. Під захистом кеба, що стояв біля парку, хлопець спокійно стежив за кожним її рухом. Пройшовши трохи протилежним тротуаром, вона увійшла в ресторан з сяючою вивіскою. Це був один з тих ресторанів, де все блищить, де все пофарбовано білою фарбою, де всюди скло і де можна дешево й шикарно пообідати. Дівчина пройшла через увесь зал і зникла десь у глибині ресторану, звідки невдовзі повернулась, але вже без капелюшка й вуалетки.

Каса ресторану містилась одразу ж біля скляних вхідних дверей. Руда дівчина, що сиділа за нею, встала з табурета й значуще подивилась на годинник. Дівчина в сірій сукні сіла на її місце.

Молодик засунув руки в кишені й повільно пішов назад. На розі він зачепив ногою маленьку книжку, що валялася на землі. По яскравому малюнку він упізнав книжку, яку читала дівчина в сірому. Неуважно підняв її і побачив, що то були "Нові казки Шехерезади" Стівенсона. Хлопець кинув її в траву і трохи постояв у нерішучості. Потім сів у білий автомобіль з червоними колесами, відкинувся на подушки і сказав шоферові три слова:
— До клубу, Анрі.

КОМЕДІЯ ЦІКАВОСТІ

Всупереч твердженням усіх охочих до метафор, можна врятуватися від смертельних випарів анчара, можна, якщо дуже пощастить, підбити око василіскові, можна навіть утекти від невсипущого Цербера або Аргуса; але ніхто, живий чи мертвий, не може уникнути

погляду цікавої людини, яку сама природа наділила надзвичайно гнучкою, майже гумовою шиєю.

Нью-Йорк — місто роззяв. Звичайно, там є багато й таких, що йдуть своєю дорогою, наживаючи гроші й не дивлячись ні праворуч, ні ліворуч, але тут же, на вулицях, ви зустрінете й ту особливу породу людей, у яких, немов у марсіан, є тільки очі та органи пересування.

Ці раби цікавості злітаються на місце незвичайної події, як мухи, і вмить утворюють тісне коло, задихаючись, відштовхуючи одне одного і силкуючись пролізти наперед. Чи то робітник відкриває каналізаційний люк, чи попаде під трамвай житель північної околиці, чи маленький хлопчик, повертаючись додому з крамниці, впустиць яйце, чи в тунель підземної залізниці провалиться будинок, чи якась дама загубить мідяка, що випаде крізь дірочку плетеної сумочки, чи полісмен забере телефон і записи бігових ставок з читальні Ібсенівського товариства, чи то сенатор Діп'ю, або містер Чак Конорс вийде на прогулянку — словом, нехай станеться хоч одна з цих оказій, і ви побачите, як нестримним потоком, немов божевільні, на місце події рине плем'я цікавих.

Важливість події не має ніякого значення. Вони однаково зацікавлено й захоплено витріщають очі і на якусь хористку, і на людину, що малює рекламу пілюль від хвороб печінки. Вони утворюють міцний кордон і навколо якого-небудь клишоногого інваліда, й навколо автомобіля, що забуксував. Їх мучить демон цікавості; це якісь зорові ненажери, що розкошують і гладшають за рахунок нещастя своїх ближніх. Вони дивляться, витріщившись, глипають своїми каламутними риб'ячими очима на нещастя, немов банькатий окунь на гачок з принадою.

Здавалося б, ці одержимі цікавістю вампіри мали б бути надто холодні, щоб спалахнути від вогняних стріл Амура. Однак зовсім несприйнятливих істот нам ще не доводилося бачити навіть поміж найпростіших. Отож чари кохання не минули двох представників і

цього племені, і серця їхні запалали саме тоді, коли вони тиснулися в юрбі навколо розпростертого на землі тіла людини, яку переїхала підвода з пивом.

Вільям Прай примчав на місце події перший. Він був знавець у таких видовищах. Сяючи від радості, він стояв над жертвою нещасливого випадку і слухав її стогін, мов найсолодшу музику. Коли юрба роззяв збільшилась і зімкнулась тісним колом, на протилежному боці від того місця, де він стояв, Вільям помітив якийсь незвичайний рух. Якесь тіло, мов смерч, розтигло юрбу цікавих, розкидаючи людей на всі боки, наче скраклі. Працюючи ліктями, парасолькою, шпилькою від капелюха, язиком і нігтями, Вайолет Сеймор енергійно проклала собі дорогу в перший ряд. Дуже чоловіки, що легко сідали в гарлемський поїзд о 5.30, відлітали, як діти, перед її навальним рухом до центру. Дві солідні дами, які на власні очі бачили весілля герцога Роксборо і які не раз зупиняли своїми показними персонами рух на Двадцять третій вулиці, відступили в другий ряд з подертими блузками, коли Вайолет як слід узялася до них. Вільям Прай покохав її з першого погляду.

Карета швидкої допомоги забрала непритомного Амурового підмогача. Юрба розійшлась, але Вільям і Вайолет лишилися на місці. Це були справжні представники племені роззяв. Люди, що покидають місце події разом із каретою "швидкої допомоги", не мають потрібних елементів, з яких складається справжня цікавість. Адже насолоду дає не сама страва, а той присмак, що лишається після неї в роті. Найбільша втіха для Вільяма Прая та Вайолет Сеймор полягала в тому, щоб поїдати очима саме місце події, роздивлятися сусідні будинки й поринати в такий неземний екстаз, якого не знають навіть курці опіуму, — вони були майстри своєї справи і вміли до кінця вичерпати насолоду з кожного нещасного випадку!

Потім вони глянули одне на одного. У Вайолет на шії була темна родимка завбільшки з срібний півдолар. Вільям уп'явся в неї очима. У нього самого були

надзвичайно криві ноги, і Вайолет, давши собі волю, досхочу видивлялася на них. Вони довго стояли вічна-віч, розглядаючи одне одного. Етикет не дозволяв їм заговорити, але дивитися в місті роззяв дозволено скільки завгодно — і на дерева в парку, і на фізичні вади своїх ближніх.

Нарешті вони зітхнули і розійшлися. Але так чи так, а підводою з пивом правив Амур, і колесо, що переїхало ногу людині, з'єднало двоє палких сердець.

Вдруге герой і героїня нашої оповіді зустрілися біля щита з оголошеннями недалеко від Бродвею. День випав страшенно нездатний. На вулицях не сталося жодної бійки, діти не потрапили під колеса трамваїв, навіть калік і товстунів майже не було, ніхто не посковзнувся на банановій шкуринці, ніхто не вмер від розриву серця. Навіть дивак з Кокомо, штат Індіана, що називає себе родичем колишнього мера Лоу, не проїжджав того дня в своєму кебі і не кидав, як звичайно, з вікна дрібняків. Словом, не було абсолютно нічого, на що варто було б дивитись, і Вільям Прай уже починав нудитись.

І раптом він побачив схвильовану юрбу людей, що, штовхаючи одне одного, намагалися протиснутись якнайближче до щита з оголошеннями. Стрімголов кинувся туди. Збивши по дорозі стару жінку й дитину, що несла пляшку молока, він, мов демон, влетів у натовп і почав розчищати собі дорогу. Вайолет Сеймор уже стояла в першому ряду. На її сукні не було одного рукава і двох золотих прошивок, планшетка від корсета опинилася на спині, одна рука була вивихнута. Але вона була щаслива, бо дивилася на те, на що всі хотіли дивитись. Якийсь чоловік виписував рекламу: "Їжте галети від них ваше обличчя погладшає".

Побачивши Вільяма Прая, Вайолет зашарілась. Вільям шторхнув під ребра даму в чорному шовковому реглані, ударив по нозі якогось хлопчиська, дав у вуху старому джентльменові і таким чином пробрався ближче до Вайолет. Цілу годину вони стояли поряд, дивлячись, як чоловік малює літери. Вільямові несила

було довше критися з своїми почуттями. Він легенько торкнувся її руки.

— Ходімо зі мною, — сказав. — Я покажу вам одного чистильника взуття, у якого немає адамового яблука.

Вона сором'язливо глянула на нього, і стільки любові світилось у тому погляді, що її обличчя аж погарнішало.

— І ви приберегли це для мене? — спитала вона, завмираючи в передчутті освідчення в коханні.

Вони побігли до рундука чистильника і, дивлячись на цього молодого каліку, постояли ще годину.

Біля них упав з п'ятого поверху чоловік, що мив там вікна, і, коли, сигналячи, під'їхала карета "швидкої допомоги", Вільям радісно потиснув Вайолет руку.

— Щонайменше четверо ребер і складний перелом, — прошепотів він. — Ви не шкодуєте, що зустрілися зі мною, моя любя? Ні?

— Я? — вигукнула Вайолет, відповідаючи на потиск. — Звичайно, ні. Я ладна цілими днями блукати з вами по вулицях.

Їхній роман дійшов своєї найвищої точки через кілька днів. Може, читач пам'ятає, яке хвилювання охопило все місто, коли негритянці Елізі Джейн мали вручати судову повістку. Все плем'я роззяв розмістилося табором на вулиці, де жила обвинувачена. Вільям Прай власними руками поклав дошку на дві бочки з-під пива, і разом з Вайолет вони просиділи навпроти будинку Елізи Джейн три дні і три ночі. Нарешті прийшов полісмен і вручив повістку в суд. Потім він послав по кінетоскоп, щоб зробити фотографії.

Дві такі споріднені душі довго жити нарізно не могли. І коли того вечора полісмен прогнав їх своєю гумовою палицею, вони заручилися. Насіння кохання впало на добрий ґрунт, і з нього виростало сильне, дуже дерево, теж, очевидно, з породи каучукових.

Весілля Вільяма Прая та Вайолет Сеймор призначили на десяте червня. Велику церкву розкішно прибрали квітами. Численне плем'я цікавих у всьому світі з особливою жадібністю сприймає весілля. Це песи-

місти на церковних лавах. Сидячи там, вони глузують з молодого і знущаються з молодої. Вони приходять на ваше весілля, щоб посміятися з нього, а якщо ви уникнете пут Гіменея на блідому коні смерті, вони придуть на ваш похорон і, сидячи на тих самих лавах, оплакуватимуть ваш щасливий порятунок.

Церква була яскраво освітлена. Розкішний килим укривав східці і тягнувся аж до бруку. Дружки поправляли одна одній пояси й шепотіли про ластовиння у молодої. Візники прикрасили білими стрічками свої батоги й ремствували, що гають час замість випивати. Священик роздумував, скільки йому заплатять за вінчання і чи вистачить цих грошей, щоб купити собі новий костюм з тонкого сукна, а жінці — портрет Лора Джін Ліббі. Так, Амур витав у повітрі.

А що робилося на вулиці, коло церкви! Там бушувало ціле море голів, що належали племені цікавих. Це плем'я юрбами сунуло до церкви, утворюючи дві суцільні стіни, поміж якими лежав килим і метушились полісмени, розмахуючи кийками. Цікаві товпилися, мов худоба, билися, штовхалися, давили й топтали одне одного, аби тільки хоч одним оком глянути, як дівчина в білій фаті піде діставати законне право нишпорити по кишенях свого чоловіка, поки він спить.

Та от час вінчання настав і минув, а молоді не з'являлися.

Нетерпіння перейшло в тривогу, тривога — в шукання, але всі пошуки були марні. Тоді до діла взялися два здоровенних полісмени й витягли з розлюченої юрби пошматовану, розтоптану істоту з обручками в жилетній кишені і геть укриту синцями жінку в подертому вбранні, яка щось істерично кричала й силкувалася пробити собі дорогу до килима.

Вільям Прай і Вайолет Сеймор, раби звички, приєдналися до буйної юрби глядачів, не мавши сили встояти проти переможного бажання подивитися на те, як вони, молодий і молода, увійдуть у прикрашену трояндами церкву.

Цікавість — то шило в мішку.

МІСТО ЗАЗНАЛО ПОРАЗКИ

Роберт Вомслі повів рішучий наступ на місто і після впертої боротьби переміг його — здобув маєток і славнозвісність. З другого боку, місто проковтнуло його. Воно дало йому все, чого він вимагав, але разом і наложило на нього своє тавро. Воно його перекроїло, переробило і вицяцькувало на встановлений зразок. Воно розчинило для нього двері в світ, але й загнало на акуратно підстрижену травичку, де пасуться жуйні обранці товариства. Його вбрання, звички, маніри, провінціалізм, обмеженість стали міськими, набули тієї чарівної зухвалости, тієї надмірної вишуканости, того витонченого невігластва і тієї пиндючливости, що роблять менхеттенського джентльмена таким мізерним в його величності.

Одна з округ верхніх штатів пишалася молодим, блискучим столичним адвокатом, як своїм виплодом. Правда, шість років тому ця сама округа, виплюнувши з рота, повного чорних від чорники зубів, соломину, глузливо розсміялася своїм голосним пастушачим сміхом, коли почула, що веснянкуватий “Боб” старого Вомслі знехтував безпечним хлібом батьківської ферми, що управлялася з одним конем, щоб, сидячи за конторкою в галасливій столиці, ковтати похапцем бутерброди. А наприкінці цих шести років жоден процес з приводу вбивства, жоден пікнік, жодна автомобільна катастрофа і жоден котильйон не варті були уваги, якщо там не фігурувало ім'я Роберта Вомслі. Кравці вистерегали його на вулиці, щоб побачити нову зморшку його ідеально покроєних, без єдиної зморшки штанів. По клубах молодики з подвійними прізвищами і представники найдавніших фамілій вважали за честь поплескати його по плечу й назвати скороченим ім'ям.

Але Маттергорну³¹ свого успіху Роберт Вомслі досяг лише тоді, як одружився з Алісією Ван-Дер-Пул. Я кажу Маттергорну, бо так само висока, холодна, біла й неприступна, як ця снігова вершина, була ця дочка давніх громадян. Соціальні Альпи, що височили навколо неї, і по стрімких узбіччях яких пнуться ти-

сячі туристів, ледве сягали їй до колін. У своєму оточенні вона підносилася ясна, непорочна, горда. Їй не треба було ні переброджувати струмків, ні годувати мавп, ні виховувати собак для виставки. Вона ж була Ван-Дер-Пул. Струмки існували для її втіхи, мавпи — щоб в інших людей були предки, а собаки, на її думку, були створені для того, щоб ходити з сліпцями і з тими непристойними особами, що палять люльки.

Такий був Маттергорн, що його досяг Роберт Вомслі. Якщо він, як і який-небудь легконогий зави-тий поет, що сходить на вершину гори, і знав, що вона вкрита снігом і оповита хмарами, то все ж ховав дроз, що проймала його, під веселою бадьорою усмішкою. Він був щасливець і знав це, хоч тепер, як і спартанському хлопцеві, йому доводилось носити біля серця холодильник.

Після коротенької весільної подорожі за кордон, молоді повернулися до столиці, щоб збудити рівну поверхню холодного спокійного басейну виборного товариства. Вони розважалися в своєму червоному цегляному мавзолеї колишньої величності, оточеному віковим парком-кладовищем спопелілої пишноти. Роберт Вомслі пишався своєю дружиною; але, протягуючи одну руку гостям, другою він міцно стискав альпеншток і градусник.

Одного дня Алісія випадково знайшла листа до Роберта від його матері. Це було немудре послання, повне сподівань на врожай, материнської любові й останніх новин на фермі. Поруч повідомлення про здоров'я поросяти й новонародженого рудого теляти стояло запитання, як почуває себе Роберт. Це був лист просто з рідних полів, де були біографії бджіл, цілі оповідання про ріпу, про сушені яблука, закиди, що забавляли батьків, і гімни свіжознесенним яйцям.

— Чому ти не показував мені листів від своєї матері? — спитала Алісія. В її голосі було щось таке, що мимохіть примушувало вас думати про лорнети, про рахунки в ресторані “Тіффені”, про санки, що м'яко ковзають по сніжній дорозі, про дзвін хрусталих дар-

мовисів на канделябрах вашої бабуні, про сніг на даху монастиря, про поліційного сержанта, що не дозволяє взяти вас на поруки. — Твоя мати, — говорила далі Алісія, — запрошує нас на ферму. Я ніколи не була на фермі. Ми поїдемо тижнів на два, Роберте?

— Поїдемо, — сказав Роберт з поважним виглядом члена найвищого суду, що приєднується до загальної думки. — Я нічого не говорив тобі, бо думав, що ти не захочеш туди їхати. Але мене дуже радує твоє бажання.

— Я сама напишу їй, — відказала Алісія, злегка пожвавішавши. — І Феліс зараз же почне пакувати мої чемодани. Я гадаю, семи буде досить. Твоя мати не дуже багато приймає? А вечірки в неї часто бувають?

Роберт підвівся і, як оборонець села, виступив проти шести з семи чемоданів. Він доклав усіх зусиль, щоб визначити, з'ясувати, змалювати, описати, що таке ферма. І його слова здавалися йому самому якимись чудними. Досі він не усвідомлював, до чого він урбанізувався.

Через тиждень вони висідали на маленькій станції за п'ять годин їзди від столиці. Якийсь веселий молодик, з гучним голосом і глузливою посмішкою, підїхавши на візку, запряженому мулом, галасливо привітав Роберта:

— Хелло, містере Вомслі! Таки найшли дорогу додому! От шкода, що не міг приїхати за вами в автомобілі — батько сьогодні оре ним десять акрів під конюшину. Сподіваюсь, ви мені вибачите, що я зустрічаю вас не в смокінгу, але ще ж немає шостої³².

— Дуже радий тебе бачити, Томе, — сказав Роберт, потискуючи братові руку. — Так, таки найшов дорогу додому. Маєш рацію казати "таки". Я не був тут уже більше двох років. Але тепер, хлопче, я приїздитиму до вас частіше.

З-за рогу станційного будинку показалаь Алісія. У своїй легкій серпанковій сукні, з мереженою розвійним парасолем, вона здавалась у цей гарячий день холодною, як північне сяйво, білою, як норвезька снігова

королева. І з Тома враз злетіла його невимушеність. Він став просто хлопчиськом, одягненим у синій тиковий костюм, і по дорозі додому свої таємні думки він довіряв лише мулові.

Вони їхали додому. Сонце стояло вже низько і щедро зрошувало цілим потоком золота поля буйної пшениці. Місто було десь далеко-далеко. Дорога немов стрічка, що впала з сукні безжурного літа, виляса-звивалася край лісу, по долині, навколо горбів. Вітер гнав-ся за ними, іржучи немов лошак за Фебовими кіньми.

Скоро з зелені старого гаю виглянула сіра ферма; показалаась довга, облямована ліщиною алея, що тягнулася від дороги до дому, повіяло ароматом шипшини й вогкою прохолодою верб понад річкою. І раптом усі голоси рідної землі заспівали в душі Роберта Вомслі. Гучно, лунко линула ця пісня з-під склепіння стемнілого лісу, дзижчала й щебетала в погорілій від пекучого сонця траві, тихо дзюркотіла в хвилях річки, чистими ясними звуками Панової флейти³³ плинула з туманних лук. Їй підголошували лелеки, що носилися високо в небі, ганяючись за мушкою, і акомпанували рідні дзвіночки череди, що поверталася з пасовиська. І все питало його:

— Таки найшов дорогу додому?

Так, до нього озивалися знайомі голоси рідної землі. Листя, брость, квіти говорили до нього колишньою мовою його безпечної молодості, усі ці неживі речі, знайоме каміння, огорожі, ворота, рівчаки, кожний заворот дороги промовляли в його душі і обновляли її. Село всміхнулося йому, він почув його дихання, і вмить в його серці прокинулася давня любов до нього. Місто було десь далеко, далеко.

Старі інстинкти пробудилися, і село знов володіло Робертом Вомслі. І чудна річ, Алісія, що сиділа поруч його, раптом здалася йому якоюсь чужою. Він переживав зараз повернення до минулого, в якому їй не було місця. Ніколи ще не здавалася вона йому такою далекою, прозорою, недосяжною, такою невідчутною, нереальною. І водночас вона ніколи не здавалася йому та-

кою чарівною, як зараз, сидючи поруч нього на тряскому візку і так само мало гармоніюючи з його настроєм і оточенням, як Маттергорн з сільським городом.

Увечері, коли скінчилися привітання і вечеря, вся родина, включаючи сюди й рудого собаку Бафа, розмістилася на ганку. Алісія, не бундючна, але мовчазна, сиділа трохи осторонь у вишуканій блідо-сірій вечірній сукні. Робертова мати не без захоплення балакала з нею про рецепти мармелади і біль у крижах. Том сидів на горішній приступці, Робертові сестри, Міллі і Пем, на останній і ловили блищаків. Мати сиділа у плетеній гойдалці, батько — у великому кріслі з одною ручкою. Баф розлігся посередині, у всіх на дорозі. Духи присмерку, непомітно підкрадаючись, устромляли нові гострі стріли спогадів у Робертове серце. Село починало кружити йому голову. Місто було десь далеко-далеко.

Батько сидів без люльки й корчився від мук у важких чоботях — сповнена самопожертви данина ввічливості.

— Е, ні, так же не можна! — раптом закричав Роберт. Він пішов, приніс батькові люльку й запалив її. Потім почав стягати з старого чоботи. Другий чобіт несподівано знявся одразу, і містер Роберт Вомслі, з Вашінітон-Скверу, покотився по східцях, а на ньому вмить, скажено гавкаючи, опинився Баф. Том глузливо зареготав.

Роберт зірвав з себе піджак і камізельку й шпурнув їх у бузковий кущ.

— Ану, виходь, ти, тюхтію! — закричав він Томові. — Я зараз покажу тобі. Ти, здається, тільки що назвав мене фертиком? Ану, йди, йди, поскакай!

Том прийняв запрошення з захопленням. На траві закипіла боротьба. Тричі схоплювалися вони боковим обмахом, як справжні чемпіони, і двічі Тома переміг видатний адвокат. Розкуйовджені, сапаючи, вихваляючись один перед одним своєю відвагою, повернулись вони до ганку. Міллі кинула якесь зухвале слово на адресу столичного брата. Роберт зараз же впіймав страш-

ного жука і кинув його на неї. З диким вереском вона побігла по дорозі, а за нею помчав дух помсти. Пробігши з чверть милі, вони повернулися, і Міллі довелося просити вибачення у переможця-ферта, що остаточно збожеволів від сільського повітря.

— Я всіх вас запарю, всіх до одного, нещасні селюки, — вихвалявся він. — Женіть сюди ваших собак, наймитів, усіх запарю!

Він так чудово ходив колесом по траві, що Томові нічого не залишалося, як тільки глузувати від заздрос-ті. Потім, погукуючи, він погнав за хату і витяг звідкись “дядька Айка”, старого чорношкірого найми-та, з його банджо, посипав ганок піском і протанцював “Курча на таці”. Ще з півгодини біснувався він, вити-наючи усякі неймовірні штуки. Він співав, розказував такі історії, що геть усі кричали, що він їх морочить; одно слово, збожеволів від відновлення тих почуттів й інстинктів, що жили в його крові.

Він так розійшовся, що навіть мати спробувала обе-режно спинити його. І тут Алісія зробила якийсь порух, ніби хотіла щось сказати, але промовчала. Ввесь час во-на сиділа нерухома, немов стрункий білий привид у присмерку, якого не можна ні спитати, ні розгадати.

Незабаром вона попросила дозволу піти до себе в кімнату, бо відчуває себе втомленою. Їй довелося прой-ти повз Роберта. Він стояв на дверях, схожий на ку-медника, з розкудовченим волоссям, з червоним об-личчям, з недозволенним непорядком у костюмі; одне слово, не лишилось і сліду від бездоганного Роберта Вомслі, зразкового члена фешенебельних клубів, окра-си виборного товариства. Він саме показував фокус з чимось із домашнього начиння, і вся родина зачарова-на ним, дивилася на нього з захватом і обожнюванням.

Коли Алісія проходила повз нього, він раптом здригнувся. Він зовсім забув про неї. Навіть не глянув-ши на нього, вона пішла до себе нагору.

Веселощі вщухли і, побалакавши ще з годину, Ро-берт теж пішов.

Коли він увійшов у кімнату, Алісія стояла біля

вікна в тій самій сукні, що в ній сиділа на ганку. У вікно простягала гілки в повному цвіту велетенська яблуня.

Роберт зітхнув і став біля вікна, готовий зустріти свою долю. Його зараз обвинуватять у вульгарності: він бачив цей засуд у всій поставі цього спокійного білого видіння. Він знав, як суворо судитиме його Ван-Дер-Пул. Чиста, холодна, біла вершина Маттергорну не могла не нахмуритися, побачивши, як у її долині скаче і бігає якийсь селяк. Сьогодні він сам зірвав з себе маску. Ввесь блиск, уся пишність, що їх надало йому місто, з першим подихом сільського вітру спали з нього, як надміру велике вбрання. Зажурений, він чекав присуду.

— Роберте, — промовив безстрашний, холодний голос судді, — я думала, що вийшла заміж за джентльмена...

Ось воно, починається. І все ж він пильно дивився на гілку яблуні, по якій він колись не раз вилазив з цього вікна, і йому здавалося, що він міг би це зробити й зараз. А скільки могло бути квітів на яблуні — мабуть, мільйонів десять. Але біля нього хтось знов заговорив:

— Я думала, що вийшла заміж за джентльмена, але...

Але чого ж це вона підійшла до нього так близько?

— Але я бачу, що мій чоловік...

Невже це говорить Алісія?

— Більше, ніж джентльмен, більше, ніж порядна людина, він... людина. Бобе, любий, поцілуй мене.

Місто було десь далеко-далеко.

ТРОЯНДИ, ХИТРОЦІ Й РОМАНТИКА

Ревенель, мандрівник, художник і поет, шпурнув журнал на підлогу. Семмі Браун, клерк біржевого маклера, що сидів біля вікна, схопився.

— Що з тобою, Ревві? — спитав він. — Мабуть, критика рознесла твої твори.

— Умерла романтика, — недбалим тоном промовив Ревенель. А коли Ревенель говорив недбалим тоном, то це значило, що він до даної справи ставиться серйозно. Він підняв журнал і почав його гортати.

— Навіть такий філістер³⁴, як ти, Семмі, — уже

серйозним тоном заговорив Ревенель (а це значило, що він говорить недбало), — повинен це зрозуміти. От перед нами журнал, на сторінках якого колись друкувалися По³⁵, Ловел³⁶, Вітмен³⁷, Брет Гарт³⁸, Д'ю Мор'є³⁹, Ланье... Ну, ти розумієш, що це був за журнал. А цей номер, це — справжнє літературне свято: стаття про кочегарів та про вугільні комори на військових кораблях, способи виготовляти ліверну ковбасу, продовження оповідання про “Зразковий інтернаціональний порошок для випікання, продається в Вол-Стріті”; а от ціла поема про ведмедя, якого президентові не пощастило підстрелити⁴⁰; далі оповідання про якусь молоду жінку, що цілий тиждень шила штани в Іст Сайді, щоб зручніше було шпигувати; потім ще один белетристичний твір, від якого так і тхне гаражем та автомобілем певної марки, хоч у назві й стоїть і “Амур” і “Шофер”. А от ще стаття про морську стратегію, ілюстрована зразками кораблів Еспанської Армади⁴¹ й сучасними поромами; потім оповідання про те, як лідерів якоїсь політичної організації пощастило заволодіти серцем красуні з П'ятої Авеню, підбивши їй око й відмовившись голосувати за несправедливий наказ чий саме — конгресу чи департаменту в справі прибирання вулиць — не сказано), і, нарешті, дев'ятнадцять сторінок від видавця, де він хвастовито розповідає про великий тираж свого видання. Все це вкупі, Семмі, — некролог романтиці.

Семмі Браун з комфортом уместився в шкіряному кріслі біля відчиненого вікна. Костюм його, брунастого кольору з чіткими клітинками, прегарно гармоніював тоном з кінчиками чотирьох сигар, що виглядали з жилетної кешені. Черевики на ньому були ясно-жовті, панчішки — зелені, сорочка — небесно-блакитна, а на високий сніжно-білий комірчик, твердий як алмаз, спустився чорний метелик і розгорнув по ньому крильця. Лице Семмі — найнезначніша частина його подоби — було кругле, рожеве, досить приємне, а по очах було видно, що гнана романтика там не знайшла б собі притулку.

Ревенелеве вікно виходило на старий сад, зарослий віковими деревами й кущами. По один бік цього

саду підносився дім, де наймав кімнату Ревенель, а від вулиці його відділяла висока цегляна стіна. Якраз проти Ревенелевого вікна стояв напівзахований у густому листі старий-престарий будинок. Це був обложений замок. Місто вило, ревіло, кричало й билося в його подвійну браму, розмахувало над мурами білими чеками, пропонуючи умови здачі. Сірий пил лягав на зелене листя, облога ставала все запальніша, все завзятіша, але звідний міст не спускався. Оповідати й далі у цьому лицарському тоні не варто. Просто в цьому домі жив старий джентльмен, що любив свій рідний куток і не хотів його продавати. У цьому й полягає вся романтика обложеного замку.

Семмі Браун приходив до Ревенеля разів три-чотири на тиждень. Він теж був членом клубу поетів, бо колись Брауни були люди видатні, і лише він, Семмі, трохи вульгаризувався під впливом бізнесу. Правда, щодо кінного спорту та крокету він теж був видатною особою, але щодо пісень, то єдиною піснею, що доходила йому до серця, було цокання годинника, а на оплакування померлої романтики сліз у нього не було. Він любив сидіти в шкіряному кріслі біля Ревенелевого вікна. Ревенель нічого не мав проти цього. По-перше, Семмі, здавалось, любив його слухати, а по-друге, цей клерк біржового маклера, як яскраве втілення сучасності та її гидотної практичності, був Ревенелеві за спокутного козла⁴².

— Я тобі зараз скажу, що з тобою, — сказав Семмі, якого бізнесмени навчили тонкої проникливості. — Цей журнал не прийняв який-небудь невдалий плід твоєї творчості, от ти й злий на нього.

— Така догадка годилась би десь на Вол Стріті або на виборах голови жіночого клубу, — спокійно відмовив Ревенель. — Якраз у цьому номері надруковано мою поему, якщо ти дозволиш мені так назвати її.

— Ану, прочитай, — сказав Семмі, стежачи за клубами диму, що він якраз випустив у вікно.

Ревенель, як і кожний з нас, мав свою Ахіллесову п'яту⁴³. Та воно інакше й бути не може, бо той хтось,

що зануряє нас у чарівне джерело, щоб зробити невразливими, повинен же за що-небудь нас держати. І Ревенель уголос прочитав надруковану в журналі поему.

ЧОТИРИ ТРОЯНДИ

*Одну троянду я уплів тобі в волосся —
(Троянда біла — гідності емблема);
А другу ти пришпилила на грудях—
Була вона червона — знак кохання.
Одну зірвала ти мені сама —
(Троянда чайна каже нам “навіки”)
Ти ще одну дала мені троянду —
Тернини спогадів вона мені принесла.*

— Пречудесна річ! — захоплено вигукнув Семмі.

— Тут ще п'ять строф, — ущипливо мовив Ревенель, і після кожної треба робити паузу. Але, звичайно, якщо...

— Ну, читай до кінця, друже, — з каяттям у голосі сказав Семмі. — Слово честі я не хотів перебивати тебе. Але ж ти знаєш, я не дуже розуміюся на поезіях. От, наприклад, я вперше чую поему, в якій кожний рядок не закінчується римою. Ну, шквар далі.

Але Ревенель зітхнув і одіклав журнал набік.

— Ну, гаразд, — весело сказав Семмі. — Ти дочитаєш мені іншим разом. А зараз мені треба вже йти. У мене о п'ятій побачення.

Він кинув останній погляд на тінявий зелений сад і вийшов, фальшиво насвистуючи якийсь мотивчик. Другого дня Ревенель, сидячи біля вікна, що виходило в сад некористолюбного барона, шліфував кострубатий рядок свого нового сонета. Раптом він випростався, гублячи дві чудові рими й пару годящих складів.

Крізь дерева ясно було видно одне вікно старого дома. І біля цього вікна, оповитий чимсь білим і легким, стояв янгол з його мрій поета-романтика. Молода, свіжа як росина, граціозна, немов гілка ломиноса, вона була найрозкішнішою з усіх виспіваних поетами квітів, і сад, оточений шумним містом, здавався тепер садом казко-

вої принцеси. Так побачив її Ревенель уперше. Постоявши трохи, вона раптом зникла, і серед грюкоту екіпажів і гудіння трамваїв до його зачарованих вух долинув уривок пісні, що нагадував щебетання пташки.

Отже, немов кидаючи виклик пишномовній романтиці поетовій, немов бажаючи покарати його за невіру в невмирущість чарів молодості і краси, з'явилося йому це видіння, вражаючи й обвинувачуючи. І така була сила враження, що всі атоми внутрішнього Ревенелевого світу враз перемістилися. Грюкіт биндюгів, що проїжджали повз її будинок, здавався йому тепер акомпаниментом контрабаса до пісні кохання, що звучала в його серці; крики газетників — щебетанням птахів; її сад — садом Капулеті⁴⁴; воротар — людожером, а він сам був лицар і мав наготові і меч, і спис, і лютню.

Так на мить показується романтика, що заблудилась серед цегли та каменю столиці, і, щоб знайти її, доводиться здійсмати загальну тривогу.

Десь о четвертій Ревенель виглянув у вікно. По той бік саду на підвіконні його надій стояли чотири вази, і в кожній було по великій розквітлій троянді; троянди були червоні й білі. І раптом над ними схилилась вона, затінивши їх своєю вродою. Вона задумливо подивилась в його вікно, але зараз же, очевидно помітивши його почтивий, але палкий погляд, немов розтанула, лишивши на підвіконні запашні емблеми.

Так, безумовно це були емблеми. Він був би негідний звання поета, коли б не зрозумів цього. Вона, звичайно, читала його поему "Чотири троянди", поема зворушила її, і ці троянди — її романтична відповідь. Звісно, вона повинна знати, що напроти неї живе поет Ревенель, портрет його вона напевно бачила в журналах. І це прегарне, ніжне, скромне, знадне послання він не помине без уваги.

Поруч з трояндами Ревенель помітив ще якусь рослину в маленькому вазоні. Аж ніяк не соромлячись, він узяв театрального бінокля і, ховаючись за завісою, наставив його на вікно. То була герань.

З безпомилковим інстинктом поета він витяг з по-

лиці книжку нікому непотрібних відомостей і, гортаючи сторінки, розшукав “Мову квітів”.

“Герань — чекаю побачення”.

Так. Романтика нічого не робить наполовину. Коли вона приходить до вас, то приносить і подарунки, а якщо ви їй дозволите, вона усядеться біля каміну й почне плести свої сіті.

Ревенель усміхнувся. Закоханий чоловік усміхається, коли гадає, що переміг. А закохана жінка з моменту перемоги перестає всміхатися. Він закінчив бій; вона ж тільки починає. Як це мило придумано — поставити на вікні чотири троянди, щоб він їх побачив. У неї повинна бути ніжна поетична душа. Тепер тільки треба придумати, як улаштувати побачення.

Посвистування й грюкання дверима завжди звіщали появу Семмі Брауна.

Ревенель знов усміхнувся. Його відродження опромінило навіть Семмі Брауна, Семмі, з його крикливим костюмом, з його підковуватою шпилькою в краватці, з пухким обличчям, вульгарним жаргоном, з його поклонінням профана, йому, Ревенелеві — клерка біржевого маклера, що ще більше підкреслював те нове, яскраве, невидиме, що відвідало сьогодні сумну поетову оселю.

Семмі увівся на своєму улюбленому місці біля вікна й глянув поверх вкритого пилом зеленого листа саду. Потім глянув на свого годинника й поспішно схопився.

— Ох, ти ж чорт! — вигукнув він. — Двадцять на четверту. Я мушу йти, друже, в мене о пів на п'яту побачення.

— Раз у тебе на цей час було призначене побачення, чого ж ти тоді прийшов до мене? — ущипливо спитав Ревенель. — Я гадав, що ви, ділові люди, більше цінуєте свої хвилини й секунди. Семмі нерішуче спинився у дверях і раптом повернувся до Ревенеля з почервонілим обличчям.

— Справа в тім, Ревві, — сказав він таким тоном, ніби говорив з клієнтом, резервні суми якого вичерпано, — що я довідався про це тільки як прийшов сюди.

Треба тобі сказати, друже, що в тому старому будинку живе пречудова дівчина, в яку я смертельно закоханий. Я тобі скажу по щирості, ми вже заручені. Старий опинається, але його номер не пройде. Він стереже її, але все ж ми бачимось. Мені звідси видно вікно Едіт; вона подає мені знак, що йде по покупки, і я зустрічаю її. Сьогодні вона призначила наше побачення на пів на п'яту. Може, мені слід було сказати це тобі раніше, але я знав, що ти не розсердишся на мене. Ну, на все!

— А як же вона дає тобі цей “знак”, як ти кажеш? — спитав Ревенель уже з трохи робленою посмішкою.

— Троянди, — коротко одмовив Семмі. — Сьогодні їх чотири. Це значить — о четвертій на розі Бродвею й Двадцять третьої.

— А герань? — настоював Ревенель, чіпляючись за шлейф романтики, що вже відлітала від нього.

— Це значить, ще півгодини, — уже з передпокою крикнув Семмі. — Завтра зайду.

МИТЬ В АРКАДІЇ

На Бродвеї є один готель, ще невідомий любителям літніх курортів. Він просторий і прохолодний. Кімнати його опоряджено під темний дуб. Штучні бризи і ряснота темної зелені дають вам можливість користуватися всіма розкошами Едирондеку⁴⁵, не терплячи попри те ніяких пов'язаних з гірськими подорожами незручностей. Ви можете підніматися по його широких сходах і, як у мрії, сковзити в ліфті, з проводником з блискучими гудзиками, і відчувати таку спокійну радість, якої ніколи не зазнали альпійським туристам. Шеф цього готелю готує струмкових пстругів краще, ніж у “Білих Горах”, морську рибу так, що всі готелі позеленіли б від заздрощів, а від його дичини навіть у лісника розтало б його казенне серце.

Про цю оазу в липневій манхеттенській пустелі мало хто знає. У цьому місяці ви можете бачити, як нечисленні гості готелю, розвіяні по напівтемній прохолодній їдальні, переглядаються через сніжнобілий

простір вільних столиків, мовчки вітаючи один одного з щасливим прибуттям.

Упадливі лакеї, яких значно більше ніж треба, нечутно рухаються, немов у повітрі, і попереджають кожне бажання гостей. Температура увесь час квітнева. Стеля розмальована акварелями під літнє небо, по якому легенькі хмари пливуть і не відпливають, як це, на превеликий жаль, буває і в природі.

Приємний далекий шум Бродвею перетворюється в уяві щасливих гостей в заспокійливий шум водоспаду десь поблизу в лісі. Почувши чії-небудь незнайомі кроки, гості нашорошено прислухаються, боючись, як би не відкрили і не затопили їхній тихий захисток клопітні шукачі розваг, які у вічній гонитві за природою, забираються в найдальші її закутки.

Отже, в жарку пору в цьому спустілому караван-сараї⁴⁶ старанно ховається невеличка купка майстрів вигідно влаштовуватися, втішаючись розкошами гір і морського берега, що їх дають їм мистецтво та винахідливість.

Цього липня до готелю прибула одна особа, на візитовій картці якої, присланій для реєстрації клеркові, стояло: "Мадам Елоїза д'Арсі Бомон".

Мадам Бомон була якраз такою гостею, яких особливо люблять у готелі "Лотос". Витончену вроду аристократки пом'якшувала мила привітність, що одразу ж обернула весь штат готелю в її рабів. Бої билися за честь бігти на її дзвінок; клерки, був би готель їхнім, подарували б їй його геть з усім, що в ньому було; гості ж бачили в ній довершеність жіночих чар і краси, що надавало обставинам, що їх оточували, ще більшої принади.

Ця пречудова гостя рідко покидала готель. Її звички цілком узгоджувалися з порядками, заведеними вишуканими гостями готелю "Лотос". Щоб зажити геть усіх його розкошів, треба зовсім відкаснутися від столиці й забути про неї так, ніби вона десь далеко-далеко. Вечорами ще можна робити невеличкі екскурсії на близькі дахи, але в пекучі денні години треба сидіти в

напівтемній фортеці, в стінах “Лотоса”, немов пструг у прозорому захистку улюбленого озерця.

Хоч мадам Бомон була сама в готелі “Лотос”, вона все ж мала величний вигляд королеви, яку саме її високе становище робить самотньою. О десятій вранці, сидячи за сніданком, мила, свіжа, ніжна, вона м’яко ясніла в темній їдальні, немов квітка жасміну в присмерку.

Але особливо прегарна була мадам Бомон під час обіду. Сукня на ній була така прозора і легка, як водяний пилок схovanого десь у міжгір’ї водоспаду, а на грудях у мереживах завжди покоїлись рожеві троянди. Описати цю сукню неможливо. Побачивши її ще здалека, метрдотель поспішав до дверей, щоб поchtиво зустріти ту, що її носила. Дивлячись на цю сукню, ви мимохіть починали думати про Париж, про таємничих графинь, про Версаль, рапіри і гру в рулетку. В готелі “Лотос” носилися непевні чутки, ніби мадам — космополитка і своїми ніжними білими руками снує нитки між деякими націями на користь Росії. А раз вона так добре знала всі уторовані світові шляхи, то не було нічого дивного, що вона скоро визнала вишуканий готель “Лотос” за найкраще в Америці місце відпочинку в літню спеку.

Через три дні після того як у готелі оселилася мадам Бомон туди прибув ще один гість — якийсь молодий чоловік. Костюм цього молодого чоловіка — будемо описувати його по ряду — був помірно модний; риси обличчя — правильні й приємні; вигляд спокійного світського чоловіка, пересиченого життям. Він повідомив клерка, що перебуде в готелі не більше, як три-чотири дні, довідався, коли відходять європейські пароплави і поринув у блаженну нірвану, якою було життя в незрівняному готелі, як мандрівник, що знов потрапив у свій улюблений готель.

Молодого чоловіка — якщо не сумніватися, що гості готелю називали свої справжні імена — звали Герольд Фаррінгтон. Він поплив по спокійній течії готельного життя так тихо, що його поява не зробила ніякої брижі на її гладенькій поверхні і не потурбувала його товаришів у пошуках спокою. Заколисаний,

він мирно почивав у блаженному сні, разом з іншими щасливими плавцями. Не пройшло й одного дня, як він мав уже і свій столик, і свого лакея і властивий усім іншим постояльцям страх, як би сюди не вдерлися завзяті шукачі спокою, від яких немає спокою на Бродвеї, і не зруйнували цей всім доступний і zarazом від усіх схований затишний куток.

На другий день по прибутті Герольда Фаррінгтона, встаючи по обіді з-за столу, мадам Бомон упустила носову хустинку. Містер Фаррінгтон підняв її і подав Бомон без жодної велемовності, властивої шукачам нових знайомств.

Можливо, що між вишуканими гостями “Лотоса” були якісь містичні, подібні до масонських, відносини. Можливо, що їх зв’язував той факт, що їм усім пощастило знайти на Бродвеї ідеальне місце для літнього відпочинку і їх мимохіть тягнуло одне до одного. Ці двоє обмінялися лише декількома ввічливими, приятними словами — і знайомство зав’язане. І, як це завжди буває в атмосфері справжнього літнього курорту, це знайомство вирросло, розцвіло і дало плоди в одну мить, немов таємнича рослина мага. Вони вийшли на балкон і почали перекидатися легким м’ячем розмови.

— Всі старі курорти так набридли, — сказала мадам Бомон з легкою чарівною усмішкою. — Яка рація тікати кудись у гори або на берег моря від шуму і пилу, коли ті люди, що здійсмають їх, помчать услід за вами?

— Навіть в океані ви не можете їх уникнути, — сумно зауважив Фаррінгтон. — Тепер на найкращих пароплавах почуваш себе як на поромі. Боронь Боже, як літні курортники довідаються, що в “Лотосі” люди почувують себе далі від Бродвею, ніж на якому-небудь острові.

— Я все ж сподіваюся, що наша таємниця не відкриється ще хоч тиждень, — зітхнула мадам, усміхаючись. — Я просто не знаю, куди діватися, якщо вони наскочать на наш милий “Лотос”. Я знаю ще тільки одне таке чудесне місце влітку — це замок графа Палінського на Уралі.

— Кажуть, що в Баден-Бадені і в Канні в цьому сезоні зовсім пусто, — сказав Фаррінгтон. — Старі курорти щорік, то більше виходять з моди. А втім, можливо, що багато хто шукає, як і ми, затишних куточків.

— Я, мабуть, побалую себе трохи й пробуду ще днів зо три у цьому чудовому місці. “Седрик” відпливає в понеділок.

У Фаррінгтонових очах засвітився жаль.

— Я теж виїду в понеділок, — сказав він, — але не за кордон. Мадам Бомон знизала одним з своїх круглих плечей, і в цьому русі почувалася чужоземка.

— Як тут не чудово, а вічно ж тут не можна залишатися. В моєму замку вже місяць як усе готово для мого приїзду. І знов почнуться ці неминучі приймання — яка нудьга! Я ніколи не забуду цього тижня в “Лотосі”.

— Я теж його не забуду, — стиха промовив Фаррінгтон, — і ніколи не прощу “Седрикові”.

Через три дні, у неділю ввечері, обоє сиділи за маленьким столиком на тому самому балконі. Лакей мовчки поставив їм морозиво й маленькі склянки з кляретом.

На мадам Бомон була та сама прегарна вечірня сукня, в якій вона щодня з’являлася на обід. Вона була замислена. Біля неї на столі лежав маленький срібний ридикуль. Доївши морозиво, вона розкрила його й дістала звідти долар.

— Містере Фаррінгтон, — сказала вона з усмішкою, що скорила увесь “Лотос”. — Я хочу вам щось сказати. Завтра після сніданку я виїду з готелю, бо мушу ставати на роботу. Я працюю продавщицею в панчішному відділі універсального магазину Кезі, і моя відпустка закінчується завтра о восьмій ранку. Цей долар — мій останній аж до суботи, коли я одержу мою платню, вісім доларів. Ви справжній джентльмен і були дуже добрі до мене, і я вирішила перед від’їздом усе вам розказати.

Я цілий рік відкладала гроші з своєї платні, щоб улаштувати собі такий відпочинок улітку. Мені хотілося пожити хоч один тиждень, як справжня леді — вставати, коли схочу, замість схоплюватися щоранку

о сьомій; мені хотілося пожити в розкошах, хотілося, щоб мені usługували, хотілося мати прислугу. Одне слово, пожити так, як живуть багаті люди. Ну, от я й здійснила цю мрію, і це був найщасливіший час у моєму житті. Тепер я повернуся на роботу, до моєї тісної кімнати, задоволена на цілий рік. Мені хотілося все це вам розповісти, містере Фаррінгтон, бо... бо мені здавалося, що я вам подобаюся, і ви... ви теж мені подобаєтесь. Але я не могла сказати вам цього раніше, я обманювала вас, бо мені так добре було жити тут, як у чарівній казці. І через це я говорила вам про Європу, про чужі країни та про всяку всячину, про яку лише читала, і вдавала з себе важну леді. Цю сукню — це в мене єдина, що можна тут носити, — я купила на виплат у магазині “О’Доуд і Лавінський”. Вона коштує сімдесят п’ять доларів, і її переробили на мене. Я вже заплатила десять доларів і буду щотижня вносити по долару, поки не виплачу все. От і все, що я хотіла вам сказати, містере Фаррінгтон. Ні, я ще хотіла вам сказати, що звать мене Мемі Сайвотер, а не мадам Бомон, і що... я вам вдячна за уважність до мене. Цей долар піде завтра на виплату за сукню. А тепер я піду до себе.

Герольд Фаррінгтон вислухав найчарівнішу гостю “Лотоса” з безстрасним обличчям. Коли вона закінчила, він витяг з кишені якусь маленьку книжечку, схожу на чекову, щось написав там недогризком олівця, вирвав листок, протягнув його своїй співрозмовниці і взяв у неї долар .

— Я завтра вранці теж стаю до роботи, — сказав він, — і я можу почати її сьогодні. От вам квиток на одержаний долар. Я вже три роки служу за агента — збиральника оплатків у фірмі “О’Доуд і Лавінський”. Як чудно, що нам обом спало на думку однаково провести відпустку. Мені завжди хотілося пожити в якому-небудь розкішному готелі, і я збив грошенят з своїх двадцяти відсотків і здійснив це бажання. Слухайте, Мемі, а чи не прокататися нам у ту суботу ввечері на Коніг?

Обличчя псевдо-мадам Елоїз д’Арсі Бомон засяяло.

— О, з охотою, містере Фаррінгтоне. У суботу магазин зачинається о дванадцятій. Я гадаю, що хоч ми й прожили цілий тиждень з великими панами, а нам і на Коні буде непогано.

Під бальконом, задихаючись від спеки в цю липневу ніч, вила й дзижчала столиця. А в готелі “Лотос” панував прохолодний присмерк, а біля вікна уже на одній нозі стояв унадливий лакей, готовий на перший знак служити мадам і її кавалерові.

Біля дверцят ліфту Фаррінгтон розпрощався, і мадам Бомон востаннє піднялась нагору. Але перше, ніж вони наблизились до безшумної клітки, він сказав:

— Забудьте ім'я Герольд Фаррінгтон, добре? Мене звуть Мак Манас, Джемз Мак Манас. Свої звуть мене просто Джиммі.

— На добраніч, Джиммі!—відповіла мадам.

ВИНАРНЯ І ТРОЯНДА

Міс Позі Керінгтон тішилася заслуженим успіхом. Народилася вона у поганенькому містечку Кренбері-Корнерс, і лиха доля наділила її жахливим прізвиськом Клозетт. Але на вісімнадцятому році вона змінила його на милозвучніше Керінгтон і дістала досить непогане місце хористки в столичному театрі вар'єте. Після того, легко подолавши належні щаблі театральної ієрархічної драбини, увійшла до складу славнозвісного октету⁴⁷, відомого в столиці під назвою “Пташка”, і співала в музичній комедії “Брехач і підбрехачі”, що мала великий успіх у публіки; далі танцювала сольний танок у балеті “Фоль де Роль” і, нарешті, виступила в ролі покоївки Туанети в п'єсі “Купальний халат короля”, якою остаточно зачарувала критику і здобула собі ім'я. Словом, на час нашої розповіді ми застаємо міс Керінгтон в розквіті слави, коли вона купалася в лестоцях і шампанському і коли хитрий антрепренер, гер Тімоті Гольдштайн, заручився її підписом на контракті, що зобов'язував міс Позі сяяти весь наступний сезон у новій п'єсі Дайда Річа “Нічні розваги”.

І от саме тоді до гера Тімоті прийшов молодий талановитий син двадцятого століття, актор на характерні ролі містер Хайсміт, який сподівався дістати ангажемент на роль Хейтосера, головну чоловічу комічну роль в п'єсі "Нічні розваги".

— Мій любий, беріть собі цю роль, якщо зумієте, — сказав йому Гольдштайн. — Міс Керінгтон усе одно не послухає мене. Вона вже прогнала з півдесятка найкращих у місті акторів на амплуа "сільських простаків" і заявила, що й ноги її не буде на сцені, поки не добудуть такого Хейтосера, кращого за якого й бути не може. Ви ж, мабуть, знаєте, що міс Позі виросла на селі, і коли наші бродвейські орхідеї встромляють у волосся соломину й намагаються вдавати з себе конюшину, вона просто шаленіє. Якось я спитав її жартома, чи не підійде, на її думку, для цієї ролі Ленман Томпсон⁴⁸. "О, ні, — сказала вона, — я не хочу ні його, ні Джона Дрю⁴⁹, ні Джима Корбета⁵⁰, — нікого з цих дженджиків, що не вміють відрізнити конюшину від конюшні. Подайте мені, — каже, справжній товар". Отож, мій любий, якщо ви хочете грати Сола Хейтосера, переконайте міс Керінгтон, що вам ця роль до снаги. Бажаю успіху.

На другий день Хайсміт сів у поїзд і рушив до Кренбері-Корнерса. У цьому тихому глухому містечку він пробув три дні. Розшукавши родину Клозеттів, вивідав її історію аж до четвертого коліна включно, зібрав останні новини Кренбері-Корнерса і вивчив його місцеві особливості. На відміну від міс Керінгтон це містечко не зазнало впливу швидкого поступу. На думку Хайсміта, відтоді, як цей закутень покинула єдина поклонниця Терпсіхори⁵¹, там, по суті, відбулося так же мало змін, як на сцені, коли вважається, що між двома діями "минуло чотири роки". Просякнувши наскрізь духом Кренбері-Корнерса, Хайсміт повернувся до міста, мінливого, як хамелеон.

Місцем, де Хайсміту довелося показати все своє акторське мистецтво, стала одна з столичних винарень. Називати її немає потреби, бо вона єдина, де завжди можна було знайти міс Позі Керінгтон після

вистави “Купальний халат короля”. За одним із столиків, привертаючи до себе погляди всіх присутніх, сиділо невеличке веселе товариство. Мініатюрну, пікантну, жваву, чарівну, збуджену, сп’янілу від успіху міс Керінгтон тут треба назвати першою. Далі йшов гер Гольдштайн — галасливий, кучерявий, гладкий, трохи збентежений, немов ведмідь, якому в лапи несподівано попав метелик. Потім один газетяр, сумний, завжди насторожений, звиклий розцінювати кожну почуту фразу як матеріал для свого репортерського мотлоху; зберігаючи урочисте мовчання, він їв омари а ля Ньюбург. І, нарешті, останній — молодик з проділом й іменем, яке сяяло золотом на зворотному боці ресторанних рахунків. Вся ця компанія сиділа за столиком у винарні, грала музика і метушились лакеї, виконуючи свої складні обов’язки і повертаючись спиною до всіх, хто потребував їхніх послуг. І все було весело й гарно, бо відбувалося на дев’ять футів нижче від рівня тротуару.

За чверть до дванадцятої у винарню ввійшла якась істота. Перша скрипка сфальшувала, взявши “ля бемоль” замість чистого “ля”; кларнет посеред фіоритурри⁵² пустив півня; міс Керінгтон хихиканула, а молодик з проділом проковтнув камінець від маслини.

Новоприбулий мав бездоганний сільський вигляд. Це був худорлявий, незграбний парубок з білявою чуприною і роззявленим ротом, нерішучий, зніяковілий, очманілий від яскравого світла та велелюддя. Костюм на ньому був горіхового, а краватка ясно-блакитного кольору, з рукавів на чотири дюйми стирчали кістляві руки, а з-під штанів на таку ж довжину видніли обтягнуті білими шкарпетками щиколотки. Він перекинув стільця, вмовстився на другому, обкрутив ногою ніжку стола і запобігливо всміхнувся, побачивши, що до нього підходить офіціант.

— Та що ж, дайте склянку імбирного пива, — відповів він на чемне запитання офіціанта.

Вся винарня прикипіла до нього очима. Він був свіжий, як капуста, і простий, як граблі. Вирячивши

очі, хлопець озирався довкола. Нарешті його погляд спинився на міс Керінгтон. Він підвівся і попростував до її столика, сяючи сором'язливою усмішкою і ніяково червоніючи від радості.

— Як ся маєте, міс Позі?—спитав він з такою вимовою, що не виникало ніякісіньких сумнівів, звідки він. — Ви не впізнали мене? Білл Самерс! З тих Самерсів, що живуть за кузнею. Воно, правда, я трохи підріс, відколи ви поїхали з Кренбері-Корнерса. Ліза Пері так і казала, що я можу побачити вас тут. Ви ж знаєте, Ліза Пері вийшла заміж за Бені Стенфільда. Так от вона й каже мені...

— Та невже? — жваво перебила його міс Керінгтон. — Ліза Пері вийшла заміж? А ми думали, що її ніхто не візьме — з таким ластовинням!

— Аякже, — усміхнувся пліткар, — ще в червні побрались і живуть тепер на старому Татамському майдані.

І посипалися новини:

— Хем Райлі вдарився в благочестя; стара міс Блайдерс продала свою халупу капітанові Спунерові; молодша дочка Уотерсів утекла з учителем музики; торік у березні згорів суд; вашого дядька Уайлі обрали на констебля; Матільда Хоскінс загнала собі в руку голку і померла; Том Бідл залицяється до Саллі Лезроп — кажуть, усі вечори просиджує в них на ганку.

— У цієї лупатої! — трохи різкувато вигукнула міс Керінгтон. — Цей же Том Біл колись... Пробачте, мої любі, ви мені вибачте, це мій давній друг, містер... як ви сказали? Ага, містер Самерс. Знайомтеся. Містер Гольдштайн, містер Рікетс, містер... о, як же ваше прізвище? Джонні... Хай буде просто Джонні. Ну, ходім он туди, ви мені ще розкажете що-небудь про наших.

Вона потягнула його до столика, що стояв у затишному куточку. Гер Гольдштайн знизав гладкими плечима і поманив офіціанта; газетяр трохи пожвавішав і замовив абсент; молодик з проділом поринув у меланхолію. Інші присутні у винарні сміялись, цокались чарками і втішались комедією, яку міс Позі Керінгтон давала їм сьогодні поза програмою. Деякі скеп-

тики перешіптувалися з приводу інтерв'ю та “реклами” і значущо всміхались.

Позі Керінгтон підперла руками своє чарівне, прикрашене чудовою ямкою підборіддя й зовсім забула про публіку — здатність, яка здобула їй лаври.

— Я щось ніяк не можу пригадати, хто ж це з Самерсів мав ім'я Білл, — замислено мовила вона, дивлячись просто в невинні блакитні очі сільського парубка. — А я ж Самерсів добре знаю... Ну, у нас там, мабуть, мало що змінилося. Ви давно бачили кого-небудь з моїх?

Тут Хайсміт пустив у діло свої козири. Для ролі Сола Хейтосера треба було бути не тільки коміком, ця роль вимагала й пафосу. Нехай же міс Керінгтон побачить, що він і на цьому добре розуміється.

— Цими днями я саме заходив до ваших — повів “Білл Самерс”. — Не можна сказати, щоб там усе дуже змінилось. Хіба, може, бузок, той, під вікном з кухні, підріс, мабуть, на фут та берест на першому подвір'ї за сох, довелося зрубати. А все ж у дворі стало якось наче не так.

— А як мати? — спитала міс Керінгтон.

— Коли я бачив її востаннє, вона сиділа на ганку й плела якусь серветку під лампу, — сказав “Білл”. — Постаріла. А в хаті все як було. Ваша мати попросила, щоб я посидів з нею. “Тільки не руш, — каже, — цієї гойдалки, Вільяме. Відколи Позі покинула нас, так вона там і стоїть. А он фартух, що вона почала підрублювати... як кинула його тоді на поруччі, так він і висить. Може ж, таки, — каже, — Позі коли-небудь ще вернеться й підрубить його”.

Міс Керінгтон владним рухом покликала офіціанта.

— Пляшку шампанського, сухого, — наказала коротко. — Рахунок Гольдштайнові.

— Ваша мати якраз сиділа біля дверей, на сонці, — вів далі кренберійський літописець, — а я й кажу їй: може б, ви, мовляв, одсунулися трохи з сонця. А вона: “Вільяме, — каже, — коли я оце сиджу тут і дивлюсь на дорогу, то вже й не поворохнусь. Ото, — каже, — тільки урву яку часинку, так і біжу сюди. Сяду та й

дивлюся, чи не покажеться з-за тину моя Позі. Вона пішла тієї ночі по цій дорозі, вранці ми бачили її слідочки. І щось ніби каже мені, що вона й назад прийде цією самою дорогою, коли їй остогидне столиця і вона згадає про свою стареньку матір”.

— Коли я йшов додому, — закінчив “Білл”, — я зірвав ось це з куца біля ганку. Думка була, що, може, таки стріну вас у столиці, і хтозна, думаю собі, може, вам і справді захочеться побачити що-небудь з рідного дому.

Він вийняв з кишені троянду — прив’ялу, жовту, оксамитову, запашну троянду, що в задушливій атмосфері вульгарної винарні поникла головою, ніби чиста дівчина на арені римського цирку під гарячим диханням левів.

Голосний, але мелодійний сміх міс Керінгтон приглушив оркестр, що виконував “Дзвіночки”.

— Ах, що ви! — весело вигукнула вона. — Хіба на світі є що-небудь жахливіше за наш Кренбері! Я певна, що й двох годин не могла б там витримати. Аж страх бере, як тільки про це подумаю. Ну і все ж я страшенно рада, що побачилася з вами, містере Самерс. А тепер мені треба поспішати до готелю, бо я хочу сьогодні рано лягти спати.

Вона пришпилила троянду до своєї вишуканої шовкової сукні, підвелась і владно кивнула в сторону гера Гольдштайна.

Троє кавалерів і “Білл Самерс” провели міс Позі до екіпажа, що чекав на неї. Коли її шлярки та стрічки були щасливо засунуті в середину екіпажа, вона всім на прощання чарівно всміхнулася, блиснувши гарними зубками й очима.

— Зайдіть провідати мене, Білл, перш ніж поїдете додому! — гукнула вона, і її елегантний екіпаж рушив.

Хайсміт, усе ще в селянському вбранні, пішов з Гольдштайном до кафе.

— Ну, що, блискуча ідея правда? — спитав актор, усміхаючись. — Тепер уже Сол Хейтосер за мною, як ви гадаєте? Вона ні про що не здогадується.

— Я не чув, про що ви розмовляли, — сказав

Гольдштайн, — але ваш костюм і манери бездоганні. Успіх забезпечено. Раджу завтра вранці піти до міс Керінгтон і зразу ж ошелешити її проханням дати вам цю роль. Не думаю, щоб вона відмовила після такої талановитої гри.

За чверть до дванадцятої наступного дня Хайсміт, елегантний, одягнений за останньою модою, самовпевнений, з квіткою фуксії в петельці, з'явився до розкішного готелю, де жила міс Керінгтон, і послав їй свою візитну картку.

Зустріла його покоївка актриси, французенка.

— Мені дуже жаль, — сказала мадемуазель, — але міс Керінгтон доручив передати всім, що розірвав усі контракти з театром, поїхав жити в цей, як його... ага, Кренбері-Корнер.

ТРУБНИЙ ГЛАС

Одну половину цього оповідання можна знайти в архіві поліцейської управи, а другу — в редакції одного з часописів. Одного дня, тижнів через два після того, як мільйонера Норкросса знайдено в його квартирі, вбитого якимсь грабіжником, його вбивця, спокійно прогулюючись по Бродвею, раптом наскочив на слідчого Барні Вудса.

— Це ти, Джонні Кернен? — спитав Вудс, що останні п'ять років на людях був короткозорий.

— Він самий, — відповів Кернен, зрадівши. — Невже це Барні Вудс із нашого Сент-Джо? Ну, розкажуй, як живеш. Що ти тут робиш у столиці? А диви, як наші пішли вгору!

— Та я вже декілька років у Нью-Йорку, — сказав Вудс. — Я служу слідчим у міському розшуковому відділі.

— Та невже? — сказав Кернен, радісно всміхаючись, і поплескав слідця по плечі.

— Ходім до Мюллера, — запропонував Вудс, — і виберемо столик десь у затишку. Мені хочеться побалакати з тобою.

До четвертої години ще бракувало декількох хвилин. Кафе не були переповнені, бо з роботи ще не повертались, і вони найшли бажаний затишний столик. Кернен, гарно вдягнений, трохи биндючний, самовпевнений, усівся напроти маленького сизоокого слідчого з безбарвними жовтуватими вусами, в шевіотовому костюмі з магазину готового вбрання.

— Що ти тепер робиш? — спитав Вудс.—Ти ж виїхав з Сент-Джо на рік раніше за мене.

— Продаю акції мідних копалень, — відповів Кернен. — Може, відкрию тут контору. Та-ак. Так наш Барні зробився ньюйоркським слідчим. А знаєш, у тебе завжди був нахил до цього. Ти ж, здається, і в Сент-Джо служив у поліції, після того, як я вже виїхав. Егеж?

— Так, шість місяців, — сказав Вудс. —А тепер ти от що скажи мені, Джонні. Я стежив за твоїми справами досить пильно після того твого дільця готельного в Саратозі, і, здається, ти ні разу не пускав у діло револьвер. Чому ж ти вбив Норкросса?

Декілька секунд Кернен зосереджено й пильно дивився на шматочок цитрини в своїй склянці; потім раптом глянув на слідчого з трохи кривою усмішкою.

— Як це ти здогадався, Барні? — вигукнув він із захопленням. — А я ж думав, що це дільце в мене чисте й гладеньке, як обчищена цибулина. Невже лишилися які-небудь сліди?

Вудс поклав на стіл маленького золотого олівця, брелок для годинника.

— Це той самий, що я подарував тобі, як ми востанне святкували вкупі різдво в Сент-Джо. У мене й досі твоя чашка для бриття. Я найшов його під килимом у Норкроссовій кімнаті. Я б тобі радив бути зі мною обережнішим у словах. Я повинен тебе видати, Джонні. Ми з тобою давні друзі, але я мушу виконувати свій обов'язок. За Норкросса доведеться тобі сісти на стілець⁵³.

Кернен засміявся.

— Щастя мене таки не зраджує, — сказав він. —

Хто б міг подумати, що за мною стежить друзяка Барні. — Він сунув руку в кишеню. Вмить Вудс приставив йому в бік револьвера.

— Забери його, — сказав Кернен, зморщивши ніс. — Я просто оглядаю кишені. Ага! Щоб зробити з людини людину, треба цілий десяток кравців, а щоб згубити її, досить і одного. Я ж так і знав — у жилетній кишені дірка. Думаю, може доведеться битися і про всяк випадок зняв олівець з ланцюжка та й сховав його в кишеню. Забери свій револьвер, Барні, я скажу тобі, чого я вбив Норкросса. Старий дурень погнався за мною по коридору і почав палити мені в спину з якогось поганенького револьвера, і мені довелось прикінчити його. От його стара — просто золото! Вона лежала собі тихенько у ліжку і навіть і не писнула, хоча бачила, як забирають її дванадцятитисячне діамантове намисто. Але приставала, немов той вуличний бляхар, щоб повернули їй маленький тоненький перстеник з гранатом, якому ціна одсили три долари. Я гадаю, вона віддалась за старого Норкросса ради його грошей. А як вони все ж чіпляються за всякі дрібнички від коханого. Забрав я в неї шість каблучок, дві брошки і годинник-браслет. Усього на п'ятнадцять тисяч.

— Я попереджав тебе не плескати зайвого, — сказав Вудс.

— Дурниця, — відказав Кернен. — Усе це лежить в готелі, у мене в чемодані. А тепер я скажу, чого я не боюся все це тобі розказувати. Це ж цілком безпечно. Ти, Барні Вудс, винен мені тисячу доларів, і хоч би тобі й хотілося заарештувати мене, у тебе рука не зніметься.

— Я це пам'ятаю, — сказав Вудс. — Ти тоді, ні слова не кажучи, зразу ж виклав мені двадцять п'ятдесятидоларових кредиток. І я коли-небудь поверну їх тобі. Ця тисяча врятувала мене тоді... Коли я прийшов додому, всі мої речі були вже на тротуарі.

— Отож я й кажу, — говорив далі Кернен, — що як ти не хто-небудь, а Барні Вудс, людина чесна, то ти й пальцем не кивнеш, щоб заарештувати людину, якій ти щось винен. О, в моєму ділі доводиться вивчати не тіль-

ки замки та віконні засуви, а й людей. А тепер сиди тихо, а я подзвоню лакею. От уже років зо два, як мене безнастанно мучить спрага. І якщо мене коли-небудь упіймають, то щасливій нишпорці доведеться ділити славу з скляним богом. Правда, під час роботи я ніколи не п'ю, а зробивши дільце, можна з чистим сумлінням вихилити яку чарчину з друзякою Барні. Ти що питимеш?

Лакей приніс маленькі карафки й сифон і знов лишив їх самих.

— Твоє щастя, — сказав Вудс, замислено катаючи по столу маленький золотий олівець. — Мушу тебе пустити. У мене й справді рука не піднімається заарештувати тебе. От якби я повернув тобі гроші, але ж я не вернув, і в цім уся сила. Це я проти закону роблю, Джонні, але нічого не вдієш. Ти колись виручив мене, і я повинен тобі тим самим віддячити.

— Я знав, що ти так зробиш, — сказав Кернен, підносячи свою склянку, і заяснів самовдоволеною посмішкою. — Я таки трохи знаю людей. За твоє здоров'я, Барні, ти веселий, славний хлопець.

— Я певний, — спокійно говорив далі Вудс, ніби думаючи вголос, — що якби ми з тобою поквиталися, то всі гроші всіх нью-йоркських банків не викупили б тебе сьогодні з моїх рук.

— Я це знаю, — сказав Кернен. — Тому-то я себе й почуваю з тобою так безпечно.

— Багато людей, — говорив далі слідчий, — дивляться на мою професію косо. Вони не визнають, що це певне мистецтво. Але я завжди пишався нею, хоч, може, це й безглуздо. А от тут я якраз і вскочив. Бо передусім я людина, а потім уже слідчий. От я й повинен відпустити тебе й вийти з розшуку. Мабуть, наймуся в хурмани. Тепер доведеться довго тобі чекати своїх грошей, Джонні.

— О, будь ласка, — сказав Кернен тоном щедрої людини. — Я ладен і зовсім простити тобі цей борг, але знаю, що ти на це не згодишся. Виходить, що це був щасливий для мене день, коли ти позичив у мене. Ну, а тепер покиньмо про це. Завтра вранці я їду на захід.

Я знаю там одне місце, де можна буде збути Норкроссові діаманти. Пий, Барні, не журися. Поки там поліція сушить собі голову над моїм дільцем, ми з тобою добре погуляємо. Сьогодні в мене просто африканська спрага. Зараз я в руках Барні, не слідчого Барні, а друга, і не хочу навіть і думати про фараонів⁵⁴.

Кернен ненастанно натискував на кнопку, біля них увесь час метушився лакей. Помалу почали проявлятися Керненові слабкі сторони — любов багато говорити про себе і над усяку міру вихвалитися. Одну за одною розказував він усякі історії про свої щасливі грабіжі, майстерні витівки, огидні злочинства, так що Вудс, не вважаючи на те, що він немало бачив усяких злочинців, незабаром почув холодну огиду до цієї до краю порочної людини, що колись зробила йому велику послугу.

— Звичайно, мене тобі зараз нічого боятися, — сказав нарешті Вудс. — Але все ж я раджу тебе деякий час ховатися. За Норкроссове діло можуть узятися газети. Взагалі цим літом тут просто якась епідемія грабіжів та вбивств.

Ці слова викликали в Кернена вибух мстивої люті.

— Чхав я на газети! — загорлав він. — На чому вони тримаються? На хвастощах, лайці та підкупі. Ну, нехай вони й візьмуться за яке-небудь діло, от як моє. Ну, і що з цього, вийде? Та нічого. Поліцію обдурити, і то раз плюнути, а то газети. Вони посилають на місце злочину цілу зграю своїх безмозких репортерів, а ті йдуть у найближчу пивницю, п'ють пиво й фотографують старшу хазяїнову дочку у вечірньому вбранні, щоб потім надрукувати її портрет, як портрет нареченої того молодого чоловіка з десятого поверху, що чув якийсь шум у ніч убивства. Отак вони завжди ловлять злочинця.

— Не знаю, — замислено промовив Вудс. — Деякі газети здорово працюють у цьому напрямку. Ну от, наприклад, "Морнінг Марз". Ця газета бралася вже за дві чи три таких справи, і злочинців находили після того, як поліція вже махала на них рукою.

— Стривай, я зараз покажу тобі, — сказав Кернен,

підводячись і випинаючи груди.—Я зараз покажу тобі, як я боюсь твоїх газет взагалі і цього твого “Морнінг Марз” зокрема.

Кроків за три від їхнього столика стояла телефонна будка. Кернен увійшов у неї й сів, не зачиняючи дверцят. Розшукавши у довіднику потрібний йому номер, він узяв слухавку й викликав центральну станцію. Вудс спокійно стежив за глузливым, холодним, напруженим обличчям, що схилилося над слухавкою, і прислухався до слів, що злітали з тонких злих губ, покривлених презирливою усмішкою.

— Це “Морнінг Марз”?.. Я хочу говорити з головним редактором... Ага, ну так скажіть йому, що з ним хочуть говорити в справі убивства Норкросса... Це редактор?... Гаразд... Я той, що вбив старого Норкросса... Чекайте. Не вішайте слухавки, я зовсім не з тих диваків, що люблять пожартувати... Що? Небезпека? Ніякісінької небезпеки. Я тільки що сперечався про це з одним своїм приятелем-слідчим. Так, я вбив старого о пів до третьої ночі, завтра буде два тижні... Що? Випити з вами? Ну, такі жарти ви краще залиште своїм гумористам. Хіба ви не вмієте розібрати, коли глузують з вас, а коли, навпаки, пропонують вам такий сенсаційний матеріал, який ніколи й не снився вашій паршивій брудній ганчірці. Так, так, надзвичайно сенсаційний... Але не думайте, що я скажу вам зараз своє ім'я й адресу... Чого я говорю з вами? Та тому, що я чув, що ви майстри викривати всякі таємничі злочини, які саму поліцію збивають з пантелику... Ні, ще не все. Я ще хочу сказати вам, що ваша гнила, брехлива, копійчана ганчірка зможе вислідити талановитого вбивцю або розбійника не краще за якого-небудь сліпого пуделя... Що таке?... О, ні, не думайте, що це одна з ваших конкуренток-газет. Ви дістаєте ці відомості з перших рук. Я сам убив Норкросса, і його коштовності лежать у мене в чемодані у... ні, “назву готелю встановити не вдалося”. Що, знайома фраза? Правда? Ви її частенько вживаєте. А що, правда прикро, коли якийсь таємничий негідник називає ваш великий все-

могутній орган, що працює в ім'я закону й справедливості, на благо урядові, нікчемним хвальком... Е, це ви покиньте, не такий уже ви дурень, щоб мати мене за обманника. Я ж чую це з вашого голосу. А тепер, слухайте, я вам скажу щось таке, що вас остаточно переконає. Аджеж над цим ділом у вас працює цілий штат молодих йолопів, і ви повинні знати, що на нічній сорочці в старій місіс Норкросс відламана половинка другого гудзика. Я помітив це, коли знімав у неї з пальця каблучку з гранатом, думаючи що то рубін... Е, ні, ви покиньте ці штуки. Це вам не вдасться.

Кернен повернувся до Вудса з диявольською посмішкою.

— Ну, діло на мазі. Він тепер мені вірить. Він погано прикрив рукою трубку, і я чув, як він доручав когось подзвонити іншим телефоном на центральну і узнати наш номер. Я зараз іще піддам йому жару і потім треба буде забиратися звідси.

— Алло!... Так, я ще тут. Невже ви гадаєте, що я стану тікати від якогось підкупного шматка паперу... Що? Ви упіймаєте мене за сорок вісім годин? Скажіть, вам ще не набридло клеїти дурня? Краще не беріться не за своє діло, а займайтесь собі шлюбно-розлучними справами та вуличними нещасними випадками, та друкуйте всякий бруд та скандали, що годують вас. Ну, на добраніч, мій любий, шкода, що мені ніколи завітати до вас. А я б почував себе у вашому ослиному царстві в повній небезпеці. Тра-ля-ля!

— Він зараз казиться як кішка, що випустила мишу, — сказав Кернен, вішаючи слухавку й виходячи з телефонної будки.—А тепер, Барні, друже мій, ходімо куди-небудь до театру, розважимося трохи. А настане пора, коли порядні люди лягають спати, і ми підемо. Посплю годинки чотири, і гайда на захід.

Вони пообідали в одному з бродвейських ресторанів. Кернен був у дуже гарному настрої і розкидався грішми, немов казковий принц. Далі слухали чарівну, розкішно поставлену оперетку, потім вечеряли з шампанським, і Кернен увесь аж сяяв з самозадоволення.

О пів до третьої ранку вони ще сиділи у куточку в нічному кафе. Кернен, помітно видихавшись, все ще хвалився, бормочучи якусь нісенітницю. Вудс похмуро роздумував про сумне закінчення своєї корисної діяльності, як підпори закону.

Раптом в очах його засвітився якийсь здогад.

— Аджеж це можливо, — сказав він про себе. — Далєбі, можливо. За стінами кафе тишу раннього ранку прорізали якісь кволі, непевні звуки, певніше, якісь іскорки звуку, одні голосніші, другі тихіші, то зростаючи, то завмираючи серед гуркоту молочних візків і перших трамваїв. Зблизька це були різкі, пронизливі крики, добре знайомі вухам мільйонів столичних жителів, яких вони будили і для яких мали найрізніше значення. Ці крики несли світові горе і радість, сміх і сльози. Тим, що, зщулившись, сховались під недовгочасним захистом нічного покрыву, вони віщали про грізний світанок; другим, оповитим щасливими снами, вони говорили, що настав ранок, чорніший за найтемнішу ніч. Деяким багачам вони приносили мітлу, що враз змітала геть усе, що належало їм, поки світили зорі; а бідним — бідних вони просто повідомляли, що настав новий день.

Сміливо й дзвінко лунали ці крики по всьому місту, сповіщаючи всіх про нові можливості, що прийшли з останнім поворотом колеса часу, наділяючи рабів долі, що ще не прокинулись від сну, кого карою, кого прибутком, кого смутком, кого нагородою, а кого й смертю, що їх принесло їм нове число в календарі. Ці крики були і пронизливі і жалібні, немов власники цих юних голосів були засмучені, що несуть людям так багато поганого і так мало доброго в своїх безневинних руках. Так, сповіщаючи про нові декрети богів, лунали по вулицях беспорядного міста крики хлопців-газетників — трубний глас преси.

Вудс дав лакеєві десять центів і сказав:

— Принесіть мені “Морнінг Марз”.

Коли йому принесли газету, він глянув на першу сторінку, потім вирвав листочок з записної книжки і щось написав на ньому маленьким золотим олівцем.

— Що нового?—голосно позіхаючи, спитав Кернен. Вудс протягнув йому записку, на якій стояло:

Редакції газети “Морнінг Марз”, Нью-Йорк.

Прошу заплатити Джонові Керненові тисячу доларів, що належаться мені, як нагороду за виявлення його й арешт. Бернард Вудс.

— Я так і думав, що вони це зроблять, — сказав Вудс. — Мені спало на думку, що вони призначать нагороду ще тоді, як ти так глузував з них. Ну, Джонні, а тепер ходім зі мною до поліційного участку.

З ВИРУ БОГЕМИ ВРЯТОВАНА

Міс Медора Мартін покинула рідне село Гармоні, що лежить під Зеленими горами, і переїхала до Нью-Йорка, захопивши з собою скриньку з фарбами й мольберт.

Міс Медора нагадувала троянду, яку осінні приморозки милували довше ніж її інших сестер. В Гармоні, коли вона рушила сама до міста нечестивих вивчати мистецтво, всі одногласно вирішили, що вона божевільне, легкодумне, уперте дівча. А коли вона вперше сіла до столу в одному з пансіонів західної частини Нью-Йорка, то всі пансіонери питали один в одного: “Хто ця миловида стара діва?”

Медора енергійно взялася за діло. Найняла недорого кімнату й почала брати двічі на тиждень лекції малювання у професора Анджеліні, колишнього маляра, що навчився свого мистецтва в Гарлемському танцкласі⁵⁵. У Нью-Йорку в Медори не було нікого, хто міг би її напутити, а в великому місті всі ми легко вклепуємося. Кому з нас не доводилося погано поголитися або неправильно вивчитися танцювати тустеп у якого-небудь колишнього учня Бастьєна Ле-Пажа⁵⁶ або Жерома⁵⁷. Наймізерніше видовисько в Нью-Йорку, окрім, звичайно, штовханини в певні години на вулицях, — це сумний похід армії безнадійної посередності. Там мистецтво не милостива богиня, а чарівниця Цірцея⁵⁸, що обертає своїх зітхальників у якихось нявкал, і всі ці

Томмі та Теббі тиняються біля дверей її оселі, не зважаючи на тюкання критики. Дехто з них повертає до рідного села ковтати досить несмачне я ж казав тобі, але більшість вважає за краще залишатися на холодному подвір'ї храма своєї улюбленої, підбираючи крихти з її богівського столу. Деякі, кінець-кінцем, втомлюються від такого безкорисливого служіння, і тоді їм доводиться вибирати одне з двох: або найнятися до якогось-небудь бакалійника й розвозити товар або пірнути у вир богеми. Друге звучить гарно, але насправді краще все ж перше. Бо коли бакалійник розплатиться з вами, ви зможете взяти на прокат фрак, — і богема до ваших послуг.

Міс Медора вибрала вир богеми й тим самим дала нам тему для оповідання.

Професор Анджеліні надміру вихваляв її ескізи. Так, одного дня, коли вона принесла йому з парку майстерно зроблений етюд каштанового дерева, він заявив, що з неї вийде друга Роза Бонер⁵⁹. Але великі артисти живуть настроєм, і часом він говорив їй жорстокі й ущипливі речі. Наприклад, якось Медора просиділа цілий день у Колумбському товаристві, працюючи змальовуючи статуї й орнаменти. А він одкинув її роботу презирливим жестом і заявив, що Джотто колись накреслив чудовий круг одним штрихом.

Одного дня йшов дощ, щотижнева допомога з Гармоні спізналася, і в Медори боліла голова. Цього ж дня її професор пробував був позичити в неї два долари, комісіонер, що продавав її малюнки, прислав їй назад усі її акварелі, бо ніхто не хотів їх купувати, а... містер Бінклі запросив її на обід.

Містер Бінклі був душа пансіону. Йому було сорок дев'ять років, і він мав рибну крамничку на одному з маленьких міських базарів. Але після шостої вечора він одягав вечірній костюм і розмовляв про красне мистецтво. Всі були певні, що містер Бінклі постійно обертався серед богеми і був там своїм чоловіком. Ні для кого не було секретом, що він якось позичив десять доларів одному молодому чоловікові, малюнок якого був

надрукований у журналі “Дух”; а якраз таким чином і дістають часто право на вхід у зачароване коло богеми, а часом ще й ростбіф на придачу.

Коли о дев'ятій вечора Медора виходила разом з містером Бінклі, всі пансіонери дивилися на неї з неприхованою заздрістю. У своїй блідоблакітній блузці з найтоншого шовку і прозорій плисованій спідничці, вона була мила як пучок висохлої осінньої трави. Худенькі щоки пашіли ніжним рум'янцем, на обличчі був легкий шар рожевої пудри, а ключ від кімнати й носова хусточка лежали в рудуватій крихітній торбинці з моржової шкіри.

А містер Бінклі мав надзвичайно поважний вигляд із своїми сивими вусами та червоним обличчям. Крім того, комір щільно застебнутого фраку підпірав йому шию, і вона набігала на нього жирною складкою, так само як у якого-небудь романіста, що має успіх у публіки.

Вони сіли в кеб і поїхали у кафе “Теренс”, що міститься недалеко від найшикарнішої частини Бродвею і, як усім відомо, являє собою один з найпопулярніших і найулюбленіших притулків столичної богеми.

Отже, Медора з Зелених гір пливла за своїм кавалером між рядами маленьких столиків. Тричі в житті почуває себе жінка на сьомому небі: це коли вона йде до вітваря, потім, коли вперше входить до прегарних палаців богеми і, нарешті, коли вона ступає по своєму саду, несучи додому забиту курку сусіди.

Посередині стояв великий стіл, а навколо нього три чи чотири менших. Поміж ними, мов бджола, літав лакей. І подібно до того, як доісторичні гранітні поклади сповістили світ про протозоїд, так і тут зубам довготерпеливого міста віщали про страву галети, спеціально виготовані для Парнасу, тимчасом як боги з Олімпу, посміхаючись, попивали собі нектар⁶⁰, заїдаючи його домашніми бісквітами, а дантисти скакали від радощів та готували золоті містки для нових пацієнтів.

Погляд Бінклі спинився на юнакові, що сидів біля одного з столиків. На йому лежало те особливе тавро

богеми, в якому вчувається і смертоносний погляд василіска⁶¹, і іскристість вина, і натхнення генія, і настирливість вуличного бляхаря. Юнак скочив на ноги.

— Хелло, Бінку! — закричав він. — Невже ви збиралися минути наш стіл? Якщо ви тут самі, приставайте до нашого гурту.

— З охотою, мій любий, — сказав Бінклі з рибної крамнички. — Ви ж знаєте, як я люблю артистичний світ. Містер Вандейк, міс Медора Мартін, теж одна з служителюк мистецтва...

Усі перезнайомилися. Тут були ще міс Еліза і міс Туанет, очевидно, натурниці, бо досить жваво базікали про малювання церкви св. Режіса і про Генрі Джемса⁶².

Медора сиділа як зачарована, в німому захваті. Музика, дика п'янка музика, що доносилася з сусідньої пив'ярні "Елізіум", поривала її до танцю. Це був зовсім новий для неї світ, куди не заносила її навіть палка уява. На вигляд вона сиділа спокійно, як її "Зелені Гори", але душа її палала вогнем Андалузії⁶³. Кімната насичена ароматом квітів і капусти. Безнастанно вилітали корки й питання; дзвеніли сміх і срібло; у відрах виблискувало шампанське, а в повітрі невдалі дотепи.

Вандейк скуйовджив свої довгі чорні кучері, розтріпав недбало зав'язану краватку і, нахилившись до Меддера, прошепотів йому:

— Слухай, Медді, мені часом нестерпно хочеться віддати цьому філістерові⁶⁴, його два долари і спекатися його.

Меддер теж скуйовдив свої довгі руді кучері і зім'яв недбало зав'язану краватку.

— Покинь і думати про це, Ванді, — відповів він. — Мистецтво безмежне, а наші кошти обмежені.

Медора їла якісь чудні страви й пила фальсифіковане вино, що наливали в її бокал. Воно було точнісінько такого кольору, як вона пила вдома, у Вермонті. А раз лакей налив їй в окремий бокал вина, що, здавалось, кипіло, але коли вона покуштувала його, воно зовсім не було гаряче. Ніколи ще не було їй так легко на серці! Вона з любов'ю згадала про ферму в Зелених

горах з її фавною, і, нахилившись до міс Елізи, сказала, сяючи ясною усмішкою:

— Якби ми зараз були у мене вдома, я б вам показала гарненьке крихітне телятко.

— Чого ви собі ніде не підмощуєте? — замість відповіді спитала її міс Еліза.

Оркестр заграв ридливий вальс, який Медора не раз чула від катеринників, і вона почала підспівувати приємним сопраном, похитуючи в такт головою. Меддер глянув на неї через стіл і спитав сам себе, в яких водах міг Бінклі впіймати таку рибку. Медора всміхнулася до нього, вони підняли чарки й випили вина, що кипить, залишаючись холодним.

Бінклі вже забув про мистецтво і брехав тепер про надзвичайний весняний улов оселедців. Еліза поправляла в краватці містера Вандейка шпильку, що являла собою палітру й муштабель. За одним з найближчих столиків якийсь філістер швидко муркотів щось чи то про Джерома, чи то про Жерома. Славнозвісна акторка палко сперечалася з кимсь про монограми на панчохах. Продавець з панчішної крамниці вголос висловлював свої погляди на драматичне мистецтво. Якийсь письменник шпетив на всі боки Діккенса⁶⁵. Видавець журналу й фотограф пили сухе бренді за запасним столиком. Якась молода леді років 36-25-42 говорила відомому скульпторові:

— Ламаного шеляга не вартий ваш Пракс Італіє⁶⁶. Принесіть його Венеру⁶⁷ Анно Доміні⁶⁸ до Когана і ви побачите, що її там обернуть на манекен. Хай ваші греки та італійці забираються назад у свої каменярі.

Так гуляла богема.

Об одинадцятій годині містер Бінклі одвіз Медору додому і розпрощався з нею на сходах з чемним поклоном, як це роблять у високому товаристві. Вона піднялась у свою кімнату, засвітила газовий ріжок і раптом, немов той страшний джин з арабської казки, який вискочив з мідного глечика, що попав до рибалки в сіть, перед очима Медори встав грізний образ Сумління Нової Англії. Тут тільки усвідомила вона

весь жах того, що наробила; вона перебувала цілий вечір серед нечестивих і пила вино — червоне і піняве.

Опівночі вона написала такого листа:

МІСТЕРОВІ БЕРІЯ ГОСКІНСОНОВІ,
ГАРМОНІ, ВЕРМОНТ.

Шановний пане! Віднині вважайте мене за мертву. Я надто люблю вас для того, щоб збезчестити ваше життя, зв'язавши його з своїм, сповненим гріха та ганьби. Я пала жертвою зла та підступства, що панують на цьому світі, мене захопив вир богемі. Я спустилась на саме дно гріха та розпусти. Звідти повороту немає. Не спробуйте мене відмовляти, бо рішення моє тверде і незмінне. Постарайтесь забути мене, а я до кінця життя свого блукатиму по прекрасному, але жорстокому лабіринті жахливої богемі.

Колись ваша Медора

Другого дня Медора остаточно оформила свою постанову. Вельзевул⁶⁹, вигнаний з неба, був пригнічений не менше за неї. Між нею й розквітлим яблунням Гармонії розверзлась безодня. Грізний херувим заступав їй шлях до брами втраченого раю. Досить було лише одного вечора, і страшна богема за допомогою Бінклі і пива “Мум” навіки поглинула її.

Тепер їй залишалось лише одне — життя блискуче, але сповнене непростого гріха. А рідний Вермонт стане для неї священним храмом, до якого їй ніколи не можна буде наблизитися. Але вона ніколи не пуститься берега... вона будуватиме свою блискучу кар'єру за прикладом таких великих, гідних подиву історичних осіб, як “Дама з камеліями”⁷⁰, Лоля Монтец⁷¹, Заза⁷², і для майбутніх поколінь ця блискуча низка імен збагатиться ще на одне — Медора Мартін.

Два дні Медора не виходила з кімнати. На третій, гортаючи якийсь журнал, вона побачила там портрет бельгійського короля й сардонічно розсміялась. Якби цей славнозвісний серцеїд зустрівся їй на її життєвому шляху, вона б примусила його схилитися перед її хо-

лодною, величною красою. О, вона не матиме милосердя ні до старих, ні до молодих. Уся Америка, навіть уся Європа буде побожно шанувати її демонічну, але непереможно чарівну красу.

І все ж вона не могла без суму згадати про свої колишні мрії, про те, як вони з Берія тихо й щасливо житимуть під захистом милих Зелених гір, і як з кожною поштою приходитимуть до них з Нью-Йорка дорогі замовлення на її картини. І ось один необережний крок, — і прощай, золота мріє!

На четвертий день Медора напудрилась і нафарбувала губи. Колись вона бачила Картер у ролі “Зазі”⁷³. Наслідуючи її, вона стала перед дзеркалом в одчайдушній позі і двічі вигукнула: *Zut! Zut!*⁷⁴. Але це безпутне слово назавжди розлучало її з Гармоні. Вир захопив її, вона належала богемі навіки. І Берія ніколи більше...

Двері відчинилися, і увійшов Берія.

— Дорі, голубко, — сказав він, — чого це в тебе все личко в крейді та фарбі?

Медора патетично простягнула вперед руку.

— Запізно!—промовила вона урочисто. — Жереб кинуто. Я вже належу до іншого світу. Проклинай мене, якщо хочеш, — це твоє право. Іди і дай мені йти тим шляхом, що я обрала. Скажи вдома, щоб там не згадували мого імени. А ти, Берія, молись за мене, поки я буду віддаватися блискучим, але пустим утіхам богеми.

— Ти, Дорі, краще візьми рушника та витри цю мазню з лиця, сказав Берія. — Як тільки я одержав твого листа, так зараз же й поїхав по тебе. Бо з твоїх картин, Дорі, все одно нічого путнього не буде. Краще їдьмо сьогодні додому, у мене й квитки вже є на вечірній потяг. Ну, швидше, Дорі, пакуй свого чемодана.

— Доля сильніша за мене, Берія. Йди, поки в мене ще є сила примиритися з нею.

— Як складається твій мольберт, Дорі? Якщо ми зараз почнемо пакуватися, то встигнемо ще поїсти до потягу. А в нас — уже клени розпустилися в повний лист, Дорі. От, побачиш.

— Так рано, Берія? Та не може бути!

— А от, скоро сама побачиш. Вранці, як зійде сонце, прямо море зелені.

— Ах, Берія!

У вагоні вона раптом спитала його:

— Я ніяк не доберу, як ти міг приїхати, прочитавши мого листа.

— От дурниця! — сказав Берія. — Невже ти думаєш, що мене так легко обдурити. Як же ти могла втекти в якусь там Богемію, коли на конверті ясно, як день, стояв нью-йоркський штампель.

АРИСТОКРАТ

На розі Юніон-Скверу на залізному коні сидить Джордж Вашингтон і піднятою вгору правою рукою наказує спинятися всім трамваям, що повертають з Бродвея на Чотирнадцяту вулицю. Але трамваї дзижчать собі далі, звертаючи на нього стільки ж уваги, як і на знак якого-небудь приватного громадянина, і великий генерал повинен почувати, коли тільки в нього не залізні нерви, як швидко *transit gloria mundi*⁷⁶.

Якби генерал підніс ліву руку так само, як він підніс праву, він показав би, де той квартал, що являє собою пристановище для всіх гноблених на батьківщині чужоземців. Через те що вони боролися за національну або особисту свободу, їм довелось шукати притулку в цій вільній країні, а великий патріот, що утворив її, сидячи на своєму коні, назирає за їхнім районом і прислухається лівим вухом до легкодумних пісеньок, що висміюють нащадків його колишніх протезе. Італія, Польща, колишні володіння Іспанії, різномовні племена Австро-Угорщини кинули сюди чимало своїх бунтівничих синів. Тут по далеких від центру кафе і мебльованих кімнатах ведуть вони нескінченні розмови про рідні вина й політичні таємниці. Склад цієї колонії часто змінюється; одні обличчя раптом зникають, їм на зміну приходять нові. Куди відлітають ці перелітні птахи?

Про долю деяких ви зможете догадатися, якщо звернете увагу, з якою специфічно чужоземною солодкою посмішкою й специфічно чужоземною витонченою ввічливістю прислужує вам за табльдотом⁷⁷ новий лакей. Про долю інших вам могли б дещо розказати перукарні, якби вони вміли говорити.

Серед цих мандрівних вигнанців було так же багато титулів, як каблучок на їхніх пальцях. Але ці величезні запаси титулованого товару, які можна було б гуртом збути на П'яте Авеню⁷⁸ через невміння доцільно експлуатувати, продавалося тут вроздріб. Квартирних хазяйок нового світу, що давали притулок і харчі шляхетним нащадкам старинних родів, корони та герби не вабили своїм блиском. Вони продавали оладки, а не своїх дочок. А дочкам треба було більше думати про борошно та цукор, ніж про перлове білило та цукерки.

Усі ці міркування — лише передмова до оповідання, в якому беруть участь самі плебеї і немає жодної особи, що має хоч натяк на титул.

Мати Кеті Демпсі наймала мебльовані кімнати в цій оазі чужоземців. Діло було неприбуткове. Якщо цим двом жінкам удавалося наскребти грошей, щоб з честю зустріти агента, що збирає арендну плату і було чим приправити щоденне айрімсью⁷⁹, вони почували себе цілком щасливими. А їхньому щастю частенько таки бракувало і м'яса, і картоплі, а часом воно було й зовсім погане, неначе суп з шумом.

У цьому зацвілому старому домі Кеті виросла гладкою, моторною, здоровою дівчиною і такою гарною й веснянкуватою, мов тигрова лілея. Вона була тою доброю феєю, що розносила по кімнатах пожилеців чисті вогкі рушники і драні, тільки що випрані пошивки з тикю.

Ви повинні знати (завдяки знайомству з астрономічними відкриттями), що зорею цього мебльованого дому був містер Брунеллі. Від інших пожилеців він різко відрізнявся тим, що носив жовту краватку і акуратно платив комірне. Одягався він чудово, обличчя в нього було оливкового кольору, вуса хвацько закру-

чені, манери як у принца, каблучки і шпильки пишніші ніж у бродячого дантиста.

Снідав він завжди у себе в кімнаті і одягав при цьому червоний халат з зеленими шовковими китицями. Виходив з дому опівдні і повертався опівночі. Це здавалось таємничим, хоч у пожилецях місіс Демпсі не було абсолютно нічого таємничого, крім нетаємничого. Одна з Кіплінгових поем⁸⁰ починається присвятою: “Вам, що маєте невідомий ключ до всього, крім усього невідомого”. Читачам пропонується зв’язати це з попереднім.

Бувши людиною вразливою і до того ж латинської раси, містер Брунеллі скоро почав відміняти дієслово “amore”⁸¹, приставляючи до нього Кеті в знахідному відмінку. Вона вирішила поговорити про це з матір’ю.

— Та він мені подобається, — сказала Кеті.— У нього ввічливості більше, ніж у двадцятьох кандидатів до магістрату, а коли він іде поруч зі мною, я королева. А от хто він такий, далєбі, не знаю. Боюсь, одного дня зайду до нього в кімнату, а на стіні висить у рамці під склом фотографія його баронського замку замість тижневої платні, а самого й сліду нема.

— Та то правда, — одмовила місіс Демпсі. — Він таки дуже скидається не то на іспанця, не то на італійця, і дуже вже мудровано говорить як на справжнього джентльмена. А може ти й помиляєшся, бо навряд, щоб людина, що платить за все готівкою й акуратно віддає прати білизну, могла бути з великого панства.

— Але ж він і говорить з якимись викрутасами і так само руками вимахує, як отой французький аристократ, що жив у місіс Тул, а потім утік у штанях містера Тула, а замість платні за два з половиною місяці лишив їм фотографію якоїсь Бастилії⁸²; мабуть, дідівського замку, чи що.

Містер Брунеллі провадив далі своє палке залицяння. Кеті все ще вагалася. Але одного дня він запросив її на обід, і Кеті почула, що запахло розв’язкою. Поки Кеті в своїй найкращій серпанковій сукні йде разом з містером Брунеллі до ресторану, ми зробимо маленьку перерву і трохи познайомимось з нью-йоркською богемою.

Ресторан “Тоніо” — це ресторан богеми. Навіть де він міститься — секрет. Якщо ви хочете узнати де саме, спитайте в першого-ліпшого громадянина, і він вам скаже, але пошепки. “Тоніо” непривітно приймає відвідувача; парадні двері його завжди зачинені, у вікнах темно; він частує вас досить поганим обідом; під час обіду зачиняється; але якщо вам захочеться поїсти спагетті, то в “Тоніо” це така ж звичайна річ, як у якому-небудь пансіоні холодна телятина; і кажуть, він уже поклав не один долар у якийсь Bancodi... ну, одно слово, в банк з якоюсь довгою назвою, виписаною золотом на вікнах.

І якраз до цього ресторану привів містер Брунеллі Кеті. У вікнах було темно, штори були спущені. Але містер Брунеллі натиснув електричного гудзика на дверях, і їх зараз же впустили.

Вони пройшли через темний вузький коридор, а потім через сліпучо чисту кухню і опинилися на задньому дворі.

З трьох боків цей двір замикали стіни домів, а з четвертого йшла висока дерев'яна огорожа, біля якої бігало багато кішок. На протягнутій косиною шворці висіли скатерки. Ці скатерки висіли лише про людське око, і їх ніколи не знімали. Вони були там спеціально для того, щоб дати можливість деяким дотепникам покаламбурити.

Просто на землі стояло десятків півтора маленьких столиків, біля яких скупчено сиділи любителі богеми, що йшли сюди цілими лавами через те тільки, що “Тоніо” удавав, ніби він не хоче їх приймати і ніби дає гарні обіди. Тут було кілька представників справжньої богеми, яким набридло їхнє оточення, але затопляли цей ресторанчик люди того сорту, що придумують блискучі промови членам конгресу. Був тут також небіж славнозвісного пасажирського агента Тер-Отської залізничної кампанії.

Навожу тут *bon mot*⁸³, зфабриковане якимось дотепником у “Тоніо”.

— Обід у “Тоніо”, — сказав цей представник богеми, — завжди коштує майже вдвоє дорожче того, що за нього просять.

Припустімо, що хтось питає:

— Чому саме? — Обід коштує вам сорок центів; десять центів ви даєте лакею, а почуваете себе так, ніби ви дали тридцять.

Більшість одвідувачів “Тоніо” — завзяті любителі табльдотів-гастрономічні авантюристи, що вічно шукають Ельдорадо доброго клярету⁸⁴, але мусять задовольнитися Каліфорнією.

Містер Брунеллі провів Кеті до маленького столика в альтанці з рослин у діжках і попросив вибачити його, — йому треба піти на хвилинку.

Кеті сиділа зачарована блиском, що оточував її. Важні леді в чудових сукнях та перах і каблучках з самоцвітами; елегантні джентльмени, що так голосно сміються, крики: “Гарсон!” “Ві, монсір!” і “Хелло, мем!” такі характеристичні для богеми. Жваве базікання, дим цигарок, обмін веселими посмішками й поглядами — всі ці розкоші просто гнітили доньку місіс Демпсі і позбавили її здатності рухатися.

Раптом надворі з’явився містер Брунеллі, і його усмішка й уклін відбилися на обличчях усіх присутніх. З усіх боків почулося голосне плескання в долоні і крики: “Браво!” і “Тоніо! Тоніо!” Що ж це все значить? Дами махали йому серветками, чоловіки мало не позвертали собі в’язи, силкуючись вловити його уклін.

Коли овації скінчилися, містер Брунеллі, востаннє вклонившись, швидко зник у кухні і скинув з себе піджак і камізельку.

Флагерті, наймоторнішого з “гарсонів”, приставлено спеціально прислужувати Кеті. Їй уже було трохи мляво від голоду, бо айрішстю за обідом у Демпсі було цього дня особливо рідке, і чарівні пахощі якихось невідомих страв завдавали їй танталових мук⁸⁵. Нарешті, Флагерті почав їй приносити одне за одним смачні, немов амброзія, страви, що їх самі боги визнали б чудовими.

Але в самому розпалі цього лукуловського бенкету Кеті раптом відіклала ножа й виделку. На серці їй стало тяжко, ніби воно налилося оловом, і на філеміньон капнула сльозинка. Підозра щодо зорі їхньо-

го дому, які весь час не давали їй спокою, знов прокинулись в ній з великою силою. Вітати з таким захопленням, улещуванням і усмішками, як вітало містера Брунеллі це фешенебельне виборне товариство, можна було лише як якого-небудь з тих блискучих титулованих патриціїв з славним ім'ям і острахом перед комірним, до яких досвід примушував її ставитися обережно. І хоч Кеті прегарно розуміла, що він їй не пара, вона все ж з боєм у серці почувала, що він їй щодень, то більше й більше подобається. І потім чого ж це він лишив її обідати саму?

Але тут він знов з'явився, тепер уже без піджака, з закатаними по самі лікті рукавами сніжнобілої сорочки, з білим ковпаком на чорних, як смола, кучерях.

“Тоніо! Тоніо!” — кричали одні. “Спагетті! Спагетті!” — кричали другі.

У “Тоніо” ніколи не дозволялося лакеям подавати спагетті, поки сам Тоніо не покуштує їх, не ухвалить соус і не додасть потрібної приправи, щоб страва була бездоганна.

Від столу до столу рухався Тоніо немов той принц, що вітає гостей у своєму палаці. Білі, оздоблені коштовностями руки манили його з усіх боків. Склянка вина з одним або другим, посмішка для всіх, влучне слівце для тих, хто захоче пожартувати, — далєбі, і серед принців мало хто зміг би бути таким милим хазяїном. І який артист може бажати кращої оцінки своєї праці. Кеті не знала, що для нью-йоркського жителя найбільша честь — це потиснути руку кухаря, що готує спагетті або сподобитися поклону від старшого лакея з якого-небудь бродвейського ресторану.

Помалу публіка почала розходитися, і скоро лишилося тільки декілька парочок, що марнували час за молодим вином та старими анекдотами. Тоді містер Брунеллі підійшов до самотнього столика Кеті і присунув до неї стільця.

Кеті глянула на нього з мрійною посмішкою. Вона доїдала останню ложку малинового рулету з бургундським соусом.

— Ну, ви бачили? — сказав містер Брунеллі, прикладаючи руку до ключиці. — Я — Антоніо Брунеллі. Так, я — великий Тоніо. А ви й не підозрювали? Я люблю вас, Кеті, і ви повинні вийти за мене заміж. Правда ж, ви згодні? Назвіть мене Антоніо і скажіть, що ви будете моєю.

Голівка Кеті схилилась на плече того, хто був тепер вільний від підозріння в прийнятті лицарської гідності.

— Ах, Анді! — зітхнула вона. — Як це чудово! Звичайно, я вийду за вас. Чого ж ви досі не казали, що ви кухар. А я вже збиралася дати вам одкоша, думала, що ви теж будете з тих чужоземних графів.

ХТО ЧИМ МОЖЕ

Вайнінг вийшов з клубу, проклинаючи його, — правда, без особливої люті. Від десятої до одинадцятої вранці він там страшенно пронудився. Керк із своїми риболовними історіями, Брукс із сигарами з Порто-Ріко, Моррісон з анекдотами про вдовичку, Герберн з своїм незмінним щастям у грі на більярді — все це знов повторилося без найменшої зміни. Але крім цих ранішніх прикrostів була ще одна: міс Еллісон учора ввечері знов відмовила йому. Ця остання мала, правда, хронічний характер. От уже вп'яте, як міс Еллісон на його пропозицію зробити її місис Вайніні прискає від сміху. Однак він вирішив знов просити її руки в середу ввечері.

Вайнінг пройшов по Сорок Четвертій вулиці на Бродвей і поплив за водою, що змиває пісок золотих копалень Готгему. На ньому був ранішній ясносірий костюм, наймодніші шеврові черевики з тупими носами, простий з тонкої соломки капелюх, а сорочка — найніжнішого геліотропового відтінку. Краватка в нього була кольору неба в листопаді, сіро-блакитна, зав'язана з аристократичною недбалістю і в повній гармонії з останнім криком моди.

Тепер описувати дрібне причандалля чоловічого

туалету значно трудніше, ніж писати історичний роман з часів Поля Джонза⁸⁶, або оголошувати ліки від сінної лихоманки.

Так от, хай буде вам відомо, що я описую Вайнінгове вбрання тільки через те, що це конче потрібно для дальшого ходу оповідання.

Цього ранку навіть Бродвей різав вухо Вайнінгові, і на декілька жахливих хвилин, як у сні, він здався йому тією ревучою, пекучою, кипучою, вонючою вулицею, яку він колись бачив у Марокко. Йому ввижались зграї розлючених собак, жебраки, факіри, доглядачі рабів, оповиті серпанком жінки в екіпажах без коней, базари, залиті сліпучим сонцем, купи сміття на вулиці від зруйнованих храмів. Але тут якась леді встромила йому в бік кінчик свого парасоля і одразу перенесла його на Бродвей.

Хвилин через п'ять він опинився на розі, де скупчилось декілька мовчазних блідолицих людей. Вони стояли тут завжди, не рухаючись з місця цілими годинами, з низько опущеними по самі очі крисами брилів, граючись гострими лезами своїх складених ножів. Спекулянти з Вол-Стріту⁸⁷, їдучи додому в своїх екіпажах, люблять показувати на цих людей своїм приїжджим друзям, і пояснювати їм, що це досить відоме місце постою "непевних" людей. Між іншим, спекулянти з Вол-Стріту ніколи не користуються послугами їхніх гострих ножів.

Коли Вайнінг проходив мимо цих людей, один з них виступив наперед і заговорив до нього. Вайнінг страшенно зрадів. Він так прагнув чого-небудь надзвичайного, і те, що з ним заговорив цей чисто виголений бистроокий представник суспільного подиння, з низьким голосом і тілом атлета, заговорив з моторошною, але приязною усмішкою, мало для нього, втомленого умовностями свого оточення, всю принаду несподіваної пригоди.

— Вибачте, друже, — сказав незнайомец. — Чи не можете ви мені подарувати кілька хвилин? Мені треба побалакати з вами.

— Звичайно, можу, — відповів Вайнінг, усміхаючись. — Але, може, ми підемо в яке-небудь спокійніше місце? Тут поблизу є кафе. Шрум дасть нам затишний куточок.

Шрум посадив їх під справжньою пальмою й поставив на стіл дві пляшки зельтерської води. Вайнінг зробив декілька зауважень щодо приємних метеорологічних умов і таким чином приробив завіси до дверей, що вели в думки розмовника.

— Перш за все, — почав той з виглядом амбасадора, що вручає свої вірчі грамоти, — я хочу, щоб ви знали, що маєте діло з злочинцем. На заході мене знають як Равді Шикуну. А Равді Шикун — це кишеньковий злодій, гульвіса, боксер, фахівець на крадіжках з розломом, шулер... Як бачите, я веду діло начистоту... з вами. Мое прізвище Емерсон.

— К чорту Керка з його риболовними історіями, — радісно подумав Вайніні, шукаючи по кишенях візитівку. — Вимовляється Вайнінг, — сказав він, протягуючи картку своєму співрозмовникові. — Я теж буду одвертий з вами. Знаєте, по-моєму, я теж добрячий шахрай, бо живу не на свої кошти, а на батькові. У клубі мене називають “до запитання”. За все своє життя я не працював і одного дня. І в мене не стає відваги навіть переїхати автомобілем курча. Як бачите, формуляр таки мізерний.

— Але є одна річ, яку ви робите чудово, — з захопленням сказав Емерсон, — ви вмієте носити вбрання. Я вас кілька разів зустрічав на Бродвеї. І треба сказати, що краще за вас одягненої людини я ніколи не бачив. От на мені, б'юсь об заклад хоч на золоту копальню, всякої всячини доларів на п'ятдесят більше ніж на вас, а зовсім не те. От про це я якраз і хочу порадитися з вами. Ніяк не доберу, в чім тут штука. От, гляньте на мене. Що тут не доладу?

— Ану встаньте, — сказав Вайнінг.

Емерсон підвівся і почав повільно повертатися навколо себе. — Вас, що називається, “припорядили”, — заявив клубмен. Очевидно, якийсь бродвейський кра-

вещь, що виставляє свої костюми на вітринах, скористався з вашої недосвідченості. В усякому разі, Емерсоне, це дорогий костюм.

— Сто доларів, — відказав Емерсон.

— Ну, то двадцять з вас узяли зайвих, — сказав Вайнінг. — Бо кроєм він відстав від моди на цілих шість місяців, на дюйм довший ніж треба, а краї в ньому ширші за теперішні аж на півдюйма. Капелюх на вас торішнього фасону, хоч видно це тільки з того, що криси на одну шістнадцяту дюйма вужчі, ніж носять тепер. А закотам на вашому комірі так далеко до моди, як від Лондона до Трої⁸⁸. Прості золоті з ланцюжком запонки були б куди кращі за ваші розкішні перлові з діамантами. А ваші жовті ботики могли б звабити лише яку-небудь бруклінську вчительку під-час її двотижневого відпочинку на озері Ронконкома. Коли ви, сідаючи, непристойно підсмикнули штани, я мигцем побачив блакитні шовкові панчішки з вишитими рудими конваліями. У магазинах можна знайти простіші. Я не ображаю вас, Емерсоне?

— Шкварте далі, — з запалом вигукнув критикований. — Кажіть, що в мене ще не гаразд. Я почуваю, що є особливий спосіб носити все це причандалля, і хочу цього навчитися. Ви справжній денді і здорово на цьому розумієтесь. Ну, що тут у мене ще не так?

— Ваша краватка, — сказав Вайнінг, — зав'язана надзвичайно акуратно.

— От спасибі, що похвалили, — з вдячністю промовив Емерсон. — Я, правда, витратив добрих півгодини, щоб...

— Щоб стати схожим на ляльку з вітрини на Бродвеї, — перебив його Вайнінг.

— Ну, я тепер навіки ваш, — сказав Емерсон, сідаючи на своє місце. — Це дуже гарно з вашого боку, що ви взялися напутити мене. От я знав, що щось не так, а що саме, ніяк не міг би сказати. Очевидно, вміння носити костюм дається від народження.

— О, я гадаю, що мої предки, — сміючись відповів Вайнінг, — збагнули цю премудрість ще років двісті

тому, коли ходили від хати до хати, торгуючи вбранням. Мені казали, що вони саме з цього жили.

— А мої, — весело сказав Емерсон, — очевидно через те не могли набути гарного смаку, що ходили з візитою лише вночі. — Ну, от що, — сказав Вайніні, від нудьги якого не лишилось і сліду, — я поведу вас зараз до свого кравця, і він враз зітре з вас це жахливе тавро. Звичайно, якщо ви згодні на деякі витрати.

— Це скільки вгодно, — по-хлоп'ячому всміхаючись, сказав Емерсон. — Чого-чого, а грошей у мене досить. Вам я одверто можу сказати, що не був на другому кінці світу, коли одної безмісячної ночі зламано сейф Баттервільського Фармерського Національного Банку і взято звідти 16 000 доларів.

— А ви не боїтесь, — сказав Вайнінг, — що я зараз покличу полісмена і здам йому вас?

— От скажіть мені краще, — спокійно промовив Емерсон, — чому я не забрав цього.

І він поклав на стіл записну книжку і фамільний столітній годинник Вайнінга.

— Слухайте, друже, — сказав Вайнінг, що аж знехотівся від захоплення, — ви коли-небудь чули Керкову історію про шестифунтового струга і старого рибалку?

— Здається, ні, — сказав Емерсон і додав із ввічливості, — цікаво було б послухати.

— О, ні, ви її ніколи не почуєте, — сказав Вайнінг. — Я її чув тисячу разів і саме через це не стану розказувати вам. Я тільки подумав, оскільки з вами цікавіше, ніж у клубі. Ну, ходімо до мого кравця.

— Ну, джентльмени, — говорив Вайнінг днів через п'ять своїм приятелям, стоячи в клубі біля вікна і не впускаючи в кімнату свіжого повітря, — сьогодні ввечері з нами буде обідати один мій приятель з Заходу.

— Питатиме нас, чи не чули ми новини з Денверу? — спитав один з членів клубу, соваючись у кріслі.

— Буде розказувати про новий двадцятитрьохповерховий масонський храм у Квінсі? — спитав другий, упускаючи пенсне. — Може, буде оповідати нам, як у

Міссісіпі ловлять рибу на бузівки замість принади? — ущипливо спитав Керк.

— Заспокойтеся, — сказав Вайнінг. — Ні на які дрібні пороки він не нездужає. Він грабіжник, злодій, що розламає сейфи, і мій великий приятель.

— Ох, цей Вайнінг, — говорили клубмени. — Він не може і слова сказати, щоб не подотепувати.

О восьмій увечері, коли сіли обідати, праворуч від Вайнінга сів спокійний, гладенько виголений, елегантний, приємний молодий чоловік. І коли присутні, що нічого крім міських вулиць не бачили, говорили про хмарочоси, про маленького царя з далекої країни, що сидить на льодовому троні, про дрібну рибу з поганеньких річечок, цей широкоплечий, рослий, бездоганно вдягнений чоловік з поставою імператора брав участь у їхньому базіканні ліліпутів лише порухом вії.

Але от він заговорив сам і сильними яскравими штрихами намалював їм чудесну панораму Заходу. Він накопичував на стіл снігові гори, від яких хололи гарячі забуті страви; одним порухом руки він обернув клуб в увінчане соснами міжгір'я, лакеїв — у страшних розлючених міліціонерів, а слухачів — у вкритих кров'ю втікачів, що, роздираючи руки, видряпуються по закривавлених скелях. Він лише торкався стола і всі, спинивши подих, бачили кратери згаслих вулканів, і в усіх пересихало в роті і тріскались губи, коли він оповідав про край, де немає ні води, ні їжі. Машинально проштрикуючи виделкою скатерку, він, так само просто, як Гомер⁸⁹ у своїх піснях, розкривав перед своїми слухачами новий для них світ, як розкривають новий світ дітям, розказуючи їм казку про "Країну за дзеркалом"⁹⁰. Досить було одному з його слухачів згадати про занадто міцний чай, поданий на "afternoon"⁹¹ на Медісон-авеню, як він зараз же починав оповідати про спустошення, які роблять червоношкірі по приграничних містах, про лицарів аркану, про банди розбійників — і нудьги як не було.

Одним помахом своєї білої, без перснів, руки, він прогнав Мельпомену⁹² і поставив на її місце перед очима клубменів Діану⁹³ й Амаріліс⁹⁴.

Перед ними розстиналися савани. Вітер, що вільно гуляв на тисячомильному просторі серед зарослів шалфею та мескіту, своєю піснею заглушав уривчасті звуки міста. Він оповідав їм про табори, про ранчо — ці острови серед моря запашних квітів прерії, про прогулянки верхи тихої ночі на такому летючому коні, що за нього сам Аполон віддав би всіх своїх, на яких він їздить удень. Він подав їм цілу велику епопею життя худоби і горбів, яких ще не торкнулася нечиста рука людини-каменяра.

Його слова для цих горожан були телескопом, в якому вони бачили Яніставн, а називали “Захід”.

Емерсон зачарував їх.

Другого ранку о десятій Емерсон і Вайнінг зійшлися, як умовлено, в кафе на Сорок Другій вулиці.

Емерсон збирався того самого дня виїхати на Захід. На ньому був темний шевіотовий костюм, в який, здавалось, задрапував його старогрецький кравець, що перегнав моду на декілька тисяч років.

— Містере Вайнінгу, — сказав він з ясною веселою усмішкою шахрая, якому фортунить, — якщо коли-небудь вам потрібна буде моя поміч, я зроблю все, що тільки можу. Ви — золото, а не людина, і якщо я коли-небудь зможу віддячити вам за все, що ви для мене зробили, можете битися об заклад навіть на своє життя, що віддячу.

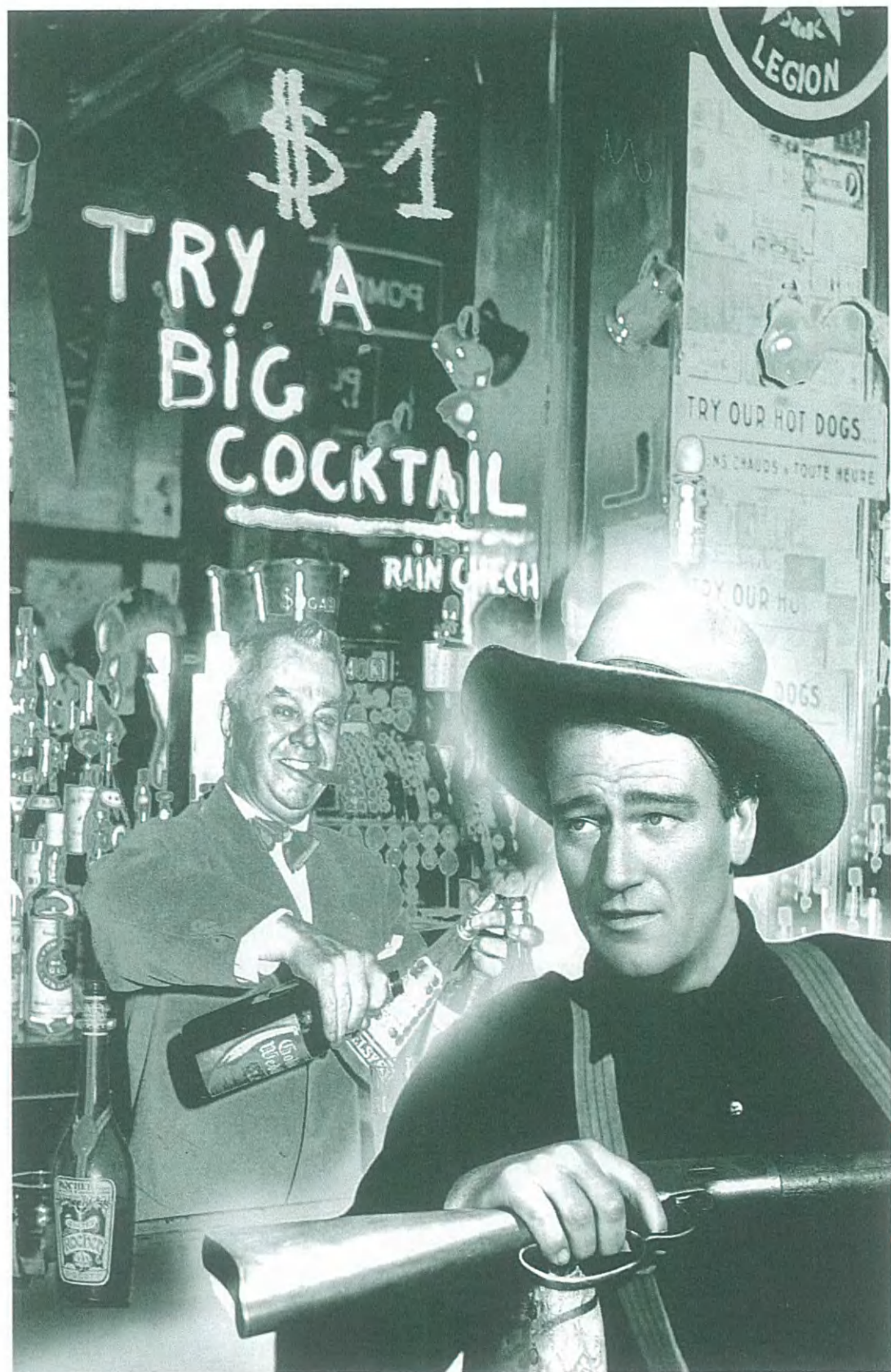
— Як звали того ковбоя, що ловив дикого коня за морду і гриву, а потім уже надівав уздечку?

— Бейте, — відказав Емерсон.

— Списибі, а мені здавалося — Єте, — сказав Вайнінг. — А ви все про костюми, я вже забув про це.

— Я вже давно шукав собі напутника в цьому ділі, — сказав Емерсон, — і от ви якраз справжній товар і без мита.

— Що таке варений омар проти грудинки, повішеної на вітку зеленої верби і спеченої на вугіллі, — сказав Вайнінг. — Так ви кажете, що на вірьовці в тридцять футів завдовжки кінць не може витягти з мокрої землі в прерії десятидюймового стовпчика?

“Нешасливий трест”

Ну, що ж, друже, коли вам так треба їхати, то всього найкращого.

О першій годині Вайнінг, як це було умовлено, сидів з міс Еллісон за сніданком.

Цілісіньку годину він без упинку торохтів про ранчо, коней, каньйони, циклони, про згін худоби, про скелясті гори, про копчену грудинку з бобами. Вона дивилася на нього повними подиву й жаху очима.

— Я збирався був знов просити сьогодні вашої руки, — весело сказав він нарешті. — Але не буду. Я вам з цим досить уже набрид. Знаєте, в мого татуса є ранчо в Колорадо. Ну, що його тут робити? Так тільки байдики бити. От там — справжнє життя. Я думаю туди виїхати у вівторок.

— Ні, ви не поїдете, — сказала міс Еллісон.

— Як так? — спитав — Вайнінг.

— Я хочу сказати... не поїдете самі, — сказала міс Еллісон і пустила сльозу на салат.

— Бетті! — вигукнув Вайнінг. — Що ви цим хочете сказати?

— Що я... теж поїду з вами, — через силу вимовила міс Еллісон. Вайнінг наповнив чарки аполінарисом.

— За здоров'я Равді Шикуну! — оголосив він таємничий тост.

— Я не знаю його, — сказала міс Еллісон, — але якщо він ваш друг, Джиммі, я теж п'ю за нього.

ПАМ'ЯТКА

Міс Ліннет д'Арманд повернулася спиною до Бродвею. Тим самим вона лише додержувалась заповіді "око за око, зуб за зуб"⁹⁵, бо Бродвей не раз так само ставився до неї. Правда, дуже строго додержувати її вона не могла, бо, будши експримадонною трупи "Вихор", залежала від нього геть усіма сторонами, він же від неї — ніякою.

Отже міс Ліннет д'Арманд повернула свого стільця спинкою до вікна, з якого було видно Бродвей, і сіла вчасно заштопати п'ятку чорної шовкової панчохи.

Шум, рев і ярке світло Бродвею під її вікном не вабили її; вона прагнула лише задушного повітря театральної вбиральні на цій чарівній вулиці і реву глядачів, що збираються в її примхливих кварталах. Але прагнення прагненням, а панчохи теж не слід занедбувати. Шовк так швидко зношується, але ж знов—що, крім шовку, можна носити?

Готель “Талія”⁹⁶ дивиться на Бродвей, як Маратон⁹⁷ на море. Він стоїть, немов похмурий стрімчак над виром, якраз там, де зустрічаються течії двох найжвавіших вулиць. Закінчивши свої мандри, сюди стікаються з усіх боків актори і акторки, щоб розпустити шнурівку в корсеті і струсити пил з панчішок. А навколо всі поблизькі вулиці аж кишать театрами, театральними посередницькими конторами, агентствами, студіями і тими омарними палацами, до яких веде тернистий шлях актора.

Коли ви проходите по коридорах темної й задхлої “Талії”, ви відчуваєте себе не то на величезному ковчезі, не то на кораблі, що от-от попливе, полетить або покотиться на колесах. У цьому будинку вчувається щось тривожне, якесь чекання, непевність, навіть якісь лихі передчуття і страх. Коридори його — лабіринт. Без провідника ви блукаєте в них, немов загублена душа.

Завернувши за перший кращий ріг, ви можете наскочити на пеньюар, можете зустріти стривоженого трагіка в купальному халаті, що розгублено блукає по коридорах, шукаючи славлених ванних кімнат. Із сотень кімнат доноситься дзижчання голосів, уривки старих і нових пісень, роблений сміх компанії акторів.

Літо. Трупі розпущено і актори відпочивають у своєму улюбленому караван-сараї, обсідаючи тимчасом антрепренерів, щоб дістати ангажемент на наступний сезон.

У цю годину денну роботу — обтоптування порогів театральних агентств — закінчено. Повз вас, коли ви, очманілий, бродите по вкритих мохом коридорах “Талії”, проносяться у розвійних шатах чутні відіння гурій⁹⁸ з імлистими зорями-очима, шелестячи шовком і оживляючи похмурі сумні коридори ароматом *frangipanni*⁹⁹. На

дверях молоді комедіанти з рухливими борлаками ведуть серйозні розмови про Буса¹⁰⁰. Звідкись доносяться пахощі шинки, кучерявої капусти і дзвін тарілок.

Невиразний гомін у “Талії” через пристойні, нешкідливі для здоров’я, інтервали оживляється стриманим паканням пивних корків. Життя в цьому веселому готелі тече легко, з певними розділовими знаками, причому улюблений знак там кома, насередник дивляться з-під лоба, а крапка зовсім не визнається.

Кімната міс д’Арманд була дуже маленька. Гойдалка могла поміститися між туалетним столиком і вмивальником, тільки якщо поставити її вздовж стіни. На столику, крім звичайних дрібничок, були всякі сувеніри, що їх збрала екс-примадонна під час гастрольних подорожей, і фотографій найближчих друзів по сцені.

Штопаючи панчошу, вона двічі чи тричі скинула оком на одну з цих фотографій, по-дружньому всміхаючись.

— Цікаво знати, де зараз Лі? — промовила вона стиха.

Якби вам коли-небудь припала честь поглянути на цю фотографію, що тішилася такою виключною увагою, вам би на перший погляд здалося, що ви бачите підхоплену бурею білу повну квітку. Але царство флори не має нічого спільного з цим вихором білих пелюсток.

Ви б просто побачили прозору, легку коротеньку спідничку міс Розалі Рей у той момент, коли вона робить своє дивовижне запаморочливе сальто-мортале в оповитій вістарією¹¹⁰ гойдалці просто над головами глядачів. Ви б побачили точно відданий фотографічним апаратом захватний момент, коли вона сильним, граціозним рухом ноги кидає в повітря жовту шовкову підв’язку, яка щовечора злітала з її вправної ніжки й падала вниз до зачарованих глядачів.

На цій самій фотографії ви б побачили також і їх, цих, одягнених у чорне, заступників веселих театрів, побачили б сотню рук, простягнутих у повітря в надії спинити літ чарівного сувеніра.

Завдяки цьому номерові, міс Розалі Рей протягом двох років була забезпечена на сорок тижнів у кожному найвигіднішими гастрольями. За свої дванадцять

хвилин вона і співала, і танцювала, і імітувала двох або трьох акторів, що по суті завжди імітують самих себе, і балансувала драбиною і пір'яним віничком; але коли спускалася уквітчана гойдалка і міс Розалі, всміхаючись, вскакувала на неї, виблискуючи золотистою обручкою на нозі на видному місці, звідки вона повинна була скоро злизнути, пронестись метеором у повітрі й стати жаданою нагородою глядачів, усі (а може й не всі) підводились, як один, і тим самим забезпечували міс Рей той успіх, що робив її ім'я таким улюбленим по театральних посередницьких конторах.

Наприкінці другого року міс Рей раптом заявила своїй улюбленій товаришці, міс д'Арманд, що вона хоче перебути літо в глухому селі на північному березі Лонг-Айленда і що та її більше не побачить.

Через сімнадцять хвилин після того як міс Ліннет д'Арманд висловила бажання знати, де тепер її давня приятелька, у двері гримно постукали.

Можете не сумніватися, це була Розалі Рей. На зроблене пронизливим голосом запрошення ввійти, вона влетіла в кімнату й кинула на підлогу важкий ручний чемодан. Слово честі, це була Розалі, у широкому, запорошеному в дорозі, пальті неавтомобільного покрою, під темним вуалем з розвіяними в ярд завдовжки кінцями, в сірій сукні для гуляння, у жовтих черевиках.

Вона скинула вуаль і капелюх. Її досить гарненьке личко було зараз розчервоніле, стурбоване чимсь незвичайним, а блиск великих живих очей затьмарив смуток. Густе темно-каштанове волосся було наспіх закручене, і з-під шпильок та гребінців вибивались непокірливі хвилясті пасма та маленькі локончики.

Зустріч двох приятельок пройшла без усяких вокальних, гімнастичних доторкальних і питально-відповідальних виявлень почуттів, якими неодмінно обмінюються їхні сестри не з професії — дами з високого товариства. Короткий потиск, уривчастий поцілунок, і вони знов — друзі. Привітання мандрівників-акторів на перехрестях їхніх доріг нагадують короткі привітання солдатів або подорожніх при випадковій зустрічі на чужині.

— Я найняла кімнату на два поверхи вище від твоєї, — сказала Розалі, — але перше вирішила зайти до тебе. Я не знала, що ти тут, мені тільки що сказали.

— Я тут з квітня, — відповіла Ліннет, — збираюся їхати з трупою “Фатальна спадщина”. Вирушаємо на тім тижні. А я думала, що в тебе з сценою усе скінчено, Лі. Ну, розкажуй, як живеш.

Розалі вмостилаь у зручній позі на скрині з гардеробом міс д’Арманд і притулилася головою до виклеєної шпалерами стіни. Все залежить від звички — бурлачки-примадонни вміють пристосуватися до всяких умов і скрізь почувати себе, як у глибокому фотелі.

— Я хочу тобі щось розказати, Лін, — сказала вона, і на її юному личку з’явився чудно-глузливий і разом безжурно-покірний вираз. — Завтра я знов рушу по старій бродвейській стежці і почну протирати стільці по наших посередницьких конторах. Якби хто-небудь за останні три місяці, та навіть сьогодні о четвертій, сказав мені, що я знов почую, “Залиште ваше прізвище і адресу” від цих йолопів, я б розсміялася йому в обличчя. Позич мені хустку, Лін. Брр! Ці Лонг-Айлендські потяги — щось жахливе. У мене на обличчі стільки сажі, що я сміливо могла б грати зараз “Топсі”, не треба й корку. До речі, про корки: в тебе є що-небудь випити, Лін? Міс д’Арманд відчинила дверцята вмивальника і дістала звідти пляшку.

— Ось майже ціла пінта Менгеттену. У склянці в мене стоять гвоздики, але...

— Давай сюди пляшку. Можеш лишити склянку для гостей. Спасибі. Оце діло! Раджу й тобі. Це я вперше п’ю за три місяці.

— Так от, Лін, я кинула сцену наприкінці минулого сезону. Кинула тому, що набридло таке життя. А головне через те, що мені просто душу верне від наших мужчин, від того сорту мужчин, з якими доводиться мати діло нам, акторкам. Ти сама знаєш, що це таке, це — вічна боротьба по всьому фронту, починаючи з антрепренера, що запрошує тебе випробувати його новий автомобіль, і кінчаючи розклеювачем афіш, що насмілюється називати тебе просто по імені.

А найгірші — це ті, що приходять до тебе після вистави, ці закулісні завсідники і антрепренерові друзі, що везуть тебе вечеряти, зваблюють своїми діамантами і пропонують познайомити з усякими Денами, Девами і Чарлями. Це тварини, і я їх ненавиджу.

Знаєш, Лін, жаліти треба таких дівчат, як ми з тобою, дівчат з хорошої порядної родини, що мріяли чесним шляхом прокласти собі дорогу в житті, здобути ім'я, але нічого цього не досягли. От скрізь бачиш стільки співчуття до хористок, що заробляють п'ятнадцягь доларів на тиждень. Дурниці! Найстрашніше їхнє горе можна зразу вилікувати порцією омара.

От кого справді треба пожаліти, так це акторок, що заробляють від тридцяти до сорока п'яти доларів на тиждень — примадон поганеньких театрів. Така знає, що кращого не досягне, і все ж цілими роками ходить у ярмі, сподіваючись якоїсь щасливої нагоди, що ніколи не приходить.

А в яких йолопських виставах доводиться брати участь. Знаменитий номер у "Хорі Тачок", коли друга акторка тягає тебе за ноги по кону, — благородна драма проти тих ідіотських штук, що мені доводилося виробляти у тридцятицентових театрах.

Але що я найбільше ненавиджу, так це мужчин, мужчин, що говорять тобі всяку нісенітницю і підморгують через стіл, стараючись купити тебе, відповідно до того, яку призначать тобі ціну, за склянку вюрцбургера або шампанського. А мужчини-глядачі, що плескають, виють, ричать, штовхають один одного, викривлюються, жеруть тебе очима, неначе зграя диких звірів! Повилуплюють на тебе очі, ладні проковтнути, попадись тільки їм у лапи. О, як я їх ненавиджу!

Однак я оце говорю, говорю, а ще нічого не розказала тобі, Лін.

Призбирала я двісті доларів і з першими літніми днями кинула сцену. Потім рушила до Лонг-Айленду і розшукала там пречудове маленьке сільце.

Зветься це сільце Саундпорт і стоїть біля самої води. Я хотіла перебути там літо, підучитись трохи дек-

ламації і, як пощастить, відкрити студію. Найняла я кімнату на самому березі в одної вдови, що винаймала пару кімнат, щоб не самій жити. У неї був ще один комірник, священник, на ймення Артур Ляйль.

Так, ти вгадала, Лін, він і є герой. Я тобі все це розповім за хвилину, це драма в одному акті.

Як тільки я побачила його, Лін, я зразу ж почула, що пропала, він перемиг мене з перших слів. Він був такий не схожий на мужчин з театральної зали. Він був високий, стрункий, і я ніколи не чула коли він входив, я просто почувала. Лице в нього було як у лицаря, як у одного з лицарів Круглого Столу¹⁰¹, а голос немов віолончель, коли грає соло. А манери!..

Знаєш, Лін, якщо взяти Джона Дру в його найкращій салоновій сцені і порівняти з Артуром, то Джона слід було б заарештувати за непристойну поведінку.

Ну, не буду вдаватися в подробиці. Одне слово, не пройшло й місяця, як ми були заручені. Він служив за проповідника в маленькій методистській церкві, і ми мріяли про маленький церковний будинок з курми і пасікою. Артур усе говорив мені про небесне, а я більше думала про курей та бджіл.

Я не сказала йому, що була акторкою. Я надто ненавиджу театр і все, що з ним зв'язане; я скінчила з ним назавжди і не вважала за потрібне торкатися цієї справи. Я почувала себе гарною чесною дівчиною, і мені не було в чім перед ним каятися. От хіба що тільки в декламації, це єдине, що могло бути в мене на сумлінні.

О, Лін, яка я була щаслива! Я співала в місцевому хорі, відвідувала "Товариство швачок", декламувала "Анні Лорі", знаєш ту, що з присвистом, і не жартуй, "майже як професійна акторка", як писали в щотижневій сільській газеті. Ми з Артуром каталися в човні, гуляли в лісі, ніжно пригорнувшись одне до одного, і це манісіньке сільце здавалось мені найкращим місцем у світі. Я б з радістю прожила там усе життя, якби не...

Але одного ранку старій місіс Герлі захотілося поплескати. Ми сиділи на ганку, я їй помагала нанизувати боби, вона почала викладати мені всякі плітки, як

це завжди роблять квартирні хазяйки. Для неї, як і для мене, містер Ляйль був святий. Вона почала перебирати його чесноти і вартості і закінчила тим, що розказала мені, що Артур мав нещодавно якусь надзвичайно романтичну любовну історію, що закінчилась нещасливо. Подробиць вона не знала, але, на її думку, він був сильно захоплений. Він худів і марнів, заявила вона, і в нього є якась пам'ятка від цієї леді, — він ховає її в скриньці з рожевого дерева, а скриньку цю держить під замком у шухляді в писемному бюроку.

Декілька разів, сказала вона, я бачила, як він сидів вечорами сумний і замислений над цією скринькою, але зараз же замикав її, як тільки хто-небудь входив до нього.

Ну, ти ж розумієш, що я, не довго думаючи, взяла його за руку, звела з п'єдестала і дещо шепнула на вухо.

Того самого дня, коли ми повільно пливли в човні край берега поміж водяними лілеями, я сказала йому:

— Артуре, ти ніколи мені не говорив, що любив іншу. Але про це сказала мені місіс Герлі. Я терпіти не можу, коли мужчина бреше і тому одразу дала йому зрозуміти, що знаю все.

— Коли тебе тут не було, — сказав він, дивлячись мені просто в очі, — я, правда, сильно був захопився. Раз ти вже знаєш, я буду з тобою одвертий.

— Я слухаю, — сказала я.

— Моя люба Ідо! — почав Артур. Я звичайно жила в Саундпорті під своїм справжнім ім'ям, а не сценічним. — Ця любов була цілком платонічна. Хоч ця жінка збудила в мені найсильніші почуття і здавалась мені ідеалом, я ніколи з нею не бачився і ні разу не розмовляв. Це була ідеальна любов. Моя любов до тебе теж не менш ідеальна, але це щось інше. Сподіваюся, що це не змінить наших відносин?

— Вона була гарна? — спитала я.

— Вона була дуже вродлива, — відповів Артур.

— Ти її часто бачив? — спитала я.

— Разів дванадцять, — сказав він.

— Завжди на відстані? — спитала я.

— Завжди на чималій відстані, — відповів він.

— І ти любив її? — спитала я.

— Вона здавалась мені ідеалом краси і грації, і такою ж довершеною здавалась мені її душа, — сказав Артур.

— А ця пам'ятка, що ти держиш під замком і ма-риш часом над нею, це що, сувенір від неї?

— Так, я бережу це на пам'ять від неї.

— Вона тобі його прислала?

— Він потрапив до мене від неї, — сказав він.

— Стороною? — спитала я.

— Так, ніби як стороною, і однак, скоріше, безпосередньо, — відповів він.

— А чому ти з нею не зустрічався? — спитала я. — Хіба була велика різниця в вашому суспільному становищі?

— Її було значно вище, — сказав Артур. — Ну, Ідо, оце і все моє минуле. Ти ж не станеш ревнувати мене до неї?

— Ревнувати? — сказала я. — Що ти таке кажеш, диваче! Та тепер я тебе в десять разів більше любитиму й шануватиму.

І це я, Лін, правду говорила. Така ідеальна любов була щось нове для мене і вона здалася мені найкращим, що є в світі. Тільки подумати, що мужчина любить жінку, з якою ні разу не говорив, і відданий образіві, який намалювали йому уява і серце. Ах, це здавалося мені таким великим. Усі мужчини, яких я знала, приходили до мене з діамантами, винами і пропозиціями підвищити платню, а їхні ідеали... О, краще не говорити про це.

Так, це ще більше піднесло Артура в моїх очах. Я не могла ревнувати його до того далекого божества, якому він поклонявся, бо він повинен був скоро стати моїм. І я теж стала дивитися на нього як на святого, як стара леді Герлі. Сьогодні десь о четвертій до Артура прийшов якийсь чоловік і покликав його до одного хворого з його парафіян. Леді Герлі мирно спочивала на канапі, і я була сама.

Проходячи мимо Артурового кабінету, я зазирнула туди і побачила, що в шухляді писемного бюрока висить зв'язка ключів, яку він, очевидно, там забув. Усі

ми не кращі за жінок “Синьої Бороди”¹⁰², — як ти гадаєш, Лін? Отже я вирішила подивитися на пам’ятку, яку він так старанно ховав. Не те, щоб мені важливо було знати, що там таке, а так, просто з цікавості.

Коли я висувала шухляду, я гадала, що там можуть бути дві речі. Або засушена троянда, яку вона кинула йому з балкона, або вирізаний з якого-небудь журналу портрет її, раз вона належала до високого світу.

Я висунула шухляду і побачила там скриньку з рожевого дерева, приблизно як для комірчиків завбільшки. У зв’язці ключів я розшукала маленький, що підходив, відімкнула і підняла кришку.

І тільки я глянула на цю пам’ятку, так зараз же пішла до себе і спакувала чемодан. Кинула декілька речей у торбину, нашвидку причесала волосся, наділа капелюх і розбудила стару леді, давши їй доброго стусана. Ради Артура я ввесь час аж переривалася, щоб говорити правильно і ввічливо, і майже відучилася від усіх своїх звичок, але тут усе пішло з димом.

— Годі вам хропти, — сказала я, — сідайте й слухайте. Святий дух кудись пішов, а я зараз від’їжджаю і хочу віддати вам ваші вісім доларів. По чемодан пришлю посильного.

Я протягнула їй гроші.

— Ох, Боже мій, міс Кросбі! — сказала вона. — Що таке сталося? А я ж думала, ви з усього тут задоволені. Ох, Боже мій, дівчат так важко зрозуміти, завжди вони показуються не такі, як ти думала.

— Так, чорт забери, маєте рацію. Про деяких це можна сказати. Але ви ніяк не можете сказати цього про мужчин. Коли ви знаєте одного, ви знаєте всіх. Це роз’язує проблему людства.

Потім я сіла на потяг, що відходить о четвертій тридцять вісім, і так і сипить сажою, і ось я тут.

— Але ж ти, Лін, так і не сказала, що було в тій скриньці,—нетерпляче спитала міс д’Арманд.

— Одна з тих жовтих шовкових підв’язок, що я скидала з ноги в публіку підчас свого номера з гойдалкою. Що, Лін, там лишилося що-небудь у плящці?

БЛАГОРОДНИЙ ШАХРАЙ

НЕЩАСЛИВИЙ ТРЕСТ

— Трест взагалі є, власне, найслабше місце, — сказав Джеф Пітерс.

— Ця увага, — сказав я, — звучить так само незрозуміло, як би, наприклад, сказати: “А як полісмен?”

— Не те, — мовив Джеф. — Нема нічого спільного між трестом та полісменом. Вона означає, що трест схожий на яйце, проте і не схожий. Коли хочеш розбити яйце, то починаєш зверху. А єдиний спосіб зруйнувати трест, — це заходитися з середини. Крім того, сидіти на яйці треба аж поки щось не вилупиться. Так, сер, кожен трест мав у своєму лоні насіння власної руїни, так мов той півень, що кукурікає по негрських кладовищах, або республіканець, що сам себе оповіщає кандидатом на губернатора Техаса”.

Я жартома спитав Джефа, чи не доводилось йому, бува, в своєму переораному, рябому, перістому та картатому житті, керувати підприємством, до якого можна було б прикласти слово “трест”. На диво мені, він признався, що було й таке десь у глушині.

— Колись... — мовив він. — Але ніколи печатка Нью-Джерсі не прикрашала патенту такої солідної й безпечної справи — такого правного висмоктування грошви.

Все було на нашому боці — вітер, вода, міліція, сила й чиста монополія на продукт, громадянству конче потрібний. В цілому світі не знайшлося би жодного тростожера, що викрив би хоч найменшу похибку в нашому плані. Та що! Навіть Рокфелерова гасова спекуляційка була проти нього дріб'язковою крамничкою. Проте, ми сіли на слизьке.

— Мабуть, сплила якась непередбачена конкуренція, — озвався я. — Ні, сер, було воно саме так, як я кажу. Ми самі собі підвезли воза. Це був випа-

док самознищення. Тут розколина була в середині самого замаху.

Ви пригадуєте, я розповідав вам, що ми з Енді Текером були кілька років компаньйонами. Цей хлопець був найталановитіший вигадник усіляких стратегічних штук, якого я де-небудь бачив,

Примітивши долара в чужій кишені, він уважав за особисту образу, коли не міг привласнити його якимсь способом. Енді був освічена людина, а якже! До того ж він мав силу корисних відомостей. Він здобув великого досвіду з книжок і годинами міг балакати на всяку тему, про різні ідеї чи просто так, до розмови. Йому прищеплено було всякої спеціальності. Він читав лекції про Палестину з безліччю світляних малюнків, а на них показував з'їзд кравців у Атлантик-Сіті. Він заливав Конектікуту подробленим деревним спиртом, дистильованим за допомогою мускатного горіха.

Однієї весни ми з Енді перелетіли до Мексики. Під час мандрівки, пригадую, один філадельфійський капіталіст сплатив нам дві тисячі п'ятсот доларів — половину паїв за срібляні копальні в Чігуагу. Що вже й копальні були хороші! Двісті чи триста тисяч доларів коштувала друга частина паїв... Я часто потім цікавився, кому належали копальні.

Вертаючись до Сполучених Штатів, ми з Енді зійшли в маленькому місті в Техасі на березі Ріо-Гранде. Звалось воно Пташиним Містом, але пташок там не було. Мешканців у ньому налічувалося близько двох тисяч душ, переважно чоловіків. Мені здавалось, що за головним засобом їхнього існування було шахрайство. Хто був фактор, а хто картяр, дехто менджував кіньми й сила людей пачкарювала.

Ми з Енді розташувались в готелі, збудованому на зразок чи то альтани, чи то книжкової шафи. Того дня, як ми там влаштувались, пішов дощ. Як то кажуть, мабуть, Юпітер-Водяник десь поодкручував чопи на Амфібієвій горі¹.

Так ото було собі три ресторації в Пташиному Місті, але ж ні Енді, ні я горілки не пили. Проте ми

бачили, як протягом дня й половини ночі місцевий люд трикутною процесією пересувався від однієї корчомки до другої. Здавалось, кожен тямив, що робити з своїм гаманцем.

Третього дня по обіді передоцилось на часинку, отже, ми з Енді проходились на край міста, щоб помилуватись на сльоту. Пташине Місто збудовано було між Ріо-Гранде та великим глибоким рівчаком, що колись був її річищем. Берег поміж потоком та старим річищем порозсідався й осувався на наших очах, бо води прибуло після дощу. Енді довго дивився на нього. Розум у цього хлопця ніколи не спав. І от тоді він подав мені раптовий план, що спав йому на думку. Одне слово, тут таки й організували ми трест. Далі повернулись до міста й пустили свою думку в широкий світ.

Зразу ми попростували до найбільшої ресторації Пташиного Міста, що мала назву “Синя Гадюка”, і купили її. Це нам коштувало тисячу двісті доларів. Тоді ненароком, мов від дощу, заскочили до фортеці “Мексиканського Джо” й купили її за п’ятсот доларів. Остання ж легко пішла за чотириста.

Другого ранку, прокинувшись, застало себе Пташине Місто на острові. Річка прорвалась аж до свого старого каналу й будівлі було оточено бурхливими потоками. А дощ іще не перейшов, і з північного заходу сунулись важкі хмари. Вони обіцяли одну з періодичних злив на цілих два тижні. Та найгірше ще тільки мало статись.

Пташине Місто пурхнуло з свого гнізда, струсило своє пір’ячко й почимчикувало на вранішню прогулянку. Гульк! Фортецю “Мексиканського Джо” замкнено, так само й другу коштовну “рятівничу станцію”. Тоді, звичайно, здивована громада, жадібно гукаючи, звернула — вліво чолом! — до “Синьої Гадюки”.

Та що ж вона там знайшла?

З одного боку за шинквасом сидів Джеф Пітерс — директор тресту, й по шестикульному револьверу лежало біля нього обіруч. Він був наготові — чи решту давати, чи одсіч. Було ще й троє слуг. А на стіні

наліплено десятифутовий напис, що оголошував: “Кожна склянка по долару”.

Енді сидів при касі в чистенькому синьому костюмі, з обмальованою золотом сигарою й пильнував, як товпились юрби. Тут був і міський голова з двома депутатами ради порядку, одержавши дозвіл від тресту випивати за так грошей².

Гаразд, сер. Рівно по десятих хвилинах Пташине Місто зміркувало, що воно в клітці. Отож, ми чекали сутички; проте жодної не було. Громада побачила, що ми її спіймали. Найближча залізниця була за тридцять миль, а поки річку можна буде перебрести, треба було чекати принаймні два тижні. От вони й почали підходити любенько та й заходились кидати долари на шинквас, і зрештою ці звуки злились у якусь ніби ксилофонову гармонію.

Було з півтори тисячі дорослих людей у Пташиному Місті, що вже вийшли з скромних звичаїв юнацтва; і більшість з них потребувала від трьох до двадцяти склянок на день, щоб упорядкувати своє життя. А “Синя Гадюка” була одиноким куточком, де вони могли вбити муху, аж поки спаде вода.

Діло було оброблено прегарно й разом просто, як це буває в усякій справді мудрій махінації.

Близько десятої години срібні долари почали падати на шинквас повільніше й видзвонювали вже темп маршів замість джиги³... Але визирнувши з вікна, я побачив з сотню або й зо дві наших клієнтів, що вишикувались лавою біля ощадної каси. Тоді я зрозумів, що вони добувають зідти гроші, які трест висмокче до останку.

Однак о полудні, звичайної обідньої пори, всі розійшлись по домівках. Ми порадили слугам скористуватись перервою й теж пообідати. Тоді ми з Енді полічили, що вторгували. Ми набрали тисячу триста доларів. Виходило, що коли Пташине Місто побуде на острові тільки два тижні, то наш трест зможе влаштувати інтернат при Чіказькому університеті на цілий факультет, ще й подарувати кожному бідному, але порядному

техасцю цілу ферму, з умовою, однак, що кожен сам подбає про землю.

Енді був захоплений нашим успіхом і дуже пишався, бо зародки цього плану з'явилися у його власній голові. Він зліз із сейфа й засмалив найбільшу сигару, яка тільки була.

— Джефе, — мовив він, я певен, що ніде в світі ви не знайдете здирців із ширшими ідеями щодо поневолення пролетаріату, як фірма трьох, в особі "Пітерса, Сатани й Текера". Ми певною рукою дали велетенського стусана дрібному споживачеві у печінкову апоплектичну яму. Хіба ні?

Енді налив собі чарку найкращої горілки і дав їй раду. Це він уперше зроду випив, як мені було відомо.

— На знак жертви богам! — мовив він.

А тоді, згадавши так поганських богів, він випив другу за наш успіх. Далі почав виголошувати славу торгівлі та промисловості, почавши з Північно-Тихоокеанської залізниці й закінчивши меншими коліями, ніби читав з шкільного підручника; він згадав, до речі, й виробництво маргаринового масла й Вугляну Федерацію.

— Це дуже чемно, Енді, — сказав я, — пити за здоров'я наших братів-монополістів, але ж не перебирайте міри! Ви добре знаєте, що найпочесніші та найненависніші з наших глитаїв годуються тільки слабеньким чаєм та собачими коржиками.

Енді пішов тим часом до комірчини й повернувся звідти вбраний у найкращу свою одягу. У погляді його з'явилась якась згубна щирість, щось шляхетно-бунтарське — і воно мені не до вподоби було. Я придивлявся до нього: на яку він після віски ступить! Є два моменти, коли ніяк не можна вгадати, що станеться потім. Перший, коли чоловік перехилить чарку вперше, а другий, коли жінка вип'є останню.

Менше як за годину Енді зовсім скрутило. Так подивитись, то він був дуже звичайний і зберігав рівновагу, але в середині він був зовсім непевний і напханий всілякими несподіванками.

— Джефе, — сказав він, — чи вам відомо, що я кратер, живий кратер?

— Ця гіпотеза сама собою очевидна, — відмовив я. — Я — кратер вулкана, — казав він далі. — Я увесь палаю й розсідаюсь від якоїсь навали слів і речень, що повинні якось виявитись. Я почуваю, як у мені знімаються мільйони синонімів і частин промов, і я мушу до когось промовляти. Горілка, — признався Енді, — раз у раз пориває мене до красномовства.

— Нема гірше, — зазначив я.

— Мої найдавніші спогади показують, що спирт раз у раз стимулював мої почуття до декламації та красномовства. На другій виборчій кампанії, — провадив Енді, — мені дали три склянки джину, і я промовляв на дві години довше, ніж сам президент у питанні про срібло. Зрештою, вони переконали мене взятися до золота.

— Коли вже вам так треба здихатись своєї словесної навали, — мовив я, — то чому б вам не піти на берег і не сказати промову там? Здається, був колись такий старий бовкало, звався Картаген, чи що, так він ходив морським берегом і там вивантажував свої премудрі промови⁴.

— Ні, — відмовив Енді, — я мушу мати аудиторію. Я повинен негайно з'єднатися з аудиторією, Джеф, я повинен втихомирити цю промовну повінь. Бо інакше вона може затамуватися в мені самому, і я набрякну, як золотокутня збірка творів місіс Еднсворт.

— А до якої ж саме теми стосуватимуться ваші тези й докази? На що саме ви бажаєте виявити свою проречистість? — спитав я.

— Байдуже, — відмовив Енді. — Я берусь однаково широко й різноманітно до всякої теми. Я можу обговорити питання про російську імміграцію, про поезію Джона В. Кітса⁶, про тариф, або кабильську літературу, чи про дренажі. Говоритиму так, що моя аудиторія плакатиме, ридатиме, лементуватиме й сходитиме слізьми.

— Гаразд, Енді, — сказав я, — коли вже вам так конче треба збутись цієї словесної атаки, спробуйте піти до міста й оберіть собі на те якогось терплячого

громадянина. А я з хлопцями догляну справи. Люди швидко впораються з обідом, а після солоної свинини та бобів чоловікові, ой, пити хочеться! До півночі, мабуть, більше як півтори тисячі заробимо.

От Енді й пішов із “Синьої Гадюки”, і я бачив, як він спинив на вулиці людину й забалакав до неї. Далі-далі вже зібрався навколо нього гурточок так із півдесятка душ. Трошки згодом я побачив, як він вимахував руками й промовляв до чималої вже юрби на перехресті. Коли він рушив, всі посунули за ним слідком, а він усе промовляв. Він повів їх на головну вулицю Пташиного Міста, дорогою багато людей приставало до походу. Це нагадало мені стару байку, що я читав у книзі про зачаровану сопілку Пітера, що своїми піснями виманив із міста всіх дітей⁷.

Настала перша година, потім друга, проминула й третя на міському годиннику; і ані лялечки не з’являлось перехилити чарку. Вулиці спорожніли, хіба качки переходили часом та жінки йшли до крамниць. Вже тільки мжичило.

Один самотній громадянин, проходивши повз, спішився біля “Синьої Гадюки”, щоб обшкребти заболочені чоботи.

— Сусіде, — сказав я, — що сталось? Сьогодні вранці тут несамовито товкся веселий люд, а тепер місто здається такою руїною, ніби той Тир чи Сифон⁸, де самі ящірки бігають по стінах.

— Ціле місто, — відказала заболочена людина, — зібралось у вовняній коморі й слухає, як виголошує промови ваш спільник. Там такий мудрагель! А словами сипле, аж захлинається, про різні там справи та висновки.

— Гаразд, сподіваюсь, він швидко покине це, *sine qua pop*⁹ — сказав я, — бо тут торгівля стоїть.

Жодного клієнта не було того вечора. О шостій годині двоє мексиканців привезли до хати Енді, що лежав наохляп на віслюку. Ми поклали його в постіль, бо він і досі бурмотів та борсався руками й ногами.

Тоді я замкнув касу й вийшов подивитись, що сталося. Я зустрів людину, що оповіла мені про все.

— Енді так блискуче промовляв, аж дві години, як ніколи не чули в Техасі, або взагалі ще десь у світі, — казала людина.

— Про що ж він промовляв? — спитав я.

— Про шкоду від горілки, — відповів той. — І коли він скінчив, то всі чоловіки Пташиного Міста підписали постанову і рісочки не брати в рот.

ІНДІАНСЬКИЙ ЛІКАР

Джеф Пітерс потрапляв у стільки пригод, здобуваючи гроші, скільки є порад на вариво з рису в Чарльстоні штат Південна Кароліна.

Найбільше люблю я його оповідання про молоді роки, коли він на вуличних перехрестях продавав мазі та ліки проти кашлю, жив око в око з простим людом, а з долею навкулачки бився за свій останній шеляг.

Чкурнув я колись до Рибальської Гори, в Арканзасі, — оповідав він, — убравшись в оленячі шкури та мокасини, з довгим волоссям на голові та тридцятикратним діамантом на пальці. Я його одержав від одного актора в Тексарконі. І от тільки не знаю, що він у біса зробив з тим чепеликом¹⁰, що я проміняв йому.

Я був доктор Воф-Ху, знаменитий індіанський лікар. Тоді-то були в мене однісінькі ліки, а саме — Живуца Гіркота. Добуто їх було із цілющих рослин та зілля, що їх випадково знайшла Та-Ква-Ла (це була вродлива жінка голови племені Чок-То), збираючи бур'ян на присмаку до страви з вареного собаки.

Мені не дуже пощастило в останньому місті; отже, було в мене всього п'ять доларів. Я пішов до аптекаря в Рибальській Горі й він дав мені півдюжини восьмиунцевих пляшок та затичок. Етикетки на мішанину я приніс із собою з останньої стоянки.

Життя знов почало мені здаватися прегарним, коли я повернувся до готелю: в моїй кімнаті вода з-під крана бігла справно, й пляшки з Живуцою Гіркотою вишиковувалися на столі десяток за десятком.

Гадаєте, шахрайство? Ні, сер. Там було на два до-

лари настоянки з хинної кори та на десять центів анілінового чорнила, в тих ліках. По кількох роках я навідувався туди і люди знов питали їх у мене.

Я найняв того ж вечора візка й заходився продавати ліки на головній вулиці міста. Рибальська Гора була місцем вогким та малярійним. Отже, тут саме до речі була мішанина гіпотетичних, серцево-легеневих, протизолотушних мікстур, такий я визначив діагноз; Есенція моя пішла, наче горілка в ярмарок. Я вже продав два десятки пляшок по п'ятдесят центів за кожну, коли це почув, що хтось смикає мене за полу. Я зрозумів, що то за знак; отож, скочивши додолю, я тицьнув п'ятидоларового папірця просто до рук чоловіка з німецькою срібною зіркою на рукаві.

— Констебль, — сказав я, — який прекрасний вечір.

— Чи маєте ви дозвіл від міської управи продавати цей напій, що ви величаєте урочисто ліками?

— Ні, не маю, — відказав я. — Я й не знав, що у вас управа є. Якщо мені пощастить завтра її знайти, то я візьму дозвіл, коли це так потрібно.

— Я мушу вашу комерцію перепинити тим часом, — промовив констебль.

Я пошабашував та й вернувся до готелю. Тут я розповів господареві про цю подію.

— О, марна надія, щоб тут пішло у вас гаразд, — озивався він. — Єдиний тут лікар, Госкінс, — зять міського голови, і вони ніколи не дозволять шептунові практикувати в місті.

— Хіба ж я лікарюю, — відмовив я, — в мене є державний дозвіл на роздрібну торгівлю, але я вже візьму й тутешній дозвіл, коли це так треба.

Другого ранку я пішов до канцелярії голови, але там мені сказано, що він ще не приходив. Ніхто не знав, коли він прийде. Отже, доктор Воф-ху, знов похнюпившись, засів у готелю, запалив найкращу сигару та й став чекати.

Коли це панич у синій краватці сів на стілець поруч мене й спитав, котра година.

— Пів на одинадцяті, — відказав я, — а ви Енді Те-

кер! Я бачив, як ви працюєте. Це ж ви розсилали в Південних Штатах пакет: “Комбінація Великого Купідона”? Дивіться, там була заручна каблучка з чилійським діамантом, шлюбний перстень, машинка м'яти картоплю, пляшка втихомирного сиропу ще й портрет Дороті Вернон¹¹. Все за п'ятдесят центів.

Енді було дуже приємно почути, що я його пам'ятав. Він був прегарний вуличний працівник: та навіть більше — він шанував свою професію й задовольнявся трьомастами відсотками зиску. Його засипали запросинами торгувати недозволеними ліками та насінням, але він ніколи не збочував із своєї стежки.

Мені потрібний був товариш. Отак ми з Енді й умовились об'єднатись. Я розповів йому про становище в Рибальський Горі і про те, як погано стоять фінансові справи через оте родичання влади з “рициною”. Енді оце саме приїхав ранковим потягом. У нього самого свистіло в кишені й він сподівався нашкобти трохи доларів у місті, оповістивши загальну підписку на збудування крейсера на фабриці “Евріка”. Ми вийшли з хати, сіли на ганку й обмірковували справу.

Уранці другого дня об одинадцятій годині, коли я сидів самотою, увійшов до готелю якийсь дядько Том¹² і допитувався лікаря, щоб той прибув до судді Бенкса, що тяжко занедужав. Цей суддя й був міським головою.

— Я не лікар, — відповів я. — Чому ви не підете по справжнього лікаря?

— Пане, — відказав він, — доктор Госкіпс поїхав на село до якихось хворих за двадцять миль. Він єдиний лікар на все місто, а маса¹³ Бонкс дуже зле себе почувають. Вони послали мене по вас, будь ласка, щоб ви прийшли.

— Як ближній до ближнього, — сказав я, — то піду й огляну його.

По цій мові я застромив у кишеню пляшку Живущої Гіркоти й подався нагору до головного палацу. Це був найкращий будинок у місті з мезоніном і двома залізними псами на подвір'ї.

Цей голова Бенкс лежав на ліжку, закутаний по самі вуса. З середини в нього виходило щось ніби гуркіт, та такий, що в самому Сан-Франциско народ, мабуть, подався рятуватись до парків.

Молодий парубок стояв біля постелі й подавав йому склянку води.

— Докторе, — мовив голова, — я страшенно нездужаю. Я от-от помру. Чи не можете ви якось порятувати мене?

— Пане голово, — відповів я, — я ж не регулярний і не дипломований учень S.Q. Zapius'a¹⁴. — Я ніколи не був на медичних курсах, — сказав я. — Я так прийшов, по-братерському подивитись, чи не можу я стати в пригоді.

— Я вам дуже дякую, — сказав він. — Докторе Воф-Чу, оце мій небіж, містер Бідл. Він пробував втихомирити мою хворобу, та без жодних наслідків. Ой, люди добрі! Ой-ой-ой! — завів він.

Я кивнув головою до містера Бідла, сів біля постелі й помацав голову хворого.

— Дайте мені оглянути вашу печінку... то-пак язика, хотів я сказати, — додав я.

Тоді він вивернув свої повіки й підкотив очі.

— Відколи це ви занедужали? — спитав я.

— Мене вхопило — ой, ой! — цієї ночі, — сказав голова. — Змайструєте що-небудь проти цього, як вам здається?

— Містере Фідле, — звернувся я до панича, — чи не хочете ви відхилити трохи завіску на вікні?

— Бідле! — зауважив він мені. — Чи не з'їли б ви трохи шинки з яйцями, дядю Дžeme, як ви почуваете?

— Пане голово, — сказав я, приклавши вухо до правої його лопатки й наслухаючи, — ви схопили тяжке перезапалення правої клавикордової дужки.

— Милосердний Боже! — заголосив він. — Чи не можете ви натерти її чимсь, чи вправити її, чи щось там таке?

Я взявся за шапку та й поступив до дверей.

— Ви ж не підете, докторе? — залементував голо-

ва. — Невже ви підете звідси й покинете мене на смерть із цих... перенадсаднин акордової... ніжки, чи може це бути?

— Докторе Ху-Ха, — подав голос містер Бідл, — звичайна людяність забороняє тікати від ближнього у лихий біді.

— Докторе Воф-Ху, коли ви подужаєте вимовити, — відзначив я. Тоді я повернувся до ліжка й відкинув своє довге волосся.

— Пане голово, — сказав я, — одна вам лишається надія. Від ліків вам не полегшає. Але є інша сила, дужча за зілля, хоч і в зіллі її досить, — мовив я.

— А що ж воно таке? — спитав він.

— Наукові демонстрації, — відповів я, — триумф розуму над сальсапарілою. Віра в те, що немає ніякого болю ані хвороб, крім тих, що походять від нашої недуги. Визнайте свою кваліть. Демонструйте!

— Про яку це інферналію ви кажете, докторе? — спитав голова. — Чи ви, бува, не соціаліст?

— Я кажу про велику доктрину психічного фінансування — про світлосяйну школу впливу на віддалі, підсвідоме лікування облуди й менінгіту, про цей предивний хатній спорт, відомий під назвою особистого магнетизму.

— Чи не можете ви його вжити, докторе? — запитав голова. — Я сам із Єдиних Синедріонів і виявлених протоплазмів Внутрішньої Кафедри, — мовив я. — Криві знов балакають, а сліпі штовхаються, коли я роблю над ними паси. Я — медіум, і колоратурний гіпнотезер і спіртуозний контролер. Тільки через мене на останньому сеансі в Ен-Арборі покійний голова Спілки Виробництва Оцту та Гіркої міг повертатись на землю та заходити в розмову з своєю сестрою Джон. Ви бачите, що я продаю на вулицях ліки для бідних. Я не прикладаю до них особистого магнетизму. Я не кидаю його між порох, бо вони не надбали собі навіть пороху.

— Може, ви прикладете його до мене? — спитав голова.

— Слухайте, — відмовив я, — всюди, де я не бував,

у мене була, сила сутичок з медичними товариствами. Проте я не лікарюю. Однак, щоб урятувати вам життя, я вживу фізичних засобів, коли ви згодитесь не чіплятись до мене за дозвіл на торгівлю.

— Звичайно, згоджуюсь, — сказав він, — тепер беріться до роботи, докторе, бо біль почався знов.

— Мій гонорар складе двісті п'ятдесят доларів, з гарантією, що ви одужаєте за другим разом, — підкреслив я.

— Чудово, — згодився голова. — Я заплачу їх. Гадаю, що моє життя варте таких грошей.

Я сів край ліжка й утопив погляд просто йому в очі.

— Тепер, — сказав я, — виганяйте ваші думки про хворобу. Ви здорові. У вас немає ні серця, ні дужки, ні лопатки, ні мозку, ані чого іншого. Ви не відчуваєте ніякого болю. Ви знаєте, що ви помилились. Тепер ви відчуваєте, що той біль, якого у вас і не було — попустив, правда?

— Мені таки трохи полегшало, докторе, — сказав голова, — щоб я пропав, коли ні! Тепер побрешіть ще трохи, про той опух з лівого боку, що в мене немає, і я гадаю, мене можна буде підперти й подати мені трохи ковбасок з гречаним пиріжком.

Я зробив кілька магічних рухів руками.

— Тепер, — мовив я, — запалення минулось. Права частина периферії піддалась. Вас знемагає сон. Ваші очі не можуть довше дивитись. Тим часом хворобу приголомшено. Тепер ви заснули.

Голова поволі заплющив очі й заходився хропти.

— Ви спостерігаєте, містер Тідл, — звернувся я до молодого хлопця, — дива сучасної науки.

— Біллі, — відказав він. — Коли ж ви остаточно вигоїте мого дядю, докторе Пу-Пу?

— Воф-Ху, — зауважив я. — Я прийду знов завтра об одинадцятій годині. Коли він прокинеться, дайте йому вісім крапель скипидару і три фунти біфштексу. Бувайте здорові.

На другий день уранці я знов прийшов вчасно.

— Ну, — містер Бідл, — мовив я, коли він відчинив двері до спальні, — як ся має ваш дядько сьогодні?

— Здається, йому багато краще, — сказав містер Бідл.

Обличчя й колір обличчя були у голови як у найздоровішої людини. Я походив коло його вдруге, і він сповістив, що хвороба покинула його остаточно.

— Тепер, — сказав я, — вам слід би полежати ще з день або зо два й ви одужаєте цілком. То щастя, що я нагодився до Рибальської Гори, пане голово, — провадив я, — бо всі засоби корнукопеї, яких уживають лікарі зі звичайною освітою, не могли б вас урятувати. А тепер, коли помилка ваша пішла за водою, а хвороба виявилась облудою, згадаймо про щось веселіше, а саме про гонорар у двісті п'ятдесят доларів. Тільки, будь ласка, ніяких чеків, я гидую підписувати своє ім'я на чеках, як з лица, так і з вивороту.

— Я тут наготував гроші, — відповів голова, вийнявши гаманець з-під подушки.

Він відлічив п'ять п'ятдесятдоларових купюр і затримав їх у руці.

— Подайте розписку, — звелів він Бідлеві.

Я підписав папірця, й голова віддав мені гроші. Обережно поклав я їх у свою бокову кишеню.

— А тепер робіть своє діло, пане урядовцю, — мовив голова, оскирившись, як зовсім не подобає хворій людині.

Містер Бідл поклав руку мені на плече.

— Вас заарештовано, докторе Воф-Ху, а інакше Пітере, — проголосив він, — за лікування без дозволу, що забороняється державним правом.

— А ви хто такий? — спитав я.

— Це я вам скажу, хто він такий, — обізвався голова, сівши на ліжку. — Він шпигун, що служить у Державному Медичному Товаристві. Він за вами стежив у п'ятьох графствах. А вчора він до мене звернувся й ми виробили план, щоб вас залучити. Гадаю, що вже ви ніколи не лікарюватимете більше у наших краях, містер Факір. Як ви казали, на що я нездужаю, докторе?

Голова зареготався.

— Щось складне, але в усякім разі це було не пом'ягшання мозку, сподіваюсь.

— Шпигун, — вилаявся я.

— Він самий, — ствердив Бідл. — Мені треба буде здати вас шерифові.

— Побачимо, як ви це зробите, — сказав я, тоді згріб Бідла за пельку й мало не викинув у вікно. Та він висмикнув револьвера й заткнув його мені під бороду, отож я й утішився. Далі він надів мені на руки кайданки й вийняв гроші з моєї кишені.

— Свідчу, — сказав він, — що це ті самі купюри, які ми з вами позначили, містере Бенкс. Я здам їх шерифові, коли ми дістанемось до його канцелярії, а він пришле вам на них розписку. Їх буде показано, як доказ злочину.

— Гаразд, містере Бідл, — мовив голова. — Ну, а тепер, докторе Воф-Ху, — правив він своєї. — Чому ж ви не демонструєте? Хіба ви не можете вжити свого магнетизму та всякими штуками скинути пута?

— Рушаймо, сер, — обізвався я згорда до Бідла, — я згоджуюсь цілком на ваші плани.

Тоді я озирнувся на старого Бенкса й брязкнув своїмі кайданами,

— Пане голово, — промовив я, — незабаром прийде час, коли ви повірите, що особистий магнетизм є великим досягненням і, будьте певні, що в цьому випадку він досягне своєї мети.

Звичайно, так і сталось.

Коли ми наблизились до воріт, я сказав:

— Тепер ми можемо стрінати людей, Енді, гадаю, чи не краще їх скинути та...

Та? Ну, розуміється, це був Енді Текер. Це був його план. І саме цим способом ми здобули грошей, щоб розпочати спільну комерцію.

СІЛЬСЬКА РОЗВАГА

Спомини з Джефа Пітерса треба витягати.

Коли його попросити розказати яку пригоду, він запевняє, що життя його було таке позбавлене всяких подій, немов найдовша Тролопова повість¹⁵. Проте, коли його розворушити, то він і розженеться. Отож, я в потік його думок і закидав вудки з різними принадами, аж поки щось не наклонеться.

— Я спостерігав, — казав, наприклад, я, — що фермери з західного краю, дарма що заможні стали, раз у раз уганяють за своїми колишніми демократичними божками.

— Все бігає о своїй порі, — відповів Джеф, — уганяють фермери, паруються буркуни, скрипить клен-дерево та разливається річка. Я дещо на фермерах знаюсь. А раз натрапив на такого, що, здавалося, відбув уже свою пору. Однак Енді Текер довів мені, що я помилився.

— Кожен фермер є вічне немовля, — казав Енді. — Це людина, що протискується до передніх лав крізь усякі перешкоди. Він кісточка й хрусточка нашої країни, і я не знаю, щоб ми робили, коли б його не було.

Одного ранку ми з Енді прокинулись, маючи шістдесят вісім центів у кишені. Прокинулись у жовтому, сосновому готелі, у самому куточку Південної Індіани, в країні найсмачніших гречаних пиріжків.

Як ми тут скочили з поїзда минулої ночі, не можу вам розповісти; але він промчав проз містечко так швидко, що те, що здалось нам ресторацією з вагонного вікна, виявилось нашим. Це був складний пейзаж, що містив у собі аптеку та водокачку, дві цілком окремі установи.

Чому ми сплигнули на першій-ліпшій станції, — це стосується до пригоди з маленьким золотим годинником та купою аляскинських діамантів, що ми не потрапили збути напередодні за Кентукійським кордоном.

Прокинувшись, я почув, що співають півні і що тхне ніби випарами азотово-соляної кислоти; а ще почув, що щось важке упало додолу коло нас та хтось вилаявся.

— А, ну, Енді, веселіш, — обізвався я. — Ми на селі. Оце саме хтось кинув об землю золотим виливком. Ходімо й візьмемо те, що сам фермер дасть нам у руки; а тоді — смик! — та й гайда.

Фермери завсіди були для мене ніби запасний капітал. Коли мені бувало скрутно, фермери раз у раз мене рятували своїм гаманцем. Взагалі фермери не були для нас спокусливою здобиччю, бо ми з Енді були високого гатунку спеціалісти, але ж часом ми їх уважали за річ корисну.

Коли ми зійшли вниз, то побачили, що потрапили до найпрекраснішої фермерської округи, яка тільки десь була. Милі за дві від нас стояв на пагорбку великий білий будинок у гайочку. Круг нього широко розполонилось агрокультурне збіговисько полів, токів, пасовиськ та флігелів.

— Чий це будинок? — спитали ми господаря.

— Ці, — відказав він, — оселя, лісові, земельні та садові ділянки належать фермерові Езрі Пленкетові, найпоступовішому з наших громадян.

Після снідання у нас з Енді лишилось вісім центів, ми заходились кидати жеребок на долю сільського багатиря.

— Нехай я піду сам, — сказав я. — Нас двоє проти одного фермера — це занадто.

— Згода, — мовив Енді, я люблю додержувати спортивних умов, навіть коли доводиться облуплювати гречкосіїв. А яку вибрали ви принаду, щоб зловити цю особу, Езра?

— О, — відповів я, — перше, що трапить під руку з валізи. Мабуть, візьму кілька квитків на одержання нового прибуткового податку; рецепт, як робити конюшинний мед з сиру та яблучних лушпайок; а ще намисто з перлів, що знайшли ми у вагоні, та кишеньковий золотий виливком, та ще...

— Цього буде досить, — сказав Енді. — На щось з цього запасу Езра піде. І чуєте, Джефе, щоб цей прехороший телепень заплатив вам гарненькими, чистими, новими папірцями. Це ганьба для нашого міністерства

хліборобства, внутрішніх справ і законів про гігієну, які папірці нам часом дають ці фермери! Мені доводилось одержувати від них такі пакунки, мов то була в'язка мікробів, що втікла з Червоного Хреста.

Отож я пішов до стайні та найняв бричку за “спасибі”. Розігнався я до Пленкетової ферми та й став. Там сидів чоловік на сходах. Він був одягнений у білий фланелевий костюм, із діамантом на пальці, мав спортивну шапочку та рожеву краватку...

— Це якийсь літній гість, — кажу сам до себе.

— Я бажав би бачити фермера Езра Пленкета, — сказав я до нього.

— Ви його бачите, — відповів він. — Що там у вас на думці?

Я не міг мовити й слова. Стояв тихо й промовляв до себе вщипливі слова з веселої пісеньки “Людина з мотикою”. Коли я подивився на цього фермера, то дрібні винаходи, що лежали в моїй кишені для вбирання в шори міднолобих хлопців, здались мені безнадійними. Такими безнадійними, як спроби пограбувати М'ясний Трест з підробленою рушницею.

— Ну, — обізвався він, дивлячись мені просто в очі, — кажіть. Я бачу, що ваша ліва кишеня геть випнулася від сили всякого добра. А ну, лише витягайте зразу золотий вилівок. Мене вже більше цікавлять вилівки, ніж шахрайські двомісячні векселі та байки про срібні копальні.

Я відчув, наче дурість шпигнула мені в мозок і поплутала мої ідеї й міркування: проте, я витяг свій золотий вилівок і розгорнув хусточку.

— Один долар вісімдесят центів, — вирік фермер. Він зважив його на руці. — По руках?

— Олова в ньому та й то більше, ніж на ці гроші, — відмовив я згорда і поклав вилівок у кишеню.

— Згоджуюсь, — відповів він. — А я був надумався взяти його до колекції, що оце збираю. Минулого тижня я придбав “п'ятитисячний” вилівок за два долари й десять центів.

Саме тієї хвилини в хаті задзвонив телефон.

— Зайдіть, лишень, до хати, парубче, — звернувся він до мене, — погляньте на мої світлиці. Часом тут почуваш себе самотньо. Я гадаю, що це мене викликає Нью-Йорк.

Ми увійшли. Кімната була наче в Бродвейського маклера: високі бюрка з ясного дуба, два телефони, канапки та фотелі, обтягнені іспанською шкурою, олійні малюнки у позолочених рамках по футові принаймні завдовжки, а в куточку телеграф вистукував свіжі новини.

— Алло, алло! — відгукнувся цей чудний фермер. — Це Реджент театр? Атож, це Пленкет з Бур'янового Центру. Лишть чотири місця в оркестрі на п'ятницю ввечері, ті мої звичайні. От-от-от! До п'ятниці — прощайте.

— Я їжджу до Нью-Йорка щодва тижні, — сказав фермер, повісивши трубку. Чекаю вісімнадцятигодинного експресу в індіанополісі, протягом десяти годин лечу стрілою вночі залізницею і повертаюсь додому по сорока вісьми годинах... ще встигаю глянути, як курчата сідають на сідало. О, первісний лицаре, люди печерного віку потроху вбиваються в колодочки, навіть відвідують річні зібрання різних асоціацій. Як вам здається, парубче?

— Здається, я примічаю, — відповів я, — якусь мовби зміну в аграрних традиціях, що на них я покладав своє довір'я.

— Певна річ, голубчику, — відповів він. — Все на світі вдосконалюється...

Знов телефон урвав його мову.

— Алло, алло! — озвався він. — О, це Перкіж з Машинової Луки! Я ж вам сказав, що вісімсот доларів це забагато за такого коня. Ви його привели сюди? Гарзд. Покажіть його сюди. Ану, одійдіть від апарату. Тепер пустіть його риссю по колу... Швидче! Так, я все чую. Так само — ще швидче... Оце так. Тепер ведіть його до телефону. Щільніше. Підсуньте ближче його ніздрі. От-от! Тепер стривайте. Ні. Мені не потрібний цей кінь. Що? Ні, ні за яку ціну. Він засікається, а до того ще й дихавичний. Прощайте.

— Ну, голубчику? Ви людина з давно минулих

часів. Тепер і дурень надумає щось краще, ніж накрити мокрим рядном якогось оспалого фермера. Тепер огляньтесь і подивіться, який у нас живий зв'язок зі щоденними подіями.

Він показав мені на столі машинку з двома навушниками, схожими на монети, вроблені в дерево. Я їх нап'яв і почав дослухати. Жіночий голос читав перелік убитих, про всякі нещасливі випадки та інші політичні пригоди.

— Те, що ви чуєте, — сказав фермер, — це підсумок щоденних новин з Нью-Йоркських, Чиказьких, Сент-Луїських та Сан-Франциських газет. Їх подають до нашого сільського інформаційного Бюра й звідти свіженькими переказують передплатникам. На цьому столі ви бачите головні газети та тижневики цілої Америки. А так само спеціально дослані відбитки з майбутніх чисел місячників.

Я взяв один аркуш і побачив сам, що на ньому стояло: “Спеціальні попередні коректури. У липні 19... року місячник “Вік” подасть...” і таке інше.

Тоді фермер подзвонив комусь, — може, управителю своєму, чи що, — і наказав йому продати череду з п'ятнадцятьох джерсейських баранів по шістсот доларів за голову, ще засіяти пшеницею дев'ятсот акрів поля і ще приставити на станцію у молочний вагон двісті бідонів молока поверх норми. Тоді він запалив найкращу сигару, вийняв пляшку зеленого шартрезу¹⁶, далі пішов подивитись на телеграфну стрічку.

— Акції Консолідованого Газового Товариства піднесли на два пункти, — сказав він. — О, дуже добре.

— А мідяні акції вас не цікавлять? — спитав я.

— Завертай голоблі, — гукнув він, замахнувшись, — а то я нацькую собаками. Я ж казав уже вам — не гайте дурно часу. Трохи згодом він сказав:

— Голубчику, коли це вас не образить, то я сказав би, що ваша присутність починає задовольняти мене через край.

Ось мені треба написати розвідку про “Химеру Комунізму” для одного місячника, крім того, взяти участь

у зібранні Товариства Расових Перегонів. Звичайно, тепер ви добре зрозуміли, що вам ніколи не здобути моєї прихильности до своїх порад, хоч які вони там.

Що ж, сер, я не міг надумати нічого іншого, як повернути й піти до свого візка. Коняка повернула й привезла мене назад до готелю. Я взяв її на припону й пішов до Енді. В його кімнаті я розповів йому все про фермера, слово по слові; я сидів і щипав настільник, мов людина, позбавлена здібности міркувати.

— Я цього не розумію, — промовив я й заспівав журливу й недотепну пісеньку, щоб сховати своє припониження.

Що до Енді, то він довго міряв кімнату сюди й туди, а сам кусав лівий кінчик вуса. Так він раз у раз робив, коли щось обмірковував.

— Джефе, — сказав він врешті-решт, — я вірю тому, що ви оповіли про це “начищене” мурло. Але це мене не переконує. Мені здається просто неймовірним, що він міг справді втратити вже всі риси ідилічного тюття. Ну, а тепер скажіть, ви ж ніколи не вважали мене за людину з спеціальними релігійними нахилами, чи правда, Джефе? — спитав Енді. — Розуміється, ні, — заспокоїв його я і додав, щоб не образити його почуття. — Проте мені доводилось не раз спостерігати членів церкви, що в них ці самі нахили теж не так дуже виявлялись, щоб полишати сліди на білій хусточці... Коли б їх нею, наприклад, потерти.

— Я завсіди глибоко студював природу та її не досяжні твори, — казав Енді, — і я вірю в призначені шляхи Провидіння. Фермерів утворено з певною метою, ця мета є постачати засоби до життя таким людям, як ви та я. Інакше для чого ж нам дано мозок? Я вірю, що манна, якою Ізраїль сорок років живився в пустелі¹⁷, була тільки фігуративна назва замість фермерів. І вони зберігають це своє значіння до сьогоднішнього дня. А тепер я хочу перевірити мою теорію: коли ти фермер, то будеш використаний, — не вважаючи ні на яку оправу, ні на яке дороге різьблення, що дає фальшована цивілізація.

— Ви вскочите так само, як і я. Цей скинув з себе пута вівчарні. Він обгородився всіма перевагами електрики, виховання, літератури й освіти.

— Я спробую, — мовив Енді, — є такі Права Природи, що їх не переможе навіть Сільська Неплатна Почта.

Енді забарився трохи в убиральні, а тоді вийшов звідти в картатому костюмі, — брунатна й жовта карта завбільшки, як ваша долоня. А камізелька на ньому була червона в синій горошок, на голові високий шовковий циліндер. До того я примітив, що він умочив свої безбарвні вуса у якесь, ніби синє, чорнило.

— Великий Барнум¹⁸! — скрикнув я. — Та ви ж чисто як клоун при цирковому артисті.

— Атож, — відповів Енді. — Чи візок ще тут? Почекайте мене, поки я вернусь. Я не забарюсь.

По двох годинах Енді ввійшов до хати й поклав на столі купу грошей.

— Вісімсот шістдесят доларів, — оповістив він.— Ось я вам розповім. Він був удома. Роздивившись на мене, він заходився з мене глузувати. Я не сказав і слова, тільки вийняв шкаралущі з волоського горіха й почав качати по столі маленьку кульку. Свиснувши разів кілька, я вдався до відомої старої формули.

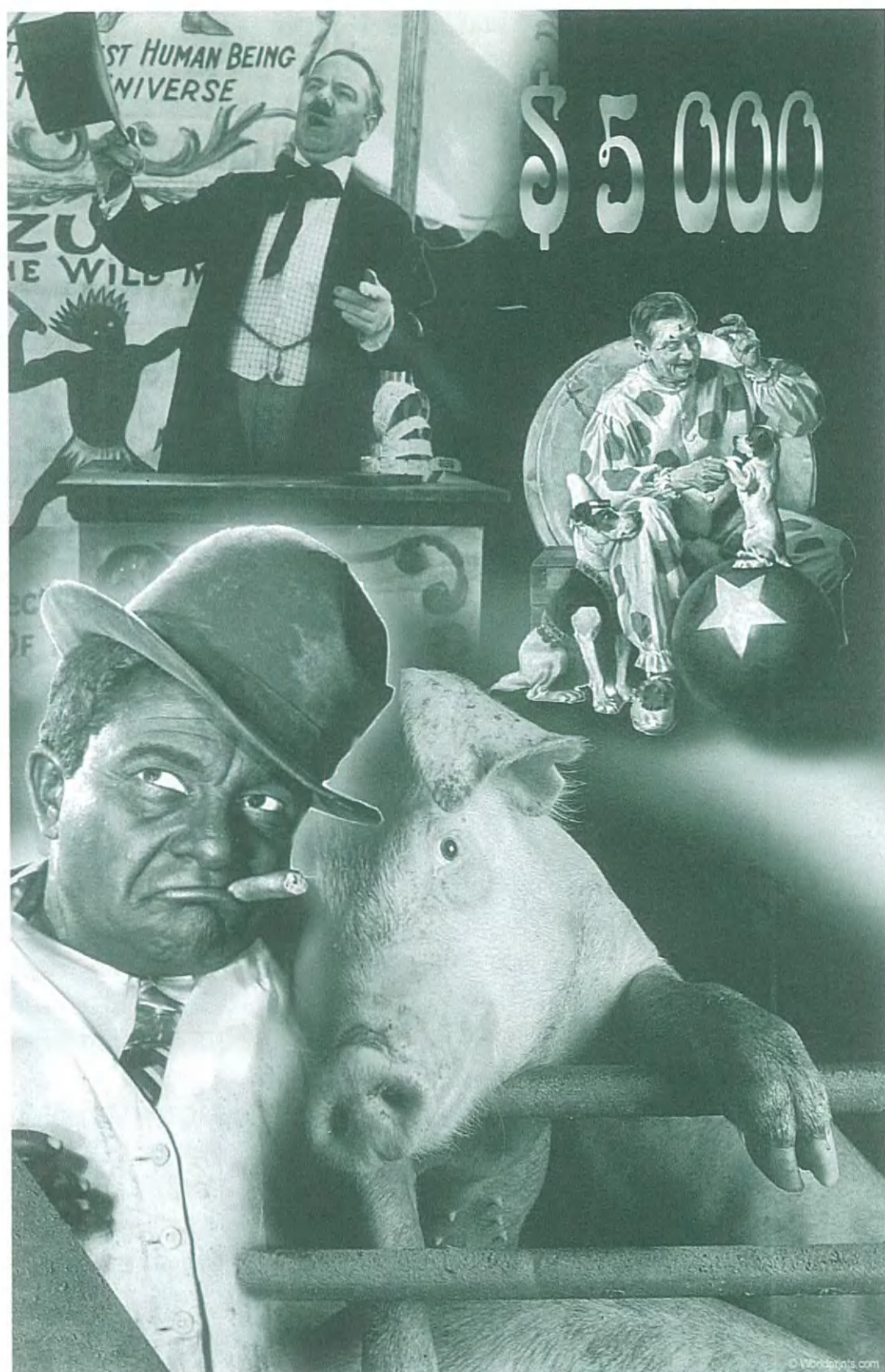
— Ворушіться, джентльмени, — казав я, — і дивіться на маленьку кульку. За розглядини грошей не беру. Ось вона тут, ось її нема. Вгадайте, де маленька пус-тунка? Спритні руки дурять око.

Глянув я з-під брови на фермера. Бачу, піт йому проступив на чолі. Він звівся й зачинив двері, що на ганок, а сам почав дужче мене пильнувати. Нарешті промовив:

— Об заклад на двадцять доларів, що вгадаю, під якою шкаралущею зараз кулька.

— Після цього нема вже чого нового додавати, — провадив Енді. — В нього було в хаті всього вісімсот шістдесят доларів. Коли я йшов додому, він проводив мене аж до воріт. Сльози йому в очах стояли, коли він стискав мені руку.

— Голубе, — казав він, — дякую вам за самотню спра-

“Свиняча етика”

вжню приємність, що я зазнав раз за багато років. Це нагадало мені щасливі минулі дні, коли я був тільки фермером, а не агрокультурником. Нехай вас Бог благословить.

Тут Джеф Пітерс замовк, і я зрозумів, що його оповіданню кінець.

— То ви гадаєте... — почав я.

— Авжеж, — обізвався Джеф, — щось на зразок того. Ви ведете фермерів до поступу й до саморозваги політикою. А життя фермерове самотнє... Проте, треба сказати, що простий фермер в шкаралупки не гратиме.

КАФЕДРА ФІЛАНТРОМАТЕМАТИКИ

— Я бачу, що справа освіти одержала царський дарунок — більше, як п'ятдесят мільйонів доларів, — промовив я.

Я переглядав окремі повідомлення у вечірніх газетах, а Джеф Пітерс тим часом колупав у своїй терновій люльці уламком цвяха.

— Отут і варто було б, — відказав Джеф, — заснувати нову кафедру, щоб вивчати філантроматематику.

— Може це натяк? — спитав я.

— Авжеж, — обізвався Джеф, — я вам ніколи не оповідав про той час, коли ми з Енді Текером були філантропами, правда? Це було вісім років тому в Арізоні. Ми з Енді були подались до Джіла-гір парокінним візком шукати срібла. Ми надибали срібні копальні й продали їх партіями в Техасі за двадцять п'ять тисяч доларів. У банку нам сплатили цей чек срібними грішми — по тисячі доларів у мішку. Ми наладнували ці мішки на наш візок і попростували на схід. Тільки проїхавши зо сто миль, ми трохи стямились. Двадцять п'ять тисяч доларів — воно брентить не так уже й пишно, коли читати, наприклад, річні звіти Пенсільванської залізниці, або слухати, як актор оповідає про свою платню. Але інша річ, коли ви маєте змогу пхнути мішок закаблуком і почути, як брязчать у ньому монети: тоді здається, що ви потрапили в банк о дванадцятій годині дня.

На третій день ми дістались до чистенького містечка, кращого з усіх, які природа або людина коли створили.

Воно стояло при взгір'ї й прикрашене було деревами та квітками, а населене двома тисячами мешканців, щирих та тюхтіюватих. Здається, містечко звалось Флоресвілем, і природа не закаляла його ні залізницями, ні мухами, ні східними туристами.

Ми з Енді поклали свої гроші на ім'я Петерса й Токера до оццадної каси й найняли кімнату в готелі "Небесний Пейзаж". По вечері ми вийшли на гору, сиділи й палили цигарки. Тоді мені вдарила в голову думка про філантропію. Я гадаю, що кожному босякові вона спадає певної пори.

Коли людина обшахровує народ, то дійшовши певної норми, вона починає бентежитись. Їй кортить повернути добрим людям деяку частину. І коли допильнувати старанно та уважно, куди вона скеровує свою благодійність, то виявиться, що вона силується повернути гроші тим, від кого їх одержано. Сказати б, до певної міри гідростатичне явище¹⁹; наприклад, А склав свої мільйони, продаючи гас бідним студентам, що ночами вчаться політичної економії та методів регуляції трестів. Отож, до університетів та коледжів вертаються його совісні долари.

Або ось Б назбирав свої гроші з простого робітника, що працює руками своїми та начинням. Як йому повернути частину цих загарбаних фондів назад у його кишеню?

— Ага, — каже тоді Б, — я це зроблю під назвою Освіти. Я обшахрав робочу людину, — мовить він сам собі, — але старе прислів'я каже: милосердя покриває тисячі гріхів.

І от він кладе вісімдесят мільйонів доларів на бібліотеки і хлопчики, що носять робітникам обідати на роботу, одержують таким способом свою пайку милостині.

Так от, як я сказав, мавши таку купу грошей, почав і я нездужати на філантропію. Це було вперше, що

ми з Енді загребли таку силу грошей, але загальмували й замислились про те, як ми їх здобули.

— Енді, — мовив я, — ми збагатіли — не так уже щоб над міру; однак, як до прикладу, то такі самі багаті, як от би Крезі²⁰. Я почуваю, що мене бере охота зробити якусь ласку для людства.

— Я думав про це саме, Джеф, — відповів він. — Ми довго дурили людей всякими способами та всілякими хитрощами — продавали самогорючі целулоїдні комірці, закидали Георгію²¹ гудзиками на честь вигаданого кандидата в президенти Хока Сміта. Я з охотою взявся б до філантропії, тільки без того, щоб бити у цимбали Армії рятунку²² чи навчати святого письма за системою Бертільона²³.

— Ну, то що ж ми закладемо? — спитав Енді. — Хіба влаштуймо дармовий бенкет для бідних?

— Ні, ні, — відказав я. — Ми заробили надто багато грошей, щоб удаватись до звичайної благодійності. Проте цих грошей усе-таки замало, щоб повернути все, що ми використали. Отже, пошукаймо щось середнє між цими двома межами.

Другого дня, вийшовши на прогулянку в околицях Флоресвіля, ми вгледіли на пагорбку велику будівлю з червоної цегли, що, здавалось, була незалюднена. Громада пояснила нам і оповіла, що перед кількома роками якийсь власник копалень почав улаштовувати тут собі резиденцію. Спорудивши будинок, він побачив, що в нього лишилось тільки два долари й вісімдесят центів на закінчення цієї роботи. То він ужив ці гроші на віски й потім плигнув з даху на таке місце, де й кісток його не зібрали.

Тільки ми з Енді побачили цей будинок, як одна думка вразила нас обох. Ми постачимо сюди книжок, перочисток та професорів, спорудимо залізного пса й статуї Геркулеса²⁴ й святого Іоанна²⁵ на підвір'ї та закладемо найкращу у світі нештатну освітню інституцію.

Отож, ми обговорили справу з почесними громадянами Флоресвіля, й вона припала їм до серця. Вони вступнули бенкет у пожежній установі, і от ми впер-

ше зроду мусіли дякувати за честь, як добродії на ниві поступу та освіти. Енді при цій нагоді казав півтори години промову на тему про зрошення Долішнього Єгипту, і наприкінці нас почастивано було духовними мелодіями з грамофону ще й ананасним шербетом.

Енді й я заходились виявляти філантропію, не гаючи дурно часу. Ми взяли на роботу всіх міських чоловіків, які тільки вміли відрізнити молоток від драбини, й розгородили будинок на класові кімнати та аудиторії. Замовили у Фріско цілий вагон парт, футболів, підручників арифметики, підставок на пера, словників, кафедр для професорів, дошок, кістяків, губок, двадцять сім мантій та шапочок для старшого курсу, і дали наказ вислати все, що годиться мати першорядному університетові.

Коли тижневики вмістили мої з Енді портрети різьблені на крейді, то ми телеграфували до Чиказького наймального агента вислати нам негайно на адресу подавця шість професорів: одного — англійської літератури, одного — найновіших мертвих мов, одного — хімії, одного — політичної економії (бажано демократа), одного — логіки й одного, щоб міг викладати малювання, італійську мову й музику. А Есперанда — банк гарантував матню, яка хиталась між вісімсот доларів і вісімсот доларів п'ятдесят центів.

Отож, сер, нарешті ми почали комерцію... А над входом вирізьблено було слова: "Всесвітній Університет. Петерс і Текер, куратори й власники". А як настало перше вересня, то новаки плавом попливли. Перше прибули студенти з Тексону трьохтижневим експресом. Вони були здебільшого люди молоді, в окулярах і руді. Почуття їхні поділялись на два гатунки — самолюбство та любов до їжі. Ми оповістили про університет в усіх газетах штату, і нам весело було дивитись, як жваво відгукувалась країна на наш заклик. Двісті дев'ятнадцять дебелих парубків від вісімнадцятилітніх немовлят до поважних бороданів привабили звуки сурми неплатної освіти. Вони переробили все місто, обдерли його, як стару канапу, понапихали новим волосом, і

не можна було надалі відрізнити Флоресвіль від знакомитого університетського Херворда²⁶ або Гольдфільдса під березневу пору.

Вони маршували вулицями сюди й туди, розгорнувши корогви “Всесвітнього Університету” — ультрамаринові та блакитні, й обернули Флоресвіль на найжвавіше місто. Енді сказав до них промову з балкона в готелі “Небесний Пейзаж” — і ціле місто святкувало.

Тим часом, сказати б за два тижні, професори знезброїли студентів і позаганяли їх в аудиторії. Я не думаю, що на світі є втіха, що дорівнювалася б радощам філантропа. Ми з Енді купили два шовкові циліндри й удавали, що ховаємось від двох репортерів “Флоресвільської Газети”. Ця газета завела спеціального співробітника, що нас інтерв’ював, де б ми не з’явилися на вулиці, а до того щотижня друкувала наші портрети у відділі, що був під заголовком: “Нотатки про освіту”.

Енді двічі на тиждень читав в університеті лекції, а потім я сходив на кафедру й оповідав яку-небудь гумористичну історію.

Енді був такий захоплений філантропією, як і я. Ми звикли, прокинувшись уночі, подавати один одному нові думки, якби ще краще звеличити цей університет.

— Енді, — сказав я йому одного дня. — А от є одна річ, яку ми проморгали. Нашим хлоп’ятам потрібні дромадери²⁷.

— Це ще що? — спитав Енді.

— Ну що? Звичайно, це — щоб там спати, — відповів я. — В усіх коледжах вони є.

— А, це ви думаєте про фуфайки, — сказав Енді.

— Та зовсім ні, — відмовив я. — Я думаю про дромадери.

Проте це ніяк не можна було розтлумачити Енді; отже, так ми їх ніколи й не замовили. Але, звичайно, я уявляв собі ті довгі спальні в коледжах, де школярі сплять такими лавами.

Ну от, сер, “Всесвітній Університет” мав справжній успіх. Школярів до нас наїхало з п’ятох штатів та те-

риторій, а про Флоресвіль слава йшла. Відчинився новий тир, де стріляли в мету, позичкова каса та два шинки; а наші хлоп'ята склали студентську пісню, що співалась ось як:

Гей, гей, гей
Гоп, гоп, гоп,
Гоп, тара, тара.
Ой, ва-ва
Пітерс, Текер
Університетові
Добродіїв пара!
Гіп, слава!

Студенти були чудовим гуртком молодих хлопців, і ми з Енді так ними пишались, наче вони належали до нашої власної родини.

Коли це одного дня, наприкінці жовтня, прийшов до мене Енді та й питає, чи маю я якесь розуміння про те, скільки в нас у банку лишилось грошей. Я вгадував так тисяч на шістнадцять.

— Наш баланс, — вирік Енді, — вісімсот двадцять один долар, шістдесят два центи.

— Як! — заголосив я. — Невже ви хочете сказати, що ці чортячі олухи, ці пришелепуваті собачі морди, ці клаповухі злодійчуки з курячим мозком, ці коноводники висмоктали в нас стільки грошей?

— Не менше й трохи, — відповів Енді.

— То тоді під три чорти з філантропією, — скрикнув я.

— Нема потреби, — тим часом сказав Енді. — Філантропія, — мовив він, — коли розвивається на добродію діловому ґрунті, є один з найкращих засобів до здирства. Я розгляну справу й побачу, чи не можна її до ладу направити.

Якось на другому тижні сидів я та розглядав кошторис нашої освітньої установи і раптом натрапив на нове ім'я — професор Джем Дарнлей Мак-Коркл, кафедра математики: платня сто доларів на тиждень. Я вереснув так голосно, що Енді прибіг до мене чвалом.

— Що це таке, — застогнав я. — Професор матема-

тики на платню більше як п'ять тисяч на рік! Як це могло статись? Може він вліз у вікно й сам себе призначив?

— Це я викликав його телеграфом із Сан-Франциско тиждень тому, — відказав Енді. — Річ у тому, що заснувавши університет, ми просто помилково не подбали за кафедру математики.

— Ну й штуку ви вшкварили, — озвався я. — Адже заплативши йому платню за два тижні далі, ми зробимо з нашої філантропії пшик.

— Почекайте трошки, сказав Енді, — і побачите, як ми обернемо справу. Ми коло занадто шляхетної справи заходились, щоб отак кинути її на призволяще. До того ж, що більше я придивляюсь до дрібниць філантропічної справи, то вона здається мені вигіднішою. Я ніколи раніш не міркував про те, щоб її дослідити. Ви тільки поміркуйте, — вів далі Енді, — чому в усіх філантропів, яких я бачив на своєму віку, була сила грошей? Я повинен би був давно вже до цієї обставини придивитись пильніше й установити, що було причиною, а що наслідком.

Я цілком звірявся на викрутні Енді в фінансових справах, отже й дав йому при цій нагоді повну волю. Тим часом університет наш цвів пишним цвітом, шовкові циліндри на нас із Енді сяяли, а Флоресвіль все віддавав нам шану, немов ми були мільйонерами, а не філантропами, що ось-ось збанкрутують.

А студенти сповнювали місто рухом... Далі-далі з'явився у місті якийсь чужинець і відчинив картярню. Він почав загібати гроші купами.

Якось увечері і ми з Енді навернулись туди, ну й поставили теж пару доларів до гурту. Тут було з п'ятдесят наших студентів, що пили пунш, кидаючи великі гроші на синє та червоне, а банкир розкладав карти.

— Що ж це таке в біса, Енді? — мовив я, — оці синопки кровожерів, повбирані в шовкові шкарпетки, накинули нам для неплатньої освіти свій курячий мозок, а грошви в них стільки, скільки нам з вами й увісні не снилось. Подивіться лишень на ці пакунки, що вони витягають із своїх задніх кишень.

— Атож, — відповів Енді. — Вони здебільшого сини заможних власників копалень або шахтарів. Дуже сумно дивитись, що вони розмантачують своє добро таким способом.

На Різдво всі чисто студенти пороз'їжджались по домівках святкувати. На прощання ми влаштували в Університеті бенкет, а Енді прочитав лекцію про “Сучасну музику й доісторичну літературу на островах Архіпелагу”. Кожен із членів факультету, пивши до нас, рівняв мене з Енді до Рокфеллера та до імператора Марка Автоліка²⁸. Тоді я стукнув кулаком по столу й гукнув професора Мак-Коркла; однак виявилось, що його в нашому гурті не було. Я бажав подивитись на людину, що, як гадав Енді, могла заробляти коло розперезаної філантропії по сто доларів на тиждень, ніби таке бую їй призначення.

Всі студенти виїхали з вечірнім потягом, і в місті зробилось так тихо, наче в школі торговельних кореспондентів глупої ночі. Коли я повернувся до готелю, то побачив, що в кімнаті Енді світилось. Відчинивши двері, я ввійшов.

Там сидів Енді коло столу з банкіром, що з картярні, і ділив купу грошей, заввишки футів зо два. Папірці було позв'язувано пакуночками по тисячі доларів у кожному.

— Вірно, — сказав Енді. — По тридцять одній тисячі на брата. Заходьте, Джефе, — звернувся він до мене, оце наша пайка прибутків за першу половину шкільного року у “Всесвітньому Університеті”, заснованому з філантропічною метою. — Чи ви тепер переконались, — спитав Енді, — що як коло філантропії заходитись комерційним способом, то вона показує себе мистецтвом однаково вдячним і тому, хто дарує, і тому, хто дістає?

— Чудово, — скрикнув я захоплено. — Цього разу я визнаю, що ви гідні наукового титулу доктора.

— Ми виїдемо враньку, — мовив Енді. — Ви б краще пішли та склали докупі ваші комірчики, чохли та вирізки з газет.

— Чудово, — відповів я. — Я все наготую. Однак, Енді, — сказав я, — мені хотілось би побачити цього самого професора Джемса Дарнлея Мак-Коркла, поки ми не виїхали. Мені дуже цікаво познайомитись із цією людиною.

— Це дуже не важко, — відповів Енді, повернувшись тут до банкіра.

— Джім, — сказав він, — потисніть містеру Пітерсові руку.

ШЛЮБНА КОНТОРА

— Як я вам колись казав, — мовив Джеф Пітерс, — я ніколи особливо не довіряв жінкам, і то все через їхню зрадливість. Вони зовсім ненадійні, чи то взяти їх до компанії, чи до співробітництва в будь-яке дільце найбезневиннішого ґатунку.

— Проте вони гідні пошани, — заперечив я. — Я гадаю, що вони мають право зватися “чесною статтю”.

— Чому б їм так і не зватись? — мовив Джеф. — Вони примушують другу стать дурити людей або працювати на себе, надсаджуючись. А що до комерції, то жінка добра тільки доти, доки не зачеплено її серця, або не гладжено її проти шерсті. До того треба ще турбуватися про її плитконогого, дихавичного чоловіка з пісочними бакенами, про п'ятірко дітей та ще про будинок, та ще про гроші під заклад майна, — бо без цього всього яка ж жінка піде до комерції?

Ну, от була така одна вдовиця, що ми з Енді Текером запросили до помочи. Йшлося про маленьке матримоніальне²⁹ агентство, що ми надумали появити в Каїро.

Коли чоловік має доволі грошей на оповістки, — сказати б, купку завбільшки з краєць возової голоблі, то матримоніальне агентство дасть заробіток. У нас було біля шести тисяч доларів, і ми сподівались їх подвоїти за два місяці. Це був термін, що протягом нього можна було заснувати підприємство на зразок нашого, не вибиравши на те паперів з Нью-Джерсея.

Ми склали оповістку, приблизно такого змісту:

Чарівна вдовиця, вродлива, кохається в родинному житті, має 32 роки, володіє 3.000 готівки і цінним маєтком, бажає вдруге віддатися заміж. Воліла б побратися з людиною бідною, але здатною покохати жінку з грішми. Бо вона розуміє, що справжня чеснота найчастіше трапляється між людьми невисокого стану в житті. Не буде закидів і проти старшої віком людини або звичайної на вигляд, аби була прихильна, вірна, вміла керувати маєтком та з розумом обертати гроші.

Звертатись до Пітерса й Текера, агентів, Каїро,
Іллінойс.
Самотня.

— Так наче нічогенько, — озвався я, коли ми скінчили цю літературну справу. — Ну, а тепер, — спитав я знов, — де ж дама?

Енді кинув на мене своїм звичайним спокійно-роздратованим поглядом.

— Джефе, — зауважив він, — я гадав, що ви вже збулись отих реалістичних ідей у своєму мистецтві. На що тут здалася дама? Коли десь на Уол-Стріті продається пук підмочених акцій, то що, хіба ви сподіваєтесь знайти серед них русалку? Що спільного між матримоніальною установою й дамою?

— Ну, то слухайте, — сказав я. — Ви знаєте мою тверду звичку, Енді: за кожним моїм неправним заходом проти легальної літери права, та річ, що продається — повинна існувати, щоб її можна було бачити й показати. Таким способом, та вивчивши старанно поліцейські накази й залізничні розписи, я раз у раз уникав всяких непорозумінь із владою. Розуміється, не згадуючи про ті, які можна було збути п'ятидоларовим папірцем аби сигарою. Отже, щоб наш план здійснити, нам треба бути напоготові: або об'явити чарівну вдову живцем, або її еквівалент, при красі чи без неї, однак з усіма спадковими прикметами й властивостями, про які згадується в нашому переліку й реєстру помилок, або нам доведеться потрапити в пащеку до правосуддя.

— Гарзд, — відмовив Енді, перебудовуючи свої думки, — може, воно й буде безпечніше на той випа-

док, коли б поштова інституція або уповноважені від правосуддя поткнулись трусити наше агентство. Та от де б ви сподівались знайти вдовицю, що згодилась би гаяти час на шлюбні плани, де на шлюб надії немає? — спитав він.

Я сказав Енді, що, здається, знаю на цю ролю якнайпридатнішу кандидатку. Один мій старий приятель Зікі Тротер, що торгував содовою водою та видавав зуби, осиротив свою жінку минулого року. Він випив якихось ліків проти шлункової хвороби, що йому дав їх старий лікар замість мазі, якою він користувався завжди досхочу. Я часто перебував у них у хаті й сподівався прихилити її до участі в нашій роботі. Було раптом шістдесят миль до маленького міста, де вона жила, отож я й помчав туди залізницею і знайшов її в тому самому котеджі, з тими самими сонячниками й півнями, що посхилялись над цебром.

Містріс Тротер личила цілком до нашого підприємства, от хіба тільки за вийнятком краси, числа років і маєтків. Але була собі пристойна на вигляд, навіть нічогенька. І її крім того було дуже зручно прихилити до справи після спомину про Зікі. — Чи це чесну справу ви надумали, містер Пітерсе? — спитала вона, коли я розповів їй, чого ми від неї потрибуємо. — Містріс Тротер, — відповів я, — ми з Енді Текером підраховали, що три тисячі душ у цій широкій та безчесній країні намагатимуться захопити вашу прекрасну руку та гроші з маєтком, про які надруковано було в нашій оповістці. Частина з цього числа, так приблизно сотень із тридцять, сподіваються подарувати вам натомість, в разі переможуть вас, труп лінивого та захопленого волоцюги, нещасливе життя шахрая, та зганьбленого шукача долі.

— Ми з Енді наміряємось цим руїнникам суспільства добру науку подати, — додав я і признався, — нам з Енді дуже було важко втриматись, щоб не заснувати товариство під назвою “Велике Моральне й Милосердне (тисячолітнє) Малеволентне (злорадісне, вороже) Матримоніальне Агентство”. Чи це вас задовольняє?

— Задовольняє, містер Пітерс, — відповіла вона. — Я ж повинна була знати, що ви не встрянете ні до якої ганебної справи. Але які ж будуть мої обіцянки? Чи я муситиму відмовляти кожному з цих трьох тисяч негідників, що ви про них кажете, кожному окремо, чи можна буде гнати їх геть гуртом?

Ваші обов'язки, — містріс Тротер, — в дійсності просто будуть синекура³⁰, Ви житимете собі спокійно в готелі й роботи у вас не буде ніякої. Ми з Енді завідуватимем усією кореспонденцією й усіма справами підприємства, — сказав я. — Звичайно, — провадив я далі, — дехто з найпалкіших та найзавзятіших прихильників ваших, коли пошкребуть грошей на дорогу, то можуть прибути й до Каїро, щоб особисто натиснути на свій ідеал, або на ту його частину, яка їх найбільше зворушить. В такому випадку, мабуть, вам доведеться потурбуватись і гнати їх геть. Ми вам платитимемо двадцять п'ять доларів на тиждень і готельні видатки.

— Дайте мені п'ять хвилин, — сказала містріс Тротер, — щоб я взяла з собою пуховочку та пудру й покинути сусідці ключі від ухідних дверей, а тоді можете почати рахувати мені платню.

Отож, я повіз містріс Тротер до Каїро й улаштував її в такому собі родинному готелі. Він був далеченько від нашого з Енді кварталу, щоб не викликати підозри і щоб все було, як годиться. Тоді все розказав Енді.

— Чудово, — мовив Енді. — А тепер, коли ваше сумління заспокоєно, бо принада наявна й на похваті, візьмімось до наших рибок.

І от ми почали містити наші оповістки в газетах, вкриваючи ними країну вздовж і впоперек. Ми друкували по одній у кожній газеті. Більше ми не могли зробити, бо тоді довелось би найняти стількох службовців та насадити стількох машиністок, що цокотіння машин напевно потурбувало б самого Генерал-Почтмайстра.

Ми поклали дві тисячі доларів у Банк на ім'я містріс Тротер і дали їй до рук книжку, щоб можна було її показати, коли б хто зацікавився, чи чесні та сталі

справи в нашому агентстві. Я знав, що містрис Тротер жінка чесна й надійна, отже, було цілком безпечно залишити гроші на її ім'я.

Після нашої одинокої оповістки почали на нас з Енді сипатись листи по дванадцять годин на день.

Щось біля сотні приходило їх щодня. Я ніколи не гадав, щоб у наших краях було стільки милосердних та бідних чоловіків, охочих здобути чарівну вдову ще й узяти на свої плечі тягар керувати її грішми.

Здебільшого вони визнавали, що перебивались з хліба на воду, що втратили посаду, що громадянство їх не зрозуміло... Проте всі вони були певні, що з їхніх гарячих симпатій та чоловічих якостей вдовиця мала б користь на все життя.

Кожен аспірант одержував від компанії Пітерс і Текер відповідь. О ні! Була звістка, що вдова, глибоко вражена його простим і цікавим листом, просить його написати до неї ще раз і оповісти про себе докладніше та додати фотографічну картку, коли це можливо. Агентство Пітерс і Текер до того повідомляло закоханого, що гонорар за передання другого листа їхній прекрасній клієнтці становить два долари, які й годиться до листа додати.

Тепер ви бачите всю красу цього простого плану. Близько дев'яноста відсотків місцевих "чужоземних шляхтичів" десь видряпало потрібні кошти й висилало їх. Це й було все, що треба.

Поза тим ми з Енді могли тільки скаржитись на те, що доводилось зазнавати чимало клопоту, розліплюючи конверти та виймаючи звідти гроші.

— Деяка, правда, невеличка частина клієнтів з'являлась особисто. Ми їх посиляли до містрис Тротер, а вона вже докінчувала справу; однак троє чи четверо повернулось, щоб дати нам прочуханки за свої витрати на дорогу. Потім листи почали надходити з найдальших округ, і ми з Енді здобували по двісті доларів на день.

Якось одного дня, коли нам було особливо завізно, я саме розкладав по скриньках з-під сигар доларові та дво-доларові папірці, а Енді висвистував "Не їй весільну

пісню заспівали”, маленький, лукавий чоловічок нагодився до нашої установи. Тільки я його вгледів, то відчув напад гордоців, бо справу свою ми провадили хвацько.

— Я бачу, у вас сьогодні пречисленна почта, — обізвався чоловічок.

Я звівся й узявся за шапку.

— Ходімо, — відказав я. — Ми вас сподівались. Я покажу вам наше майно. Як почував себе Тедді Рузвельт³¹, коли ви покинули Вашингтон?

Я повів його до готелю “Річковий Пейзаж” і познайомив його з містріс Тротер.

Далі показав йому її банкову книжку, де було записано дві тисячі доларів на її ім'я.

— Здається, все у вас, як годиться, — сказав агент таємної поліції.

— Все, як годиться, — проказав я. — І коли, бува, ви ще чоловік нежонатий, я міг би покинути вас на часинку на самоті з цією леді. А за два долари не будемо згадувати.

— Дякую, — відповів він. — Коли б я був нежонатий, то я б залишився. Бувайте здорові, містер Пітерс.

Наприкінці третього місяця ми набрали щось понад п'ять тисяч доларів і побачили, що пора кінчати. На нас уже багато скарг назбиралось; та й містріс Тротер, здавалось, уже занудилась своєю роботою. Багато претендентів з'являлось, щоб подивитись на неї, і, здавалось, це їй уже дошкуляло.

Отже, ми ухвалили складати манатки, і я пішов до готелю містріс Тротер, щоб сплатити їй гроші за останній тиждень, попрощатися з нею й забрати в неї чек на дві тисячі доларів. Прийшов я до неї і побачив, що вона плакала, річкою розливалась, мов дитина, що не хоче до школи йти.

— Ну, ну, — промовив я, — що це має означати? Чи вас хто-небудь скривдив, чи вас додому вже пориває?

— Ні, містер Пітерс, — вимовила вона. — Я вам все розкажу. Ви завжди були приятелем Зікові, і тому це мене не бентежить. Містер Пітерс, я закохалась. Я так тяжко закохалась в одного чоловіка, що не витерплю,

коли він не буде мені належати. Це — саме той ідеал, що завсіди жив у моєму серці.

— То беріть його собі, — сказав я, — так і зробіть, коли, звичайно, це почуття взаємне. Чи він має до вас почуття, відповідне до тих специфічних прикмет і стражданнів, про які ви оповідаєте?

— Так, має, — сказала вона, — але це один із тих джентльменів, що приходили на мене дивитись після оповістки, і він не оженився зі мною, коли я не дам йому ті дві тисячі доларів. Він зветься Вільям Відкінсон.

І її знов напали нерви та романтичні істерики.

— Містріс Тротер, — обізвався я, — немає в світі людини, що симпатизувала б жіночим почуттям дужче, ніж я. З другого боку, ви були дружиною одного з моїх найкращих приятелів. Коли б я міг це собі дозволити, то сказав би: беріть собі ці дві тисячі доларів і чоловіка, що вам до серця, та й будьте собі щасливі.

— Ми могли б допуститися зробити це, бо ми настригли більше як п'ять тисяч з тих немовлят, що бажали оженитися з вами. Та треба порадитись з Енді Текером, — зауважив я.

— Він добра людина, але в комерції суворий. До того він мій рівноправний товариш у справах фінансових. Я розкажу Енді й тоді побачимо, що можна зробити, — додав я.

Я повернувся назад до нашого готелю й викладаю перед Енді весь роман.

— Я сподівався чогось подібного весь цей час, — відказав Енді. Ніколи не можна брати жінку до компанії в такій справі, що зачіпає її почуття й нахили.

— Як це сумно, Енді, — мовив я, — коли подумаєш, що через нас розбилось жіноче серце.

— Це правда, — признався Енді, — і я скажу вам, що надумався зробити, Джефе. Ви завсіди були людиною з ніжним та великодушним серцем і всякими такими нахилами. Може, я був занадто жорстокий, дріб'язковий та підозріливий. Раз на віку я не хочу ставити вам перешкод. Ідіть до містріс Тротер і скажіть їй, щоб вона забрала з банку дві тисячі доларів. Нехай

віддасть їх тому чоловікові, в якого вона закохалась, і нехай буде щаслива.

Я підскочив із несподіванки і трусив Енді руки, хвилин із п'ять, а тоді вернувся до містріс Тротер і оповів їй про все, а вона з радощів заходилась плакати так гірко, як перед тим плакала з горя.

По двох днях ми з Енді пакувались, готуючись до від'їзду.

— Чи не зійти б нам униз і не заскочити до містріс Тротер на від'їзді, — спитав я його. — Їй було б надзвичайно приємно познайомитись із вами й висловити вам своє захоплення й свою вам подяку.

— Ні, я не такої думки, — відказав Енді. Я думаю, що краще нам поквипитись, щоб потрапити вчасно на станцію.

Я закладав наш капітал у потайний пасок, навкруги себе, як ми звичайно ховали свої гроші. Коли це Енді витяг з кишені товстий сувій паперових грошей і попрохав сховати їх усі разом.

— Що це таке? — спитав я.

— Це дві тисячі містріс Тротер, — відказав Енді.

— Як же це ви їх придбали? — спитав я.

— Вона мені їх віддала, — мовив Енді. — Я ходив до неї більше, як місяць, тричі на тиждень.

— То це ви — Вільям Вілкінсон? — спитав я.

— Це був я, — відповів Енді.

СТРИЖЕНИЙ ВОВК

Джеф Пітерс, як тільки суперечка заходила про моральний бік його ремесла, відразу починав гарячкувати.

— Єдине, — казав він, — у чому наша щира дружба з Енді Такером давала тріщину — це оцінка нечесних доходів з погляду порядності, етики. Я мав свою думку, Енді — свою. Я ніколи не схвалював його намірів стягувати контрибуції з публіки, а він вважав, що я надто часто вдаюся до совісті, а це на шкоду фінансовим справам нашої фірми.

У своїх суперечках ми нерідко втрачали всяку

міру. А якось дійшло навіть до того, що Енді обізвав мене Рокфеллером³².

— Я знаю, Енді, на що ти натякаєш, — відповів тоді я. — Але ми з тобою надто давно товаришуємо, щоб я на тебе образився. Ось ти заспокоїшся і сам пошкодуєш за свої злі насмішки. Адже я ще зроду не підлещувався до судочинців.

Якось улітку ми з Енді надумали відпочити в Грасдейлі, гарненькому містечку в Кентуккійських горах. Нас прийняли там за торговців худобою, добропорядних громадян, що приїхали у відпустку. Грасдейльцям ми сподобались, і Енді та я вирішили, поки тут житимем, утриматися від свого ремесла й не морочити людям голови ні проспектами каучукових концесій, ні блиском бразільських діамантів.

Одного дня власник найбільшої у Грасдейлі крамниці залізних виробів прийшов до нас у готель і сів на балконі, щоб за компанію з нами покурити. Він любив грати пополудні на подвір'ї готелю в залізні кільця, і ми вже давно його знали. Це був галасливий рудий чоловік, досить огрядний, із задишкою, і все ж вельми поважний на вигляд. Отож ми побалакали з ним про се, про те, а тоді цей Меркісон — так звали чоловіка — стурбовано-безтурботно дістає з кишені якогось листа і дає нам почитати.

— Ну, що ви на це скажете? — питає він усміхаючись. — Такого листа — МЕНІ!

Глянувши на лист, ми з Енді одразу зметикували що й до чого, однак вдали, ніби читаємо уважно. Це був один із тих віддрукованих на машинці листів про фальшиві гроші, де пояснюється, як за тисячу доларів одержати цілих п'ять тисяч, причому такими банкнотами, що жоден експерт не відрізнить їх від справжніх. Далі в листі писалося, що ті долари надруковано з кліше, викрадених одним службовцем державного казначейства у Вашингтоні.

— Ні, ви тільки подумайте! — не вгавав Меркісон. — Отакого листа надіслати МЕНІ!

— Такі листи часто одержують порядні люди, — ка-

же Енді. Якщо ви не відповісте на перший, то ці шахраї махнуть на вас рукою. А дасте відповідь — напишуть знову, запропонують принести гроші й зробити бізнес.

— Подумати тільки, — написати такого листа саме МЕНІ! — знай обурюється Меркісон.

Через кілька днів він прийшов до нас знову.

— Слушайте, — каже, — я знаю, що ви люди порядні, а то б я не довірився вам. Я таки відповів тим негідникам. Просто так, задля сміху. І вони справді надіслали ще одного листа, пропонують приїхати в Чикаго. Пишуть, щоб дав телеграму на ім'я Дж. Сміта, коли виїжджатиму. А в Чикаго щоб став на розі такої-то вулиці і ждав чоловіка в сірому костюмі. Той підійде і впустить переді мною газету. Тоді я маю запитати у нього, чи тепла сьогодні вода, і так він узнає, що я — це я, а я узнаю, що він — то він.

— А-а, ну звісно, — широко позіхнув Енді. — Це нам не первина. Я не раз читав про таке в газетах. Потім він поведе вас у готель, а там у затишному куточку на вас чекатиме містер Джонс. Далі вони покажуть вам нові-новісінькі, справжні гроші. Купляйте, скільки душа забажає, — долар за п'ять. Потім у вас на очах вони впакують гроші в сумку — все як годиться, не підкопаєшся. А вдома глянете — в сумці не долари, а звичайнісінький обгортковий папір!

— А дзуськи! — каже Меркісон. — Я не такий. Не був би я тертим калачем, то дідька лисого мій бізнес давав би найбільші в Грассдейлі бариші. То ви кажете, містере Таккер, вони покажуть справжні гроші?

— Та я сам стільки разів... Я сам багато разів читав про це в газетах, — каже Енді.

— Знаєте, що я скажу, — мовить Меркісон, — чорта з два тим шахраям вдасться обвести мене круг пальця. Я думаю прихопити з собою дві тисячі, піду до тих шахраїв і втру їм носа. Якщо вже Білл Меркісон кине око на ті грошики, то вони будуть його. Дають за один долар п'ять? Що ж, коли я за них візьмуся, їм таки доведеться труснути гаманцем. О, Білл Меркісон торгувати вміє! Авжеж, я поїду в Чикаго і візьму з то-

го Дж. Сміта за кожен долар п'ять. Думаю, водичка ого-го як нагріється!

Ми з Енді намагаємося вибити Меркісонові з голови цю божевільну фінансову операцію. Де там! Меркісон не хоче більш нічого, тільки виконати свій громадянський обов'язок і загнати тих грабіжників у ними ж таки наставлену пастку. Може, мовляв, це їх чогось навчить.

Меркісон пішов, а ми з Енді сидимо й мовчки думаємо про те, яка ж ересь часом спадає людині на думку. Ми з ним взагалі любили у вільні години поміркувати про вдосконалення душі, високі пориви...

— Ти знаєш, Джефе, — озивається по довгій мовчанці Енді, частенько, ох, частенько у мене свербіли руки полічити тобі зуби, коли ти починав жувати жуйку про свій “чесний бізнес”. Видно, я часто помилявся. Але гадаю, що цього разу нам неважко буде дійти згоди. Мені здається, що з нашого боку буде помилкою відпустити містера Меркісона в Чикаго до тих шахраїв самого. Хіба ти не бачиш, чим це скінчиться? Невже тобі не здається, що нам буде спокійніше на душі, коли ми якось втрутимось і поламаємо це діло?

Я встаю, тисну Енді Таккерові руку і довго не випускаю її з своєї.

— Енді, — кажу, — якщо я іноді й сердився і думав про те, що в тебе нема совісті, то тепер змінив свою думку. Все-таки в тобі десь є крупинка людяності й добра. І це робить тобі честь. Щойно я сам подумав про те, що ти мені сказав. Було б нечесно, нешляхетно, — кажу, — якби ми пустили Меркісона самого здійснити те, що він надумав. Коли його так бере нетерплячка, то що ж, поїдемо з ним і не дамо тим розбишкам зробити своє чорне діло.

Енді погодився зі мною, і як приємно було бачити, що він не на жарт запалився бажанням зірвати махінацію з фальшивими грішми.

— Ти знаєш, Енді, — кажу, — в питаннях моралі я не вважаю себе побожною людиною чи фанатиком. Але я не можу сидіти склавши руки, коли людину, яка

своїм потом, розумом, не боячись ризику, створила солідний бізнес, коли цю людину серед білого дня грабує якийсь безсовісний пройдисвіт, що загрожує суспільному добру.

— Правильно, Джефе, — каже Енді. — Якщо Меркісон не передумає і поїде, ми ні на мить не покинемо його самого й покладемо край цьому нечистому ділу. Мені, як і тобі, дуже не хотілося б, щоб такі гроші попали, хтозна-куди.

І ми подалися до Меркісона.

— Ні, хлопці, — каже Меркісон, — не хочу я, щоб солодкі співи тих чикагських сирен³³ розвіяв у мене перед носом літній вітерець. Я або витоплю смалець із тих ignis fatuus³⁴, або пропалю дірку в сковороді. Але буду смертельно радий, якщо ви поїдете зі мною. Може, ви й справді станете в пригоді, коли мені доведеться згрібати всі оті поміняні гроші. Справді, друзі, я буду на сьомому небі, якщо ми поїдемо разом.

І ось Меркісон пускає в Грассдейлі чутку, нібито він їде з містером Пітерсом та містером Таккером на кілька днів до Західної Віржинії дивитися якісь залізні копальні. А сам телеграфує Дж. Сміту, що, мовляв, такого-то дня бажає потрапити в його тенета. І ми поспішаємо втрюх до Чикаго. Дорогою Меркісон уже наперед тішиться передчуттям веселих пригод і приємних спогадів.

— У сірому костюмчику, — каже він, — на південно-західному розі Уобаш-авеню і Лейк-стріт... Він упускає газету, а я питаю, яка там сьогодні водичка. Ха-ха-ха! — і Меркісон хвилин п'ять трясеться зо сміху.

Але часом Меркісон раптом стає серйозний, ніби намагається прогнати від себе якісь гнітючі думки.

— Хлопці, — каже він, — я б і за десять тисяч доларів не згодився, аби про це діло довідалися в Грассдейлі. Тоді мені довелося б піти з торбою по світу. Але ж я знаю: ви хлопці чудові. Мені здається, — провадить він, — що обов'язок кожного громадянина — зробити все, щоб прибрати до рук отих розбійників, які обдурюють довірливих людей. Знатимуть вони в мене,

чи тепла водичка! Дж. Сміт пропонує за долар цілих п'ять, і йому доведеться виконати цю умову, коли вже він напав на Білла Меркісона!

До Чикаго ми приїхали близько сьомої вечора. А з чоловіком у сірому костюмі Меркісон мав зустрітись о пів на десяту. Ми пообідали в готелі і пішли в номер Меркісона чекати призначеного часу.

— Ну, друзі, — каже Меркісон, — давайте гуртом поміркуємо і виробимо тактику розгрому нашого противника. А що як зробимо так. Я обмінююся сигналами з тим сірим членом зграї, що приманює простачків, а ви, джентльмени, тим часом проходите мимо — так ніби випадково, самі розумієте, — вигукуєте:

Здоров був, Мерке! — дивуєтесь несподіваній зустрічі і по-дружньому тиснете мені руку. Потім я відвожу того типа вбік і кажу, що ви — теж із Грассдейла, звати вас Дженкінс і Браун, один держить бакалійну крамницю, другий торгує фуражем. Одне слово, порядні люди і теж не проти спробувати на чужині своє щастя. Тоді беріть і їх з собою, — скаже, звісно, той тип, — якщо вже їм так кортить прилаштувати свої гроші.

Ну, як вам подобається мій план?

— Що ти на це скажеш, Джефе? — питає Енді й дивиться на мене.

— Гарзд, я скажу вам свою думку, — відповідаю я. — Я скажу ось що: давайте залагодимо це діло відразу, отут. Бо я не бачу причини марнувати час. — Потім дістаю з кишені свій нікельований револьвер тридцять восьмого калібру і кілька разів прокручую барабан.

— Ану ти, безбожний, іродів, підступний кабан, — звертаюся до Меркісона, — клади на стіл дві тисячі. Та не барись, — кажу, — а то пошкодуєш. Я загалом чоловік м'якосердий, але часом і в мене терпець уривається. Через таких, як ти, — веду я після того, як Меркісон виклав на стіл гроші, — на світі і створено суди та в'язниці. Ти приїхав сюди забрати в людей їхні гроші. А хіба це виправдання, — питаю, — що вони збиралися обікрасти тебе? Ні, добродію, тобі однаково, кого оббирати, — чорта чи біса. Ти, — кажу, — вдсятеро більша сволота за то-

го, що гендлює фальшивими доларами. Вдома ти ходиш до церкви і прикидаєшся добропорядним чоловіком, а тоді вирушаєш до Чикаго і обкрадаєш людей, що створили надійне, вигідне діло і вишукують таких нікчемних падлюк, до яких ти намагався сьогодні приєднатися. Звідки тобі знати, — кажу, — може у того чоловіка з фальшивими доларами на руках велика сім'я, що тільки й живе надією на його вдачу? Ви нібито поважні, шановані люди, а самі так і дивитесь, де на дурничку піджитися, — кажу. — Це на вас у цій країні тримаються всякі фальшиві лотереї, підставні фірми, фондові біржі, перехоплювачі телеграм. Якби ви їх не підготовували, вони б зникли самі по собі. А той чоловік з фальшивими доларами, якого ти збирався обчистити, — кажу, — може він роками вчився свого ремесла? Щоразу він ризикує розпрощатися з усіма своїми грішми, свободою, а то й життям. А ти приїздиш сюди як преподобник, озброєний своєю респектабельністю й таємною адресою, і намагаєшся його ошукати. Якщо твої гроші дістануться йому, ти зразу в крик — поліція! А якщо його гроші дістануться тобі, він мовчки проковтне свою невдачу і понесе заставляти свій сірий костюмчик, аби заплатити собі за вечерю. Ми з містером Таккером тебе розкусили, — кажу я далі, — і приїхали сюди побачити, як ти дістанеш по заслугі. Ану забери від грошей руки! — кажу. — Ти, преподобний пес!

І я кладу дві його тисячі до внутрішньої кишені свого піджака. Ціла пачка по двадцять доларів.

— А тепер, — кажу далі Меркісонові, — діставай годинник. Ні, він мені не потрібен, — заспокоюю його. — Поклади годинник на стіл і сиди, поки він процокає годину. Тоді можеш устати. А як спробуєш наробити галасу чи встанеш раніше, ми роздзвонимо про тебе на весь Грассдейл. Мені здається, твоя репутація тобі дорожча, ніж дві тисячі доларів.

І ми з Енді пішли.

В поїзді Енді довго мовчав. Нарешті каже:

— Джефе, можна поставити тобі одне запитання?

— Навіть двоє, — кажу я. — Чи хоч сорок.

— Коли ти все це придумав — іще до того, як ми вирушили з Меркісоном у дорогу?

— Ну звісно, — кажу я. — А то ж як? Хіба ти мав на думці не те саме?

Добрих півгодини Енді знов мовчить. Певне, бувають у нього хвилини, коли він зовсім не розуміє моїх правил добропорядності й систему моральної гігієни.

— Джефе, — нарешті озивається він, — колись, як матимеш вільну часинку, будь ласка, накресли мені діаграму твоєї совісті. Тільки щоб з примітками, з поясненнями. Я б хотів час від часу нею користуватися.

КОСА НА КАМІНЬ

Між двома порціями спагетті у закуточку ресторації “Провенцано” Джеф Пітерс пояснив мені, що є різні гатунки шахрайства.

— Але два гатунки такі, — сказав Джеф, — що їх треба було б викоренити за допомогою закону. Я маю на увазі спекуляції Уол-Стріта³⁵ й злочинства з розломом.

— Мабуть, кожен згодиться з вами про один із цих гатунків, — відповів я сміючись.

— Ну, злочинство з розломом теж треба вивести з ужитку, — закинув Джеф, а я збентежився, що може не до речі був мій сміх.

— Місяців зо три тому, — сказав Джеф, — мені пощастило обізнатись із зразками отих гатунків нелегального мистецтва. Я познайомився одночасно з членом спілки розломників та одним фінансовим Джоном Наполеоном.

Діло було в Арканзасі. Десь на роздоріжжі я звернув не туди, куди слід було, і помилково потрапив до містечка Горохвяна Лоза. А минулої весни я вже працював коло цієї Лози й попроскуб її подекуди. Я там продав на шістсот доларів молоді садовини — слив, вишень, бросквинь та груш. І мешканці Горохвяної Лози все не спускали з ока околишні шляхи в тій надії, що я може, знов сюди повернусь. Я розігнався головною вулицею аж до самісінької крамниці з аптечним

крамом, що мала назву “Кришталевий Палац”. Аж тоді я зміркував, що вскочив у пастку разом із своєю білою конячкою Віллою.

Горохвяні Лозяни накрили мене мокрим рядном і, взявши Віллу за повід, завели таку розмову, де не цурались теми про садові дерева. Гурточок громадян засилив мені під руки якогось ланцюжка і повів мене почесним походом на свої городи та садки.

Їхні садові дерева не росли так, як їм призначено було на наличках. Більшина їх повернулась на тернину та собачий хмиз, але де-не-де траплялись все ж таки й купки осичини та тополі. Одним одне дерево показало ознаки плоду: це був чудовий молодий бавовняний кущ — на ньому виросло шершеневе гніздо.

Горохвяні Лозяни вели мене, аж поки не дійшли край міста. Тоді взяли в мене за рахунок своїх збитків годинника та гроші, а коняку з возом покинули собі ніби в заставу. Вони сказали, що я можу повернутись і одержати своє майно, коли хоч на одному з кущів собачого хмизу виростуть емеденські бросквині. По тому вони зняли з мене ланцюга й показали пальцями напрямом до Скелястих Гір; я кинувся велетенськими скоками до повноводих річок та непролазних лісів.

Коли моя інтелектуальність знов до мене повернулась, я розповів, що вступив до якогось невідомого міста близько залізничої колії.

Коли це суне хуткий вантажний потяг, трохи гальмуючи ходу поблизу міста. З вагона раптом випав чорний пакунок, прокотився ярдів із двадцять, оточений хмарою куряви, тоді звівся й заходився випльовувати вугілля та вигуки. Я вгледів, що то був кругловидий молодий хлопець, вбраний певніше для пульманівського вагону, ніж для вантажної валки. Він весело всміхнувся, хоч руханка, що він проробив, замурзала його, як справжнього сажотруса.

— Впали? — спитав я.

— Не, — відповів він. — Скочив. Прибув до призначеного місця. Що воно за місто?

— Я ще не шукав його на мапі, — сказав я.

Він нахилився, щоб обтрусити порох із своєї одежі, коли це з його кишені випала чудова дев'ятидюймова сталева відмичка — фомка. Він підхопив її й гостро на мене глянув, але зараз же всміхнувся й простяг мені руку.

— Брате, — промовив він, — вітаю. Чи не вас я бачив минулого літа в Південному Мусурі, як ви продавали кольоровий пісок по півдолара за чайну ложку? Ви радили насипати його в лампу, щоб попередити вибух гасу.

— Так, — ствердив я, — ніколи не вибухає.

Проте, я стиснув йому простягнену руку.

— Моє ім'я — Білл Бесет, — сказав він до мене, — і коли ви зрозумієте, що професійні гордощі в мені переважають скромність, то я можу повідомити вас: ви маєте приємність спізнати найкращого розломника, що колись ступав своєю гумовою підшвою на ґрунті, який зрошує ріка Місісіпі.

Ото сиділи ми з Біллом Бесетом на колодах та й хвалились одне одному, як це буває між артистами на схожі ролі. Виявилось, що в нього теж не було жодного цента, отже, ми й улаштували таємні передвиборчі збори. Він пояснив, чому часом талановитому розломникові доводиться мандрувати вантажною валкою; розказав, що одна наймичка в Літл-Рок підвела його під монастир так, що він мусив якнайхутчіше накивати п'ятами.

— На це я теж вважаю в своїх планах, — сказав Біл Бесет. — Коли я маю намір наступати, то підступаю до покоївки. Кохання трохи допомагає моїй справі. Покажіть мені будинок із здобиччю й аби там була гарненька покоївка, то будьте певні, що все срібло з нього буде й здобуто й збуто. По-перше, я чарую наймичку, — розказував Білл, — а коли вона впускає мене до хати — ворожу коло ключів. Але та, що з Літл-Рока, підвезла мені доброго воза, — провадив він. — Вона побачила, що я гойдався на релях з іншою дівчиною; з вечора вона повинна була покинути для мене двері відчинені, але я, прийшовши, поцілував колодку. У мене було наготов-

лено ключі до горішніх дверей. Та дарма, сер. Вона мене пошила в дурні. Чиста вам Даліла³⁶, — скаржився Білл Бесет.

Далі виявилось, що Біл пробував таки вдертись за допомогою відмички, але дівчина завела таку бравурну арію, ніби мисливець собак цькував, і Біл мусив поперелітати через усі тини по дорозі від того будинку до залізничної станції. А як у нього речей не було, то тим, що пробували пошкодити його від'їздові, довелося тяжко, і він скочив у вагон з-під самих їхніх рук.

— Ну, нехай, — додав Біл, коли ми обмінялись спогадами, — тепер я хочу їсти. Чи не збереглося у вас яких ліків проти випадіння волосся, або позолочених ланцюжків або чогось іншого, що можна було б продати отут на майдані цьому гидкому натовпові — га?

— Ні, в моїй валізці в Горохвяній Лозі залишився гурт сережок з патагонськими діамантами... Але судилось цьому всьому загинути, поки ті прокляті дерева не наплодять їм бросквинь та японських слив. Мабуть, нам не слід на це сподіватись.

— Дарма, — промовив Бесет. — Може смерком мені пощастить добути в якоїсь леді шпильку з капелюшика й нею відчинити Фермерський та Промисловий банк.

Поки ми балакали, присунув пасажирський потяг до станції, близько нас. З вагону виліз джентльмен у циліндрі, але виліз не з того боку, де був перон, і пошкутьльгав рейками просто до нас. Це був маленький, огряднений чоловік з великим носом і пацючими очима, а вбраний був лепсько і в руках валізку ніс так обережно, наче там лежали яйця або залізничні акції. Він нас поминув і шкутьльгав собі далі так, наче міста й не помітив.

— Ходім, — мовив мені Білл Бесет і рушив за ним.

— Куди? — спитав я.

— Ото! — відказав Білл, — чи ви забули, що ви серед пустині? Не бачите, що просто перед ваші очі падав полковник Манна? Не чуєте, як шелестить крильми генерал Роззява?

Ми нагнали чужинця край лісу, і тому, що сонце

вже зайшло, ще й місце було безлюдне — ніхто не бачив, як ми його спинили.

— Не знаю, сер, — сказав Білл, — з чого почати пояснення про ту справу, що ми до вас маємо, але гадаю, що ради початку ми помагаємо ваші кишені.

Біл Бесет потрусив усі його кишені, і в нього на обличчі позначилась огида.

— Навіть годинника нема, — промовив він. — Чи не сором вам самому, мальована цяцько! Ходите такий убраний, наче найстарший лакей у готелі, а в кишені, наче в якого графа. У вас там немає навіть на візника!

Джентльмен розтулив рота й каже, що в нього немає ніяких цінних речей, ні забезпечень. Бесет бере й розкриває його валіску. Там виявилися комірчики, шкарпетки й вирізка з газети на півсторінки. Біл, уважно перечитавши вирізку, простягнув бранцеві руку.

— Брате, — мовив він, — вітаю! Не відкиньте моє приятельське прохання й вибачте мені. Я — Білл Бесет, розломник. Містер Пітерс, познайомтесь з містером Альфредом Е. Ріксом. Стисніть одне одному руки. Містер Пітерс, — промовив Білл, — стоїть на півдорозі між вами, містер Рікс, та мною в справі злочину. Раз у раз він дає щось за ті гроші, що бере. Дуже приємно познайомитись з вами, містер Рікс — з вами та й з містером Пітерсом. Будь ласка, містер Пітерс, познайомтесь з документами містера Рікса.

На клапті газети, що мені подав Білл Бесет, було дано найповніший портрет цього Рікса. Це була чиказька газета, і в кожному абзаці на Рікса сипались громи й блискавки. Перечитавши газету, я зміркував, скільки розуму та винахідливості вклав зазначений Рікс у своє підприємство: він поділив на міські діляниці частину штата Флорида, заховану під водою, і продав ці діляниці в своїй пишній чиказькій конторі безневинним підприємцям. Коли, нарешті, він заробив із сотню тисяч доларів, чи там біля цього, один із тих непосидячих покупців, що раз у раз неприємності роблять (в мене такі бували: це ті, що випробували якоюсь кислотою золоті годинники, що я продавав), ударився в мандри

за дешеву ціну до своєї землі. Він був найняв ще й землеміра, щоб знайти свою ділянку. Вивірюючи межі, вони впевнилися, що зазначене в оповістках квітуче місто Райська Долина, що лежить нібито під двадцять сьомим градусом широти та відповідної довжини, насправді лежить посеред озера Окічобі. Ділянка цієї людини була на тридцять шість футів під водою. З другого боку, нею так довго володіли алігатори та морські щупаки, що його документи були певніше риб'ячі.

Розуміється, людина та повернулася до Чикаго й так взялася до Альфреда Е. Рікса, що його в циганський піт ударило. Рікс не визнавав жодних доказів, але не міг не визнати алігаторів. Одного ранку газети вийшли з цілою сторінкою, присвяченою цій справі, і Рікс викрутився тільки за допомогою пожежної драбини. Мабуть, влада захопила його сейф, де він ховав свої заробітки, і Рікс мусив попростувати на Захід тільки з одною парою черевиків та десятком п'ятнадцятицалевих комірчиків у валізі. На щастя, він знайшов кілька талонів у своїй залізничній книжечці, та й заїхав аж до цього міста серед пустині.

Цей Альфред Е. Рікс і собі залементував, що він теж голодний. Отак сиділи ми, трійко, являючи собою працю, торгівлю й капітал, хоч тоді ніякі силогізми ані параболи нам і на думку не спадали. Проте, коли торгівля не має капіталу — ніякої міни не зробити. А коли капітал не має грошей, тоді гостро відчувається брак біфштексів.

— Браття-волоцюги, — звернувся до нас Біл Бесет, — ніколи я ще не кидав товариша в пригоді. Бадьоріться! В тому лісі, мені здається, знайдеться помешкання без меблів. Ходімо туди й почекаймо, поки смеркне.

У лісі справді була стара порожня халупа, і ми втрюх привласнили її собі. Коли смеркло, Біл Бесет звелів нам почекати, а сам кудись подався на півгодини. Повернувся він з повними руками хліба, свинячих котлет та пиріжків.

— Оце я підцупив на фермі Уошіта Авеню, — сказав він. — Їжте, пийте й не журіться.

Повний місяць зійшов і засяяв та присвічував нам, коли ми сиділи долі в халупі, вечерявши. А Біл Бесет заходився хвалитися. Набивши рота сільськими ласощами, він казав:

— Часом я втрачаю всяку рівновагу з такими людьми, як ви, наприклад, що уявляють собі, ніби вони вищі за мене в професійному реєстрі. А ну, що міг би зробити хтось із вас у теперішній скруті, щоб знов вивести нас у люди? Могли б ви щось зарадити, Ріксе?

— Я повинен визнати, містер Бесет,— промовив Рікс, ледве чутно озиваючись крізь шари пиріжків у роті, — що за даної кон'юнктури я, либонь, не міг би створити підприємства, гідного поліпшити становище. Широкі операції, якими я звик керувати, потребують, звичайно, старанного попереднього підготування. Я...

— Я знаю, Рікс, — перебив його Білл Бесет. — Вам нема потреби про це розводитись. Ви потребуєте п'ятсот доларів, щоб заплатити першу платню білявій машиністці та за меблі на чотири кімнати, що взяли на виплат. Вам потрібні ще п'ятсот доларів на оповістки. А ще потрібний двотижневий термін, поки рибка почне ловитись. Ваш спосіб рятунку в критичних обставинах такий корисний, як адвокатська оборона для людини, що задушується від газових випарів. Та й ваш спосіб поживи, брате Пітерс, небагато кращий, — додав він.

— Сину, — промовив я. — Я на п'ятнадцять років старший за вас, але я ще досить молодий, щоб вигадати якусь корисну штуку. Мене облупили. Ось ми бачимо не далі, як за півмилі, світло в місті. Я вчився в Монтегю Сільвера, найбільшого з усіх вуличних героїв, що промовляли коли з своєї трибуни-візка. Цими вулицями ходять сотні людей з масними плямами на одежі. Дайте мені тільки газолінову лампу, скриньку з під якогось краму та дводоларовий кавалок білого кастильського мила, подрібненого на маленькі...

— А де ж ті два долари? — урвав моє міркування Біл Бесет. Сперечатися з цим розломником було даремно.

— Ні, — провадив він своєї, — обидва ви немовлята в лісі. Фінанси замкнули своє бюро з червоного де-

рева, торгівля зачинила віконниці. Отже, ви покладаєтесь на працю, щоб вона зрушила колеса з місця. Гарзд. Ви згоджуєтесь. Сьогодні вночі я покажу вам, що може зробити Білл Бесет.

Бесет сказав мені й Ріксові не кидати халупи, поки він не повернеться, навіть коли б уже й сонце зійшло, а тоді, весело висвистуючи, попростував до міста.

Тимчасом Альфред Е. Рікс скинув чоботи й сурдута, накрив свій циліндр шовковою хустиною й простягся просто долі. Коло другої години приблизно, як я вгадував за моїм годинником, що лишився в Горохвяній Лозі, вернувся додому наш працівник. Штовхнувши ногою Рікса, він закликав нас до місця, освітленого місяцем, що сяяв крізь відчинені двері халупи. Тоді він розклав долі п'ять пакунків, по тисячі доларів у кожному, й заходився кудкудахкати, наче курка над яйцем.

— Я вам щось розповім про це місто, — сказав він. — Зветься воно Роккі-Спрінгс, в ньому будують масонську церкву; ідеться до того, що демократичного кандидата на голову міста перечепить якийсь піп, а жінці судді Текера, що слабує на плеврит, трохи полегшало. На всі ці ліліпутські теми мені довелось поговорити перше, ніж мені пощастило вставити смок у джерело тих відомостів, які були мені потрібні. У місті у банк, що зветься інститутом Вірності Дроворуба та Ощадності Плугатаря. Вчора він припинив операції, мавши двадцять три тисячі доларів. Сьогодні вранці відчиниться з вісімнадцятьма тисячами, всі сріблом, — тимто я й не приніс більше.

— Ну, хлопці, — провадив він, — я вас таки виведу в люди. Скільки вам треба? Кажіть, Капіталє!

— Мій любий молодий друже, — озвався цей веврик Ріко, мов ставши на задні лапки та підкидаючи горішки передніми, — в Денвері у мене є приятелі, вони мені допоможуть. Однак, коли б у мене була сотня доларів, я б...

Бесет розв'язав пакунок з грішми й кинув п'ять двадцятток Ріксові.

— Торгівле, скільки треба? — спитав він мене.

— Забирайте ваші гроші, Праце, — відмовив я. — Я ще ніколи не витягав у чесного працівника його загорьованих шелягів. Ті долари, що здобував я, були дурні й пекли кешені йолопам та гавам. Коли я стою на вулиці й продаю якомусь жевжикові масивний золотий перстень з діамантом за три долари, то я заробляю рівно два долари 60 центів. Але я знаю, що він віддасть цей перстень дівчині взамін на всі догоди, що міг би дати тільки стодвадцятип'ятидоларовий перстень; він має користі аж на 122 долари. Хто ж із нас більший шахрай?

А Альфред Е. Рікс просто припав до слідочків Бесетових і попросився. Сказав, що найме десь на фермі коні, доїде до станції й виїде залізницею до Денвера. Здавалось, повітря прочистилось від міязмів, коли цей хробак відплазував. Цей тип був чиста ганьба для всіх непромислових професій нашої країни. Попри всі свої велетенські плани та пишні контори, він не спроможен був чесно здобути собі вечерю, і йому довелося запобігати ласки в сторонньої людини, навіть просто може безсовісного розломника.

Коли ми з Біллом Бесетом лишилися на самоті я почав обмірковувати маленький викрут, що мусив призвести до певного комерційного ефекту. Стривайте лишень, я покажу цьому містеру Розломникові, яка різниця між комерційними справами та “працею”.

— Я не візьму від вас у дарунок грошей, містер Бесет, — сказав я до нього, — однак, буду вам щиро вдячний, коли ви згодитесь, як приятель подорожній, взяти на себе мої видатки, хоч поки ми виберемося з меж військових дій, що ви викликали неморальним дефіцитом цієї ночі у фінансах цього міста.

Білл Бесет згодився, і ми першим потягом помчали на захід.

Коли ми під'їздили до міста Лос-Перос, у Арізоні, я запропонував, чи не кинути нам тут жеребок. Тут жив, покинувши всі справи, мій старий учитель, Монтею Сілвер. Я був певен, що Монті позичить мені грошей на павутиння, коли я йому доведу, що на прикметі

муха, ще й дзижчить близенько. Білл Бесет признався, що міста йому всі однакові, бо він працює здебільшого поночі. Тому ми злізли в Перосі, прегарному маленькому місті в околицях срібних копалень.

Я припас маленьку гарненьку річ, що влучала певно, ніби комерційна рогатка, і нею збирався поцілити Бесетові просто в череп за вухом. Я ухвалив відібрати в нього гроші, як увісні з-під подушки, а натомість залишити йому якийсь лотерейний білет, що коштував би близько 4055 доларів за науку. Я гадав, що така, приблизно, сума в нього лишилась. Але коли я забалакав про те, щоб укласти капітал у якусь справу, він накинувся на мене з такими словами:

— Брате Пітерс, заснувати підприємство, як ви пропонуєте — думка непогана. Я до ваших послуг. Тільки коли вже я заходжусь, то це буде такий проект, такий поважний, що від нього віятиме крижаним холодом.

— Я гадав, що ви не від того, щоб обернути гроші шпаркіше, — сказав я.

— Я це й роблю, — відповів він, — і дуже часто. Не сплю ж я цілу ніч на одному боці. Ось що я вам скажу, брате Пітерс, — я хочу відкрити картярню. Не хочу я морочитись з дріб'язковим шахрайством. Але гра, — казав він, — коли сидиш край того столу, куди спливає вся користь, — це чудовий компроміс між крадіжкою срібних ложок та торгівлею перочистками на благодійному базарі.

Ну от, Бесет найняв хату й заходився видивлятися, де б то придбати меблів та малюнків, щоб прикрасити стіни. Того ж вечора я заскочив до Монті Сільвера, і він мені позичив під мій проект двісті доларів. Тоді я пішов до єдиної в Лос-Перосі крамниці, що торгувала картами, й купив усі талії, які тільки були. Другого ранку, ледве ця крамниця відчинилась, я приніс усі карти назад, сказавши, що товариш, який зі мною умовився, передумав і попросив, щоб крамар узяв карти назад. Той згодився й вернув мені половину грошей.

Що ж, того ранку я втратив сімдесят п'ять доларів. Зате, поки карти були в мене, за ніч я їх позначив геть

усі в усіх таліях. Це була робота. Але ж торгівля й промисловість мають свою пору й свої жнива: я вкинув у воду свою принаду, так зате ж і натягав карасів.

Я між першими з'явився до Бесетової картярні купувати марки до гри. Він придбав одинокі карти, що були в місті, а я їх пізнавав кожну краще, ніж пізнаю власну потилицю, коли перукар показує мені в люстерко, як він мене поголив.

Коли картярня зачинилась, у мене було п'ять тисяч доларів ще й трохи дріб'язку, а в Біла Бесета тільки й лишилось, що охота волочитись та чорний кіт, що він купив на щастя для своєї установи. Коли я виїздив, ми з Білом стиснули одне одному руки.

— Брате Пітерс, — мовив він, — узявшись до цього діла, я, властиво, діла не робив. Моє призначення — праця. А ваше щастя в картярстві працює, як добре підмазана машина, не засакає, — додав він. — Ну, всього доброго.

Після того я ніколи не здибував Білла Бесета.

— Ну, Джефе, — звернувся я до свого добродійного Одисея, коли він скінчив своє оповідання. — Сподіваюсь, що ви не пустили за вітром свої гроші. З них можна було б скласти чималий початковий капітал, коли б ви воліли осістися коло якоїсь регулярної справи.

— Це хто — я? — запитав Джеф згеройська. — Можете закладатися, що я не пустив за водою ці п'ять тисяч.

І він урочисто вдарив себе по грудях біля бокової кишені в сурдугі.

— Акції золотих копалень! — пояснив він. — Все в них, до однісінького центу. Папірці — один за долар. Протягом року вони зростуть на п'ятсот відсотків. Це копальні блакитного Ціпкура. Про них сповіщено всього тільки місяць тому. От і ви вкладайте свої гроші, коли маєте на руках кілька зайвих доларів.

— Може ці копальні — сказав я — не дуже-то...

— О, ці копальні такі певні, як курка з золотими яйцями, — відповів Джеф. — Вже знайдено руди на п'ятдесят тисяч доларів, а ще гарантовано приросту десять відсотків.

Він витяг з кишені великий пакунок і кинув ним об стіл.

— Раз у раз при мені, — оповістив він. — Принаймні розломник не потягне.

Я глянув на гарно вималюваний сертифікат.

— А в Колорадо, як бачу — промовив я. — До речі, скажіть, Джеф, як було прізвище того людя, що помандрував у Деневр... Що ви з Білом познайомились із ним коло станції?

— Ця жаба, — відповів Джеф, — звалася Альфред Е. Рікс.

— Отже, я бачу, — сказав я, — що голова компанії цих копалень підписується: А. Л. Фредерікс. От мені й здавалось...

— Дайте-но мені подивитись на акцію! — гукнув Джеф, мало не видаючи її з моїх рук.

Щоб хоч трохи зарадити тяжкому становищу, я покликав лакея й замовив йому ще пляшку Барбера. Мені здавалось, що це було найбільше, що я міг зробити.

СВИНЯЧА ЕТИКА

Зайшовши до курильного вагона трансконтинентального експреса, побачив там Джеферсона Пітерса, який один з усіх людей, що живуть на захід від річки Вобаш, має голову на в'язах і може ворушити одразу обома великими півкулями мозку та ще й мозочком на додачу.

Поле діяльності Джефа не якесь там незаконне шахрайство. Вдовам і сиротам його боятися нічого: він забирає тільки лишки. Найчастіше він полюбляє уподібнювати себе до мішені у вигляді пташки, в яку перший-ліпший марнотрат або нерозважливий вкладник може пошпурити кількома зайвими доларами. Знаючи, що на Джефові голосові зв'язки добре впливає тютюн, я з допомогою двох грубезних і легкозаймистих сигар "брева" почув історію його останньої афери.

— У нашому ділі, — сказав Джеф, — найважче знайти благородного, надійного, бездоганно чесного

партнера, з яким можна було б шахраювати спокійно. Найкращі фахівці, з якими мені випадало здійснювати ту чи іншу комбінацію, іноді вдавалися до крутійства.

Ось чому торік улітку я надумав податися в такий закутень, де ще не встиг побувати змій-спокусник, і глянути, чи не знайду там собі помічника, який має хист до злочинства, але ще не розбещений успіхом.

Натрапив я на одне містечко, здавалося, цілком підходяще. Жителі ще не знали про те, що Адама³⁷ витурили з райського саду, й розкошували як в Едемі³⁸, даючи імена всіляким тваринам і вбиваючи гадюк. Містечко мало назву Маунт-Нібоу й розташоване було приблизно там, де сходяться разом Кентуккі, Західна Вірджинія та Північна Кароліна. Як? Ці штати не межують між собою? Дарма, в усякому разі десь там поблизу.

Змарнувавши цілий тиждень на те, щоб переконати жителів містечка, що я не збирач податків, я одного разу заглянув до крамнички, де збиралися місцеві пустобрехи, і почав розвідувати обстановку.

— Джентльмени, — кажу я, після того як ми вже потерлися носами й гуртом обступили барильце з сушеними яблуками, — по-моєму, ніде на землі немає таких людей, як у вашому місті.

Ви безмежно далекі від будь-якого гріха чи крутійства. Всі жінки у вас хоробрі й доброзичливі, всі чоловіки чесні й запопадливі. Життя тут, певно, прямо ідилія. Мимоволі згадуєш, — кажу, — прекрасну баладу Гольдштайна “Покинуте село”, де є такі чудові рядки:

Став здобиччю знегод лихих цей край;
Хто здатний чарам злим покласти край?
Суддя повільно їхав мимо, мамо.
Я стану королевою, і край.

— Ваша правда, містере Пітерс, — каже крамар. — Таких доброчесних і млявих громадян, як ми, ви не знайдете в усіх Блакитних горах. Але ви, мабуть, не знаєте Руфа Тейтема?

— Авжеж, не знає, — озивається міський констебль. — Та й де б вони могли познайомитися? Цей Руф, безсумнівно, найзапекліший негідник з усіх, що будь-коли уникнули шибениці. До речі, я згадав, що іще позавчора мав випустити Руфа з холодної. Він уже відсидів свої тридцять діб, які йому присудили за вбивство Янса Гудло. А втім, зайвий день чи два Руфові не завадять.

— Щоб я провалився, — кажу я їхньою гірською говіркою. Невже в Маунт-Нібоу є такий душогуб?

— Гірше, — відповідає крамар. — Він краде свиней.

Я надумав розшукати цього містера Тейтема. Через кілька днів після того, як констебль випустив його з тюрми, я познайомився з Тейтемом і запросив його на околицю міста; ми сіли на якусь колоду й завели ділову розмову.

Мені був потрібен компаньйон сільської зовнішності для одноходової комбінації, яку я збирався проробити під час запланованого турне по деяких містах Заходу, і Руф Тейтем був ніби створений для відведеної йому ролі, більш підходящої кандидатури годі було бажати.

Він був здоровенний, як добрий гравець в бейсбол³⁹, а очі мав блакитні й непевні, немов у порцелянового песика на каміні, з яким бавилася тітка Гарріет, ще будучи маленькою дівчинкою. Волосся кучеряве, наче в дискобола в Римі, і колір його нагадував картину "Захід сонця у Великому Каньйоні", намальовану американським художником і почеплену в салоні, щоб затулити каглу⁴⁰. Це було втілення Сільського Простакка. Ви б пізнали його навіть на сцені вар'єте, з бавовняною шлейкою через плече й соломинкою за вухом.

Я виклав своє діло й побачив, що пропозиція припала йому до душі.

— Облишмо таку банальну дрібницю, як смертовбивство, — кажу я. — Чи зробили ви щось істотніше в галузі махінацій і крутні, на що ви могли б послатися — з гордістю чи без гордості, — як на доказ вашої фахової придатності?

— А хіба, — каже він, по-південному розтягуючи слова, — хіба ви ще про мене не чули? В усіх Блакитних горах жодна людина — чи то негр, чи білий — не вміє так спритно вкрати порося: не чутно, не видно, та ще й замести за собою сліди. Я можу поцупити порося, — веде він далі, — з хліва, з-під рундука, біля корита, у лісі, вдень і вночі, звідки завгодно і як завгодно — і ручаюсь, що ніхто не почує навіть кувікання. Весь секрет у тому, як узяти порося і як його нести. Сподіваюсь, — розповідає цей благородний спустошувач свинячих хлівів, — що колись мене визнають чемпіоном серед свинокрадів.

— Гонор, — кажу я, — похвальна річ, і для Маунт-Нібоу свинокрадство неабияке досягнення, але на ширшій арені, містере Тейтем, ваше заняття вважатимуть безнадійно провінціальним. А втім, воно свідчить про вашу лояльність і надійність. Я беру вас у компаньйони. Капіталу в мене тисяча доларів готівкою, і завдяки вашому простацькому вигляду ми здобудемо на грошовому ринку кілька привілейованих акцій “Шукай вітра”.

Я законтрактував Руфа, і ми рушили з Маунт-Нібоу в долину. По дорозі я муштрував його для задуманої мною операції. Перед тим я два місяці пробайдикував на Флоридському узбережжі й відчував приплив неабиякої енергії, а в голові у мене аж гуло від усяких планів та задумів.

Я тоді хотів прочесати гребенем завширшки дев'ять миль увесь фермерський район на Середньому Заході, куди ми й подались. Але діставшись до Лексінгтона, ми застали там цирк братів Бінклі. Місто аж кишіло репаною голотою, що припхалася сюди з навколишніх сіл і грюкала своїми саморобними черевиками по бельгійському бруку вулиць. Я ніколи не пропускаю цирку без того, щоб не залізти в чужу кишеню й не розжитись якоюсь дещицею. Тому я найняв дві кімнати зі столом для Руфа й для себе недалеко від цирку, в домі однієї солідної вдови, яку звали місіс Піві. Потім я повів Руфа до крамниці готового одягу й

спорядив його з ніг до голови як суцього джентльмена. У своєму новому вбранні, яке ми йому вибрали разом зі старим Місфіцьким, він мав дуже ефектний вигляд: яскраво-блакитний костюм у жовто-зелену кліточку, модна жилетка кольору засмаглої шкіри, червоний галстук і найжовтіші в місті черевики.

Це був перший у житті Руфа костюм, досі він носив штани з домотканого полотна й просту сіру сорочку — одяг свого рідного краю. Не дивно, що він пишався своїм костюмом, наче дикий ігоррот — новим кільцем у носі.

Того ж вечора я подався до цирку й організував неподалік гру в скойки. Руф мав удавати стороннього і грати проти мене. Я дав йому пачку фальшивих грошей для ставок і залишив стільки ж собі у спеціальній кишені, щоб виплачувати його виграші. Не те, щоб я не довіряв йому; просто я не можу скерувати кульку на програш, коли бачу, що ставлять справжні гроші. Щоразу, коли я намагаюся це зробити, пальці мої страйкують. Я поставив столик і заходився показувати, як легко вгадати, під якою скойкою горошина. Неписьменні телепні збилися щільним півколом і почали підштовхувати одне одного ліктями й під'юджувати робити ставки. Саме тут з натовпу мав вийти Руф, виграти кілька дрібних монет, щоб і іншим захотілось взяти участь у грі. Але де ж це Руф? Його немає. Двічі чи тричі вигулькнув десь збоку, бачу: стоїть, вирячивши баньки на афіші й набивши рот арахісовими цукерками, а близько так і не підійшов.

Дехто із сміливців наважився поставити якусь дрібну монету, але грати в скойки без напарника — це все одно, що ловити рибу без наживки. Я припинив гру, маючи лише сорок два долари прибутку, хоч розраховував зідрати з цих неотес принаймні двісті. Об одинадцятій годині я вернувся додому й пішов спати. Мабуть, гадав я, цирк занадто сильна спокуса для Руфа, і він не встояв перед музикою та іншими принадами. Я вирішив добряче поговорити з ним уранці щодо принципів нашого бізнесу.

Тільки-но Морфей⁴¹ припнув мої плечі до злиденного матраца, як увесь будинок сповнився якимись непристойними вульгарними вигуками, схожими на крик дитини, коли вона об'їсться зелених яблук. Я схоплююся з ліжка, відхиляю двері в коридор, гукаю господиню і, коли вона висовує голову, кажу: — Місіс Піві, шановна добродійко, будьте ласкаві, заткніть пельку вашій дитині, щоб чесні люди могли виспатися після важкого дня.

— Сер, — каже вона, — це не моя дитина. Це верещить свиня, яку дві години тому приніс до себе в кімнату ваш друг містер Тейтем. І якщо ви її кузен, чи дядько, чи брат, то я буду вам щиро вдячна, якщо ви самі, шановний добродію, заткнете їй пельку.

Я накинув якусь там одежину, необхідну в порядному товаристві, й пішов до Руфової кімнати. Він уже встав, засвітив лампу й наливав у бляшанку молока для рябого підсвинка, який верещав, аж заходився.

— Як же так, Руфе? — кажу я. — Ви знехтували своїми обов'язками й звели нанівець усю мою гру. І поясніть, звідки тут свиня? Ви, як видно, знову взяли за своє?

— Не гнівайтесь на мене, Джефе, — каже він. — Ви ж знаєте, що я небайдужий до поросят. Красти їх — це вже моя друга натура. А сьогодні трапилася така чудова нагода, що я просто не міг стриматися.

— Ну й ну! — кажу я. — Може, ви й справді хворі на клептосвинію. Але хто знає, може, коли ми виберемось із смуги, де розводять свиней, ваше серце схилиться до якогось вищого й прибутковішого злочинства. Проте я ніяк не можу втямити одного: нащо вам обтяжувати своє сумління такою паскудною, недоумкуватою, зловредною, верескливою скотиною?

— Це через те, Джефе, — каже він, — що ви не відчуваєте симпатії до поросят. Ви не розумієте їх так, як я. Ось це, приміром, обдароване непересічними розумовими здібностями й інтелектом. Щойно воно пройшлося по кімнаті на задніх ногах.

— Гаразд, я йду спати, — кажу. — Постарайтесь, якщо зумієте, вмовити свого любого інтелектуала, щоб він трохи вгамувався.

— Порося було голодне, — каже Руф. — А тепер воно засне й не кричатиме.

Я завжди перед сніданком читаю ранкову газету, якщо тільки опиняюся в такому місці, де поблизу є друкарська машина чи хоча б ручний верстат. Другого дня я встав рано і знайшов на парадному ганку “Лексінгтонський щоденник”, його щойно приніс листоноша. Мені насамперед упала в око об’ява на першій сторінці:

П’ЯТЬ ТИСЯЧ ДОЛАРИВ ВИНАГОРОДИ

Зазначена сума буде виплачена без жодних розпитувань тому, хто поверне — живою й неушкодженою — славнозвісну європейську вчену свиню на прізвисько Беппо, яка пропала чи була вкрадена учора ввечері з виставочного павільйону цирку братів Бінклі.

Дж. Б. Теплі, комерційний директор цирку.

Я ретельно згорнув газету, поклав її у внутрішню кишеню й пішов до Руфа. Він був уже майже одягнений і годував свиню рештками молока та яблучним лушпинням.

— Здрастуйте, здрастуйте, доброго ранку всім вам! — вітаюсь я весело й приязно. — То ми вже на ногах? І поросятко снідає? Що ви збираєтеся з ним робити, Руфе?

— Запакую його в корзину, — каже Руф, — і відішлю моїй мамі в Маунт-Нібоу. Все ж буде їй якась забава, поки я вернусь.

— Яке чудове поросятко! — кажу я, чухаючи йому спину.

— А вчора ви обзивали його всякими поганими словами, — каже Руф.

— То ж учора, — відповідаю, — а сьогодні воно здається набагато кращим. Бачите, я виріс на фермі й дуже люблю свиней. Але я завжди лягав спати із заходом сонця й ніколи не бачив жодної свині при світлі лампи. Ось що я зроблю, Руфе, — кажу, — я дам вам за цю свиню десять доларів.

— Мабуть, я не продам цієї свинки, — каже він.— Будь-яку іншу продав би, тільки не цю.

— А чому не цю? — питаю, потерпаючи від страху, що він уже щось пронюхав.

— А тому, — відказує Руф, — що це був найвидатніший подвиг у моєму житті. Ніхто інший не зміг би цього зробити. Якщо колись у мене буде сім'я і діти, то я сидітиму біля каміна й розповідатиму їм, як їхній тато украв свиню з напхом напханого людьми цирку. А може, і онукам розповідатиму. Мовляв, знай наших.

А було це так, — каже він, — там стоять два намети, з'єднані між собою. Свинка лежала на помості, прив'язана маленьким ланцюжком. У другому наметі я побачив велетня і даму, геть порослу кудлатим сивим волоссям. Я взяв свинку й поповз назад під брезентом, а вона хоч би тобі писнула, сиділа тихше від миші. Я сховав її під піджак і пройшов повз добру сотню людей, поки вибрався на темну вулицю. Ні, мабуть, що я не продам цієї свинки, Джефе. Я хочу, щоб мама зберегла її, це буде доказ мого великого подвигу.

— Свиня не проживе стільки років, — кажу я. — Навряд чи вона дотягне до того часу, коли ви почнете розповідати біля каміна свої старечі байки. Вашим онукам доведеться повірити вам на слово. Я даю вам за цю тварину сто доларів.

Руф глянув на мене здивовано.

— Свиня не може становити для вас такої цінності, — каже він. — Нащо вона вам?

— Розумієте, — відповідаю я, — з першого погляду, мало хто, побачивши мене, подумає, що я артист. І все ж у мені є артистична струнка. Я колекціоную свиней. Об'їздив увесь світ у пошуках рідкісних свиней. В долині Вобаш я тримаю ціле свиняче ранчо, а в ньому представники мало не всіх надзвичайних порід — від мериноса до польсько-китайських.

Ця свиня, Руфе, — кажу я, — по-моєму, дуже цінної породи. Я гадаю, що це справжній беркшир. Ось чому мені хочеться придбати цю свинку.

— Я б з дорогою душею зробив вам послугу, — каже Руф, — але в мене теж артистична натура. Бо коли людина може так віртуозно вкрати поросля, то вона —

артист. Поросята — моє натхнення. Особливо це. Я не віддам його навіть за двісті п'ятдесят доларів.

— Але послухайте, — кажу я, витираючи з лоба піт. — Для мене важить не так меркантильний бік справи, як мистецтво; і не стільки мистецтво, як любов до ближнього. Будучи експертом і аматором свиней, я вважаю за свій громадянський обов'язок придбати цю беркширську свиню для моєї колекції. Авжеж, сама свиня таких грошей не варта, але, виходячи з етики свиней як друзів і перших помічників людства, я пропоную вам за неї п'ятсот доларів.

— Джефе, — відказує цей поросячий естет, — справа не в грошах, а в почутті.

— Сімсот, — кажу я.

— Хай буде вісімсот, — каже Руф, — і я вирву це почуття із свого серця.

Я поліз до свого потайного пояса по гроші й відрахував йому сорок купюр по двадцять доларів.

— Я візьму її до себе в кімнату, — кажу, — і замкну, поки ми снідатимемо.

Я взяв свиню за задню ногу. Вона страшенно закувікала, немов паровий орган у цирку.

— Дайте-но я, — каже Руф, бере свиню під пахву, притримує її рукою за писок і несе до моєї кімнати, як спляче немовля.

У Руфа, відколи я причепурих його, з'явилася просто-таки хвороблива пристрасть до франтівства. Після сніданку він сказав мені, що піде до Місфіцького купити собі бузкові шкарпетки. Тільки-но він пішов, я заметушився, немов однорукий інвалід у кропив'яній пропасниці, коли він клеїть шпалери. Найняв старого негра з шарабаном; ми сунули свиню у мішок, зав'язали його мотузком і поїхали до цирку.

Джорджа Б. Теплі я знайшов у невеликому наметі біля відкритого віконечка. Це був огрядний чоловік з гострими очима, здоровенним діамантом на чотири карати на червоному жакеті і в чорній ярмулці.

— Ви Джорж Б. Теплі? — питаю я.

— Можу заприсягтися, що це я, — відповідає він.

— Так от, я привіз, — кажу.

— Висловлюйтеся точніше, — просить він. — Ви привезли морських свинок для азійського удава чи люцерну для священного буйвола?

— Ні те, ні друге, — кажу. — Я привіз вам учену свиню Беппо, онде вона в мішку в моєму шарабані. Сьогодні вранці я натрапив на неї в моєму палісаднику, вона підривала квіти. Якщо для вас однаково, я хотів би одержати належні мені п'ять тисяч доларів великими банкнотами.

Джордж Б. Теплі вискакує із свого намету і просить мене йти за ним. Ми ввійшли в один із виставочних павільйонів. Там на сіні лежить чорна, як смола, свиня з рожевою стрічкою круг шиї і їсть моркву із рук якогось чоловіка.

— Гей, Маку! — гукає Джордж Б. Теплі. — Сьогодні вранці нічого не скоїлося з нашою всесвітньовідомою?

— З нею? Ні! — каже Мак. — У неї апетит, мов у хористки о першій годині ночі.

— Звідки у вас ці фантазії? — звертається до мене Теплі. З'їли вчора на ніч забагато свинячих котлет?

Я виймаю газету й показую йому об'яву.

— Фальшивка! — заявляє він. — Нічого про це не знаю. Ви ж самі бачили, як прекрасне всесвітньовідоме диво чотириноного царства споживало з надприродною мудрістю свій ранковий сніданок; воно не пропало, і його не вкрадено. А тепер будьте здорові!

Здогадавшись про все, я сів у шарабан і звелів дядечкові Неду їхати до найближчої алеї. Там я вийняв свиню з мішка, поставив її на землю рилом уперед, старанно прицілився і дав їй такого копняка, що вона вилетіла з другого кінця алеї на двадцять футів попереду від свого вереску.

Потім, заплативши дядечкові Неду п'ятдесят центів, я пішов до редакції газети. Мені хотілося почути голу, неприкрашену правду. Я покликав до віконця агента по прийому оголошень.

— Ми побилися об заклад і хочемо знати, хто виграв, — кажу я. — Чи не був той чоловік, який учора

ввечері дав оцю об'яву, опецькуватий, з довгими чорними вусами і кульгавий?

— Ні, — відповідає. — На зріст він приблизно шість футів і чотири з половиною дюйми, волосся у нього кукурудзяного кольору, а вифранчений, немов оранжерейна квітка.

В обід я вернувся до місіс Піві.

— Залишити мені на вогні трохи супу для містера Тейтема? — питає вона.

— Якщо ви триматимете на вогні суп до його повернення, — кажу, — то вам доведеться перевести на паливо всі ліси й усі вугільні шахти на земній кулі, але й цього буде замало.

— Тепер ви розумієте, — закінчив свою розповідь Джеферсон Пітерс, — як важко знайти сумлінного й чесного ділового партнера.

— Але ж, — почав я, гадаючи, що давнє знайомство дає мені право на таке зауваження, — правило має бути чинним для обох сторін. Якби ви запропонували поділити обіцяну винагороду, ви б не втратили...

Джеф спинив мене поглядом, повним благородного обурення.

— Ви змішуєте різні поняття, — сказав він. — Я намагався здійснити цілком законну й моральну спекуляцію. Дешево купити й дорого продати — хіба не це діловий принцип Вол-Стріту? Там "бики" і "ведмеді"⁴², тут свиня — яка різниця? Чим гірша свиняча щетина від бичачих рогів і ведмежої шкури?

ДОРОГИ ДОЛІ

ЗНАЙДЕНЕ ВИПРАВЛЕННЯ

Стражник прийшов до в'язничної шевської майстерні, де Джиммі Валентайн старанно шив заготовки, і відвів його до канцелярії. Там начальник в'язниці вручив Джиммі помилування, підписане губернатором цього ранку. Джиммі взяв його з стомленим виглядом. Він відбув близько десяти місяців з свого чотирирічного строку, а розраховував пробути у в'язниці щонайбільше три місяці. Коли людина, що має на волі стільки друзів, як Джиммі Валентайн, попадає на відсидку, навряд чи варто навіть голити їй голову.

— Ну, Валентайне, — сказав начальник, — ви вийдете завтра вранці. Візьміть себе в руки і станьте людиною. Ви непоганий хлопець в душі. Киньте зламувати сейфи, живіть чесно.

— Я? — здивовано промовив Джиммі. — Таж я жодного сейфа не зламав у своєму житті.

— Не зламав, — засміявся начальник, — звичайно, ні. Ану, глянемо. Як же це трапилось, що вас запроторили сюди за ту справу у Спрінгфілді? Може тому, що ви не хотіли довести своє алібі, боячись скомпрометувати когось з найвищих кіл суспільства? Чи це присяжні із злості вчинили з вами таке? З вами, безвинними жертвами, завжди трапляється чи перше, чи друге.

— Я? — спитав бездоганно чесний Джиммі. — Та що ви, начальнику? Ніколи в житті я не був у Спрінгфілді!

— Відведіть його назад, Кронін, — посміхнувся начальник в'язниці, — та видайте йому одяг, в якому він вийде. Відімкнете його вранці о сьомій і хай прийде сюди. Обдумайте добре мою пораду, Валентайн.

Наступного ранку о чверть на восьму Джиммі стояв у канцелярії в'язниці. На ньому був огидного крою готовий костюм та пара грубих, рипучих черевиків, які

держава надає у розпорядження своїм примусовим гостям, коли звільняє їх. Клерк вручив йому залізничний квиток та п'ятидоларову банкноту, з допомогою яких, на думку закону, він повинен був стати знову порядним громадянином та процвітати. Начальник в'язниці запропонував йому сигару й потиснув руку. Валентайна, № 9762, записали в книгах у графі "помилувані губернатором", і містер Джеймс Валентайн вийшов на сонячне світло.

Не звертаючи уваги на пташині співи, шелест зелених дерев та аромат квітів, Джиммі попрямував просто до ресторану. Там він пізнав перші солодкі радощі свободи у вигляді смаженого курчати та пляшки білого вина, а також сигари, сортом вище тої, яку дав йому начальник в'язниці. Звідти він, не поспішаючи, попрямував на залізничну станцію. Він кинув чверть долара у шапку сліпого, що сидів коло дверей, і сів на поїзд.

Через три години він вийшов у невеличкому містечку близько кордону штату. Він увійшов до кафе якогось Майка Долана та потиснув руку хазяїнові, який самотньо стояв за стойкою.

— Вибачай, що нам не вдалось зробити цього раніше. Джиммі, мій хлопчику, — сказав Майк. — З Спрінгфілда надійшов протест, і губернатор занорочився. Як живеш?

— Чудово, — сказав Джиммі. — У тебе мій ключ?

Він узяв ключ, піднявся по сходах і відімкнув кімнату в глибині будинку. Все лишилось так, як було, коли він пішов звідси. На підлозі ще лежала записка Бена Прайса, зірвана з комірця цього видатного детектива, коли поліція взяла верх над Джиммі й арештувала його.

Джиммі відтягнув від стіни складане ліжко, зсунув набір панель і витяг вкритий пилом невеликий чемо-дан. Він відкрив його і любовно оглянув найкращий набір зломницьких знарядь у Східних штатах. Це був повний набір, виготовлений з сталі особливого гарту: найновіші зразки свердел, знаряддя для пробивання отворів, коловороти та бури, відмички, лещата, бурав-

чики, а також дві-три новинки, які Джиммі винайшов сам і якими пишався. Понад дев'ятсот доларів коштувало йому виготовити все це у тому місці, де виготовляють такі речі для людей його професії.

За півгодини Джиммі спустився вниз та пройшов через кафе. Тепер він був одягнений в елегантний, добре пошитий костюм і ніс у руці обтертий від пилу чемоданчик.

— Маєш щось на увазі? — весело спитав Майк Долан.

— Я? — сказав Джиммі здивованим тоном. — Не розумію. Я представник Об'єднаної нью-йоркської компанії крихких бісквітних печив та пшеничних круп.

Ця заява викликала у Майка таке захоплення, що Джиммі змушений був тут же випити порцію газованої води з молоком. Він ніколи не вживав міцних напоїв.

Через тиждень після того, як було звільнено Валентайна, № 9762, було вчинено майстерний злам сейфа у Річмонді, штат Індіана, причому його автор не залишив ніяких слідів. Викрадено було всього лише вісімсот доларів. Ще через два тижні патентований, вдосконалений, зломостійкий сейф у Логанспорті було відкрито так, наче він був зліплений з глини, і загальна сума втрат становила півтори тисячі доларів у дзвінкій монеті; цінні папери та срібло лишились незайманими. Цими справами зацікавилась поліція. Тоді раптом трапилось виверження старомодного банківського сейфа в Джефферсон-сіті і з його кратера вилетіло банкнотів на суму близько п'яти тисяч доларів. Втрати набули тепер досить значних розмірів, щоб стати предметом уваги Бена Прайса. Порівняли факти, і з'ясувалась велика подібність методів в усіх цих зломах. Бен Прайс дослідив місця, де були вчинені грабунки, і вирік:

— Це автографи Денді-Джиммі Валентайна. Знову взявся за своє. Погляньте на цей секретний замок, — його висмикнули з такою легкістю, наче це не замок, а редиска в сиру погоду. Тільки він має лещата, якими це можна зробити. А дивіться, як чисто пробиті засув-

ки! Джиммі ніколи не просвердлює більше одного отвору. Так, я гадаю, безсумнівно, містер Валентайн. На цей раз він своє відсидить без усяких скорочень строку або цих дурниць з помилюванням.

Бен Прайс знав звички Джиммі. Він вивчив їх, розслідуючи спрінгфілдську справу. Далекі переїзди, швидкі втечі, ніяких спільників та смак до вищого товариства — все це допомогло містеру Валентайну набутися слави злодія, якому щастить уникати кари. Було повідомлено, що Бен Прайс іде по слідах невловимого зломщика, й інші власники зломостійких сейфів відчули себе спокійніше.

Якось після полудня Джиммі Валентайн з своїм чемоданчиком виліз з поштової карети у Елморі, маленькому містечку, розташованому за п'ять миль від залізниці, серед дубових лісів штату Арканзас. Джиммі, схожий на юнака спортивного типу, який тільки-но повернувся додому після навчання в коледжі, попрямував дощаним тротуаром до готелю.

Якась молода дівчина пересікла вулицю, пройшла повз нього та зникла за дверима, над якими висіла вивіска: "Елморський банк". Джиммі Валентайн заглянув їй у вічі, забув, хто він, і став іншою людиною. Вона опустила очі та трохи почервоніла. Юнаки з манерами та зовнішністю Джиммі були рідкістю в Елморі.

Джиммі впіймав за комір хлопчика, який тинявся біля дверей банку, наче був одним з його акціонерів, і почав розпитувати його про місто, підготовуючи його час від часу десятицентовиками. Через якийсь час дівчина вийшла з таким виглядом, наче їй нічого невідомо про молодого чоловіка з чемоданчиком, і пішла геть.

— Ця молода дівчина, здається, міс Поллі Сімпсон? — спитав Джиммі, вдаючись до невинних хитрощів.

— Ні, — відказав хлопчисько. — Це Аннабел Адамс. Її тато власник цього банку. А навіщо ви приїхали до Елмора? Це золотий ланцюжок? У мене скоро буде бульдог. А є у вас іще десятицентовики?

Джиммі пішов до “Готелю плантаторів”, зареєструвався як Ральф Д. Спенсер і взяв номер. Спираючись на стіл, він розповів клерку в готелі про свої плани. Він сказав, що приїхав до Елмора на постійне проживання і збирається зайнятися комерцією. Що чути, скажімо, про торгівлю взуттям у місті? Він думав про взуттєвий бізнес. Чи є якісь можливості?

На клерка справили враження костюм та манери Джиммі. Він сам був чимсь на зразок законодавця мод для негусто позолоченої молоді Елмора, але тепер усвідомлював свої недоліки. Намагаючись зрозуміти спосіб, яким Джиммі зав'язував свою краватку вільним вузлом, він охоче давав інформацію.

Так, повинні існувати непогані можливості у взуттєвій галузі. У місті немає спеціального магазину взуття. Ним торгують мануфактурні та універсальні магазини. Торгівля взагалі йде досить жваво. Він сподівається, що містер Спенсер вирішить залишитись у Елморі. Він переконується, що в їх місті приємно жити, та й люди тут дуже товариські.

Містер Спенсер вирішив зупинитись на кілька днів у місті та ознайомитись з умовами. Ні, не треба кликати хлопця. Його чемодан досить важкий, він занесе його сам.

Містер Ральф Спенсер, фенікс¹, що постав з попелу Джиммі Валентайна, який згорів у полум'ї раптового та всезмінюючого кохання, залишився у Елморі та благоденствував. Він відкрив взуттєвий магазин, і торгівля йшла непогано.

У товаристві він також користувався успіхом і мав багато друзів, йому пощастило здійснити й те, чого прагнуло його серце. Він познайомився з міс Аннабел Адамс, і його все більше й більше захоплювали її чари.

Під кінець року становище містера Ральфа Спенсера було таке: він здобув пошану товариства, його торгівля взуттям процвітала, він заручився з Аннабел і мав через два тижні одружитись. Містеру Адамсу, типовому провінціальному банкіру, подобався Спенсер. Аннабел пишалася ним майже так само, як кохала йо-

го. У родинях містера Адамса та заміжньої сестри Аннабел він почував себе так, ніби вже став їх родичем.

Одного дня, сидючи в своїй кімнаті, Джиммі написав такого листа, якого послав на надійну адресу одному з своїх старих друзів у Сент Луїсі:

“Дорогий друже!

Я хотів би, щоб у наступну середу ввечері о дев'ятій годині ти був у Саллівена в Літл-Рок. Я хочу, щоб ти закінчив для мене деякі дрібні справи. Я також хочу зробити тобі подарунок: мій набір інструментів. Знаю, що ти будеш радий одержати їх: інших таких не добудеш і за тисячу доларів. Так от Біллі, я кинув старі діла вже рік тому. Придбав гарний магазин. Чесно заробляю на життя і за два тижні збираюсь ожени- тись на найкращій дівчині в світі. Тільки це і є життя, Біллі, — чесне життя. Навіть за мільйон я не торкнув- ся б тепер і долара чужих грошей. Я збираюся, коли ожениюся, все продати та вирушити на захід: там буде менше небезпек, що доведеться розплачуватись за ста- ре. Кажу тобі, Біллі, вона ангел. Вона вірить в мене, і нізачо в світі я не зробив би тепер нечесного вчинку. Будь же у Саллі, бо мені треба з тобою бачитись. Я захоплю інструмент з собою.

Твій старий друг Джиммі”

У понеділок увечері, після того як Джиммі напи- сав цього листа, Бен Прайс без усякого розголосу при- був до Елмора на тряському найманому візку. Він спокійно прогулювався вулицями міста, поки не з'ясу- вав усе, про що хотів дізнатися. З аптеки, напроти взуттєвої крамниці Спенсера, він добре розглядив само- го Ральфа Д. Спенсера.

— Збираєтесь ожени- тись на дочці банкіра, чи не так, Джиммі? — тихо промовив Бен сам до себе. — Ну, що ж, не знаю!

Наступного ранку Джиммі снідав у Адамсів. Він збирався у цей день поїхати у Літл-Рок замовити собі костюм для весілля та купити що-небудь гарненьке для Аннабел. Вперше він залишав місто з того часу, як прибув до Елмора. Минуло більше року відтоді, як він

вчинив свою останню “справу” і він гадав, що тепер можна рискнути й безпечно виїхати.

Після сніданку всією сім'єю вони попрямували до центра міста — містер Адамс, Аннабел, Джиммі та одружена сестра Аннабел з двома дочками, п'яти й дев'яти років. Коли вони проходили повз готель, де й досі жив Джиммі, він збігав нагору до себе в кімнату і взяв з собою чемоданчик. Потім вони пішли далі, в напрямку до банку. Там стояв запряжений візок Джиммі й чекав на нього Долф Гібсон, який мусив відвезти його на залізничну станцію.

Всі увійшли за високі поруччя з різьбленого дуба до операційного приміщення і разом з усіма Джиммі, бо майбутнього зятя містера Адамса радо вітали всюди. Клеркам було приємно, коли з ними здоровкався красивий, люб'язний молодий чоловік, який збирався оженитись на міс Аннабел. Джиммі поставив свій чемоданчик долі. Аннабел, серце якої було переповнене щастям і жвавістю молодості, наділа капелюх Джиммі та схопила чемоданчик.

— Хіба з мене не вийде хороший комівояжер? — сказала Аннабел. — Господи, Ральфе, який він важкий! Наче він повний золотих злитків.

— Там партія нікельованих ріжків для взуття, яку я збираюсь повернути, — спокійно промовив Джиммі. — Щоб не витрачатись на пересилку, думаю відвезти їх сам. Я стаю страшенно економним.

У елморському банку тільки-но зробили підвал з сейфом для зберігання цінностей. Містер Адамс дуже ним пишався і кожного примушував його оглядати. Підвал був невеличкий, але мав нові патентовані двері. Вони замикались трьома сталевими засувами, які мали годинниковий механізм і ставали на місце від одного повороту ручки. Містер Адамс, сяючи усмішкою, пояснював його дію містеру Спенсеру, який ввічливо слухав, але, здавалося, не дуже розумів ці пояснення. Двоє дітей, Мей та Агата, були захоплені блискучим металом, чудернацькими годинниками та кнопками.

Поки вони були зайняті цим, до банку ввійшов,

наче прогулюючись, Бен Прайс і став, спершись на лікоть та поглядаючи час від часу за поруччя. Касирові він сказав, що йому нічого не треба, він тільки почекає тут одного знайомого.

Раптом пролунав жіночий зойк і знялась метушня. Непомітно для дорослих дев'ятирічна Мей у запалі гри замкнула Агату в підвалі. Вона зачинила двері на засуви та повернула ручку комбінованого замка так, як це робив містер Адамс, коли показував сейф.

Старий банкір кинувся до ручки і рвонув її з усієї сили.

— Двері не можна відчинити, — простогнав він. — Годинник та сполучний механізм не заведені. Мати Агати знову істерично скрикнула.

— Тихо! — сказав містер Адамс, піднімаючи тремтячу руку. Замовкніть усі на хвилину! Агата, — покликав він якомога гучніше. — Слухай мене!

У тиші, що настала, до них долетів ледве чутний вереск дитини, яку в темному підвалі охопив панічний жах.

— Дитинко моя дорога! — голосила мати. — Вона помре від жаху! Відчиніть двері! О, зламайте їх! Невже ви, чоловіки, нічого не можете зробити?

— Ближче ніж у Літл-Року нема нікого, хто міг би відчинити ці двері, — промовив містер Адамс тремтячим голосом. — О Господи! Що робити, Спенсер? Дитина... вона не витримає там довго. У підвалі невістачить повітря, а крім того з нею зробляться судоми від жаху.

Мати Агати, втрачаючи розум, била в двері підвалу кулаками. Хтось навмання запропонував динаміт. Аннабел повернулась до Джиммі, її великі очі були повні болю, але вона ще не втратила надії. Жінці здається, що нема нічого неможливого для чоловіка, якого вона обожує.

— Чи не можете ви зробити що-небудь, Ральф? Спробуйте!

Він глянув на неї з дивною, м'якою посмішкою, яка з'явилась на його губах та в його проникливих очах.

— Аннабел, — сказав він, — ви подаруєте мені цю троянду, яку ви носите?

Ледве вірячи, що вона правильно його зрозуміла, Аннабел зняла бутон троянди, приколотий до її сукні, і дала йому. Джиммі віткнув його у жилетну кишеню, швидко скинув піджак і засукав рукава. З цього моменту зник кудись Ральф Д. Спенсер, а його місце зайняв Джиммі Валентайн.

— Відійдіть геть від дверей, усі відійдіть! — коротко скомандував він.

Він поставив на стіл свій чемоданчик і відкрив його. Здавалося, що з цієї хвилини він перестав усвідомлювати присутність інших. Тихо насвистуючи про себе, як він завжди чинив за роботою, Джиммі швидко розклав по порядку дивні блискучі знаряддя. У глибокій мовчанці, не рухаючись, всі стежили за ним, наче зачаровані.

За хвилину улюблене свердло Джиммі м'яко врізалось у сталеві двері. Через десять хвилин, побивши свої власні зломницькі рекорди, він відімкнув засуви та відчинив двері.

Агата, майже непритомна, але ціла й неушкоджена, впала в обійми матері.

Джиммі Валентайн надів піджак, вийшов за поруччя і попрямував до вихідних дверей. Коли він ішов до виходу, йому здалося, що він почув далекий знайомий голос, який покликав: "Ральф!". Але він не зупинився.

У дверях на його шляху стояв якийсь огрядний чоловік.

— Здоров, Бен! — сказав Джиммі з тою ж чудною посмішкою. — Знайшов нарешті, так? Ну, гаразд, ходімо. Тепер, мабуть, вже все одно.

Тоді Бен Прайс повівся досить дивно.

— Я гадаю, ви помилились, містере Спенсере, — сказав він. — Мені здається, що ми з вами не знайомі. Хіба це не вас чекає там візок?

І Бен Прайс повернувся та пішов вулицею геть.

ВИБРАНЕ

ЯК ХОВАВСЯ ЧОРНИЙ БІЛЛ

Худорлявий, дужий, червоновидий чолов'яга з довгим гачкуватим носом і маленькими вогнистими очицями, блиск яких пом'якшували солом'яного кольору вії, сидів скраю залізничної платформи на станції Лос-Пінос, махаючи довгими ногами. Поряд із ним сидів ще один чоловік, гладкий, понурий і обшарпаний — певно, його приятель. До обох життя, як свідчив їхній вигляд, повернулося гострим боком.

— Я тебе, Шинко, років чотири не бачив, — озвався обшарпаний. — Де ти був?

— У Техасі, — відповів червоновидий. — На Алясці було надто холодно. А в Техасі тепло. Одного разу було навіть жарко. Зараз тобі розповім.

Якось уранці я зійшов з експреса, коли він зупинився біля водокачки, й дозволив йому їхати далі без мене. Так я потрапив до країни ранчо. Будинків там іще більше, ніж у Нью-Йорку, тільки ставлять їх не за два дюйми, а за двадцять миль один від одного, тож хоч скільки нюхай, не узнаєш, що сьогодні у сусідів на обід.

Дороги я не знайшов і почимчикував навпростець степом. Трава там по коліна, а мескилові гаї схожі на перикові садки. Таке враження, ніби йдеш по чиємусь маєтку і от-от звідкілясь вихопиться ціла згряя бульдогів і порве тебе ні за що. Та я відчухрав, либонь, миль двадцять, поки натрапив на фермерський будинок. Нічого собі хатинка, завбільшки із станцію надземної залізниці.

Низенький чоловічок у білій сорочці й коричнево-му комбінезоні з рожевою хустинкою на шиї стояв під деревом біля ганку і робив самокрутки.

— Мое шанування, — кажу я. — Чи може такий собі чужинець сподіватися на вашу гостинність, дістати притулок, якусь поживу, а то й роботу?

— О, заходьте, — відповідає цей тип дуже люб'язно. Сідайте, будьте ласкаві, на табурет. Я й не чув, як ви підїхали.

— А я ще не підїхав, — кажу. — Я поки що підійшов. Не хочу завдавати вам клопоту, але чи не роздобуду я у вас кілька галонів води?

— Ви таки добряче припорошилися, — каже він, — але наші купальні пристрої...

— Я хочу напиться, — кажу. — На ту куряву, що зверху, не варто звертати увагу.

Коротун налив мені коряк води з червоного глечика, що висів на бантині, й питає:

— То ви шукаєте роботи?

— Тимчасово, — кажу я. — Тут, здається, спокійний куточок?

— Дуже спокійний, — відповідає він. — Мені казали, що іноді тут цілими тижнями не побачиш жодної живої душі. Сам я тут лише місяць. Це ранчо я купив у одного старожила, що вирішив податися далі на Захід.

— Мені це якраз підходить, — кажу я. — Спокій і самотність часом корисні для людини. А ще мені потрібна робота. Я можу бути барменом, махлювати з копальнями, читати лекції, випускати акції, трохи боксую в середній вазі і граю на роялі.

— А доводилось вам ходити коло овець? — питає коротун.

— Ходити? — здивувався я.

— Тобто чабанувати... пасти отару, — пояснює він. — Ну, стерегти отару.

— О, — кажу, — розумію. Ви маєте на увазі ганятися за ними й гавкати на них, як вівчарка? А що, діло нехитре. Чесно кажучи, я зроду не чабанував, але часто бачив з вікна поїзда, як вівці жують траву, вони наче не дуже люті.

— Мені потрібен чабан, — каже цей овечий фермер. — На мексиканців не можна покластися. У мене дві отари. Можете хоч завтра вранці вигнати на пасовисько моє стадо баранів, їх усього вісімсот. Платня — дванадцять доларів на місяць, харчі мої. Житимете в

наметі там же, на пасовиську, біля овець. Їжу готуватимете собі самі, а дрова й воду вам привозитимуть. Робота не важка.

— Згода, — кажу. — Я стаю до цієї роботи, навіть якщо доведеться прикрасити голову вінком, опиратися на костур, носити халамиду і грати на сопілці, як роблять пастухи на малюнках.

Наступного ранку коротун допомагає мені вигнати баранів з кошари й приставити їх миль за дві в прерію, де вони починають скубти траву на схилі невеликого пагорба. На прощання господар ранчо дає мені безліч напучень: мовляв, ні в якому разі не допускати, щоб окремі барани чи групки їх відбивалися від цієї отари, а опівдні гнати всіх на водопій.

— Увечері я привезу бричкою ваш намет, усе спорядження й провізію, — каже він.

— Шикарно, — кажу я. — Основне, прихопіть провізію. Та не забудьте й про спорядження. І неодмінно привезіть намет. Якщо мені пам'ять не зраджує, ваше прізвище Золлікоффер?

— Мене звать, — каже він, — Генрі Огден.

— Чудово, містере Огден, — кажу я. — А мене — містер Персіваль Сент-Клер.

П'ять днів я чабанував на ранчо Чіквіто, а тоді відчув, що серце моє обростає вовною. Наближення до природи мало не наблизило мого кінця. Я був самотніший, ніж коза Робінзона Крузо¹. На своєму віку я бачив немало значно цікавіших співрозмовників, ніж оті барани. Щовечора одне й те саме: зажену отару до обори, потім спечу собі кукурудзяного коржа, засмажу баранини, зварю кави, ляжу в наметі завбільшки як серветка і слухаю, як навколо виють койоти і плачуть сплюшки.

На п'ятий вечір, зачинивши на ніч моїх дорогоцінних, але некомпанійських мериносів, я пішов до будинку, відчинив двері й ступив на поріг.

— Містере Огден, — кажу, — ми з вами повинні якось спілкуватись. Я нічого не маю проти овець, вони звеселяють ландшафт і дають бавовну для восьми-

доларових чоловічих костюмів, але от коли йдеться про те, щоб поговорити за столом чи посидіти біля комина, то з ними можна вмерти від нудьги, як на вишуканому файвоклокському прийомі. Якщо у вас є колода карт, чи дошка для гри у тріктрак, або літературне лото, тягніть усе сюди — й почнемо інтелігентне заняття, бо мені аж руки сверблять до якоїсь мозкової роботи, хоча б навіть вибити комусь мозок із голови.

Цей Генрі Огден був фермер особливого гатунку. Він носив персні, великий золотий годинник і старанно пов'язував краватку. Пика нахабна, окуляри на носі аж виблискували. Колись у Маскогі я бачив, як вішали злочинця за вбивство шістьох чоловік, так ото мій господар був точна його копія. А ще я знав священика в Арканзасі, про якого можна було подумати, що то його рідний брат. Та мені було начхати. Я прагнув будь-якої компанії, мене влаштовував будь-хто — праведний святий чи пропаций грішник, аби тільки не баран і не вівця.

— Очевидно, Сент-Клер, — відповідає Огден, відклавши вбік книжку, — з незвички вам здалося там трохи сумно. Мое життя, відверто кажучи, теж минає одноманітно. А ви добре зачинили овець в оборі? Вони не розбіжаться?

— Їх зачинено так само міцно, як роти присяжних під час судового процесу у справі вбивства мільйонера, — кажу. — І я вернусь до них раніше, ніж їм буде потрібна нянька.

Огден видобуває звідкілясь колоду карт, і ми ріжемо у казино. Після п'яти днів і ночей, проведених на овечому тирлі, я відчув себе ніби на вечірньому Бродвеї. Коли мені траплялася велика карта, я так хвилювався, наче заробив мільйон на біржі. А коли Генрі Огден попустив віжки й розповів анекдот про даму в спальному вагоні, я сміявся добрих п'ять хвилин.

Як видно, все в житті відносне. Чоловік може стільки набачитися всякої всячини, що потім навіть полінується глянути, як горить тримільйонний особняк, чи як зустрічають Джо Вебера, або як синіє Адріа-

тичне море. Але хай він трохи попаса овець, і він рватиме кишки зо сміху, почувши “Погребний дзвін звістує тлін”, і матиме втіху, граючи в карти з дамами.

Незабаром Огден дістає сулію бурбонського, і про овець уже ніхто не згадує.

— Ви не пам’ятаєте, з місяць тому в газетах писали, — каже він, — про пограбування швидкого поїзда Канзас — Техас? Кур’єра поранено в плече й забрано тисяч п’ятнадцять доларів валютою. І кажуть, що все це діло рук однієї людини.

— Ніби щось пригадую, — кажу. — Але подібні речі трапляються так часто, що вони не затримуються надовго в пам’яті техасця. І що було далі? Грабіжника заскочили на гарячому, його догнали, схопили, віддали до суду?

— Йому пощастило втекти, — каже Огден. — А сьогодні я прочитав у газеті, що поліція напала на його слід десь у наших краях. Річ у тім, що всі вкрадені банкноти однієї серії — це перший випуск Другого Державного банку міста Еспінози. Поліція простежила, де грабіжник витрачав ці гроші, і слід привів сюди.

Огден наточує з сулії ще бурбонського й підсовує пляшку мені.

— По-моєму, — кажу я, ковтнувши ще наперсток королівського трунку, — цей залізничний грабіжник зовсім не кретин, якщо вибрав ці краї для тимчасової схованки. Овече ранчо, — кажу, — найкраща схованка. Кому спаде на думку шукати такого запеклого злочинця серед співучих пташок, ягнят і польових квіточок? А, до речі, — кажу я, вдаючи, ніби придивляюся до Генрі Огдена, — чи були в пресі якісь зовнішні прикмети цього бандюги-одинака? Скажімо, вказівки на зріст, комплекцію, кількість коронок у роті чи фасон одягу?

— Нічогісінько, — відповідає Огден, — він був у масці, й ніхто його як слід не роздивився. Але відомо, що то славнозвісний залізничний грабіжник на прізвисько Чорний Білл, бо він завжди промишляє сам, і ще у вагоні знайшли носовичок з його монограмою.

— Хоч би там як, — кажу я, — а Чорний Білл мені подобається. Що за шикарна ідея загубитися серед овечих просторів! По-моєму, його не знайдуть.

— Оголошено винагороду в сумі тисяча доларів тому, хто його спіймає, — каже Огден.

— Чхав я на ці гроші, — кажу я, дивлячись містерові Вівчареві просто в очі. — З мене досить і дванадцяти доларів на місяць, які я одержую у вас... Мені потрібно перепочити і ще відкласти якийсь долар на квиток до Тексаркани, де проживає моя овдовіла матінка. Якби Чорний Білл, — веду я далі, багатозначно дивлячись на Огдена, — скажімо, місяць тому забився сюди... і купив невеличке овече ранчо, і...

— Годі, — каже Огден, підводячись із стільця й люто блискаючи скельцями окулярів. — Ви натякаєте на...

— Нічого схожого, — кажу я, — ні на що не натякаю. Просто беру гіпотезу. Повторюю: якби Чорний Білл забився сюди й купив овече ранчо, і найняв мене няньчити ягнят, і при тому поводився б зі мною чесно й по-товариському, як оце ви, то йому не треба було б мене остерігатися. По-моєму, людина завжди людина, хоч би які ускладнення вона мала з вівцями чи залізницею. Тепер ви знаєте мою точку зору.

Пика в Огдена почорніла — ну чисто тобі кавова гуща на дні казанка. Секунд за дев'ять він трохи відійшов і засміявся.

— Ви молодець, Сент-Клере, — каже. — Якби я був Чорним Біллом, то не побоявся б довіритись вам. Давайте ще раз у сімку. Якщо, звісно, ви не гидуєте зіграти в карти з залізничним грабіжником.

— Я вже виклав вам свої погляди в усній формі, — кажу, — і без ніяких задніх думок.

Тасуючи після першої партії, я ніби ненароком запитую Огдена, звідки він.

— О, — відповідає він, — я з долини Міссісіпі.

— Гарне місце, — кажу я. — Часто, бувало, зупинявся. Хоча простирадла там вогкуваті, а їжа просто нікудишня. А я, — кажу, — з Тихоокеанського узбережжя. Може, бували коли-небудь?

— Жахливі протяги, — каже Огден. — А ви якщо будете на Середньому Заході, то тільки згадайте мое ім'я, і вам дадуть грілку в постіль і наллють каву крізь ситечко.

— Гаразд, — відповідаю, — я ж не намагався випитати номер вашого особистого телефону чи дівоче прізвище вашої тітки, яка викрала пресвітеріанського священика з Камберленда. Нащо воно мені. Я тільки хотів сказати, що в руках у вашого чабана ви в цілковитій безпеці. Та не бийте вину карту чирвою, вгамуйте свої нерви.

— Досить про одне й те саме, — каже Огден і знову сміється. — Та якби я був Чорним Біллом і подумав, що ви мене запідозрили, то давно б порішив вас із вінчестера і цим вгамував свої нерви. Чи не так?

— Не обов'язково, — кажу я. — Той, у кого вистачило мужності самотужки пограбувати поїзд, не зробить такої дурниці. Я доволі блукав по світу і знаю: дружба у них на першому плані. Не те, щоб я нав'язувався вам у приятелі, містере Огден, — пояснюю, — бо хто ж я? Всього тільки чабан на вашому ранчо; але якби обставини були кращі, то ми б могли заприятелювати.

— Будь ласка, забудьте на деякий час овець, — каже Огден, і зніміть колоду.

Минає ще днів чотири, і от якось, коли мої ягнята полуднували біля струмка, а я священнодіяв над кавою, переді мною виник, нечутно під'їхавши по траві, таємничий вершник у вбранні тієї особи, яку він намагався вдавати. Це був якийсь гібрид канзаського сищика, ковбоя Буффало Білла² й гицеля з Батон-Ружа³. Підборіддя й очі цього фрукта не говорили про те, що він має бойовий досвід, і я відразу збагнув, що це рядова нишпорка.

— Пасеш вівці? — питає він мене.

— Далєбі, — відповідаю, — я так вражений вашою незвичайною кмітливістю, що в мене просто не вистачає духу твердити, ніби я підмальовую старовинну бронзу чи змазую велосипедні втулки.

— Не дуже ти схожий на чабана, як подивитися на тебе та послухати твою мову, — каже він.

— Зате ви, як послухати, розмовляєте точно так, на кого ви схожі.

Тоді він питає мене, у кого я працюю, і я показую йому на ранчо Чіквіто, розташоване за дві милі в тіні невисокого пагорба, а він повідомляє, що я розмовляю з помічником шерифа.

— Десь у цих краях ховається залізничний грабіжник на прізвисько Чорний Білл, — каже нишпорка. — Його вистежили до Сан-Антоніо, а може, й далі. Тобі не доводилося бачити тут якихось зайшлих людей або чути, що десь з'явився новий чоловік?

— Ні, не доводилося, — кажу я, — хіба що в мексиканському селищі на ранчо Люміс, на Фріо, з'явилась одна нова людина.

— Що ти знаєш про неї? — питає помічник.

— Їй три дні, — кажу я.

— А який на вигляд чоловік, у якого ти працюєш? — питає він. — Чи старий Джордж Ремі ще хазяйнує на ранчо? Він тут уже десять років розводить овець, але чогось йому не щастить.

— Старий продав ранчо і подався на Захід, — кажу йому. Новий любитель овець купив у нього ранчо приблизно місяць тому.

— Який він зовні? — знову питає помічник шерифа.

— О, — кажу, — такий здоровенний гладкий датчанин, вусатий і носить сині окуляри. Не думаю, що він здатний відрізнити барана від бурундука. По-моєму, старий Джордж здорово його нагрів на цьому ділі.

Проковтнувши ще масу такої ж нелегкотравної інформації й дві третини мого обіду, помічник шерифа їде геть.

Увечері я розкажую про цю зустріч Огденові.

— Вони стискають щупальця навколо Чорного Білла, — кажу я і розповідаю про помічника шерифа, і про те, як я його зобразив помічникові, і що помічник про все це сказав.

— Нащо нам морочити собі голову заради Чорно-

го Білла, — каже Огден. — У нас і своїх клопотів доволі. Дістаньте-но ліпше з полиці бурбонське — й випиймо за його здоров'я,.. якщо тільки, — гигоче він, — ви не відчуваєте ніякого упередження проти залізничних грабіжників.

— Я вип'ю, — кажу, — з будь-ким, хто не кине друга напризволяще. А я думаю, — веду далі, — що цей Чорний Білл саме такий. Тож випиймо за Чорного Білла, і щоб доля нам усміхнулась.

І ми випили.

А тижнів через два наспів час стригти овець. Я мав пригнати своїх вихованців на ранчо, а гурт кудлатих мексіканців мав зрізати з них хутро секаторами. Отож надвечір, напередодні прибуття цирульників, я погнав своїх недосмажених баранів долиною на горбок, де дзюрчить прудкий струмок, на ранчо.

Залишив їх у кошарі й побажав їм приємних сновидінь.

Потім пішов до будинку. Генрі Огден, есквайр, спав, лежачи на своїй холостяцькій койці. Очевидно, його звалило з ніг антибезсоння, чи протинеспання, чи якась інша специфічна вівчарська хвороба. Рот його був роззявлений, жилетка розстебнута, і він сопів, як старий велосипедний насос. Дивлячись на нього, я поринув у меланхолійні роздуми. “Величний Цезарю, — подумав я, — ти спиш і рота не стулив; дивись, щоб вітерець туди не залетів”.

Сплячий чоловік — це видовисько, від якого ангели можуть пустити сльозу. Чого варті тоді його мозок, м'язи, заощадження, витримка, протекції й родинні зв'язки? Він відданий на поталу своїм ворогам, а тим паче — друзям. І вигляд у нього не привабливіший, ніж у запряженої в найманий екіпаж шкапи, що, прихилившись до столичного оперного театру, марить о пів на першу ночі про аравійські рівнини. А спляча жінка — то зовсім інша річ. Не має значення, який у неї вигляд, аби тільки вона перебувала в такому стані якомога довше.

Та хай собі, я випив бурбонського, свою порцію й

Огдену, і зібрався якнайприємніше провести час, поки він задавав хропака. На столі валялися книжки на різні місцеві теми: про Японію, осушення боліт і фізичне виховання, а також лежала купка тютюну, що було дуже до речі.

Навтішавшись кількома самокрутками й гомеричним хропінням Генрі Огдена, я ненароком виглянув у вікно в напрямку загород для стрижки овець, де щось схоже на стежину відгалужувалося від чогось схожого на дорогу, що перетинала вдалині щось схоже на струмок.

Я побачив таку картину: п'ять вершників під'їжджали до будинку. В усіх поперек сідел рушниці, і з ними той самий помічник шерифа, що розмовляв зі мною на вигоні.

Їхали вони сторожко, розімкнутим строем, тримаючи рушниці напоготові. Придивляюся і визначаю, хто ватажок цих кінних охоронців закону і порядку.

— Добровечір, джентльмени, — кажу я. — Може, ви спішитесь і прив'яжете своїх коней?

Ватажок під'їздить до мене впритул і водить дулом своєї рушниці так, ніби хоче взяти на приціл увесь мій фасад.

— Стій, ні з місця, — каже він, — поки я з тобою належним чином не проведу відповідної бесіди.

— Стою, — кажу. — Я ж не глухонімий і не виявлятиму непослуху вашим розпорядженням.

— Ми розшукуємо, — каже він, — Чорного Білла, який у травні місяці цього року пограбував швидкий поїзд на Канзас-Техаській залізниці, привласнивши собі незаконно п'ятнадцять тисяч доларів. Ми обшукуємо всі ранчо й перевіряємо кожного підозрілого. Як твоє прізвище і що ти робиш на ранчо?

— Начальнику, — кажу я, — моя професія — Персіваль Сент-Клер, а звать мене чабаном. Сьогодні я загнав до кошари своє стадо телят... чи то пак ягнят. Завтра мають прибути нишпорки, щоб поголити їх, тобто постригти під машинку...

— Де господар ранчо? — питає мене ватажок.

— Один момент, начальнику, — кажу я. — Чи не було обіцяно, так би мовити, премії тому, хто спіймає цього запеклого злочинця, якого ви згадали у своїй передмові?

— Оголошено винагороду в сумі тисяча доларів, але тільки тому, хто його схопить і викриє. Що ж до якоїсь нагороди за повідомлення про його місцеперебування, то про це в оголошенні нічого не сказано.

— Схоже, днями буде дощ, — кажу я, втративши раптом всякий інтерес до розмови, і дивлюсь у лазурну блакить неба, де немає ані хмаринки.

— Якщо ти знаєш координати, дислокацію чи міграцію вищезгаданого Чорного Білла, — каже він своїм страшним поліцейським жаргоном, — то ти підлягаєш кримінальній відповідальності за приховування відомостей.

— Чув від проїжджого, — прикидаюсь я дурником, — що один мексіканець у крамничці Піджіна в Нуесесі казав одному ковбоєві на ім'я Джек, ніби він чув, що двоюрідний брат одного вівчаря два тижні тому в Матаморасі бачив Чорного Білла.

— Послухай-но, Язик-за-зубами, що я зроблю, — каже ватажок, прицінюючись поглядом, скільки можна буде у мене виторгувати. — Якщо ти наведеш нас на Чорного Білла, я заплачу тобі сто доларів з моєї власної... з наших власних кишень. Це немало, — каже він. — Адже по закону тобі нічого не належить. Ну, то як?

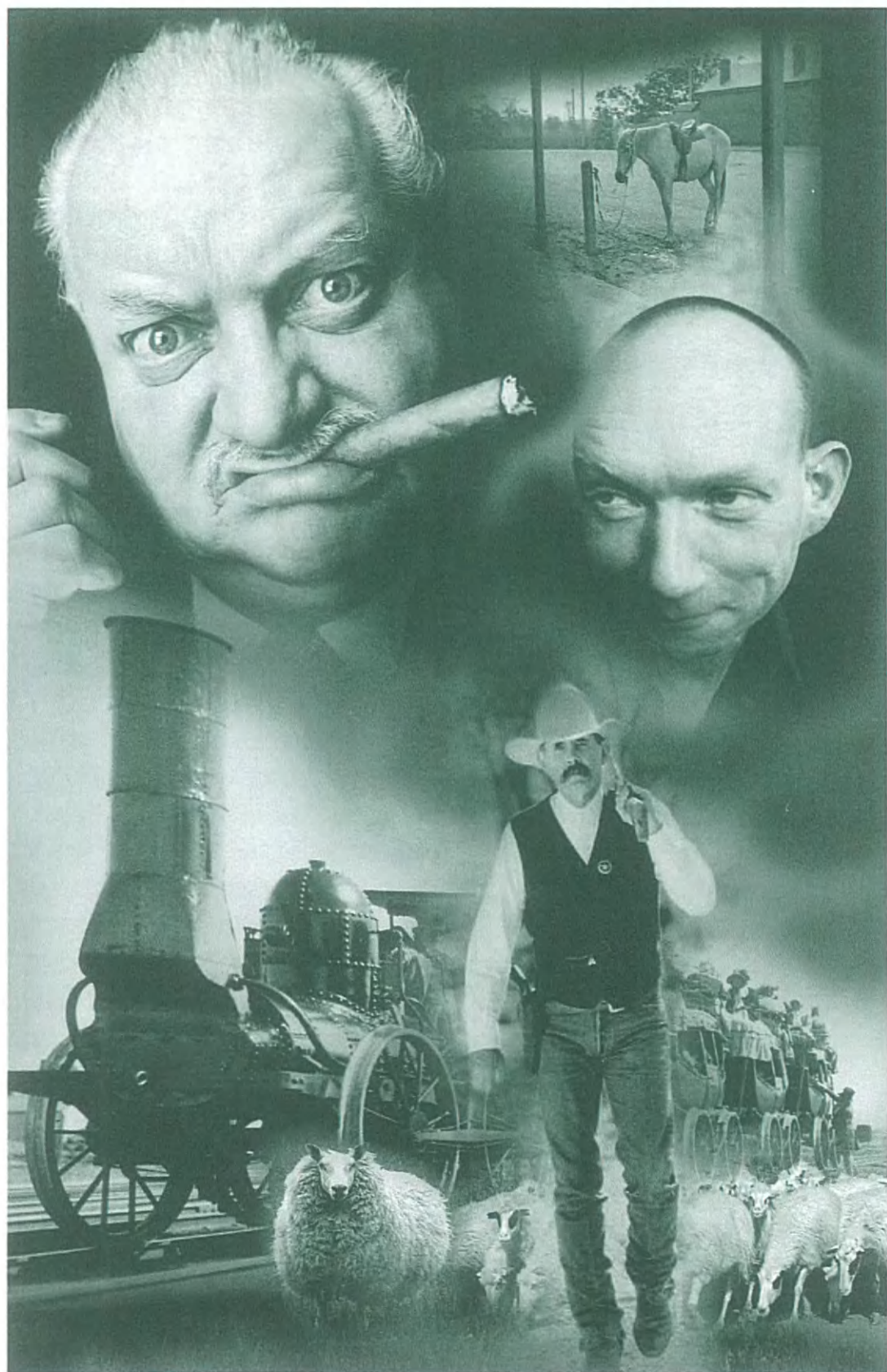
— Гроші на бочку? — питаю я.

Ватажок оперативно радиться зі своїми вояками. Вони вивертають кишені й досліджують їхній вміст. Усі гуртом натрусили сто два долари тридцять центів готівкою й купку жувального тютюну на тридцять один долар.

— Під'їдь, начальнику, ближче, — кажу я, — й нахилися нижче.

Він так і зробив.

— Я чоловік бідний і упосліджений, — кажу йому. — Ганяю, мов той пес, за дванадцять доларів на місяць,

“Як ховався Чорний Білл”

намагаючись не розпустити тварин, які тільки й думають про те, щоб порозбігатися. Я, — кажу, — ще не дійшов до такого занепаду, як штат Південна Дакота, але й моє становище — катастрофа для людини, яка досі бачила баранів хіба що у вигляді баранячих відбивних. Я зубожів тому, що не справдилися мої мрії, і ще в цьому винні енна кількість рому та особливого сорту коктейлю, який подають на Пенсільванській залізниці на всіх вокзалах від Скрантона до Цінцінати: суміш сухого джину, французького вермуту, соку з одного лимона й добрячої дози померанцевої гіркої. Якщо колись побуваєте в тих краях, неодмінно скуштуйте. І все-таки, — кажу, — я ще ніколи не підводив друзів. Я був вірним їм, коли вони жили розкошуючи, і ніколи не зрікався їх, коли попадав у халепу. Але, — веду далі, — тут не зовсім дружба. Дванадцять доларів на місяць — це скоріше можна назвати далеким знайомством. Червоні боби й кукурудзяний хліб — це навряд чи підходяща пожива для дружби. Я бідний чоловік, — кажу, — і маю матір удовицю в Тексаркані. В домі ви знайдете Чорного Білла, кажу, — він спить на койці в кімнаті праворуч. Він той, хто вам потрібен; у цьому я пересвідчився з його слів і розмов. Зрештою, до певної міри він був мені другом, — пояснюю, — ніколи я не скотився так низько, ніякі скарби всіх копалень Гондоли не спокусили б мене зрадити його. Але, — кажу я, — щотижня половина бобів була червива, а дров завжди не вистачало.

— Ви краще йдіть обережніше, джентльмени, — попереджаю я. Іноді він буває нестриманий і, пам'ятаючи про його недавню професію, можна ждати всяких сюрпризів, якщо заскочити його зненацька.

Вершники злазять на землю, прив'язують своїх коней, знімають з передків усю амуніцію та іншу бойову техніку, й навшпиньки заходять до будинку. А я дибую назирці, немов Даліла, коли вона вела Філіпа Стейна до Самсона⁴.

Командир загону щосили термосить Огдена, щоб

розбудити його. Тільки-но він схоплюється з койки, як іще двоє шукачів винагороди хапають його за руки й за ноги. Огден хоч худий, однак з біса міцний, і дарма що сили нерівні, так пригощає напасників, що любо-мило глянути.

— Що це значить? — питає він, коли його нарешті подужали.

— Ви попалися, містере Чорний Білле, — каже начальник. — Ото й усе.

— Це порушення закону, — заявляє Генрі Огден, розлютившись іще дужче.

— То було порушення закону, — відказує охоронець миру й добра. — Канзас-Техаський експрес вас не чіпав, а за пустоці з казенними пакунками по голівці не поглядять.

Він уможується Генрі Огденові на живіт і починає старанно й скрупульозно нишпорити в його кишенях.

— Ви ще в мене попрієте за ці фокуси, — каже Огден, тим часом і сам уже добряче впрівши. — Я можу довести, хто я такий.

— Я теж можу, — каже ватажок і виймає з внутрішньої кишені піджака Огдена жменю новеньких банкнотів Другого Державного банку міста Еспінози. — Жодна з ваших фальшивих візитних карток не скаже більше, ніж ця валюта, якщо ви почнете викручуватись. А тепер вставайте, поїдете з нами спокутувати свою провину.

Генрі Огден злазить з койки й пов'язує краватку. Після того як у нього знайшли банкноти, йому наче заціпило.

— Бач, до чого домудрувався, — захоплено каже шериф. Зашився в таку діру й купив собі невеличке овече ранчо. Адже тут і голос людський рідко почуєш. Хитра схованка, я такої ще зроду не бачив, — каже він.

Один з його підручних іде до загороди для стрижки овець і знаходить там другого чабана, мексиканця на прізвисько Джон-Дивак; той сідлає Огденового коня, а всі шерифові помічники сідають на коней і, щіль-

но оточивши свого бранця, ведуть його до міста, тримаючи зброю напоготові.

Огден перед від'їздом перепоручає ранчо Джонові-Дивакові й віддає йому накази, як стригти і де випасати овець, немов би збирається невдовзі повернутись.

А години через дві можна було бачити, як певний Персіваль Сені-Клер, екс-чабан із ранчо Чіквіто, маючи в кишені сто дев'ять доларів — платню за роботу і гроші за кров, їхав у південному напрямку на іншому коні, вкраденому на тому самому ранчо.

Червоновидий чоловік замовк і прислухався. Вдалині між низьких пагорбів пролунав свисток товарного поїзда, що підходив до станції.

Гладкий обшарпаний чоловік поряд із ним чмихнув і несхвально похитав кудлатою головою.

— Що з тобою, Недопалку? — спитав червоновидий. — Знову киснеш?

— Ні, я не кисну, — відповів обшарпаний і знову чмихнув. Тільки твоя розповідь мені не подобається. Ми з тобою приятелюємо п'ятнадцять років, щоправда, з різними проміжками, але досі я не чув, щоб ти когонебудь видав поліції, ні разу не чув. А цей чоловік годував тебе, за його столом ти грав у карти, якщо казино можна назвати карточною грою. І все ж ти видав його поліції та ще й одержав за це гроші. Не думав я, що ти здатний на таку підлоту.

— Цей Генрі Огден, — озвався червоновидий, — найняв адвоката і за допомогою алібі та інших юридичних викрутасів довів, що він ні в чому не винен. Так я потім чув. Нічого з ним не сталося. Він робив мені послуги, і я видав його без особливої радості.

— А звідки ж банкноти, які були у нього в кишені? — спитав обшарпаний.

— Я тільки-но запримітив нишпорок, підсунув йому, — сказав червоновидий, — поки він спав. Чорний Білл — то був я. Не лови гав, Недопалку, онде наш персональний. Ми виліземо на буфери, поки паровоз набиратиме воду.

МИТЬ ПЕРЕМОГИ

Бенові Гренджеру, ветеранові війни, двадцять дев'ять років, і з цього можна визначити, про яку війну йдеться⁵. Тепер він головний крамар і поштмейстер у Кадізі, маленькому містечку, над яким весь час віють вітри з Мексиканської затоки.

Бен допоміг вибити іспанців з їхньої цитаделі на Великих Антільських островах, а потім, обійшовши пішки півсвіту в чині капрала, промарширував як учитель по палючих тропічних коридорах коледжу просто неба, де американці навчали філіппінців послуху. Нині, перекувавши багнет на ніж для різання сиру, він збирає гурток приятелів не в густих джунглях Мінданао⁶, а в затінку своєї веранди з гладенько обструганих дощок. Бен завжди більше цікавився ділом, аніж словами, але залюбки також розглядав і зважував мотиви вчинків, про що свідчить ця його розповідь.

— Що, на вашу думку, — спитав він мене одного місячного вечора, коли ми сиділи в його крамниці серед ящиків та бочок, — що змушує чоловіків наражатися на небезпеку, знегоди, голод, бій, кулі й таке інше? В ім'я чого чоловік іде на це? Чому він намагається перевершити своїх ближніх, чому прагне бути хоробрішим, сильнішим, відважнішим і винятковішим навіть за своїх найкращих друзів? Що його спонукає до цього? Заради чого він робить усе це? Мабуть, не заради свіжого повітря й моціону. На що, по-вашому, Білле, сподівається, загалом кажучи, середньоарифметичний чоловік, коли пнеться із шкури на базарних площах, форумах, передовій, полях бою, майданчиках для гри в гольф, бігових доріжках та інших аренах цивілізованого й дикунського світу?

— По-моєму, Бене, — відповів я розважливо, — можна спокійнісінько звести всі мотиви, які спонукають чоловіка шукати слави, до трьох: по-перше, честолюбство, тобто прагнення до загального захвату й оплесків; по-друге, жадібність, тут насамперед важить матеріальний бік успіху; і по-третє, кохання до жінки, яку він має чи хоче мати.

Бен розмірковував над моїми словами, а пересмішник на верхівці мескитового дерева біля веранди вивів тим часом дюжину трелей.

— Ваше визначення, — мовив Бен, — досить вичерпне, якщо виходити з правил, викладених у прописах і хрестоматіях з історії. А я мав на думці Віллі Роббінса, давнього свого знайомого. Якщо хочете, я розповім вам про нього, поки ще не зачинив крамниці.

Віллі був у нашій компанії в Сан-Огестині. Я служив тоді прикажчиком у Брейді й Мерчісона, оптовий торгівля одягом і продовольством для ферм. Ми з Віллі належали до одного танцювального клубу, одного спортивного товариства й однієї військової роти. Він грав на трикутнику в нашій музичній капелі, яка тричі на тиждень учиняла десь у місті бешкет. Ім'я Віллі пасувало йому надзвичайно. В літньому костюмі він важив не більше, як сто фунтів, обличчя мав таке простодушне, що кожен, хто бачив його, мимоволі згадував дитячу пісеньку про Мері та її овечку.

А от до дівчат він був такий ласий, що заради них поліз би навіть на колючий дріт. Вам, либонь, траплялися такі типи: химерне поєднання боягузства й відваги; важко сказати, чого в них більше — скромності чи нахабства. Проте вони ніколи не прогавлять ні найменшого шансу. Коли передбачалася, як пишуть у газетах, “радісна подія”, Віллі завжди був тут як тут і сяяв, мов король на іменинах, і водночас був засмучений, мов сира устриця, подана на стіл з малосольними огірочками. Танцював він так, наче хтось йому спутав задні ноги; словник його налічував приблизно триста п'ятдесят слів, і їх йому вистачало на чотири танцювальні вечірки щотижня, але щоб відбути дві вечірки з морозивом і прийняти в неділю гостей, Віллі мусив удаватися до плагіату. Він бачився мені якимсь гібридом мальтійського котеняти, мімози і актора збанкрутілої трупи “Дві сироти”.

Я змалюю вам його фізіологію і психологію, а потім продовжу свою розповідь.

Кольором шкіри й манерами Віллі скидався на жителя Кавказу. Волосся у нього було опалове, а гово-

рив так, що нічого не розбереш. Голубуваті очі його були схожі на очі фарфорового песика, який стоїть у кутку на камінній полиці у вашої тітки Елен. Вдачу Віллі мав лагідну, і я ніколи не відчував до нього ворожості. Я не задирав його, як не задирали його й інші.

І що б ви думали, наш Віллі втнув? По вуха захопився в Майру Еллісон, найжвавішу, найшикарнішу, найспритнішу і найвродливішу дівчину в Сан-Огестині, ось що! Вона мала найчорніші очі, найлискучіші кучері і найспокусливішу... Ні, ви помиляєтесь... Я не був її жертвою. Хоча міг бути... Просто я не настільки дурний. Бачив: її серце з самого початку полонив Джо Гренберрі. Решту залищальників він випередив на кілька льє і першим розірвав фінішну стрічку. З Майрою було вирішено, товар, як кажуть, було продано, запаковано й доставлено покупцеві.

Якось у Сан-Огестині, у місіс Спреггінс, полковниці, влаштували вечірку з морозивом. Для нас, хлопців, на другому поверсі відвели велику кімнату, щоб ми мали де залишити капелюхи, причесатись і надіти чисті комірці, які ми тримали за підкладкою капелюхів, — коротше кажучи, навести лоск задля таких вишуканих okazji. Трохи далі по коридору була ще кімната, де чепурилися дівчата. Внизу ми, тобто члени сан-огестинського танцювально-розважального клубу, мали у вітальні п'ятачок — маленький майданчик для танців.

Віллі Роббінс і я були в роздягальні — здається, ми так називали цю кімнату, — коли Майра Еллісон вибігла з кімнати для дівчат і подріботіла коридором до сходів. Віллі саме стовбичив перед дзеркалом, зосереджено пригладжуючи русявого чубчика, який, певно, завдавав йому немало клопоту. Майра, як завжди, була життєрадісна й пустотлива. Зупинившись, вона просунула голову до нас. Безперечно, це була дуже гарненька дівчина. Але я знав, як прихильно вона ставиться до Джо Гренберрі. Віллі це теж знав, але все одно витріщав на неї очі і скрізь ходив за нею хвостиком. Він був настирливий, хоча це й не пасувало до його

білявого волосся і ясних очей.

— Привіт, Віллі! — каже Майра. — Що це ви робите перед дзеркалом?

— Стараюсь набрати хвацького вигляду, — відповідає Віллі.

— Таж ви його ніколи не матимете, — каже Майра, заливаючись дошкульним сміхом — то був найдратівливіший звук у світі, хіба що постукування порождної фляги об край сідла дратувало мене дужче.

Коли Майра пішла, я глянув на Віллі. Обличчя у нього побіліло, мов сніг: безперечно, її репліка зачепила його, як кажуть за живе. Я не побачив у її словах нічого особливо дошкульного для чоловічої гідності, а, проте, Віллі страшенно образився.

Ми наділи чисті комірці й спустилися вниз, але того вечора Віллі так і не підійшов до Майри. Зрештою він був телепень, я ніколи й не дивувався, що Джо Гренберрі обскакав його.

На другий день потопили наш бойовий корабель "Мен", а незабаром хтось — здається, Джо Бейлі чи Бен Тіллмен⁸, а може, уряд — оголосив війну Іспанії.

Звісно, кожен південець знав, що Північ самотужки не подужає таку велику країну, як Іспанія. Янкі почали кликати на поміч, і Джонні-бунтівники відгукнулися на той поклик. "Ми йдемо, батьку Вільяме, сто тисяч війська і ще багацько на додачу", — так вони співали. Щезло все, що розділяло Північ і Південь: і наступ військ Шермана, і ку-клукс-клан, і низькі ціни на бавовну, і окремі трамвайні вагони для негрів. Ми стали однією нероздільною країною — без Півночі, з невеличким Сходом, чималим шматком Заходу і Півднем завбільшки з першу іноземну наклейку на новому восьмидоларовому чемодані.

Виявилося, що звитяжна армада Штатів ніяк не могла обійтись без четвертої сан-огестинської стрілецької роти чотирнадцятого техаського полку. Наша рота однією з перших висадила на Кубі, вселивши паніку в серця ворогів. Я не збираюсь переповідати вам історію тієї війни; я притягнув її тільки для того,

щоб розширити свою розповідь про Віллі Роббінса — як ото республіканська партія притягнула ту війну заради своєї перемоги на виборах 1898 року.

Якщо коли-небудь хтось хворів на героїзм, то це, безперечно, Віллі Роббінс. Тільки-но ступивши на землю тиранів Кастілії, він кидався туди, де була небезпека, як кіт на сметану. Він неабияк дивував усю нашу роту, починаючи з капітана. Всі, природно, думали, що він хоче стати ординарцем у полковника чи писарем у інтенданта, але де там! Він зробився втіленням білявого хлопця-рубача, що живий і з трофеями вертається додому, замість того щоб померти з важливою депешею в руках біля ніг полковника.

Наша рота попала в ту частину кубинського пейзажу, де сталися найнепривабливіші й найменш оспівані воєнні епізоди.

Ми щодня гасали в куцах, перестрілюючись з іспанськими військами, але особливого ентузіазму ніхто не виявляв. Війна була для нас жартом, а для них — зовсім нецікава. Те, що сан-огестинські стрільці б'ються за зоряно-смугастий прапор янки, здавалося нам страшеним фарсом. А бісові сеньйорчики отримували мізерну платню, тож їм було байдуже, вважатимуть їх патріотами чи зрадниками. Час від часу когось убивали. Як на мене, це була марна трата життя. Колись у Нью-Йорку я бачив на Коні-Айленд, як одна із швидкісних машин на "американських гірках" зірвалася з рейок і вбила чоловіка в коричневому полотняному костюмі. Так от, щоразу, коли іспанці вбивали когось із наших, смерть здавалася мені такою ж безглуздою і марною, як на тому атракціоні.

Але повернімося до Віллі Роббінса. Він жадав крові, почесей, влади, орденів, медалей і всіх інших видів військової слави. І вочевидь нехтував усі визнані форми небезпеки на війні: іспанців, гарматні ядра, пороховий чад, тушонку і протекції. Він мчав уперед, сяючи своїм білявим чубом і фарфоровими блакитними очима, знищував іспанців, наче бутерброди з сардинкою. Війна і канонади зовсім не псували йому наст-

рою. Він витримував караульну службу, москітів, галети, діету й гарматний вогонь з однаковим самовладанням. Жоден блондин, скільки їх було у світовій історії, за винятком Бубнового Валета й російської цариці Катерини, негоден був і в слід йому ступити.

Раз, пригадую, невеличкий кавалерійський загін іспанців виїхав з-за поля цукрової тростини й убив Боба Тернера, старшого сержанта нашої роти, коли ми саме обідали. Як вимагають армійські статuti, ми виконали звичайні тактичні маневри: вишикувалися, зарядили рушниці і, ставши на коліно, відсалютували вогнево-рогові вогнем.

Так техасці ніколи не бились, але, будучи дуже важливим додатком і підмогою регулярного війська, сан-огестинські стрільці мали підкорятися бюрократичній системі зведення рахунків.

Поки ми дістали свій бойовий статут, розгорнули його на п'ятдесят сьомій сторінці, кілька разів порахували від одного до трьох і від трьох до одного й загнали в наші гвинтівки холості патрони, іспанські кіннотники неквапно поскручували й позакурювали цигарки, а потім, зневажливо посміхаючись, так само повільно відійшли.

Я одразу пішов до капітана Флойда й кажу йому:

— По-моєму, ця війна не зовсім чесна. Ти знаєш не гірше за мене, що Боб Тернер був одним з найпорядніших хлопців, котрі будь-коли перекидали ногу через сідло, а він загинув через отих заводяк із Вашингтона. І політично, і фактично він тепер мертвий. Це несправедливо. Чого вони воловодяться? Якщо вже їм так приспічило побити Іспанію, то чому вони не пошлють сан-огестинських стрільців, і десантну роту Джо Сілі, і загін шерифів із Західного Техасу, щоб ми вибили цих іспанців до ноги? Я завжди, — кажу, — чхав на правила боксу, вигадані лордом Честертоном. Якщо іще хоч хто-небудь із моїх особистих знайомих постраждає в цій війні, то я негайно подаю рапорт про вихід у відставку. Якщо ти можеш мене кимось замінити, Семе, — кажу, — то з наступного по-

неділка я демобілізуюсь. Я не бажаю служити в армії, яка не дорожить своїми людьми. Про мою платню не турбуйся, — кажу. — Я її залишаю міністрові фінансів.

— Слухай, Бене, — каже мені капітан, — твої заяви та розправи щодо воєнних дій, уряду, патріотизму, караульної служби й демократії дуже правильні. Але я вивчав систему розв'язання міжнародних суперечок і моральність узаконеного вбивства, може, трохи докладніше, ніж ти. Так от, якщо хочеш, можеш подавати свій рапорт наступного понеділка. Але якщо ти це зробиш, — мовить Сем, — я накажу капралові взяти відділення солдатів, відвести тебе до тієї вапнякової кручі біля затоки і там увігнати в тебе стільки свинцю, щоб вистачило на баласт для підводного дирижабля. Я капітан цієї роти й присягав бути вірним Сполученим Штатам, незважаючи на деякі розходження в окремих питаннях. До речі, у тебе є махорка? — закінчує Сем. — Моя намокла, коли я плавав ранком у затоці.

Усі ці факти, які не стосуються діла, я наводжу тому, що Віллі Роббінс стояв поблизу, прислухаючись до нашої розмови. Я тоді був другим сержантом, а він — рядовим, але серед нас, техасців і жителів західних штатів, не було такої субординації, як у кадровиків. Ми ніколи не називали свого капітана інакше, як Сем, за винятком хіба що тих випадків, коли поблизу крутилися генерали чи адмірали і треба було показати, що в нас є дисципліна.

І ось Віллі Роббінс звертається до мене дуже серйозним тоном, який зовсім не пасував до його білявого чубчика й не відповідав дотеперішній репутації Віллі.

— Тебе слід розстріляти, Бене, за такі погляди. Людина, яка не хоче воювати за свою країну, гірша від конокрада. Якби я був капітаном, ти б відсидів у мене на гауптвахті тридцять днів на самих біфштексах і тамалях¹. Війна, править Віллі, — благородне й славне діло. Ніколи б не подумав, що ти страхополох.

— Я не страхополох, — відповідаю я. — Був би страхополохом, то таракнув би тебе в лоб, щоб він ут-

ратив свою мармурову блідість. Я поблажливий з тобою, — кажу, — так само, як поблажливий з іспанцями, бо ти завжди нагадував мені шампінйон. Чи ти, — кажу, — кволла панночка, недороблений диригент котильйону, ти, скляна болванка й готовий шаблон, ти, солдатик, виготовлений з білої сосни десь у Німеччині, у цізальпінських Альпах, для різдвяного ярмарку, чи ти знаєш, про кого говориш? Ми з тобою оберталися в одному колі, кажу, — і я мирився з тобою, бо вважав тебе лагідним і простим. Я не розумію твого раптового захоплення рицарством і вбивством. Твоя вдача дуже змінилася. Що сталося?

— Ти не зрозумієш, Бене, — каже Віллі, і лагідно всміхаючись, іде собі геть.

— Вернись! — хапаю я його за полу шинелі. — Ти мене розсердив, незважаючи на дистанцію, якої я досі дотримувався у стосунках з тобою. Ти мрієш зробити кар'єру на своєму героїзмі, і я, здається, догадуюсь, з якою метою. Ти або божевільний, або маєш намір закрутити голову якійсь дівчині. Слухай, якщо тут замішана дівчина, то я маю щось показати тобі.

Я б не зробив цього, якби не казився з люті. Я витяг із задньої кишені штанів сан-огестинську газету й показав йому одну замітку. Коротеньке повідомлення про шлюб Майри Еллісон і Джо Гренберрі.

Віллі засміявся, і я зрозумів, що не допик йому.

— Таж усі, — каже він, — знали, що до цього йдеться. Я чув про це ще тиждень тому. І він знову засміявся.

— Тоді чого, — питаю я, — ти як несамовитий уганяєш за сліпучою веселкою слави? Хочеш стати президентом чи, може, належиш до клубу самовбивць?

І раптом втручається капітан Сем.

— Досить теревенити, джентльмени, марш до казарми, — каже він, — а то відішлю вас під конвоєм на гауптвахту. Забирайтеся обидва! А втім, поки ви ще тут, хто з вас має трохи жувального тютюну?

— Ми пішли, Семе, — кажу я. — Вже пора вечеряти. А про що, по-твоєму, ми говорили? Я помітив, що ти закидаєш чимало гачків, сподіваючись піймати оту

кульку, яку звать славою... Що таке, власне, честолюбство? Заради чого день у день ризикувати головою? Що, по-твоєму, компенсує зрештою такий ризик? Я хочу вернутись додому, — кажу. — Мені байдуже, погорить Куба на цій війні чи впливе. Мені однаковісінько, хто правитиме цими чудовими островами — королева Софія Крістіна чи Чарлі Кальберсон. Своє прізвище я не хочу бачити в жодному списку, окрім списку тих, хто лишився живий. Але я не раз помічав, як ти, Семе, — кажу, — шукаєш бульбашку славнозвісності в гарматній горлянці. Якого дідька так старатися? Ти лізеш на рожен заради честолюбства, грошей чи задля якоїсь веснянкуватої дівчини, яка зосталася дома?

— Бачиш, Бене, — каже Сем, удаючи, ніби хоче вийняти шаблю з піхов, — я твій начальник і міг би віддати тебе до трибуналу за боягузство й спробу дезертирства. Але я не зроблю цього. Я скажу тобі, чому домагаюся підвищення в чині, звичайних військових почестей і контрибуцій, що належить переможцеві. У майора платня більша ніж у капітана, а мені потрібні гроші.

— Дуже слушно! — відповідаю я. — Тепер усе зрозуміло. Твоя система гонитви за славою базується на дуже глибокому патріотизмі. Але я негоден збагнути, — кажу, — чому Віллі Роббінс, маючи досить заможних батьків і до останнього часу будучи таким сумирним та неохочим до публічної уваги, як кіт із сметаною на вусях, зненацька став бравим воякою з явними бретерськими нахилами. Щодо дівчини, то вона в даному разі виключається, бо вийшла заміж за іншого. Боюсь, — кажу, — що тут ідеться про чистісіньке честолюбство. Очевидно, він хоче, щоб його ім'я прогриміло на скрижелях історії. Не інакше.

Віллі показав себе справжнім героєм, що видно навіть без уточнення деталей його подвигів. Цілі години він буквально простоював на колінах, благаючи капітана послати його в найбезнадійніші вилазки й найнебезпечніші розвідки. У кожній сутичці він першим ішов урукопаш на ворога. Три чи чотири кулі продірявили його в різних місцях. Якось із вісьмома солдатами

він взяв у полон роту іспанців. Капітанові Флойду цілі дні доводилося писати рапорти про його сміливість і посылати їх до штабу. На нього посипались ордени і медалі за все: за героїзм, за мужність, за прицільну стрільбу, за тактику, за дотримання субординації та інші маленькі достоїнства, що їх треті помічники військового міністра вважають вартими нагороди.

Зрештою капітанові Флойду присвоїли звання генерал-майора, чи головнокомандувача, чи щось подібне до цього. Він гарцював на білому жеребці, оздоблений з голови до п'ят золотою фольгою, курячим пір'ям і капелюхом товариства тверезості. Розмовляти з нами йому не дозволялося за статутом. А Віллі Роббінса призначили капітаном нашої роти. А може, його тоді манив зовсім не вінок слави! Наскільки я розумів, саме він довів війну до кінця. Через нього вісімнадцять наших хлопців — його ж товариші — загинули в боях, початих ним самим і, на мою думку, взагалі непотрібних.

Якось уночі він з дванадцятьма бійцями перейшов убрід ручай завширшки приблизно сто дев'яносто ярдів, видерся на якісь кручі, цілу милю крався крізь густий чагарник, подолав кілька кам'яних кар'єрів, аж поки дістався до якогось задрипаного села, де захопив у полон генерала на ім'я Бенні Відус. Бенні, на мою думку, невартий був усієї тієї мороки. Такий собі чорнявий чоловічок без тффель і манжетів, він був страшенно радий скласти зброю й віддатися на ласку переможця.

Але цей геройський вчинок створив Віллі жадану рекламу. Сент-огестинські "Новини", а також газети Галвестона, Сан-Луїса, Нью-Йорка й Канзас-Сіті помістили його фото й наплели про нього сім кіп гречаної вовни. Рідний Сан-Огестин просто схибнувся на цих оповідках про свого "доблесного сина". "Новини" в редакційній статті слізно благали уряд відкликати регулярну армію та Національну гвардію й дати Віллі змогу власноручно закінчити війну. В статті говорилося, що відмова так зробити розглядатиметься як доказ того, що заздрість північан до південців і досі буяє пишним квітом.

Якби війна тривала довше, то я просто не знаю, яких висот у золотих галунах і панегіриках досяг би Віллі, проте вона закінчилась. Віллі ще встигли присвоїти звання полковника, і він одержав три ордени рекомендованою бандероллю й застрелив із засади двох іспанців, коли ті саме пили лимонад. А через три дні було припинено вогонь.

Після закінчення війни наша рота вернулася до Сан-Огестина. Більше нам нікуди було вертатись. І що ви думаєте? У пресі, по телеграфу, через спеціальних посланців і негра на ім'я Сем, який трюхикав на сірому мулі, рідне місто сповістило, що нам готують зустріч, привітальну, моральну й матеріальну, найбільшу з усіх, які будь-коли полохали птахів на піщаних рівнинах поблизу міста.

Я кажу “нам”, хоча все це призначалося для колишнього рядового, капітана *de facto* й новоспеченого полковника Віллі Роббінса. Повторюю, місто схибнулося на цьому. Нас повідомили, що поряд із зустріччю, яку нам збираються влаштувати, *mardi gras*¹⁰ у Новому Орлеані скидатиметься на післяобідній чай з тіткою священника в якомусь глухому селі.

Точно за розкладом сан-огестинські стрільці прибули в рідні пенати. На залізничній станції юрби народу вітали нас вигуками на честь демократа Рузвельта — колишнім кличем конфедератів. Було два мідних духових оркестри, і мер, і школярки в білих платтячках кидали на бруківку троянди, лякаючи коней, запряжених у трамваї, і... Та, мабуть, ви й самі бачили, як святкують у провінційних містах, далеких від моря.

Народ вимагав, щоб новоявлений полковник Віллі сів у карету, яку визначні городяни й деякі члени муніципалітету тягли б до площі, але він тримався своєї роти і йшов на чолі її до авеню Сема Хустона. Будинки по обидва боки авеню майоріли прапорами й були всіяні публікою, і коли ми марширували колоною по чотири, кожен горлав “Роббінс!” або “Привіт, Віллі!” За все своє життя я не бачив людини знаменитішої за Віллі. Він мав щонайменше сім чи вісім ор-

денів і медалей, дипломів і відзнак на фасаді свого мундира. Він засмаг до кольору вичиненої шкури, і йому, безперечно, було чим пишатися.

На вокзалі нам сказали, що о пів на восьму в будинку суду спалахне ілюмінація і що в готелі "Люкс" будуть промови й урочистий обід. Міс Дельфіна Томпсон мала прочитати оригінальну поему Джеймса Віткома Райяна, а констебль Хукер обіцяв салют з дев'яти рушниць, конфіскованих ним того дня.

На площі рота почала розходитися. Тут Віллі й каже мені:

— Хочеш трохи прогулятися зі мною?

— Можна, — відповідаю, — якщо тільки недалеко, щоб звідти було чути, коли вщухнуть крики й гармидер. Я голодний, — кажу, — аж умираю, так хочеться з'їсти чогось домашнього, але я піду з тобою.

Віллі повів мене бічними вуличками, аж поки ми пройшли до білого будиночка на новій ділянці, де був газон розміром двадцять на тридцять футів, прикрашений битою цеглою та клепками від старих бочок.

— Стій, — кажу я до Віллі. — Невже ти не впізнав цієї халупи? Джо Гренберрі збудував це кубельце ще до свого одруження з Майрою Еллісон. Чого тобі там треба?

Але Віллі вже відчинив хвіртку. Він пішов цегляною доріжкою до ганку, я — за ним. Майра сиділа на веранді у кріслі-гойдалці й шила. Волосся у неї було ніби поспіхом зачесане назад і зібране у вузол. Раніше я не помічав, що вона веснянкувата. Джо стояв обіч веранди в самій сорочці без комірця й непоголений і намагався видовбати серед уламків цегли та бляшанок з-під консервів ямку, щоб посадити фруктове деревце. Він подивився на нас, але не сказав жодного слова. Майра теж промовчала. Віллі, безперечно, мав дженджуристий вигляд — мундир, груди в орденах і медалях, а при боці шаблюка з золотою рукояткою. Ніхто б не впізнав у ньому того білявого шкета, якого дівчата зневажали і з якого насміхалися. Він якусь хвилину постояв, дивно усміхаючись, дивився на Майру, а потім і каже до неї, повільно цідячи кожне слово:

— Хтозна! Може, й мав би, якби захотів!

Оце й усе, що він сказав. Потім трохи підняв свого капелюха, і ми пішли.

І раптом, коли він сказав ті слова, я пригадав вечірку з танцями, що була перед самою війною, пригадав, як Віллі причісував волосся перед дзеркалом, а Майра просунула голову в двері й кепкувала з нього.

Коли ми повернулися на авеню Сема Хустона, Віллі й каже:

— Що ж, бувай, Бене. Я піду додому, зніму черевки й трохи посплю.

— Ти? — здивувався я. — Що з тобою? Будинок суду набитий людьми, все місто зійшлося туди, щоб ушанувать героя. А два мідних духових оркестри, а декламація, а прапори, а випивка, а закуска, що чекає на тебе?

Віллі зітхнув.

— Ай справді, Бене, — озивається. — Хай йому чорт, я зовсім забув про все це.

— Ось чому я кажу, — закінчив Бен Гренджер, — що ніхто не знає, де починається амбіція, а тим більше, де вона кінчається.

СМІЛИВІШ

Справу про те, де шукати мудрості, серйозно поставлено на порядок денний. Старовинні мудреці втратили свій авторитет; Платон¹¹ — латка для дірявих казанів; Арістотель¹² — мрійник; Марк-Аврелій¹³ — брехун, на Езопа¹⁴ — Індіана вже забрала собі авторське право; Соломон¹⁵ — дуже вже мудрий, а з Епиклета¹⁶ й списом нічого не виковиряеш.

Доведено, що мурашка, яка протягом багатьох років правила для шкільних хрестоматій за зразок ума й працьовитості, — простісінький метушливий ідіот, і що він ні за що ні про що тратить стільки часу й праці. Сову тепер висвистано. Чотоквайські звичаї втратили свою культурність і чотоквайці почали вже гратись у діяболо. Сивобороді діди являють продавцям патентованих речей до волосся сяйливі

свідоцтва. В альманахах, що їх видають щоденні газети, трапляються друкарські помилки. Професори з коледжів поробилися...

Ні, краще не зачіпатимемо осіб...

Од того, що ми сидимо по класах і риємось у різних енциклопедіях та в торішніх театральних афішах, ми не порозумнішаємо. Як сказав поет: “знаття багато, а мудрості нема”. Мудрість — це роса: ми не відчуваємо її, а вона просякає в нас, освіжає нас і допомагає рости нам. Знаття — це сильна струя з води, направлена на нас із шланга. Вона розмиває наші корені.

Так будемо краще набиратися мудрості. Але треба знати, як це робиться. Коли ми знаємо що-небудь, ми це знаєм; але часто ми не досить мудрі для того, щоб бути мудрими, і...

Та краще будемо оповідати далі.

Якось одного разу я знайшов на лавці в маленькім міськім парку десятицентовий щомісячний журнал. Принаймні таку суму він спитав з мене, коли я сів на лавці поруч його. Я не мав сумніву, що в цім цвілім, бруднім і пошматованім журналі були які-небудь погані оповідання. Потім виявилось, що то альбом.

— Я газетний репортер, — сказав я, щоб іспитати його. — Мені доручено описати які-небудь злопригоди тих нещасних, що проводять ночі тут, у парку. Можна поцікавитися, чому ви приписуєте те, що ви спустилися до...

Мене перебив сміх моєї покупки, сміх такий іржавий і невковирний, що я мав певність, що він залунав уперше за кілька днів.

— Ах, ні, ні, — сказав він. — Ви не репортер.

Репортери так не говорять. Вони прикидаються, ніби вони так само з нашого десятка. Я з першого погляду можу взнати репортера. Ми, паркові постояльці, привчаємось добре розумітися на людях. Сидимо ми цілими днями й стежимо за людьми, що повз проходять. Першого — кращого, що пройде повз мою лавку, я можу так угадати, що ви здивуєтесь.

— Ну що, починайте, — сказав я. — Як по-вашому, — хто я?

— Я б сказав, — почав знавець людської природи після непростимого вагання, — що ви... ну, скажемо, брали підряди, або служили в крамниці, або були малярем... Ви присіли в парку, щоб випалити сигару і вирішили втягти мене в маленький вільний монолог. Навіть, ви швидче штукатур або адвокат... Тут, знаєте, ніби темніє... Дружина вам не дозволяє палити вдома.

Я нахмурився.

— Але, якщо розміркувати, як слід, — говорив далі знавець людей, — так я б сказав, що у вас нема й дружини.

— Нема, — сказав я, нетерпляче вдаючи, — нема, нема, нема в мене дружини! Але буде, клянусь Купідоновими стрілами! Коли тільки...

Очевидно, голос у мене зірвавсь і змовк від непевності й відчаю.

— Я бачу, що у вас своя пригода, — сказав брудний бродяга, — зухвало, як мені здалося.

— А ну лиш беріть назад свої десять центів та плетіть своє прядиво. Я сам цікавлюсь горем і радощами невдалих, що проводять свої вечори в парку.

Мене це почало бавити. Я з великою цікавістю подививсь на задрипаного бродягу. У мене справді була своя пригода. Чому б і не розповісти йому. Я її не розповідав нікому зі своїх друзів. Я завжди був замкненою людиною. Це, очевидно, через свою соромливість і вразливість, а, може, й через те й через те разом. І я здивовано внутрішньо усміхнувся, відчувши потребу вилити все оцьому незнайомому мені бродязі.

— Джек, — сказав я.

— Мак, — виправив він.

— Мак, — сказав я, — я розповім вам.

— Дать вам ваші десять центів назад в рахунок авансу? — запитав він.

Я подав йому долар.

— Десять центів, — сказав я, — це платня за те, що я слухав вашу пригоду.

— З погляду щелепів — правильно, — сказав він.
Починайте.

І от, може бути, це здасться неможливим, усім закоханим, що виливають своє горе тільки темній ночі та місяцеві повновидому, — але це так; я вилив свою таємницю перед оцим останнім із людей, що їх можна підозрювати у співчутті закоханим.

Я розповів йому про ті дні, тижні й місяці, що я присвятив їх поклонінню Мільдреді Тельфер. Я говорив про свій відчай, про сумні дні й безсонні ночі, про розбиті надії й упадок духу. Я навіть описав цьому нічному швенді її красу, її чесноти, її становище в суспільстві, розкіш, що оточувала її, як старшу доньку в людей, що належали до старовинного роду, чиї гордощі перебільшили долари міських мільйонщиків.

— Та чого ж ви не підчепите ту леді? — спитав Мак, зсаджуючи мене на землю до звичайної людської мови.

Я пояснив йому, що мої здібності такі невеликі, прибутки такі мізерні, а острах такий великий, що в мене не стало б сміливості заговорити з предметом мого поклоніння. Я сказав йому, що при ній я здібний тільки червоніти й заїкатись, а вона дивиться на мене з чудесною, глумливою посмішкою, що може з глузду мене звести.

— Вона ніби в групі професіоналів? — спитав Мак.

— Родина Тельфер... — почав я з погордою.

— Я хотів сказати, що вона в групі професіоналів щодо краси, — сказав мій бесик?

— Вона скрізь має великий успіх, — обережно відповів я.

— Сестри є?

— Одна.

— У вас є ще які-небудь знайомі баришні?

— А як же, багато, — одказав я.

— Скажіть мені ось що: чи можете ви зробити щось таке на адресу якої-небудь іншої дівчини? Можете ви взяти її за підборіддя, підморгнути, або вщипнути її? Ви розумієте, що я хочу сказати? Аджеж ви

ніяковієте тільки перед тою дамою, з професійної групи, правда?

— З деякого боку ви змалювали становище до деякої міри правильно, — признавсь я.

— Я так і думав, — похмуро сказав Мак. — Це мені нагадує мій власний випадок. Я вам розкажу про це.

Я був ображений, але не показував цього. Що таке випадок якогось швенді, або хоч чий би він там був, проти мого! І поверх того, я дав йому долар і десять центів.

— Ось полапайте мої мускули, — раптом завважив мій знайомий, напружуючи свій біцепс.

Я механічно скоривсь. У гімнастичних гуртках хлопці завжди прохають спробувати. Рука в нього була тверда, як криця.

— Чотири роки тому, — сказав Мак, — я міг побити першу-кращу людину в Нью-Йорку, коли тільки та людина не вилізла за мотуз, що огорожує арену для боксу. Ваш випадок і мій — однаковісінькі. Я сам зі Східної Сторони — поміж Тринадцятою й Чотирнадцятою авеню, числа вже я тепер вам не скажу. Десяти років я був забіякою, а коли мені минуло двадцять, так жодний аматор у місті не міг встояти проти мене більш як чотири круги! Факт... Ви знаєте Білла Мак-Карті? Ні? Він наглядає за курильниками в різних шикарних клубах. Так от, я бив усіх, кого мені Білл приводив. Я був середньої ваги, але коли треба, так міг натренуватися й на тяжку вагу. На Східній Стороні не було місця, де б я не боксував: я виступав на добродійних вечорах і в приватних домах, і жодного разу не був битий.

Але скажіть, будь ласка, як тільки я перший раз вийшов у коло професіоналів — так зразу ніби який-небудь новобранець. Хто його знає, що я ото, я — ну, просто зніяковів. Через те що ви ото так по формі та на людях — я ніби почав нервуватись. Я ні разу не взяв приза ні в одній із зустрічей. Легковіси й всіляка дрібнота розписувалися в мого арбітра, а як зчепляться зо мною, та як двинуть мені стусана — так я й ле-

жу. Тільки ото я побачу натовп, а в передніх лавах — цілу масу джентльменів у вечірніх убраннях, тільки побачу, що за бар'єр іде професіонал, — і квит. Зразу слабну, ніби якесь імбирне пиво.

— Ну, певна річ, минуло кілька часу, і вже ніхто мене не викликав і мені не доводилося боротися з професіоналами, та й з аматорами так само не дуже часто. А тільки я вам скажу, був я не згірш за багатьох, що виходили на арену або стояли за бар'єром. Це все через те, що я так заціпію, так і замру, як тільки вийду проти справжнього борця.

Гаразд, сер, тут мені довелося кинути ту справу, а мене до неї так і тягло. Я, було, тинявся по городу та бив приватних громадян, не фахівців, просто для власного задоволення. Я бився з поліцаями в темних вулицях, з кондукторами, з візниками, з ломовиками, — аби можна було б затіяти з ними бійку. Я не вважав, які вони були на зріст і чи добре знали свою науку: з усіма розправлявсь. Коли б у клубі були взнали, що на волі я лушпарив кращих бійців, так тепер я б напевно носив чорну перлину в шпильці й фіалкові шовкові панчохи.

Одного разу ввечері йду я собі по Бацері й міркую про різні речі; а назустріч мені йде компанія з гультаїв. Їх було чоловік шестеро—восьмеро, всі в довгохвостих сурдутах і в таких циліндрах, що, знаєте, не блищать. Один з тої ватаги ніби штовхнув мене з панелі. А я за три дні хоч би тобі раз побився. Ну, я, звичайно, кажу:

— З превеликою охотою! — та як жажну йому по вуху.

Ну, певна річ, була бійка. Той Джоні ловко бився, точнісінько, як у кінематографі. Все це діялось на боковій вулиці, поліції довкола не було. Той тип здорово знав свою справу, а тільки я його все-таки обробив за яких-небудь шість хвилин.

Довгохвості втягли і його на якісь східці й почали обмахувати. Один з них підходить до мене й каже:

— Чи знаєте ви, що ви зробили?

— Що тут дивного, — кажу. — Просто стусанів трохи надавав. Тягніть краще свого Фреоді додому та скажіть йому, хай не береться за соціологію там, де не слід.

— Слухайте, — каже він, — приятелю, я не знаю, хто ви такий, а мені хотілося б знати. Адже ви побили Реді Бернса¹⁷, середньої ваги, світового чемпіона. Він учора тільки прибув до Нью-Йорка, щоб виступити проти Джіма Джефріза¹⁸. Коли ви...

Коли я опам'ятався від непритомності, то лежав на підлозі в аптеці і весь був просякнутий пахучим нашатирним спиртом. Коли б я знав, що то Реді Бернс, так я б заліг у канаву й поліз би за ним іззаду замість того, щоб так ото його одлатати. Ох, якби я тільки стояв у колі й побачив би, що він перелазить через бар'єр, то я б миттю зник.

Мак-песиміст хрипко засміявся.

— Боюсь, що я не бачу цієї паралелі, — сказав я холодно. — Я надто мало знайомий з призовою боротьбою.

Бродяга, щоб більше мене переконати, торкнувся пальцем до мого рукава тоді, як поясняв мені свою притчу.

— Кожна людина, — сказав він з деякою самоповагою, — на що-небудь та заздрить, що йому до душі припало. У вас — та жінка, з якою ви боїтесь слова сказати. У мене — взяти приз за боротьбу. Ну, й ви програєте, так само, як і я.

— А чому ви гадаєте, що я програю? — ласкаво запитав я.

— Через те, — сказав він, — що ви боїтеся вийти на арену. У вас духу не вистачить вийти проти професіонала. Ваш випадок такий точнісінько, як і мій. Ви аматор; отже, вам краще й не потикатись за бар'єр.

— Ну, мені час іти, — промовив я, встаючи й з перебільшеною увагою дивлячись на годинник.

Не встиг я одійти футів на двадцять, як той лавочник покликав мене.

— Дуже дякую за долар, — сказав він, — і за де-

сять центів. А тільки ви ніколи не доб'єтесь її. Ви в аматорській групі.

— Так тобі й треба, — сказав я сам собі, — не зв'язуйсь з бродягами. Отакий нахаба!

Але поки я йшов, його слова крутились і вертілись у мене в мозку. Мене навіть злість взяла на нього.

— Я йому покажу, — сказав я, врешті-решт, уголос. — Я йому покажу, що я так само можу побити Реді Бернса, навіть коли й знаю, хто він такий!

Я побіг до телефонної будки й подзвонив до Тельферів.

Мені відповів м'який, ніжний голос. Мені та не впізнати того голосу? Рука, що нею тримав я трубку, затремтіла.

— Це ви?! — сказав я, вживаючи тих безглузких слів, що з них складається лексикон кожного, хто балакає по телефону.

— Так, це я, — почув я низький, чіткий голос, родинну рису Тельферів. — А хто говорить?

— Це, — кажу я, — це я, й мені конче треба в цю ж хвилику дещо вам сказати, — негайно й без ніяких ухилів.

— Милосердний Боже! — промовив голос. — Ах, це ви, містере Арден.

Я запитав себе: навмисне було зроблено наголос на першому складі, чи ні? Мільдреді уміла говорити такі речі, що над ними доводилося потім ламати собі голову.

— Так, — сказав я, — надіюсь, що це так. А тепер будемо рубати, як слід. Як тільки я це промовив, так одразу ж подумав, — чи не надто це вже по-хатньому, коли можна так висловитися; але я не зупинивсь, щоб перепросити.

— Ви, певна річ, знаєте, що я вас люблю й що я вже давно перебуваю в оцім ідіотським стані. З мене вистачить всіх цих дурниць, тобто я хочу сказати, що я бажаю мати в цю хвилину відповідь. Вийдете за мене заміж, чи ні? Будь ласка, не роз'єднуйте! Станція, з'єднайте! Hallo! Hallo! Вийдете ви, чи ні?

Цей прямий удар я направляв у підборіддя Реді Берсові. Відповідь була:

— О, Філь, дорогий мій, звичайно, вийду! Я не знала, що ви... ви ж ніколи не говорили... о, будь ласка, приходьте до нас... Я не можу говорити в телефон того, що мені хочеться вам сказати! Який ви негарний! Ну, прошу вас, приходьте до нас! Прийдете? Так?

Чи прийду я?!

Я з усієї сили рвонув дзвінок на ганку в Тельферів. Якась людська істота одчинила мені двері й провела до вітальні.

— Хоч що там балакай, — сказав я сам собі, дивлячись у стелю, — од усякого можна навчитись. — Кажи — не кажи, а в Мака не дурна філософія. Йому не пощастило скористати зо свого досвіду, зате наслідки його досвіду маю я. Коли хочеш потрапити до професійної групи, так треба тільки...

Думка моя увірвалась. Хтось сходив східцями. Коліна мої затремтіли. Я зрозумів тоді, що повинен був почувати Мак, коли професіонал перелазив через бар'єр. Я гупо озирнувся навкруги, чи нема де вікна або дверей, щоб можна було вдовгої. Коли б до мене підійшла яка-небудь інша дівчина, так я б не...

Але в ту саму хвилину двері одчинились — і ввійшла Бесі, сестра Мільдреди. Я ніколи не бачив, щоб вона так була подібна до переможного ангела. Вона просто підійшла до мене й... і...

Я раніше ніколи не помічав, які чудесні очі й волосся в Єлизавет Тельфер.

— Філь, — сказала вона ніжним, вібральним голосом Тельферів, — через що ви не сказали мені про це раніш? Я увесь час гадала, що вам подобається сестра, аж до тої хвилини, коли ви до мене подзвонили.

Напевно, ми з Маком назавжди залишимося безнадійними аматорами. Хоч я дуже радий, що в мене справа повернула саме так.

КОЛОВОРОТИ

ВОЖДЬ ЧЕРВОНОШКІРИХ

Здавалося, що це вигідне діло. Але не кваптеся, дайте я вам усе розповім. Ми вдвох — Білл Дрісколл і я — були на Півдні, в штаті Алабама. Це там нам прийшла в голову думка про викрадення дітей. Як казав потім Білл, це сталося “в момент тимчасового потьмарення розуму”; але здогадались ми про це багато пізніше.

Є там таке собі містечко, пласке, як млинець, і, певна річ, зветься воно Вершина. Жителі його — непохлива і самовдоволена порода селян, які завжди юрмами збираються на сільських святах.

У нас із Біллом було близько шестисот доларів об'єданого капіталу, а треба було ще рівно дві тисячі, щоб зайнятися перепродажем земельних ділянок у Західному Іллінойсі. Ми все обговорили, сидячи на східцях перед дверима готелю. Чадолюбство, казали ми, сильно розвинене у напівсільських місцевостях. І тому, та ще й з інших причин, викрадення краще було б здійснити саме тут, а не в радіусі дії газет, які розсилають усюди переодягнених своїх репортерів, створюючи непотрібний розголос. Ми знали, що Вершина не могла б послати в погоню за нами нічого страшнішого, ніж констеблів, можливо, кількох сентиментальних собак-шукачів і двох-трьох викривальних заміток у “Щотижневому бюджеті фермера”. Здавалося, має бути непогано.

Ми вибрали своєю жертвою єдиного сина одного з поважних городян на прізвище Ебенезер Дорсет. Батько — людина солідна і скупа — полюбляв прострочені закладні, був ревним і чесним збирачем пожертвувань у церкві. Син — хлопчисько років десяти, з обличчям у ластовинні і волоссям такого кольору, як ото обкладинка журналу, що його купують у кіоску, поспішаючи до поїзда. Ми з Біллом сподівалися, що за викраденого синка нам пощастить витягти з Ебенезера дві ти-

сячі доларів до останнього цента. Але заждіть, я вам усе розповім. Приблизно за дві милі від містечка стоїть невелика гора, вкрита густою кедриною. На другому схилі цієї гори є печера. Там ми склали провізію.

Якось увечері, після заходу сонця, ми проїхали в шарабані повз будинок старого Дорсета. Хлопчисько був на вулиці і кидав камінням у котеня, що сиділо на паркані.

— Гей, хлопчику! — озвався Білл. — Хочеш цукерок і покататись?

Хлопчисько поціли в самісіньке око куском цеглини.

— Це обійдеться старому в п'ятсот доларів, — сказав Білл, перелазячи через колесо.

Хлопчисько бився, як бурій ведмідь середньої ваги, але ми все-таки заштовхнули його на дно шарабана і поїхали.

Відвезли хлопця в печеру, а коня я прив'язав у кедрині. Коли зовсім стемніло, я одвіз шарабан у невеличке село, де ми його наймали, миль за три від нас, а звідти прогулявся пішки назад до гори.

Коли я прийшов, Білл заліплював пластирем синці і садна на своїй фізіономії. За великою скелею біля входу до печери горіло вогнище і хлопець з двома яструбиними перами у своєму рудому волоссі стежив, як кипить кава у казанку. Підходжу я ближче, а він націлив на мене палицю і каже:

— А, клятий блідолиций, ти насмілився прийти у табір Вождя Червоношкірих, грози рівнин?

— Зараз він ще нічого, — каже Білл, закачуючи штани і оглядаючи синці на ногах. — Ми граємо у індіанців. Цирк порівняно з нами — все одно, що види Палестини у проекційному ліхтарі. Я старий мисливець Хенк, полонений Вождя Червоношкірих, і завтра на світанку з мене мають зняти скальп. Святий Джеронімо! Цей хлопець здорово брикається!

Так, сер, здавалося, що хлопчисько почував себе тут чудово, йому подобалось жити за містом, у печері, він геть забув, що сам полонений. Мене він зразу ж ох-

рестив Зміїним Оком та Шпигуном і оголосив, що, коли його хоробрі воїни повернуться з походу, мене, тільки-но заїде сонце, засмажать на вогнищі. Потім ми сіли вечеряти, і хлопчисько, напхавши повен рот беко-ну та хліба, почав базікати. Він виголосив щось на зра-зок застольної промови приблизно такого змісту:

— Мені тут дуже подобається. Досі я ніколи не жив у лісі, але одного разу у мене був ручний опосум, а на минулий день народження мені минуло дев'ять років. Ненавиджу ходити до школи. Щури зжерли шістнадцять штук яєць рябої курки тітки Джиммі Тел-бота. А чи є тут у лісі справжні індіанці? Я хочу ще підливи. Вітер дме тому, що дерева хитаються? У нас було п'ятеро щенят. Хенк, а чого у тебе такий черво-ний ніс? У мого батька сила-силенна грошей. А зірки гарячі? В суботу я двічі побив Еда Уокера. Не люблю дівчат! Жабу так просто не впіймаєш, треба ловити на мотузок. Бики ревуть чи ні? А чому апельсини круглі? А ліжка, щоб спати, у вас є в цій печері? У Амоса Мер-рея шість пальців на нозі. Папуги можуть говорити, а мавпи і риби ні. Дюжина — скільки це буде?

Кожні кілька хвилин він згадував, що він черво-ношкірий, і, схопивши дрюка, який заміняв йому рушницю, підкрадався навшпиньки до входу в пече-ру поглянути, чи нема поблизу розвідників ненавис-них блідолицих. Час од часу він викрикував свій воєнний клич, від якого старий мисливець Хенк тремтів усім тілом. Цей хлопчисько з самого початку залякав Білла.

— Вождь Червоношкірих, — кажу я йому, — а до-дому тобі не хочеться?

— А що там робити? — відповідає він. — Дома не-ма нічого веселого. Я дуже не люблю ходити до шко-ли. Мені подобається жити в лісі. Ти не відведеш ме-не назад додому, Зміїне Око?

— Поки що ні, — кажу. — Ми ще поживемо тут, у печері.

— Добре, — каже він. — Це просто чудово! Ніко-ли в житті мені не було так весело!

Ми полягали спати годині об одинадцятій. Розстелили на землі кілька ковдр, поклали посередині Вождя Червоношкірих, самі полягали з обох боків від нього. Ми зовсім не боялися, що він утече. Він не давав нам заснути години три: тільки-но щось трісне в кущах або зашелестить листя, його юна уява одразу ж малювала йому банду розбійників, яка підкрадається до печери, — тоді він підстрибував, хапався за свою рушницю і кричав Біллу чи мені у вухо: “Тихше, приятелю!” Я заснув тривожним сном і уві сні бачив, ніби мене викрав і прикував ланцюгами до дерева лютий пірат з рудим волоссям.

На світанку мене збудив страшний вереск Білла. Це не були крики, чи виття, чи гикання, чи ревіння, яких можна було сподіватися від голосових зв'язок чоловіка, — ні, це був просто непристойний, жахливий, принизливий вереск, так верещать жінки, коли побачать привид або гусінь. Страшно чути, як на світанку в печері нестримно верещить сильний, гладкий і відчайдушний чоловік.

Я схопився, щоб побачити, що діється. Вождь Червоношкірих сидів у Білла на грудях, ухопивши однією рукою за його волосся. В другій руці він тримав гострого ножа, яким ми звичайно різали бекон, і діловито й недвозначно намагався зняти з Білла скальп, виконуючи вирок, який виніс йому вчора увечері.

Я відібрав у хлопчиська ножа і примусив його знову лягти. Проте саме з цього моменту дух Білла був зломлений. Він ліг на своєму краї постелі, одначе відтоді вже ніколи не спав, поки хлопець був з нами. Я трохи задрімав, але перед сходом сонця згадав, що Вождь Червоношкірих обіцяв, як тільки зійде сонце, засмажити мене на вогнищі. Я не нервував і не боявся, та все-таки підвівся, закурив люльку і прихилився до скелі.

— Чого це ти так рано прокинувся, Семе? — спитав Білл.

— Я? — перепитую. — Щось у мене плече болить. Думаю, якщо посиджу, то, може, легше стане.

— Брехун ти, — каже Білл. — Боїшся. Він обіцяв спалити тебе, як зійде сонце, і ти боїшся, що він це зробить. і зробив би, якби знайшов сірника. Хіба це не жахливо, Семе? Невже ти думаєш, що хтось платитиме гроші за те, щоб повернути додому таке чортеня?

— Авжеж, — кажу я. — Саме таких хуліганів завжди до безтями люблять батьки. А тепер ви з Вождем вставайте і варіть сніданок, а я піднімусь на гору і зроблю розвідку.

Я зійшов на вершину маленької гори і окинув поглядом місцевість довкола. З того боку, де місто, я сподівався побачити, як натовп дужих фермерів, озброєних косами та вилами, розшукує підлих викрадачів дітей. А натомість побачив мирний пейзаж, на якому вирізнявся тільки якийсь чоловік, що орав сивим мулом. Ніхто не обмацував баграми дно річки, не видно було і вершників, які роз'їжджали б туди й сюди, повідомляючи безутішних батьків, що досі нічого не знайдено. Сонний лісовий спокій наповнював ту частину Алабами, яка була перед моїми очима.

— Може, ще не помітили, що вовки вкрали ніжне ягнятко з кошари. Боже, допоможи вовкам! — сказав я і почав спускатися з гори снідати.

Підійшовши до печери, я побачив, що Білл, важко дихаючи, притулився до скелі, а хлопець цілиться кинути в нього каменюку завбільшки майже з кокосовий горіх.

— Він засунув гарячу картоплину мені за комір, — пояснив Білл, — а потім роздав її ногою. Я нам'яв йому вуха. Рушниця з тобою, Семе?

Я відібрав у хлопця камінь і так-сяк уладнав цю суперечку.

— Я тобі це запам'ятаю, — каже хлопчисько Біллові. — Ніхто і ніколи не бив Вождя Червоношкірих, не поплатившись за це. Стережись тепер!

Після сніданку хлопець виймає з кишені кусок шкіри, обмотаний шворкою, і виходить з печери, на ходу розмотуючи її.

— Що це він тепер замишляє? — непокоїться Білл. — Семе, ти не думаєш, що він утече?

— Цього можна не боятись, — відповідаю я. — Він, здається, не такий уже домосід. Але нам треба вже розробляти якийсь план щодо викупу. В містечку не помітно великого хвилювання з приводу його зникнення; можливо, вони ще не усвідомили, що його нема. Рідні, може, думають, що хлопець провів ніч у тітки Джейн або у когось із сусідів. У всякому разі сьогодні його почнуть шукати. Сьогодні ввечері ми пошлемо листа його батькові і зажадаємо дві тисячі доларів за його повернення. В цю мить ми почули щось, наче бойовий клич — такий клич, певно, видав колись Давид, нокаутувавши чемпіона Голіафа¹. Виявляється, Вождь Червоношкірих витяг з кишені пращу і тепер розкручував її над головою.

Я нахилився й почув важкий глухий стук і щось, наче зітхання коня, коли з нього знімають сідло. Чорний камінь, завбільшки з яйце, влучив Біллові якраз позаду лівого вуха. Він весь якось обм'як і впав прямо у вогнище, на каструлю з гарячою водою для миття посуду. Я витяг його і з півгодини поливав йому голову холодною водою.

Мало-помалу Білл отямився, підвівся, помацав себе за вухом та й каже:

— Семе, знаєш, хто мій улюблений герой у Біблії?

— Зажди, — кажу я. — Потроху опритомнієш.

— Цар Ірод², — каже він. — Ти ж не підеш, не залишиш мене тут самого, Семе?

Я вийшов з печери, піймав хлопчиська і тряс доти, доки всі його веснянки не заторохкотіли одна об одну.

— Якщо ти будеш погано поводитись, — кажу йому, — я тебе зараз же відішлю додому. Ну, слухатимешся чи ні?

— Я тільки пожартував, — відповідає він, похнюпившись. — Я й не думав кривдити старого Хенка. А за що він мене вдарив? Я добре поводитимусь, Зміїне Око, якщо ти не відішлеш мене додому і дозволиш мені сьогодні грати в розвідників.

— Я не знаю, що то за гра, — кажу. — Це ви

вирішуйте з містером Біллом. Сьогодні ви гратимете вдвох. Я зараз піду ненадовго в деяких справах. Тепер іди в печеру, помирись із ним, попроси вибачення за те, що ти його вдарив, а ні, то зараз же підеш додому.

Я примусив їх потиснути один одному руки, а потім одвів Білла вбік і сказав, що йду у невеличке село Поплар-Ков, за три милі від печери, і з'ясую, як у містечку ставляться до викрадення хлопця. Крім того, я думаю, що краще надіслати в цей же день старому Дорсету безапеляційного листа з вимогою викупу, повідомляючи в ньому, як той викуп треба заплатити.

— Знаєш, Семе, — каже Білл, — я готовий іти за тобою у вогонь і воду, я й оком не повів би під час землетрусу, гри в покер, вибухів динаміту, поліцейських облав, нападів на поїзди і циклонів. Я ніколи нічого не боявся, поки ми не викрили цю ракету, яку чомусь називають хлопцем. Він мене доконав. Ти ж не залишиш мене з ним надовго, Семе?

— Я повернуся десь після полудня, — кажу я. — Твоє діло розважати і заспокоювати дитину, поки я прийду. А тепер напишімо старому Дорсету листа.

Білл і я взяли папір та олівець і почали складати листа, поки Вождь Червоношкірих, загорнувшись у ковдру, важно походжав туди й сюди, охороняючи вхід до печери. Білл слізно умовляв мене призначити викуп тільки півтори тисячі доларів замість двох.

— Я зовсім не намагаюсь принизити прославлені з моральної точки зору батьківські почуття, але ми маємо справу з людьми, а яка людина віддасть дві тисячі доларів за цього обсипаного ластовинням дикого kota! Я хотів би ризикнути: хай буде півтори тисячі доларів. Різницю можна віднести за мій рахунок.

Щоб втішити Білла, я погодився, і ми з ним разом склали такого листа:

“Ебенезеру Дорсету, есквайру.

Ми надійно сховали вашого сина далеко від міста. Будь-які спроби знайти його — ваші чи навіть найдосвідченіших детективів — марні. Остаточні і

єдині умови, на яких ви можете повернути собі його, такі: ми вимагаємо за його повернення півтори тисячі доларів великими купюрами; гроші мають бути сьогодні опівночі на тому ж місці і в тій же коробочці, що й ваша відповідь, — де саме, буде сказано нижче. Якщо ви згодні на ці умови, пошліть вашу письмову відповідь з ким-небудь сьогодні о пів на дев'яту вечора. За бродом через Совиний ручай по дорозі на Поплар-Ков є три великих дерева на відстані близько ста ярдів одне від одного, біля самої огорожі пшеничного поля праворуч. Під стовпом цієї огорожі, проти третього дерева, буде сховано картонну коробочку.

Ваш посланець покладе відповідь у цю коробочку і негайно повернеться до міста.

Якщо ви спробуєте нас видати або не виконати вимог, які ми виклали, ви більше ніколи не побачите свого сина.

Якщо заплатите гроші, як ми цього вимагаємо, він повернеться до вас живий і здоровий через три години. Ці умови остаточні, і, якщо ви їх не приймете, ніяких дальших спроб встановити з вами зв'язок ми не робитимемо.

Два відчайдушних чоловіки”.

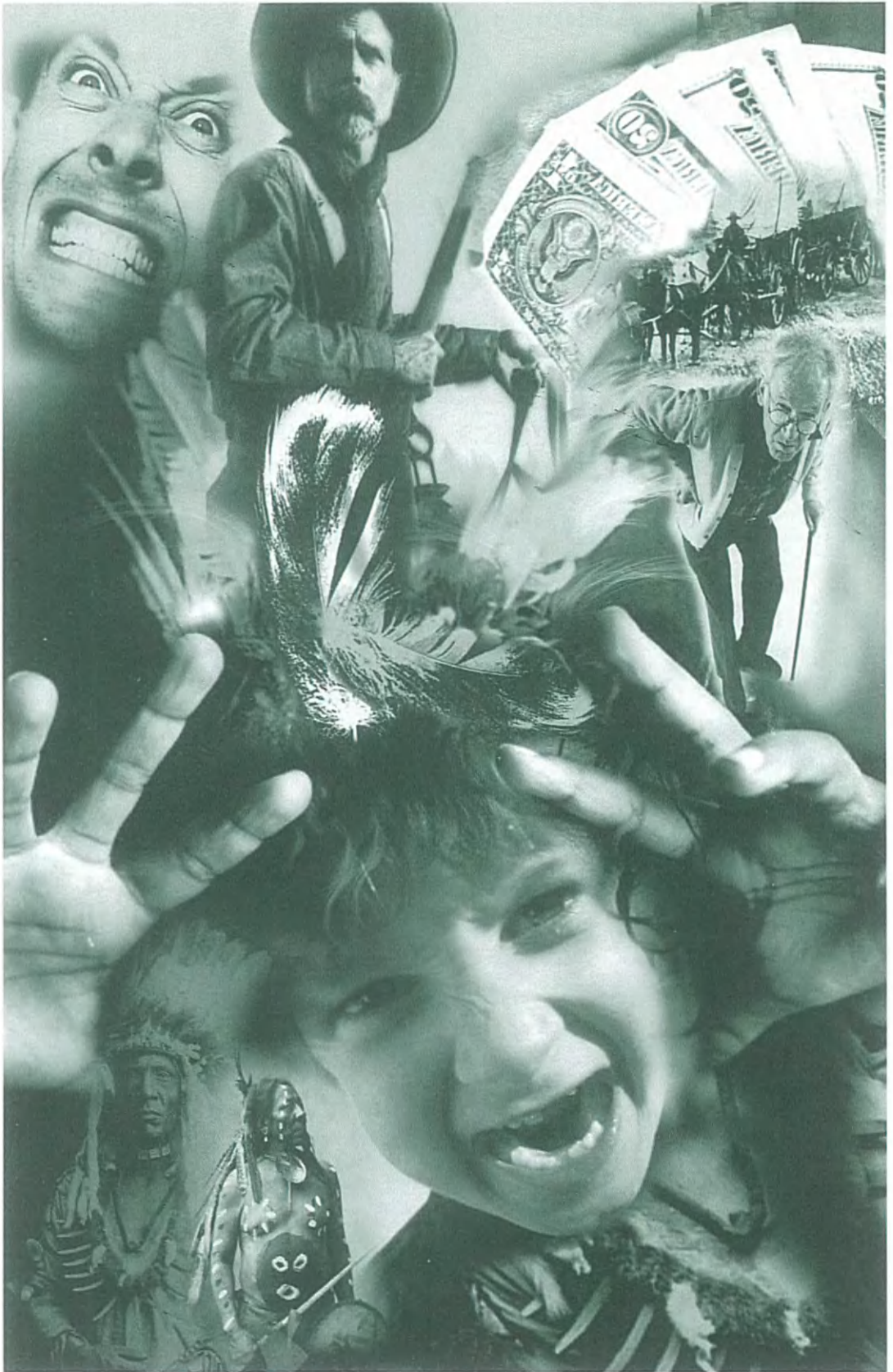
Я надписав адресу Дорсета, поклав листа в кишеню і вже зібрався рушити, коли цей хлопчисько підходить до мене і каже:

— Ей, Зміїне Око, ти казав, що мені можна грати у розвідників, поки тебе не буде.

— Грай собі, — відповідаю. — Ось містер Білл з тобою пограє. А що воно за гра така?

— Я розвідник, — пояснює Вождь Червоношкірих, — і повинен скакати до укріплення, щоб попередити поселенців про те, що йдуть індіанці. Мені вже набридло самому бути індіанцем. Я хочу бути розвідником.

— Гаразд, — кажу я. — Така забава начебто нешкідлива. Я думаю, містер Білл допоможе тобі поламати плани цих докучливих дикунів.

“Вождь червоношкірих”

— А що я маю робити? — питає Білл, підозріливо позираючи на хлопчину.

— Ти будеш моїм конем, — каже розвідник. — Ставай навкарачки. Як же я без коня прискакаю до укріплення?

— Ти вже краще розваж його, поки здійснимо наш план, — кажу я. — Пограйся трохи.

Білл стає навкарачки, і в очах у нього з'являється такий вираз, як у кролика, що попав у пастку.

— А чи далеко звідси до того укріплення, хлопче? — питає він хрипким голосом.

— Дев'яносто миль, — відповідає розвідник, — і ти повинен поспішати, щоб встигнути туди вчасно. Ну, рушай!

Розвідник стрибає Біллові на спину і лупцює п'ятами його в боки.

— Ради Бога, — каже Білл, — повертайся назад, Семе, якомога скоріше! Я думаю, нам не треба було вимагати більше ніж тисячу. Слухай, перестань бити мене ногами, а то я зараз встану і задам тобі перцю!

Я попрямував у Поплар-Ков, посидів там біля пошти і в крамниці, побалакав з фермерами, які приходили по покупки. Один бородань розповів, що він чув, ніби все місто наполохане тим, що у старого Ебнезера Дорсета хлопець зник чи, може, його вкрали. Саме це мені й треба було знати. Я купив трохи тютюну, поцікавився між іншим ціною на горох, непомітно вкинув листа у поштову скриньку і пішов. Поштмейстер сказав мені, що за годину через село проїде листоноша і забере пошту до міста.

Коли я повернувся назад до печери, ні Білла, ні хлопчиська ніде не було видно. Я пошукав у околицях печери, раз чи два навіть гукнув, — але ніхто мені не відповів. Я закурив люльку і сів на порослий мохом камінь, чекаючи, що буде далі.

Десь за півгодини в кущах почув я шелест і на невеличку галявину перед печерою вийшов, шкутильгаючи, Білл. Позад нього крався наш хлопчисько, ступаючи безшумно, як розвідник, і посміхаючись до самісінь-

ких вух. Білл зупинився, зняв капелюха й витер лице червоною хусткою. Хлопець став футів за вісім позад нього.

— Семе, — каже Білл, — я думаю, ти вважатимеш мене зрадником, але я нічого не міг вдіяти. Я доросла людина, не без мужності, вмію і захистити себе, проте бувають випадки, коли і самовпевненість, і самовладання йдуть прахом. Хлопець пішов. Я відіслав його додому. Кінець. Давно колись були мученики, — вів далі Білл, — які готові були скоріше прийняти смерть, аніж відмовитись від своєї улюбленої професії. Але нікого з них не піддавали таким надприродним тортурам, як мене. Я намагався зберегти вірність нашим грабіжницьким звичаям, але дійшов до краю.

— Що сталося, Білл? — питаю.

— Я проскакав усі дев'яносто миль до укріплення, ні на дюйм менше, — відповідає Білл. — Потім, коли поселенців урятували, мені дали вівса. Пісок — зовсім не смачна заміна вівса. А тоді цілісіньку годину я мусив пояснювати йому, чому нічого нема у дірках, чому дорога йде в обидві сторони і чому трава зелена. Кажу тобі, Семе, людина не може цього витримати. Я схопив його за комір і стягнув з гори. Дорогою він брикався, і тепер ноги у мене нижче колін геть у синцях; крім того, він двічі, а може, й тричі вкусив мене за великий палець, і тепер доведеться припікати чимось руку. Але він пішов, — мовить далі Білл, — пішов додому. Я показав йому дорогу до міста і дав такого стусана, що він зразу ж опинився футів, мабуть, на вісім ближче до міста. Жаль, що ми втрачаємо викуп, але треба було вибирати: або це, або Білл Дрісколл попав би в божевільню.

— Білле, — озиваюсь я, — у вашому роді, здається, не було хворих на серцеві хвороби, правда ж?

— Ні, — відповідає Білл, — нічого хронічного, за винятком малярії та нещасних випадків. А чому ти питаєш?

— Тоді можеш обернутись, — кажу, — і глянути, що в тебе за спиною.

Білл обертається, бачить хлопчиська, блідне, важко плюхається на землю і починає без усякої мети хапатися за траву і дрібненькі трісочки. Цілу годину я боявся, що він збожеволіє. Потім сказав йому, що, на мою думку, треба негайно кінчати з усім цим, що ми встигнемо одержати викуп і чкурнути звідси ще до півночі, якщо старий Дорсет погодиться на нашу пропозицію. Тоді Білл підбадьорився навіть настільки, що всміхнувся через силу хлопцеві й пообіцяв зобразити росіян у війні з японцями, як тільки почуватиме себе трохи краще.

У мене був план, як одержати викуп, не ризикуючи, що супротивна сторона схопить нас, і цей план схвалив би кожен професійний викрадач. Дерево, під яким мали залишити відповідь, а потім і гроші, стояло біля дороги; понад дорогою тягнулась огорожа, а за нею по обидва боки — великі голі поля. Якби того, хто прийде по лист, підстерігала банда констеблів, вони б побачили його здаля посеред поля або на дорозі. Але де там! О пів на дев'яту я сидів уже на дереві, сховавшись не гірше деревної жаби і чекаючи на посланця. Рівно в призначений час під'їжджає на велосипеді хлопець-підліток, знаходить картонну коробочку під стовпом огорожі, вкладає туди згорнутий папірець і, натискаючи на педалі, мчить назад до міста.

Я почекав ще годину і впевнився, що все зроблено чесно: ніякої пастки не було. Тоді я зліз з дерева, витяг записку, прокрався вздовж огорожі до самого лісу і ще за півгодини був у печері. Розгорнув записку, підсунувши ближче до ліхтаря, і прочитав її Біллу. Вона була написана чорнилом, нерозбірливим почерком, але сама її суть була така:

“Двом одчайдушним чоловікам.

Джентльмени, з сьогоднішньою поштою я одержав вашого листа відносно викупу, який ви просите за те, щоб повернути мені сина. Думаю, що ви вимагаєте забагато, і тому хочу зробити вам контрпропозицію, яку, мені здається, ви приймете. Ви приводи-

те Джонні додому і платите мені готівкою двісті п'ятдесят доларів, а я за це погоджуюсь забрати його у вас. Приходьте краще вночі, бо сусіди думають, що він пропав, і я не можу нести відповідальності за те, що вони зроблять з кожним, хто приведе Джонні додому. Моє поважання.

Ебенезер Дорсет”.

— Великі пірати! — кажу я. — З усіх нахаб...

Але я глянув на Білла і затнувся. Його очі мали такий благальний вигляд, якого я ніколи раніше не бачив ні в безсловесних тварин, ні в тих, що розмовляють.

— Семе, — каже він, — що таке зрештою ті двісті п'ятдесят доларів? Гроші ми маємо. Ще одна ніч з цим хлопчиськом — і я опинюсь у божевільні. Містер Дорсет не тільки справжній джентльмен, він, на мою думку, ще й марнотратник, коли робить нам таку великодушну пропозицію. Ти ж не збираєшся втратити таку нагоду, правда ж?

— Відверто кажучи, Білл, — відповідаю я, — цей батьків улюбленець і мене трохи нервує. Ми відведемо його додому, заплатимо викуп і чкурнемо якнайдалі.

Ми відвели хлопця додому тієї ж ночі. Щоб він пішов, ми наплели, що батько купив йому рушницю з срібною насічкою та мокасини і завтра ми разом поїдемо полювати на ведмедів. Рівно о дванадцятій годині ми постукали у двері Ебенезера. В той самий момент, коли за нашою пропозицією я мав би витягти півтори тисячі доларів з коробочки під деревом, Білл відраховував двісті п'ятдесят доларів у руку Дорсету. Тількино хлопчисько зрозумів, що ми збираємось залишити його дома, він завив, як найбільша труба в оркестрі, і вчепився в ногу Білла, наче п'явка. Батько відірвав його від ноги, як відривають липкий пластир.

— Скільки часу ви його зможете тримати? — питав Білл.

— Сили в мене вже не ті, що колись, — каже старий Дорсет, але думаю, що за десять хвилин можу ручатися.

— Цілком достатньо, — каже Білл. — За десять хвилин я перетну Центральні, Північні й Середньо-західні штати і добігатиму до канадського кордону.

І хоч ніч була дуже темна, і Білл був дуже гладкий, а я непоганий бігун, мені пощастило догнати його тільки за добрі півтори милі від міста.

КОЛОВОРОТ ЖИТТЯ

Мировий суддя Бинаджа Віддеп сидів на порозі суду й смоктав бузинову люльку. На обрії, застигнувши на півдорозі до зеніту, височіло сіро-голубе в полуднево-му мареві пасмо Камберлендських гір. По-дурному кудкудакаючи, головною вулицею селища бундючно прошкандибала зозуляста курка. Почалось рипіння коліс, і на дорозі, здіймаючи куряву, з'явилася запряжена биком бідарка, в якій сиділи Ренсі Білбро та його жінка. Бідарка зупинилася біля дверей суду, і подружжя злізло на землю. Сам Ренсі складався з засмаглої, аж коричневої шкіри і жовтої чуприни над нею на висоті шести з чимось футів. Незворушний спокій облягав його, мов сталеві лати. А жінка його, загорнута в чималу кількість ситцю з багатьма гострими кутами й припорошена нюхальним тютютом, була якась незграбна і стомлена від туманно усвідомлюваних бажань. Крізь усе це проглядав глухий протест ошуканої юності, яка ще не помічає, що вже відходить.

Мировий суддя з поваги до своєї гідності встроїв ноги в черевики й відсунувся, даючи подружжю ввійти.

— Ми, знаця, — мовила жінка голосом, як ото гуде вітер у сосновому гіллі, — хочемо розлучитись. — Вона глянула на Ренсі, аби впевнитися, що в тому, як вона виклала суть справи, він не завважив якоїсь помилки, неясності, невиразності, небезсторонності чи прагнення до особистої вигоди.

— Так, розлучитися, — повторив Ренсі, поважно кивнувши головою. — Ми, знаця, ніяк не можемо вжитися. Коли чоловік і жінка дбають одне про одно-

го, то й то самота в горах заїдає. А коли вона сичить, мов дика кішка, або сидить, надувшись, як сова, то чоловікові з такою жити несила.

— Коли він казна-яке ледащо, — не дуже завзято мовила жінка, — вештається без діла з різною поганню та контрабандистами, а потім вилежується, нажлуктавшись самогону, та ще морока зі зграєю його шолудивих собак — їх треба годувати!

— Коли вона жбурляє покришками від каструль, — у тон їй відгукнувся Ренсі, — та ще ошпарила окропом найкращого в усьому Камберленді мисливського пса, варити чоловікові їсти їй аж з душі верне, а вночі не дає спати, все гризе за якісь дурниці!

— Коли ж він нічого заробити негоден, та ще на всі гори прославився як нікчема, то хіба тут до снання?

Мировий суддя неквапливо взявся до виконання своїх службових обов'язків. Підсунув до прохачів єдиний стілець і дерев'яний ослін. Розгорнув звід законів, що лежав на столі, і пробіг очима перелік статей. Потім протер окуляри і підсунув до себе чорнильницю.

— В кодексі законів, — проголосив суддя, — нічого не сказано про розлучення, стосовно до юрисдикції даного суду. Одначе з погляду справедливості, конституції та золотого правила “роби іншим так, як хочеш, щоб вони робили тобі” — угода, яку не можна розірвати, є неvigідна... Якщо мировий суддя може поженити якусь парочку, то ясно, що він зобов'язаний, якщо це треба, і розлучити її. Наш суд зараз винесе ухвалу про розлучення, впевнений, що Верховний суд визнає її правомірною.

Ренсі Білбро видобув з кишені штанів капшучок з тютюном. З капшучка витрусив на стіл п'ятидоларовий папірець.

— Вторгував за одну ведмежу і дві лисячі шкури, — сказав він. — Оце всі наші гроші.

— Встановлена в суді за розлучення плата, — сказав суддя, дорівнює п'яти доларам. — І він удавано байдуже запхнув кредитку в кишеню свого домотканого жилета. Потім з великими фізичними й розумови-

ми муками надряпав на половинці паперового аркуша ухвалу про розлучення й переписав її на другу половинку. Тоді прочитав Ренсі Білбро та його дружині документ, що давав їм свободу.

“Цим доводимо до відома всіх, що Ренсі Білбро та його дружина Еріела Білбро цього дня, будучи здорові тілом і душею, особисто з’явилися переді мною, дали обіцянку віднині й довіку не любити й не шанувати одне одного, ні в доброму, ні в поганому не слухатись одне одного й порушили справу про розлучення відповідно до спокою і гідності нашого штату. При цьому ухвали не порушувати, і нехай допоможе вам Бог.

Бинаджа Віддеп, мировий суддя тут і в окрузі П’емонт, штат Теннессі”.

Суддя вже збирався вручити Ренсі один з папірців, але його затримав голос Еріели. Обидва чоловіки витріщились на неї. Їхня тупоумна чоловіча природа зіткнулася в особі цієї жінки з чимось несподіваним і непередбаченим.

— Суддя, ану почекай, не давай йому цю бамагу. Бо ж іще не все залагоджено. Спочатку захисти мої права. Я повинна одержати гроші на прожиток. Де це видано — чоловік має розлучення, а жінці щербатого centa не дає. А я збираюсь податися до свого брата Еда на Горбату гору. Отож мені потрібні черевики, тютюн, та й ще дещо. Коли Ренсі знайшов гроші на розлучення, то нехай знайде і мені на прожиток.

Ренсі Білбро аж рота роззявив з несподіванки. Раніше у них і мови не було про гроші на прожиття. Але від жінок завжди можна чекати приголомшливих несподіванок.

Мировий суддя Бинаджа Віддеп зрозумів, що й цей пункт вимагає юридичного розв’язання. Проте в кодексі законів не було нічого сказано і щодо грошей на прожиття. Однак жінка була боса, а стежка до Горбатої гори — крута й кам’яниста.

— Еріело Білбро, — офіційним тоном запитав суддя, — у справі, що зараз оце слухається в суді, скажіть,

яка сума, на вашу думку, буде справедливою і достатньою для прожитку. — Думаю, — відповідає жінка, — на черевики та на все інше нехай буде п'ять доларів. Невеликі гроші, але дочалапати до брата Еда вистачить.

— Названа сума, — проголосив суддя, — не є надмірною. Ренсі Білбро, за рішенням суду, ви повинні сплатити позивачці п'ять доларів, щоб ухвала про розлучення набрала чинності.

— У мене вже нічого нема, — тяжко зітхнув Ренсі. — Я все вам оддав.

— Якщо ж ні, — додав суддя, люто видивляючись поверх окулярів на Ренсі, — вас буде звинувачено у неповазі до суду.

— Ото я так собі думаю, якби ви почекали до завтра, благально мовив Ренсі, — я б, може, десь і нашкріб чи позичив п'ятірку. Хіба ж я знав, що їй треба давати на прожиток?

— Слухання справи відкладається, — оголосив Бинаджа Віддеп, — завтра ви обоє прийдете сюди і виконаєте судову ухвалу. Після чого вам буде видано свідоцтво про розлучення.

Він усівся на порозі й заходився шнурувати черевики.

— Доведеться їхати до дядька Зайї, — вирішив Ренсі, — там і переночуємо. — Він сів у бідарку з одного боку, Ерієла залізла з другого. Низенький рудий бик, підкоряючись легенькому удару мотузяних віжок, повільно обійшов півколо, і бідарка поповзла геть, збиваючи колесами куряву.

Мировий суддя Бинаджа Віддеп сидів і смоктав бузинову люльку. Під вечір він дістав свою щотижневую газету й заходився читати. Читав доти, аж доки присутеніло і рядки газети почали розпливатися. Тоді він засвітив лойову свічку, що стояла на столі, й читав далі, поки не зійшов місяць, сповістивши, що пора вже вечеряти.

Суддя жив у складеній з товстих колод хатині на схилі горба, біля сухої тополі. Йдучи додому вечеряти, він перейшов струмок, що біг між густих лаврових за-

ростей. Тут назустріч йому з-за кущів раптом ступила людська постать і наставила в груди рушницю. Капелюх у нападника був низько насунутий, більшу частину обличчя закривала якась шматина.

— Ану давай гроші, — мовила постать, — і не писни. Бо я нервовий, палець на гачку так і танцює.

— У м-мене тільки п-п'ять доларів, — запинаючись проказав суддя, витягуючи кредитку з жилетної кишені.

— Скрути її, — почувся наказ, — і засунь у дуло. Кредитка була нова й хрустка. Навіть незграбними і тремтячими від страху пальцями її неважко було скрутити в рурочку і значно важче — запхнути в ствол рушниці.

— А тепер іди собі, — сказав грабіжник.

І суддя не загаявся скористатися з цього дозволу.

На другий день рудий бичок знову притягнув бідарку до дверей суду. Суддя Бинаджа Віддеп був у черевиках, бо вже давно ждав відвідувачів. У його присутності Ренсі Білбро дав своїй дружині п'ятидоларовий папірець. Очі судді вп'ялися в нього.

Папірець мав такий вигляд, наче недавно був скручений і застромлений у ствол рушниці. Але суддя утримався від коментарів. Адже будь-якому папірцю може забандюритися скрутитись. І він вручив кожному відвідувачеві свідоцтво про розлучення. Обоє стояли, не знаючи, що сказати, і мовчки згортали одержані гарантії своєї свободи. Жінка кинула боязкий погляд на Ренсі.

— То ти зараз на бідарці додому, — сказала вона. — Хліб на полиці, в бляшаній коробці. А шмат свинини я поклала в казанок, щоб собаки не дістали. Увечері не забудь накрутити годинника.

— А ти, знаця, до брата Еда? — спитав Ренсі, тонко вдаючи байдужого.

— Та до ночі треба було б добратися. Мабуть, не дуже вони зрадіють, коли я до них заявлюся, а де ж більше мені подітися. Це — не близький світ, я вже піду. Ну, попрощаємось, Ренсі, хоч ти, може, й не захочеш попрощатись...

— Я ж не якийсь там пес, — мученицьким тоном мовив Ренсі, щоб не захотіти попроситись, це ти рвешся скоріше втекти звідси, то, може, сама не хочеш, щоб я попросився.

Еріела мовчала. Вона ретельно згорнула п'ятидоларову кредитку та свідоцтво про розлучення і сховала за пазуху. Дивлячись крізь окуляри, Бинаджа Віддеп з сумом простежив, як зникли гроші.

Суддя думав про своє і незабаром сказав слова, які свідчили, що він належить до дуже численної категорії людей, здатних співчувати, або до значно менш численної категорії видатних фінансистів.

— Самотньо тобі буде в старій хатині сьогодні вночі, Ренсі, — мовила Еріела.

Ренсі Білбро розглядав Камберлендське пасмо гір, ясно-синє в сонячному промінні. На Еріелу він не дивився.

— Авжеж самотньо, — відповів. — Та коли хтось дуріє і добивається розлучення, то його силоміць не втримаєш.

— Є ще дехто, хто хоче розлучення, — сказала Еріела, звертаючись до стільця. — І не хоче, щоб дехто залишився. — А ніхто й не казав, що не хоче.

— А ніхто й не казав, що хоче. Краще вже мені не баритись, а йти до брата Еда.

— Тепер ніхто не зможе накрутити того старого годинника.

— Може, мені поїхати з тобою на бідарці, Ренсі, та накрутити тобі годинника? Вираз обличчя горянина залишився непроникним, на ньому не відбилось ніяких почуттів. Але він простягнув свою широченну п'ятірню, і тонка, засмагла рука Еріели сховалася в ній. На мить душа цієї жінки прозирнула крізь незворушні риси її лица, одухотворивши їх.

— Собачня тепер не набридатиме тобі, — сказав Рейсі. Згоден, я поводився з тобою погано. Накручай вже того годинника ти, Еріело.

— Моє серце там, у нашій хатині, — прошепотіла Еріела, — з тобою. Я більше не казатимусь. Їдьмо додому, Ренсі, щоб устигнути завидна.

І вони попрямували до дверей, забувши про мирового суддю, але Бинаджа Віддеп зупинив їх.

— Іменем штату Теннессі, — проголосив він, — я забороняю вам порушувати його закони і порядки. Нашому суду приємно і дуже радісно бачити, що хмари незлагоди й взаємонерозуміння, які нависли були над двома люблячими серцями, розвіялись. Але суд повинен оберігати мораль і духовну чистоту штату. Суд нагадує вам, що ви більше не є чоловіком і жінкою, подружжям, оскільки вас розлучено відповідальною судовою ухвалою і внаслідок цього ви не маєте права користуватися благами матрімоніального стану.

Еріела схопила Ренсі за руку. Що вона чує? Чи не означає це, що вона повинна втратити його тоді, коли життя добре навчило їх обох?

— Проте суд готовий, — вів далі суддя, — скасувати поразку в правах, спричинену ухвалою про розлучення. Суд перед вами і може здійснити урочистий обряд вашого одруження, щоб усе стало на свої місця і щоб сторони, які позиваються, могли знову набути почесного і облагороджуючого матрімоніального стану, до якого вони прагнуть. Платня за здійснення згаданого вище обряду в даному разі становить п'ять доларів.

Від останніх слів судді в серці Еріели зажеврила надія, її рука швидко ковзнула за пазуху. Звідти випурхнула і опустилася вільною голубкою на суддівський стіл кредитка. Бліді щоки Еріели зарожевіли, коли вони стояли, тримаючись за руки, і слухали слова, що знову поєднували їх.

Ренсі допоміг їй залізи в бідарку і сів поряд. Рудий бичок знов обійшов півколо, і вони, все так же тримаючись за руки, вирушили в гори.

Мировий суддя Бинаджа Віддеп усівся на порозі і скинув черевики. Ще раз помацав пальцями п'ятидоларову кредитку, засунуту в жилетну кишеню. Знову закурив свою бузинову люльку. А головною вулицею селища, по-дурному кудкудакаючи, знову бундючно прошкандибала зозуляста курка.

ДОРОГИ, ЯКІ МИ ВИБИРАЄМО

За двадцять миль на захід від Таксона “Вечірній експрес” зупинився біля водокачки набрати води. Окрім потрібної для паровоза води, цей славнозвісний експрес прихопив і ще дещо не дуже корисне для себе.

Поки кочегар відчіплював шланг, Боб Тидбол, Акула Додсон та на чверть індіанець з племені кріків³, якого звали Джон Великий Пес, вилізли на паровоз і показали машиністові три круглі дірки на кінцях стволів своїх кишенькових гармат. Ці дірки і їхні можливості справили на машиніста таке сильне враження, що він негайно підняв руки догори, як це роблять вигукуючи: “Та ви що!”, “Не може бути!”

На рішучу й чітку команду Акули Додсона, який був командиром атакуючих сил, машиніст зійшов на землю й відчепив паровоз і тендер. Після цього Джон Великий Пес видерся на купу вугілля, грайливо спрямував на машиніста й кочегара два револьвери і запропонував їм відвести паровоз на п’ятдесят ярдів від состава й чекати там подальших розпоряджень.

Акула Додсон з Бобом Тидболом, зневажливо відмовившись пропускати крізь решето таку бідну на золото породу, як пасажери, кинулися до багатих покладів поштового вагона. Провідника вони захопили зненацька — той був певен, що “Вечірній експрес” не набере нічого гіршого й небезпечнішого, ніж ауро рига⁴. Поки Боб руків’ям свого шестизарядного кольта вибивав цю помилкову думку з голови провідника, Акула Додсон, не гаючи часу, підкладав під сейф у поштовому вагоні чималенький заряд динаміту.

Сейф вибухнув на суму тридцять тисяч доларів золотом і кредитками. Пасажири подекуди висовувалися з вікон, щоб подивитися, де це гримить грім і звідки насувається грозова хмара. Кондуктор смикнув за мотузку дзвінка, який легко подався за рукою. Акула Додсон і Боб Тидбол, запхавши здобич у міцну брезентову торбу, вистрибнули з поштового вагона на землю і, спотикаючись у своїх чоботях на високих підборах, незграбно побігли до паровоза.

Машиніст, похмурий і злий, проте досить розумний, підкоряючись їхньому наказу, швидко погнав паровоз геть від нерухомого состава. Але ще до цього провідник поштового вагона, очунявши від застосованого до нього Бобом Тидболлом засобу для додержання нейтралітету, вискочив на насип з вінчестером у руках і взяв участь у цій грі. Містер Джон Великий Пес, сидячи на тендері з вугіллям, ненароком зробив помилковий хід, підставивши себе під кулю, і провідник вдарив його козирем. З кулею між лопаток метис — лицар з великої дороги — гепнувся додолу, збільшивши в такий спосіб частку здобичі кожного із своїх партнерів на одну шосту.

За дві милі від водокачки машиністу наказали зупинитися. Грабіжники зухвало помахали йому на прощання рукою і, стрімголов скотившись з насипу, зникли в густих заростях, що тяглися вздовж залізниці. Через п'ять хвилин, продершись крізь хащі чапарелю, вони дісталися до лісу, там до нижніх гілок високих дерев було прив'язано троє коней. Один з них чекав Джона Великого Пса, якому вже ніколи не судилося їздити на ньому ні вдень, ні вночі. Знявши з цього коня сідло й вуздечку, грабіжники відпустили його на волю. А на тих двох вони посідали самі, перекинувши торбу через луку⁵ сідла, і швидко, але обережно поскакали спочатку лісом, потім дикою пустельною ущелиною. Тут кінь, яким їхав Боб Тидбол, послизнувся на вкритому мохом камені і зламав передню ногу. Грабіжники негайно пристрелили його й сіли порадитись, як їм бути далі. Проскакавши звивисту й заплутану дорогу, вони поки що перебували в безпеці. Від найшвидшої погоні їх відділяло багато миль і годин. Кінь Акули Додсона з вуздечкою на шиї, тягнучи по землі мотузку і поводячи боками, вдячно скуб траву на березі струмка. Боб Тидбол розв'язав торбу і, по-дитячому радісно сміючись, вигріб з неї обома руками акуратно заклеєні пачки кредиток і торбинку із золотими монетами.

— Слухай, старий розбійнику, — весело звернувся він до Акули Додсона, — ти правильно сказав, що діло вдасться. Щодо грошей, то ти в Арізоні хоч кого переплюнеш.

— Що ж нам робити з конем для тебе, Бобе? Довго сидіти тут нам не можна. Ще й не світатиме, як на наш слід нападуть.

— Ну, доведеться твоєму скакуну поки що везти нас двох, — відповів життєрадісний Боб. — А там прилучимо до нашого товариства першу ж коняку, яка попадеться. Хай йому всячина, добрячий улов, га? Якщо вірити позначкам на цих пачках, то тут тридцять тисяч доларів — по п'ятнадцять тисяч на ніс!

— Це менше, ніж я сподівався, — мовив Акула Додсон, легенько підштовхуючи носком чобота пачки грошей. І перевів замислений погляд на мокрі боки свого стомленого коня.

— Старий Болівар геть стомився, — повільно мовив. — Шкода, що твій гнідий поламав ногу.

— Ще б не шкода, — щиросердно погодився Боб, — але нічого не вдієш. Болівар у тебе як грім — він доставить нас туди, де ми зможемо добути свіжих коней, для нього це іграшки. Хай йому чорт. Акуло, це ж просто сміх, та й годі — ти приїхав із Сходу й даєш нам, хлопцям із Заходу, теж не в тім'я битим, сто очок наперед. З якого ти штату?

— Зі штату Нью-Йорк, — відповів Акула Додсон, сідаючи на валун і кусаючи якусь галузку. — Я народився на фермі в окрузі Олстер. У сімнадцять років утік з дому. На Захід я попав випадково. Ішов по дорозі з клунком, де був мій одяг, хотів потрапити в Нью-Йорк. Думав, прийду туди й почну гребти гроші. Я завжди вважав, що здатний на це. Якось надвечір дійшов до роздоріжжя і не знаю, куди йти. З півгодини думав, у який бік податись, а тоді повернув ліворуч. Коли споночило, я догнав табір мандрівних циркачів-ковбоїв — вони давали вистави в різних містечках — і рушив з ними на Захід. Я часто питаю себе, що було б, якби я повернув в інший бік, якби вибрав іншу дорогу.

— О, було б, певно, те саме, — відгукнувся Боб Тидбол, радий нагоді пофілософствувати. — Річ не в дорогах, які ми вибираємо, головне в тій суті, що все-редині у нас і примушує повертати чи сюди, чи туди.

Акула Додсон підвівся і прихилився до дерева.

— Мені страшенно шкода, що твій гнідий покалічив ногу, — майже розчулено повторив він.

— Мені теж, — погодився Боб, — бо першокласна була коняка. Ну та нічого, Болівар ще ого-го як нас вивезе.

Мабуть, нам треба рушати далі, Акуло. Ось я зберу всі гроші й подамося в гори.

Боб Тидбол склав здобич у торбу й міцно зав'язав її мотузкою. А коли підвів очі, то перше, що йому впало в око, було дуло сорокап'ятикаліберного кольта Акули Додсона, з якого той твердою рукою цілився в нього.

— Облиш ці жарти, — сказав Боб, шкірячи в посмішці зуби. — Нам треба рушати в дорогу.

— Сиди тихо, — звелів Акула. — Нікуди ти звідси не рушиш, Бобе. Мені дуже прикро казати тобі це, але шанс є тільки для одного з нас. Болівар зовсім стомився, двох йому не вивезти.

— Ми з тобою були товаришами аж три роки, Акуло Додсон, спокійно мовив Боб. — Не раз ризикували життям. Я завжди поводився з тобою чесно, мав тебе за людину. Мені доводилось чути про тебе деякі дивні речі, ніби ти застрелив кількох чоловік за подібних обставин, але не вірив. Ну, якщо ти трохи зі мною пожартував, Акуло, то сховай свою гармату, сідаймо на Болівара — й гайда звідси. А якщо намірився стріляти, то стріляй, чорна твоя душа, тарантулове поріддя!

На обличчя Акули Додсона лягла глибока зажура.

— Ти навіть не уявляєш, Бобе, — зітхнув він, — як погано я себе почуваю від того, що твій гнідий поламав ногу.

Вираз його обличчя враз змінився — на ньому проглянули холодна лють і невблаганна жадібність. Душа цього чоловіка визирнула на мить на поверхню, як визирає часом лихе обличчя з вікна поважного дому.

Бобу Тидболу таки не судилося рушити далі. Сорокап'ятикаліберний кольт у руці його зрадливого друга оглушливо вистрілив, сповнивши гуркотом ущелину, і стіни її відгукнулись обуреною луною. А Болівар, мимовільний співучасник злочину, швидко поніс геть

останнього з бандитської зграї, що пограбувала “Вечірній експрес”. Коневі не довелося напружувати сили, щоб везти подвійний вантаж.

Але в той час, як Акула Додсон скакав уперед, дерева перед ним почали ніби розпливатися, револьвер у правій руці перетворився на вигнуте бильце крісла червоного дерева, сидло стало якесь м'яке, і, розплющивши очі, він побачив, що ноги його не впираються в стремена, а спокійнісінько спочивають край дубового письмового столу.

Отож я й кажу вам, що Додсон, глава маклерської контори “Додсон і Деклер” на Волл-стріт, розплющив очі. Пібоді, довірений секретар, стояв біля його крісла, не наважуючись заговорити. Внизу чути було приглушений гуркіт коліс, заспокійливо хурчав електричний вентилятор.

— Гм! Пібоді, — сказав Додсон, моргаючи. — Я, здається, заснув. І бачив дивний сон. У чому річ? Пібоді?

— Містер Вільямс із компанії “Тресі й Вільямс” чекає прийому, сер. Він прийшов розрахуватися за акції Ікс, Ігрек, Зет. Він з ними погорів, якщо пам'ятаєте, сер.

— Так, пам'ятаю. Який у них сьогодні курс, Пібоді?

— Один долар вісімдесят п'ять центів, сер.

— Отож і нехай платить за такою ціною.

— Пробачте, сер, — досить боязко сказав Пібоді, — що я вам набридаю, але я говорив з Вільямсом. Він ваш давній друг, містере Додсон, а ви практично скупили всі акції цієї компанії. Я подумав, що ви могли б, тобто я подумав, що ви, мабуть, не пам'ятаєте, що він продав вам ці акції по дев'яносто вісім центів. Якщо йому доведеться платити по сьогоднішньому курсу, то він втратить усе до останнього цента.

Вираз Додсоного обличчя враз змінився — на ньому проглянула холодна лють і невблаганна жадібність. Душа цього чоловіка визирнула на мить на поверхню, як визирає часом лихе обличчя з вікна поважного дому.

— Нехай платить по долару вісімдесят п'ять, — відказав Додсон. — Боліварові не вивезти двох.

ДІЛОВІ ЛЮДИ

НЕМОВЛЯТА В ДЖУНГЛЯХ

Якось у Літл-Року найбільший на всьому Заході сучий син і шахрай Монтегю Сільвер каже мені:

— Якщо ти, Біллі, колись виживеш із розуму і відчуєш, що вже застарий чесно дурити голови дорослим людям, то чеши тоді до Нью-Йорка. У нас на Заході йолопи з'являються на світ Божий щохвилини, зате в Нью-Йорку вони плодяться без ліку, як пуголовки в теплій воді!

Минуло два роки, і ось я помічаю, що вже почав забувати імена російських адміралів, а на лівій скроні у мене проступило кілька сивих волосин. Бачу, пора скористатися порадою Сільвера.

І ось одного дня, десь в обідню пору, прикотив я до Нью-Йорка й пішов потинятися по Бродвею. Коли глядь — леле, та це ж сам Сільвер! Стоїть собі під готелем, прихилившись плечем до стіни, і наводить шовковою хустинкою на нігтях блиск. А сам такий вифранчений, ніби щойно вийшов з галантерейної крамниці.

— Склероз чи стареча неміч? — питаю.

— О, Біллі! — зрадів Сільвер. — Радий тебе бачити. Так, я вирішив, що на Заході всі стали надто розумні. А Нью-Йорк я залишив собі якраз на закуску. Щоправда, обдирати ньюйоркців — це, звісно, останнє діло. Вони ж ніколи не зроблять тобі нічого поганого і пальчиком не зачеплять, навіть нічого такого не подумують. Я б не хотів, аби моя матуся дізналася, що її синок витрушує кишені у придуркуватих. Не так вона мене виховувала!

— Он що! Виходить, у приймальні пана спеціаліста вже товпляться охочі вивернути свої кишені?

— Товпитися не товпляться, — відповідає Сільвер. — Тепер це діло не треба дуже рекламувати. Я ж тут тіль-

ки місяць. Однак почати вже готовий. І всі учні недільної школи Віллі Манхеттена, що виявили бажання зробити свій внесок у моє благородне діло, навіть сподіваються побачити свої фото в “івнінг дейлі”.

— Цей місяць я вивчав Нью-Йорк, — провадить далі Сільвер, — щодня читав газети і тепер знаю місто незгірш, ніж коти в муніципалітеті знають звички чергового полісмена. Тут такі люди, що як трохи загавишся підмести у них кишеню, то вони одразу гуп! на землю і ну верещати та дригати ногами. Та ходімо краще до мене, Біллі, я розкажу тобі все до ладу. Задля нашої дружби ми візьмемося за це місто разом.

І Сільвер повів мене до себе в готель. Чого тільки не було в його номері! Цілі завали.

— Є багато способів видурити грошики в цих столичних йолопів, — розповідає Сільвер. — Більше навіть, ніж способів варити рис у Чарлстоні¹, що в Південній Кароліні. Цих бевзів можна купити на що завгодно. У більшості з них мізки набакир. Чим більше вони знають, тим менше розуміють. Оце тільки недавно один чоловік продав Дж. П. Моргану намальований олією портрет Рокфеллера-молодшого, а сказав, що то знаменита картина Андреа дель Сарто “Іоанн Хреститель замолоду”!²

Бачиш он там у кутку паку друкованого мотлоху? Це, Біллі, справжні золоті розсипи. Одного дня я почав був їх продавати, та вже за дві години торгівлю довелося припинити. Спитаєш чому? Бо мене арештували за те, що я влаштував на вулиці мало не мітинг. У черзі й справді вже доходило до бійки. По дорозі до дільниці я примудрився ще продати пачку цієї мури полісменів. Але потім зняв цю штуку з продажу. Не хочу, щоб люди віддавали мені гроші просто так. Хочу, щоб вони хоч трохи поворушили мізками, бо інакше це вражає моє почуття власної гідності. Я хочу, щоб вони бодай спробували вгадати, якої літери бракує в слові “Чік-го” або прикупити карту до пари дев’яток, перше ніж віддати мені хоч цент зі свого гаманця.

А потім мені трапилася ще одна махінація, тіль-

ки ж така вже легенька, що просто довелося від неї відмовитися. Бачиш на столі он ту пляшку синього чорнила? Витатуював я, значить, на руці якір, приходжу в банк і кажу, що я — небіж адмірала Дьюї³. Мені одразу запропонували тисячу доларів готівкою на чек з ім'ям дядечка. Та, на жаль, — я не знав дядечкового імені! Тепер ти сам бачиш, як усе-таки легко працювати в цьому місті. А щодо простих злодіїв, то їх не заманиш до будинку доти, доки на столі не стоятиме гаряча вечеря й не чекатиме обслуга з університетською освітою. В цьому місті можеш де завгодно і кому завгодно зробити з черева решето, а потім такий випадок усе одно назвуть словесною образою чи просто хуліганством.

— Слухай, Монті, — кажу я, тільки-но Сільвер спинився перевести дух, — може, ти змалював і правдиву картину Манхеттена. Одначе я сумніваюсь. Я тут, правда, всього дві години, але мені не здалося, що місто — як спіла вишенька, лишилося тільки зірвати її. Як на мене, то в Нью-Йорку саме бракує *gus in urbe*⁴. Мене б влаштувало куди більше, якби у людей тут стирчала в чубах солома і вони любили вдягатись у вельветові жилети й носити в кишеньці годинник завбільшки з кулак. Мені здається, що не такі вже вони простачки.

— Тоді з тобою все ясно, Біллі, — каже Сільвер. — Тут з усіма переселенцями так. Це правда — Нью-Йорк більший від Літл-Рока чи Європи, і на приїжджого чоловіка він наводить жах. Але дарма, це в тебе мине. Я ж кажу, часом аж рука свербить надавати людям по пиці за те, що вони не надсилають мені своїх грошей, складених у кошики для білизни й побризканих зверху отрутою від комах. Ох, як я не люблю виходити по гроші на вулицю! А знаєш, хто носить у цьому місті діаманти? Отож-бо. Жінки шахраїв і наречені злодюг. Обчухрати ньюйоркців легше, ніж вишити на дитячому слинявчику голубу троянду. Мене тільки одне турбує: щоб не поламати сигар, коли кишені будуть напхані двадцятками.

— Сподіваюся, Монті, ти знаєш, що робиш, — кажу я. — Та, як на мене, краще сидіти в Літл-Році, зате з синицею в руці. Навіть якщо урожай там бідненький, не важко знайти кількох фермерів, котрі поставлять свій підпис під клопотанням про будівництво нової пошти, а той папір можна потім зареєструвати в окружному банку й вибити сотні дві доларів. А тут у людей, здається, надто розвинене почуття самозбереження і скупість. Боюся, що для такої гри ми з тобою мало треновані.

— А ти не бійся, — відповідає Сільвер. — Я знаю цей Роззявіль під Йолоптауном так само добре, як те, що Північна річка — це Гудзон, а Східна річка — зовсім не річка⁵. Та тут за чотири квартали від Бродвею живуть люди, які в своєму житті, крім хмарочосів, ніяких будинків і не бачили. Метикуватий, енергійний житель Заходу за якихось три місяці неодмінно зверне на себе увагу, достатню для того, щоб заслужити ласки Джерома або невдоволення Лоусона...

— Досить гіпербол, — кидаю я. — Краще скажи: ти знаєш якийсь нескладний спосіб видурити у суспільства долар-два, але так, щоб не звертатися до Армії рятунку⁶ і не зомлівати на сходах у міс Еллен Гулд?

— Хоч десять способів! — каже Сільвер. — Скільки в тебе капіталу, Біллі?

— Тисяча, — відповідаю.

— А в мене тисяча двісті, — каже Сільвер. — Складемося і візьмемося за великий бізнес. Є стільки способів заробити мільйон, що я просто не знаю, з якого почати.

На другий день уранці Сільвер зустрічає мене біля готелю вчистий, збуджений, радісний, аж сяє.

— Сьогодні пополудні, — каже, — зустрічаємося з самим Дж. П. Морганом⁷. Тут у готелі я знаю одного чоловіка, то він хоче нас познайомити. Це Морганів приятель. Каже, що той дуже любить людей із Заходу.

— Дуже мило, — відповідаю. — Це вже на щось схоже. Буду радий познайомитися з містером Морганом.

— Авжеж, — киває головою Сільвер, — нам не завадить завести деякі знайомства серед фінансових ко-

ролів. Мені подобається, що в Нью-Йорку так привітно зустрічають приїжджих.

Сільверового знайомого звали Клейном. О третій годині Клейн привів свого приятеля з Уолл-стріту в номер Сільвера. “Містер Морган” був трохи схожий на своє зображення на портретах, ліва нога у нього була обмотана волохатим рушником, і ходив він з палицею.

— Містер Сільвер, містер Пескад, — знайомить нас Клейн. Думаю, джентльмени, — веде він далі, — називати ім'я найбільшого фінансового...

— Годі тобі, Клейне, — спиняє його містер Морган. — Радий з вами познайомитися, джентльмени. Мене дуже цікавить Захід. Клейн сказав, що ви з Літл-Рока. Якщо не помиляюсь, у мене в тих краях є кілька залізниць. А якщо хтось із вас, хлоп'ята, має бажання перекинутися в покер, то я...

— Слухай, Пірпонт, — перебиває його Клейн, — ти що, забув?

— О, даруйте, джентльмени! — похоплюється Морган. — Відколи мене мучить подагра, я часом граю вдома з приємною компанією в карти. А хто з вас, літлрокців, чув там про Одноокого Пітера? Він жив у Сіетлі, Нью-Мексико.

Не встигли ми відповісти, як містер Морган почав бігати по кімнаті туди-сюди, гупати палицею по підлозі й голосно лаятись.

— Що таке, Пірпонт, — всміхається Клейн. — Сьогодні на Уоллстріті хтось намагається збити курс ваших акцій?

— Який там у біса курс акцій! — кричить містер Морган. — Це я через оту картину. Саме згадав про неї. Я послав свого агента аж у Європу, щоб купив її. Сьогодні одержав від нього телеграму. Пише, що не може знайти картини в усій Італії. А я б уже завтра дав за неї п'ятдесят тисяч доларів. Та що п'ятдесят — усі сімдесят п'ять! Я дав своєму агентові а la carte купити картину за будь-які гроші. Просто не розумію, чому картинні галереї допускають, щоб да Вінчі⁸...

— О містере Морган, — каже Клейн, — а я думав, що ви вже зібрали всього да Вінчі.

— А що то за картина, містере Морган? — питає Сільвер. — Певно, така велика, що буде на всю стіну хмарочоса “Праска”? — Боюся, ви розумієтесь у мистецтві, як куряче гузно, містере Сільвер, — відповідає Морган. — Завбільшки вона двадцять сім дюймів на сорок два і називається “Кохання спочиває”. А намальовано на ній гурт дівчат-манекенниць, які танцюють тустеп на березі лілової річки. В телеграмі сказано, що картину, мабуть, уже вивезли до Америки. А без неї моя колекція не повна. Ну, будьте здорові, джентльмени. Наш брат фінансист повинен рано лягати й рано вставати.

Містер Морган із Клейном узяли кеб і поїхали. А ми з Сільвером завели мову про те, які ж прості й довірливі бувають великі люди. Сільвер зауважив, що обібрати такого чоловіка, як містер Морган, було б просто ганьба. А я відповів, що, на мою думку, це було б скоріше необачно. Після обіду Клейн запропонував нам пройтися по місту, і ми втрюх — я, він і Сільвер — вирушили на Сьому авеню оглянути тамтешні визначні місця. Дорогою Клейн побачив у вітрині лихваря запонки і запалився бажанням їх купити. Ми з Сільвером зайшли з ним до крамниці.

Коли ми повернулися в готель і Клейн пішов до себе в кімнату, Сільвер раптом підскочив до мене і, розмахуючи руками, вигукнув:

— Ти бачив, Біллі? Ти бачив її?

— Кого? — питаю.

— Таж картину, яку шукає Морган! Вона висить у крамниці лихваря, над самісіньким його столиком. Я тільки не хотів при Клейні нічого казати. Це та сама, щоб я вмер! Дівиці як живі, з тих, що носять спіднички сорок шостого розміру. Але там вони без спідничок, стоять собі на березі річки і так знудьговано переставляють ногами. Скільки там містер Морган збирався дати за картину? Невже тобі й це треба розжовувати? Вони там у крамниці, либонь, і самі не знають, який скарб висить у них над головою!

Другого ранку, не встиг ще лихвар відчинити своєї крамниці, а ми з Сільвером уже під дверима. Так наче хоч зараз ладні скинути з плеча й віддати за пляшку вихідний костюм. Заходимо в крамницю й починаємо нібито розглядати ланцюжки до годинників.

— А що то у вас за мазанина висить? — питає ніби між іншим Сільвер лихваря. — Ота руденька ціпочка з гострими лопатками нічогенька. Я б дав за неї доларів два, ще й з чвертю. Тільки ж ви ще перекинете й розіб'єте котрусь із своїх витребеньок, як почнете знімати картину.

Лихвар, мовчки показуючи нам срібні ланцюжки, всміхнувся.

— Цю картину, — каже, — рік тому заставив у мене один джентльмен з Італії. Я дав йому під неї п'ятсот доларів. Це "Кохання спочиває" Леонардо да Вінчі. А два дні тому термін викупу минув, і тепер я можу продати її як невикуплену заставу. Погляньте ось на цей ланцюжок, тепер такі дуже модні.

Через півгодини ми з Сільвером заплатили лихвареві дві тисячі доларів, узяли картину і вийшли з крамниці. Сільвер найняв кеб і помчав з картиною до контори Моргана. А я повернувся в готель і сів чекаати Сільвера. Він прийшов за дві години.

— Ну що, застав містера Моргана? — питаю. — Скільки ти взяв у нього за картину?

Сільвер сідає до столу й починає мовчки перебирати китиці скатертини.

— Щиро кажучи, містера Моргана я й не бачив, — нарешті озивається він. — Річ у тім, що містер Морган уже цілий місяць як у Європі. Але ось що шкребе мені душу, Біллі: в усіх універсальних магазинах продається ця сама картина, навіть у рамці, і коштує вона три долари й сорок вісім центів. А за саму рамку загадують три з половиною долари. Оцього вже я ніяк не можу втямити.

МІСТО БЕЗ ПРИГОД

Сповнені пиhi міста
Ведуть суперечки палкі,
Що ті — від гірського хребта,
А ті — від просторів морських.

Р. Кіплінг⁹

Можете ви собі уявити роман про Чікаго, чи Буффало, або, скажімо, Нешвілл (штат Теннессі)? У Сполучених Штатах є троє міст, про які пишуть: Нью-Йорк, звісно, потім Новий Орлеан, і — найкраще з усіх — Сан-Франциско.
Френк Норріс¹⁰

Схід — це Схід, а Захід — це Сан-Франциско, так вважають каліфорнійці. Каліфорнійці — це окрема раса, вони — не просто жителі штату. Це південці Заходу. Жителі Чікаго не менш віддані своєму місту; але якщо ви спитаєте їх, чому саме, вони, заїкаючись, мимритимуть щось про рибу з озера і про новий будинок товариства “Диваків”. Каліфорнійці ж почнуть оповідати з усіма подробицями.

Насамперед, поки ви думатимете про свої рахунки за вугілля і про вовняну білизну, вони добрих півгодини говоритимуть про благодатний клімат. А коли, помилково сприйнявши ваше мовчання за схвалення, розпаляться дужче, так розмалюють місто Золотих Воріт, наче то якийсь Багдад Нового світу. Ну, скажімо, щодо цього заперечень немає. Але, дорогі мої кузени (по Адаму та Єві)¹¹, необачним буде той, хто, тицьнувши пальцем у географічну карту, скаже: “А ось у цьому місті нема нічого романтичного... Що тут може трапитись?” Зухвало й нерозважливо було б однією фразою кинути виклик історії, романтиці і видавництву “Ренд і Мак-Неллі”¹².

Нешвілл. Місто, торговий порт і столиця штату Теннессі. Розташовано на річці Камберленд і на перехрещенні двох залізниць. Найважливіший центр освіти на Півдні”.

Я вийшов із поїзда о восьмій вечора. Марно погортавши словника у пошуках підходящих прикметників, я змушений був звернутися до фармакопеї.

Візьміть лондонського туману тридцять відсотків, малярії десять відсотків, світильного газу двадцять відсотків, роси, зібраної рано-вранці на цегельні, двадцять п'ять відсотків, жимолості п'ятнадцять відсотків. Змішайте.

Ця суміш дасть вам певне уявлення про нешвіллську мряку. Не така пахуча, як кульки нафталіну, і не така густа, як гороховий суп, але нічого — люди дихають.

Я поїхав до готелю якимсь ридваном. Чимало зусиль довелося мені докласти, щоб не видертись, як Сідней Картон¹³, на його дах. Воза тягла пара допотопних тварин, на передку сиділо щось темне, але вже вирване з п'їтьми рабства.

Я стомився і хотів спати. Отож, діставшись до готелю, хутенько заплатив п'ятдесят центів, як зажадав візник, і, їй-Богу, майже стільки ж додав на чай. Я знав звички людей цієї породи і не мав ніякого бажання слухати його патякання про колишнього господаря і про те, що було “до війни”.

Готель був одним із тих, що їх рекламують як “заново опоряджені”. Це означає: на двадцять тисяч доларів нових мармурових колон, кахля, електричних люстр та мідних плювальниць у вестибюлі, а також новий розклад руху поїздів і літографії з краєвидами навколишніх гір — у кожному просторому номері нагорі. Адміністрація поводитися бездоганно, була уважна, витончено чемна; прислуга повільна, як черепаха, і добродушна, як Ріп ван Вінкль¹⁴. А годували так, що заради цього варто було проїхати тисячу миль. У всьому світі навряд чи є готель, де подавали б таку курячу печінку “en brochette”¹⁵.

Під час обіду я запитав офіціанта-негра, що робиться у них у місті. Він якусь хвилину зосереджено думав, потім відповів:

— Бачте, бос, я, гадаю, що після заходу сонця тут нічого не робиться.

Сонце вже зайшло — давно потонуло у мряці. Отже, цього видовища я не побачу. Але я вийшов на вулицю, під дощ, сподіваючись усе-таки щось побачити.

“Його збудовано на нерівному місці. Вулиці освітлюються електрикою. Щороку витрачається енергії на 32 470 доларів”.

Вийшовши з готелю, я одразу став свідком расових заворушень. На мене ринула юрма чи то бедуїнів, чи арабів, чи зулусів, озброєних... Щоправда, я відчув полегкість, коли побачив, що вони озброєні не гвинтівками, а канчуками. І ще я помітив невиразні обриси каравану темних і незграбних екіпажів і, почувши заспокійливі вигуки: “Будь-який кінець міста, бос, п’ятдесят центів”, зметикував, що я не жертва, а всього-навсього клієнт.

Я йшов по довгих вулицях, і всі вони вели вгору. Мені було цікаво, як вони потім спускаються. На головних вулицях я подекуди бачив освітлені крамниці; бачив трамвай, що розвозив у всі кінці міста шановних городян; бачив пішоходів, котрі практикувались у мистецтві підтримувати розмову; чув сплески сумовитого сміху, що линули з павільйону, де подавали морозиво. “Неголовні” вулиці, здавалося, прагнули зачарувати миром і затишком, що панували під їхніми дахами. В багатьох будиночках за цнотливо запнутими фіранками світилися вогні, де-не-де акуратно і доброзвичайно бринькав рояль. Справді, тут “мало що робилося”. Я пошкодував, що не вийшов до заходу сонця. І повернувся в готель.

“У листопаді 1864 року загін конфедератів генерала Гуда¹⁶ рушив на Нешвілл¹⁷, де й оточив частини урядових військ під командуванням генерала Томаса¹⁸. Останній заробив вилазку і у жорстокому бою розбив південців”.

Усе своє життя я був свідком і шанувальником дивовижної влучності, якої досягають південці в мирних боях, спльовуючи тютюн. Але в цьому готелі на мене чекав сюрприз. У великому вестибюлі було дванадцять нових, блискучих, містких, імпозантних мідних плювальниць, таких високих, що їх можна було б назвати урна-

ми, й таких широких, що за п'ять кроків найкраща з подаючих жіночої бейсбольної команди, напевно, змогла б поцілити м'ячем у будь-яку з них. І хоч тут шаленіла запекла битва, вороги не були переможені. Вони стояли блискучі, нові, поважні, місткі, незаймані. Але Боже праведний! — кахляна підлога, чудова кахляна підлога! Я мимоволі згадав битву під Нешвіллом і, за своєю дурною звичкою, зробив деякі висновки щодо успадкованої влучності. Тут я вперше побачив майора (недоречна чемність) Кесуела. Глянувши на нього, я одразу збагнув, що то за один. Мій давній друг А. Теннісон¹⁹ сказав, як завжди, влучно: “Пророче, прокляни балакучого язика. І прокляни британського паразита-пацюка”.

Розгляньмо слово “британський” як таке, що підлягає заміні *ad libitum*²⁰. Пацюк завжди лишається пацюком.

Цей чоловік шастав по готелю, наче голодний собака, що забув, де він закопав кістку. У нього було широке, м'ясисте, червоне обличчя, сонною масивністю схоже на обличчя Будди²¹. Він мав тільки одну принадну рису — був ретельно поголений. Доки чоловік користується бритвою, печать звіра не ляже на його обличчя. Думаю, якби того дня він не поголився, я б знехтував його авансами і в кримінальному літописі світу не було б записано ще одне вбивство.

Я стояв за п'ять кроків від однієї з плювальниць, коли майор Кесуел відкрив по ній вогонь. Мені стало спостережливості, щоб збагнути, що нападаюча сторона користується кулеметом Гетлінга, а не якоюсь там малокаліберною гвинтівкою. Тому я швидко ступив крок убік, й це дало майорові привід вибачитися переді мною як представником мирного населення. Він був якраз балакучий. За чотири хвилини майор став моїм приятелем і потяг мене до бару.

Хочу застерегти, що й сам я південець, але не за фахом чи ремеслом. Я уникаю краваток-шнурків, капелюхів з опущеними крисами, чорних сюртуків “принц Альберт”, розмов про кількість тюків бавовни, знищених генералом Шерманом²², і жування тютюну. Коли

оркестр виконує “Діксі”²³, я не плещу в долоні. Я зручно вмощуюсь у шкіряному фотелі, замовляю ще пляшку пива і мрію...

Майор Кесуел грюкнув кулаком по стойці, і йому, наче луна, відгукнулася перша гармата на форті Семтер²⁴. Коли ж його промова про Громадянську війну вибухнула останнім залпом на Аппоматоксі²⁵, у мене зажеврила надія. Але тут він перейшов на родовідні дерева і довів, що Адам був усього троюрідним братом сім’ї Кесуел, та й то тільки в боковій її парості. Покінчивши із генеалогією, Кесуел, на велику мою огиду, заходився теревенити про свої сімейні справи. Згадав свою дружину, простежив її походження аж до Єви і зятято спростував чутки про те, що вона нібито має якісь родинні зв’язки з країною Нод...²⁶

У мене виникла підозра, що майор затіяв увесь цей шум-гам, аби я забув, що напої замовив він, — сподівався, що, спантеличений балачкою, я заплачу за них. Та коли ми випили, він жбурнув на стойку срібного долара, той аж задзвенів. Після цього мені не лишалося нічого іншого, як замовити ще. Розплатившись, я рішуче попрощався з ним; з мене було досить його товариства по саму зав’язку. Але він усе-таки устиг голосно похвалитися прибутками своєї дружини і показати мені повну пригорщу срібних монет.

Коли я підійшов до контори по ключ, клерк увічливо сказав:

— Якщо цей Кесуел вам набридає і ви поскаржитесь, ми його витуримо. Нестерпна особа, гультай, без певних засобів до існування, хоч у нього, як правило, й водяться гроші. На жаль, ми не маємо законних підстав викинути його звідси.

— Ні, нащо ж, — відповів я. — У мене немає поважних причин скаржитись на нього. Але хочу зауважити, що я й справді не шукаю його товариства. Ваше місто, — вів я далі, — мабуть, дуже тихе. Які втіхи, пригоди або розваги можете ви запропонувати гостеві?

— Ну, скажімо, сер, — мовив клерк, — у наступний четвер буде шоу. Там... А втім, я пошукаю оголошен-

ня, і вам його принесуть у номер, коли подаватимуть воду з льодом. На добраніч.

Зайшовши до своєї кімнати, я визирнув у вікно. Було близько десятої, але переді мною лежало вже занімиле місто. Ще й досі мрячило, де-не-де миготіли вогники, але так далеко один від одного, як коринки в солодкій булці, що продається на дамському благодійному базарі.

“Тихе місце, — подумав я, коли мій перший черевик упав над головою постояльця, що жив у кімнаті внизу. В тутешньому житті нема того, що надає яскравості й різноманітності містам Заходу і Сходу. Це просто звичайне собі, гарне, нудне, ділове місто”.

“Нешвілл посідає одне з перших місць серед промислових центрів країни. Це — п'ятий взуттєвий ринок Сполучених Штатів. Найбільший на Півдні постачальник цукерок і печива. Веде широку оптову торгівлю мануфактурою, бакалією та аптекарськими товарами”.

Треба розповісти вам, як я потрапив до Нешвілла. Повірте, що цей відступ так само нудний для мене, як і для вас. Їхав я в інше місце у своїх справах, але “Північний літературний журнал” дав мені доручення завітати сюди, щоб налагодити особисті зв'язки з одним його позаштатним співробітником А. Едером чи Едер.

Едер (редакція нічого не знала про цього автора, хіба що його почерк) надіслав лиш кілька есе (утрачене мистецтво) та віршів. Погортавши їх під час сніданку, редактор схвально чортихнувся, а потім відрядив мене, доручивши будь-що умовити цього Едера і законтрактувати гамузом усю його (чи її) літературну продукцію по два центи за слово, поки якийсь інший видавець не запропонував йому (чи їй) десять, а то й двадцять.

Наступного ранку о дев'ятій, з'ївши курячу печінку “en brochette” (неодмінно покуштуйте, коли потрапите до цього готелю), я вийшов під дощ, кінця якому не було видно. На першому ж розі натрапив на дядечка Цезаря. Це був дебелий негр, старіший од пірамід, геть сивий, з обличчям, що нагадувало мені спочатку Брута²⁷, а за мить покійного короля Сет-

тївайо²⁸. Особливо незвичайним було його пальто такого я ще ніколи не бачив і, певне, ніколи не побачу. Воно сягало йому до щиколоток, було колись сіре, як військова форма південців. Проте дощ, сонце й роки так поплямили його, що поряд з ним плащ Іосифа²⁹ видався би блідою гравюрою в одну фарбу. Я так докладно описую це пальто через те, що воно відіграє роль у наступних подіях, до яких ми ніяк не можемо дійти, бо ж важко собі уявити, що в Нешвіллі може статися якась подія.

Пальто, певно, було колись офіцерською шинеллю. Каптура на ньому вже не лишилося. Спереду шинель колись була шляхетно оздоблена галуном і китицями. І галун, і китиці теж давно зникли. Замість них був старанно пришитий, мабуть, його пришила якась іще не померла чорна “маммі”, новий галун, хитромудро скручений із звичайнісінької мотузки. Мотузка потерлась і розсукалася. Цей неоковирний витвір, на який витратили стільки праці, здавалося, мав стати заміником втраченої пишноти, оскільки мотузку пришили по кривій, що лишилася від колишнього галуна. А на довершення смішного й жалюгідного вигляду одєжини всі гудзики на ній були обірвані. Лишився тільки один — другий зверху. Пальто зав'язувалося шнурками, які були протягнуті у петлі в одній полі і грубо проткнуті дірки в другій. На світі ще не було вбрання, так фантастично розмальованого і помереженого такою силою відтінків. Один-єдиний гудзик, жовтий, роговий, завбільшки з півдолара, був пришитий товстою шворкою.

Негр стояв біля карети, такої старезної, що, певно, ще Хам³⁰, вийшовши з ковчегу, запрягав у неї пару тварин і займався своїм візницьким промислом. Коли я підійшов, негр відчинив дверцята, дістав мітелку з пір'їн, помахав нею для годиться і сказав глухим, низьким голосом:

— Прошу, сар. Карета чиста, ані порошинки. Прямісінько з похорону, сар.

Я зрозумів, що заради таких урочистих okazji, як похорон, карети тут прибирають особливо ретельно.

Оглянувши вулицю і шеренгу ридванів край тротуару, я впевнився, що вибору немає. В своєму записнику я знайшов адресу Едера.

— Мені треба на Джессамайн-стріт, номер вісімсот шістдесят один, — сказав я і вже поставив ногу на приступку. Але тієї ж миті товста, довга, мов у горили, рука старого негра загородила мені вхід. На його масивному, похмурому обличчі майнула підозра і ворожість. Потім, скоро оговтавшись, він улесливо запитав:

— А чого ви туди їдете, бос?

— А тобі що до того? — відповів я досить різко.

— Нічого, сар, нічого. Тільки та вулиця надто тиха, по ділу туди ніхто не їздить. Прошу, сідайте. Сидіння чисте, я прямо з похорону, сар.

Було туди, мабуть, милі півтори. Я нічого не чув, крім страшного гуркоту старовинної карети по нерівній бруківці. Я нічого не відчував, крім дрібного дощичку, просякненого тепер запахом вугільного диму і чогось на зразок суміші дьогтю з квітами олеандра. Єдине, що я бачив крізь залиті дощем віконця, це дві шеренги похмурих будівель.

“Місто займає площу 10 квадратних миль, загальна довжина вулиць 181 миля, з них забрукованих — 137 миль; магістралі водопроводу, будівництво якого коштувало 2 000 000 доларів, становлять 77 миль”.

Будинок 861 на Джессамайн-стріт був напіврозвалений особняк. Він стояв кроків за тридцять від вулиці закритий розкішною купою дерев і непідстрижених кущів; ряд самшитових кущів уздовж паркану майже зовсім затуляв його. Хвіртка трималася на мотузяній петлі, накинутій на найближчий стовпчик паркану. Тому, хто діставався за паркан, ставало зрозуміло, що будинок під номером 861 — це лише кістяк, тінь, привид колишньої величі та пишноти. Але в оповіданні я ще не дістався туди.

Коли карета перестала гуркотіти і стомлені чотириногі спинились, я відлічив негрові п'ятдесят центів і з приємним відчуттям власної щедрості додав ще двадцять п'ять. Він не взяв грошей.

— Два долари, сар, — сказав він.

— Чому ж це? — запитав я. — Я прекрасно чув твої вигуки біля готелю: “П’ятдесят центів у будь-який кінець міста”.

— Два долари, сар, — уперто повторив він. — Це дуже далеко від готелю.

— Це в межах міста, це не за містом, — доводив я. — Не сподівайся, що ти підчепив зеленого янкі. Бачиш оті гори, — вів я далі, показуючи на схід (хоч і сам за дощем нічого не бачив), — то знай, що я народився і виріс там. А ти, дурний старий негр, невже не вмієш розпізнавати людей?

Похмуре обличчя короля Сеттівайо пом’якшало.

— То ви з Півдня, сар? Це ваші черевики ввели мене в оману: для джентльмена з Півдня у них надто гострі носи.

— Тепер, гадаю, вартість проїзду буде п’ятдесят центів? — невблаганно запитав я.

На його обличчі знову на мить майнув вираз жадоби й ворожості.

— Босе, — сказав він. — П’ятдесят центів правильна плата, але мені потрібні два долари, сар. Неодмінно два долари. Не те, щоб я вимагав їх у вас, сар, коли вже я знаю, звідки ви. Я так кажу тільки тому, що мені конче потрібні два долари сьогодні ввечері... А справи йдуть кепсько.

Тепер його важке обличчя осявали спокій і певність. Йому пощастило більше, ніж він сподівався. Замість зеленого новачка, що не знає такси, він натрапив на старожила.

— Ой ти ж безсоромний старий шахрай, — сказав я, опускаючи руку в кишеню. — Тебе слід було б здати в поліцію.

Вперше я побачив його усмішку. Він знав. Чудово знав. Знав од самого початку.

Я дав йому два доларових папірці. При цьому звернув увагу, що один з них побував у бувальцях. Правий верхній ріжок його було відірвано, і, крім того, він був роздертий посередині й склеєний. Смужка

тоненького блакитного паперу, наклеєна вздовж розриву, робила купюру придатною для подальшого вжитку.

Та годі вже про цього африканського бандита; він був щасливий; я підняв мотузяну петлю й відчинив скрипучу хвіртку.

Як я вже казав, переді мною був лише кістяк будинку. Малярська щітка вже років двадцять не торкалася його. Я не міг збагнути, як це досі сильний вітер не змів його, аж поки не звернув уваги на дерева, що тісно росли довкола, — дерева, які бачили битву при Нешвіллі, але все ще простягали свої віти до будинку, захищаючи його від вітру, ворогів та холоду.

Азалія Едер — сива жінка років п'ятдесяти, нащадок кавалерів, худа й слабенька, чимось схожа на своє житло, вбрана в плаття, дешевше і охайніше від якого я ніколи не бачив, зустріла мене з простотою королеви.

Вітальня видалася мені завбільшки з квадратну миль, бо в ній не було нічого, крім кількох рядів книжок на нефарбованих білих соснових полицях, ковдри з клаптиків матерії, розбитого мармурового столу, волосяної канапи без волоса та двох чи трьох стільців. Та ще була картина, намальована кольоровими олівцями — букетик садових братків. Я роззирнувся, шукаючи портрет Ендрю Джексона³¹ і висячу корзинку із соснових шишок, але їх не було.

Я поговорив з Азалією Едер і дещо хочу розповісти вам. Дитя старого Півдня, вона була дбайливо викохана в парникових умовах. Її знання були неширокі, але по-своєму глибокі й напрочуд оригінальні. Вона виховувалась удома, і її уявлення про світ ґрунтувалися на умовиводах та інтуїції. З таких людей і складається нечисленна, але коштовна й унікальна порода есеїстів. Доки вона говорила, я старався змахнути з рук, хоч його й не було, порох від шкіряних корінців Лемба³², Чосера³³, Хезліта³⁴, Марка Аврелія³⁵, Монтеня³⁶ та Худа³⁷. Яка вона була чудова, ця Азалія Едер! Яка цінна знахідка! У наші дні усі знають так багато — надто багато! — про справжнє життя. Я одразу зрозумів, що Азалія Едер дуже бідна. “У неї є будинок і є в що одяг-

нутись, але більше, видно, нічого немає”, — подумав я. Отож, розриваючись між своїми обов’язками перед журналом та відданістю поетам і есеїстам, котрі б’ються проти генерала Томаса в долині Камберленд, я слухав її голос, який звучав, наче клавикорди, і розумів, що не зможу заговорити про контракт. У присутності дев’ятох муз і трьох грацій не так-то просто звести розмову до двох центів. “Доведеться приїхати ще раз, коли я настроююсь на комерційний лад”. І все-таки я сказав їй про мету свого приїзду, й ділову розмову було призначено на третю годину наступного дня.

— Ваше місто, — мовив я, збираючись уже йти (у такі хвилини завжди кажуть банальні фрази), — певне, дуже тихе, спокійне, сказати б, сімейне місто, де рідко трапляється щось незвичайне.

“Воно підтримує з Заходом і Півднем інтенсивну торгівлю залізними виробами, і його млини пропускають щодня понад 2000 барелей зерна”.

Азалія Едер, здавалося, про щось замислилась.

— Я ніколи не думала про нього з цього погляду, — сказала вона з якоюсь властивою їй напруженою відвертістю. — Хіба пригоди не трапляються саме в тихих, спокійних місцях? Мені здається, що при сотворінні світу, якби хтось уже в перший понеділок висунувся з вікна, то почув би, як падають грудки землі з Божої лопати, якою він громадив оці вічні гори. А до чого звелось найгучніше починання світової історії? Я кажу про Вавілонську башту. До двох-трьох сторінок на есперанто в “Північно-американському огляді”.

— Авжеж, — безглуздо відповів я, — людська природа скрізь однакова, але в деяких містах якось більше розмаїтості... е-е-е... більше драматизму та руху і... е-е... романтики.

— То так здається, — зауважила Азалія Едер. — Я багато разів подорожувала довкола світу на золотому повітряному кораблі, крилами якого були книги та мрії. Я бачила (під час однієї з таких уявних мандрівок), як турецький султан власноручно задушив мотузкою одну із своїх жінок за те, що вона відкрила об-

личчя на людях. Я бачила, як один чоловік у Нешвіллі подер на клапті квитки в театр, бо його жінка збиралась піти туди, закривши обличчя шаром рисової пудри. У китайському кварталі Сан-Франциско я бачила, як дівчину-рабіню Сінг повільно занурювали у киплячу мигдалеву олію, дюйм за дюймом, змушуючи присягнутися, що вона більш ніколи не зустрінеться зі своїм коханим американцем. Вона здалася, коли кипляча олія сягнула на три дюйми вище колін. Я бачила, як недавно на вечірці від Кіті Морган одвернулися сім її найкращих шкільних подруг, бо вона вийшла заміж за маляра. Кипляча олія доходила їй до самого серця, але поглянули б ви, з якою чарівною усмішкою вона йшла від столу до столу. О так, це нудне місто. Тут тільки червоні цегляні будинки, які розтягнулися на кілька миль, тільки бруд, крамниці і склади деревини.

Хтось обережно постукав з чорного ходу. Азалія Едер чемно вибачилась і пішла дізнатися, хто це. Повернулася за три хвилини, її очі блищали, на щоках проступив легенький рум'янець, здавалося, вона помолодшала на десять років.

— Ви повинні випити у мене чашечку чаю з тістечками, — сказала вона.

Потім узяла маленький металевий дзвоник і подзвонила. Зайшла дівчинка-негритьянка років дванадцяти, боса, не дуже охайна, засунувши в рот великого пальця, грізно вирячила на мене очі.

Азалія Едер дістала з маленького потертого гаманця паперового долара — долара з відірваним правим верхнім ріжком, роздертого посередині і склеєного смужкою тоненького блакитного паперу. Без сумніву, це була одна з тих купюр, що я дав розбійникові-негру.

— Збігай, імпі, до крамнички містера Бекера на розі, — сказала Азалія Едер, даючи дівчинці долара, — і візьми чверть фунта чаю — того, що він завжди мені присилає, — і на десять центів тістечок. Мерщій. У нас саме вийшов увесь чай, — пояснила вона мені.

Імпі вийшла через задні двері. Не встиг ще стихнути тупіт її босих ніг на ганку, як дикий зойк — я був певен,

що то кричала вона, — розлігся в порожньому будинку. Потім глухий хрипкуватий голос розлюченого чоловіка змішався з писком і неясним белькотінням дівчинки.

Азалія Едер підвелася, не виказуючи ні тривоги, ані подиву, і вийшла. Ще хвилин зо дві я чув хриплувате чоловіче бурмотіння, лайку і метушню, потім Азалія Едер спокійно увійшла і сіла у своє крісло.

— Це дуже великий будинок, — сказала вона, — я здаю частину його пожильцеві. На жаль, я змушена відмінити запрошення на чай. У крамниці нема чаю того гатунку, який я завжди беру. Містер Бекер обіцяв дістати мені його завтра.

Я був певен, що Імпі не встигла ще й одійти від дому. Поцікавився, де тут поблизу проходить трамвай, і розпрощався. Вже десь посеред дороги я згадав, що не спитав у Азалії Едер, як її справжнє прізвище. Ну, та все одно, завтра взнаю.

Того ж дня я ступив на стежку пороку, на яку привело мене це місто без пригод. Я прожив у ньому тільки два дні, але й за цей час встиг ганебно набрехати по телефону і стати співучасником у вбивстві, співучасником *post factum*, якщо є таке юридичне поняття.

Коли я завертав за ріг перед моїм готелем, африканський візник, власник багатоколірного, єдиного в своєму роді пальта, перехопив мене, розчинив тюремні двері свого пересувного саркофага, помахав мітелкою з пір'їн і почав своє ритуальне:

— Прошу, босе, карета чиста, щойно з похорону. П'ятдесят центів у будь-який...

Тут він упізнав мене й широко всміхнувся.

— Вибачте, сар... Це ж ви — той джентльмен, якого я возив уранці. Щиро дякую вам, сар.

— Завтра о третій годині мені знову треба бути на Джессамайнстріт, — сказав я. — Якщо ти будеш тут, я поїду з тобою. То ти знаєш міс Едер? — спитав я, згадавши свій паперовий долар.

— Я належав її батькові, судді Едерові, сар, — відповів він. — Здається, вона дуже бідує, — сказав я. — Невеликі у неї прибутки, га?

Знову переді мною промайнуло люте обличчя короля Сеттівайо і тут же перетворилося на обличчя візника-здирника.

— Вона не голодує, сар, — тихо мовив він. — У неї є прибутки... Так, у неї є прибутки.

— Я заплачу вам п'ятдесят центів за поїздку, — сказав я.

— Цілком правильно, сар, — покірливо відповів він. — Це тільки сьогодні мені треба було мати два долари, сар.

Я ввійшов у готель і збрехав по телефону. Я протелеграфував видавцеві: "Едер наполягає восьми центрах слово". Відповідь надійшла такого змісту: "Погоджуйтесь негайно, телепню". Перед самим обідом "майор" Вентуорт Кесуел кинувся до мене з привітаннями так радісно, наче я був його давній друг, з яким він сто років не бачився. Я ще не стрічав людини, яка б з першого погляду викликала у мене таку ненависть і якої б так важко було спекатися. Він застав мене біля стойки, тому я ніяк не міг видати себе за непитушого. Я охоче перший заплатив би за випите, але він був один із тих гидких п'яниць, що виставляють себе напоказ, набридливо лізуть в очі й вимагають, щоб кожен цент, який вони витрачають на свою примху, супроводжували музика і фейєрверк.

Зробивши таку міну, ніби дає мільйон, Кесуел витяг з кишені два паперових долари і кинув одного на стойку. І я знову впізнав купюру з відірваним правим ріжком, роздерту посередині і склеєну смужкою тоненького блакитного паперу. Це знову був мій долар. Іншого такого бути не могло.

Я зайшов до своєї кімнати. Мряка й нудота похмурого південного міста, де не буває ніяких подій, нагнали на мене смуток і втому. Пам'ятаю, перед тим, як лягти, я подумав про таємничий долар (у Сан-Франциско він став би прекрасною зав'язкою для детективного оповідання). "Тут, здається, є трест візників, який має чимало акціонерів, сонно подумав я. — І як швидко видають у них дивіденти! Цікаво, що було б..." — і я заснув.

На другий день король Сеттівайо був на своєму місці й протрусив мої кістки по бруківці до будинку 861 на Джессамайн-стріт. Я звелів йому чекати і, коли звільнюсь, протрясти мене назад.

Азалія Едер була ще блідіша й тендітніша, ніж напередодні. Підписавши угоду (по вісім центів за слово), вона зблідла, як крейда, й раптом почала сповзати із стільця. Без особливих зусиль я підняв її, поклав на старовинну канапу, а потім вибіг на вулицю і гукнув піратові кавового кольору, щоб він покликав лікаря. З мудрістю, якої я не підозрював у ньому, негр залишив своїх шкап і побіг, певне, розуміючи, що гаяти часу не можна. За десять хвилин він повернувся з поважним, сивим, тямущим лікарем. Кількома словами (кожне дешевше, ніж вісім центів) я пояснив лікареві, як потрапив до цього порожнього таємничого будинку. Він розуміюче уклонився і спокійно звернувся до старого негра:

— Дядечку Цезарю, збігай до мене і скажи міс Люсі, щоб дала глечик свіжого молока й півсклянки портвейну. Мерщій. Тільки не кіньми. Біжи пішки — я хочу, щоб ти повернувся ще на цьому тижні.

Я впевнився, що лікар Меррімен теж не довіряє швидкості коней цього сухопутного пірата. Коли дядечко Цезар вийшов, ступаючи незграбно, але прудко, лікар ввічливо і водночас дуже уважно оглянув мене й нарешті, мабуть, вирішив, що зі мною можна говорити.

— Це від недоїдання, — сказав він. — Іншими словами — це наслідок злиднів, гордості й голоду. У місіс Кесуел багато відданих друзів, які були б раді допомогти їй, але вона не хоче приймати допомоги ні від кого, крім цього старого негра, дядечка Цезаря, який колись належав її родині.

— Місіс Кесуел? — здивовано спитав я. Потім глянув на угоду й побачив, що вона підписалася: "Азалія Едер-Кесуел".

— Я думав, що вона міс Едер, — сказав я.

— ...Яка вийшла заміж за п'яницю, ні на що невдатного неробу, сер, — додав лікар. — Кажуть, він забирає у неї навіть ті крихти, якими її підтримує старий слуга.

Коли принесли молоко та вино, лікар швидко привів Азалію Едер до пам'яті. Вона сіла й завела мову про красу осіннього листя (саме стояла осінь), про примхливість його кольорів. Мимохідь торкнулася своєї непритомності і пояснила, що це наслідок давньої хвороби серця. Вона лежала на канапі, а Імпі обмахувала її віялом. Проводжаючи лікаря до дверей, я сказав йому, що маю намір і змогу видати Азалії Едер значний аванс у рахунок її майбутнього співробітництва з журналом, і він, здавалося, був задоволений.

— Між іншим, — сказав він, — вам, можливо, буде цікаво знати, що сюди вас привозив нащадок королів. Дід старого Цезаря був королем у Конго. Ви могли б помітити, що й у самого Цезаря королівська постава.

Коли лікар вийшов, я почув голос дядечка Цезаря:

— То що ж це... він забрав у вас обидва долари міс Залі?

— Так, Цезарю, — почувлась її квола відповідь.

Увійшовши, я закінчив з нашим майбутнім співробітником грошові розрахунки. На свій страх видав їй авансом п'ятдесят доларів, запевнивши її, що це необхідна формальність для закріплення нашої угоди. Потім дядечко Цезар відвіз мене назад до готелю.

Тут закінчується та частина історії, свідком якої я був сам. Решта — тільки перелік фактів.

Близько шостої години я вийшов на прогулянку. Дядечко Цезар стояв на своєму розі. Він розчинив дверцята карети, помахав мітелкою і завів свою нудну пісню:

— Прошу, сар, п'ятдесят центів у будь-який кінець міста. Карета чистісінька, сар, щойно з похорону...

Але тут він упізнав мене. Мабуть, зір його слабшав. Пальто його забарвилось ще кількома відтінками, мотузка-шнурок ще більш розсукалась, і останній гудзик, жовтий роговий гудзик, зник. Жалюгідним нащадком королів був цей дядечко Цезар!

Години за дві біля аптеки я побачив збуджений на товп. У пустелі, де ніколи нічого не трапляється, це була манна небесна, і я протиснувся в середину гурту. На

імпровізованому ложі з порожніх ящиків та стільців спочивали тлінні останки майора Вентуорта Кесуела. Лікар намагався виявити його нетлінну душу, але дійшов висновку, що її нема. Колишнього майора знайшли мертвого на глухій вулиці й принесли до аптеки знудьговані, спрагли сенсації громадяни.

Усі подробиці свідчили, що ця колись людська істота витримала відчайдушний бій. Майор був негідник і нероба, а проте воїн. Одначе він програв. Кулаки його були стиснуті так міцно, що ніхто не міг розціпити пальці Добросерді громадяни, які знайшли його, намагалися знайти в своєму лексиконі якесь добре слово про нього. Один зовні добродушний чоловік після довгих роздумів сказав:

— Коли Кесові було чотирнадцять років, він був у школі серед перших з правопису.

Доки я стояв там, пальці правої руки вбитого, що звисала з білого соснового ящика, розігнулись, і щось упало біля моєї ноги. Я спокійно наступив на це “щось”, а згодом підняв його і сунув у кишеню. Я збагнув, що в останній боротьбі його рука несвідомо схопила цю річ і стисла в передсмертній судомі.

Того вечора в готелі головною темою розмов, за винятком політики і сухого закону, була смерть майора Кесуела. Я чув, як хтось сказав групі слухачів:

— На мою думку, джентльмени, Кесуела вбив один із цих негідників-негрів заради грошей. Сьогодні вдень у нього було п'ятдесят доларів, він вихвалявся ними в готелі. А знайшли його без грошей.

Наступного ранку о дев'ятій я поїхав з Нешвілла, і коли поїзд ішов мостом через річку Камберленд, я витяг з кишені жовтого рогового завбільшки з півдолара гудзика, з якого ще звисали розсотані кінці шворки, і викинув його через вікно в тиху каламутну воду.

Хотів би я знати, що тепер діється в Буффало?

УСЬОГО ПОТРОШКУ

ЧЕРСТВІ БУЛКИ

Міс Марта Мічем держала на розі невеличку хлібню (ту саму з трьома східцями, де дзеленькає дзвоник, коли відчиняєте двері).

Міс Марті було сорок років, вона мала банкову книжку на дві тисячі доларів, фалшиві зуби і жалісливе серце. Багато повиходило заміж жінок, у яких шансів було куди менше, ніж у міс Марти.

Двічі-тричі на тиждень до хлібні заходив покупець, яким вона останніми часами почала цікавитись. Це була літня людина в окулярах, з темною, окуратно підстриженою гостренькою бородою.

Він говорив по англійському з сильним німецьким акцентом. Одежа в нього була поношена, подекуди поштопана і сиділа на ньому мішкувато з багатьма зморшками. Проте, він мав охайний вигляд і дуже гарні манери.

Він завжди купував дві черстві булки. Свіжі коштували по п'ять центів кожна, черстві ж по п'ять пара. Він ніколи не купував нічого крім черствих булок.

Якось міс Марта побачила в нього на пальцях червоні й брунатні плями. Вона вирішила, що він художник і дуже бідний. Немає сумніву, що він живе на горищі, малює там свої картини, їсть черстві булки і мріє про чудесні речі, що продає в своїй крамниці міс Марта.

Часто, коли міс Марта їла биті котлети і пила чай з пухкими булочками та варенням, вона зітхала і думала, як би це було гарно, якби художник з гарними манерами міг ділити з нею цю смачну трапезу замість гризти сухі шкоринки в себе на вбогому горищі. У міс Марти, як уже сказано вище, було жалісливе серце.

Щоб перевірити свою гадку щодо його професії, вона якось винесла з своєї кімнати картину, яку купила на аукціоні, і поставила її біля полиць за прилавком.

Це був венеціанський краєвид. Розкішний мармуровий палаццо (так було написано на картині) стояв на передньому плані землі, чи то пак води. Крім того, там було багато гондол (і в одній з них леді, яка проводила рукою по воді), хмари, небо і сила світлотіні. Ні один художник не міг не звернути уваги на таку картину.

Через два дні прийшов покупець.

— Будь ласка, дві черстві булки.

— У вас чудова картина, мадам, — сказав він, коли вона загортала хліб.

— Справді? — вигукнула міс Марта, не тямлючись від задоволення з своєї вигадки. — Я так люблю мистецтво і... (ні, ще було надто рано сказати "художників") і картини, — закінчила вона. — Так, на вашу думку, це гарна картина?

— Баляц, — сказав покупець, — погано намальована. Перспектива неправильний. Бувайте здорові, мадам.

Він узяв свій хліб, уклонився і поспішно вийшов.

Так, він безумовно художник. Міс Марта віднесла картину назад до кімнати.

Як м'яко й лагідно сяють у нього очі за окулярами! Яке в нього високе чоло! Уміти з першого ж погляду розібратися в перспективі — і їсти самісінький черствий хліб. Так, генієві завжди доводиться бідувати, поки його визнають.

Як би це було добре для мистецтва і для перспективи, якби генія піддержували дві тисячі доларів у банку, хлібня і жалісливе серце — але, міс Марто, це все тільки мрії.

Тепер, заходячи до крамниці, він часто балакав з нею через прилавок. Здавалось, він прагнув підбадьорливих слів міс Марти.

Як і раніш, він купував лише черстві булки. Ніколи не питав ні пирогів, ні торта, ні чудесних гарячих пундиків.

Їй здавалось, що він останнім часом змарнів і занепав духом. У неї аж серце боліло від бажання додати чого-небудь смачного до його нужденної покупки,

але в потрібну хвилину мужність покидала її. Вона боялась образити його. Вона знала які художники горді.

Виходячи до крамниці, міс Марта почала надівати блакитну в цяточки шовкову блузку. В задній кімнаті вона варила таємничу мішанину з насіння айви й бурри. Аджеж багато хто вживає цієї мішанини, щоб мати гарний колір обличчя.

Одного дня покупець увійшов до хлібні, як звичайно, поклав на прилавок п'ять центів і спитав пару черствих булок. Коли міс Марта діставала їх, на вулиці почувлися звуки різка, брязкіт і мимо хлібні з грюкотом проїхала пожежна валка. Покупець поспішив до дверей, як і кожний зробив би на його місці. В пориві надхнення міс Марта вирішила використати нагоду.

На долішній полиці за прилавком лежав фунт свіжого масла, що їй приніс молочник хвилин з десять тому. Міс Марта поробила хлібним ножом глибокі надрізи в булці, поклала в них по чималій грудці масла і щільно стиснула їх.

Коли покупець знов підійшов до прилавку, вона вже загортала хліб у папір.

Коли ж, після особливо приємної коротенької розмови, він пішов, міс Марта всміхнулася про себе, але не без легкого замирання серця.

Чи не занадто це сміливо? Чи не образиться він? Ні, не може бути. Аджеж немає мови їстівних речей, і масло ж не є емблема нежіночої сміливості.

Цього дня вона багато думала про все це. Вона уявляла собі ту хвилину, коли він викриє її маленький обман. Він покладе набік свої пензлі й палітру. Поруч буде стояти мольберт з картиною, яку він малює і на якій перспектива поза всякою критикою.

От він готується поснідати сухим хлібом і водою. Він ріже булку... ах!

Міс Марта зашарілась. Коли він буде їсти, чи подумає він про ту руку, що поклала масло? Чи ...

Дзвоник біля дверей до крамниці несамовито задзеленчав. Хтось увійшов, грюкнувши дверима.

Міс Марта побігла до крамниці. Там було двоє чо-

ловіків. Один — молодий, з люлькою в зубах, вона його ніколи раніш не бачила. Другий був її художник.

Обличчя в нього було багрове, капелюх зсунувся на потилицю, волосся розкудовчилося. Він стиснув кулаки і люто погрозився ними до міс Марти. До міс Марти!

— Dummkopf!¹ — оглушливо кричав він. — Tausendpfer!² — чи щось у цьому роді по-німецькому.

Молодий чоловік старався вивести його.

— Я не піду, — кричав той сердито, — не піду! Я їй скажу!

Він барабанив кулаками по прилавку міс Марти.

— Ви попсували мені, — кричав він, і сині очі його метали блискавиці за окулярами. — Я хочу сказати вам... ви, стара шкідлива кішко!

Міс Марта притулилась у знемозі до полиць і поклала руку на свою блакитну в цяточки шовкову блузку. Молодий чоловік схопив німця за комір.

— Ходім, — сказав він. — Ви вже досить наговорили їй. — Він витяг розлюченого товариша за двері на тротуар і потім повернувся до крамниці.

— Я вважаю, мадам, — сказав він, — за свій обов'язок пояснити вам, через що вчинився увесь цей гармидер. Це Блюмбергер. Він рисовник. Я працюю з ним в одній конторі. От уже три місяці, як він старанно працює над планом нової міської ратуші. Оголошено конкурс на премію. Учора він скінчив обводити свій рисунок тушшю. Ви знаєте, що рисовники спочатку рисують олівцем. Потім, коли рисунок готовий, вони стирають олівець черствим хлібом. Це краще, ніж гумою. Блюмбергер завжди купував черствий хліб у вас. А сьогодні... ви ж розумієте, мадам, що масло... ну, одне слово, тепер Блюмбергерів план годиться хіба тільки на те, щоб поробити з нього бутерброди.

Міс Марта пішла до себе в кімнату. Там вона зняла свою блакитну в цяточки шовкову блузку, наділа стару з темної саржі, яку звичайно носила, і вилила за вікно у відро з попелом мішанину із насіння айви і бури.

ДЕНЬ, ЯКИЙ МИ СВЯТКУЄМО

— У тропіках, — казав Бібб Стрибунець, торговець заморськими пташками, — все перемішалось: пори року, місяці, канікули й уїк-енди, неділі зібрано в одну колону й перетасовано так, що не знаєш, почався вже новий рік чи ні, — мине півроку, поки добереш.

Біббова лавочка — на самісінькому початку Четвертої авеню. Він був колись матросом і портовим волюцюгою, а тепер регулярно їздить у південні країни, привозить звідти на власний страх і ризик балакучих какаду та папуг-філологів. Бібб кульгавий, він упертий, у нього сталеві нерви. Я зайшов у його лавочку купити на Різдво папугу для тітки Джоанни.

— Ось оцього, — сказав я, намагаючись відмахнутися від Біббової лекції на календарні теми, — червоний, білий і синій. Звідки така звірюка? Кольори його тішать мою патріотичну пиху³. До того ж я не відчуваю дисгармонії кольорів.

— Какаду з Еквадору, — відповів Бібб. — Поки що він знає тільки двоє слів: “Щасливого Різдва!”, зате на самісіньке свято. Віддаю за сім доларів. За такі ж двоє слів вам доводилось платити й дорожче, правда ж?

І Бібб раптом зайшовся гучним реготом.

— Ця пташка, — мовив він, — пробуджує дещо в моїй пам’яті. Краще б він уже проголошував “E pluribus unum”⁴ з приводу власної масті, ніж виступати на ролях Санта Клауса. А нагадав він мені, як у нас з Ліверпулем-Семом одного разу в Коста-Ріці все в голові переплуталося через погоду та інші тропічні штучки.

Ми з Ліверпулем сиділи в тих краях на міліні: у кишенях вітер гуляє, позичити — теж ні в кого. Ми приїхали, він кочегаром, я — помічником кока, на пароплаві, що прибув з Нового Орлеана по фрукти. Хотіли тут випробувати щастя, але не довелося — дегустацію відмінили. Занять, що відповідали б нашим нахилам, не було, і ми перейшли на дієту з червоного рому, а закуску давали тамтешні фруктові сади, коли нам щастило пожати те, що ми не сіяли.

Містечко Соледад стояло на наносній землі, без порту, без ніякого майбутнього й без виходу із становища. Коли пароплавів не було, містечко смоктало ром і дрімало, розплющуючи очі тільки для того, щоб вантажити банани. Наче та людина, яка, проспавши весь обід, продирає очі, коли подають солодке.

Ми з Ліверпулем опускалися дедалі нижче, і коли американський консул перестав з нами вітатися, зрозуміли, що торкнулися самісінького дна.

Наймали ми житло у тютюнового кольору кралі на ім'я Чіка вона тримала на вулиці Сорока Семи Невтішних Святих шинок і ресторанчик для чистішої публіки. Наш кредит надходив до кінця, і Ліверпуль, який завжди ладен був продати своє "noblesse oblige"⁵ за напхане черево, поклав собі обвінчатися з господинею. Такою ціною ми прожили ще цілий місяць на печені з рисом та бананах. Але коли одного разу Чіка з похмурою відвагою схопила глиняну жаровню — спадок палеоліту — і п'ятнадцять хвилин давала прочуханки Ліверпулеві-Сему, стало ясно без слів — епоха гурманства кінчилася.

Того ж таки дня ми пішли й підписали контракт із доном Хайме Мак Спінозою, метисом і власником бананового гаю. Взялися працювати в його заповіднику, за дев'ять миль од міста. Іншого виходу не було — нам лишалося жити морською водою з випадковими крихтами сну та якоїсь жуйки.

Не ганьбитиму і не чорнитиму Ліверпуля-Сема, я казав йому ці самі слова й тоді. Але вважаю, що коли британець стає нікчемою, йому треба спритніше крутитись, а то покидьки інших національностей наплюють йому просто в очі. Якщо ж цей британець ще й з Ліверпуля, можете бути цілком певні, спуску йому не дадуть. Сам я американець з діда-прадіда, і така моя думка. В даному разі ми з Ліверпулем були на рівних. Обидва в лахмітті, без грошей, без видів на краще, а жебраки, як кажуть, завжди заодно.

Робота у Мак Спінози була така: ми вилазили на пальму, рубали грона плодів і вантажили їх на коня-

чок, після цього хтось із аборигенів у піжамі, з крокодиловим поясом і мачете в руці віз банани до морського узбережжя.

Ви жили коли-небудь у банановому гаю? Тиша, мов у пивній о сьомій ранку. Підеш — не знаєш, де вийдеш, ніби опинився за кулісами в музичному театрі. Пальми такі густі, що неба не видно. Під ногами гниле листя, по коліно провалюєшся. І цілковитий мир та спокій: чутно, як вилазять на світ молоді банани замість зрубаних.

Ночували ми в плетеній халупі над лагуною, разом із своїми червоно-жовтими та чорними колегами, що теж служили у дона Хайме. Били москітів, слухали, як верещать мавпочки та хрюкають алігатори, і так до ранку, тільки трошки поринаючи в сон.

Невдовзі ми забули, що таке зима, а що літо. Та й хіба зрозумієш, коли температура вісімдесят за Фаренгейтом⁶ і в грудні, і в червні, і в п'ятницю, і опівночі, і в день виборів президента, і будь-якого іншого Божого дня. Іноді дощ репжить дошкульніше, оце і вся різниця. Живе собі людина, не відчуваючи плину часу, і саме тієї хвилини, коли вона зрештою надумає покінчити з цією мурою і вкласти кошти в нерухоме майно — бах! — по неї приходять з похоронного бюро.

Не можу вам точно сказати, скільки ми працювали у дона Хайме. Пам'ятаю, що минуло два чи три сезони дощів, разів вісім чи десять ми стриглися й геть чисто зносили по три пари брезентових штанів. Усі зароблені гроші пускали на ром та куриво, але ж нас годували, а це велике діло.

І все-таки настав час, коли ми з Ліверпулем відчули, що з цією банановою хірургією пора кінчати. Так буває з усіма білими в Південній Америці. Вас раптом охоплює щось ніби судома чи якийсь припадок. Кортить, хоч сядь та плач, поговорити по-своєму, подивитися на димок пароплава, прочитати оголошення в старій газеті про розпродаж земельних ділянок або чоловічого одягу.

Навіть Соледад вабив нас тепер як чудо

цивілізації, тому під вечір ми помахали ручкою донові Хайме і обтрусили порошок його плантацій з наших ніг⁷.

До Соледада було дванадцять миль, але ми з Ліверпулем промучились дві доби. Спробуй знайди дорогу в банановому гаю. В нью-йоркському готелі легше через посильного знайти потрібну вам людину на ім'я Сміт.

Коли попереду крізь дерева стало видно будинки Соледада, я раптом з новою силою відчув, як дратує мене Ліверпуль-Сем. Я терпів його, Бог свідок, поки ми, двоє білих людей, були загублені в морі жовтих бананів. Але тепер, коли я знову мав побачити своїх, перекинутися, може, з якимось земляком кількома прокляттями, мені зробилося ясно, що передусім треба поставити Ліверпуля на місце. Ну й вигляд же був у нього, скажу я вам: борода яскраво-руда, сизий ніс алкоголіка і розпухлі, мов у слона, ноги в сандаліях. А втім, я, певно, був такий же.

— Наскільки мудріше було б, — кажу йому, — якби Великобританія тримала під замком отаких жалюгідних покидьків та хлебтунів рому і не оскверняла їхньою присутністю заморські країни. Ми вже дали вам колись добрячого прочухана в Америці, але доведеться, я бачу, взути калоші й знову набити вам морду.

— Іди ти ось туди й туди, — каже Ліверпуль. Інших доказів я від нього не чув.

Після плантацій дона Хайме Соледад видався мені зовсім непоганим містечком. Ми з Ліверпулем разом припустили знайомою дорогою повз готель Grande, повз буцегарню, через центральну plaza й далі до будиночка Чіки, де Ліверпуль, на правах законного чоловіка, міг роздобути для нас обох щось пожувати.

Поминувши двоповерхове дерев'яне приміщення Американського клубу, ми помітили, що балкон прикрашено квітами й гірляндами з гілок вічнозелених чагарів, а на даху майорить на флагштоку прапор. На балконі диміли сигарами Стенці, наш консул, і Арк-райт, власник золотих копалень. Ми помахали їм давно немитими лапами й видали по сліпучій світській

усмішці, але вони відвернулися, мовби й не бачили нас. А ще ж зовсім недавно ми всі разом грали у віст, правда, до першого випадку, коли Ліверпуль потягнув з-за пазухи запасних тузів.

З усього було видно, що сьогодні свято, а от яке воно літнє, чи осіннє, чи, може, весняне — вгадати було важко. Пройшовши ще трохи, ми побачили Пендергаста, священика, який жив у Соледаді, щоб побудувати тут церкву. Панотець стояв під кокосовою пальмою у чорному купецькому альпаковому піджачку і з зеленою парасолькою в руках.

— Ох, діти мої, діти, — озвався він, дивлячись на нас крізь скельця синіх окулярів. — Бачу я, що ваші справи геть кепські. Невже дійшли до краю?

— До самісінького останнього краю, — відповів я. — До найменших дробів.

— Як сумно, — мовив Пендергаст, — бачити своїх земляків у такому становищі.

— Що ти верзеш? — сказав Ліверпуль. — Я з аристократичного англійського роду.

— Заткни пельку! — відповів я Ліверпулеві. — Ти на території іноземної держави.

— І в такий урочистий день, — вів далі Пендергаст, — у цей ясний великий день, коли ми святкуємо перемогу над злом і народження християнської цивілізації.

— Ми помітили, — кажу, — панотче, що місто прикрашено квітами й прапорами, але не одразу збагнули, що за день ви тут святкуєте. Давненько не гортали календаря, навіть не знаємо до пуття, літо зараз чи осінь.

— Ось вам по долару, — каже Пендергаст і дістає дві величезні срібні чілійські монети. — Ідіть, діти мої, і проведіть нинішній святковий день як і годиться.

Смирено подякувавши йому, ми поплентали далі.

— Поїмо? — спитав я Ліверпуля.

— Ти здурів, — відповів Ліверпуль. — Хто ж на їдло тринькає гроші.

— Гаразд, — погодився я, — коли питання стоїть так, то давай вип'ємо по маленькій.

Зайшли ми в шинок, узяли кварту рому і одразу ж на узбережжя, під тінь кокосової пальми, щоб відзначити там свято.

Дві доби я їв тільки апельсини, отож ром одразу вплинув на мене, і я тут-таки відчув, що не можу терпіти англійців.

— Вставай, Ліверпулю, — кажу, — вставай, жалюгідний вихідцю з конституційно-монархічної деспотії. Зараз ти матимеш ще один Банкер-Хілл⁸ Пендергаст, найблагородніший із людей, велів нам відзначити свято належним чином, і я зроблю все, щоб гроші його не пропали.

— Іди ти ось туди й туди, — сказав Ліверпуль — і я лупонув його лівою під праве око.

Ліверпуль був колись справжнім бійцем, однак алкоголь і погані компанії перетворили його на ганчірку. За десять хвилин він лежав на піску й просив пардону.

— Вставай, — сказав я, б'ючи його під ребро, — вставай і йди за мною.

Ліверпуль поплентав за мною, витираючи кров на лобі й під носом. Я привів його до дверей Пендергаста й попросив превелебного вийти надвір.

— Подивіться, сер, на нього, — кажу я, — це останки того, хто вважав себе гордим британцем. Ви дали нам два долари й веліли відзначити свято. Ура! Хай живе зоряно-смугастих прапор!

— Боже мій! — вигукнув Пендергаст, здіймаючи руки. — Влаштувати бійку в такий день! У світлий день Різдва!

— У світлий день Різдва?! — спитав я. — К бісовій мамі! Хіба сьогодні не четверте липня?⁹

— Щасливого Різдва! — закричав червоно-біло-синій какаду.

— Віддам за шість доларів, — сказав Бібб Стрибунець. Пташина переплутала свої кольори й не розбирається в святах.

Маленькі шедеври великого майстра

Жодного нудного рядка: що не абзац — то несподіванка, яка то вибухає сміхом, то примушує стрепенутися, кидаючи вам виклик, то неначе штрикне під ребра, кепкуючи з вашого переляку...

Ф.Патті

Читацький інтерес до творчої спадщини О.Генрі вже понад століття залишається навдивовижу стійким: на нього не впливають ані досить стримані вердикти критиків та істориків літератури, які відводять цьому письменникові вельми скромне місце в лоні американської національної традиції, ані поява нових яскравих зірок на літературному небосхилі, ані періодичні сплески попиту на широко розрекламовані “бестселери”, які змінюють один одного на полицях книжкових магазинів, приносячи видавцям величезні прибутки. Перекладені багатьма іноземними мовами новели О.Генрі й сьогодні перевидаються мільйонними накладами на всіх континентах, а його афоризмами активно послуговуються і відомі політики, і пересічні громадяни в різних країнах світу. Розроблені ним “рецепти” новелістичного письма стали своєрідним хрестоматійним каноном для тих, хто опановує основи письменницької майстерності в літературних школах та інститутах. Ще в 1918 році Американська академія образотворчих мистецтв і музики заснувала премію імені О.Генрі, якою щорічно нагороджують автора найкращого короткого оповідання, надрукованого в американській пресі. Серед тих, хто свого часу був удостоєний цієї почесної нагороди, такі визнані майстри слова, як Юдора Велті, Фленнері О.Коннор, Джойс Керол Оутс.

Художній світ новелістики О.Генрі є потужним джерелом дивовижної енергетики — енергетики щирої людяності, світлого гумору і життєдайного оптимізму. Щедрий на приголомшливі несподіванки та дивовижні збіги обставин, цей світ завжди кидає публіці інтригуючий виклик, спокушаючи розгадати фабульну загадку й подумки передбачити фінал. При цьому О.Генрі настільки віртуозно грає на струнах читацьких очікувань, що, в черговий раз помилившись у своїх прогнозах щодо розв'язки, ми відчуваємо не розчарування чи досаду, а неабияке емоційно-інтелектуальне задоволення.

Приємно вражені винахідливістю новеліста, його іскрометною фантазією та рідкісним даром помічати смішне у найбуденніших речах, ми залишаємося вдячними йому і за хвилини світлої радості, і за ту особливу ауру теплої сердечності й доброти, що випромінює його незбагнений талант.

О.Генрі нерідко називають “романтиком ХХ століття”, дорікаючи йому за майже казкову штучність фіналів, за відсутність чіткої соціальної перспективи у поглядах на суспільство, за прагнення прикрасити дійсність присутністю чуда. Ще за життя письменника у середовищі літературних критиків за ним міцно закріпилася репутація “великого розрадика”. Прикметно, що одні вкладали в це поняття виключно позитивний смисл, відзначаючи життєстверджуючий оптимізм та гуманістичну забарвленість його творів. У вустах інших ця метафора набувала відверто негативних інтонацій: його звинувачували в ігноруванні суспільних конфліктів і протиріч, у небажанні помічати темні сторони життя.

Загальна тональність новел О.Генрі й справді була досить далекою від тієї соціальної загостреності та викривального пафосу, що стрімко зміцнювали свої позиції в американській літературі початку ХХ ст. Якщо так звані “розгрібачі бруду” (Е.Вортон, Е.Синклер, Ф.Норріс, Дж.Лондон та ін.) змальовували США як країну зруйнованих мрій та вражаючих контрастів, то О.Генрі пропонував читачеві дещо відмінну візію реалій тогочасного суспільного життя. Далекий від будь-якої політичної заангажованості, він зображав страждання й радості, будні і свята “маленької людини”, такого собі пересічного американця, що живе у складному й жорстокому світі, щоденно виборюючи право залишатися людиною. Саме йому й були адресовані новели О.Генрі, які несли в собі розраду і втіху, даруючи хисткий промінчик надії. Тож не дивно, що твори О.Генрі часто порівнюють з “різдвяними оповіданнями” відомого англійського письменника Ч.Діккенса, в яких добро завжди перемагає зло, а герой, достойний кращої долі, обов'язково знаходить своє щастя.

У рецензії на збірку О.Генрі “Запалений світильник” (1907) літературний критик Генрі Джеймс Сміт писав: “У його історіях є щось таке, перед чим неможливо встояти, навіть попри усі їхні недоліки; вони такі життєрадісні й безтурботні, такі геніальні в своїх коментарях і так приємно забарвлені сентиментальністю, яка своєю оманливістю нагадує Бродвей, але водночас є навдивовижу спонтанною й широю”. Саме щирість була домінуючою у ставленні О.Генрі до своїх героїв, саме вона визначала сутність його творчого імперативу. Створений ним американський міф, в

якому завжди знаходиться місце для щасливого випадку, посмішки Фортуни чи дотепного жарту, мав у його сучасників чималий успіх. Протягом 1910—1920 років загальний наклад його творів, виданих лише англійською мовою, сягнув п'яти мільйонів. Це був своєрідний рекорд серед тогочасних англомовних письменників, перевищити який вдалося лише видатному британцеві Редьярду Кіплінгу.

Велика популярність новелістики О.Генрі спричинила потужну хвилю епігонських творів, його творчу манеру намагалися наслідувати десятки американських літераторів, за рецептами його оповідань “штампувалися” сотні підробок-імітацій, якими рясніли тогочасні газети й журнали. Втім, жодному з цих наслідувачів так і не вдалося піднятися до рівня художньої майстерності О.Генрі. Його істинними спадкоємцями, своєрідними творчими нащадками правомірно вважати авторів, твори яких, на перший погляд, абсолютно несхожі на новели “великого розрадника”. “Закваска” О.Генрі, приміром, відчувається в інтелектуальності таких гострих сатириків, як Дороті Паркер та Джеймс Тербер, в іронічності жорсткого і в'їдливого Ринга Ларднера, у зворушливій оптимістичності Вільяма Сарояна.

Епігонство, яке було цілком природним наслідком популярності творів О.Генрі, стало однією з причин того, що в літературній критиці 1920—1930 років усе частіше почали з'являтися негативні оцінки його творчих здобутків та гостра критика методу і стилю. Його звинувачували у свідомому ігноруванні суворої правди життя та байдужості до гострих класових конфліктів, у штучності сюжетів та неправдоподібності діалогів. Теодор Драйзер, зокрема, називав його “поверховим літератором, суто розважальним автором”, а Максим Горький — “письменником вправним, але не дуже талановитим”, “банальним миротворцем”, який “вважає людей жебраками, подає їм милостиню фальшивою монетою”. Деякі американські літератори і критики писали в ті часи про пагубність впливу О.Генрі на національну літературну традицію та проголосили його “новим Готторном, що запродав своє перо Мому”.

До речі, сам О.Генрі завжди досить іронічно сприймав критичні випадки на свою адресу. У новелі “Сила звички” він, приміром, констатував: “Нападок критики зазнавали усі джерела натхнення, крім одного. ... Коли ми зверталися до класиків, зоїли з радістю викривали нас за плагіат. Коли ми намагалися зобразити дійсність, вони докоряли нам за наслідування Генрі Джорджа, Джорджа Вашингтона, Вашингтона Ірвінга, Ірвінга Бачеллера. Ми писали про Схід і Захід, а во-

ни звинувачували нас у захопленні Джессі Джеймсом та Генрі Джеймсом. Ми писали кров'ю серця, а вони бурмотіли щось про хвору печінку”.

Гострих випадів з боку критики було чимало ще за життя письменника: ліві звинувачували його в тому, що він надто оптимістичний і постійно перебуває в полоні міщанських ілюзій щодо життя та людей; з боку професійних літературознавців незрідка лунали закиди щодо беззмістовності й відсутності психологізму, а також докори стосовно того, що його новела є шаблонною формою, в якій зводиться нанівець увесь художній досвід майстрів новелістичного жанру. Так, зокрема, відома в ті часи новелістка і літературний критик Катарина Фулerton Джерольд писала, що новели О.Генрі — це, по суті, розгорнуті анекдоти, які не мають нічого спільного ані з життям, ані зі справжньою літературою. Колега по письменницькому ремеслу, відомий американський новеліст Шервуд Андерсон у своїй власній творчості свідомо відмовлявся від так званого “добре зробленого оповідання” — моделі, що набула особливої популярності саме завдяки О.Генрі. В “Історії оповідача” Ш.Андерсон назвав журнальне фабульне оповідання “незаконнонародженою дитиною Мопассана, По і О.Генрі” і закликав відмовитись від писання історій за готовими рецептами, від фабул, що далекі від реального життя.

Однак, навіть тоді, коли посилювались критичні закиди на адресу О.Генрі, досить впевнено і переконливо продовжували звучати й голоси тих, хто ставав на захист літературної репутації цього американського новеліста. Його називали художником майже шекспірівського масштабу, соціальна і психологічна значущість творів якого не викликає жодних заперечень і сумнівів. Ставили в один ряд з такими визначними майстрами прози, як Едгар По, Брет Гарт і Марк Твен, Оноре де Бальзак, Гі де Мопассан, і Лоренс Стерн. І зрештою літературознавча наука визнала О.Генрі “малим класиком американської літератури”.

Місце О.Генрі в історії національної літературної традиції є якщо не визначним, то, принаймні, досить помітним. На думку відомого російського формаліста Б.М.Ейхенбаума, “справжній О.Генрі — в іронії, що пронизує його новели, у гострому відчутті форми і традицій. Американці неодмінно хочуть довести подібність світоглядів Генрі і Шекспіра — так виражається “народна гордість”; російський читач у даному випадку не зацікавлений у порівняннях — він читає Генрі, тому що читати його весело, і цінує в ньому те, чого так не вистачає нашій літературі, — вдалість конструкцій, забавність сюжетних ситуацій і розв'язок, стислість і швидкість дії” .

Незбагненність письменницького дару О.Генрі, чії твори літературна критика оцінює досить суперечливо, а читацький загал сприймає з незмінною цікавістю, дає підстави говорити про своєрідну магічну ауру його новел. Читацька цікавість зумовлена, насамперед невичерпністю письменницької фантазії, що перетворює банальні історії із сірої повсякденності на інтригуюче захоплюючі сюжети, в яких сентиментальність органічно поєднується з м'якою іронією, а пародійне обігрування найрізноманітніших літературних шаблонів сусидить зі стилістичною віртуозністю.

Тематичний діапазон творів О.Генрі навряд чи може бути названий дуже широким. Більшість дослідників суголосні в тому, що новели О.Генрі умовно можна поділити на три тематичні цикли: нью-йоркський, що є найбільшим за кількістю історій; техаський, герої якого — ковбої, фермери та інші мешканці американського Півдня і Заходу, а також “шахрайський” — цикл про пригоди гангстерів, афери та витівки віртуозів крутійського ремесла.

Нью-йоркський цикл, що представлений збірниками “Чотири мільйони”, “Запалений світильник”, “Голос міста” та “Ділові люди”, розгортає перед читачем широку панораму життя простих мешканців Нью-Йорка, який постає то як місто, сповнене великих сподівань і надій, то як місто-монстр, де в жалюгідних мебльованих кімнатах страждають і відстоюють своє право на існування чотири мільйони простих американців. Сама ж назва першого збірника є побудованою на контрасті метафорою. Річ у тім, що наприкінці 90-х років XIX ст. в американській пресі стало модним писати про подробиці приватного життя представників найбагатших родин Нью-Йорка. За ними, з легкої руки журналістів, міцно закріпилася узагальнююча назва “чотириста”. О.Генрі писав, що, обираючи заголовок для своєї першої збірки, він свідомо хотів привернути увагу читачів до життєвих колізій, заповітних мрій і втрачених ілюзій простих мешканців чотиримільйонного міста. “Я хочу, аби наші чотириста побували в шкурі чотирьох мільйонів”, — казав він, сподіваючись, що саме таким чином він зможе привернути увагу тих, хто має владу і гроші, до проблем звичайних людей. До речі, американський президент Теодор Рузвельт одного разу зізнався, що добитися прийняття закону про збільшення мінімального рівня заробітної плати для продавщиць його спонукала новела О.Генрі “Незакінчене оповідання”.

Сучасники новеліста, як відомо, незрідка закидали йому підкреслену асоціальність, однак таке звинувачення навряд

чи було справедливим. У співчутливому ставленні до знедолених (“Фараон і хорал”, “В ім’я традиції”, “Чия вина”), у щирому прагненні привнести в похмуру буденність тих, хто важко заробляє свій хліб, життєдайну іскру надії (“Кімната на горищі”, “Зелені двері”), у гротескно-сатиричному зображенні моральної деградації так званих “господарів життя” (“Роман біржового маклера”, “Чарівний профіль”, “Дороги, які ми вибираємо”) відчутно проступає трагічний підтекст американської “ери процвітання і благополуччя”. Доволі іронічне ставлення новеліста до суто американської діловитості та підприємливості допомагає читачеві розгледіти за пристойним фасадом респектабельності і зовнішнього блиску душевну черствість, невблаганну жадібність, холодний розрахунок та жорстокість.

Нью-Йорк, якому судилося відіграти особливу роль в житті письменника, був тим містом, яке він по-справжньому любив. У розмові з одним зі своїх приятелів О.Генрі якось сказав, що хотів би прожити хоч би по одному року на кожній вулиці Нью-Йорка, де кожен дім приховує в собі якусь драму. Він з любов’ю прислухався до голосу цього великого міста, серцем відчуваючи його біль і радість. Один із найбільш щирих прихильників творчості новеліста, відомий літературний критик Генрі Джеймс Сміт у рецензії на збірку “Запалений світильник” писав: “О.Генрі, схоже, має щасливий дар — знаходити золоті самородки на асфальтових тротуарах. Якщо ж випадково його знахідка виявляється звичайнісіньким недопалком, ви з легкістю вибачаєте йому, оскільки все це, вочевидь, є частиною тієї яскравої і не передбачуваної гри, в яку він грає”.

Техаський цикл О.Генрі, що налічує майже сотню новел, розповідає про енергійних, сміливих і вільнолюбних людей, характери яких ще не спотворені руйнівним впливом урбаністичної цивілізації. Життя і побут суворих ковбоїв та працелюбних фермерів змальовуються з явною симпатією і добрим знанням справи. Інколи у новелах цього циклу лунає ледь відчутний ностальгійний мотив, такий собі присмак смутку з приводу того, що люди поступово перестають цінувати такі одвічні чесноти, як вірна дружба, людська гідність та сила духу. Вельми самотні й несхожі на прагматично орієнтованих мешканців великих міст, герої-техасці живуть за своїми неписаними законами, мають власні уявлення про добро і зло, благородство і справедливість. Вони спроможні на самопожертву заради дружби (“Друг Телемах”, “Тіменеїв порадник”, “Викуп”) та високо цінують мужність, відданість і безкорисливість. Навіть жінки, що зображені в новелах те-

хаського циклу, наділяються автором неабиякою фізичною силою і спроможністю гідно відповідати на виклики суворого життя, зберігаючи при цьому природну жіночість і привабливість (“Принцеса і пума”, “Маркіз і міс Саллі”, “Коловорот життя”).

До “шахрайського” циклу новел О.Генрі належать історії про витівки професійних аферистів (найчастіше це Джеф Пітерс і Енді Такер), про пригоди гангстерів та різноманітних авантюристів. Безперечно, при створенні художніх образів так званих “благородних шахраїв”, які своєю поведінкою кидають виклик буржуазній моралі і ставлять під сумнів ідеали міщанської респектабельності (“Кафедра філантроматематики”, “Індіанський лікар”, “Шлюбна контора”), новеліст спирається на досвід своїх попередників — плідну західноєвропейську літературну традицію, що сягала корінням легенд про Робін Гуда і була згодом розвинена у творчості Ф.Шиллера (Карл Моор в трагедії “Підступність і кохання”), В.Гюго (Ернані в однойменній драмі), Дж.Байрона (Корсар у однойменній поемі).

Емоції, які викликають у читача зухвалі афери й дотепні витівки Джефа Пітерса і Енді Такера, мають здебільшого позитивне забарвлення. Річ у тім, що ці шахраї, які, до речі, мають свій власний “кодекс честі”, ніколи не вдаються до жорстокості чи насильства, а виявляють неабияку винахідливість і хитрість, використовуючи такі людські вади, як жага легкого збагачення (“Стрижений вовк”), користолюбство (“Шлюбна контора”), тупість чи надмірна довірливість (“Індіанський лікар”). Іронічне ставлення до стандартів буржуазного суспільства та нестримний дух авантюризму, що завжди супроводжують цих безтурботних героїв, надають їм певної привабливості. Навіть у тому разі, коли “благородний шахрай” сам опиняється в ролі жертви власного хитромудрого задуму, він викликає у читачів скоріше іронічну посмішку, аніж злорадний сміх (“Свиняча етика”, “Сільська розвага”, “Нещасливий трест”). Порівняно з тими грандіозними спекуляціями та зловживаннями, до яких у реальному житті вдалися фінансові магнати і деякі політики, зухвалі авантюри і кумедні трюки Джефа Пітерса та Енді Такера виглядають майже як безневинні жарти. До речі, ця парочка винахідливих пройдисвітів суттєво відрізняється від справжніх злочинців, які завдяки художній майстерності О.Генрі викликають у читачів обурення, відразу й осуд. Саме таким, зокрема, є саркастично змальований Акула Додсон, що розбагатів завдяки грабіжництву та цинічному вбивству спільника (“Дороги, які ми вибираємо”).

Серед тем, які розробляє у своїй новелістиці О.Генрі, варто також згадати тему мистецтва та літературного ремесла. Творчі особистості завжди змальовуються ним зі щирою приязню і симпатією, при цьому, як правило, акцентується не стільки сила таланту, скільки тонка духовна організація таких натур (“Жертви любові”, “Останній листок”, “Винарня і троянда”). Коли ж у своїх новелах О.Генрі торкається питань власне літературної творчості, то гумористична тональність нерідко поступається місцем гострій іронії і навіть уїдливому сарказму. Така зміна тональності мала, безперечно, тверду світоглядну основу і зумовлювалась життєвою реальністю.

Як свідчать спогади друзів новеліста, він завжди з деяким роздратуванням сприймав рекомендації редакторів та зауваження літературних критиків. Показовим є, приміром, такий випадок з його письменницької біографії: після того, як редакція повернула йому оповідання “Значок полісмена О.Руна” з рекомендацією більш детально змалювати респектабельний побут суспільної еліти, він відповів на це суто пописьменницьки — написав пародійну новелу “Обід у ... — чи пригоди з власним героєм”. Відверте висміювання стандартів “благопристойної” літератури, віртуозне пародіювання стилевих кліше, штампів і модних тенденцій відчувається і в таких новелах, як “Любов і белетристика”, “Не література”, “Сповідь гумориста”, “Теорія і практика” та ін. Особливу насолоду знавцям літературних традицій спроможні подарувати ті оповідання О.Генрі, де він вдається до комедійного потрактовування відомих жанрових канонів і популярних сюжетних мотивів та пропонує читачеві блискучу гру різноманітними літературними алюзіями і ремінісценціями (“Громила і Томмі”, “Пригоди Шемрока Джолнса”, “Слідами вбивці, або Тайна вулиці Пешо”, “Сищики”).

Кожен із героїв О.Генрі, незалежно від соціального статусу, характеру чи життєвого досвіду, спроможний викликати непідробний читацький інтерес. Виліплений зі звичайної глини сірої повсякденності, він волею автора якоїсь миті може перетворитися на справжнісінького героя, який вражає неординарністю вчинків, нестандартністю думок, або ж несподіваним поворотом власної долі. Згадаймо, приміром, одного з персонажів новели “Знайдене виправлення” — сищика Бена Прайса, який протягом довгого часу старанно вистежував неперевершеного зломщика сейфів Джиммі Валентайна і зрештою досяг жаданої мети, але за мить до тріумфу, добровільно відмовився від заслуженої перемоги. Вражений несподіваним вчинком злочинця, який пожертвував власним щастям заради

життя чужої дитини, Бен Прайс відпустив його на волю, вививши при цьому істинне благородство.

Герої О.Генрі — звичайні американці: напівголодні продавщиці, підприємливі бізнесмени, честолюбні актриси, бідні художники, сміливі ковбої, азартні золотошукачі, нещасні бродяги та винахідливі авантюристи. Вони водночас і типові, і екстравагантні. Більшість із цих персонажів є типами, а не особистостями, оскільки їм бракує багатовимірності й психологічної динаміки. Вони діють, “не змінюючи свого обличчя, повністю підкоряючись волі автора... В пам’яті залишається чіткий відбиток образу, в якому з вражаючою точністю співвіднесені реалістична, побутова правдоподібність і внутрішня умовність, гостра, невичерпна театральність”. Втім, і сам новеліст називав своїх героїв “людьми-маріонетками”, цілком свідомо вибудовуючи художні образи на якихось яскравих прикметах-деталях, що надовго залишаються в пам’яті читача. Змальовані в натуральну величину образи-типи О.Генрі є водночас і правдоподібними, і штучними. Приземлені побутовою достовірністю, вони здаються нам зовні знайомими і до певної міри зрозумілими, втім, несподіваність їхніх вчинків, той самий славнозвісний фінальний акорд О.Генрі, інколи перевертає наші уявлення про окремих героїв та логіку їхніх вчинків. “О.Генрі мав чимало тих якостей, якими має бути наділений справжній великий письменник ... Він ніколи не втомлювався цікавитися людьми і йому завжди вдавалося зробити людей нестомлююче цікавими” — писав відомий американський літературознавець Г.Бейтс.

Попри те, що О.Генрі свідомо відмовляється від психологізації характерів і завжди зберігає позицію стороннього спостерігача, який ставиться до героїв з поблажливою добродушністю та іронією, його новели спроможні викликати цілу гамму емоцій, почуттів і психологічних вражень. Саме тому, очевидно, дехто з сучасних дослідників усе ж таки не відмовляє письменникові у художньому психологізмі, наголошуючи насамперед на його блискучій психологічній грі з читацькими очікуваннями.

Глибоке розуміння психології потенційного читача, дивовижний дар помічати смішне і забавне у банальній повсякденності, тонке розуміння природи й потенційних можливостей новелістичного жанру дозволили О.Генрі створити оригінальний художній феномен — своєрідну і неповторну модель новели. Органічно засвоївши досвід своїх визначних попередників — американських новелістів ХІХ ст. Вашингтона Ірвінга, Натаніеля Готторна, Едгара По, Брет Гарта, —

він переосмислив деякі канони жанру, започаткувавши одну із двох найпродуктивніших ліній подальшого розвитку національної новелістичної традиції. Ця лінія характеризується привнесенням до художнього простору “короткої історії” потужної гумористичної стихії, елементів літературної пародії та іронії.

Однією з найважливіших новацій О.Генрі стала гра з жанровою схемою новели. Майстерно використовуючи обов'язковий для новелістичного жанру ефект “фабульної пружини”, письменник збагачує жанровий арсенал таким цікавим елементом, як “подвійна розв'язка”. Причому така розв'язка може бути мотивована як логікою подій (“Вождь червоношкірих”, “Останній листок”), так і випадковим збігом обставин (“Різдво з несподіванкою”, “Зелені двері”), як раптовою зміною в душі героя (“Знайдене виправлення”, “Винарня і троянда”), так і приголомшливим вчинком одного з персонажів (“Як ховався Чорний Білл”, “Індіанський лікар”, “Провісник весни”).

Творчому методу О.Генрі притаманна “ексцентрична примхливість уяви, маски-типи, пародійна оголеність новелістичної конструкції, схильність виводити за логічні межі неадекватності тих чи інших сторін буття, які приховуються під виглядом закону і порядку”. Великодушний сентименталіст і блискучий майстер іронії та пародії, О.Генрі створив своєрідний американський міф, в якому присутні реальні прикмети повсякденного життя, відкриваються певні грані філософських істин та відчутно проступає щира людяність.

Стилістична манера О.Генрі є яскравою і самобутньою. Уникаючи розлогих описів, віддаючи перевагу мовній лаконічності та високій подієвій динаміці, він завжди залишається неперевершеним оповідачем. Його мова вражає не тільки дивовижним лексичним багатством, майстерною грою зі словом, але й стилістичною розкутістю, різноманіттям алюзій та ремінісценцій. Майже всі біографи письменника згадують, що з юнацьких років він постійно мав при собі тлумачний словник Вебстера, до якого ставився з особливим пієтетом і величезним інтересом. Тож цілком природно, що в його новелах слова “працюють” з повним навантаженням, і водночас йому практично завжди вдається уникнути тієї тривіальної літературщини і банальних штамів, які він сам незрідка блискуче пародіює у своїх творах. Один із близьких друзів О.Генрі, редактор Роберт Девіс, у своїх спогадах писав, що новеліст завжди дуже сумлінно і ретельно працював над кожною фразою, а коли віддавав свій текст до друку, то редакторам не доводилося виправляти в його творах жодного рядка.

Однією з найбільш привабливих рис художньої манери письменника, безперечно, є його неповторний гумор, який пронизує і сюжетну канву, і мовну палітру, і загальну атмосферу творів. Генетично пов'язаний з традиціями фольклорного комічного оповідання часів перших переселенців, гумор О.Генрі вражає широким діапазоном художніх засобів, розмаїттям комічних прийомів та високим інтелектуалізмом. Один із найулюбленіших стилістичних прийомів новеліста, що дається навзаки як у фабульній пружині, так і в описах та діалогах, — поєднання чи навіть зіткнення слів, які за своїм смислом є абсолютно далекими і, на перший погляд, навіть несумісними.

Основу більшості сюжетів складають кумедні ситуації або пригоди, однак, у формуванні сміхового поля новел пародія, іронія та сарказм відіграють, як правило, не менш важливу роль. Оригінальні метафори, несподівані порівняння та ефектні каламбури О.Генрі демонструють не тільки віртуозну гру зі словом, але й широку загальнокультурну ерудицію автора. Читач отримує істинне задоволення і від дотепних діалогів літературних героїв, і від іронічних ремарок самого новеліста. Техніка пародіювання в новелах О.Генрі дивує різноманітністю прийомів і засобів: це і утримування стильових прикмет інших авторів чи популярних літературних творів, і пародійне обігрування відомих жанрових канонів, і доведення до абсурду усталених художніх прийомів чи мовних кліше, і каламбурне цитування класиків (Шекспіра, Спенсера, Теннісона та ін.). Пародійність О.Генрі дослідники порівнюють з манерою Л.Стерна — автора відомого роману “Тристам Шенді”, органічну природність комічних ситуацій — з фольклорним гумором М.Твена, а літературну іронію називають тим самим унікальним інструментом, завдяки якому О.Генрі завжди вдавалося уникати патетичності.

О.Генрі мав унікальний дар — перетворювати самородки смішного, знайдені ним при просіюванні сірої повсякденності у коштовні діаманти комічного. Незбагненна магія його новелістики й сьогодні спроможна зачаровувати незбагненим розмаїттям цікавих сюжетних ходів і несподіваних фабульних рішень, віртуозною мовною грою і тонкою іронією. Сповнені зворушливої сентиментальності, насичені пародійними ефектами і яскравою комічністю, маленькі шедеври великого майстра продовжують дарувати насолоду широкому колу читачів, слугуючи потужним джерелом добра, людяності та життєстверджуючого оптимізму.

ПРИМІТКИ

КОРОЛІ І КАПУСТА (Cabbages and Kings, 1904)

Заголовок роману “Королі і капуста” походить від чотиривірша відомого англійського письменника Льюїса Керролла із його книги “Аліса в Задзеркаллі” (продовження “Аліси в країні чудес”).

Жартівливо-пародійний характер назви покликаний сформувати у читача певну установку, налаштувати на іронічно-пародійний лад. О.Генрі обіграє добре знану в англослов'янському світі репліку Моржа — одного з героїв Льюїса Керролла. Прогулюючись вздовж моря зі своїм другом Теслею, Морж натрапив на маленьких устриць, які ховалися у піску. Аби виманити їх зі схованок, він обіцяє розповісти про різні цікаві речі: черевики, кораблі, сургучні печатки, капусту і королів. Довірливі устриці спокусилась обіцянкою і повилазили, аби послухати розповідь Моржа. Однак їм не судилося її почути, оскільки невдовзі усі вони були з'їдені, а історія про різні цікаві речі так і залишилася нерозказаною. Здійснити обіцянку Моржа “взявся” О.Генрі, представивши на суд читацької публіки історію, яку розповів Тесля. У ній дійсно фігурують і сургучні печатки, і черевики, і кораблі, а відсутні в тексті роману королі та капуста, винесені у заголовок.

О.Генрі написав свій роман у 1904 році на основі восьми раніше опублікованих оповідань про життя американців у Центральній Америці: “Де гроші?” (1901), “Rouge et Noir” (1901), “Лотос і пляшка” (1902), “Надзвичайний прапор” (1902), “Лотос і реп'яхи” (1903), “Грамофон і чесність” (1903), “Трилисник і пальма” (1903) і “Художники” (1903). Включивши ці оповідання до роману “Королі і капуста”, автор ніби “анулював” їхній самостійний статус і в подальшому не вводив їх до складу інших новелістичних збірок.

Роль і функція згаданих оповідань у художній структурі роману виявилися доволі різноманітними. Приміром, новела “Де гроші?”, яка, до речі, за своїм змістом не збігається з однойменним VII розділом, дала загальну сюжетну схему роману і матеріал для передмови “Від Теслі” та I, III, IV, XVII розділів. Ще сім розділів були написані на базі новел “Лотос і реп'яхи” (V, XII та XIII), “Надзвичайний прапор” (VIII і IX) та “Rouge et Noir” (XV і XVI). А інші новели — “Лотос і пляшка”, “Грамофон і чесність”, “Трилисник і пальма” та “Художники” — з незначними текстовими змінами увійшли до роману як готові розділи під тими ж назвами. Три розділи — “Де гроші?”, “Рештки кодексу честі” і “Вітаграфоскоп” — були написані спеціально для “Королів і капусти” та завершили остаточний “монтаж” цього твору.

Неодноразово порушувана в “Королях і капусті” тема лотоса як способу забути про печалі жартівливо обіграє давньогрецьке сказання про лотофагів (“Одіссея”, Пісня IX). У Гомера Одиссей та його супутники потрапляють до країни міфічних лотофагів, які пропонують скушту-

вати “солодко-медвяного” лотоса. Той, хто, піддається на вмовляння лотофагів, приречений назавжди забути про рідну домівку. О.Генрі дещо іронічно зображує своїх співвітчизників, які, прагнучи позбавитись проблем і печалей, їдуть до напівсонної Анчурії, аби там, наче в країні лотофагів, скуштувати лотоса.

Від теслі (The Proem)

¹RAMON ANGEL DE LAS CRUZES Y MIRAFLORES PRESIDENTE DE LA REPUBLICA DE ANCHURIA QUE SEA SU JUEZ DIOS (іспан.) — Рамон Анхель де лас Крусес і Мірафлорес, президент республіки Анчурія. Хай судить його Бог/

²*Сарсапарелі* — тропічна рослина, використовується в медицині.

³*Індиго* (indigo — іспан.) — темно-синій барвник, що використовувався для фарбування бавовни та вовни у синій колір.

⁴*Мачете* — ніж.

⁵*Молус* — у давньогрецькій міфології бог жартів і кепкування, який завжди знаходив привід, аби поглузувати над кожним, хто зустрічався на його шляху.

⁶*Мельпомена* — у грецькій міфології одна з дев'яти муз, покровителька трагедії.

⁷*Бескид* — гора, скеля, круте урвище.

⁸*Кордільєри* — гірська система в Північній Америці, що тягнеться вздовж узбережжя Тихого океану.

⁹*Пісарро* — Франсіско Пісарро (1471—1541) — іспанський конкістадор, завойовник Перу.

¹⁰*Бальбоа* — Васко Нуньес де Бальбоа (1475—1517) — іспанський конкістадор, котрий у 1513 році першим перетнув Панамський перешийок і дістався до Тихого океану.

¹¹...*сер Френсіс Дрейк* — англійський мореплавець і колонізатор (1540—1596). У 1567—1572 рр. піратствував у Карибському морі, грабуючи іспанські кораблі.

¹²*Болівар* — Сімон Болівар (1783—1830) — видатний борець за незалежність іспанських колоній у Центральній та Південній Америці.

¹³...*сер Джон Морган* (1635—1688) — англійський пірат і завойовник.

¹⁴*Лафіт* — французький мореплавець і корсар (1780—1825).

¹⁵*Трилисник* — рослина, яка є національним символом Ірландії і зображена на її державному гербі.

¹⁶... *в сьайві рампи Південного Хреста* — мається на увазі сузір'я Південного Хреста.

I. “Лис на світанку” (“Fox-in-the-Morning”)

¹⁷*Busca el Señor Гудвін! Ha venido un telegrafo por ell* — Розшукайте сеньйора Гудвіна! Для нього одержано телеграму! (іспан.)

¹⁸*Comandante* — комендант (іспан.)

¹⁹*Zapatos* —черевики (іспан.)

²⁰*Муслін* — легка, тонка й м'яка тканина.

²¹*Хромолітографія* — спосіб літографського відтворення багатокольорових зображень, коли для кожної фарби вручну виготовляється окрема друкарська форма на камені або цинковій пластині.

²²... *готель де лос Естранхерос* — готель для іноземців (іспан.)

²³*Колумб* — Христофор Колумб (1451–1506) — іспанський мореплавець італійського походження, першовідкривач Багамських та Антильських островів, узбережжя Центральної та Південної Америки.

²⁴... *як Маріанна у своєму неприступному дворі...* — йдеться про вірш “Маріанна на півдні” англійського поета Алфреда Теннісона (1809–1892).

II. Лотос і пляшка (The Lotus and the Bottle)

²⁵... *між Раком та Козерогом...* — тобто в період між липнем і груднем.

²⁶*Ninos* — хлопчики (іспан.).

²⁷... *Мідасові грошового ринку...* — Мідас — у грецькій міфології цар Фрігії, який у нагороду від Діоніса одержав силу перетворювати все, до чого тільки доторкнеться, на золото.

²⁸*Лотос* — символ забуття усіх печалей.

²⁹*Авалон* — щаслива країна, рай у кельтській міфології.

³⁰*Сейбове дерево* — сейб (лат. *seiba*) — велетенське дерево, що росте в тропічних лісах Центральної Америки.

³¹*Димінуендо* (муз. термін.) — поступове зменшення сили звуку.

³²*“La Golondrina”* — “Ластівка” (іспан.).

³³*Метис* — нащадок від шлюбу між представниками різних рас, зокрема між білими та індіанцями.

III. Сміт (Smith)

³⁴*Кариби* — тубільні жителі вест-індійських островів.

³⁵*Esta bueno* — добре (іспан.).

³⁶*Si, senor* — Так, сеньйоре (іспан.).

³⁷*Ciستا* — пообідній відпочинок (іспан.).

IV. Спіймани (Caught)

³⁸*Концертино* — музичний інструмент, що має вигляд шестигранної гармонії.

³⁹*Quien vive?* — Хто йде? (іспан.).

⁴⁰*Americano* — американець (іспан.).

⁴¹*Carramba!* — Чорт забирай! (іспан.).

⁴²*Carajo!* — Чортзна-що! (іспан.).

⁴³*Ah, Dios!* — О, Боже! (іспан.).

⁴⁴*Aguardiente* — коньяк (іспан.).

⁴⁵*Si, senor* — Так, сеньйоре (іспан.).

⁴⁶*Numero* — номер (іспан.).

⁴⁷*Esta bueno* — добре (іспан.).

⁴⁸*Єва* — тут йдеться про біблійний персонаж, праматір роду людського.

⁴⁹*Comandante* — комендант (іспан.).

⁵⁰*Vivas* — Ура (іспан.).

V. Ще одна жертва Купідона (Cupid's Exile Number Two)

⁵¹*Купідон* — в античній міфології божество кохання.

⁵²... *консульського лісу ... Етвуда* — гра слів: “вуд” — ліс (англ.).

VI. Грамофон і чесність (The Phonograph and the Graft)

⁵³... *він був не з того племені індіанців.* — У США був звичай ставити перед тютюновими крамницями дерев'яне зображення індіанця, у такий спосіб натякаючи на наявність контрабандних спиртних напоїв.

⁵⁴*Ентомолог* — фахівець з ентомології — науки про комах.

⁵⁵*містер Юлій Цезар* — мається на увазі Гай Юлій Цезар (100—44 рр. до н.е.) — видатний римський політичний діяч і полководець.

⁵⁶*Omnia Gallia in tres partes divisa est* — Вся Галлія поділяється на три частини (лат.).

⁵⁷... *коли архангел Гавриїл просурмить у свою сурму ...* — тут йдеться про Страшний суд. Однак, згідно з християнськими віруваннями, не архангел Гавриїл, а архангел Михаїл сповістить звуком своєї сурми про настання Страшного суду.

⁵⁸*Регтайм* — танцювальна музика американських негрів.

⁵⁹*Senores Americanos* — сеньйори американці (іспан.).

⁶⁰*Suare* — вечірка (франц.).

⁶¹*Carrambos!* — До біса! (іспан.).

⁶²*Por Dios!* — Клянись Богом! (іспан.).

⁶³*Gr-r-r-racias* — Д-д-дякую (іспан.).

⁶⁴... *звблива сирена з хабарем у руці...* — сирена — у грецькій міфології морська німфа, що своїм співом зваблювала мореплавців у смертельно небезпечні, згубні місця.

VII. Де гроші? (Money Maze)

⁶⁵*De veras* — правду кажучи (іспан.).

⁶⁶*Agnardiente* — коньяк (іспан.).

⁶⁷*Numero nueve* — номер дев'ятий (іспан.).

⁶⁸*Numero diez* — номер десятий (іспан.).

⁶⁹*Porbe Presidente* — бідний президент (іспан.).

⁷⁰*Patio* — внутрішній двір (іспан.).

⁷¹*Calaboza* — в'язниця (іспан.).

⁷²*Calentura* — пропасниця (іспан.).

⁷³*Cherchez la femme* — Шукайте жінку (франц.).

⁷⁴*Por supuesto!* — Звичайно! (іспан.).

⁷⁵*Вельзевул* — у Старому Заповіті — сірофінікійське божество “Ба-

ал-зебуб” (володар мух), у Новому Заповіті — Веельзевул, господар дому, прізвисько князя бісів, одне з імен сатани (Мф 10:25; 12:24; Мк 3:22; Лк 11:15).

⁷⁶... *tuchacho! El aguardiente por aca!* — Хлопче! Подай коньяку! (іспан.).

⁷⁷*Buenas noches* — На добраніч (іспан.).

VIII. Адмірал (The Admiral)

⁷⁸*Muchacho* — хлопчик (іспан.).

⁷⁹*Por Dios!* — Клянусь Богом! (іспан.).

⁸⁰*Pobrecito loco!* — Бідолашний дурник! (іспан.).

⁸¹*“El Nacional”* — “Народний” (іспан.).

⁸²*Valgame Dios!* — Боже милостивий! (іспан.).

⁸³*Senor el Almirante! Poco tiempo!* — Сеньйоре адмірал! Зачекайте! (іспан.).

IX. Надзвичайний прапор (The Flag)

⁸⁴*Гектор* — герой Троянської війни, старший син царя Пріама і Гекуби, найхоробріший воїн у троянському війську. Про подвиги й смерть Гектора розповідається в “Іліаді” Гомера.

⁸⁵*Caballero grande* — знатний кавалер (іспан.).

⁸⁶*Diabla a quatre* — стрімголов (франц.).

⁸⁷*Caballeros, a priesa!* — Швидше, панове! (іспан.).

⁸⁸*Nombre de Dios!* — Присягаюсь Богом! (іспан.).

⁸⁹*Fanatico* — фанатик (іспан.).

⁹⁰*“Salvador”* — “Рятівник” (іспан.).

⁹¹*Погляньте на це страховисько Франкенштейна...* — йдеться про страховисько, що його створив собі на погибель герой роману “Франкенштейн, або Сучасний Прометей” (1818) англійської письменниці Мері Шеллі (1797–1851).

⁹²*Vaya!* — Ну, гаразд! (іспан.).

⁹³*Paisano* — громадянин (іспан.).

⁹⁴*Tonto* — дурень (іспан.).

⁹⁵*Estados Unidos* — Сполучені штати (іспан.).

⁹⁶*Mire!* — Дивіться! (іспан.).

⁹⁷*Ah, Dios!* — О, Господи! (іспан.).

⁹⁸*“Du hast mein Herz gebrochen!”* — “Ти розбив моє серце!” (нім.).

⁹⁹*Amigo* — друже (іспан.).

¹⁰⁰*Seguramente no* — звичайно, ні (іспан.).

X. Трилисник і пальма (The Shamrock and the Palm)

¹⁰¹*Цинкографія* — фотомеханічний спосіб виготовлення кліше для високого друку.

¹⁰²*“Мейн”* — американський крейсер, на якому стався вибух у 1898 р. на рейді Гавани (Куба), що стало приводом для іспано-американської війни.

¹⁰³*Carrambos!* — Чорт забирай! (іспан.).

¹⁰⁴*Флібустьєр* — У XIX ст. так називали північноамериканських авантюристів, які брали участь у нападах на країни Південної і Центральної Америки.

¹⁰⁵*Фенії* — члени таємного товариства, що боролися за визволення Ірландії.

¹⁰⁶*Adios* — На все добре (іспан.).

XI. Рештки кодексу честі (The Remnants of the Code)

¹⁰⁷*Касава* — південноамериканська тропічна рослина, коріння якої багате на крохмаль.

¹⁰⁸*Аарон* — брат і найближчий сподвижник пророка Мойсея, перший первосвященик Ізраїлю; відзначався примирливістю, смиренністю і м'якістю.

¹⁰⁹*Авокадо* — плоди дерев родини лаврових. Інша назва — алігаторова груша.

¹¹⁰*Тартар* — у міфології те саме, що й пекло.

¹¹¹*Фіоритура* — орнаментальні пасажі, що прикрашають мелодію (муз. термін).

¹¹²*Виєно* — гаразд (іспан.).

XII. Черевики (Shoes)

¹¹³*au diable* — по-диявольськи (франц.).

¹¹⁴*"Americanos diablos"* — "Американські дияволи" (іспан.).

¹¹⁵*Vaile* — танцювальна вечірка (іспан.).

¹¹⁶*Вогняна земля* — архіпелаг, розташований біля найпівденнішої верхівки Південної Америки.

¹¹⁷*Ньюкасл* — місто у північно-східній частині Англії, біля якого видобувалося багато вугілля.

¹¹⁸*Шпіцберген* — архіпелаг у Північному Льодовитому океані.

¹¹⁹*Каблограма* — телеграма, що передається підводним кабелем.

XIII. Кораблі (Ships)

¹²⁰*Dolce far niente* — приємне дозвілля (італ.).

¹²¹*Que hay* — Що сталося? (іспан.).

¹²²*Патіо* — внутрішній двір (іспан.).

¹²³*Касава* — південноамериканська тропічна рослина, коріння якої багате на крохмаль.

¹²⁴*Que picadores diablos!* — Які колючі дияволи! (іспан.).

¹²⁵*Panaderia* — пекарня (іспан.).

¹²⁶*Стон* — 6,34 кг.

¹²⁷*Юкатан* — півострів у Центральній Америці.

¹²⁸*Zapatos* — zapatos para mí! — Черевики, черевики для мене! (іспан.).

¹²⁹*Синекура* — добре оплачувана посада, на якій майже нічого не треба робити.

¹³⁰*Король Артур* — легендарний англійський король (V—VI ст.), при дворі якого високо цінувалися лицарські чесноти. Збираючись за круглим столом короля Артура, лицарі розповідали про свої пригоди та подвиги.

¹³¹*Грааль* — мається на увазі чаша Святого Грааля, на пошуки якої, згідно з кельтськими легендами, вирушали лицарі Круглого Столу. Вона є одним із найцікавіших і найскладніших символів. Переосмислена у християнському дусі (як чаша з якої Ісус і апостоли пили на Тайній Вечері, або та, у яку Йосиф Аримафейський зібрав кров Христа, прибитого цвяхами до розп'яття) вона символізує джерело життя, плідності і безсмертя.

XIV. Художники (Masters of Arts)

¹³²*Коні-Айленд* — острів біля Нью-Йорка, місце, де розважалися небагаті американці.

¹³³*Бедуїн* — кочівник (араб.).

¹³⁴*Caballeros* — пани.

¹³⁵*Люцифер* — у християнстві — сатана, володар пекла й зла.

¹³⁶*Чонсі Ден'ю* — відомий американський адвокат, оратор і політичний діяч (1834—1928).

¹³⁷*Юпітер* — давньоіталійський бог, верховне божество римлян (лат. Iuppiter — грец. *Зевс*); бог неба, світла та грози.

¹³⁸*Георг Вашингтон* — Джордж Вашингтон (1732—1799) — видатний політичний і військовий діяч, перший президент США, головнокомандуючий Континентальної армії за часів Війни за незалежність, один із батьків-засновників США.

¹³⁹*Олеографія* — різновид хромолітографії, що давав змогу відтворювати тон зображення і передавати на папері характер поверхні олійного живопису.

¹⁴⁰*Король Кол* — персонаж популярних англійських дитячих віршів.

¹⁴¹*Венера* — в античній міфології богиня кохання та краси, мати Купідона.

¹⁴²*Битва під Геттісбургом...* — під Геттісбургом у 1863 році відбулася найбільш кривава битва Громадянської війни у США.

¹⁴³*Айдахо* — штат у північно-західній частині США.

¹⁴⁴*Vajo el traidor! Muerte el traidor!* — Геть зрадника! Смерть зраднику! (іспан.).

XV. Діккі (Dicky)

¹⁴⁵*Фортуна* — римська богиня щастя, долі, добробуту, успіху (лат. Fortuna).

¹⁴⁶*Кордільєри* — гірська система в Північній Америці, що тягнеться вздовж узбережжя Тихого океану.

¹⁴⁷*Muy bueno* — дуже добре (іспан.).

¹⁴⁸*Vino blanco* — біле вино (іспан.).

¹⁴⁹*Пісарро* — Франсіско Пісарро (1470?—1541) — іспанський конкістадор, завойовник Перу.

¹⁵⁰*Comisionado de caminos y puentes* — доглядач шляхів та мостів (іспан.).

¹⁵¹*Психея* — в давньогрецькій міфології донька бога сонця Геліоса, кохана Амура, красі якої заздрила сама Венера.

¹⁵²*Maromeros* — канатні танцівники (іспан.).

¹⁵³*Pobrecitos* — бідолахи (іспан.).

¹⁵⁴*...El Diablo Colorado* — “Рудий чорт” (іспан.).

¹⁵⁵*Muchachita* — дівчинка (іспан.).

¹⁵⁶*Picarilla* — лукава дівчинка (іспан.).

¹⁵⁷*Гуано* — поклади висушеного в умовах сухого клімату посліду морських птахів, цінне добриво.

¹⁵⁸*Уолл-стріт* — вулиця в Нью-Йорку, на якій розташовано фондову біржу, ряд найбільших банків США. У переносному значенні — фінансова олігархія США.

¹⁵⁹*Купідон* — в античній міфології божество кохання.

¹⁶⁰*Саритан міо* — мій капітане (іспан.).

¹⁶¹*Алькад* — старшина громади, суддя в Іспанії та країнах Латинської Америки.

¹⁶²*Santita mia* — моя свята (іспан.).

XVI. Rouge et Noir

¹⁶³*Rouge et Noir* — Червоне і чорне (франц.).

¹⁶⁴*Верді* — Джузеппе Верді (1813–1901) — видатний італійський композитор.

¹⁶⁵*Viva!* — Хай живе! (іспан.).

¹⁶⁶*Ботічеллі* — Сандро Ботічеллі (1445–1510) — видатний італійський живописець доби Відродження.

¹⁶⁷*Presidente proclamada* — президент, якого висуває безпосередньо народ (іспан.).

XVII. Дві відставки (Two Recalls)

¹⁶⁸*Північна річка* — так називається пролив Гудзон у його нижній течії.

¹⁶⁹*Божя країна* — іронічна назва Сполучених Штатів.

¹⁷⁰*...нікс ферштейн* — не розумію (нім.).

¹⁷¹*...нох ейнст* — ще одну (нім.).

XVIII. Вітаграфоскоп (The Vitaphoscope)

¹⁷²*Ніцца* — французьке місто на Лазурному Березі, всесвітньовідомий курорт.

ЧОТИРИ МІЛЬЙОНИ (The Four Million, 1906)

До першого видання цієї збірки сам О.Генрі написав передмову, в якій пояснив, яким чином з'явилася така досить дивна назва: “Не так давно один вигадник заявив, що в Нью-Йорку знайдеться не більше чо-

тирьохсот людей, які заслуговують на увагу. Але знайшлася інша людина — він займається переписом населення в Нью-Йорку, — і його більш мудрий підрахунок допоміг нам знайти назву для цієї збірки: “Чотири мільйони”. Отже героями своїх оповідань, включених до цього видання, письменник обрав пересічних мешканців найбільшого американського міста. Життя цих чотирьох мільйонів звичайних людей, на думку О.Генрі, було варте письменницького і читацького інтересу не менше, ніж сімейні подробиці та світські плітки про представників чотирьохсот найбагатших і найвпливовіших американських родин. Саме до тих, кого з легкої руки американської преси 90-х років XIX ст. стали називати “чотириста”, була прикута увага і репортерів, і журналістів, і читачів тогочасних газет та журналів. Новеліст О.Генрі, твори якого спочатку друкувалися на сторінках періодичних видань і лише згодом почали виходити у вигляді збірок, наважився виступити проти цієї своєрідної моди і тим самим запровадив нову для американської публіцистики тему, пов’язану з життям простої людини. Успіх, який мали історії О.Генрі, суттєво вплинув на американську громадську думку: тема маленького американця згодом стала однією з найпопулярніших яв в національній літературній традиції, так і в кінематографі.

Долоня Тобіна (Tobin’s Palm, 1903)

¹*Кони Айленд* — центр розваг, розташований на березі затоки, де полюбляли проводити своє дозвілля пересічні мешканці Нью-Йорка.

²*Сліго* (Слайго) — графство у північно-східній частині Ірландії.

Дари волхвів (The Gift of the Magi, 1905)

Ця новела є найпопулярнішою з-поміж історій, написаних О.Генрі. Існує припущення, що біля витоків творчого задуму стояли реальні біографічні факти з життя самого письменника. Його біографи згадують, що, переходячи від американських блюстителів закону у Гондурасі, Вільям Сідні Портер поштою одержав різдвяний подарунок від своєї дружини Етол. Це був золотий ланцюжок для годинника, взятого ним в той фатальний день, коли він вирішив втекти з дому, аби не потрапити на лаву підсудних. Утім, скористатися ланцюжком письменникові так і не судилося: телеграма про погіршення стану здоров’я хворої на туберкульоз Етол надійшла до нього раніше, ніж посилка з подарунком. Він уже продав свого годинника, щоб на виручені гроші придбати квиток на поїзд до США. Згодом він довідався, що Етол продала свою чудову мережану шаль — найдорожчу з-поміж її речей, аби купити годинникового ланцюжка для свого коханого чоловіка.

Існують також спогади одного із журналістів, який працював разом з О.Генрі у газеті “Ворлд”, про те, за яких умов була написана ця новела. Згідно з угодою, яку письменник підписав з власником газети Джозефом Пулітцером, у кожному недільному випуску мало друкуватися нове оповідання О.Генрі. Напередодні Різдва 1905 року у видавництві чекали на чергову новелу, втім, від О.Генрі надходили лише ви-

бачення та виправдання. Редактор послав додому до новеліста художника, щоб той, ознайомившись з чернетками, розпочав роботу над ілюстраціями. З'ясувалося, що О.Генрі ще не розпочинав роботу над різдвяною новелою, але, щоб не засмучувати ілюстратора, він дав йому таку настанову: “Намалюйте бідно обставлену кімнату, одну з тих, що здаються у Вест-Сайді. В кімнаті один-два стільця, комод з висувними шухлядками, ліжка і шафа. На ліжку пліч-о-пліч сидять чоловік і жінка. Вони говорять про наближення Різдва. Чоловік тримає в руках футлярчик від кишенькового годинника. У жінки розкішне довге волосся, що хвилями лягає на плечі. Оце і все, що я поки що бачу, але оповідання незабаром буде”. Письменник запропонував художникові перепочити на канапі, і поки той дрімав, О.Генрі, відклавши чернетку іншого оповідання, за дві години написав одну з найзворушливіших своїх новел. Кажуть, що зовні Етол була дуже схожа на Деллу — вона також мала прекрасне довге каштанове волосся, яке викликало загальне захоплення.

³*Волхви* — східні мудреці, астрологи. За біблійною легендою, три волхви прийшли зі Сходу, щоб вклонитися Цареві іудейському, про народження якого сповістила зірка. Вони принесли дари немовляті Ісусу Христу в день його народження (золото — знак поваги до Царства Христового, ладан — символ божественності Христа, миро — пророцтво смерті Христа). Звідси й виник звичай робити різдвяні подарунки. (Детальніше див. Новий Заповіт, Матв. 2:1, 11).

⁴*Цариця Савська* — цариця, яка правила державою Сава, однією з найбагатших країн у Південній Аравії. Згідно з біблійними переказами, вона прийшла до царя Соломона, слава про велику мудрість якого облетіла весь світ, і на знак пошани піднесла йому дорогоцінні дарунки — золото, коштовності зі слонової кістки та різноманітні східні пахощі. У даному випадку О.Генрі згадує царицю Савську, як втілення незліченних багатств.

⁵*Царь Соломон* — цар Ізраїлю та Іудеї (986—932 рр. до н.е.). За біблійними легендами він володів нечуваними багатствами, які постійно примножував завдяки власній мудрості та вдалим шлюбом. Його царський двір, збудовані ним храми й палаци славилися дивовижною розкішшю й красою.

В антракті (Between Rounds, 1905)

Переклад цієї назви, запропонований у даному виданні, не відтворює повністю смислові нюанси, закладені автором у назві оригіналу “Between Rounds” (між раундами). У новелі йдеться про постійні сімейні чвари між містером та місіс Мак-Каскі, що інколи переростають у справжні баталії. Центральна подія, навколо якої розгортається сюжет цієї новели, сталася саме під час однієї з таких сварок і спричинила своєрідне перемир'я у цій перманентній війні.

Кімната на горищі (The Skylight Room, 1905)

⁶*Фальстаф* — сер Джон Фальстаф — герой Вільяма Шекспіра (історична хроніка “Генріх IV” та комедія “Віндзорські жартівниці”),

огрядний збіднілий рицар, який зажив собі слави гультя, ненажерли й циніка.

⁷*Ромео* — герой трагедії Вільяма Шекспіра “Ромео і Джульєтта”, юний закоханий, що поклав своє життя на олтар кохання. О.Генрі зводить імена Фальстафа і Ромео, аби підкреслити вражаючий контраст між надмірно товстим підстаркуватим залицяльником Гувером та струнким містером Івенсом, що сповнений романтичних мрій.

⁸*Момус* — у давньогрецькій міфології бог кепкування, який завжди знаходив привід, аби поглузувати над кожним, хто зустрічався на його шляху.

⁹*Єлена Прекрасна* — у давньогрецькій міфології та поемі Гомера “Іліада” чарівна дружина царя Спарти Менелая, яку викрав син царя Трої Паріс, що призвело до Троянської війни. Ім'я Єлени Прекрасної стало уособленням жіночої вроди.

Жертви любові (A Service of Love, 1905)

¹⁰*Великий китайський мур* — знаменита споруда, зведена в Китаї в кінці III ст. до н.е.

¹¹*Вагнер* — Ріхард Вагнер (1813—1883) — видатний німецький композитор, автор таких відомих опер, як “Летючий голландець”, “Парсифаль” та ін.

¹²*Рембрандт* — Рембрандт Харменс ван Рейн (1606—1669) — всесвітньовідомий голландський художник.

¹³*Вальдтейфель* — Еміль Вальдтейфель (1837—1915) — французький композитор, що прославився як видатний піаніст і диригент.

¹⁴*Шопен* — Фредерік Шопен (1810—1849) — визначний польський композитор.

¹⁵*Улонг* — сорт китайського чаю.

¹⁶*Візантійський стиль* — стиль у мистецтві, для якого характерні велич, помпезність, розкіш зовнішнього оздоблення архітектурних споруд, а також дивовижне багатство фарб та золота у їхньому внутрішньому оформленні (наприклад, храм Софії в Константинополі, збудований імператором Юстиніаном у 532—537 рр.).

¹⁷*Бенвенуто Челліні* — (1550—1571) — славнозвісний італійський скульптор, ювелір і письменник доби Відродження.

¹⁸*Граф Монте-Крісто* — герой однойменного роману французького письменника Олександра Дюма-батька. Цей персонаж, що після важких випробувань казково розбагатів і став жити на широку ногу, незрідка сприймається як втілення нечуваного багатства.

Фараон і хорал (The Cop and the Anthem, 1904)

¹⁹*Фараон* — у даному контексті мається на увазі жаргонна назва поліцейського.

²⁰*Острів* — йдеться про острів Блеквелла на Східній річці, поблизу острова Манхеттен. За життя О.Генрі на цьому острові знаходилася нью-йоркська в'язниця.

²¹*Три місяці забезпеченого притулку...* — згідно з американськими законами, звичайний термін тюремного ув'язнення за бродяжництво у ті часи становив три місяці.

²²*Борей* — в античній міфології зимовий північний вітер, який підкорявся богу вітрів Еолу.

²³*День Подяки* — щорічне офіційне американське свято, яке припадає на останній четвер листопада. Воно було запроваджене колоністами Нової Англії на знак подяки за успішний перший врожай, зібраний переселенцями у Новому Світі.

²⁴*Шаблі* — сорт французького білого сухого вина, яке виробляється в кантоні Шаблі.

²⁵*Іельський студент* — тобто студент Іельського університету, що був заснований в штаті Коннектикут у 1887 році.

²⁶*Хартвордський коледж* — коледж у Хартфорді в штаті Коннектикут.

²⁷*Аркадія* — область у Греції, де мешкали пастухи й землероби, котрі славилися гостинністю. В античній літературі і пасторалях XVI—XVIII ст. Аркадія зображувалася як країна безтурботного ідилічного існування.

Приворотне зілля Айкі Шоенштайна (The Love-Philtre of Ikey Schoenstein, 1904)

²⁸*Фармокопея* — офіційний посібник для фармацевтів, що містить опис властивостей лікарських засобів та інформацію про їх виготовлення, застосування й зберігання.

²⁹*Локінвар* — герой балади, яка входить до поеми Вальтера Скотта “Марміон” (1808). Цей юнак викрав свою кохану в день її вінчання з його суперником.

³⁰*Морфей* — в античній міфології син Гіпноса, бог сновидінь. Вислів “бути в обіймах Морфея” означає спати солодким сном.

Кохання та гроші (Mammon and the Archer, 1905)

³¹*Розмалювати весь будинок червоною, білою і синьою фарбою* — натяк на кольори Американського прапора, який в даному випадку символізує переваги американської демократії. Мильний мільйонер, що розбагатів виключно завдяки власній енергії та тим сприятливим умовам, які склалися в Америці, у такий спосіб кидає своєрідний виклик своєму сусідові — збіднілому аристократові.

³²*Астор* — Джон Астор (1763—1848) — американський капіталіст, торгівець хутром.

³³*Руки в тебе чисті: на них немає слідів мила “Еврика”* — автор іронічно обігрує непричетність юного Річера до мильних справ, які принесли його батькові мільйони.

Кульбаба (Springtime a la Carte, 1905)

Згідно з однією із численних літературних легенд, пов'язаних з ім'ям О.Генрі, сюжет цієї новели народився на очах одного з приятелів

письменника. Американський літератор Ірвінг Кобб згадував, що одного разу за вечерею в нью-йоркській кав'ярні він запитав у О.Генрі, як тому вдається вигадувати такі цікаві сюжети. Новеліст взяв у руки меню і, імпровізуючи на очах у здивованого Кобба, намалював сюжет про бідну дівчину Сару, яка під час друкування чергового меню думає про свого коханого фермера і випадково припускається помилки, що приносить їй щастя.

У даному виданні запропоновано переклад цієї новели, здійснений у 1924 році видатним українським письменником гумористом Остапом Вишнею Збірка.

³⁴*Джентльмен, що заявив, ніби світ — устриця, що її він розкриє своїм мечем, улучив куди слід дуже легко...* — тут О.Генрі дає аллюзію до слів Пістоля — персонажа з “Віндзорських жартівниць” Вільяма Шекспіра.

³⁵*Табельдот* — загальний стіл у деяких готелях, пансіонатах і ресторанах, коли сніданок, обід та вечеря подаються для всіх мешканців або постійних відвідувачів у визначений час і за єдиним меню.

³⁶*... поданих так швидко, як швидко ви кидаєте свої п'ять опук в голову кольорового джентльмена* — тут йдеться про одну з популярних в ті часи американських забавок, в якій гравці мали поцілити опукою (м'ячем) в голову, що висувалася зі спеціальної будки.

³⁷*Diminuendo con amore* — ніжно затихаючи (італ.).

³⁸*... Персеїв подарунок...* — Персей — герой давньогрецької міфології, син Зевса і Діани, дочки аргоського царя Акрісія. Переможець чудовиська Медузи Горгони та рятівник царівни Андромеди.

³⁹*Джул'єта* — Джульєтта — героїня трагедії Вільяма Шекспіра “Ромео і Джульєтта”, символ чистого і високого кохання, спроможного на самопожертву.

⁴⁰*Лета* — у грецькій міфології річка забуття в царстві мертвих; у даному випадку “миттю б кинулася за травами Лети до якогось гарного аптекаря” означає — “одразу звернулася б до аптекаря за смертельною отрутою”.

⁴¹*Шекспір і сказав, що любов може житися з себе* — тут міститься аллюзія до слів Шекспірової Джульєтти: “Як море, дна не має і любов, (Що більше їх я віддаю тобі,) то більше їх у мене зостається, / А їм немає меж...” (“Ромео і Джульєтта”, II, 1; переклад І.Стешенко).

⁴²*Мукден* — при Мукдені відбувалися воєнні дії під час російсько-японської війни 1904—1905 рр.

⁴³*Монастир і серце* — історичний роман англійського письменника Чарльза Ріда (1814—1884).

Зелені двері (The Green Door, 1904)

⁴⁴*Місс Лоббі* — йдеться про популярну в ті часи авторку сентиментальних романів Лору Джін Ліббі (1862—1924).

⁴⁵*Іліада* — героїчна поема давньогрецького поета Гомера.

Незакінчена оповідь (An Unfinished Story, 1905)

Ця новела О.Генрі традиційно згадується літературними критиками, які намагаються спростувати тезу про повну відсутність соціальної спрямованості в творчості письменника. Саме ця нехитра історія продавщиці Делсі, яка, живучи на п'ять доларів у тиждень, стійко витримує удари долі й не піддається на ганебні спокуси негідника Піггі, свого часу глибоко вразила американського президента Теодора Рузвельта. Саме після прочитання “Незакінченої оповіді” він вирішив добитися прийняття закону про збільшення мінімального рівня зарплати продавцям.

Героїня оповідання Делсі постає як дійова особа у присвяченому американському новелістові фільмі “Великий розрадник”, що був створений радянськими кінематографістами (режисер Лев Кулешов, сценарист А.Крус) у 1938 році.

⁴⁶*Геена вогненна* — назва глибокої і вузької ущелини на південному боці Єрусалима, де ідолопоклонники спалювали своїх дітей на честь ідола Молоха. Після викорінення ідолопоклонства це місце стало символом вічних мук і страждань. Геена вогненна неодноразово згадується в Біблії.

⁴⁷*Морфей* — в античній міфології син Гіпноса, бог сновидінь.

⁴⁸*Гавриїл* — один із семи головних ангелів, який був посланий Богом, щоб сповістити Захарія про народження Іоанна і Пресвяту Діву Марію про народження Спасителя.

⁴⁹*...професійних поручителів в урочистому чорному вбранні з застібнутими ззаду коміриями.* — Йдеться про протестантських священиків, які носили такий одяг.

⁵⁰*Генерал Кіченер* — Гораціо Герберт Кіченер (1850—1916), британський фельдмаршал, який прославився вдалими військовими операціями і придушенням повстання махдистів у Судані (1895—1898).

⁵¹*Бенвенуто Челліні* — (1550—1571) — славнозвісний італійський скульптор ювелір і письменник доби Відродження.

⁵²*Піггі* — прізвисько цього персонажа перекладається з англійської як поросся.

⁵³*Генріх VIII* — Генріх VIII Тюдор (1491—1547) — англійський король, що правив з 1509 по 1547 рік і ввійшов у історію як монарх-реформатор, що запровадив англіканство. Він славився своїм запальним характером, хтивістю та жорстоким ставленням до людей, навіть до друзів і найближчого оточення. Англійський письменник Чарльз Діккенс назвав Генріха VIII “неперевершеним мерзотником, ганьбою людства, кривавою й сальною плямою в історії Англії”.

Роман біржового маклера (The Romance of a Busy Broker, 1904)

⁵⁴*Помпадур* — Жанна Антуанетта Пуассон, маркіза де Помпадур (1721—1764) — фаворитка французького короля Людовика XV, найблискупіша, найталановитіша і найрозпусніша королівська коханка за

всю історію Франції; вона витратила величезні кошти на розкішне вбрання та косметичні засоби.

⁵⁵...в *Маленькій церкві за рогом* — церква в одному із ділових кварталів Нью-Йорка.

Втрачена нагода (Lost on Dress Parade, 1905)

⁵⁶...перед *славним Міланським собором*. — Міланський собор (Duomo di Milano) — величний пам'ятник архітектури Італії, найбільша у світі церква в готичному стилі.

⁵⁷*табльдом* — загальний стіл у деяких готелях, пансіонатах і ресторанах, коли сніданок, обід та вечеря подаються для всіх мешканців або постійних відвідувачів у визначений час і за єдиним меню.

⁵⁸*Манхеттен* — острів, на якому в ті часи розташовувалась більша частина Нью-Йорка.

⁵⁹*котольйони* — котильйон (франц. *cotillon*) — бальний танець французького походження, що складається з кількох самостійних танців та ігор.

⁶⁰...*головною магістраллю Мамони та союму допоміжних богів* — тут йдеться про авеню, де були розташовані будинки багатіїв. Мамона, або Маммон — божество багатства і наживи у деяких релігіях Близького Сходу, у християнських текстах Мамона — злий дух, біс, що втілює жадібність, корисливість та зажерливість.

Мебльована кімната (The Furnished Room, 1904)

Ця новела є однією з найтрагічніших у творчому доробку О.Генрі. Хоча вона і написана за всіма канонами огенрівської моделі, її фінал не виправдовує читацьких очікувань і вражає глибиною драматизму.

⁶¹*Лари й пенати* — божества давніх римлян, охоронці й покровителі домашнього вогнища; тут імена божків уособлюють домашні речі й пожитки, які бідні мешканці Вест-Сайду змушені були переносити з собою з однієї мебльованої кімнати до іншої.

⁶²*Вавилонська вежа* — споруда, яку, згідно з біблійною легендою, колись задумали збудувати люди, щоб досягти небес. Однак Бог, розгнівавшись, змішав усі мови, тим самим завадивши їм здійснити задумане.

⁶³...*де черв не вмирає*. — О.Генрі натякає на євангельський вислів про пекло: "...де черв не вмирає і вогонь не гасне".

Короткий тріумф Тільді (The Brief Debut of Tildy, 1904)

⁶⁴...*коли сурма Гавриїла скличе всіх на останній обід*. — Згідно з християнськими віруваннями, архангел Михаїл сповістив звуком своєї сурми про настання Страшного суду.

⁶⁵*Мадам Рекамьє* — Жюлі Рекамьє (1777–1849) — дружина паризького банкіра, світська красуня, в салоні якої збиралися найвідоміші представники культурного і політичного життя Франції — літератори, вчені, художники, міністри.

⁶⁶“Парсифаль” — опера Ріхарда Вагнера.

⁶⁷...*обернула їхню яечню з салом на амброзію* — в грецькій міфології амброзією називалася їжа богів, яка наділяла їх вічною молодістю та безсмертям.

⁶⁸*Цірцея* — у грецькій міфології донька бога сонця Геліоса, чарівниця, кохана античного героя і мандрівника Одиссея. В поемі Гомера “Одиссея”, йдеться про те, як вона обпоїла друзів Одиссея й перетворила їх на свиней. Цірцея незрідка виступає символом жіночого кохання.

⁶⁹*Купідон* — в античній міфології божество кохання, його часто зображали у вигляді маленького і пустотливого хлопчика, стріли якого запалюють у серцях людей вогонь любовної пристрасті.

⁷⁰*Сабінянки* — жінки із племені сабінів, яких за наказом засновника Рима Ромула мали викрасти римські воїни, оскільки їхнє місто було населене лише чоловіками.

⁷¹*Венера* — в античній міфології богиня кохання та краси, мати Купідона.

⁷²*Психея* — в давньогрецькій міфології донька бога сонця Геліоса, кохана Амура, красі якої заздрила сама Венера.

ЗАПАЛЕНИЙ СВІТИЛЬНИК (The Trimmed Lamp, 1907)

Маятник (The Pendulum, 1904)

У цій новелі О.Генрі повертається до розробки сюжетної схеми однієї із своїх ранніх новел “По колу” (“Round the Circle”, 1902), розгортаючи події на тлі повсякденного життя пересічних нью-йоркців.

¹*Delirium tremens* — біла гарячка (лат.).

²*Ялу* — річка, на якій точилися запеклі бої під час російсько-японської війни 1904–1905 років.

Закупник із Кактус-Сіті (The Buyer from Cactus City, 1906)

Чия вина? (The guilty party, 1905)

³*Джім Джеффріс* — відомий американський боксер.

Останній листок (The Last Leaf, 1905)

⁴*Грінч-Вілідж* — район у західній частині Нью-Йорка, де мешкали представники богемі — художники, поети, письменники, музиканти і актори.

⁵... *у місцевому “Дельмоніко”, ресторанчику на Восьмій вулиці ...* — йдеться про дешевий ресторанчик на Восьмій вулиці Грінч-Віліджа, який іронічно порівнюється з шикарним рестораном “Дельмоніка” у центрі Нью-Йорка.

⁶*Та коли люди починають діяти в інтересах гробаря, то вся фармакопея — марнота.* — Фармакопея — офіційний посібник для фармацевтів, що містив опис властивостей лікарських засобів та інформацію

про їх виготовлення, застосування та зберігання. У даному випадку йдеться про те, що жодні ліки не спроможні допомогти людині, яка відмовилася від боротьби за життя.

⁷*Мікеланджело* — Мікеланджело Буонарроті (1475—1564) — один із найяскравіших представників Високого Відродження, видатний італійський живописець, скульптор, архітектор і поет.

Пором нездійснених мрій (The Ferry of Unfulfilment)

Дата написання остаточно не з'ясована.

⁸Ном — місто на Алясці.

⁹*Ніагара* — мається на увазі група великих водоспадів, розташованих на кордоні Канади і США.

¹⁰*Скво* — у перекладі з індіанської означає “жінка”.

¹¹*Бронзова Діана в Гардені* — мається на увазі статуя Діани, що встановлена на даху будівлі Медісон-сквер-гарден.

¹²... *бюро “Білі Крила”* — фірма, робітники якої займалися прибиранням вулиць та помешкань.

СЕРЦЕ ЗАХОДУ (Heart of the West, 1907)

Гіменеїв порадник (The Handbook of Hymen, 1906)

¹*Гіменеї* — в давньогрецькій міфології бог шлюбу, син Аполлона та Уранії.

²*Гомер* — легендарний давньогрецький поет, вірогідний автор відомих епічних поем “Іліада” й “Одіссея”.

³*Омар Х.М.* — мається на увазі Омар Хайям (близько 1040—1123) — таджицький поет, класик персидської літератури, видатний математик і астроном. Його “Рубаї” — чотиривірші, сповнені глибокого філософського змісту, принесли авторові всесвітню славу і визнання.

⁴*Рубай Ате* — тут мається на увазі “Рубайата” — збірник “Рубаї” Омара Хайяма. Ніякої дівчини Рубай Ате у ньому, звісно, немає. Але в новелі йдеться не про твори самого Омара Хайяма, а про англійську версію його віршів, яким перекладач Едвард Фітцджеральд надав надмірної, не властивої оригіналу, фривольності. Звідси й іронія О.Генрі з приводу цієї книги.

⁵... *чоловік під пот de plume* — під псевдонімом.

Пімієнтські млинці (The Pimienta Pancakes, 1903)

⁶*Я почував себе як Адам до того дурного походу по яблука...* — тобто, почувався, як у раю (біблійна ремінісценція, що відсилає до першої книги Мойсея зі Старого Завіту, де описується життя перших людей Адама і Єви в Едемі, їхнє гріхопадіння та вигнання з раю).

⁷*Палестина* — тут йдеться про невеличке промислове містечко в штаті Техас.

⁸*Епікур* — давньогрецький філософ (341—270 рр. до н.е.), етичне вчення якого засноване на апологетиці чуттєвих задовольень.

Різдво з несподіванкою (Christmas By Injunction, 1904)

ГОЛОС МІСТА (The Voice of the City, 1908)

Голос міста (The Voice of the City, 1905)

¹*Тартак* — лісопильня.

²*Г. Джемз — Генрі Джеймс (1843—1916)* — американський письменник і критик, який більшу частину свого життя мешкав у Європі. У 1905 році він здійснив подорож Сполученими Штатами, під час якої виступав з публічними лекціями.

³*... стояла позолочена Діана...* — на даху будівлі Медісон-сквер-гарден розташована невеличка вежа, на якій встановлено величезну статую Діани.

⁴*Генрі Кюз* — відомий тогочасний фінансист.

⁵*Джон Сьюлліван* — Джон Л. Салліван — знаменитий боксер.

⁶*Едвін Маркгем* — поет.

⁷*Мей Ірвін* — актриса.

⁸*Чарлз Шваб* — американський сталевий магнат.

⁹*... звуки голосу доктора Паркгарста* — священник, який багато років правив у храмі на Медісон-сквер.

Як Джон Гопкінс зажив повного життя (The Complete Life of John Hopkins, 1904)

¹⁰*diminuendo* — поступове притишення звука (муз. термін).

¹¹*aussi* — теж (франц.).

Як прозрів Доурті (Dougherty's Eye Opener, 1904)

¹²*Манхеттен* — острів, на якому в ті часи розташовувалась більша частина Нью-Йорка.

¹³*Каріби* — тубільні жителі вест-індійських островів.

¹⁴*Амур* — Амур або Купідон — в античній міфології божество кохання.

¹⁵*Гіменей* — в давньогрецькій міфології бог шлюбу, син Аполлона та Уранії.

¹⁶*Цитра* — струнний музичний інструмент.

¹⁷*Помпеї* — стародавнє місто в Кампанії, яке було засипане після виверження вулкану Везувій у 79 році.

¹⁸*Rendez-vous* — побачення (франц.).

Персик (Little Speck in Garnered Fruit, 1904)

¹⁹*... до Південного Хреста...* — мається на увазі сузір'я Південного Хреста.

²⁰*Клеопатра* — цариця Єгипту (60—30 рр. до н.е.) з династії Птолемеїв. Славилася красою, розумом і освіченістю. Була коханкою і дружиною Марка Антонія, після смерті якого покінчила життя самогубством.

²¹*Антоній* — Марк Антоній (83—30 рр. до н.е.) — римський полководець та державний діяч, друг і соратник Юлія Цезаря. Після смерті

Цезаря Марк Антоній був коханцем, а згодом і чоловіком єгипетської цариці Клеопатри.

²²... *говорити мовою Данте* — говорити італійською мовою. Данте Аліг'єрі (1265—1321) — видатний італійський поет, автор “Божественної комедії” — шедевр світової літератури

²³... *уникнув епікурейських щелепів* — тобто, не був з'їденим, залишився цілим. У даному випадку метафорично обігрується ім'я Епікура (341—270 рр. до н.е.) — давньогрецького філософа, етичне вчення якого засноване на апологетиці чуттєвих задоволень. Епікур незрідка виступає символом найрізноманітніших чуттєвих насолод, у тому числі — гурманства.

Провісник весни (The Harbinger, 1906)

²⁴*Дафніс і Хлоя* — герої пасторального роману давньогрецького письменника Лонга (III ст. до н.е.), в якому описується їхнє ідилічне кохання.

²⁵*Д'Артаньян* — головний герой роману “Три мушкетери”, написаного відомим французьким письменником А.Дюма.

²⁶*Талейранівський спосіб* — у даному випадку означає дипломатичний спосіб. Шарль Моріс Талейран (1754—1839) — відомий французький дипломат, що відзначався дивовижною хитромудрістю.

²⁷*...ридаюча, мов Ніобея...* — згідно з античним міфом, дружина фіванського царя Амфіона Ніобея (або Ніоба) вихвалялася своїми дітьми (у неї було за одними джерелами семеро синів і семеро дочок, за іншими — двадцяттеро дітей) і насміхалася над богинею Лето, яка мала лише двох дітей. Помстившись за образу, яку Ніобея нанесла Лето, діти останньої — Аполон і Артеміда — повбивали стрілами всіх дітей Ніобеї. З найщасливішої матері Ніобея перетворилася на найнещаснішу, і зрештою стала, з волі богів, скелею, з якої постійно струмують сльози.

²⁸*Клод Мельнот* — персонаж п'єси англійського письменника Булвера-Літтона “Леді із Ліона”.

Поки чекає автомобіль (While the Auto Waits, 1903)

²⁹*Контральто* — найнижчий жіночий голос.

³⁰*Уолдорф* — “Уолдорф-Асторія” — фешенебельний готель у Нью-Йорку на Парк-Авеню. Був побудований на замовлення сім'ї Асторів — однієї з найбагатших родин Америки. Готель “Уолдорф-Асторія”, відкритий у 1897 році, відразу став відомим.

Місто зазнало поразки (The Defeat of the City, 1904)

³¹*Маттергорн* — снігова вершина в швейцарських Альпах.

³²... *вибачте, що зустрічаю вас не в смокінгу, але ще ж немає шостої...* — йдеться про традицію, згідно з якою вважалося хорошим тоном після шостої години вечора одягати смокінг.

³³... *звуками Панової флейти...* — йдеться про музичний інструмент, який, згідно з давньогрецькими міфами, був зроблений Паном — богом

полів, лісів і трав. Цей козлоногий потворний божок, що славився хтивістю, мав дивовижну флейту, звуки якої зачаровували лісових німф. Флейта була зроблена Паном із тростинки, на яку перетворилася солодко-голоса німфа Сирінкс, аби уникнути його зазіхань.

Троянди, хитрощі й романтика (*Roses, Ruses, and Romance*, 1905)

³⁴*Філістер* — самовпевнена, обмежена, малоосвічена людина (нім. Philister). Німецькі романтики критикували філістерів за лицемірство, бездуховність і апологетику матеріальних цінностей. Згодом поняття “філістер” стало загальноновживаним у більшості європейських мов.

³⁵*По* — Едгар Аллан По (1809—1849) — американський поет, прозаїк, критик, один із засновників детективу.

³⁶*Ловел* — Ловелл Персіваль (1855—1916) — відомий американський астроном, автор книги “Марс як притулок життя” (1908).

³⁷*Вітмен* — Волт Вітмен (1819—1892) — відомий американський поет, журналіст, есеїст.

³⁸*Брет Гарт* — Френсіс Брет Гарт (1836—1902) — американський письменник, який писав неоромантичні новели про золотошукачів, про мужність знедолених людей та згубну владу золота, а також вірші й прозові пародії.

³⁹*Д'ю Мор'є* — Джордж Дюмор'є (1834—1896) — англійський письменник-фантаст і художник-ілюстратор, малюнки і карикатури якого друкувалися на сторінках газет і журналів.

⁴⁰... *поема про ведмедя, якого президентові не пощастило підстрелити...* — за часів президентства Теодора Рузвельта на сторінках американської преси часто обговорювалися його визначні мисливські здобутки.

⁴¹*Іспанська Армада* — Непереможна Армада — іспанський флот, що був посланий у 1588 році королем Філіпом II для завоювання Англії і зазнав поразки від англійського флоту.

⁴²*Спокутний козел* — козел відпущення або цап-відбувайло — ритуальна тварина, на яку, згідно з іудейськими обрядами, покладали гріхи всього народу і під час свята Йом Киппур відпускали у пустелю або ж скидали зі скелі. Ідіома “козел відпущення” означає людину, на яку покладається відповідальність за невдачу чи поразку цілого колективу чи групи людей.

⁴³... *мав свою Ахіллесову п'яту* — мав вразливе місце. Ахіллес — у давньогрецькій міфології син фесалійського царя Пелея та морської богині Фетіди, герой Троянської війни. Щоб загартувати сина, Фетіда купала його у водах Стіксу, тримаючи за п'яту. Згодом Ахіллес став непереможним воїном, усе тіло якого, за винятком п'яти, було невразливим. Саме у п'яту і влучила стріла його запеклого ворога Паріса, що призвело до смерті героя.

⁴⁴*сад Капулеті* — алюзія до трагедії Вільяма Шекспіра “Ромео і Джульєтта”, дія декількох сцен якої відбувається у фруктовому саду родини Капулетті; тут “сад Капулеті” означає “сад коханої”.

Мить в Аркадії (Transients in Arcadia, 1904)

⁴⁵*Едирондек* — Адирондакські гори на півночі США.

⁴⁶*Караван-сарай* — (персидське, буквально — дім караванів), постійний двір у містах на торгових шляхах Ближнього сходу і Середньої Азії, що славився розкошами і був надійно захищений від нападів розбійників.

Винарня і троянда (The Rathskeller and the Rose, 1904)

⁴⁷*Октета* — інструментальний музичний твір для восьми виконавців (муз. термін).

⁴⁸*Ленман Томпсон* — відомий актор, режисер і драматург (1833—1911).

⁴⁹*Джон Дрю* — популярний американський актор (1853—1927).

⁵⁰*Джим Корбет* — популярний американський актор (1866—1933).

⁵¹*Терпсіхора* — в античній міфології одна із дев'яти муз, покровителька наук і мистецтв, муза танців і хорового співу. У переносному значенні інколи вживається на позначення балерини і балетного мистецтва.

⁵²*Фіоритура* — орнаментальний пасаж, який прикрашає мелодію. Фіоритура застосовувалася головним чином у вокальній музиці, особливо широко — в італійській опері XVIII ст.

Трубний глас (The Clarion Call)

Дата написання остаточно не з'ясована.

⁵³... *доведеться тобі сісти на стілець* — тут мається на увазі — “сісти на електричний стілець”, тобто бути страченим.

⁵⁴*Фараони* — поліцейські (жарг.).

З виру богеми врятована (Extradited from Bohemia)

Дата написання остаточно не з'ясована.

⁵⁵*Гарлемський танцклас* — Гарлем (Harlem) — негритянський квартал на острові Манхеттен у Нью-Йорку.

⁵⁶*Бастьєн, Ле-Паж* — Жюль Бастьєн-Лепаж (1848—1884) — французький художник, на більшості картин якого зображені сцени селянського життя.

⁵⁷*Жером* — Жан-Леон Жером (1824—1904) — французький художник і скульптор, що прославився полотнами на історичні і античні сюжети.

⁵⁸*Чарівниця Цірцея* — Цірцея — у грецькій міфології донька бога сонця Геліоса, чарівниця, кохана античного героя і мандрівника Одиссея: в поемі Гомера “Одиссея” йдеться про те, як вона обпоїла друзів Одиссея й перетворила їх на свиней. Цірцея незрідка виступає символом жіночого кохання.

⁵⁹*Роза Бонер* — Марі-Розалія Бонер (1822—1899) — відома французька скульпторка, художник-анімаліст.

⁶⁰... *галети, спеціально виготовлені для Парнасу, тим часом як бо-*

зи з Олімпу, посміхаючись, попивали собі нектар... — Парнас — у давньогрецькій міфології гора у Фокіді — місце проживання Аполлона і муз; Олімп — гора, на якій, згідно з уявленнями давніх греків, мешкали боги.

⁶¹... смертоносний погляд василіска... — Василіск — міфологічна потвора з головою півня, тілом жаби, хвостом змії та пташиними крильми, уже одним своїм поглядом він здатен убивати все живе. У християнстві василіск — втілення диявольських сил.

⁶²Генрі Джеймс — Генрі Джеймс (1843—1916) — американський письменник і критик, який більшу частину свого життя мешкав у Європі. У 1905 році він здійснив подорож Сполученими Штатами, під час якої виступав з публічними лекціями.

⁶³...душа її палала вогнем Андалузії — Андалузія — південна область Іспанії, найбільш спекотний і сонячний куточок Європи; тут географічна назва символізує гарячу пристрасть.

⁶⁴Філістер — самовпевнена, обмежена, малоосвічена людина. Німецькі романтики критикували філістерів за лицемірство, бездуховність і апологетику матеріальних цінностей. Згодом поняття “філістер” стало загальноновживаним у більшості європейських мов.

⁶⁵Діккенс — Чарльз Діккенс (1812—1870) — видатний англійський письменник.

⁶⁶Пракс Італіс — леді очевидно хоче сказати Пракситель. — Пракситель (біля 390 — біля 330 до н.е.) — видатний давньогрецький скульптор, провідний представник новоаттичної школи пластики. Автор славнозвісних композицій “Гермес з немовлям Діонісом”, “Аполлон, що вбиває ящірку”, “Афродіта”.

⁶⁷Венера — римська богиня садів, яка згодом почала ототожнюватися з грецькою богинею кохання Афродітою.

⁶⁸Анно Доміні — християнське літочислення, що починається від народження Ісуса.

⁶⁹Вельзевул — у Старому Заповіті — сірофінікійське божество “Бал-зебуб” (володар мух), у Новому Заповіті — Веельзевул, господар дому, прізвисько князя бісів, одне з імен сатани.

⁷⁰“Дама з камеліями” — драма французького письменника і драматурга Александра Дюма-сина (1824—1895). В оригіналі новели О.Генрі згадується Камілла — головна героїня цієї драми.

⁷¹Лоля Монетц — Марія Долорес Еліза Розаліна Джілберт (1818—1861) — ірландська авантюристка, “іспанська” танцюристка, що була фавориткою баварського короля Людовіка I.

⁷²Заза — героїня однойменної французької п’єси, актриса.

⁷³... Картер у ролі “Зази”... — міс Леслі Картер, справжнє ім’я якої Карліна Луїза Дадлі (1862—1937) — видатна американська актриса, чий талант високо оцінювали сучасники, називаючи “американською Сарою Бернар”.

⁷⁴Zut! Zut — вигук (франц.), що приблизно відповідає українському “Е, начхать!”

Аристократ (A Philistine in Bohemia)

Дата написання остаточно не з'ясована.

⁷⁶*Transit gloria mundi* — минає земна слава (лат.).

⁷⁷*Табльдот* — загальний стіл у деяких готелях, пансіонатах і ресторанах, коли сніданок, обід та вечеря подаються для всіх мешканців або постійних відвідувачів у визначений час і за єдиним меню.

⁷⁸*П'яте Авеню* — фешенебельна частина Нью-Йорку, де мешкали мільйонери. Вочевидь, автор натякає на погоню американських нуворишів за титулованими зятями.

⁷⁹... *щоденне айрімсью* — тушкована баранина з картоплею.

⁸⁰*Одна з Кіплінгових поем...* — Редьярд Кіплінг (1865—1936) — відомий англійський письменник.

⁸¹*amore* — кохати (італ.).

⁸²*Бастилія* — найвідоміша французька фортеця-тюрма, штурм якої став початком Французької буржуазної революції (14 липня 1789 р.).

⁸³*bon mot* — дотеп (франц.).

⁸⁴... *Ельдорадо доброго клярету* — сорт вина

⁸⁵*танталові муки* — страждання, спричинені спрагою та голодом, які неможливо втамувати. Тантал — у давньогрецькій міфології лідійський цар, який прогнівив богів і був приречений ними на вічні муки: стоячи по горло у воді і маючи перед очима плоди, що звисали з дерева, він не міг втамувати спрагу і голод, оскільки вода завжди відступала, коли він нахилився, а гілка з плодами піднімалася вгору, коли він протягував руку.

Хто чим може (From Each According To His Ability)

Дата написання остаточно не з'ясована.

⁸⁶*Поль Джонс* — Джон Пол Джонс (1747—1792) — контр-адмірал, національний герой і засновник військово-морського флоту США.

⁸⁷*Спекулянти з Вол-Стріту* — воротили американського бізнесу.

⁸⁸*Троя* — стародавнє місто на північному сході Малої Азії, про яке йдеться у героїчній поемі Гомера "Іліада". Тривалий час вважалося, що Троя — напівміфічне місто, яке в дійсності не існувало, але у 1870-х роках німецький археолог Г.Шліман під час розкопок на пагорбі Гісарлик знайшов залишки цього міста.

⁸⁹*Гомер* — легендарний давньогрецький поет, автор відомих епічних поем "Іліада" й "Одіссея".

⁹⁰*"Країна за дзеркалом"* — мається на увазі Задзеркалля — дивна країна, куди потрапляє Аліса — головна героїня книги Льюїса Керолла "Аліса в Задзеркаллі".

⁹¹*Afternoon* — дослівно — "чай після полудня". В Англії і Америці заведено о п'ятій пити чай, на якій звичайно запрошують гостей.

⁹²*Мельпомена* — у грецькій міфології одна з дев'яти муз, покровителька трагедії. Зазвичай її зображували у вінку з площа та з трагічною маскою і палицею у руках.

⁹³*Діана* — у давньоримській міфології богиня полювання, Місяця, дітонародження і родючості (лат. Diana).

⁹⁴*Амаріліс* — прекрасна німфа (лат. Amaryllis), яку оспівував давньоримський поет Вергілій (70—19 рр. до н.е.).

Пам'ятка (The Memento, 1908)

⁹⁵*око за око, зуб за зуб* — одна із заповідей Старого Заповіту.

⁹⁶*Готель “Талія”* — назва готелю, в якому мешкали бродвейські актори; його назва походить від імені Талії — музи комедії у давньогрецькій міфології.

⁹⁷*Маратон* — Марафон — давньогрецьке селище у Марафонській долині в Аттиці, поблизу Афін.

⁹⁸*Гурії* — у мусульманській міфології вічно юні красуні, що мешкають в раю і дарують насолоду праведникам.

⁹⁹*frangipani* — ясинові пахощі.

¹⁰⁰*Бус* — Баллінгтон Бутс (1859—1940) — американський публіцист, проповідник і філантроп.

¹⁰¹*...лицарі Круглого Столу...* — легендарні герої циклу лицарських романів про короля Артура (V—VI ст.), при дворі якого високо цінувалися лицарські чесноти. Збираючись за круглим столом короля Артура, лицарі розповідали про свої пригоди та подвиги.

¹⁰²*...жінки “Синьої бороди”* — синонім надміру допитливих жінок. Згідно з французькою народною казкою, Рауль Синя Борода убив шістьох своїх дружин за те, що вони, всупереч суворій забороні, заглядали у потаємну кімнату.

БЛАГОРОДНИЙ ШАХРАЙ (The Gentle Grafter, 1908)

Нещасливий трест (The Octopus Marooned, 1908)

Це оповідання написане письменником на замовлення нью-йоркського видавництва Макклор, умовою контракту була заборона попередньо друкувати його в періодиці.

¹*... мабуть, Юпітер-Водяник десь поодкручував чопи на Амфібієвій горі* — йдеться про те, що дощ лив, як із відра. Юпітер-Водяник — це Jupiter Pluvius, у римській міфології — бог дощу; Амфібієва гора — гора Олімп, на якій, згідно з уявленнями давніх греків, мешкали боги.

²*... вилити за так грошей* — випивати безкоштовно.

³*Джигга* — американський дуже швидкий танок.

⁴*Здається, був такий старий бовкало, звався Картаген, чи що, так він ходив морським берегом і там вивантажував свої премудрі промови* — Джефф Пітерс має на увазі давньогрецького оратора Демосфена, котрий вправлявся в ораторському мистецтві на березі моря.

⁵*Місіс Еднсворд* — Енді Такер тут веде мову про американську романістку Емму Дороті Саутворт (1819—1899), зібрання творів якої налічувало 42 томи.

⁶*Джон В.Кітс* — англійський поет-романтик (1795—1821).

⁷... *про зачаровану сопілку Пітера, що своїми піснями виманив із міста всіх дітей...* — у словах Пітерса міститься алюзія до старовинної німецької легенди, що була інтерпретована англійським поетом Робетром Браунінгом. У ній розповідається про щуролова-чаклуна, котрий завдяки своїй чарівній дудці допоміг жителям міста Гаммельна позбутися щурів, але, не отримавши від них обіцяної плати, заманив, використавши цю дудку, всіх їхніх дітей до віддаленої печери і там знищив їх.

⁸*Тир чи Сифон* — Джеф Пітерс має на увазі два фінікійські міста Тир та Сидон, вщент зруйновані Олександром Македонським.

⁹*sine qua non* — інакше бути не може (лат.).

Індіанський лікар (Jeff Peters as a Personal Magnet, 1908)

¹⁰*Чепелик* — складений ніжик.

¹¹*портрет Дороти Вернон* — репродукція з портрету дочки шляхетного англійського джентльмена, яка жила у XVI ст.

¹²...*якийсь дядько Том...* — алюзія до роману “Хатина дядька Тома” американської письменниці Гарієтт Бічер Стоу (1811—1896). Ім'я головного героя цього роману стало вживатися для позначення вірного і відданого слуги-негра.

¹³*Маса* — так негри вимовляли слово “містер”.

¹⁴...*дипломований учень S.Q.Lapius'a* — учень Ескулапа, тобто лікар. Ескулап — в античній міфології бог медицини.

Сільська розвага (Modern Rural Sports, 1908)

¹⁵*Ентоні Троллоп* — англійський романіст, автор понад п'ятдесяти романів (1815—1882).

¹⁶*Шартрез* — сорт лікеру.

¹⁷... *манна, якою Ізраїль сорок років живився в пустелі* — алюзія до Біблії, згідно з якою манна, що падала з небес, врятувала від голодної смерті іудеїв, яких Мойсей водив по пустелі сорок років.

¹⁸*великий Барнум* — Тейлор Фінес Барнум (1810—1891) — відомий американський антрепренер, власник розважальних закладів, балаганів, звіринців і цирків.

Кафедра філантроматематики

(The Chair of Philanthromathematics, 1908)

¹⁹... *до певної міри гідростатичне явище...* — Джеф Пітерс має на увазі “гіпотетичний випадок”, тобто вірогідний.

²⁰...*ми багаті, як от-би Крезі.* — Крез — останній цар Лідії (560—547 рр. до н.е.), що прославився казковими багатствами.

²¹*Георгія* — штат.

²²*Армія рятунку* — відоме благодійне товариство.

²³*Бертільон* — Альфонс Бертільон (Бертійон) (1853—1914) — французький криміналіст, котрий розробив систему дактилоскопічних прийомів для встановлення особи злочинця.

²⁴*Геркулес* — відомий герой античних міфів, син бога Зевса, який був наділений надзвичайною силою.

²⁵*Святий Іоанн* — в тексті оригіналу новели йдеться про такого собі “отця Іоанна”. Цей вираз є перекладом з арабської назви ібіса — птаха, що вважається священним на берегах Нілу. Однак Джеф Пітерс вважає, що це якийсь відомий священнослужитель.

²⁶*Херворд* — Гарвард — місто, в якому знаходиться Гарвардський університет, один із найстаріших у Америці.

²⁷*Дромадери* — тобто верблюди. Джеф Пітерс тут, вочевидь, перекручує слово “дортуари” — спільні спальні для вихованців навчального закладу.

²⁸*...та до імператора Марка Автоліка...* — такого імператора не існувало. Джефф Пітерс плутає Марка Аврелія — римського імператора і філософа-стойка з Автоліком — персонажем із давньогрецької міфології, котрий був сином бога Меркурія і займався крадіжкою худоби.

Шлюбна контора (The Exact Science of Matrimony, 1908)

²⁹*Матримоніальне агентство* — шлюбне агентство.

³⁰*Синекура* — добре оплачувана посада, на якій майже нічого не треба робити.

³¹*Тедді Рузвельт* — Теодор Рузвельт (1858—1919) — тодішній президент США. Цими словами Пітерс хоче показати, що його відвідувач — шпигун, присланий зі столиці.

Стрижений вовк (Shearing the Wolf, 1908)

³²*Рокфеллер* — один із найвідоміший з-поміж американських мільйонерів.

³³*Сирени* — у давньогрецькій міфології небезпечні морські істоти, що живуть на острові між землею Кірки та Скіллою. Зачаровуючи мореплавців своїм дивовижним співом, вони присипляють, а потім роздирають їх і пожирають.

³⁴*Ignis fatuus* — мандрівні вогники.

Коса на камінь (The Man Higher Up, 1908)

³⁵*... спекуляції Вол-Стріта* — йдеться про фінансові операції, які здійснювалися в банках, розташованих на Вол-Стріт.

³⁶*Даліла* — філістимлянка, яку, згідно зі старозавітною легендою покохав ізраїльський богатир Самсон. Філістимляни, що воювали з ізраїльтянами, умовили її вивідати у Самсона секрет його дивовижної сили. Дізнавшись, що сила богатиря у його волоссі, Даліла приспала його і обстригла. Ім'я Даліли символізує жіночу хитрість і підступність.

Свиняча етика (The Ethics of Pig, 1906)

³⁷*Адам* — перша людина на Землі, створена Богом за його образом подобою. Адам мав жити щасливо у постійному контакті з Богом.

³⁸*Едем* — “насолода”, в християнстві так називають міфічну країну, місце перебування перших людей Адама та Єви до гріхопадіння. Саме в Едемі за біблійною легендою знаходиться рай. У переносному значенні — місце, де можна жити щасливо і безтурботно.

³⁹*Бейсбол* — спортивна гра з м'ячем і биткою, яка нагадує російському ланту.

⁴⁰*Казла* — отвір у димоході, який затуляють для збереження тепла.

⁴¹*Морфей* — в античній міфології син Гіпноса, бог сновидінь.

⁴²*“бики”* і *“ведмеді”* — спекулянти, які грають на американській біржі.

ДОРОГИ ДОЛІ (Roads of Destiny, 1909)

Знайдено виправлення (A Retrieved Reformation, 1903)

Ця новела О.Генрі відразу ж після появи на шпальтах газет підкорила читацьку публіку. Підприємливий продюсер Джордж Тейлор всього за п'ятсот доларів викупив у автора право на сценічну обробку новели, а драматург Поль Армстронг перетворив її на п'єсу, що мала величезний успіх і принесла їм 100 тисяч доларів прибутку.

Біля витоків творчого задуму цієї новели з типовим для О.Генрі несподівано щасливим фіналом стояла реальна історія, що мала трагічний кінець.

¹*Фенікс* — чарівний птах, який, за уявленнями стародавніх народів (фінікійців, єгиптян), коли відчував наближення смерті, будував собі гніздо на верхів'ї пальми і там його спалювало сонце; згодом він воскресав з попелу, відроджувався молодим. У переносному значенні Фенікс — символ безсмертя, відродження.

ВИБРАНЕ (Options, 1909)

Як ховався Чорний Білл (The Hiding of Black Bill, 1908)

¹*...коза Робінзона Крузо* — алюзія до славнозвісного роману “Життя й дивовижні пригоди Робінзона Крузо” (1719) англійського письменника Даніеля Дефо (1660—1731).

²*Буффало Білл* — прізвисько Вільямса Фредеріка Коді (1846—1917), ковбоя, підкорювача Дикого Заходу, котрий згодом став власником цирку, артисти якого славилися вправним виконанням різноманітних ковбойських трюків.

³*Батон-Руж* — столиця штату Луїзіана.

⁴*... Даліла, коли вона вела Філіпа Стейна до Самсона...* — тут міститься алюзія до біблійної легенди про богатиря Самсона, якого красуня Даліла видала філістимлянам. Використовуючи вигадане власне ім'я (“the Philip Steins” — родина Філіпа Стейна, тобто такі собі “філіпстейни”), О.Генрі обіграє фонетичну подібність цього виразу зі словом “philistines” (філістимляни).

Мить перемоги (The Moment of Victory)

Дата написання остаточно не з'ясована.

⁵... *можна визначити, про яку війну йдеться...* — Мається на увазі іспано-американська війна 1898 року, що тривала десять тижнів і внаслідок якої Іспанія віддала Сполученим Штатам Пуерто-Рико, Філіппінські острови та Гуам.

⁶*Мінданао* — другий за розмірами острів Філіппінської республіки у південно-східній частині архіпелагу.

⁷...*бойовий корабель "Мен"...* — американський корабель, що був потоплений на рейді у Гавані в 1898 році. Ця трагічна подія, під час якої загинуло 260 моряків, стала приводом для розв'язання іспано-американської війни.

⁸*Джо Бейлі* чи *Бен Тілмен* — відомі американські політичні діячі того часу.

⁹*Тамаль* — мексиканська страва, що готується з кукурудзи, м'яса та червоного перцю.

¹⁰*Mardi gras* — народне гуляння, що відбувалося в останній день карнавалу на масницю (франц.).

Сміливіш (The Higher Pragmatism, 1909)

¹¹*Платон* — визначний давньогрецький мислитель, засновник філософії об'єктивного ідеалізму (427–347 рр. до н.е.).

¹²*Арістотель* — визначний давньогрецький філософ, вчений енциклопедист (384–322 рр. до н.е.).

¹³*Марк Аврелій* — римський імператор (121–180), який, ретельно вивчаючи філософію, захопився ідеями Епіктета і закликав безкорисливо любити ближніх та займатися самовдосконалення. Автор філософського трактату "Наодинці з собою".

¹⁴*Езон* — легендарний давньогрецький байкар, що прославився мудрістю (VI століття до н.е.).

¹⁵*Соломон* — цар Ізраїлю та Іудеї (986–932 рр. до н.е.). За біблійними легендами він володів нечуваними багатствами, які постійно приумножував завдяки власній мудрості та вдалим шлюхам. Його царський двір, збудовані ним храми й палаци славилися дивовижною розкішшю й красою.

¹⁶*Епіктет* — грецький філософ-стоїк, який вбачав щастя у звільненні людини від пристрастей (50–130).

¹⁷*Реді Бернс* — боксер.

¹⁸*Джім Джефріс* — відомий американський боксер.

КОЛОВРОТИ (Whirligigs, 1910)

Вождь червоношкірих (The Ransom of Red Chief, 1907)

¹... *такий клич, певно, видав колись Давид, нокаутувавши чемпіона Голіафа...* — алюзія до біблійної легенди, згідно з якою Давид убив філістимлянського велетня Голіафа каменем, випущеним з пращі (Старий Заповіт, I Книга Царств, 17 4–51).

²*Цар Ірод* — згідно з Біблією, цар Ірод, дізнавшись про народження Ісуса, наказав убити всіх немовлят, сподіваючись знищити майбутнього Царя Іудейського (Євангелії від Матвія, 2).

Коловорот життя (The Whirligig of Life, 1903)

Дороги, які ми вибираємо (The Roads We Take, 1904)

³*... на чверть індіанець з племені кріків* — кріки — конфедерація кількох індіанських племен, що раніше заселяли землі теперішніх штатів Джорджія і Алабама, а також північну частину штату Флорида.

⁴*aquo pura* — чиста вода (лат.).

⁵*Лука* — вигін переднього або заднього краю сідла.

ДІЛОВІ ЛЮДИ (Strictly business, 1910)

Немовлята в джунглях (Babes in the Jungle, 1905)

¹*Чарльстон* — місто на сході США, адміністративний центр штату Західна Вірджинія. Жителі цього штату знають безліч способів приготування страв із рису.

²*...картина Андреа дель Сарто "Іоани Хреститель замолоду"...* — йдеться про картину "Мадонна з немовлям, св. Катериною та Іоанном Хрестителем" італійського живописця доби Відродження Андреа дель Сарто д'Аньоло (1486—1530).

³*Адмірал Дьюї* — адмірал Джордж Дьюї (1837—1913) — відомий американський воєначальник.

⁴*... rus in urbe* — сільський елемент у місті (лат.).

⁵*Північна річка* — нижня течія Гудзону, *Східна річка* — протока між островами Манхетен і Лонг-Айленд.

⁶*Армія рятуюку* — відоме благодійне товариство.

⁷*... зустрічаємося з самим Дж.П.Морганом...* — Джон Пайерпонт Морган (1837—1913) — фінансовий магнат, банкір-мільярдер, якого називали некоронованим королем США.

⁸*да Вінчі* — Леонардо да Вінчі (1452—1519) — титан епохи Відродження, визначний італійський живописець, скульптор, вчений і поет.

Місто без пригод (A Municipal Report, 1909)

Біля витоків творчого задуму цієї новели було прагнення О.Генрі спростувати поширену думку про те, що життя тихих провінційних містечок, на відміну від столичного, позбавлене цікавих яскравих подій. В одному з листів до свого приятеля-журналіста Вільяма Гриффіта новеліст так пояснив план майбутнього твору: "Я хочу показати, що, коли йдеться про життя живих людей, то жодне найбуденніше, найпровінційніше містечко жодною мірою не поступається Сан-Франциско, Парижу чи Багдаду". І в своїй новелі О.Генрі береться спростувати слова відомого тогочасного романіста Френка Норріса про безнадійну посередність життя в американській провінції, які винесено в епіграф до цього твору.

⁹*Р.Кіплінг* — *Редьярд Кіплінг* (1865—1936) — відомий англійський письменник.

¹⁰*Френк Норріс* — американський письменник (1870—1902).

¹¹*... дороги мої кузени (по Адаму та Єві)* — тут звернення до людства, в основі якого біблійна ремінісценція.

¹²*видавництво "Ренд і Мак-Неллі"* — видавництво, що спеціалізувалося на випуску географічних карт, атласів і путівників.

¹³*Сідней Картон* — один з героїв роману "Повість про два міста" (1859) відомого англійського письменника Ч.Діккенса (1812—1870).

¹⁴*Рін ван Вінкль* — головний герой однойменної новели американського романтика Вашингтона Ірвінга (1783—1859).

¹⁵*en brochette* — на рожні (франц.).

¹⁶*генерал Гуд* — Джон Белл Гуд (1831—1879) — генерал, що під час громадянської війни у США воював на боці конфедератів.

¹⁷*Битва під Нешвіллом* — битва між конфедератами і федеральними військами, яка відбулася 15—16 грудня 1864 року.

¹⁸*Генерал Томас* — Джордж Генрі Томас (1816—1870) — очолював урядові війська.

¹⁹*А.Теннісон* — Альфред Теннісон (1809—1892) — відомий англійський поет.

²⁰*Ad libitum* — за бажанням (лат.).

²¹*Будда* — засновник і головний бог буддистської релігії. У даному випадку мова йде про відомі скульптурні зображення Будди.

²²*Генерал Шерман* — Вільям Шерман (1821—1891) — відомий воєначальник, під командуванням якого була розгромлена армія конфедератів.

²³*"Діксі"* — військова пісня конфедератів.

²⁴*Форт "Семтер"* — форт, де розпочалися бойові дії Громадянської війни в США.

²⁵*Аппоматокс* — річка, на берегах якої закінчилися бойові дії Громадянської війни в США (9 квітня 1865 р.).

²⁶*... з країною Нод ...* — згідно з Біблією, так називалася земля, що лежала на схід від Едему; саме там жив Каїн після вбивства Авеля.

²⁷*Брут* — Марк Юній Брут (85—42 рр. до н.е.) — один із керівників і виконавець замаху проти римського імператора Юлія Цезаря.

²⁸*Сеттівайо* — верховний вождь африканського племені зулусів (1863—1884), яке проживало в провінції Наталь. Відомий своєю боротьбою проти англійських колонізаторів.

²⁹*Іосиф* — біблійний герой, син Іакова. Іосиф був улюбленим сином у батька, котрий зодягав його у коштовне та яскраве вбрання.

³⁰*Хам* — біблійний герой, один із трьох синів Ноя, чий рід врятувався під час всесвітнього потопу.

³¹*Ендрю Джексон* — сьомий президент США (1767—1849). Найбільшу популярність мав у Нешвілі, місті, в якому розпочалася його політична кар'єра, саме тут він був обраний до конгресу.

³²*Лемб* — Чарлз Лемб (1775—1834) — англійський письменник, автор творів, присвячених життю лондонських бідняків.

³³*Чосер* — Джефрі Чосер (1340–1400) — видатний англійський поет, всесвітню славу якому принесла збірка віршованих новел “Кентерберійські оповідання”.

³⁴*Хезліт* — Вільям Хезліт (1778–1830) — англійський критик і есеїст.

³⁵*Марк Аврелій* — римський імператор (121–180), який, ретельно вивчаючи філософію, захопився ідеями Епіктета і закликав безкорисливо любити ближніх та займатися самовдосконаленням. Автор філософського трактату “Наодинці з собою”.

³⁶*Монтень* — Мішель де Монтень (1533–1592) — відомий французький письменник і філософ доби Відродження, автор есеїстичної збірки “Досліди” (1588).

³⁷*Худ* — Томас Гуд (1799–1845) — англійський поет, видавець і карикатурист, найвідоміший твір якого — “Пісні про сорочку”.

УСЬОГО ПОТРОШКУ (Sixes and Sevens, 1911)

Черстві булки (Witches' Loaves, 1904)

¹*Dummkopf* — дурна голова (нім.).

²*Tausendonner* — перекручена німецька лайка Tausenddonnerwetter.

День, який ми святкуємо (The Day We Celebrate, 1907)

³*Кольори його тішать мою патріотичну тиху...* — тут йдеться про кольори папуги, які відповідають кольорам американського прапора.

⁴*E pluribus unum* — із багатьох одне (лат.). Державний девіз США, що знаменував союз тринадцяти колоній у боротьбі за незалежність.

⁵*Noblesse oblige* — високе становище зобов'язує (лат.).

⁶*... вісімдесят за Фаренгейтом...* — означає двадцять сім градусів за Цельсієм.

⁷*... обтрусили порох його плантацій з наших ніг...* — тут, вірогідно, міститься алюзія до відомих слів з Біблії: “обтрусити прах зі своїх ніг” (Єванг. Матв., 10:14).

⁸*Банкер-Хілл* — місце, де 17 червня 1775 року відбувся один з найбільших боїв американської війни за незалежність, в якому американці завдали англійцям великих втрат.

⁹*Четверте липня* — День незалежності — національне свято США, що знаменує остаточне звільнення Сполучених Штатів від британського панування.

ЗМІСТ

Коловороти долі Вільяма Сідні Портера 5

КОРОЛІ І КАПУСТА. *Переклад В. Мисика*

ПЕРЕДМОВА ТЕСЛІ	31
I. ЛИС НА СВИТАНКУ	35
II. ЛОТОС І ПЛЯШКА	44
III. СМІТ	55
IV. СПІЙМАНИ	65
V. ЩЕ ОДНА ЖЕРТВА КУПІДОНА	77
VI. ГРАМОФОН І ЧЕСНІСТЬ	83
VII. ДЕ ГРОШІ?	96
VIII. АДМІРАЛ	106
IX. НАДЗВИЧАЙНИЙ ПРАПОР	114
X. ТРИЛИСНИК І ПАЛЬМА	124
XI. РЕШТКИ КОДЕКСУ ЧЕСТІ	141
XII. ЧЕРЕВИКИ	150
XIII. КОРАБЛІ	160
XIV. ХУДОЖНИКИ	168
XV. ДІККИ	183
XVI. ROUGE ET NOIR	195
XVII. ДВІ ВІДСТАВКИ	204
XVIII. ВІТАГРАФОСКОП	213
ОСТАННЯ КОВБАСА	214
ПИСАННЯ НА ПІСКУ	215
ПУСТЕЛЯ Й ТИ	216

ОПОВІДАННЯ ТА НОВЕЛИ

ЧОТИРИ МІЛЬЙОНИ

ДОЛОНЯ ТОБІНА. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	219
ДАРИ ВОЛХВІВ. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	227
В АНТРАКТІ. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	233
КІМНАТА НА ГОРИЦІ. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	240
ЖЕРТВИ ЛЮБОВІ. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	247
ФАРАОН І ХОРАЛ. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	253
ПРИВОРОТНЕ ЗІЛЛЯ АЙКІ ШОЕНШТАЙНА. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	260
КОХАННЯ ТА ГРОШІ. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	265
КУЛЬБАБА. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	273
ЗЕЛЕНІ ДВЕРІ. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	279
НЕЗАКІНЧЕНА ОПОВІДЬ. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	287

РОМАН БІРЖОВОГО МАКЛЕРА. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	294
ВТРАЧЕНА НАГОДА. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	299
МЕБЛЬОВАНА КІМНАТА. <i>Переклад О. Логвиненка</i>	306
КОРОТКИЙ ТРІУМФ ТІЛЬДІ. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	313
ЗАПАЛЕНИЙ СВІТИЛЬНИК	
МАЯТНИК. <i>Переклад М. Дмитренка</i>	320
ЗАКУПНИК ІЗ КАКТУС-СІТІ. <i>Переклад В. Мусієнка</i>	325
ЧИЯ ВИНА? <i>Переклад В. Мусієнка</i>	332
ОСТАННІЙ ЛИСТОК. <i>Переклад М. Дмитренка</i>	339
ПОРОМ НЕЗДІЙСНЕНИХ МРІЙ. <i>Переклад М. Рябової</i>	346
СЕРЦЕ ЗАХОДУ	
ГІМЕНЕЇВ ПОРАДНИК. <i>Переклад М. Рябової</i>	351
ПІМІЄНТСЬКІ МЛИНЦІ. <i>Переклад М. Дмитренка</i>	363
РІЗДВО З НЕСПОДІВАНКОЮ. <i>Переклад В. Мусієнка</i>	375
ГОЛОС МІСТА	
ГОЛОС МІСТА. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	388
ЯК ДЖОН ГОПКІНС ЗАЖИВ ПОВНОГО ЖИТТЯ. <i>Переклад М. Рябової</i>	393
ЯК ПРОЗРІВ ДОУЕРТІ. <i>Переклад М. Рябової</i>	400
ПЕРСИК. <i>Переклад М. Рябової</i>	406
ПРОВІСНИК ВЕСНИ. <i>Переклад М. Рябової</i>	411
ПОКИ ЧЕКАЄ АВТОМОБІЛЬ. <i>Переклад М. Рябової</i>	418
КОМЕДІЯ ЦІКАВОСТІ. <i>Переклад М. Рябової</i>	423
МІСТО ЗАЗНАЛО ПОРАЗКИ. <i>Переклад М. Рябової</i>	429
ТРОЯНДИ, ХИТРОЩІ Й РОМАНТИКА. <i>Переклад М. Рябової</i>	435
МИТЬ В АРКАДІЇ. <i>Переклад М. Рябової</i>	441
ВИНАРНЯ І ТРОЯНДА. <i>Переклад М. Рябової</i>	447
ТРУБНИЙ ГЛАС. <i>Переклад М. Рябової</i>	453
З ВИРУ БОГЕМИ ВРЯТОВАНА. <i>Переклад М. Рябової</i>	461
АРИСТОКРАТ. <i>Переклад М. Рябової</i>	468
ХТО ЧИМ МОЖЕ. <i>Переклад М. Рябової</i>	474
ПАМ'ЯТКА. <i>Переклад М. Рябової</i>	481
БЛАГОРОДНИЙ ШАХРАЙ	
НЕЩАСЛИВИЙ ТРЕСТ. <i>Переклад Н. Дубровської</i>	491
ІНДІАНСЬКИЙ ЛІКАР. <i>Переклад Н. Дубровської</i>	498
СІЛЬСЬКА РОЗВАГА. <i>Переклад Н. Дубровської</i>	506
КАФЕДРА ФІЛАНТРОМАТЕМАТИКИ. <i>Переклад Н. Дубровської</i>	513
ШЛЮБНА КОНТОРА. <i>Переклад Н. Дубровської</i>	521
СТРИЖЕНИЙ ВОВК. <i>Переклад О. Логвиненка</i>	528
КОСА НА КАМІНЬ. <i>Переклад М. Рябової</i>	535
СВИНЯЧА ЕТИКА. <i>Переклад М. Тупайла</i>	546

ДОРОГИ ДОЛІ

ЗНАЙДЕНЕ ВИПРАВЛЕННЯ. *Переклад Ю. Іванова* 557

ВИБРАНЕ

ЯК ХОВАВСЯ ЧОРНИЙ БІЛІ. *Переклад М. Тупайла* 566

МИТЬ ПЕРЕМОГИ. *Переклад М. Тупайла* 580

СМІЛИВИШ. *Переклад О. Вишні* 592

КОЛОВОРОТИ

ВОЖДЬ ЧЕРВОНОШКІРИХ. *Переклад Ю. Іванова* 601

КОЛОВОРОТ ЖИТТЯ. *Переклад М. Дмитренка* 613

ДОРОГИ, ЯКІ МИ ВИБИРАЄМО. *Переклад М. Дмитренка* 620

ДІЛОВІ ЛЮДИ

НЕМОВЛЯТА В ДЖУНГЛЯХ. *Переклад О. Логвиценка* 625

МІСТО БЕЗ ПРИГОД. *Переклад Т. Тихонової* 632

УСЬОГО ПОТРОШКУ

ЧЕРСТВІ БУЛКИ. *Переклад М. Рябової* 649

ДЕНЬ, ЯКИЙ МИ СВЯТКУЄМО. *Переклад В. Мусієнка* 653

Маленькі шедеври великого майстра 659

ПРИМІТКИ 670

Бібліотека зарубіжної літератури

Літературно-художнє видання

О. Генрі

ВИБРАНЕ

Королі і капуста

Новели та оповідання

Керівник проекту *Ю. І. Ковбасенко*

Упорядник *Н. М. Торкут*

Оформлення художника *П. С. Починка*

Відповідальна за випуск *О. Шевчук*

Підписано до друку 25.05.06. Формат 84x108 1/32.

Папір офс. Гарнітура «Петербург». Друк офс.

Умовн.-друк. арк. 36,96+0,84 вкл. Тираж 5000. Зам. 5-970.

«А.С.К.», 03057, Київ-57, вул. Петра Нестерова, 3, корп. 1.
Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 66 від 29.05.2000.

ВАТ «Поліграфкнига», 03057, Київ-57, вул. Довженка, 3.

О. Генрі.

О-36 Вибране: Королі і капуста. Оповідання та новели/Упоряд. Н. М. Торкут. — К.: А.С.К., 2006. — 704 с. — (Б-ка зарубіжної літератури).

ISBN 966-539-473-8.

У книзі відомого американського письменника Вільяма Сідні Портера, який увійшов в історію світової літератури як О. Генрі, вміщено роман “Королі і капуста”, оповідання та новели. Ці твори сповнені щирої людяності, світлого гумору, життєдайного оптимізму.

Книга О. Генрі — романтика ХХ століття — буде цікавою і корисною широкому загалу читачів.

ББК 84.7СПО

ISBN 966-559-475-8

9 789665 394750 >